LENİN

BÜTÜN ESERLER

CİLT

1

1893-1894

* KÖYLÜ HAYATINDA YENİ EKONOMİK GELİŞMELER
* ŞU PAZARLAR SORUNU. * «HALKIN DOSTLARI KİMLERDİR VE SOSYAL - DEMOKRATLARA KARŞI NASIL MÜCADELE EDERLER. * POPÜLİZMİN EKONOMİK İÇERİĞİ VE ONUN BAY STRUVE'NİN KİTABINDAKİ ELEŞTİRİSİ (MARKSİZMİN BURJUVA LİTERATÜRÜNDE YANSIMASI).

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ BİRLEŞİN!

LENİN

BÜTÜN ESERLER

CİLT

1

ÜLKE YAYINLARI
Bilimsel Eserler Dizisi : 1
Cağaloğlu Meydanı, Bey Han : 29/31. Kat: 4/5-8.
İstanbul
1978

BU ESERİN RUSÇA BASKISI,
R.K.P. (B.) nin DOKUZUNCU
KONGRESİ VE S.S.C.B. SOVYETLERİNİN
İKİNCİ KONGRESİ KARARINA UYGUN
OLARAK YAYINLANMIŞTIR

V. İ. LENİN

BÜTÜN ESERLER

CİLT

I

1893—1894

ÜLKE YAYINLARI
Bilimsel Eserler Dizisi : 1
Cağaloğlu Meydanı. Bey Han : 29/31. Kat: 4/303.
İstanbul
1978

İÇİNDEKİLER

Yayıncının Türkçe Baskıya Önsözü XIII

Birinci Cilde Önsöz XVII

1893

KÖYLÜ HAYATINDA YENİ EKONOMİK GELİŞMELER
(V.Y.) Postnikof'un Güney Rusyada Köylü Ekonomisi adlı kitabı üzerine)

I. 1
II. 5
III. 21
IV. 33
V. 61

ŞU PAZARLAR SORUNU ÜZERİNE 67
I. 69
II. 69
III. 74
IV. 79
V. 83
VI. 90
VII. 96
VIII. 113

1894

«HALKIN DOSTLARI» KİMLERDİR VE SOSYAL - DEMOKRATLARA KARŞI NASIL MÜCADELE EDERLER?

(Ruskoye Bogatstvo'da yayınlanmış, marksistlere karşı çıkan makalelere cevap)

I. Kısım 121
Yayıncıların Notu 195
Bu Baskıya Not 196
III. Kısım 197
Ek I. 307

Ek II. 314
Ek III. 333

POPÜLİZMİN EKONOMİK İÇERİĞİ VE ONUN BAY STRUVE'NİN KİTABINDAKİ ELEŞTİRİSİ. (MARKSİZMİN BURJUVA LİTERATÜRÜNDE YANSIMASI.) P. Struve, «Rusya'nın Ekonomik Gelişmesi Konusunda Eleştirel Yorumlar».

St. Petersburg, 1894 341
I. Bölüm Popülist Bir (Profession de foi)* İnanç Özgürlüğünün Satır Satır Bir yorumu 347
II. Bölüm Popülist Toplumbilimin Bir Eleştirisi 413
III. Bölüm Ekonomik Sorunların Popülistler Tarafından Ve Bay Struve Tarafından Ortaya Konuşu 447
IV. Bölüm Bay Struve Rusya'nın Reform-Sonrası Ekonomisinin Bazı Özelliklerini Nasıl Açıklıyor? 478
I. 480
II. 512
III. 518
IV. 522
V. 527
VI. 535

Açıklama Notları 543

V.I. Lenin'in Hayatı ve Çalışmasındaki Önemli Tarihler 573

Lenin'in Daha Önce Başka Yaymevleri Tarafından Türkçe'ye Çevrilmiş İki Kitabındaki Çeviri Hatalarından Örnekler 584

Yanlış - Doğru Cetveli 591

(*) Bu sözler Rusça metinde Fransızca'dır ve düşüncelerini, siyasi inançlarını açıkça bildirme ve duyurma anlamına gelir. - Yayıncı.

KİTAPTAKİ RESİM VE KLİŞELER

V.İ. Lenin'in 1918 tarihli bir portresi III

V. İ. Lenin'in 1890 - 1891 tarihli bir portresi XXV

V. İ. Lenin'in **Köylü Hayatında Yeni Ekonomik Gelişmeler** (1893) adlı eserinin el-yazmasının ilk sayfası XXIX

V. İ. Lenin'in **Şu Pazarlar Sorunu Üzerine** (1893) adlı eserinin el-yazmasının ilk sayfası 69

V.İ. Lenin'in **Şu Pazarlar Sorunu Üzerine** (1893) adlı eserinin el-yazmasının son sayfası 117

V. İ. Lenin'in **«Halkın Dostları» Kimlerdir ve Sosyal-Demokratlara Karşı Nasıl Mücadele Ederler?** (1894) adlı eserinin Üçüncü Kısmının teksir edilmiş nüshasının kapağı 193

Aynı eserin son sayfası 305

V.İ. Lenin'in **Popülizmin Ekonomik İçeriği ve Onun Bay Struve'nin Kitabındaki Eleştirisi** (1895) adlı eserini içeren Derlemenin kapağı 343

YAYINCININ TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZÜ

Lenin'in *Bütün Eserler*'inin Türkçe olarak yayınlanması tarihsel açıdan önem taşıyan bir girişimdir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin kurulmasıyla sonuçlanan ve dünyada ilk defa bir komünist partisi önderliğinde işçi sınıfının iktidarı ele geçirdiği Büyük Ekim Devrimi'nin yeni bir çağ başlatan önemini ve niteliğini kavramak, ona rehberlik eden ideolojiyi, ona yolaçan koşulları, çeşitli sınıfların ve bu sınıfların temsilcilerinin tutumlarını anlamak ve bütün sosyal, ekonomik, siyasi, örgütsel ve kültürel yönleriyle değerlendirmek ve diyalektik tarihi - materyalist bir bakış açısıyla dersler çıkarmak isteyen her okur, bu konuda en yetkin malzemeyi şüphesiz Lenin'in eserlerinde bulacaktır.

Lenin'in eserlerinin sıradan bir yazarınkiler gibi ele alınamayacağı açıktır. Çünkü Lenin, işçi sınıfının en büyük öğretmenlerinden ve işçi sınıfı biliminin geliştirilmesi ve uygulamasına en büyük katkıda bulunmuş önderlerden biridir. Çağımızı anlamak, içinde bulunduğumuz tarihi akışı değerlendirebilmek ve bu gelişmede bilinçli ve aktif olarak yer alabilmek isteyenler, diğer büyük önderleri olduğu gibi, Lenin'i de en büyük bir ciddiyetle, bilimsel bir çalışmayla ele alarak öğrenmek ve eserlerinden dersler çıkarmak zorundadırlar. Bunun böyle olduğu açıkken, Lenin'in eserlerinin gelişigüzel ve düzensiz yayınlanmasıyla, birbirinden kopuk, ayrı ayrı bölümler halinde ele alınmasıyla yetinilebilir mi? Kuşkusuz, hayır.

Yayınevimiz, yazılış tarihine göre 45 cilt içinde kronolojik bir sırayla düzenlenen *Bütün Eserler*'in, bu büyük önderin tarihteki yerine ve bütün dünya devrimcilerinin ona duyduğu saygıya yaraşır bir ciddiyetle ele alınarak eksiksiz sunulmasına duyulan talebi karşılamak azmindedir.

Lenin'in *Bütün Eserler*'inin yayınlanmasını gerçekleştirmek yolunda atılacak ilk adım, bu eserlerin doğru bir çevirisinin yapılmasıdır. Kuşkusuz bu çevirinin doğrudan doğruya Rusça'dan Türkçe'ye yapılması en iyisi olurdu. Fakat böyle bir olanağa sa-

hip değiliz. Bunun yerine Marksizm - Leninizm Enstitüsü tarafından orijinalinden İngilizce, Fransızca ve Almanca'ya yapılan çevirilerden, her üç dildeki çeviriyi de dikkate alıp en açık ve Türkçe'ye en uygun ifadeyi benimseyerek, çevrilmesini doğru bulduk. Bu dillerdeki metinler arasında da bazı ifade farklılıkları ve birinde olup da diğerinde bulunmayan bazı kelimeler ve hatta az da olsa bazı durumlarda aynı cümledeki bir kavramın farklı çevirileri görülmektedir. Bu farklılıkları okurun dikkatine sunmak ve ayrıca gerekli bazı açıklamalarda bulunmak için değişik bir parantez içinde eklemeler yapılmıştır. Bu parantez şekli şöyledir: {...}. Bunun dışındaki köşeli ve normal parantezlerin hepsi, yayıncının eki diye belirtilmediyse orijinal metne aittir.

İlgilenen okur, yapılan çeviri ile Lenin'in Türkçe olarak şimdiye kadar yayınlanmış kitaplarını karşılaştırabilirse, ne derecede bir titizlikle bu konunun ele alındığını farkedecektir. Ayrıca orijinal İngilizce, Fransızca ve Almanca metinlerden karşılaştırma yapmak isteyenlere, üç dildeki metinleri de karşılaştırmalarını ve bu çeviriyi yalnızca bunlardan biriyle karşılaştırmamalarını öneririz, çünkü belirttiğimiz gibi, metinler arasındaki seyrek de olsa rastlanan bazı farklılıklar arasında, önemli olan durumlarda belirterek, pek önemli sayılmayacak ve sık sık açıklamalarla metnin okunmasının engellenmemesi istenilen durumlarda belirtmeden tercihler yapmak zorunda kalınmıştır.

Bu birinci cildin kapsamına giren dört kitaptan ilk ikisi şimdiye kadar Türkçe olarak hiç yayınlanmamış, son ikisi ise yayınlanmıştır. Biz, bu yayınlanmış kitaplardaki çeviri hatalarından bazılarını okura kitabın sonundaki ekte sunmayı doğru bulduk. Bu hatalardan bazıları çeviri hatası sayılamayacak şeylerdir, cümle ve paragraf atlanması, ve anlamın tam tersi nitelikte ifadeler vardır. Yalnızca Türkçe olarak yayınlanmış eserleri izleyebilen okurlar açısından çok büyük önemde bile olsalar farkedilemeyecek olan böylesi hataları düzeltmek ve okuyucuyu uyarmak bakımından her cildin sonunda bu tür ekler yapacağımızı da duyururuz.

Bu birinci ciltle ilgili olarak belirteceğimiz bir diğer nokta şudur: Elinizdeki kitapta popülizm kelimesinin kullanıldığı her yerde İngilizce metinde narodnizm, Almanca metinde Volkstümler richtung (Halkçılık), Fransızca metinde ise popülizm kullanılmaktadır. Aynı anlamı ifade eden bu kelimelerden *popülizm* kelimesi tercih edilmiştir.

Bütün iyi niyetimize rağmen, eğer gözümüzden kaçabilmiş herhangibir hata farkedilebilirse, okurun bu durumu yayınevimize bildirmesi ve daha sonraki baskılarda bunun düzeltilmesini istemesi devrimci bir sorumluluk gereğidir.

ÜLKE YAYINLARI

BİRİNCİ CİLDE ÖNSÖZ

Elinizdeki cilt Lenin'in, Rusya'da devrimci bir işçi partisinin kurulması için ilk mücadele yıllarında, 1893-1894'deki devrimci çalışmalarının başlangıç döneminde yazdığı, (Köylü Hayatında Yeni Ekonomik Gelişmeler, Şu Pazarlar Sorunu Üzerine, «Halkın Dostları» Kimlerdir ve Sosyal-Demokratlara Karşı Nasıl Mücadele Ederler, Popülizmin (*) Ekonomik İçeriği ve Bay Struve'nin Kitabında Yaptığı Eleştiri) *dört eserini içermektedir.*

Popülistlerle «Yasal Marksistlere» karşı yöneltilen bu eserlerde Lenin, 19. yüzyıl sonunda Rusya'daki ekonomik ve toplumsal düzenin marksist bir tahlilini yaptı ve Rus proletaryasının devrimci mücadelesi için bir dizi program ilkesi (**) ve görevler formüle etti.

Lenin'in Şu Pazarlar Sorunu Üzerine *adlı çalışması ilk defa* Bütün Eserler'*in dördüncü baskısında yer almaktadır. Bu eser 1893 Sonbaharı'nda Lenin tarafından yazılmıştı, el-yazması şimdiye kadar kayboldu diye kabul edilmişti. Ancak 1937'de bulunmuş ve ilk defa o zaman yayınlanmıştı.*

Lenin'in, «Halkın Dostları» Kimlerdir? *adlı eseri ancak 1936'da Marks-Engels-Lenin Enstitüsünün eline geçen 1894'de teksir edilmiş baskının yeni bir nüshasından alınarak bu ciltte yayınlanmıştır. Bu eser Lenin'in BÜTÜN ESERLER'inin daha önceki baskılarına alınmamıştı. Yayınlanan bu nüsha yurtdışında yayınlattırdığı bir baskıyı gözönünde tutarak bizzat Lenin tarafından yapılmış bir çok düzeltmeleri içerir. Bu baskıda da bütün bu düzeltmeler gözönünde tutulmuştur. Böylece, bu cilt* «Halkın Dostları» Kimlerdir ve Sosyal-Demokratlara Karşı Nasıl Mücadele Ederler *adlı eserinin tam metnini vermektedir.*

(*) Fransızca metinde «popülizm»;
İngilizce metinde «narodnizm»;
Almanca metinde «Volkstümlerrichtung» olarak geçmektedir.

(**) Fransızca metinde «théses-programme», program tezleri olarak geçmektedir — Yayıncı.

V. İ. LENİN

1890 - 1891 tarihli bir portre.

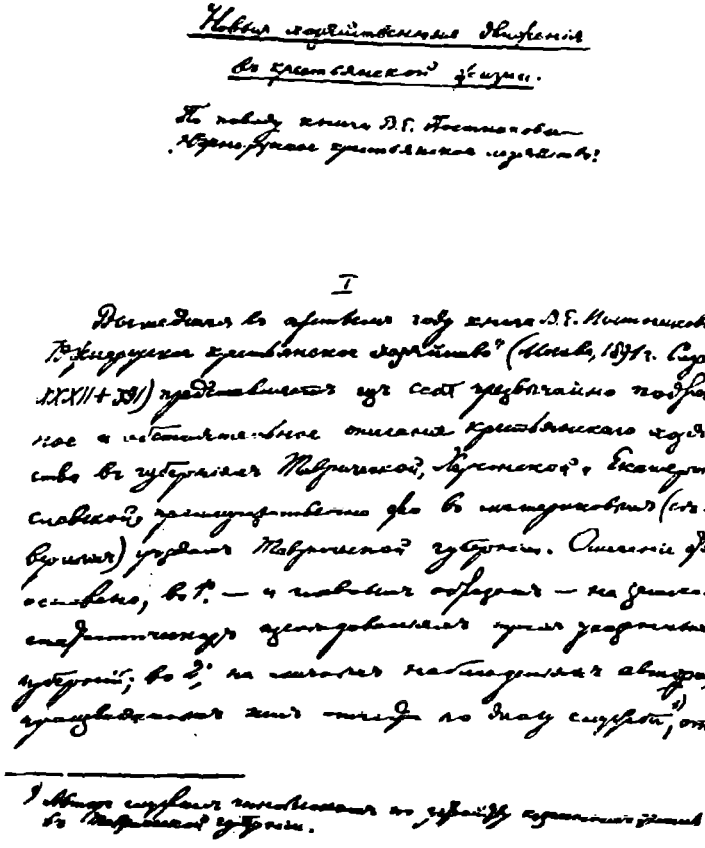
KÖYLÜ HAYATINDA YENİ EKONOMİK GELİŞMELER (*)

(*V.Y. Postnikof'un* Güney Rusya'da Köylü Ekonomisi *Adlı Kitabı Üzerine)*[1]

1893 ilkbaharında yazılmış, ilk defa 1923'de yayınlanmıştır.

El-yazmasına uygundur.

(*) İngilizce metinde «developments-gelişmeler»; Fransızca metinde «transformations-dönüşmeler»; Almanca metinde «voraenge — olgular» olarak geçmektedir — Yayıncı

V.I. Lenin'in, **Köylü Hayatında Yeni Ekonomik Gelişmeler** adlı eserinin el-yazmasının ilk sayfası. **Küçültülmüştür**

V. Y. Postnikof'un, *Güney Rusya'nın Köylü Ekonomisi* adlı (Moskova, 1891, XXXII, 391. sayfa) iki yıl önce yayınlanan kitabı Torid, Kerson, Ekaterinoslav eyaletleriyle (*) daha çok özellikle Torid eyaletinin kıta yakasında (kuzey) köylü ekonomisinin son derece ayrıntılı ve enine boyuna bir tasvirini içermektedir. Bu tasvir, birinci ve temel olarak, belli üç bölgenin Zemstvo'lara ayrılan istatistik incelemelerine, ikinci olarak, kendi memur kadrolarıyla yazarın (**) yapmış olduğu kişisel gözlemlere dayandırılmıştır. Ve kısmen, bu tasvir 1887—1890 yılları arasında köylü ekonomisini incelemek gibi özel bir amaca dayanmaktadır.

Bir bölgenin tümü için yapılmış Zemstvo İstatistik Araştırmalarını bir bütün olarak birleştirme ve sonuçları sistematik şekilde ortaya koyma girişimi başlıbaşına büyük bir yarar sağlamaktadır. Çünkü Zemstvo'ların istatistiği (²) köylülüğün ekonomik durumu konusunda son derece geniş ve ayrıntılı bir belge sağlamaktadır. Fakat bu incelemelerin veriliş biçiminden dolayı bunlardan halk hemen hemen hiç bir şey anlamamaktadır. Zemstvo'ların istatistik derlemeleri noksansız tablo ciltlerinde verilmektedir. (Eskiden beri her kaza için bir cilt ayrılmıştır). Bunların yeterli bir biçimde kapsamlı ve açık olarak tek tek başlıklar altında guruplandırılması özel bir çalışmayı gerektirir. Zemstvo'ların istatistik verilerini yeniden guruplandırmak ve bunları yeniden yorumlamak zorunluluğu, uzun bir süreden beri artık hissedilir duruma gelmiştir. İşte bu zorunluluğa cevap vermek için, *Zemstvo'lar istatistiğinin bilançoları*'nın basımına, son zamanlarda başlanmıştır. Bu basımın planı şöyledir: Köylü ekonomisine ilişkin belirli bir konu alınmış ve Zemstvo istatistiklerinde bulunan bu sorunla ilgili bütün verilerin guruplandırılması özel bir incelemeye tabi tutulmuştur; Rusya'nın güneyindeki kara topraklar olduğu kadar,

(*) İdari bölümler: Çarlık Rusya'sında en büyük idari bölüm eyalet (Gubernia) idi. (Gubernia kelime olarak «valinin Bölgesi» anlamına gelir. Her eyalette valinin oturduğu bir başkent vardı. Eyalet, her birinde kendi idari merkezi bulunan uzeydlere (kaza) bölünmüştü. Bunlar da, sırasıyla, birkaç köyü içeren «volost'lara (kırsal bölümler) bölünmüştü - İng. yayıncının notu.

(**) Yazar Torid eyaletinde tapu-kadastro müdürlüğünde memurdu.

Kuzeyindeki kara-olmayan topraklarla, çeşitli zanaatçılar sanayisinin bulunduğu eyaletlerle olduğu kadar, özellikle tarımcı eyaletlerle de ilgili bütün veriler derlenmiştir. Daha önce yayınlanmış olan iki ciltlik *bilançolar* işte bu plana göre oluşturulmuştur. Birinci cilt, «Köy topluluklarına» (V.V.) ikincisi de «köylülere verilmemiş topraklara» (N. Kariçef) ([3]) ayrılacaktır. Böyle bir guruplandırma yönteminin doğruluğu kuşku yaratabilir: Birincisi, farklı ekonomik koşullardaki değişik ekonomik bölgelerle ilgili *bütün verilerin* bir başlık altında guruplandırılması gerekir. (Ve bir çok kazaların hesaba katılmaması ve Zemstvo incelemelerinin eksiklikleri nedeniyle her bölgenin belirli bir karakteristiğini vermek sonsuz güçlükler göstermektedir: Bu güçlükler, *bilançoların* 2. cildinde zaten ortaya çıkmıştır; Zemstvo istatistiklerinin verilerini belirli bölgelere bağlamak için, Kariçef'in çabası başarısızlıkla sonuçlanmıştır). İkincisi, öteki görünümlerine değinmeden, köylü ekonomisinin herhangi bir görünümünü bütünden ayrı olarak tasvir etmek kesinlikle olanaksızdır. Belirli bir konuyu ayırmak, ister istemez, tasvirin bütünlüğünü bozar ve yüzeyselliğe götürür. Verilmemiş toprakların köylülerce kiralanması, köylülerin ekonomik guruplandırılması ve ekilmiş yerlerin miktarı konusundaki genel veriler, dağıtılmış toprakların kiraya verilmesinden ayrı tutulmuştur. Bunlar, yalnızca köylü ekonomisinin bir parçası olarak kabul edilmişlerdir. Oysa bunlar, çoğu zaman özel -işletme ekonomisinin (*) özel bir yöntemidir. Bu nedenle ekonomik koşulların homojen olduğu belirli bölgelere göre Zemstvo istatistiklerindeki verilerin guruplandırılması, bence, daha uygun olacaktır.

Zemstvo İstatistik İncelemeleri'ni daha doğru bir şekilde özetlemek hakkında görüşlerimi ortaya koyarken—ki bu görüşlere *Bilançoları* Postnikof'un kitabıyla karşılaştırınca vardım— şu a-

(*) İngilizce metinde «private-landowner farming»;
Fransızca metinde «l'exploitation privée»;
Almanca metinde «Führung der Privatwirtschaft» olarak geçiyor.
—Yayıncının notu.

çıklamayı yapmam gerekir: Gerçekte Postnikof verileri *derlemeyi* amaçlamamıştır, rakamlandırılmış malzemeyi arka plana atmış ve dikkatini noksansız ve açık bir tasvir yapmaya vermiştir.

Bu tasvirde yazar, ekonomik, idari—hukuksal (büyük toprak mülkiyeti biçimleri) ve teknikle ilgili (sınır sorunları, işletme sistemi, ürünler) sorunlara hemen hemen aynı dikkati göstermektedir. Fakat ekonomik sorunları ön plana almayı amaçlamaktadır.

Önsözünde Bay Postnikof şöyle diyor: «İtiraf etmeliyim ki, köylü ekonomisinin tekniğine verebileceğimden çok daha az önem verdim, bu yolu benimsedim, çünkü görüşüme göre, köylü ekonomisinde ekonomik nitelikteki koşullar teknikten daha önemli bir rol oynarlar. Basınımız... eskiden beri ekonomik yönü görmezlikten gelmektedir... köylü ekonomimiz açısından, toprak ve sınır sorunları gibi temel ekonomik sorunların incelenmesine çok az dikkat edilmektedir. Bu kitabın başlıca amacı bu sorunların ve özellikle tarım sorununun açıklığa kavuşturulmasıdır.» (Önsöz, S. IX).

Ekonomik ve teknik sorunların nisbî önemi konusunda yazarın görüşlerine bütünüyle katılırken, bu yazımı yalnızca, Bay Postnikof'un eserinde, ekonomik ve politik yönden köylü ekonomisinin ele alındığı bölümün incelenmesine ayırmak amacındayım (*).

Önsözünde yazar, bu incelemenin başlıca noktalarını şöyle ortaya koymaktadır :

«Son zamanlarda, tarımsal köylü ekonomisinde geniş ölçüde makina kullanımının ortaya çıkması ve köylülüğün zengin kesimine ait işletme alanlarının önemli ölçüde genişlemesi, tarım hayatımızı yeni bir aşamaya getirmiştir. Hiç kuşkusuz, bu gelişme bu yılın son derece ağır ekonomik koşullarından dolayı yeni bir itici güç kazanacaktır. Köylü emeğinin üretkenliği ve aile-

* Böyle bir inceleme, bence gerekli görünüyor. Çünkü son yıllarda ekonomik literatürümüzün en önde gelen örneklerinden biri olan *Bay Postnikof'un kitabı, hemen hemen* gözden kaçmıştır. Belki de bu, ekonomik sorunların büyük önemini kabul etmesine karşın, yazarın bunları son derece kısa bir biçimde geçiştirmesi ve öteki sorunlarla ilgili ayrıntılı açıklamalarla eserini doldurması olgusuyla açıklanabilir.

nin emek gücü, işletme alanının büyümesi ve makina kullanımının artmasıyla artmaktadır. Bir köylü ailesinin ekip biçebileceği alan tespit edilirken, bu nokta şimdiye kadar gözönüne alınmamaktaydı...

Köylü ekonomisinde makinaların kullanılması, köylü hayatında önemli değişiklikler yaratmaktadır: Tarımdaki emek talebini düşürerek ve tarımımızda varolan fazla nüfusu köylüler için daha hissedilir duruma getirerek, başka yerde ücretli iş aramak zorunda kalan ve gerçekte topraksız köylü aileleri durumuna gelmiş ailelerin sayısının da artmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda köylü ekonomisine büyük makinaların girmesi, varolan tarım yöntemleri ve tarımın ekstansif niteliği şartlarında bile köylülüğün refah düzeyini şimdiye dek hayal edilmemiş bir düzeye yükseltmektedir. İşte, köylü hayatında yeni ekonomik gelişmelerin kuvvetinin garantisi burada yatmaktadır. Güney Rusya köylülüğündeki bu gelişmeleri tespit etmek ve açıklamak, bu eserin başhca amacıdır. (Önsöz, S. X).

Yazara göre bu yeni ekonomik gelişmelerin neler olduğunu ortaya koymadan önce, şu iki noktayı da tesbit etmem gerekir.

Birincisi, yukarıda Postnikof'un Kersen, Ekaterinoslav ve Torid eyaletleri için veriler sağladığı açıklanmıştır; fakat bütünü için değil, yalnız Torid için yeterince ayrıntılı bilgi sağlanmıştır: Yazar, ekonomik koşulların az çok değişik olduğu Kırım için hiç bir bilgi vermemekte ve özellikle Torid eyaletinin kuzeydeki kıta yakasının üç kazası, Berdiyansk, Melitopol ve Dinyeper kazaları üzerinde durmaktadır. Ben yalnız bu üç kazayla ilgili veriler üzerinde duracağım.

İkincisi, Torid bölgesinde Rus nüfusa oranla daha az sayıda olmakla birlikte, Almanlar ve Bulgarlar da yaşamaktadır: Dinyeper kazasında kazanın 19.586 hanesinden 113'ü Alman asıllıdır. Böylece toplam nüfusun % 6'sını oluşturmaktadırlar. Melitopol kazasında 2.159 hane Alman ve Bulgar (1.874+285) toplam 34.978 hane üzerinden, böylece % 6,I'ini oluşturmaktadırlar. Son olarak Berdiyansk kazasında 28.794 haneden 7224'ünü, yani toplam hane-

nin % 25'ini Alman asıllılar oluşturmaktadırlar. Toplam olarak üç kazada 83.358 hanenin 9496'sını, aşağı yukarı 1/9'unu yabancı asıllılar oluşturmaktadır. Sonuç olarak, yabancı asıllıların sayısı genelde pek önemli değildir ve Dinyeper kazasındaysa oldukça azdır. Yazar bunların ekonomisini Ruslar'ın ekonomisinden her zaman ayrı tutarak ayrıntılı bir şekilde incelemektedir. Bütün bu tasvirleri bir kenara bırakıp, ben özellikle Rus köylülerinin ekonomisiyle yakından ilgilenmekle yetineceğim. Verilen rakamların Ruslar'ı ve Almanlar'ı kapsadığı doğrudur, fakat sayılarının az oluşu nedeniyle Almanlar'ın eklenmesi tabloyu değiştirmez, öyle ki, bu veriler temelinde Rus köylü ekonomisini tam olarak açıklamak pekâlâ mümkündür. Son otuz yıldan beri bu bölgelere yerleşmiş olan Torid bölgesinin Rus nüfusu öteki Rus eyaletlerinin köylülüğünden yalnızca maddi durumlarının daha iyi oluşu bakımından ayrılır. Bu bölgede, ortak toprak mülkiyeti (*) yazarın kelimeleriyle «tipik ve durağan» (**) dır. Tek kelimeyle, yabancı asıllılar hariç tutulursa, Torid eyaletindeki köylü ekonomisi Rus köylü ekonomisinin genel tipiyle temelde hiç bir fark göstermez.

II

«Günümüzde», diyor Postnikof, «Güney Rusya'da herhangi büyüklükteki bir köy (ve büyük bir olasılıkla Rusya'daki bölgelerin çoğunluğu için de aynısı söylenebilir), nüfusunun çeşitli guruplalarının ekonomik durumunda öyle bir farklılık gösterir ki, bir birim olarak herhangi bir köyün refah düzeyinden sözetmek ve bu düzeyi ortalama rakamlarla ortaya koymak çok zordur. Bu ortalamalar, köylülüğün ekonomik hayatını belirleyen belirli genel koşulları göstermektedir, fakat gerçekte varolan ekonomik olguların büyük çeşitliliği konusunda hiç bir doğru fikir vermemektedir.» (S. 160)

---

* Yalnız Almanca metinde bulunan dip not. (İngilizce ve fransızca metinde yoktur.). Lenin'in eserlerindeki Rusça (Obiçisina) deyimi, köy topluluğu olarak çevrilmiştir. Bu, Alman markının Rusçalaşmış adıdır; ortak toprak kullanımı ve verilmiş-toprakların belirli eğrelerde bölünmeleri anlamında kullanılmaktadır.

** Hane başına toprak mülkiyeti ancak 5 köyde vardır.

Biraz ilerde Postnikof, düşüncesini daha kesin olarak açıklamaktadır:

«Hayat düzeylerinin eşitsizliği», diyor Postnikof, «nüfusun genel refahı konusunda genel bir yargıya varmayı son derece güçleştirmektedir. Torid eyaletinin büyük köylerinden şöyle bir geçen kişiler genellikle, buradaki köylülerin refah içinde yaşadıkları sonucuna varmaktadır. Fakat köylülerin yarısı zenginken ve, öteki yarısı da sürekli yoksulluk içinde yaşarken, bir köyün refah içinde olduğu ileri sürülebilir mi? Ayrıca şu ya da bu köyün nisbî olarak refahının daha az ya da çok olduğunu hangi göstergelerle belirlemek gerekir? Bütün bir köyün ya da bölgenin nüfusunun durumunu ortaya koyan ortalama rakamların köylünün refahı konusunda sonuçlara varmak için yetersiz olduğu açıktır. Bu sonuncusu {köylülüğün refahı} konusunda yalnız bir çok verinin toplam bütünlüğü temelinde, *nüfusu çeşitli guruplara bölerek* bir yargıya varılabilir.» (S. 154)

Köylülük arasındaki bir farklılaşmanın varlığını böyle saptarken yazarın yeni hiç bir şey söylemediği düşünülebilir. Bu farklılaşmadan genel olarak köylü ekonomisini inceleyen hemen hemen bütün eserlerde söz edilmektedir. Fakat mesele şudur, eskiden beri bu olgudan söz edilirken ona değer verilmemekte, önemsiz ve hatta bir rastlantı sonucu olarak kabul edilmektedir. Köylü ekonomisinin tipinden, bu tipi ortalama rakamlarla açıklayarak söz etmenin olanaklı olduğu sonucuna varılmakta, tartışmaysa köylülüğün bütününü ilgilendiren çeşitli pratik tedbirlerin önemi üzerinde olmaktadır. Postnikof'un kitabında, böyle görüşlere karşı çıktığını görüyoruz. «Köy topluluğundaki farklı hanelerin ekonomik durumunun son derece çeşitliliği» üzerinde hem de (defalarca) ısrar etmekte(S. 323), ve «köylü mir'ini (*), kentlerdeki aydınlarımızın bugüne kadar ve hâlâ düşündükleri gibi, birleşik ve homojen birşey olarak kabul etme eğilimine» karşı tavır almaktadır. (S. 351). «Son on yılda, Zemstvo istatistiksel araştırma-

* Fransızca metinde yoktur, İngilizce ve Almanca baskılarda yayıncının dip notu. Mir — bir köylü topluluğu. Kitabın sonundaki dört numaralı açıklama notuna bakınız.

ları» diyor Postnikof, «köylü topluluğumuzun, yetmişlerdeki {1870} yazarlarımızın da inandıkları gibi, homojen bir birim niteliği taşımadığını ve son bir kaç on yılda, onun {köylü topluluğumuzun} içinde nüfusun son derece çeşitli ekonomik refah düzeylerinde olan guruplar halinde farklılığa uğradığını ortaya koymuştur.» (S. 323)

Postnikof, kitabının başından sonuna serpiştirdiği bir yığın veriyle kendi görüşünü desteklemektedir. Biz bu görüşün doğruluğunu sınamak ve kimin —köylülüğü homojen bir şey olarak kabul eden «kentli aydınlar»ın mı, yoksa önemli ölçüde hetorojenlik olduğunu iddia eden Postnikof'un mu? —haklı olduğuna karar vermek için bütün bu verileri sistematik olarak derlemek yönünde ilerlemeliyiz. Ayrıca bu farklılık nereye varmaktadır? Yalnız ortalama veriler temelinde, politik—ekonomik bakış açısından sunulduğunda, köylü ekonomisinin genel ve geçerli bir tasvirini yapmayı engellemekte midir? Ve köylülüğün değişik kategorileriyle ilgili olarak pratik tedbirlerin işlerliğini ve etkinliğini değiştirmekte midir?.

Bu sorulara cevap vermek için, gerekli materyali sağlayan rakamları vermeden önce Postnikof'un bu tür verileri Torid eyaletiyle ilgili Zemstvo istatistiksel derlemelerinden aldığını belirtmek gerekir. Başlangıçta, Zemstvo sayım istatistikleri, her köylü hanesiyle ilgili hiçbir veri toplamadan bütün köy topluluklarını içeren verileri tekrar derlemekle yetiniyordu. Fakat bu hanelerin zenginlik durumlarındaki bir çok farklılıklar çok çabuk tespit edildi ve hane başına sayımlara girişildi; bu, köylülerin ekonomik durumlarının derinlemesine incelenmesi yönünde ilk adımdı. Daha sonraki adım birleşik tabloların girişiydi: Köy topluluğu (*) içindeki köylülerin zenginlik farklarının aralarında bulunan hukuksal çeşitli kategorileri arasındaki farklılıklardan daha derin olduğu yargısından hareketle, istatistikçiler, belirli mülkiyet farklılıklarına göre köylülerin ekonomik durumunun bütün göstergelerini sınıflandırmaya başladılar, örneğin: ekilip-bi-

çilen toprağın desiyatin (*) miktarına, koşum hayvanlarının sayısına, hane başına ayrılmış ekilip-biçilir verilmiş-toprağın önemine vb. göre köylüleri guruplara ayırdılar.

Torid'le ilgili Zemstvo istatistiği köylüleri, ekilip-biçilen toprağın desiyatin miktarına göre sınıflandırır. Postnikof, bu sınıflandırma biçiminin «tam uygun olduğu» (S. XII), çünkü «Torid kazalarının ekonomik koşullarında, ekim yapılan yerlerin yüzölçümünün köylülerin refah düzeyinin en önemli göstergesi» olduğu görüşündedir. (S. XII). «Güney Rusya steplerinde», diyor Postnikof, «köylüler arasında tarıma dayanmayan her tür mesleklerin gelişmesi, nisbî olarak, hâlâ cılızdır, ve kırsal nüfusun önemli çoğunluğunun başlıca uğraşısı-günümüzde-tahıl ekimine dayanan tarımdır.»« Zemstvo istatistiğine göre, Torid bölgesinin kuzey kazalarında, yerli kırsal nüfusun % 7,6'sı yalnız endüstri kesiminde çalışmakta, ayrıca nüfusun % 16,3'ü kendi topraklarını işlemelerinin yanısıra ek bir meslekle de uğraşmaktadır.» (S. 108). Gerçekte, Rusya'nın öteki köylüleri için bile olsa ekilir-biçilir toprak miktarına göre sınıflandırma, Zemstvo istatistikçilerinin benimsediği herhangi başka bir temele göre sınıflandırmadan, örneğin, verilmiş-toprakların ya da hane başına ekilir-biçilir {nitelikteki} verilmiş-toprağın desiyatin miktarı temelindeki sınıflandırmalardan çok daha doğrudur: Birinci olarak, verilmiş-toprağın miktarı, ailenin ekonomik refah düzeyini belirlemez, çünkü verilmiş-toprağın miktarı kaydolmuşların (5) ya da ailedeki erkeklerin sayısıyla belirlenmekte ve yalnız dolaylı olarak köylünün zenginlik durumuna bağlıdır; ve çünkü, son olarak, köylünün verilmiş-toprağı kullanmaması vo başkalarına kiraya vermesi mümkündür, ve araç-gereçleri olmadığı zaman bu toprağı kullanamaz. Öte yandan nüfusun başlıca uğraşısı tarımsa, ekilip-biçilen alanın belirlenmesi, üretimi hesaplamak, köylü tarafından tüketilen, satın alınan, ya da pazara götürülen tahıl miktarını belirlemek için zorunludur. Çünkü bu noktalar açıklığa kavuşturulmadan, köylü ekonomisinin son derece önemli bir yönü hâlâ açıklanmamış ola-

* Bir desiyatin = 2,7 *acre* = yaklaşık 4000. m^2 (4 dönüm) —Yayıncı.

rak kalacaktır, onun tarım ekonomisinin niteliği, bunun öteki gelirlerine göre önemi vb. açıklığa kavuşturulmamış olacaktır. Son olarak, hane ekonomisini köylü toprak mülkiyetinin adı geçen normlarıyla ve köylü işletmesiyle, gıda normu (Nahrungsfläche (*)) ve emek normuyla (Arbeitsfläche (*)) karşılaştırabilmek için, sınıflandırmayı kesinlikle ekilip-biçilen alan temeline dayandırmak zorunludur. Kısaca, ekilip-biçilen alana göre sınıflandırma, yalnızca yerinde değil, aynı zamanda en iyisi ve kesinlikle zorunlu olanıdır.

Ekilip-biçilen alanların miktarına göre; Torid istatistikçileri, köylüyü, altı gurupta toplamaktadır:

1) Ekip-biçmeyen;
2) 5 desiyatine kadar ekip-biçen;
3) 5 desiyatinden 10 desiyatine kadar;
4) 10 desiyatinden 25 desiyatine kadar;
5) 25 desiyatinden 50 desiyatine kadar;
6) 50 desiyatinden daha fazla (hane başına).

Üç kaza için, hanelerin sayısına göre bu grupların yüzdesi şöyledir,

Yüzde olarak haneler	Kazalar Berdiyansk %	Melitopol %	Dinyeper %	Üç kaza için, desiyatin olarak hane başına ekilip-biçilen ortalama alan
Ekip biçmeyenler	6	7,5	9	—
5 desiyatine kadar	12	11,5	11	3,5
5-10 » »	22	21	20	8
10-25 » »	38	39	41,8	16,4
25-50 » »	19	16,6	15,1	34,5
50 » »	3	1,4	3,1	75

* «Nahrungsfläche» (gıda alanı) ve «Arbeitsfläche» (emek alanı) metinde Almancadır. —Yayıncı—, gıda normu ve emek normu; metinden de görülebileceği gibi, Lenin bu ifadeleri, kullandığı Almanca politik-ekonomik terimlerin tercümeleri olarak kullanıyor. Birincisi, bir kişiyi (veya aile gibi herhangi bir diğer birimi) beslemek için gereken toprak miktarını ve ikincisi, bir kişi (veya aile) tarafından işlenebilecek toprak miktarını belirtir. — İng. Yayıncının notu.

Genel yüzdeler (bu yüzdeler, Alman'lar dahil bütün nüfusa uygulanmaktadır) Almanlar hariç tutulursa, çok az bir değişikliğe uğrarlar: Böylece yazar, Torid kazalarında çok az toprağı ekip-biçen (10 desiyatine kadar) haneleri toplam % 40; orta büyüklükteki (10-25 desiyatin) alanları ekip-biçen haneleri % 40; ve geniş alanları ekip-biçen haneleri de % 20 olarak hesaplamaktadır. Alman'lar hariç tutulursa, küçük bir alanı ekip-biçen köylülerin sayısını uygun bir oranda yükselten son rakam 1/6 oranında küçülmektedir. (% 16,7 yani toplamın % 3,3'ü).

Bu grupların farklılık derecesini belirtmek için, toprak mülkiyeti ve toprak kullanımından işe başlayalım.

Postnikof, şu tabloyu (burada gösterilen üç toprak kategorisinin birleşik toplamını yazar hesaplamamıştır) vermektedir (S. 145):

Köylü grupları	Hane başına ekilen biçilen alanın ortalaması (desiyatin olarak)														
	Berdiyansk kazası					Melitopol kazası					Dinyeper kazası				
	Verilmiş Toprak	Satın alınmış toprak	Kiralanmış toprak	Toplam		Verilmiş Toprak	Satın alınmış Toprak	Kiralanmış Toprak	Toplam		Verilmiş Toprak	Satın alınmış toprak	Kiralanmış toprak	Toplam	
Ekip biçmeyen	6,8	3,1	0,09	10		8,7	0,7	—	9,4		6,4	0,9	0,1	7,4	
5 des. e kadar ekip biç	6,9	0,7	0,4	8,0		7,1	0,2	0,4	7,7		5,5	0,04	0,6	6,1	
5-10des. e » »	9	—	1,1	10,1		9	0,2	1,4	10,6		8,7	0,05	1,6	10,3	
10-25des. e » »	14,1	0,6	4	18,7		12,8	0,3	4,5	17,6		12,5	0,6	5,8	18,9	
25-50des. e » »	27,6	2,1	9,8	39,5		23,5	1,5	13,4	38,4		16,6	2,3	17,4	36,3	
50 des. den fazla »	36,7	31,9	48,4	116,4		36,2	21,3	42,5	100		17,4	30	44	91,4	
Kaza başına	14,8	1,6	5	21,4		14,1	1,4	6,7	22,2		11,2	1,7	7,0	19,9	

«Bu rakamlar da gösteriyor ki», diyor Postnikof, «Torid kazalarındaki daha zengin köylüler gurubu, verilmiş toprakların önemli bir miktarını kullanmakla kalmamakta, —ki, bu ailedeki kişilerin çok fazla oluşundan ileri gelebilir— aynı zamanda, en fazla toprak satın almakta ve en fazla toprak kiralamaktadır». (S. 146).

Bununla ilgili olarak, bana öyle geliyor ki, alt guruptan üst guruba geçildiğinde, verilmiş-toprak miktarlarının artmasının, ailenin kalabalık oluşuyla *tam olarak* açıklanamayacağını kesinlikle belirtmek gerekir. Postnikof, üç kaza için, ailelerin guruplara göre bileşimini gösteren aşağıdaki tabloyu vermektedir:

	Aile Başına Ortalama Kişi Sayısı					
	Berdiyansk kazası		Mélitopol kazası		Dinyeper kazası	
Köylü Guruplarında	Erkek ve kadın	Çalışanlar (*)	Erkek ve kadın	Çalışanlar	Erkek ve kadın	Çalışanlar
Ekip biçmeyen	4,5	0,9	4,1	0,9	4,6	1
5 des. e kadar	4,9	1,1	4,8	1	4,9	1,1
5-10 des. e »	5,6	1,2	5,3	1,2	5,4	1,2
10-25 des. e »	7,1	1,6	6,8	1,5	6,3	1,4
25-50 des. e »	8,2	1,8	8,6	1,9	8,2	1,9
50 des.'ten fazla	10,6	2,3	10,8	2,3	10,1	2,3
Kaza başına	6,6	1,5	6,5	1,5	6,2	1,4

Bu tablodan da anlaşılıyor ki, hane başına verilmiş-toprağın miktarı, alt guruptan üst guruba geçerken, hanede çalışan bireylerin ve her iki cinsiyetten kişilerin sayısından çok daha hızlı bi artış göstermektedir. Bunu, Dinyeper kazasındaki alt gurupla ilgili rakamları 100 kabul ederek gösterelim:

Köylü Guruplarında	Verilmiş-toprak	Çalışanlar	Erkek ve kadın
Ekip biçmeyen	100	100	100
5 des. e kadar ekip-biçen	86	110	106
5-10 » » » »	136	120	117
10-25 » » » »	195	140	137
25-50 » » » »	259	190	178
50 den fazla » »	272	230	219

(*) Ailenin çalışan bireyleri kastediliyor - Yayıncı.

Ailenin kalabalıklığının dışında, verilmiş-toprağın yüzölçümünü belirleyen etkenin ailenin refah düzeyi olduğu açıktır.

Farklı guruplarda satın alınan toprağın miktarıyla ilgili verileri incelersek; toprak satın alanların hemen hemen yalnız, 25 desiyatinin üstünde toprağı ekip-biçen, üst guruplar ve özellikle hane başına 75 desiyatini işleyen, son derece zengin köylüler olduklarını görürüz. Böylece, satın alınan toprakla ilgili veriler, Postnikof'un, köylülükteki gurupların farklılığı konusundaki görüşünü geniş ölçüde doğrular. Yazarın 147 nci sayfada ileri sürdüğü «96. 146 desiyatin toprak Torid kazalarındaki köylüler tarafından satın alınmıştır» biçimindeki bilgi gerçek durumu, hiçbir şekilde açıklamaz; çünkü hemen hemen bütün bu topraklar bir avuç azınlığın elindedir, zaten verilmiş-toprakların en çoğuna da bu azınlık sahiptir, Postnikof'un deyimiyle bu «zengin» köylüler, nüfusun 1/5'inden fazla değildirler.

Aynı şey kiralanmış toprak için de söylenmelidir. Yukardaki tablo, kiralanmış, verilmiş ve verilmemiş toprakların toplam miktarını vermektedir. Öyle görünüyor ki, kiralanmış toprakların miktarı köylülerin zenginliğiyle doğru orantılı olarak artmakta ve dolayısıyla köylü ne kadar çok toprağa sahip olursa, o kadar çok toprak kiralamakta, böylece daha yoksul köylü guruplarını ihtiyaçları olan topraktan yoksun bırakmaktadır.

Bu olgunun bütün Rusya için ortak olduğu belirtilmelidir. Bütün Rusya'da, Zemstvo İstatistik İncelemeleri'nin yapıldığı bütün bölgelerde, verilmemiş-toprakların köylülerce kiralanmasının bilançosunu çıkarırken Prof. Kariçef, kiralanan toprak miktarının kiralayanın zenginlik derecesine doğrudan bağlı olduğu sonucunu çıkarmakta ve bunu genel bir yasa olarak göstermektedir (*).

Zaten Postnikof kiralanmış toprakların (verilmemiş ve verilmiş birlikte) dağılımı hakkında daha ayrıntılı rakamlar vermektedir, bunları aynen aktarıyorum (Sayfa - 13):

(*) «Zemstvo İstatistiksel Verilerine Göre Rusya'nın Ekonomik Araştırmasının Sonuçları». (Cilt II, N. Kariçef.) Verilmemiş Toprakların Köylülerce Kiralanmaları, Dorpat, 1892, sayfa 122-133 ve devamı.

		Berdiyansk Kazası			Melitopol Kazası			Dinyeper Kazası		
Bu sütun eklenmiştir (*)	Köylü grupları	Kiralayan ailelerin % si	Kiracı aile başına ekilip-biçilen toprak	Desiyatin fiyatları (Ruble)	Kiralayan ailelerin % si	Kiracı aile başına ek.-biç. toprak	Desiyatin fiyatları (Ruble)	Kiralayan ailelerin % si	Kiracı aile başına ek.-biç. toprak	Desiyatin fiyatları (Ruble)
ekip-biçen 20 dönüme kadar	ekip-biçen 5 desiyatine kadar	18,7	2,1	11	14,4	3	5,50	25	2,4	15,25
20-40 dönüme kadar	5-10 des. e kadar	33,6	3,2	9,20	34,8	4,1	5,52	42	3,9	12
40-100 dönüme kadar	10-25 des. e kadar	57	7	7,65	59,3	7,5	5,74	69	8,5	4,75
100-200 dönüme kadar	25-50 des. e kadar	80,6	16,1	6,80	80,5	16,9	6,30	88	20	3,75
200 dönümden fazla	50 des. den fazla	78,5	62	4,20	88,8	47,6	3,93	91	48,6	3,65
	Kaza başına	44,8	11,1	5,80	50	12,4	4,86	56,2	21,4	4,23

Buradan da görüyoruz ki, ortalama rakamlar gerçek durumu kesinlikle belirtmezler: Örneğin, Dinyeper kazasında, köylülerin % 56'sının toprak kiraladığını söylerken, bu konuda son derece eksik bilgi vermiş oluruz, çünkü kendine yetecek kadar toprağı olmayan guruplarda (ilerde de göstereceğimiz gibi) kiracıların yüzdesi çok düşüktür: İlk gurupta yalnızca % 25'ken, geniş topraklara sahip olan üst grupların hemen hemen hepsi toprak kiralar (% 91). Kiralayan hane başına, kiralanmış {toprağın} desiyatin miktarındaki farklılık çok daha önemlidir: Üst gurup alt guruptan 30—, 15—, ve 24 kat daha fazla toprak kiralar. Bunun da kiralamanın niteliğini değiştirdiği açıktır: Üst gurupta kiralama zaten ticarî bir girişimdir, oysa alt gurupta belki de acı bir zorunluluğun getirdiği bir işlemdir. Kira fiyatlarıyla ilgili veriler bu son varsayımı doğrulamıştır: Öyle görünüyor ki, alt guruplar, üst guruplardan (Dinyeper kazasında) toprağa daha fazla, hatta

* Daha iyi anlaşılması için bu sütun eklenmiştir—1 Desiyatin=4 dönüm. —Yayıncı.

kimi zaman dört kat daha fazla para ödemektedirler. Bu konuyla ilgili olarak, kiralanmış toprağın azalmasıyla orantılı olarak kira fiyatlarının artmasının, Güney Bölgemiz için olağan dışı olmadığını hatırlamak gerekir: Kariçef'in eseri, bu yasanın genel uygulanabilirliğini göstermektedir.

Bu verilerle ilgili olarak, Postnikof şunları söylüyor: «Torid kazalarında, toprak kiralayanlar özellikle zengin köylülerdir; bunlar zaten yeterli miktarda kişisel-ve verilmiş-topraklara sahiplerdir. Özellikle, bu, verilmemiş, yani büyük toprak sahiplerinin ve Devlet'in toprakları —ki bu topraklar köylerden daha uzak yerlerde toplanmıştır— için geçerlidir. Gerçekte bu son derece doğaldır: Daha uzak yerlerdeki toprakları kiralamak için yeterli sayıda koşum hayvanına sahip olmak gerekir, oysa pek zengin olmayan köylülerin, kendi verilmiş-topraklarını ekip-biçmek için bile yeterli sayıda koşum hayvanı yoktur» (S. 148).

Kiralanmış topraklarının böyle bir dağılımının, köylüler tarafından kişisel olarak toprak kiralanması olgusuna bağlı olduğu düşünülmemelidir. Toprak bir topluluk tarafından kiralandığı zaman da, bu toprağın dağıtımı, aynı ilkeye göre, yani «zenginliğe göre» yapıldığı için, hiç bir şey değişmez.

«1890'da, Devlet mallarının Yönetimindeki vergi kayıtlarına göre»; diyor Postnikof, «üç kazadaki 133.852 desiyatinlik Devlet toprağı sözleşmeyle kiralanmış, 84.756 desiyatinlik verimli toprak, yani aşağı yukarı bütün toprakların % 63'ü köy topluluklarının hizmetine verilmiştir. Fakat köylü toplulukları tarafından kiralanan toprak nispeten az sayıdaki mülk sahiplerinin (*), özellikle zengin mülk sahiplerinin hizmetine verilmiştir. Zemstvo istatistiklerindeki hane başına sayım, bu olguyu, yeterli derecede açıklamaktadır» (S. 150) (**). (Sayfa: 15):

---

* Fransızca metinde «propriétaires» — mülk sahipleri; İngilizce metinde; «householders» — hane sahipleri; Almanca metinde; «Hofbesitzer» — hane sahipleri olarak kullanılmıştır — Yayıncı.

** Postnikof, bu tablonun son sütununu (her üç kaza için toplamlar) vermiyor. Tabloya, şu notu ekliyor: «Kira koşullarına göre köylülerin ancak kiralanmış toprağın 1/3'ünü ekip-biçmeye hakları vardır.»

Köylü Grupları	Berdiyansk Kazası SAYI			Melitopol Kazası SAYI			Dinyeper Kazası SAYI			Üç kaza için SAYI			
	Kiralayan hanelerin	Kiralanan desiyatinin	Kiralayan hane başına desiyatin miktarı	Kiralayan hanelerin	Kiralanan desiyatinin	Kiralayan hane başına desiyatin miktarı	Kiralayan hanelerin	Kiralanan desiyatinin	Kiralayan hane başına desiyatin miktarı	Kiralayan hanelerin	Kiralanan desiyatinin	% olarak	Kiralayan hane başına desiyatin miktarı
50 des. e kadar ek.-biç.	33	66	1,7	24	383	16	20	62	3,1	83	511	1	6,1
5-10 des. e kadar " "	227	400	1,8	159	776	4,8	58	251	4,3	444	1427	3	3,2
10-25 des. e kadar " "	857	2642	3,8	707	4589	6,4	338	1500	4,4	1732	8711	20	5,0
25-50 des. e kadar " "	397	3733	9,7	572	8561	12,7	186	1256	5,7	1245	13375	30	10,7
50 des. den fazla " "	113	3194	28,3	440	15365	34,9	79	1724	21,8	633	20283	46	32,1
TOPLAM	1453	10037	7	2002	29657	14,8	681	4393	6,7	4136	44307	100	10,7

Postnikof şu sonuca varmaktadır: «Böylece Dinyeper kazasında, kiralanmış toprakların yarısından fazlasını; Berdiyansk kazasında 2/3'sinden fazlasını ve Devlet topraklarının en fazla kiralandığı Melitopol kazasında 4/5'ünden fazlasını zengin köylüler gurubu kullanmaktadır. Yoksul köylüler gurubuna gelince, (en fazla 10 desiyatin ekip-biçen) bunlar, kazalar toplamına göre ancak 1938 desiyatinlik, yani kiralanmış toprakların % 4'üne sahiptirler.» (S. 150). Daha sonra yazar, topluluklar tarafından kiralanan toprakların eşitsiz dağılımıyla ilgili bir çok örnek vermektedir ama, onları buraya aktarmak gereksizdir.

Postnikof'un, kiralamanın, kiracıların refah düzeylerine bağlı olduğu sonucuna varmasıyla ilgili olarak, Zemstvo istatistikçilerinin bununla taban tabana zıt görüşünü belirtmek son derece ilginçtir.

Postnikof kitabının başına şu yazısını koydu: «Torid, Kerson ve Ekaterinoslaf Eyaletlerindeki Zemstvo İstatistiksel Çalışmaları üzerine (S. XI—XXXII)». Postnikof, burada, 1889'da bu eyaletteki Zemstvo'nun yayınladığı ve içerisinde bütün araştırmanın kısa bir bilânçosunun çıkarıldığı «Torid Eyaleti El-kitabı»nı özellikle tahlil etmektedir. Bu kitabın kiralamaya ayrılmış bölümünü tahlil ederken, şöyle yazmaktadır:

«Ekilip-biçilen geniş toprakların bulunduğu güney ve doğu eyaletlerimizle ilgili Zemstvo İstatistikleri, zengin köylülerin önemlli bir yüzdesinin, önemli oranda verilmiş-topraklara sahip olmalarının yanısıra, hâlâ çok miktarda toprak kiraladıklarını or-

taya çıkardı. Burada, işletme, yalnızca ailenin kendi ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamamakta, aynı zamanda, köylülerin, binalarını onarmalarını, makina sağlamalarını, fazladan toprak satın almalarını sağlayacak bir artık-gelir elde etmelerine de yaramaktadır. Bu çok doğal bir istektir ve bunda kınanacak bir durum yoktur, çünkü içinde kulakla (*) ilgili hiçbir unsur bulunmamaktadır.»

[Gerçekten burada kulakla ilgili hiçbir unsur yoktur; fakat şüphe götürmez şekilde sömürü unsurları görülmektedir: Kendi ihtiyaçlarının çok üstündeki toprakları kiralayan zengin köylüler, yoksul köylülerin geçinmeleri için ihtiyaç duydukları toprağı ellerinden almaktadırlar; onların işletmelerinin büyümesi, *ek-emek ihtiyacını* ve ücretli işçi kiralanmasını gerektirmektedir.]

«Fakat, bazı Zemstvo istatistikçileri, ki bunlar köylü hayatındaki bu belirtileri anormal bir şeymiş gibi kabul ediyorlar, bunların önemini azaltmaya çalışıyorlar, gıda maddeleri ihtiyacının köylüleri, toprak kiralamaya zorladığını ve zengin köylüler çok toprak kiralasalar bile, bu zengin kiracıların yüzdesinin verilmiş toprak miktarındaki artışa paralel olarak sürekli ve düzenli bir biçimde azaldığını ispatlamak için çabalıyorlar.» (S. XVII). *El-kitabı'nın* yazarı Bay Werner, bunu ispatlamak için, 1—2 işçisi, ya da 2—3 hayvanı olan Torid Eyaletindeki *bütün* köylüleri, onların verilmiş-topraklarının büyüklüğüne göre guruplandırdı. «Verilmiş-toprağın miktarı arttıkça, toprak kiralayan hanelerin yüzdesinin düzenli olarak azaldığı, oysa hane başına kiralanan toprak miktarının daha az düzenli olarak azaldığı» (S. XVIII) ortaya çıktı. Haklı olarak, Postnikof, böyle bir sürecin kesinlikle inandırıcı olmadığını ileri sürmektedir; çünkü köylülerin *bir kısmı* (iki-üç koşum hayvanı olan) rastgele seçilmiştir; ve özellikle zengin köylülük dışarda bırakılmıştır; bundan başka Kırım ve Torid eyaletlerinin kıta yakasındaki kazalarını bir araya getirmek olanaksızdır; çünkü buralardaki kiralama koşulları aynı değildir: Kı-

* Kulak-asıl anlamı: Aracı, tüccar, vurguncu. — Yayıncı. Yalnız Almanca metinde vardır. (Cilt I, s. 16)

rım'da nüfusun yarısından dörtte-üçüne kadarını topraksız («desiyatiniski» adı verilen) (6) köylüler oluşturur; oysa, kuzeydeki kazalarda bunların sayısı nüfusun % 3 veya 4'ünü oluşturur. Kırım'da, kiralamak için toprak bulmak hemen hemen her zaman kolay bir iştir, kuzeydeki kazalardaysa bu bazen olanaksızdır. Başka eyaletlerin Zemstvo istatistikçilerinin de, gelir sağlamak amacıyla toprak kiralamak gibi, köylü hayatındaki «anormal» belirtileri maskelemek için (doğal olarak aynı başarısızlıkla) çabaladıklarının gözlemlendiğini belirtmek ilginçtir. (Bkz: Kariçef, Age.).

Eğer, buna uygun olarak, köylülerin verilmemiş —toprakları kiralamasının dağılımı, çeşitli köylü işletmeleri arasında, yalnızca nicelik bakımından değil (daha çok veya daha az kiralıyor gibi) fakat bununla birlikte nitelik bakımından da (gıda maddeleri yetersizliği nedeniyle, veya ticari amaçla kiralıyor gibi) farklılıkların varlığını ortaya seriyorsa, bu konuda daha da fazlası verilmiş— toprakların kiralanmasında söz konusudur.

Postnikof şöyle diyor: «1884—86 yıllarındaki köylülüğün hane başına sayımında, Torid'in üç kazasında kaydedildiği gibi, köylüler tarafından diğer köylülerden kiralanan toplam verilmiş-topraklar 256.716 desiyatine varıyordu. Bu miktar toplam köylü verilmiş-topraklarının 1/4'üdür ve köylüler tarafından kırlık bölgede yaşayan her meslekten kişiye, hane başına sayıma dahil edilmeyen ve köylülükten sayılmayan kişilere, yani memurlara, öğretmenlere, din görevlilerine kiralanmış toprakları kapsamına almamaktadır. Aşağıdaki rakamların da gösterdiği gibi, bütün bu toprakların hemen hemen hepsi, zenginler gurubundaki köylüler tarafından kiralanmıştır. Sayıma göre, mülk sahiplerinin kendi komşularından kiraladıkları verilmiş-toprakların desiyatin miktarları aşağıdaki gibidir : (S. 18)

«Kiraya verilmiş bu toprakların en büyük kısmı, ekip-biçmeyen, işletmesi olmayan, ya da çok az ekip-biçen köylüler gurubuna —ki bunların çoğu toprağı kiraya verenlerdir— aittir. Böylece, Torid kazalarındaki köylülüğün önemli bir kısmı (yaklaşık olarak toplam

Hane başına 10 desiyatine kadar ekilip-biçilen	16.594 des., yani	% 6
(Hane başına 40 dönüme kadar ekilip-biçilen) (*)	66.376 dönüm	
Hane başına 10—25 desiyatine kadar ekilip-biçilen	89.526 des., yani	% 35
(Hane başına 40—100 dönüme kadar ekilip-biçilen)	358.100 dönüm	
Hane başına 25 des. den fazla ekilip-biçilen	150.596 des., yani	% 59
(Hane başına 100 dönüme kadar ekilip-biçilen)	602.384 dönüm	
Toplam	256.716 des.	% 100
	1.026.860 dönüm	

nüfusun 1/3'ü) —kimi isteksizliğinden dolayı, fakat çoğunlukla işletmeyi yürütebilmek için gerekli araç ve hayvanlardan yoksun olduklarından dolayı— verilmiş-topraklarının hepsinden faydalanmamakta, bunun yerine başkalarına kiraya vermekte, böylece köylülüğün daha iyi durumda olan kesimi tarafından kullanılan toprak miktarını arttırmaktadırlar. Topraklarını kiraya verenlerin büyük bir çoğunluğu hiç kuşkusuz fakirleşen, yıkıma uğrayan mülk sahipleri gurubuna dahildirler» (S. 136/137).

Bu tespitleri, «iki kaza için» (Zemstvo istatistiği Torid eyaletindeki Melitopol kazası ile ilgili hiç bir bilgi sağlamıyor.), bizzat kendilerinin kiraladıkları verilmiş-toprakların yüzdesiyle kendi verilmiş-topraklarını başkalarına kiraya veren mülk sahiplerinin oranını gösteren (S. 135) aşağıdaki tablo doğrulamaktadır. (Sayfa - 19) :

Toprağın mülkiyetinden ve köylülerce kullanılmasından, koşum hayvanları ve tarım araçlarının dağılımına geçelim. Guruplara göre koşum hayvanlarının miktarıyla ilgili olarak Postnikof, aşağıda, üç kaza için derlenmiş verileri aktarmaktadır. (Sayfa - 19) :

* Dönüm cinsinden miktarları biz ekledik. — Yayıncı.

Köylü Grupları	Berdiyansk Kazası: Verilmiş toprakların kiraya veren mülk sahiplerinin % si	Berdiyansk Kazası: Kiralanmış verilmiş toprakların % si	Dinyeper Kazası: Verilmiş toprakların kiraya veren mülk sahiplerinin % si	Dinyeper Kazası: Kiralanmış verilmiş toprakların % si
Ekip - biçmeyen	73	97	80	97,1
5 des. e kadar ekip-biçen (20 dönüme kadar)	65	54	30	38,4
5-10 des. arası ekip-biçen (20-40 dön. arası)	46	23,6	23	17,2
10-25 des. arası ekip-biçen (40-100 dön. arası)	21,5	8,3	16	8,1
25-50 des. arası ekip-biçen (100-200 dön. arası)	9	2,7	7	2,9
50'des. den fazla (200 dön. den fazla)	12,7	66,3	7	13,8
Kaza başına	32,7	11,2	25,7	14,9

Köylü Grupları	Hane Başına Ortalama: Toplam At	Öküz	Koşum hayvanı	Öteki hayvanlar (*)	Toplam (*)	Koşum hayvanı olmayan hanelerin % si
Ekip-biçmeyen	—	—	0,3	0,8	1,1	80,5
5 des e kadar ek.-biç.	6 467	3 082	1,0	1,4	2,4	48,3
5-10 des arası " "	25 152	8 924	1,9	2,3	4,2	12,5
10-25 des. arası " "	80 517	24 963	3,2	4,1	7,3	1,4
25-50 des. arası " "	62 823	19 030	5,8	8,1	13,9	0,1
50'den fazla " "	21 003	11 848	10,5	19,5	30	0,03
TOPLAM	195 962	67 827	3,1	4,5	7,6	—

Bu rakamlar kendi başlarına grupları nitelememektedirler: Bu, daha ilerde tarım tekniğini tasvir edeceğimiz ve köylüleri ekonomik guruplara göre sınıflandıracağımızda yapılacaktır. Burada yalnız şunu belirteceğiz: Köylü gurupların, sahip oldukları hay-

* Büyük baş hayvanlara göre hesaplanmıştır.

vanların miktarına göre farklılaşmaları o kadar derindir ki, üst guruplarda aile ihtiyaçlarının çok üstünde hayvan varken, alt guruplarda bu hayvan miktarının (özellikle koşum hayvanlarının) son derece azaldığını ve bağımsız bir işletmeyi yürütmenin olanaksızlaştığını görmekteyiz.

Tarım araçlarının dağılımı konusundaki veriler bütünüyle aynıdır. «Köylülerin sahip olduğu pulluk ve ilkel sabanları kaydeden, hanelere göre sayım, kazalardaki bütün nüfus için aşağıdaki rakamları vermektedir.» (S. 214):

	Hanelerin % si		
	Tarım aleti olmayan	Yalnız bir ilkel sabanı olan	Bir pulluğu vb. olan
Berdiyansk kazası	33	10	57
Melitopol kazası	37,8	28,2	34
Dinyeper kazası	39,3	7	53,7

Bu tablo, ne kadar kalabalık bir köylü gurubunun, kendi işletmesini *bağımsız* olarak yürütebilme olanağından yoksun olduğunu göstermektedir. Ekilip-biçilen alanlara göre sınıflandırılan, çeşitli guruplarda hane başına araç miktarıyla ilgili olan şu verilerden, üst guruplardaki durum açıkça görülebilir. (Tablo - 10):

	Hane Başına Düşen Tarım Aleti					
	Berdiyansk kazası		Melitopol kazası		Dinyeper kazası	
Köylü Guruplari	Taşıt Aracı (İki tekerlekli araba, v.b.)	Tarım Âleti (Pulluk ve ilkel saban)	Taşıt Aracı	Tarım Âleti	Taşıt Aracı	Tarım Âleti
5-10 Des. arası ekip-biçen	0,8	0,5	0,6	0,4	0,3	0,5
10-25 Des. » » »	1,2	1,3	1,3	1	1	1
25-50 Des. » » »	2,1	2	2	1,6	1,7	1,5
50 Des.den fazla » »	3,4	3,3	3,2	2,8	2,7	2,4

Araç miktarı bakımından, üst gurup alt guruptan (yazar, beş desiyatinden daha az ekip-biçen gurubu tamamıyla gözardı etmiştir.) dört-altı kat fazla araca sahiptir; Ailedeki çalışan bireylerin (*) sayısı bakımından alt gurup, üst gurubun 23:12 *katı, yani iki*

* Guruplara göre ailelerin bileşimiyle ilgili yukarıdaki tabloya bakınız.

katından biraz daha azdır. Yalnız bu bile, üst gurubun işçi çalıştırması gerektiğini göstermektedir, oysa alt guruptaki hanelerin yarısı tarım araçlarından yoksundur (N.B. (*) Bu «alt» gurup aşağıdan itibaren üçüncüdür) ve sonuç olarak, bu haneler bir işletmeyi bağımsız olarak yürütecek güçte değildirler.

Toprak ve araç miktarındaki bu yukarıda belirtilen farklılaşmaların, aynı şekilde ekilip-biçilen alanlardaki farklılaşmaları da yaratması doğaldır. Altı gurup için hane başına ekilip-biçilen ortalama toprak miktarı yukarıda verilmiştir. Torid eyaletindeki köylülerin ekip-biçtiği toplam alan, gurıplar arasında şöyle dağılmıştır:

Köylü Gurupları	Ekilip-biçilen alan (Des.)	Yüzde olarak	
5 Desiyatine kadar ekip-biçen	34 070	2,4	Nüfusun % 40'ının ekip-biçtiği alan % 12
5-10 Des. arası " "	140 428	9,7	
10-25 Des. " " "	540 093	37,0	Nüfusun % 40'ının ekip-biçtiği alan % 33
25-50 Des. " " "	404 095	24,3	Nüfusun % 20'sinin ekip-biçtiği alan % 50
50 Des. den fazla " "	230 583	16	
TOPLAM	1 439 267	% 100	

Bu rakamlar kendi başlarına herşeyi anlatmaktadırlar. Yalnız Postnikof'un bir aileye, yalnızca tarımla yaşamak olanağı sağlayan ekilip-biçilen ortalama alan miktarını hane başına 16—18 desiyatin olarak kabul ettiğini (S. 272) de eklemek gerekir.

III

Daha önceki bölümde, farklı köylü guruplarının refah düzeylerini ve işletmelerinin büyüklüğünü belirten veriler derlendi. Şimdi de, çeşitli köylü guruplarının işletmelerinin niteliğini ve bunların yönetim biçimi ve sistemini belirleyen verileri derlemek gerekir.

* N.B. — Nota Benna: Önemli not — Yayıncı.

Herşeyden önce, Postnikof'un, «köylü emeğinin üretkenliği ve ailenin emek gücü, işletmenin miktarı ve makinaların kullanılması arttıkça, önemli ölçüde artmaktadır» (S. X) konusundaki tezi üzerinde duralım. Yazar, farklı ekonomik guruplarda, *belirli* bir ekilip-biçilen alan için gerekli olan koşum hayvanlarıyla emekçilerin sayısını hesaplayarak bu tezi ispatlamaktadır. Fakat böyle yapılınca, ailelerin bileşimiyle ilgili verileri kullanmak olanaksızdır, çünkü «alt ekonomik guruplar çalışmakta olan işçilerin bir kısmını yabancı işletmelere tarım işçisi olarak göndermekte, oysa, üst guruplar ek tarım işçilerine iş vermektedir.» (S. 114). Torid'deki Zemstvo istatistikleri çalıştırılan veya başka yerde çalışmak üzere salıverilen işçilerin sayısını göstermemektedir. Postnikof, bu sayıyı, işçi çalıştıran hanelerin sayısıyla ilgili Zemstvo istatistik verilerine dayanarak ve belirli bir işlenmiş toprak miktarı için gerekli işçi sayısını hesaplayarak, tahmin etmektedir. Postnikof, bu tahminlerinin tam doğruluğu hakkında hiçbir iddiası olmadığını kabul etmektedir, ama, öteki guruplarda çalıştırılan işçi sayısı az olduğu için, kendi hesabının, yalnız iki üst gurupta ailenin bileşimini önemli ölçüde değiştirebileceğine inanmaktadır. Ailenin bileşimiyle ilgili yukarıda aktarılan verileri aşağıdaki tabloyla karşılaştırdığında, okur bu görüşün doğruluğunu denetleyebilir:

Torid Eyâletinin 3 kazası için

Köylü Grupları	Çalışan Kişiler			Hane Başına Ortalama (Ücretli işçi sayısı dahil)	
	Çalıştırılan ücretli işçi	Çalıştırılmak üzere salıverilen	Fark	Allede kişi sayısı	Çalışan kişiler (*)
Hiç ekip-biçmeyen	239	1 077	— 839	4,3	0,9
5 Des. e kadar ekip-biçen	247	1 484	—1 237	4,8	1,0
5-10 Des. e • • •	465	4 292	—3 827	5,3	1,0
10-25 Des. e • • •	2 846	3 389	— 543	6,8	1,6
25-50 Des. e • • •	6 041	—	+6 041	8,9	2,4
50 Des. den fazla • •	8 241	—	+8 241	13,3	5
TOPLAM	18 079	10 242	+7 837	—	—

(*) Çalışan kişiler: Bu İngilizceye biraz uymayan terim, ücretle çalıştırılanları değil, «bir köylü hanesinde veya ailesindeki çalışan üyeleri, erkekleri ve kadınları belirtmek için kullanılıyor.» (Bu dip not Almanca ve Fransızca metinde yoktur.) İng. Yayıncının notu.

Son sütunu, ailelerin bileşimiyle ilgili verilerle karşılaştırdığımızda, görüyoruz ki, Postnikof, alt guruplardaki emekçilerin sayısını biraz azaltırken, üst guruplardakilerin sayısını ise arttırmaktadır. Onun amacı, işletme büyüklüğünün artmasıyla, belirli bir işlenmiş alan için emekçi sayısının azaldığını ispatlamak olduğundan, onun bu yaklaşık hesapları, sözkonusu azalmayı abartmaktan çok, ancak zayıflatabiliyordu.

Bu ilk hesaplamadan sonra, Postnikof, ekilip-biçilen alanla emekçi sayısı; koşum hayvanları ve daha sonra da genellikle farklı köylü guruplarında nüfusun miktarı arasındaki ilişkiyi gösteren şu tabloyu vermektedir (S. 117) :

Köylü Guruplan	1 Çift koşum hayvanı başına işlenen alan	Hane sayısı	Ekilip-biçilen 100 desiyatin için: Kişi sayısı (çalıştırılanlar dahil)	İşçi Sayısı (çalıştırılanlar dahil)	Koşum hayvanları sayısı
5 Des. e kadar ekip-biçen	7,1 des.	28,7	138	28,5	20,2
5-10 Des. arası " "	8,2 "	12,9	67	12,6	25
10-25 " " " "	10,2 "	6,1	41,2	9,3	20
25-50 " " " "	12,5 "	2,9	25,5	7	16,6
50 Des. den fazla " "	14,5 des.	1,3	18	6,8	14
TOPLAM	10,9 des.	5,4	36,0	9	18,3

«Böylece, işletmenin alanı ve köylü tarafından ekilip-biçilen toprak miktarı arttıkça, tarımdaki başlıca gider olan insanın ve koşum hayvanlarının emek gücünün sürdürülmesi için gerekli masraflar giderek azalır; ve büyük alanları işleyen guruplar arasında sözü edilen bu düşüş, daha küçük ekilip-biçilecek alanlara sahip guruplar arasında meydana gelen düşüşün (desiyatin başına) aşağı yukarı yarısı kadar olur.» (S. 117).

Yazar, yukarıda emekçilerle koşum hayvanları için masrafın daha ağır bastığını doğrulamaktadır; Mennonit bir işletmenin (7) ayrıntılı bütçesinden şu örneği aktarmaktadır: Toplam masrafların % 24,3'ü genel işletme, % 23,6'sı koşum hayvanları ve % 52'si de emekçiler için masrafları göstermektedir (S. 284).

Postnikof, işletmenin yüzölçümü arttıkça, emeğin üretkenliğinin artması konusunda (yukarıda, önsözünden aktarılan alıntıda gösterildiği gibi) varmış olduğu sonuca büyük önem vermektedir ve gerçekte insan bunun önemini kabul etmeden yapamaz: Birincisi,

köylülüğümüzün ekonomik hayatının ve farklı guruplardaki işletmelerin niteliğinin incelenmesi; ikincisi de küçük-çaplı tarımla büyük-çaplı tarım arasındaki ilişkinin genel sorunu açısından. Bu son sorun, sayısız yazar tarafından son derece anlaşılmaz bir duruma sokulmuştur, ve bu karışıklığın başlıca nedeni, çeşitli toplumsal koşullarda bulunan ve yönetim biçimleriyle birbirlerinden ayrılan farklı işletmeleri karşılaştırmış olmalarıdır; örneğin, gelirlerini tarım ürünleri üretiminden sağlayan işletmeleri, gelirlerini başka hanelerin toprak ihtiyacına el koyarak sağlayan işletmelerle (örneğin, 1861 (8) Reformu'nu hemen izleyen dönemdeki köylülerin ve toprak ağalarının işletmeleri) karşılaştırıyorlardı. *Postnikof*, bu yanlışlığa hiç düşmedi, ve her türlü karşılaştırmalar için şu ilk kuralı unutmadı: Karşılaştırılan şeyler benzer nitelikte olmalıdır.

Torid kazalarını göz önüne alarak, tezini daha ayrıntılı bir biçimde ispatlamakta olan yazar, birinci olarak ayrı ayrı her kaza için, ikinci olarak da gene ayrıca Rus nüfusu ve daha çok bu nüfusun en kalabalık gurubu, eski devlet köylüleri için bir takım veriler aktarmaktadır (S. S. 273/274):

Köylü Guruplari	1 Çift Koşum Hayvanı Başına Ekilip - Biçilen Desiyatin Miktarı					
	Bütün Kaza İçin			Eski Devlet Köylüleri Gurubunda		
	Berdiyansk	Melitopol	Dinyepor	Berdiyansk	Melitopol	Dinyepor
5 Des. e kadar ekip - biçen	8,9	8,7	4,3	—	—	—
5-10 Des. arası » »	8,9	8,7	6,8	8,9	9,1	6,8
10-25 » » » »	10,2	10,6	9,7	10,3	10,9	9,6
25-50 » » » »	11,6	12,4	12,3	12,3	12,6	11,9
50 Des. den fazla » »	13,5	13,8	15,7	13,7	14,3	15
Ortalama	10,7	11,3	10,1	—	—	—

Varılan sonuç aynıdır: «Küçük bir işletmedeki belirli bir işlenmiş alan başına koşum hayvanlarının nisbî sayısı, 'noksansız' bir köylü işletmesindeki aynı sayıyı bir buçuk-iki kat aşmaktadır. Bütün diğer küçük guruplar —önceki toprak ağalarının köylüleri, kiracılar, vb. — söz konusu olduğu zaman, ve en küçük, bir kaza ve hatta bir köyle sınırlanmış bütün bölgelerdeki hane başına sayımda, aynı kural ortaya çıkmaktadır.» (S. 274).

Küçük işletmelerde, işlenen arazi miktarıyla işletme masrafları arasındaki ilişkinin, üretimde kullanılan hayvanlarla üretim araç-

larının bakımı için gerekli diğer masraflar yüzünden olumsuz yönde olduğu da ortaya çıkmıştır.

Alt guruptan üst guruba geçerken, işletme başına bu iki masrafın —işletme giderleri ve üretimde kullanılan hayvanlarla üretim araçlarının bakımı için gereken giderler— ne kadar hızla arttığını zaten gördük.

Ekilip-biçilen bir alan için tarım araçlarının miktarını hesaplarsak alt guruptan üst guruba geçerken, bu miktarın *azaldığını* görürüz (S. 318) :

Köylü Guruplarında	Ekilip - Biçilen 100 Desiyatin İçin		
	Üretimde kullanılan Hayvan (Baş)	Pulluk ve İlkel Saban	Çift Tekerlekli Araba
5 Des. e kadar ekip - biçen	42	4,7	10
5-10 Des. arası » »	28,6	5,9	9
10-25 » » » »	24,9	6,5	7
25-50 » » » »	23,7	4,8	5,7
50 Des. den fazla » »	25,8	3,8	4,3
3 Kaza İçin	25,5	5,4	6,5

«Bu tablo da gösteriyor ki, hane başına ekilip-biçilen alanlar arttıkça, en önemli araçların miktarı (tarım aletleri ve taşıt araçları) işlenen belirli bir alan için miktar olarak gittikçe azalmaktadır; bu nedenle, üst gurupların işletmelerindeki tarım aletleriyle taşıt araçlarının bakım masrafları nisbî olarak desiyatin başına daha az olmalıdır. Hane başına 10 desiyatine kadar ekip-biçen gurup bir istisnadır: Bu gurubun, hane başına 16 desiyatinlik toprağı ekip-biçen guruba göre nisbî olarak tarım araçları daha azdır, yalnız, bu guruptan köylülerin çoğu, kendi tarım araçlarıyla çalışmadıkları ve kiraladıkları araçları kullandıkları halde araç masrafları hiçbir şekilde düşmemektedir» (S. 318).

«Zemstvo istatistiği» diyor Postnikof, «tartışma götürmez bir açıklıkla gösteriyor ki, köylü işletmesi büyüdükçe, belli bir ekilip-biçilen alan için tarım araçları, emekçiler ve koşum hayvanlarının miktarı da azalmaktadır» (S. 162).

«Daha önceki bölümlerde de», diyor Postnikof, «Torid'in bütün kazalarında, bu olgunun, bütün köylü guruplarında ve bütün

bölgede ortak olduğu gösterilmiştir. Bu olgu, Zemstvo istatistik verilerinin gösterdiği gibi, tarımın, köylü ekonomisinin başlıca dalı olduğu öteki eyaletlerdeki köylü işletmeleri için de geçerlidir. Böylece bu olgu geniş ölçüde yaygınlaşmış ve büyük ekonomik önem taşıyan bir yasa niteliği kazanmıştır, küçük tarımsal işletmenin, ekonomik anlamda bütün varlık nedenini önemli ölçüde ortadan kaldıran da işte budur.» (S. 313).

Küçük-çaplı işletmelerin büyük-çaplı işletmeler tarafından eritilerek ortadan kaldırılacağını ispatlamak üzere, Postnikof'un son uyarısı, biraz erkendir, bu büyük-çaplı işletmelerin çok avantajlı (ürün fiyatının daha düşük olması) olduklarını tespit etmek yeterli değildir; aynı zamanda doğal ekonomi yerine, para ekonomisinin (daha doğrusu: Meta ekonomisinin) ağır basması gerekir, çünkü, doğal ekonomide, ürün, pazara gönderilmeyip bizzat üretici tarafından tüketilirken, düşük fiyatlı ürün pazardaki pahalı ürünle boyölçüşemez ve dolayısıyla onu eriterek ortadan kaldıracak güçte değildir. Zaten bu nokta, ileride daha açık bir biçimde ele alınacaktır.

Yukarıda tespit edilen yasanın bütün Rusya için geçerli olduğunu ispatlamak üzere, Postnikof, Zemstvo istatikçilerinin daha önce nüfusun ayrıntılı bir ekonomik sınıflamasını yaptıkları kazaları almakta ve farklı guruplarda bir çift koşum hayvanı ve emekçi başına ekilip-biçilebilir alanın miktarını hesaplamaktadır. Varılan sonuç aynıdır; «Eğer köylü işletmesi küçükse, işlenen alan başına emek-gücü bakımını sağlamak için gereken masraf, daha büyük-çaplı bir işletmenin gerektirdiği masraftan birbuçuk veya iki kat daha fazladır.» (S. 216). Bu, Perm eyaleti için olduğu kadar (S. 314) Voronej, Saratof ve Çernikof (S. 315) eyaletleri için de geçerlidir, böylece Postnikof, sözkonusu yasanın, bütün Rusya için geçerli olduğunu kesinlikle ispatlamıştır.

Şimdi de, farklı köylü işletmesi guruplarının «gelir ve giderleri» (IX. Bölüm) ve bunların pazarla ilişkileri sorununa geçelim:

«Bağımsız bir birim oluşturan her işletmede», diyor Postnikof,

«toprağın yüzölçümü şu dört kısımdan oluşur: Birinci kısım, ekip-biçen ailenin ve işletmede yaşayan işçilerin beslenmesini karşılar; terimin dar anlamıyla bu, işletmenin *gıda* alanıdır. İkinci kısım, işletmede kullanılan hayvanların yemini sağlar ve buna *yem* alanı adı verilebilir. Üçüncü kısım, göllerden, yollardan, ağıllardan v.b. ve tohum sağlanan ekilip-biçilen kısımdan oluşur; bu kısma *işletme-hizmet* alanı adı verilebilir, çünkü bu alan ayırım gözetmeden işletmenin her türlü ihtiyacını karşılamaktadır. Son olarak dördüncü kısım, işlenmemiş ya da işlenmiş olarak, pazarda satılmak üzere ayrılan tahıl ve öteki ürünleri sağlar. Bu, işletmenin *pazar* alanı, ya da *ticarî* alanıdır. Toprağın yukarıda belirtilen dört kısma bölünmesi, her özel işletmede, üretilen ürünlerin cinsine göre değil, tersine bu ürünlerin yetiştirilmesindeki âcil amaca göre belirlenmiştir.

«İşletmenin parasal gelirleri o işletme alanının ticarî kısmıyla belirlenir; bu ticarî alan büyüdükçe, ve buradan sağlanan ürünlerin nisbî değeri arttıkça, ekip-biçenlerin pazardaki talebi artmakta, köylünün, pazarının el atmış olduğu bölgede tarım dışında harcadığı emeğin miktarı artmakta, ülke için, kültürel açıdan olduğu kadar vergiler açısından da tarımının önemi büyümekte, ve aynı zamanda bizzat işletmecinin net geliriyle tarımsal islâhlar ve masrafları karşılamak için yedeğindeki kullandığı olanaklar da yükselmektedir» (S. 257).

Postnikof'un bu görüşü, buna hemen hemen niteliksel bir düzeltme getirildiği takdirde bütünüyle doğru olacaktı: Yazar, genel olarak, ülke için işletmedeki ticarî alanın öneminden sözetmektedir; oysa, açıkça, bu, ancak para ekonomisinin hakim olduğu ve ürünlerin önemli bir kısmının *meta* biçimini aldığı bir ülkede sözkonusu olabilir. Bu koşulu unutmak, onu açıkça belliymiş gibi kabul etmek, o ülke için ne ölçüde geçerli olduğu konusunda belli bir araştırma yapmamak, ilkel ekonomi politiğin yanlışlığına düşmek olur.

Tarımsal işletmenin oluşturduğu bütünden pazar alanını ayırmak son derece önemlidir. İç *pazar* açısından genellikle önemli

olan, hiçbir şekilde üreticinin geliri değildir (bu üreticinin refahını belirleyen gelir), tersine yalnız onun *parasal* geliridir. Üreticinin refah düzeyi, malî olanaklara sahip olmasını bütünüyle belirlemez: Kendi toprağından, kişisel tüketimi için bütünüyle yeterli miktarda ürün sağlayan, doğal ekonomiye bağlı bir köylü refah içinde yaşar, ama malî olanaklara sahip değildir; öte yandan, toprağından kendisine gerekli tahılın ancak bir kısmını sağlayabilen yarı yarıya yıkıma uğramış olan ve ihtiyacının geri kalanını (miktarı az ve kalitesi düşük olmasına rağmen) rastlantısal kazançlarla sağlama alan bir köylü, refah içinde yaşamadığı halde birçok malî olanaklara sahiptir. Buradan da anlaşılıyor ki, köylü işletmeleriyle onların verimliliklerinin pazar için önemi konusundaki bütün tartışmalar, bunların parasal gelirlerinin hesaplanması temeline dayandırılmıyorsa, hiçbir önem taşımazlar.

Farklı guruplara ait olan köylü işletmelerindeki ekilip-biçilen alanda sözkonusu edilmiş olan dört kısmın büyüklüğünü belirlemek için, Postnikof önce, ekilip-biçilen alanın bütününde kişi başına 2/3 desiyatini gösteren, kişi başına iki çetver (S. 259) (*) tahılı alarak — yuvarlak hesap yapmak için— yıllık tahıl tüketimini hesaplamaktadır. Daha sonra, at başına birbuçuk desiyatinlik yem alanı, ve ekilip-biçilen toprağın %, 6'sını tohumluk alan olarak tespit etmekte ve şu verileri elde etmektedir (**) (S. 319) :

Köylü Guruplari	100 Desiyatinlik Ekilip-Biçilen Alandan Yüzölçümü Olarak				Parasal Gelir (Ruble olarak)	
	İşletme hizmet alanı	Gıda alanı	Yem alanı	Ticari alan	Ekilip-biçilen des. başına	Hane başına
5 Des.e kadar ekip-biçen	6	90,7	42,3	—39	—	—
5-10 Des. arası " "	6	44,7	37,5	+11,8	3,77	30
10-25 " " " "	6	27,5	30	36,5	11,68	191
25-50 " " " "	6	17	25	52	16,64	574
50 Des. den fazla " "	6	12	21	61	19,52	1500

* Çetver - Eski Rus tahıl ölçüsü birimi=2,1 hl. - Yayıncı.

** Parasal geliri belirtmek için Postnikof şöyle yaptı: Bütün ticari alana en pahalı tahıl türünün - buğday - ekildiğini, ortalama ürünü ve fiatları gözönünde tutarak kabul etti ve

«Farklı guruplara ait işletmelerin parasal gelirleri arasında ortaya çıkan farklılaşma» diyor Postnikof, «işletme büyüklüğünün ne kadar önemli olduğunu yeteri derecede göstermektedir; ama, gerçekte, bu gurupların ekilip-biçilen alanlardan elde ettikleri gelirler arasındaki bu farklılaşma daha da büyük olmalıdır, çünkü üst guruplardakilerin, desiyatin başına daha çok ürün elde ettiklerini ve sattıkları tahıl için daha iyi fiyatlar bulduklarını kabul etmek gerekir.

Bu gelir hesabına işletmenin bütün alanını değil, yalnızca ekilip-biçilen alanını dahil ettik, çünkü, Torid kazalarındaki köylü işletmelerinde, çeşitli tarım hayvanları için diğer işletme sahasından nasıl faydalanıldığı hakkında kesin verilere sahip değiliz. Fakat yalnızca tarımla uğraşan, Güney Rusya'daki bir köylünün parasal gelirini hemen hemen bütünüyle ekilip-biçilen alan belirlediği için, aktarılan rakamlar, çeşitli köylü guruplarında, işletmeden sağlanan parasal gelir farklılaşmasını oldukça açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu rakamlar, bu gelirin, işlenen alanın miktarına bağlı olarak ne kadar belirgin bir şekilde değiştiğini göstermektedir. 75 Desiyatinlik ekilip-biçilen alanı olan bir aile yıllık 1500 rubleye kadar varan parasal bir gelir sağlamaktadır; 34,5 desiyatinlik alanı olan bir aile yılda 574 ruble, 16 1/3 desiyatinlik alanı olansa ancak 191 ruble elde etmektedir. 8 desiyatinlik bir alanı ekip-biçen aile yalnızca 30 ruble, yani ek bir iş yapmadan, işletmenin malî masraflarını karşılamaya yetmeyen bir miktar elde etmektedir. Elbette, aktarılan rakamlar işletmeden elde edilen net geliri göstermemektedir; bu net geliri bulmak için, işletmenin vergi, araç, bina, elbise ve ayakkabı v.b. olarak bütün masraflarını bu rakamlardan çıkarmak gerekir. Fakat bu masraflar, işletmenin büyüklüğüyle orantılı olarak artmazlar. Ailenin geçim masrafları onun kalabalıklaşmasıyla birlikte artar; oysa ailenin kalabalıklaşması, tablonun da gösterdiği gibi, guruplardaki ekilip-biçilen alanın büyümesinden çok daha yavaştır. Bütün işletme masraflarına (toprak vergisi ve kiranın ödenmesi, bina ve araçların bakımı) gelince, her durumda bu masraflar işletmenin

büyümesine bağlı bir oranda artmaktadır, daha fazla değil, oysa bu işletmeden sağlanan brüt parasal gelir, yukarıdaki tablonun da gösterdiği gibi, işlenen alanın miktarıyla doğru orantılı değil, fakat daha fazla bir artış göstermektedir. Ayrıca, bütün bu harcamalar, işletme masraflarının ana bölümünü oluşturan, emek-gücü için gerekli masraflara oranla çok daha düşüktür. Böylece, köylü ekonomisinde şu kuralı formüle edebiliriz: Köylü işletmesinde tarımdan desiyatin başına elde edilen gelir, işletme küçüldükçe, giderek azalmaktadır. (S. 320).

Postnikof'un verilerine göre, böylece görüyoruz ki, farklı guruplardaki köylü işletmelerinin pazarla olan ilişkileri son derece farklılaşmıştır; üst guruplar (hane başına 25 desiyatinlik ekilip-biçilen alandan daha fazla toprağı olan) zaten kendi işletmelerini ticarî bir biçimde sürdürmektedirler; tahıl üretmelerinin amacı bir gelir elde etmektir. Tersine alt guruplarda, (bu, hane başına 10 desiyatine kadar ekip-biçen köylüler için geçerlidir) tarım ailenin zorunlu giderlerini karşılamamaktadır; işletmenin bütün masraflarını tam olarak hesaplarsak, hiç kuşkusuz işletmenin zararına sürdürüldüğünü görürüz.

Köylülüğün farklı guruplara bölünmesi ve pazara duyulan talebin hacmi arasındaki ilişkiyi tespit etmek için, Postnikof'un aktardığı verileri kullanmak da son derece ilginç olur. Biliyoruz ki, bu talebin hacmi ticarî alanın büyüklüğüne bağlıdır ve bu ticarî alan işletme alanının büyümesiyle artmaktadır; fakat, üst guruplardaki işletmelerin büyüklüğündeki bu artışa paralel olarak, alt guruplardakilerde bir azalma ortaya çıkmaktadır. İşletme sayısına gelince, bu sayı alt guruplarda üst guruplardakinden iki kat daha fazladır: Torid kazalarında işletme sayısı alt guruplarda % 40'ken; üst guruplarda ise yalnızca % 20'yi oluşturmaktadır. Yukarıda sözü edilen ekonomik bölünmenin, pazara duyulan talebin hacmini genelde azalttığı sonucuna ulaşmıyor muyuz? Daha açık bir deyişle, yalnız *apiriori* (önsel) görüşler temelinde bu soruyu olumsuz cevaplandırmakta haklıyız: Gerçekten, alt guruplarda, işletme o kadar küçüktür ki, ailenin bütün ihtiyaçları tarım tara-

fından karşılanamaz; açlıktan ölmemek için, bu alt guruplarda bulunanlar emek güçlerini pazara sürmek zorunda kalacaklar, bundan biraz para elde edecekler ve böylece işletmenin küçüklüğünden ileri gelen talebin noksanlığını (belli bir dereceye kadar) dengeleyeceklerdir. Fakat, Postnikof'un verileri, ortaya çıkan bu soruna, daha kesin bir cevap vermemizi sağlıyor.

Belli bir büyüklükte ekilip-biçilen bir alan, örneğin 1700 desiyatinlik bir alan alalım, ve bunun iki şekilde bölündüğünü varsayalım: Birincisi, ekonomik açıdan homojen bir köylülükten gelen ekip-biçenler arasında; ikincisi de, Torid kazalarında bugün gördüğümüz heterojen köylü gurupları arasında. Birincisinde, ortalama köylü işletmesi başına (gerçekten Torid kazalarında olduğu gibi) 17 desiyatinlik ekilip-biçilen bir alanı varsaydığımızda, ihtiyaçlarını tarımla noksansız olarak karşılayan 100 işletme elde ederiz. Pazara duyulan talep, 191 X 100 = 19.100 ruble olacaktır. İkincisinde: 1700 desiyatinlik ekilip-biçilen alan yukarıdaki 100 aile arasında bir başka biçimde, gerçekte, Torid kazalarının köylüleri arasında ekilip-biçilen alanın dağıtıldığı gibi tekrar dağıtılmıştır: 8 hanenin hiç ekilip-biçilen alanı yoktur; 12 hanenin her biri 4 desiyatin ekip-biçer; 20, 40, 17, 3 hane de sırasıyla 8, 16, 34, ve 75 (toplam 1651 desiyatin, yani hatta 1700 des.'den biraz daha az) ekip-biçmektedirler. Böyle bir dağılımla, köylülerin önemli bir kısmı (% 40) kendi toprağından, bütün ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli bir gelir sağlayamayacaktır. Yalnızca hane başına 5 desiyatinden fazla ekilip-biçilen toprağı olan işletmeler hesaplandığında, pazara duyulan parasal talebin hacmi şöyle olacaktır: (20 X 30) + (40 X 191) + (17 X 574) + (3 X 1500) = 22498 ruble. Böylece görüyoruz ki, 20 hane ayrı tutulmasına [ürünlerinin satışından olmasa bile, hiç kuşkusuz parasal bir geliri olan] ve ekilip-biçilen alanın 1603 desiyatine düşmesine karşın, pazara duyulan toplam parasal talebin hacmi artmıştır. (9)

Daha önce de söylediğimiz gibi, alt ekonomik guruplardaki köylüler kendi emek güçlerini satmaya zorlanmaktadırlar; üst guruplardaki köylülerse, tam tersine, bu emek gücünü satın almak

zorundadırlar. Çünkü, bunların kendi ailelerindeki çalışan kişiler ekilip-biçilen geniş alanlarını işletmek için yeterli değildir. Şimdi, bu önemli olgu üzerinde enine boyuna durmamız gerekir: Görüldüğü kadarıyla Postnikof bunu, «köylü hayatında yeni ekonomik gelişmeler»e bağlamamıştır (en azından kitabının sonuçlarını özetlediği önsözünde de bunu belirtmemektedir), ama bu olgu zengin köylülerde, ekilip-biçilen alanların büyümesi ya da makinaların girişinden çok daha dikkatle ele alınacak kadar önemlidir.

«Torid kazalarında», diyor yazar, «zengin köylülük, genellikle, geniş ölçüde ücretli emekçi çalıştırır ve kendi ailelerinin emek gücünün çok çok üstünde işletmeleri vardır. Böylece her üç kazada, ücretli emekçi çalıştıran ailelerin, her köylü gurubu için hesaplanmış yüzdesi şöyledir:

Ekilip-biçilen toprağı olmayan	%	38
5 desiyatine kadar ek.-biç. toprağı olan	%	2,5
5-10 desiyatin arası ek.-biç. toprağı olan	%	2,6
10-25 desiyatin arası ek.-biç. toprağı olan	%	8,7
25-50 desiyatin arası ek.-biç. toprağı olan	%	34,7
50 des. den fazla ek.-biç. toprağı olan	%	64,1
Ortalama	%	12,9

«Bu rakamlar da gösteriyor ki, özellikle ücretli emek gücünü kullananlar, en çok ekilip-biçilen alanı olan zengin işletme sahipleridir» (S. 144).

Ücretli emekçi çalıştırmayan (her 3 kaza için ayrı ayrı alınmıştır) guruplardaki ailelerin bileşimiyle ilgili yukarıda verilen rakamları, ücretli emekçi çalıştıran (her üç kaza birlikte alınmıştır) larınkiyle karşılaştırdığımızda, görürüz ki, hane başına 25—50 desiyatin ekip-biçen işletme sahipleri emekçi çalıştırarak kendi işletmelerindeki emekçi sayısını aşağı-yukarı 1/3 (hane başına 1,8-1,9 emekçiden 2,4'e kadar çıkar) oranında arttırırlar ve hane başına 50 desiyatinden daha fazla ekip-biçen işletme sahipleri aşağı-yukarı kendi emekçilerinin sayısını iki kat (2,3'ten 5'e kadar) ve hatta bunların, 8241 (S. 115) emekçiye kadar çalıştır-

ması gerektiğini kabul eden, yazarın hesaplamasına göre iki kattan daha fazla arttırmaktadırlar. Oysa bunların zaten ailedeki çalışan kişilerinin toplamı 7129 dur. Alt guruplar, çok fazla sayıda işçiyi ücretle çalıştırılmak üzere salıvermek zorundadırlar, bundan da şu sonuç çıkmaktadır: Tarımsal işletmeleri onların geçimleri için gerekli olan miktarda ürünü bile verecek durumda değildir. Ne yazık ki, bu alt guruplar tarafından sağlanan emekçilerin sayısıyla ilgili kesin verilere sahip değiliz. Verilmiş-topraklarını kiraya veren hane sahiplerinin sayısı, bu sayıyı dolaylı olarak belirtebilir: Postnikof'un, Torid kazalarındaki nüfusun yaklaşık 1/3'ünün bütünüyle kendi verilmiş-topraklarını işletmediği konusundaki görüşünü yukarıda aktardık.

IV

Yukarıdaki verilerden, Postnikof'un çeşitli hanelerin ekonomik durumundaki «aşırı fark»la ilgili tezini bütünüyle ispatladığı görülebilir. Bu çeşitlilik, yalnızca köylülerin ekonomik zenginlik düzeyini ve onların ekip-biçtikleri alanın büyüklüğünü değil, aynı zamanda farklı guruplardaki işletmelerin niteliklerini de içerir. Hepsi bu kadar da değildir. Öyle görülüyor ki, «çeşitlilik» ve «farklılaşma» terimleri, bu olguyu bütünüyle belirtmek için yeterli değildirler. Bir köylünün tek koşum hayvanı, bir başkasının on koşum hayvanı varsa, buna farklılaşma adını veriyoruz. Ama birisi işletmesinden yalnızca gelir sağlamak amacıyla, kendi geçim ihtiyacını karşılayan miktardan onlarca desiyatin daha fazla toprak kiralıyorsa ve böylece başka bir köylünün kendi ailesini geçindirmek için ihtiyacı olan toprağı kiralamasına olanak vermiyorsa, hiç kuşkusuz çok daha büyük bir sorunla karşı karşıya kalıyoruz; o zaman bu olguya, «çelişki» (S. 323), «ekonomik çıkarlar mücadelesi» adını vermemiz gerekir (S. XXXII). Postnikof, bu terimleri kullanırken, bunları pek önemli bulmamakta; yetersiz olduklarını bile belirtmemektedir. Nüfusun en yoksul bölümüne ait verilmiş-toprağın kıralanması, bizzat kendi toprağını işleyeme-

yen köylünün işçi olarak tutulması (*), artık yalnızca çelişki değil, açıkça bir sömürüdür.

Bugünkü köylülüğümüze hakim olan derin ekonomik çelişkiyi kabul ettiğimizde, artık köylülerin, zenginlik düzeylerine göre birkaç tabakaya bölünmesiyle yetinemeyiz. Yukarıda sözü edilen çeşitlilik yalnız sayıca farklılıkları gösterseydi, köylülüğün böyle bir bölünmesi yeterli olacaktı. Ama bu böyle değildir. Köylülerin bir kısmı için, tarımın amacı ticarî yarar ve bunun sonucu önemli miktarda parasal gelirse; ama başka bir kısmı için tarım, ailenin temel ihtiyaçlarını bile karşılayamamaktaysa; üst köylü grupları, kendi işletmelerinin gelişmelerini alt grupların yıkıma uğraması temeline dayandırıyorlarsa; zengin köylü, ücretli emeğe geniş ölçüde başvuruyorsa, yoksul köylü ise emek gücünü ucuza satmak zorunda kalıyorsa, bütün bunlar, hiç kuşkusuz nitelik farklılıklarıdır, ve şimdi bizim görevimiz, köylülüğü bizzat işletme niteliğindeki farklılıklara göre sınıflandırmak olmalıdır. (İşletmenin niteliğiyle, onun teknik özelliklerini değil, tersine ekonomik özelliklerini kastediyoruz.)

Postnikof, «nüfusun daha genel bir sınıflamasının» (S. 110) zorunluluğunu kabul etmesinin yanısıra, bu son nitelik farklılaşmalarına pek az önem vermiştir; fakat onun bu çabasının, biraz sonra da göreceğimiz gibi, bütünüyle başarıya ulaştığı kabul edilemez.

«Nüfusu daha genel bir şekilde ekonomik guruplara bölebilmek için» diyor Postnikof, «başka bir gösterge kullanacağız: Bütün bölgelerde her zaman aynı ekonomik anlamı taşımayan bu gösterge, bizzat köylülerin gerçekleştirdiği ve hatta Zemstvo istatistikçilerinin, bütün kazalar için kaydettikleri guruplandırma için geçerlidir. Bu bölümleme, mülk sahibinin, kendi işletmesinin yönetimindeki bağımsızlık derecesine; bu mülk sahibinin sahip olduğu koşum hayvanlarının sayısına göre yapılmıştır.» (S. 110).

«Bugün, Güney Rusya köylülüğü, mülk sahiplerinin ekonomik bağımsızlık derecesine ve aynı zamanda işletme biçimine göre başlıca şu üç guruba bölünebilir:

* Ücretle kiralanması kastediliyor. —o durumda muhafaza edilmesi değil— Yayıncı.

«1) Tam bir koşum hayvanları takımı olan, yani bir pulluk veya aynı hizmeti görecek başka bir aletle çalışabilmek için gereken sayıda hayvanı olan ve kendi hayvanlarıyla, diğer köylülerden kiralamadan veya onlarla yardımlaşmadan (10) topraklarını işleyebilen köylü aileleri. Kullanılan alet bir saban veya pulluk olduğunda, köylünün iki, üç veya daha fazla çift koşum hayvanı ve buna bağlı olarak hanede üç, veya en azından iki yetişmiş işçisi ve bir tane de gerektiğinde çalıştırılan işçisi vardır.

«2) Yeterli sayıda hayvanı olmayan köylüler, ya da yardımlaşıcılar (Bkz: (10) — Yay.), Yani bağımsız bir koşum yapmak için yeterli sayıda koşum hayvanları olmadığından, tarla işlerinde birbirlerinin koşum hayvanlarından, ya da ortaklaşa çalışmadan yararlanan köylüler. Bu köylülerin hane başına, bir çift ya da üç tane, hatta bazı durumlarda iki çift koşum hayvanı ve buna bağlı olarak bir-iki yetişmiş işçisi vardır. Toprak sert olduğunda ve pullukla (ya da ilkel sabanla) üç çift hayvan kullanmak gerektiğinde, bu toprak sahipleri iki çift koşum hayvanları olsa bile, birbirleriyle yardımlaşmak zorunda kalırlar.

«3) «Yayalar», ya da kesin olarak koşum hayvanı olmayan, veya ancak tek bir koşum hayvanı olan (çoğu durumlarda tek at, çünkü genellikle öküz çift beslenir ve ancak çift olarak koşulur), köylüler. Bunlar kiralanmış hayvan kullanırlar, ya da bir miktar ürün karşılığında kendi topraklarını kiraya verirler, ve kendilerinin hiç ekilip-biçilen toprakları kalmamıştır.

«Köylü hayatında temel ekonomik bir ölçüt —koşum hayvanlarının sayısı ve koşum biçimi gibi— temeline dayandırılmış olan bu sınıflandırma, zaten genellikle bizzat köylüler tarafından yapılmaktadır. Fakat bu sınıflandırma, hem yukarda sıralanan her ayrı gurubun kapsamı içinde, hem de grupların kendilerinin bölünmesinde birçok farklılıklara uğrar.» (S. 121)

Bu grupların, hanelerin toplam sayısına göre, yüzde olarak sayısal büyüklüğü şöyledir. (S. 125) :

Kazalar	I	II	III	
	Kendi koşum hayvanıyla çalışan	Ortaklaşa çalışan	Koşum hayvanı kiralayan	Ekilip-biçilen toprağı olmayan
Berdiyansk	37	44,6	11,7	6,7
Melitopol	32,7	46,8	13	7,5
Dinyeper	43	34,8	13,2	9

Bu tablonun yanında, yazar, gösterilen kazalardaki koşum hayvanlarının dağılımını belirlemek üzere, sahip oldukları koşum hayvanlarının sayısına göre, hanelerin sınıflamasını şöyle yapmaktadır:

Kazalar	Hanelerin toplam sayısının yüzdesi			
	4 ve daha fazla koşum hayvanı	2-3 koşum hayvanı	1 koşum hayvanı	Koşum hayvanları olmayan
Berdiyansk	36,2	41,6	7,5	15
Melitopol	34,4	44,7	5,3	15,6
Dinyeper	44,3	36,6	5,1	14

Böylece, Torid kazalarında, tam bir koşum için, hane başına en az dört koşum hayvanına sahip olmak gerekmektedir.

Bu sınıflandırma, Postnikof tarafından yapılan şekliyle, bütünüyle yerinde sayılamaz, çünkü, herşeyden önce, bu üç gurubun her biri içinde belirgin farklılıklar görülmektedir :

«Tam bir koşum hayvanı takımı olan mülk sahipleri gurubu», diyor yazar, «Güney Rusya'da önemli bir farklılık gösterir: Zengin köylülerde çok sayıda koşum hayvanının yanında, daha yoksul köylülerde pek az miktarda da olsa koşum hayvanı vardır. Birincisi, sırasıyla, tam koşumu (6-8 ve daha fazla koşum hayvanı) ve noksan koşumu (4-6 koşum hayvanı) olanlar olarak ayrılır... Hiçbir koşum hayvanı olmayan mülk sahipleri gurubu, aynı biçimde önemli bir çeşitlilik gösterir» (S. 124).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Postnikof'un yaptığı sınıflamanın taşıdığı bir başka geçersizlik de Zemstvo istatistiklerinde, nüfusun, sahip olunan koşum hayvanlarının sayısına göre değil, tersine ekilip-biçilen alanların miktarına göre bölümlenmesidir. Çeşitli grupların zenginlik durumunu kesinlikle tesbit edebilmek için, bundan dolayı, ekilip-biçilen alanların büyüklüklerine göre yapılan bu sınıflamayı kullanmak gerekir.

Bu temelde, Postnikof, nüfusu, aynı biçimde ve doğru olarak şu üç guruba ayırmaktadır: Az miktarda ekilip-biçilen toprağı olanlar (10 desiyatine kadar toprağı olan ya da işleyecek toprağı olmayanlar); orta derecede ekilip-biçilen toprakları olanlar (10-25 desiyatin); çok miktarda ekilip-biçilen toprağı olanlar (hane başına 25 desiyatinden fazla). Yazar, birinci gurubu «yoksul», ikinci gurubu, orta halli, üçüncü gurubu, zengin olarak kabul etmektedir.

Bu grupların sayısal miktarlarıyla ilgili olarak, Postnikof şöyle diyor:

«Genel olarak, Torid köylüleri arasında (yabancı azınlıkları katmadan) çok miktarda ekilip-biçilen toprağı olan mülk sahipleri, yaklaşık olarak toplam sayının (1/6)'sını; orta derecede ekilip-biçilen toprağı olanlar, yaklaşık olarak % 40'ını ve çok az miktarda ekilip-biçilen toprağı olan ya da hiç bir şeyi olmayanlar, haneler toplamının % 40'ından biraz fazlasını oluştururlar. Ama, Torid kazalarının toplam nüfusuna (yabancı azınlıklarla birlikte) göre, ekilip-biçilen toprakların önemli bir kısmına sahip olan büyük mülk sahipleri, nüfusun 1/5'ini, yani aşağı yukarı % 20'sini; orta derecede ekilip-biçilen toprağı olanlar % 40'ını, ve çok az toprağı olanlar ya da hiç olmayanlar aşağı yukarı % 40'ını oluştururlar» (S. 112).

Alman'lar katılırsa, bu, grupların bileşimini çok az değiştirir; öyle ki, bütün kaza için genel verilerin kullanılması yanlış olamaz.

Şimdi, görevimiz ayrı ayrı alınan grupların her birinin ekonomik durumunu olanaklar ölçüsünde en doğru bir biçimde belirlemek ve böylece köylülükteki ekonomik çelişkilerin nedenlerini ve derinliğini açıklamaya çalışmak olmalıdır

Postnikof bu göreve ilgi duymamaktadır. Aktardığı verilerin önemli ölçüde dağınık olmasının ve guruplar üzerine genel gözlemlerinin yeterli derecede kesin olmamasının sebebi budur.

Alt guruptan, Torid kazalarındaki nüfusun 2/5'sini oluşturan en yoksul guruptan başlayalım.

Bu gurubun ne ölçüde yoksul olduğu sonucuna varmak için, koşum hayvanları (tarımda başta gelen üretim aleti) sayısına baş vurmak yeterlidir. 263.589 toplam koşum hayvanı sayısından, —Torid eyaletindeki üç kaza için— alt gurup, 43.625 (S. 117) ine, böylece ancak % 17'sine, yani ortalamadan 2 1/3 kat daha azına sahiptir. Koşum hayvanı olmayan hanelerin yüzdesiyle ilgili veriler yukarıda verilmiştir (alt gurubun 3'lü bölümlenmesine göre, % 80 — % 48 — % 12). Bütünüyle bu verilere dayanan Postnikof, «kendi hayvanı olmayan mülk sahiplerinin yüzdesinin, ancak ekilip-biçilen toprağı olmayan guruplarda ya da hane başına 10 desiyatinden daha az toprağı olan guruplarda önemli olduğu» sonucuna varmaktadır. (S. 135). Bu gurup için ekilip-biçilen toprağın, hayvan sayısıyla şu ilişkisi vardır: Bu gurup, toplam 962.933 desiyatinlik (üç kaza için) topraktan, kendilerine ait olan 146.114 desiyatinlik toprağı yani toplamın % 15'ini ekip-biçmektedir. Kiralanmış topraklar da katılırsa, bu ekilip-biçilen topraklar 174.496 desiyatini bulur, ama, aynı zamanda, ekilip-biçilen topraklar öteki guruplarda da arttığından ve bu artış alt guruba göre çok fazla olduğundan şu sonuç ortaya çıkar: Bu gurubun ekilip-biçilen toprakları yalnızca bütün toplamın % 12'sini oluşturur, yani nüfusun 3/8'i ekilip-biçilen toprakların ancak 1/8'ine sahiptir. Torid'deki köylü tarafından ortalama ekilip-biçilen bu alanı (yani ailenin, bütün ihtiyaçlarını karşılayan) yazarın normal kabul ettiği hatırlanırsa; bu gurubun, ortalama miktardan 3 1/3 kat daha az ekilip-biçilen toprakla ne kadar güç durumda bırakıldığını kavramak kolaydır.

Bu koşullarda, bu guruptaki tarımsal işletmenin çok kötü bir durumda olması son derece doğaldır: Torid kazalarındaki nüfusun % 33—39'unun, dolayısıyla alt gurubun büyük bir çoğunluğunun, tarım aletlerinden bütünüyle yoksun olduğunu yukarda gördük. Araç olmaması, köylüyü, toprağı bırakmaya kendi toprağını kiraya vermek zorunda kalmaya itmektedir. Postnikof, bu kiraya verenlerin (zaten işletmeleri bütünüyle yıkıma uğramış olanların) sayısının aşağı yukarı nüfusun 1/3'ünü oluşturduğunu hesaplamak-

tadır, bu da tekrar yoksul gurubun önemli bir çoğunluğunu oluşturmaktadır. Toprakların (köylüler tarafından kullanılagelen ifadeyi kullanmak için) bu «satış» olgusunu, Zemstvo istatistiklerinin her yerde ve geniş ölçüde kaydettiğini sırası gelmişken belirtelim. Bu olguyu ele alan basın, —zaten hemen bunun için bir çare icad etmeyi başarmıştır— verilmiş-toprakların elden çıkarılamayacağı gibi bir çare; Postnikof, yöneticilerin emirlerinden güç alarak, salt bürokratik anlayıştaki yazarlarda rastlanan bu tür tedbirlere haklı olarak sert bir biçimde karşı çıkmaktadır. «Hiç kuşkusuz», diyor Postnikof, «yalnız toprakların kiraya verilmesinin yasaklanması, bugünkü köylü hayatının ekonomik yapısına son derece derin bir biçimde kök salmış olan bu olguyu ortadan kaldıramayacaktır. Kendi işletmesini yürütmek için, ne aracı, ne de gerekli mali olanakları olan köylü kendi toprağından yararlanamaz ve bu toprağı, bir işletmeyi yürütecek durumda olan başka köylülere kiraya vermek zorunda kalır. Toprakları kiraya vermenin kesin olarak yasaklanması, bunun gizlice denetimsiz yapılması ve büyük bir olasılıkla, kiraya veren için şimdikinden daha kötü koşulların ortaya çıkması sonucunu doğuracaktır. Çünkü kiraya veren bunu böyle yapmaya zorlanmaktadır. Geciken hazine borçlarının ödenmesi için, köylülerin verilmiş-toprakları, köy idare heyeti ([11]) tarafından zorla kiraya verilecektir; oysa, böyle bir kiraya verme, yoksul köylüler için en elverişsiz durumdur.» (S. 140).

Yoksul gurubun bütün üyeleri için kesin ekonomik çöküş gözlemlenmektedir :

«Tabanda», diyor Postnikof, «hiç işleyecek toprağı olmayan hane sahipleriyle, az miktarda bir toprağı kiraladıkları hayvanlarla işleyenler arasında ekonomik durum bakımından çok büyük bir farklılık yoktur. Birinciler, topraklarının bütününü kendi köylülerine kiraya verirler; ikinciler, yalnızca bir kısmını kiraya verirler, ama her iki gurup da *ya* kendi komşularının topraklarında *tarım işçisi olarak çalışırlar ya da* kendi evlerinde oturarak *genellikle tarımsal ek işlerle uğraşırlar*. İşte bu nedenle —*hiç ekip-*

biçecek toprağı olmayanlar ve çok az ekip-biçecek toprağı olanlar— her iki köylü gurubu birlikte ele alınabilir. Bunların her ikisi de bir işletmeyi yürütmek için gerekli aracı ve hayvanı olmayan, genellikle artık yıkıma uğramış, ya da uğramak üzere olan, kendi işletmelerini kaybetmekte olan köylülerdir.» (S. 135).

Biraz aşağıda Postnikof şöyle diyor: «İşletmesi olmayan ve ekip-biçmeyen haneler çoğu durumlarda yıkıma uğramış ailelerse, kendi topraklarını kiraya veren, çok az ekip-biçen köylüler de birinci gurupların durumuna düşmek üzeredirler. Ürün miktarındaki her ciddî düşüş, ya da yangın, atların kaybedilmesi, v.b. gibi şanssızlıklar, bu guruptaki mülk sahiplerinin bir kısmının işletmesi olmayan köylüler ve tarım işçileri gurubuna geçmesine yol açar. Herhangi bir nedenle koşum hayvanlarını kaybeden bir hane sahibi, yıkıma uğrama yolunda ilk adımı atar. Başkasından kiralanan hayvanlarla toprağını işlemesi düzensiz ve şansına olmaktadır ve bu, genellikle hasadın düşmesine yol açar. Köy borç ve tasarruf sandıkları ve kendi köylüleri, bu durumdaki bir mujiğe *hiçbir kredi vermezler*» [İlgili bir dipnotta şöyle deniyor: «Torid kazalarının büyük köylerinde Devlet Bankası'ndan alınan kredilerle çalışan pek çok sayıda borç ve tasarruf sandıkları vardır, fakat bunlardan kredi alanlar yalnız zengin ve orta halli olanlardır.»] bir kredi alsa da bu, genellikle 'varlıklı' köylülere verilenden daha ağır şartlarla verilmiştir. «Ödeyecek bir şeyi yoksa, ona nasıl borç verilir?» diyor köylüler. Ne zaman borçlansa, kaderin darbesini yemekte, özellikle vergilerini ödemediği takdirde toprağını bile kaybetmektedir». (S. 139).

Fakir köylülerin işletmeciliğinin ne dereceye kadar yıkıma uğradığı, en iyi şekilde, yazarın bu köylülerin tam olarak işletmelerini nasıl yürüttükleri sorusuna cevap vermeye bile girişmemesi gerçeğinden anlaşılabilir. «Hane başına 10 desiyatinden daha az ekip-biçen işletmelerde,» diyor Postnikof, «işletmeciliğin şartları, bunları belli bir yöntemle tasvir edemeyecek kadar rastlantısaldır». (S. 278).

Alt guruplardaki köylü işletmelerinin belirtilen özellikleri sa-

yılarının çok olmasına karşın, hâlâ oldukça yetersizdir; olumlu özellikleri de bulunması gerekirken, belirtilenler tamamen olumsuz niteliktedirler. Şimdiye kadar, bu guruptaki köylülerin bağımsız tarım işletmeleri sahipleri arasında sınıflandırılmalarının doğru olmadığının ileri sürüldüğünü duymuştuk. Çünkü bunların işletmeleri kesin çöküşe gitmektedir, çünkü ekilip - biçilen alan bütünüyle yetersizdir; çünkü, son olarak bunlarda, tarım gelişigüzel bir biçimde yapılmaktadır: «Yeterli derecede tohumluk buğdayı olan yalnız orta halli ve zengin köylüler az çok düzenli (belli) bir verim elde edebilirler —Bahmut kazası araştırmalarında istatistikçilerin belirttikleri gibi—, oysa yoksul köylüler, nerede ve nasıl olursa olsun, ellerinde bulunan neyse onu ekerler.» (S. 278). Bununla birlikte alt gurubu kapsadığı bütün bu köylü kitlelerinin (Torid'in üç kazasındaki 30.000'den fazla hane ve her iki cinsiyetten 200.000'den fazla kişi) varlığı rastlantısal bir olgu değildir. Bunlar, kişisel işletmelerinden ihtiyaçlarını karşılayamıyorlarsa neyle geçiniyorlar? En başta kendi emek güçlerini satarak geçinirler. Yukarıda da gördüğümüz gibi, Postnikof bu guruptaki köylülerin tarım işçiliği yaparak ve ek gelir sağlayarak geçindiklerini ileri sürmüştür. Güneyde hemen hemen hiç bir sanayi olmadığından bu geçim çoğu zaman tarımdan sağlanır ve bunun anlamı gerçekte köylülerin tarımsal işletmelerde çalışmak için *ücretle kiralanmalarıdır.* Alt guruptaki köylü işletmelerinin başlıca yönünün, emeğin satışı olduğunu daha ayrıntılı bir biçimde göstermek için, bu gurubun, Zemstvo istatistiklerindeki guruplara göre incelenmesine geçelim. Ekip-biçmeyen mülk sahiplerinden söz etmek yararsızdır: Bunlar doğrudan doğruya tarım işçileridir. İkinci gurup, hane başına 5 desiyatin (ortalama 3,5 desiyatin) e kadar ekip-biçen köylüleri kapsar. Yukarıda, işletme, hizmet, yem, gıda ve ticarî alan olarak yapılan bölümlemeye göre, görülüyor ki, ekilip-biçilen bu alanlar bütünüyle yetersizdir. Postnikof şöyle diyor: «Hane başına 5 desiyatine kadar ekip-biçen birinci gurubun işledikleri arazide hiç de bir pazar alanı veya ticarî alan yoktur. Onun yaşaması, ancak ta-

rım işçisi olarak, ya da başka bir biçimde emek-gücünü kiralayarak elde ettiği ek işlerle olanaklıdır». (S. 319). Geriye son gurup olan, hane başına 5-10 desiyatin ekip-biçen mülk sahipleri gurubu kalmaktadır. Bir soru ortaya çıkıyor: Bu guruptaki köylülerde, bağımsız tarımsal işletmeyle, sözde «ek ücretler» arasındaki ilişki nedir? Bu soruya kesin bir cevap vermek için, *bu guruptaki* mülk sahipleri ile ilgili elimizde birkaç *tipik* köylü bütçesi olması gerekir. Postnikof bütçelerle ilgili verilere olan gereksinmeyi ve onların önemini bütünüyle kabul etmektedir, ama «bu tür verilerin derlenmesinin son derece güç olduğunu ve çoğu durumlarda istatistikçiler için açıkça olanaksız olduğunu» (S. 107) belirtmektedir. Bu son görüşü kabul etmemiz çok zordur: Moskova istatistikçileri son derece ilgi çekici ve ayrıntılı (Bkz. *Moskova Eyaleti İstatistiksel Veriler Derlemesi*, ekonomik istatistikler bölümü, ciltler: VI ve VII) birkaç bütçe derlemişlerdir; bizzat yazarın da belirttiği gibi, Voronej eyaletinin bazı kazalarında, hane başına bile bütçe verileri derlenmiştir.

Bizzat Postnikof'un bütçelerle ilgili verilerinin bütünüyle yetersiz olması çok acıdır: Postnikof, Alman asıllılara ait yedi bütçeyi ve ancak bir Rus köylü bütçesini verir; üstelik bu verdiklerinin hepsi, fazla miktarda toprak (ekilip-biçilen alanların en düşük rakamı, Rus köylülerininki 39,5 desiyatindir), ekip-biçen tarımcılara, yani Zemstvo istatistiklerinde gösterilen veriler temelinde, işletmesiyle ilgili oldukça açık bilgi sahibi olduğumuz guruba aittir. «Yolculuğu sırasında daha çok sayıda köylü bütçesi derleyememesi» ne üzülen Postnikof şöyle diyor: «Bu bütçelerin tam bir değerlendirmesini vermek genellikle kolay bir mesele değildir. Torid köylüleri ekonomik bilgi vermede oldukça açıksözlüdürler, fakat çoğu zaman kendi gelir ve giderlerinin kesin rakamlarını kendileri de bilmemektedirler; köylüler harcamalarının genel toplamını veya gelir ve giderlerinin en büyük miktarlarını daha kesinlikle hatırlıyorlar.» Yazarın yaptığı gibi, Zemstvo istatistiklerinin hane başına sayımlarında yeterince açıklanmış olan ekonomik durumun «bir tahminle yaklaşık 90 tasvir»ini der-

lemektense, bir kaç bütçeyi —küçük ayrıntılar eksik olsa bile— derlemek çok daha iyi olurdu.

Bütçeler olmadığından, belli bir guruba ait işletmenin niteliğini belirlemek için, elimizin altında yalnızca iki türde veriler vardır: Birincisi, ortalama sayıda bir ailenin geçimi için gerekli olan ekilip-biçilen alanın miktarıyla ilgili Postnikof'un hesapları; ikincisi de çeşitli bölgelerde köylülerde parasal masrafların (aile başına ve yıllık) ortalaması, ekilip-biçilen alanın 4 kısma bölünmesiyle ilgili veriler.

Bir ailenin geçimi ve tohumluk, koşum hayvanı beslenmesi için gerekli olan ekilip-biçilen desiyatin miktarıyla ilgili ayrıntılı hesaplardan hareketle Postnikof şu sonucu çıkarıyor: «Özellikle geçimini tarımdan sağlayan ve bütçesi açık vermeyen orta zenginlikte ve orta sayıda bir köylü ailesinin, ürünlerin ortalama verim koşullarında, ailedeki 6 1/2 kişinin beslenmesi için 4 desiyatin, 3 koşum hayvanının yemi için 4 1/2 desiyatin, tohumluk için 1 1/2 desiyatin ve tahılların pazarda satışı için 6-8 desiyatin, yani toplam, 16-18 desiyatin (kendi ekilip-biçilen alanında), ekilip-biçilen alana sahip olması gerekir... Torid'li bir orta köylünün hane başına aşağı yukarı 18 desiyatinlik toprağı vardır, ama, Torid'in 3 kazasındaki nüfusun % 40'ı 10 desiyatinden daha az toprağa sahiptir ve bu nüfus tarımla uğraşsa bile, ancak bunun nedeni, bu nüfusun gelirinin bir kısmını, ek-işlerden ve toprağını başka kişilere kiraya vermesinden sağlamasıdır. Nüfusun bu kesiminin ekonomik durumu anormal ve güvensizdir, çünkü çoğu durumlarda bu nüfusun kıtlık yılları için yedek ürünleri olamaz.» (S. 272).

Burada ele alınan guruptaki her hane başına ortalama ekilip-biçilen alanın miktarının 8 desiyatin, yani gerekli olanın (17 desiyatin) yarısından daha az olmasından hareketle, bu guruptaki köylülerin, gelirlerinin en önemli kısmını «ek bir iş» ten, yani iş-güçlerinin satışından sağladıkları sonucunu çıkarmakta haklıyız.

İşte başka bir hesap: Ekilip-biçilen alanın bölümlenmesiyle ilgili Postnikof'un yukarda aktarılan verilerine göre, 8 desiyatin-

lik alanın, 0,48'i tohumluk üretimine; 3 desiyatin hayvan yemine (bu gurupta, 3 değil, hane başına 2 baş koşum hayvanı vardır) ve 3.576 desiyatin ailenin (bu ailenin bireylerinin sayısı, ortalamadan azdır-yaklaşık 5,5 kişi, 6,5 değil) beslenmesine ayrılmıştır, öyle ki geriye 1 desiyatinden (0,944) daha az bir ticarî alan kalmaktadır, yazar bu alanın 30 rublelik bir gelir getirdiği görüşündedir. Fakat Torid'li bir köylünün en gerekli parasal masrafları bunun çok üstündedir. Parasal harcamaların miktarıyla ilgili verileri derlemek, bütçelerle ilgili verileri derlemekten çok daha kolaydır, diyor yazar, çünkü bu tür hesapları çoğu zaman köylülerin kendileri de yapıyorlar. Bu hesaplar gösteriyor ki:

«Orta sayıdaki bir aile, yani emekçi koca, karısı, ve dört çocuk veya ergenlerden oluşan bir aile için, kendi topraklarını (yaklaşık 20 desivatinlik bir toprağı) kiralamaya başvurmadan işlediği takdirde, en gerekli masrafların yıllık tutarı, Torid köylülerinin de hesapladığı gibi, 200-250 rubleyi bulmaktadır. Her şeyinden kıstığı takdirde, 150-180 rublelik miktar küçük bir ailenin yapmak zorunda olduğu parasal masrafın en azı olarak kabul edilmiştir. Bu rakamdan daha az bir yıllık gelir zaten olanaksız kabul edilmektedir, çünkü, bu bölgede bir emekçi ve onun karısı, kendi emek güçlerini kiralayarak yılda 120 ruble kazanmakta, hayvan ve araç v.b. bakımı için hiçbir masraf yapmaksızın, evlerinde oturmakta ve geçimlerini sağlamaktadırlar; ve bunlar kendi köylülerine topraklarını kiraya vererek, ayrıca bir 'ek-gelir' elde edebilirler.» (S. 289). İncelenen gurup ortalamanın altında olduğundan, biz burada ortalama değil, en düşük masrafı ve hatta «ek ücret» olarak kazanılması gereken miktarı, en azdan daha az olan, 150 rublelik bir miktarı ele alacağız. Bu hesapla, ele alınan guruptaki köylü kendi kişisel işletmesinden (30 + 87,50 (*) =) 117,50 ruble sağlar ve kendi emek gücünün satışından da 120 ruble kazanmaktadır. Sonuç olarak, bu guruptaki köylülerin,

* 3,5 desiyatinlik gıda alanı, desiyatin başına 25 rublelik ürün (25 x 3,5 = 87,50) getirir — Postnikof'un hesabı — s. 272.

kendi bağımsız tarımsal işletmelerinden, ancak en az (*) harcamalarının *yarısından daha azını*, karşılayabildiklerini yeniden görüyoruz.

Böylece, alt gurubun kendi içindeki bütün bölümlerinde, işletmenin niteliğinin araştırılması, şu açık sonuca götürür: Bu köylülerin bir çoğunun çok az miktarda ekilip-biçilen toprakları olmasına karşın, bunların esas geçim kaynağı gene de kendi emek güçlerinin satışıdır. Bu guruptaki bütün köylüler bağımsız işletme sahipleri değil, ücretle kiralanmış işçilerdir.

Postnikof, alt gurup köylülerinin işletmelerinin niteliğiyle ilgili bu sorunu hiç ele almamış ve ek ücretlerle kendi işletmelerinden sağladıkları gelir arasındaki ilişkiyi açıklamamıştır: Bu onun eseri için önemli bir eksikliktir. Bu nedenle, ilk bakışta garip gelen bu garip olgu, Postnikof'un eserinde yeterli derecede açıklanmadan bırakılmıştır, zaten çok az toprağı olan alt guruptaki köylüler, bu topraklarını bırakmakta, kiraya vermektedirler; bu nedenle, üretim araçları (yani toprak ve alet) miktarının alt guruptaki köylülerde, ortalamanın çok altında olduğu bu önemli etken, işletmelerinin genel niteliğinden kopuk olarak bırakılmıştır. Daha önce de gördüğümüz gibi, üretim araçlarının ortalama miktarı, olsa olsa ailenin vazgeçilmez ihtiyaçlarını karşıladığından, yoksul köylülerdeki bu toprak ve alet yetersizliği, onları, emekleriyle

* Boy Yujakof'un Ruskaya Mysl. [12] in 9. sayısında. 1885'de yaptığı hesaplar. (Halkın Toprak Mülkiyetinin Normları»ndaki hesapları bu sonucu bütünüyle doğrulamaktadır. Toriid eyaleti için, Boy Yujakof *ekilip-biçilen 9 desiyatinlik alanın gıda normunu, yani hane başına verilmiş-toprağın en düşük normunu oluşturduğunu kabul etmektedir, fakat* Boy Yujakof, yalnızca verilmiş-toprak miktarlarıyla ilgili tahıl ürünleri olarak, beslenmeyi ve ek ücretlerin öteki masrafları karşıladığını varsayarak, vergileri verilmiş-topraklarla ilgili olarak hesaplamaktadır. Zemstvo İstatistiklerinin bütçeleri de göstermektedir ki, ikinci guruptaki masraflar toplamın yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Bu nedenle, Voronej eyaletindeki bir köylü ailesinin ortalama masrafı mal ve para olarak masraflarda hesaplandığı taktirde, 495,39 rubledir. Bu miktardan 103,10 rublesi hayvan bakımına (N.B. Yujakof hayvan bakımını ota ve meralara bağlamaktadır, ekilip-biçilen toprağa değil), 135,80'i bitkisel ürün olarak beslenmeye ve vergilere, 250,49'u da elbise, araç, kiralama, işletmenin diğer çeşitli masrafları vb. gibi başka harcamalara gitmektedir. [Ostrogojsk kazası istatistiksel veriler derlemesinde 24 bütçe] —Moskova Eyaletindeki bir ailenin yıllık ortalama masrafı 348,83 rubledir, bunun 156,03 rublesi tahıl ürünleri olarak beslenmeye ve vergilere, 192,80 rublesi de başka masraflara gitmektedir. [Moskova İstatistikçilerinin derledikleri 8 bütçenin ortalaması, I. cilt] (Loco-citato-sozkonusu yerde — Yay.)

çalıştıracakları başkalarına ait üretim araçları aramak, yani kendilerini satmak gibi kesin bir zorunluluğa itmektedir.

İkinci guruba, aynı biçimde nüfusun % 40'ını oluşturan *orta* guruba geçelim. Bu guruba, 10-25 desiyatinlik ekilip-biçilen toprağı olan mülk sahipleri girer. Bununla birlikte, onlara ait üretim araçlarının ortalamanın biraz altında olduğunun gözönüne alınmasıyla, «orta» teriminin bütünüyle bu gurup için geçerli olduğu kabul edilebilir; köylülerin hepsi ele alınırsa, 17 desiyatinlik genel ortalamaya göre, ekilip-biçilen topraklar, bu guruptaki köylü ailesi başına 16,4 desiyatindir. 7,6 Baş (koşum hayvanları: genel ortalaması 3,1, bu gurupta 3,2) genel ortalamaya göre hane başına 7,3 baş düşmektedir; üç kaza için 20-21 desiyatinlik bir ortalamaya göre, bütün ekilip-biçilen alanlar (verilmiş toprak, satın alınmış ve kiralanmış toprak) için hane başına 17-18 desiyatin. Hane başına ekilip-biçilen alanların desiyatin miktarının, Postnikof'un verdiği ortalama normla karşılaştırılması da gösteriyor ki, kendi topraklarının işletilmesi, bu guruba, geçimi için gerekli olanı ucu ucuna sağlamaktadır.

Bütün bu veriler bizi, bu guruptaki köylü işletmelerinin en istikrarlı olduğunu, bu işletmelerin, köylülerin, bütün masraflarını karşıladığını, bu köylülerin, kâr için değil, yalnız en âcil ihtiyaçlarını karşılamak için çalıştıklarını düşünmeye sevkedebilir. Gerçekte, bütünüyle tersini tespit ediyoruz: Bu guruptaki köylülerin işletmelerinin en belirgin özelliği aşırı bir dengesizliktir.

Herşeyden önce bu gurupta ortalama 16 desiyatinlik bir ekilip-biçilen alan miktarı yeterli gibi gösterilmektedir. Dolayısıyla, 10-16 desiyatin ekilip-biçilen toprağı olan köylüler de, bütün ihtiyaçlarını tarımdan elde ettikleri gelirle tam olarak karşılayamamakta, ve bu yüzden ek-işlere başvurmak zorunda kalmaktadırlar. Postnikof'un yukarda aktarılan yaklaşık hesaplarına göre, görüyoruz ki, bu gurup 2846 işçi çalıştırmasına karşın, bu guruptan 3389 kişi (yâni 543 fazlası) ek-iş aramak zorunda kalmaktadır. Bu guruptaki işletmelerin aşağı yukarı yarısı geçinmek için tam olarak yeterli değildir.

Sonra, bu gurupta hane başına 3,2 koşum hayvanı bulunmaktadır, oysa daha önce gördüğümüz gibi, 4 hayvan gereklidir. Dolayısıyla, bu guruptaki mülk sahiplerinin önemli bir kısmı, toprağı, kendi hayvanıyla işleyememekte ve başkalarıyla ortaklaşa çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu gurupta başkalarıyla ortaklaşa çalışan köylülerin sayısı yarıdan daha az değildir; bu böyle düşünülebilir, çünkü koşum yapabilen işletmeler, hane sayısının yaklaşık olarak % 40'ını oluşturmaktadırlar, bunun % 20'si zengin üst gurupta, geriye kalan % 20'si de orta guruptadır, öyle ki orta gurubun en az yarısının koşumu yoktur. Postnikof, bu gurupta, başkalarıyla ortaklaşa çalışan köylülerin kesin sayısını vermemektedir. Zemstvo istatistiksel derlemelerine başvurursak, aşağıdaki verileri (iki kaza için (*)) elde ederiz:

Kaza	Gurupta 10-25 des'e kadar ekip-biçenlerin toplamı		Ekilip biçilen desiyatinler toplamıyla ilgili tarım biçiminin dağılımı.							
			Kendi hayvanıyla		Ortaklaşa koşum ile		Kiralanan hayvanlarla		Başka biçimlerle	
	Hane	Ekilip biçilen des.	Hane	Des.	Hane	Des.	Hane	Des.	Hane	Des.
Melitopol	13780	226109,21	4218	79726,55	9201	141483,26	321	4405,8	49	773,3
Dinyeper	8234	137343,75	4029	71125,2	3035	61159,05	320	4352,5	50	707,25

Buna göre, her iki kazanın orta köylü gurubundaki hanelerin küçük bir azınlığı topraklarını kendi hayvanlarıyla işlemektedirler: Melitopol kazasındaki hanelerin 1/3'ünden, Dinyeper kazasındakilerin yarısından daha azı. Dolayısıyla, üç kazada başkalarıyla ortaklaşa koşum yapan köylülerin sayısı için yukarıda hesaplanan sayı (1/2) ne olursa olsun çok düşüktür ve kesinlikle abartılmamıştır. Köylünün kendine ait hayvanlarla toprağını işleyememesi bile, onun işletmesinin istikrarsızlığını belirtmek için yeterlidir. Ama biz burada

* «Melitopol Kazası İstatistiksel Veriler Derlemesi» (Torid Eyaleti Derlemesi'nin I. cildine ek), Simferopol 1885, s. 195. «Dinyeper Kazası İstatistiksel Veriler Derlemesi» (Torid Eyaleti Derlemesi, II. cilt.) Simferopol 1886, s. 123.

durumu gözler önüne sermek için, Postnikof'un ortaklaşa koşum konusundaki tasvirini de aktaralım. Ne yazık ki Postnikof, ekonomik ilişkiler açısından olduğu kadar, köylülerin yaşam ve gelenekleri açısından da aydınlatıcı olan bu olguya çok az dikkat göstermiştir.

Postnikof şöyle diyor: «Başkalarıyla birlikte koşum yapan mülk sahipleri arasında, işlenen alanın normu düşüktür, [kendi hayvanlarıyla çalışan köylülerinkinden], çünkü mekanik yasasına göre, birlikte koşulmuş üç at tek atın sahip olduğu çekim gücünün üç katına sahip değildir. Ortaklaşa koşum yapabilen köylüler, köyün farklı sınırlarında oturabilirler (bunlar genellikle akrabadır); daha da ötesi, bu iki hane sahibine (ki bazen üç hane sahibi de ortaklaşa koşum yapabilir) ait tarlaların sayısı herbirininkinin iki katıdır. Bütün bunlar yer değiştirmeden dolayı zaman kaybını arttırmaktadır». [Bir dipnotta şöyle deniyor: «Toprak dağılımı sırasında, her hane ailenin büyüklüğüne göre belli bir yerde bir bütün oluşturan bir tarla şeridi alır; dolayısıyla küçük aileler daha küçük parçalar alırlar. Torid eyaletindeki ortaklaşa koşum koşulları son derece çeşitlidir. Ortak koşuma katılanlardan bir tek pulluğu olan biri, bir desiyatin fazla, örneğin 10 desiyatinken 11 işleyebilmektedir, buna karşılık hiç pulluğu olmayan bir kimse, çalışma süresi boyunca aletin bütün tamir masraflarını karşılamak zorundadır. Bununla ilgili olarak aynı biçimde, koşum hayvanları miktarı bakımından da eşitsizlik vardır: Birisi tarlasını bir gün fazla v.b. sürer. Kamenka köyündeki bir pulluk sahibi ilkbaharda 3-6 ruble para kazanır. Ortak koşum yapan köylüler sık sık münakaşa ederler.»] Anlaşma sağlamak için de biraz zaman kaybedilir, ve çalışmalar bitmeden de bu anlaşmanın bozulduğu olur. Ortaklasa koşum yapan mülk sahiplerinin, tapanlamak için yeterli sayıda atlarının olmadığı da olur, ki bu durumda atlar pulluktan çözülür, diğerleri atlarıyla tapanlarken, çözülen atlar da su içmeye gider. Yuzkuyi köyünde ortak koşum yapan köylüler günde ancak pullukla bir desiyatin, yani normun yarısı kadar tarla sürdüklerini bana aktarmışlardı.» (S. 233).

Hayvanların yetersizliğine araçların yetersizliği de eklenmektedir. Farklı guruplarda hane başına araç miktarını gösteren yukarıdaki tablodan bütün kazalardaki orta guruplarda, hane başına toprağı sürmek için en az bir pulluk düştüğünü görmekteyiz. Fakat, gerçekte, aynı gurup içinde bile araç dağılımı eşitsizdir. Ne yazık ki Postnikof, bu konuda hiç bir rakam vermemektedir, böylece Zemstvo istatistik derlemelerine başvurmak zorunda kalıyoruz. Dinyeper kazasındaki 8227 haneden 1808 hanenin hiç toprak sürme aracı yoktur; Melitopol kazasındaki 13 789 hanede 2954'ü hiçbir tarım aracına sahip değildir; birinci kazadaki herşeyden yoksun olan hanelerin yüzdesi 21,9, ikincide 21,4'tür. Tarım aletinden yoksun olan köylülerin, ekonomik durumları nedeniyle alt guruba yaklaştıkları açıktır, oysa hane başına birden fazla tarım aletine sahip olan mülk sahipleri üst guruba yaklaşmaktadırlar. Hiç pulluğu olmayan mülk sahiplerinin sayısı daha büyüktür: Dinyeper kazasında % 32,5 ve Melitopol kazasında % 65,5; son olarak bu guruptaki mülk sahipleri buğday hasadı için (Güney Rusya'daki köylü işletmeleri için biçme makinaları çok büyük önem taşırlar, çünkü elle hasat için işçi yetersizliği vardır ve toprak uzun şeritler halindedir, (13) öyle ki tahıl hasadı aylar sürmektedir) çok az sayıda biçme makinasına sahiptirler: Dinyeper kazasında bütün gurup için 20 biçer-döver (400 hane için 1 tane), Melitopol kazasında 178 1/2 (700 hane için 1 tane).

Postnikof, bu guruptaki köylü işletmelerinin genel sistemini aşağıdaki gibi açıklıyor :

«4 Koşum hayvanından daha az hayvanı olan mülk sahipleri, topraklarını ekmek ve sürmek için başkalarıyla ortaklaşa koşum yapmak zorundadırlar. Bu guruba giren hanelerde iki, ya da bir çalışan kişi vardır. Bu mülk sahiplerinin iş güçlerinin nisbi olarak düşük olması, işletmenin çok küçük olmasından, başkalarıyla yapılan ortak koşumdan ve araç yetersizliğinden ileri gelmektedir. Ortak koşum yapan bu köylüler, sürüm işini çoğu zaman daha yavaş çalışan üç demirli küçük bir ilkel pullukla yapmaktadırlar. Bu mülk sahipleri, kendi buğdaylarını, komşulardan kiraladıkları

makinayla biçtikleri takdirde; bu makinayı, ancak komşular kendi buğdaylarını biçtikten sonra kiralamaktadırlar. Hasat elle yapıldığı takdirde, bu iş uzun zaman almakta ve bazan da gündelikçi çalıştırmayı gerektirmekte, bu da çok pahalıya malolmaktadır. Tek başına çalışan köylüler için herhangi bir acil ev sorunu veya yurttaşlık görevlerinin yerine getirilmesi işi aksatır. Bu mülk sahibi uzaktaki bir toprakta çalışmaya gittiği takdirde-ki burada köylüler, çoğu zaman, ekim ve sürümü aynı zamanda bitirmek için tam bir haftayı geçirirler, bu, mülk sahibinin ailesiyle görüşmek için sık sık köye dönemsini gerektirir» (S. 278). Tek başına çalışan bu köylüler (ailede yalnız bir kişinin çalıştığı) incelenen gurubun çoğunluğunu oluşturlar. Postnikof tarafından verilen ve Torid eyaletinin her üç kazasındaki farklı ekin eken guruplarda, ailedeki çalışan bireylerin sayısını gösteren aşağıdaki tablodan da görüleceği gibi, böyle yalnız çalışan köylüler (yani ailede ancak bir kişinin çalıştığı) incelenen gurubun çoğunluğunu oluştururlar (S. 143).

Köylü Gurupları	100 Hane Başına			
	Erkek işçisi olmayan	1 işçi çalıştıran	2 işçi çalıştıran	3 veya daha fazla işçi çalıştıran
Ekip - biçmeyen	19	67	11	3
5 Des. e kadar ekip - biçen	9	77,6	11,7	1.7
5-10 Des. arası » »	4,2	74,8	17,7	3,3
10-25 » » » »	1,7	59	29	10,3
25-50 » » » »	1,2	40	35,7	23,1
50 Des. den fazla » »	0,9	25	34,3	39,8
Ortalama	4,3	60,6	24,6	10,5

Bu tablodan da anlaşılıyor ki, orta guruptaki ailelerin 3/5'nün ya bir işçisi vardır ya da hiç işçisi yoktur (*). Orta gurupla üst gurup arasındaki ilişkiyi ve genel olarak birinci guruptaki işletmelerin

* Kalabalık bir ailesi, yani hiç bir işçisi olmayanlara göre çok sayıda işçisi olan mülk sahiplerinin yararlandıkları önemli ekonomik avantajlarla ilgili kendi tezini doğrulamak için, Postnikof, Trirgof'un ünlü eseri «Köy Topluluğu ve Köylü Vergileri»ne başvurmaktadır.

istikrarlılığını ortaya koymak için, köylülerin sahip oldukları toprakların bütün alanının ve özellikle ekilip-biçilen alanın guruplara göre dağılımıyla ilgili, *Dinyeper Kazası İçin İstatistiksel Veriler Derlemesi*'nden alınan verileri aktaralım (*). Şu tabloyu elde ederiz:

Köylü Grupları	Grupların bileşimi (Toplama göre hanelerin % oranı)	Verilmiş topraklar		Satın alınmış toprak		Kiralanmış toprak		Kiraya verilen toprak	Grubun toplam toprak kullanımı		Ekilip-biçilen alan	
		desyatin	%	desyatin	%	desyatin	%		desyatin	%	desyatin	%
Yoksul Gurup	33,9	56 444,95	25,5	2 003,25	6	7 638,75	6	21 551,25	44 735,7	12,4	33 439,25	11
Orta Gurup	41,7	92 793,7	46,5	5 376	16	48 397,75	35	9 311	148 256,45	41,2	137 342,75	43
Zengin Gurup	18,4	61 844,25	28	26 530,75	78	81 645,95	59	3 039,25	166 981,7	46,4	150 614,45	46
Toplam	100	221 082,9	100	33 910	100	137 882,45	100	32 901,5	359 973,85	100	316 397,45	100

Bu tablo, orta gurubun diğerlerinden daha fazla verilmiş-toprağı elinde tuttuğunu gösteriyor: Toplamın %46,5 ğu. Verilmiş-toprakların yetersizliği, köylüleri, —kendilerinin işledikleri toprağın alanı, genel olarak her ne kadar 1,5 kat daha fazlaysa da— toprak kiralamaya zorlamaktadır. Orta gurubun elindeki toprak miktarı da *mutlak* olarak arttı, fakat *nisbî* olarak azaldı: Bu gurup şimdi toplam toprağın % 41,2'sine ve işlenen alanın % 43'üne sahiptir; üst gurup ilk yeri almıştır. Dolayısıyla yalnızca alt gurup değil, fakat orta gurup ta üst gurubun onlara ellerindeki topraklarını kaybettiren doğrudan baskısını duymaktadır.

Bütün bu söylenenlerden sonra, orta guruptaki köylülerin ekonomik durumunu şöyle tasvir etmemiz gerekir. Bu gurup yalnızca kendi işledikleri topraktan elde ettikleri gelirle geçinen köylülerden oluşmaktadır; bu gurubun elindeki toprak miktarı hemen hemen, yerel köylülük tarafından işlenen ortalama alana

* Bu veriler, kanton (volost-Rusça)'lara bağlı olmayan köyler de dahil, Dinyeper kazasının (uyezd-Rusça) bütününü kapsamaktadır. —«Toplam toprak kullanımı» sütunundaki rakamları ben hesapladım; verilmiş, kiralanmış ve satın alınmış toprak miktarı birlikte hesaplanmış (toplanmış) ve kiralanmış toprak bundan çıkarılmıştır. —Dinyeper kazası hemen hemen bütünüyle Rus olduğu için seçilmiştir.

eşittir (veya biraz azdır) ve ailenin en gerekli ihtiyaçlarını zar zor karşılar. Fakat hayvan, araç yetersizliği ve bunların eşitsiz dağılımı, özellikle, üst gurubun alt ve orta gurupları eriterek ortadan kaldırma eğilimi nedeniyle, bu guruptaki köylü işletmelerini rastlantısal ve istikrarsız kılmaktadır.

Son gurubu, zengin köylülüğü kapsayan üst gurubu ele alalım. Torid kazalarında, hane başına 25 desiyatinden daha fazla ekilip-biçilen toprağı olan nüfusun 1/5'i bu gurubu oluşturmaktadır. Bu gurubun, gerçekte, koşum hayvanı ve araç bakımından, hatta verilmiş-toprak ve öteki topraklar bakımından, öteki guruplardan ne kadar zengin olduğunu gösteren rakamları yukarıda yeterince aktardık. Bu guruptaki köylülerin orta köylülerden ne kadar daha zengin olduklarını göstermek için, yalnız işlenen alan üzerine aşağıdaki verileri aktaracağız: Dinyeper kazasında, zengin gurupta, hane başına 41,3 desiyatinlik ekilip-biçilen toprak vardır, oysa kaza için ortalama 17,8 desiyatin, yani yarıdan daha azdır. Genel olarak, Postnikof, sorunun bu yönünü, yani çok miktarda ekilip-biçilen toprağı olan köylülerin en yüksek refah düzeyinde olduklarını oldukça noksansız bir biçimde açıklamıştır, ama bu yazar, çok daha önemli olan bir başka soruna hemen hemen hiç dikkat etmemiştir : Bölgedeki toplam tarımsal üretimde bu gurubun rolü nedir ve bu üst gurubun refah şartları diğer guruplara neye malolmaktadır?

Bu gurubun sayıca son derece az olduğu bir gerçektir: Güneyin en zengin bölgesinde, Torid eyaletinde, bu gurup nüfusun ancak % 20'sini oluşturmaktadır. Bu nedenle bu gurubun bölgenin genel ekonomisindeki nisbî öneminin pek büyük olmadığı düşünülebilir (*). Fakat, gerçekte, görüyoruz ki durum bütünüyle bunun tersidir: Toplam tarım ürünleri üretiminde, bu zengin aznlık başlıca rol oynar. Torid'in üç kazasında, ekilip-biçi-

* Örneğin Bay Slonimski de aynı yanlışlığa düşmektedir. Postnikof'un kitabı konusundaki bir yazısında şöyle diyor: «Zengin köylüler gurubu, köydeki yoksul kitleler arasında kaybolup gitmektedir, hatta bazı yerlerde hemen hemen hiç yoktur.» (Vestnik Yevropi (14) 1893, Sayı: 3, s. 307).

len alandan toplam 1.439,267 desiyatinlik işlenen alandan 724.678 desiyatini yani yarısından fazlası zengin köylülüğün elindedir. Çünkü Postnikof'un yukarda aktarılan tasvirinde gösterildiği gibi, tarımsal işletmelerini düzgün bir şekilde yürütemeyen fakir ve orta köylülüğün kazandıklarına oranla, bu zengin köylülerin kaldırdıkları hasat çok daha fazladır.

Böylece, başlıca tahıl üreticileri üst guruptaki köylülerdir, ve bu nedenle en büyük önemi taşıyan ve özellikle sık sık gözardı edilen bir gerçek, tarımla ilgili bütün tasvirler, tarımsal gelişmeler v.b. üzerine açıklanan bütün görüşler, başlıbaşına ve çoğu zaman (hatta bazan özellikle) bu zengin azınlıkla ilgilidir. Örneğin, geliştirilmiş aletlerin dağılımı konusundaki verileri alalım.

Torid'li köylülerin araçlarıyla ilgili olarak Postnikof şöyle diyor:

«Köylünün aracı, birkaç istisna dışında, Alman azınlıklardan bir köylününkiyle aynıdır, ama daha az çeşitli, bazen daha düşük kaliteli ve bu nedenle daha ucuzdur. Güneybatı, yani Dinyeper kazasının pek kalabalık olmayan kısmı bir istisnadır; burada ağır tahta pullukla Ruslar'a özgü küçük ve ilkel araçlar, ağaçtan dört demirli karasaban halâ kullanılmaktadır. Torid kazalarının öteki kesimlerinde, köylüler daha geliştirilmiş tipte demir pulluk-ları her yerde kullanmaktadırlar. Demir pulluğun yanısıra, ilkel saban toprağın işlenmesi sırasında ilk planda yer alır; bu saban her fırsatta, köylülerin kullandıkları tek aleti oluşturur. Ama çoğu zaman ilkel saban pullukla birlikte kullanılmaktadır... Her yerde demir dişli tahta tapanlar kullanılmaktadır ve bunlar iki türlüdür: On ayak genişliğindeki bir şeridi kaplayan iki atlı tapanlar, aşağı yukarı bir sajen (*) lik {yaklaşık 2m} yer kaplayan tek atlı tapanlar... İlkel saban, üç, dört, beş bölümlü bir alettir... Genellikle, bu ilkel sabanın uç kısmına, gene bunun yönlendirici tekerleği tarafından kumanda edilen küçük bir tohum ekme aleti bağlanmaktadır. Tohum ekme aleti ekimi yapmakta ve hemen

* Sajen: Bir Rus uzunluk ölçüsü birimi —Yayıncı.

arkasından da ilkel saban tohumu toprağa karıştırmaktadır. Toprağın işlenmesinde kullanılan öteki araçlar arasında, çok az olmasına karşın, ekimden sonra tarlayı düzlemeye yarayan ağaç silindirlere de rastlanmaktadır. Biçme makinaları özellikle son 10 yılda köylüler arasında yaygınlaşmıştır. Köylülerin söylediklerine göre, zengin köylerde, hanelerin aşağı yukarı yarısı bu makinalara sahiptir. Köylülerde, ot biçme makinalarına, biçerdöğer makinalarından çok daha az rastlanmaktadır. Hayvan koşulmuş tırmıklarla döverler, köylülerde aym ölçüde azdır. Tınaz makinaları her yerde kullanılmaktadır... Taşımalar için, genel olarak dört tekerlekli arabalar (mazhara (*)) ve bugün Rusya'nın bir çok köylerinde yapılmakta olan Alman tipi iki tekerlekli arabalar kullanılmaktadır... Dövme için, özellikle uzun ya da kısa, dişli taş silindirler her yerde kullanılmaktadır.» (S. 213-215).

Bu aracın dağılımının nasıl olduğunu anlamak için, verilerinin pek de yeterli olmamasına karşın, Zemstvo istatistiksel derlemelerine bakmak gerekir: Torid'le ilgili istatistikler, ancak, pullukları, ilkel sabanları, ot ve tahıl biçme makinalarını ve «taşıma arabaları»nı (yani dört ya da iki tekerlekli arabaları) almaktadırlar. Melitopol ve Dinyeper kazaları ile ilgili verileri birleştirdiğimizde, şunu tespit ederiz: Toplam 46 522 pulluk ve ilkel sabandan 19 987'si, yani % 42,9'u üst guruba aittir; 59 478 taşıma arabasından 23 747'si, yani % 39,9'u; ve son olarak 3061 ot ve tahıl biçme makinasından 2811, yani % 92,8'i gene üst guruba aittir.

Köylülüğün üst guruplarındaki emeğin üretkenliğinin alt ve orta guruplara oranla çok daha yüksek olduğunu gösteren veriler zaten yukarıda aktarılmıştır. Şimdi de, geniş alanlara sahip büyük işletme ekonomisinin bu kendine özgü karakterini hangi teknik özelliklerin belirlediğini görelim:

Postnikof şöyle diyor: «Köylülerin sahip oldukları, ve kullandıkları toprağın miktarı geniş ölçüde tarımsal işletmenin niteli-

* Mazhara - Kenarlarında sırıklardan yapılmış hafif bir çerçevesi olan uzun ve ağır bir çiftlik arabası. — İng. Yayıncının notu.

ğini ve sistemini belirlemektedir, ne yazık ki. Bu sebep-sonuç ilişkisinin üzerinde, şimdiye kadar bizde, kırsal nüfusun bütün katmanlarında çoğunlukla, bu köylü işletmelerini aynı tiptenmiş gibi gösteren, köylü ekonomisini inceleyen uzmanlarımız tarafından çok az durulmuştur. Tarımsal işletmelerin sistemleriyle ilgilenmeksizin, Torid kazalarındaki yolculuklarımın bana sağladığı imkân ölçüsünde, farklı köylü guruplarındaki işletmelerin teknik özelliklerini incelemeye çalışacağım.

Kendi koşum hayvanlarıyla çalışan, başkalarıyla ortak koşum yapmayan mülk sahiplerinin işletmelerinde 4,5,6 veya daha fazla (*) koşum hayvanı vardır, fakat bunların ekonomik durumlarıysa büyük farklılıklar gösterir. Dört demirli ilkel saban 4 hayvanın koşumunu gerektirir ve beş demirli ilkel saban için 5 koşum hayvanına gerek vardır. Sürümden sonra tapanlama gelir ve köylünün birden fazla atı yoksa, hemen pulluğun arkasından değil, tersine bütün sürümün bitiminden sonra tapanlamaya geçmesi gerekir, yani filizlenmelerine elverişli olmayan, zaten nemliliğini yitirmiş olan toprakla tohumları karıştırır. Sürüm köyden uzak bir yerde yapılıyor ve su, yem taşınmasını gerektiriyorsa, fazla bir atın olmayışı da çalışmayı kesintiye uğratır. Bütün bu durumlarda, noksansansız bir koşum hayvanları takımının olmayışı, zaman kaybına ve ekimin gecikmesine yolaçar. Sürüm çok demirli ilkel sabanlarla yapıldığı ve koşum hayvanları çok olduğu zaman, köylüler ekimlerini kısa bir sürede yapıyorlar. Elverişli havalardan en iyi biçimde faydalanıyorlar, tohumları daha verimli bir toprağa ekiyorlar. İlkbahardaki ekimlerin teknik avantajları, 6 ya da en iyisi 7 koşum hayvanı olan «hiçbir araca ihtiyacı olmayan» çiftçilere yaramaktadır. 7 tane at varsa, 5 demirli bir ilkel saban ve iki tapan aynı anda kullanılabilir. Köylüler, böyle bir çiftçinin «hiç durmadan çalıştığını» söylerler.

Hasatı hemen izleyen dönemde, Torid köylü işletmelerinde (**) ürünün iyi olması durumunda, emek gücüne çok fazla talep

* Zengin guruptaki köylülerin hane başına (yukarıya bakınız) 6-10 koşum hayvanı vardır.
** Almanca metinde: ...wenn in der Wirtschaft der taurischen Bauern-eğer Torid köylülerinin işletmelerinde - olarak geçmektedir. Fransızca ve İngilizce metinde yoktur.

duyulduğu zaman, bu mülk sahiplerinin durumundaki farklılaşma daha çok önem kazanır. 6 Koşum hayvanı olan bir mülk sahibi henüz saman durumuna getirilmemiş buğdayın sürümünü ve taşımasını aynı anda yapar, böylece, doğal olarak zaman ve emekten tasarruf eder.» (S. 277)

Bu büyük mülk sahiplerindeki işletmelerin ekonomik işlevini tam olarak belirleyebilmek için, Postnikof'un da işaret ettiği gibi, bu mülk sahipleri gurubunda ekip-biçmenin «ticarî» bir girişim olduğunu da vurgulamak gerekir. Ticarî alanın büyüklüğüyle ilgili yukarıdaki veriler, yazarın belirttiği karakteristiği bütünüyle doğrulamaktadır, çünkü pazara sürülen ürünleri sağlayan ekilip-biçilen alanın en büyük kısmıdır, öyle ki: 25-50 desiyatinlik işletmelerde, bütün alanın % 52'si ve 50 desiyatinden fazla olan işletmelerdeyse, bütün alanın % 61'idir. Bu parasal gelirin artışını da ispatlamaktadır: Zengin gurup için bu gelirin en azı bile -hane başına 574 ruble— zorunlu masraflar (200-250 ruble) miktarının iki katından daha fazladır, böylece bu fazlalık birikir ve işletmenin geliştirilmesi ve genişletilmesinde kullanılır. «Hane başına 50 desiyatinden daha fazla ekip-biçen en zengin köylülerde», Postnikof'un da vurguladığı gibi (S. 188), «hayvan besleme dallarından biri —yün için koyun— bile zaten bir pazar niteliği taşımaktadır.»

Şimdi, Postnikof'un son derece yetersiz bir biçimde incelediği (ve hatta hemen hemen hiç değinmediği) başka bir soruya geçelim: Köylülerin küçük bir azınlığının gerçekleştirdiği ekonomik başarıların köylü kitlesinin üzerinde ne gibi bir etkisi vardır? Hiç kuşkusuz bütünüyle olumsuz bir etki: Yukarıda aktarılan veriler (özellikle toprağın kiralanmasıyla ilgili olan) bunu yeteri derecede ispatlamıştır, öyle ki burada biz bu verilerin bir bilânçosunu yapmakla yetinebiliriz. Terid eyaletinin üç kazasında da, köylüler, toplam 476 334 desiyatin toprak (verilmiş ve verilmemiş) kiralarlar, bunun 298 727 desiyatini, yani 3/5 (%63) ünden daha fazlası zengin gurubun elindedir. Yoksul gurubun payı ancak % 6 ve orta gurubunki de % 31'dir. Kiralanmış toprağa en çok —eğer tama-

men değilse— ihtiyacı olanların (Dinyeper kazasındaki köylü gurupları arasında toprak dağılımıyla ilgili aktarılan rakamlar da gösteriyor ki, üst guruptaki verilmiş-toprakların miktarı bile, tek başına «normal» sayılacak bir ekim alanını oluşturur) iki alt köylü gurubu olduğu hatırda tutulursa, zengin köylülerin (*) ekim sahalarını ticarî amaçla (**) genişletmeye çalışmalarından dolayı maruz kaldıkları (toprakların üzerindeki) baskıların ne kadar ciddî olduğu açıkça görülecektir.

Verilmiş-toprakların kiralanmasının dağılımı üzerine yukarda aktarılmış olan veriler bizi bütünüyle aynı sonuçlara götürmektedir. Farklı guruplardaki köylüler için, verilmiş toprakların kiralanmasının ne kadar önemli olduğunu göstermek için, Postnikof'un eserinin IV. Bölümünden alınmış, bu olgunun tasvirini aktaralım :

Postnikof şöyle diyor: «Bugün verilmiş topraklar Güney Rusya'daki köylü hayatında geniş spekülâsyon konusudur. Toprak, senetli borçlar için bir garanti olarak kullanılmaktadır. Burada, Torid köylüleri arasında bu tür senetler çok yaygındır. Borç temizlenene kadar topraktan sağlanan gelir, parayı borç olarak verenin olmaktadır; toprak 1-2 yıllığına, ya da daha uzun bir süre, 8-9 veya 11 yıllığına kiralanır veya «satılır». Verilmiş-toprakların bu şekilde kiralanmaları kaza veya köy idari temsilcileri tarafından resmen kaydedilir. Bayram ve pazar günleri, büyük köylerde resmi idare binaları önünde, kalabalık ve hareketli insanları görmek fırsatını buldum. Bu kalabalığın nedenini öğrenmek istediğim zaman, verilmiş-toprakların «satış»ı ve bu «satışların» köy yöneticileri tarafından kayıtlara işlenmesi yüzünden olduğu cevabını aldım...

Verilmiş-toprakların başkalarının kullanımı için «satışı» hem, toprağın her ailedeki kayıtlara geçen bireylerin sayısına göre

---

* «Alman, kiralayabileceği ya da satın alabileceği komşu topraktan onu yoksun bırakarak... bölgedeki köylüyü ezer» (s. 292) diyor Postnikof. Bu ilişki altında zengin Rus köylüsünün kendi yoksul yurttaşından çok, Alman asıllı köylüye daha yakın olduğu açıktır.

** Almanca metinde: aus kommerziellen Gründen : ticarî nedenlerden dolayı...
İngilizce metinde: due to the commercial expansion : ticarî genişleme nedeniyle...

dağıtıldığı ve toprağın esas olarak yeniden dağıtımının olmadığı köylerde, hem de, toprağın her ailedeki gerçek bireylerin sayısına göre dağıtıldığı ve dönem dönem toprağın yeniden-dağıtımının olduğu köylerde yapılmaktadır; ancak ikinci durumda işlemler genellikle daha kısa dönemler içindir, yani gelecek yeniden-dağıtım tarihine kadardır, ki, bu tarih son zamanlarda bu taraflarda çoğu durumlarda, *mir*'in toprağın yeniden-dağıtımı hakkındaki kararına göre önceden belirlenmektedir. Bugünlerde Güney Rusya köylerinde bu verilmiş-toprak işlemleri buralarda, özellikle Torid kazalarında oldukça kalabalık olan yerel zengin köylülerin en hayati çıkarlarına bağlı durumdadır. Ayrıca bu satış işlemleri, Torid'li zengin köylülerin buralarda yaptıkları ve kendilerine büyük yararlar sağladıkları, geniş alanlarda tarımı yapılması için başlıca koşullardan birisini oluşturur. Bunun içindir ki, zengin köylüler, kendilerini ucuza toprak kiralamadan ve çoğu durumlarda ayrıca kendi topraklarının bitişiğindeki toprakları kiralamaktan da yoksun bırakabilecek, alıştıkları hayat biçimindeki her türlü değişikliğe karşı son derece hassastırlar» (S. 140). İlerde, yazar, Melitopol Kazasındaki Köylü Sorunları Bürosunun ([15]) verilmiş-toprakların kiraya verilmesindeki her özel durumun köy meclisinin onayını nasıl gerektirdiğini, köylüler için bu düzenlemenin ne kadar rahatsız edici olduğunu anlatmakta ve «bu tedbirin tek sonucu, topraklarla ilgili sözleşme kayıtlarının köy meclislerinde kaybolmalarına karşın, bu kayıtların muhtemelen halâ gayrı-resmî olarak tutulduklarıdır» (S. 140) demektedir.

Çok miktarda toprak kiralamalarına karşın, zengin köylüler aynı zamanda toprağın hemen hemen tek alıcısıdırlar; Dinyeper kazasında satın alınan bütün toprağın % 78'i, Melitopol kazasında toplam 48 009 desiyatin topraktan 42 737 desiyatini, yani % 88'i bunların elindedir.

Son olarak, krediden yararlananlar da yalnızca gene aynı köylüler gurubudur; yazarın, Güney'deki tarımsal sandıklarla ilgili açıklamalarına şu karakteristiği de ekleyelim:

«Bizde, belli yerlerde bugün son derece yaygınlaşmış olan bu

köy sandıklarıyla yardım ve borçlanma dernekleri —örneğin bunların sayısı Torid köylerinde son derece fazladır— özellikle zengin köylülere yardım etmektedirler. Bu yardımın çok önemli olduğu kabul edilebilir. Bu sandıkların faaliyet gösterdikleri yerlerdeki Torid'li köylülerin defalarca şu düşünceleri ileri sürdüklerini duydum: «Allah a şükür, şimdi Yahudi'lerden kurtulduk»; ama bunu ileri sürenler son derece zengin köylülerdi. Çok az geçim kaynağı olan köylüler kefil bulamıyorlar ve kredilerden de yararlanamıyorlar» (S. 368). Bu kredi tekelleşmesinin hiç bir şaşırtıcı yanı yoktur: kredi işlemi farklı ödemeyle birlikte alım-satım işleminden başka birşey değildir. Yalnız olanakları bulunanların ödeme yapabilmeleri doğaldır ve Güney Rusya köylüleri arasında yalnız zengin bir azınlık bu olanaklara sahiptir.

Üretici çalışması sonucunda elde ettiği ürünlerle öteki bütün grupların elde ettikleri toplam ürünü çok çok aşan, bu gruptaki işletmenin niteliğinin tam bir tasvirini yapabilmek için, alt guruptan olanların zorunlu olarak karşılamak durumunda kaldıkları ücretli emeği yalnız bu gurubun «geniş ölçüde» kullandığını hatırlamak yeterlidir. Bununla ilgili olarak, tarımsal üretimdeki ücretli emeğin tam olarak hesaplanmasının son derece zor bir mesele olduğu söylenmelidir; Zemstvo istatistikçilerimiz hâlâ bu zorluğun üstesinden gelmiş görünmüyorlar. Tarım, bütün bir yıl boyunca, sürekli ve düzenli emek değil, tam tersine ancak belli bir dönem boyunca yoğun emeği gerektirdiği için, yalnızca düzenli kiralık emekçilerin kaydedilmesi, ücretli emeğin gerçekte ne ölçüde sömürüldüğünü açıklayamaz, ve geçici işçilerin (çoğu zaman götürü olarak çalışan) hesaplanması son derece güçtür. Her guruptaki ücretli işçilerin sayısını yaklaşık olarak hesaplarken, Postnikof, zengin gurupta, ailenin çalışan (*) her bireyi başına ekilip-biçilen 15 desiyatinlik alanı emek normu olarak kabul etti. Yazarın, işlenilen alanın gerçek büyüklüğünü ayrıntılı olarak in-

* 1,8—2,3 işçi için bu, 27-34,5 desiyatin eder, oysa zengin köylüler 34,5—75 desiyatini ekip-biçmektedirler. Dolayısıyla bu gurubun genel karakteristiği, onun işletme normunun bir ailenin emek normuna göre çok yüksek olmasıdır.

celediği eserinin VII. bölümünden de anlaşılıyor ki, böyle bir norm ancak tahıl hasadı makinayla yapıldığı zaman elde edilmiştir. Oysa, zengin gurupta bile, tahıl biçme makinalarının sayısı pek fazla değildir: örneğin, Dinyeper kazasında 10 haneye aşağı-yukarı 1 makina düşmektedir; öyle ki makina sahiplerinin, ancak kendi hasatlarını bitirdikten sonra bunları kiraya verdikleri konusundaki yazarın açıklaması gözönüne alındığında buradan, köylülerin en önemli kesiminin, kendi işlerini makinasız yaptıkları ve dolayısıyla gündelikçi işçi çalıştırdıkları sonucu çıkmaktadır. Üst gurupta, ücretli işçi çalıştırılması, bu nedenle, yazarın hesapladığından daha yaygın olmalıdır, öyle ki bu guruptaki köylülerin elde ettikleri büyük parasal gelir (tam olmasa da), bilimsel ekonomi-politiğin ona verdiği, bu terimin özgül anlamıyla *sermaye*'den elde edilen bir geliri temsil etmektedir.

Kısaca, üçüncü gurupla ilgili bilgileri derlediğimiz takdirde, şu tasviri elde ederiz: Ortalamadan oldukça daha fazla miktarda üretim araçlarına sahip olan ve dolayısıyla emekleri daha verimli olan bu zengin köylüler, bölgede en başta gelen tarım ürünleri üreticileridirler ve diğer grupları çok geride bırakırlar; bu gurubun işletmeciliği ticarî niteliktedir ve geniş ölçüde ücretli emeğin sömürülmesi temeline dayandırılmıştır.

Bölgesel nüfusun üç gurubundaki işletmeler arasındaki ekonomik ve siyasal farklılıklara bu kısa bakış, Postnikof'un Güney Rusya'daki köylü tarımı hakkındaki kitabının içerdiği verilerin sistemleştirilmesi temeline dayandırılmıştır. Bana öyle geliyor ki; bu kısa özet, köylü işletmesinin incelenmesinin (ekonomik ve siyasal açıdan), köylüler guruplara göre sınıflandırılmadığı takdirde, kesin olarak olanaksız olduğunu ispatlamaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, Postnikof da bunu farketmekte, Zemstvo istatistikçilerini, bunu yapmadıkları için, yaptıkları derlemeler bol miktardaki rakamlarına karşın «açık olmadığı» için ve «ağaçlara bakmaktan ormanı göremedikleri» için eleştirmektedir. (S. XII). Postnikof'un Zemstvo istatistiklerine bu eleştiriyi yöneltmekte haklı olduğu kuşku götürür, çünkü

bizzat kendisi de köylüleri, «açıkça tanımlanmış» sistematik bir biçimde guruplara ayırmamıştır, ama eleştirisinin doğruluğundan kuşku duyulamaz. Değişik işletmeler arasında yalnız nicelik değil fakat aynı zamanda nitelik (*) farkları da olduğu kabul edildiğinde, köylüleri «zenginlik» açısından değil, fakat işletmelerinin sosyal ve ekonomik niteliği bakımından da farklı guruplara bölmenin kesinlikle zorunlu olduğu ortaya çıkar. Zemstvo istatistikçilerinin, bunu uzun zaman geçmeden yapmalarını ummaya hakkımız vardır.

V

Köylülükteki ekonomik çelişkilerin varlığını aktarmakla yetinmeyen Postnikof, bu olgunun yoğunlaştığına işaret etmektedir:

Postnikof şöyle diyor: «Bizdeki köylü guruplarının zenginlik düzeylerindeki farklılık ezelden beri vardı ve her yerde var olmaya devam etmektedir; ama son birkaç on yıl sırasında köylü nüfusundaki bu farklılaşma son derece açık bir biçimde kendini göstermeye başlamakta ve görüldüğü gibi düzenli bir artış göstermektedir.» (S. 130). Yazara göre, 1891'in ([16]) ağır ekonomik koşullarının bu süreci hızlandırması gerekiyordu.

Şunu sormak gerekir: Bütün köylü nüfus üzerinde bu kadar önemli bir etkinliği olan bu olgunun kaynakları nelerdir?

Postnikof şöyle diyor: «Torid Eyaleti Avrupa Rusya'sının ekilip-biçilebilir en geniş topraklara sahip olan eyaletlerinden ve köylülerin en fazla verilmiş topraklara sahip olduğu eyaletlerden biridir, burada kişi başına aşağı yukarı toprağın dağılımı aynı olmakla birlikte, ortaklaşa toprak mülkiyeti geneldir ve tarım kırsal nüfusun hemen hemen tek çalışma alanınını oluşturur; ve bununla birlikte hane başına nüfus sayımı kırsal nüfusun % 15'inin hiç koşum hayvanı olmadığını, bütün nüfusun 1/3'ünün verilmiş toprağını işlemeye yetecek kadar aleti olmadığını göstermekte-

* İşletmenin niteliğindeki farklılıklar: Tüketim ekonomisi ve ticari ekonomi; emeğin sömürülmesinin niteliği: kendi emek gücünün en önemli geçim kaynağı olarak satılması ve tarımsal alanın ailenin işgücü kapasitesini aşacak ölçüde genişlemesinin gerekli sonucu olarak, emek gücü satın alınması.

dir» (S. 106). Yazar kendi kendine soruyor: «Guruplardaki bu büyük farklılaşma neye bağlıdır ve özellikle şu anda tasvir ettiğimiz bölgede gözlemlenen, koşum hayvanı ve ekilip-biçilir toprağı olmayan mülk sahiplerinin bu yüksek oranını —özellikle tarımsal bir işletmede— belirleyen şey nedir?» (S. 130).

Bu olgunun nedenlerinin araştırılmasında Postnikof bütünüyle yanılgıya düşmekle, (bereket versin ki uzun süre değil) ve konu dışına çıkarak «miskinlik»ten, «ayyaşlık»tan, ve hatta yangınlardan ve at hırsızlarından sözetmektedir. Bununla birlikte, yazar, «meselenin esas yönünün» bu sebeplerde bulunmayacağı sonucuna varıyor. Ailenin öksüzleşmesi, yani ergen işçilerin olmayışından sözetmekle de hiçbir şeyi açıklanamaz: Torid kazalarında işletmesi olmayan hanelerin toplam sayısından (yani toprak ekip-biçmeyen), öksüz olan ailelerin sayısı ancak % 18'dir.

Yazar şu sonuca varıyor: «Bazı hanelerin işletmecilik yapmamalarının baş nedenleri, köylülerin ekonomik hayatlarındaki başka etkenlerde araştırılmalıdır.» (S. 134). Postnikof özellikle şu fikirdedir: «Bazı köylü işletmelerinin yıkımını etkileyen sayısız sebep arasından en temel diye kabul edilebilecek olan ve, ne yazık ki şimdiye kadar Zemstvo istatistiklerimizin —belirtmek için çok az şey yaptığı— sebep şudur: *Verilmiş-toprakların parçalara bölünmesi*, köylünün kullandığı toprağın sınırlı oluşu ve köylü işletmelerinin ortalama büyüklüğünün azalması» (S. 141). Yazar şöyle diyor: «Rusya'daki ekonomik yoksulluğun temel nedeni, —köylünün ailesinin emek gücünden tam yararlanmasına engel olan— onun toprağının ve işletmesinin küçüklüğüdür.» (S. 341).

Son derece belirsiz ifade edilen Postnikof'un bu tezini açıklamak için, —çünkü yazarın bizzat kendisi de, köylü işletmesinin ortalama büyüklüğünün (17-18 desiyatin) bir ailenin ihtiyaçlarını sağlamak için yeterli olduğunu ve işletmenin büyüklükleri {büyüklüğü —İngilizce ve Almanca metinde tekil} açısından bütün köylülüğün genel ve toplam bir karakteristiğini tespit etmenin olanaksız olduğunu belirlemiştir—, yazarın, işletme miktarı arttıkça, köylü emeğinin üretkenliğindeki artışın genel yasasını yu-

karıda tespit ettiğini hatırlamak gerekir. Ailenin emek güçlerinin (ve koşum hayvanlarının) tam olarak kullanılması, yazarın kendi hesaplamalarına göre, ancak üst guruplarda elde edilmiştir: Örneğin, yalnızca Torid kazalarındaki zengin köylülerde; nüfusun büyük bir çoğunluğu «toprağı, üretici olmayan bir biçimde işlemektedir» (S. 340), böylece büyük miktarda emek boş yere harcanmaktadır.

Yazarın, emeğin üretkenliğinin işletmenin alanına bağlı olduğunu ve verimin alt köylü guruplarında son derece düşük olduğunu ayrıntılı olarak tespit etmesine karşın, bu yasa (Postnikof bu yasayı Rusya'da, tarımdaki nüfus fazlalığı, tarımsal işletmenin emeğe doygunluğu olarak niteler) köylülüğün parçalanmasının nedeni olarak kabul edilmemelidir. Her şeye rağmen sorun, köylülüğün neden bu kadar farklı guruplara bölündüğünü özellikle kavramak sorunudur, tarımdaki nüfus fazlalığı bu farklılaşmayı gerektirir; aynı nüfus fazlalığı kavramı, yazar tarafından, büyük ve küçük çaplı işletmelerle bu işletmelerin verimliliklerini karşılaştırdığında tespit edilmiştir. Bu nedenle şu soruya —«Gurupların büyük farklılığı neye dayanıyor?». —tarımsal nüfus fazlalığından sözederek cevap verilemez. Açıkça, Postnikof'un bizzat kendisi de bunun bilincindedir; ama olgunun nedenlerini yeniden araştırmak gibi kesin bir hedef tespit etmemiştir, öyle ki, yazarın açıklamaları bölük-parça kalmaktadır: Yetersiz olarak geliştirilmiş ve belirsiz tezlerin yanısıra, doğru görüşler de vardır. Örneğin yazar şöyle diyor:

«Toprak sahipliği konusunda, bugün köyde ortaya çıkan kıyasıya bir mücadelenin, gelecekte, nüfus içerisinde birlik ve uyumluluk ilkelerinin geliştirilmesine katkıda bulunacağı beklenemez. Ve bu mücadele, rastlantısal etkenlerin getirdiği, geçici bir mücadele değildir... Bize göre, bu mücadele kırsal topluluğun gelenekleriyle, köylü hayatında gelişen bireycilik arasındaki bir çatışma değil, tersine, bugünkü toprak yokluğu nedeniyle, nüfusun bir kesimi için öldürücü bir sonuç getirmek zorunda olan katıksız bir ekonomik çıkar mücadelesidir.» (S. XXXII).

Başka bir yerde Postnikof şöyle diyor: «Gerçek yeteri derecede açıktır: Toprak noksanlığı, işletme alanının az oluşu, ve yeterli derecede verimli bir çalışmanın yokluğu nedeniyle, köylülükte zenginlik sağlanamaz ve ekonomik anlamda yetersiz olan her şey, şu ya da bu biçimde, er-geç, tarımsal köylü işletmesinden atılmak zorundadır.» (S. 368).

Bu açıklamalar, soruya çok daha doğru bir cevap sağlamaktadır ve bu yukarıda tespit edilen, nüfusun farklılaşması olgusuna bütünüyle uygun düşen bir cevaptır. O cevap ta şudur: Köylülükteki ekonomik çıkarlar mücadelesi, işletmesi olmayan bir haneler kitlesinin ortaya çıkışını ve bunların sayılarının sürekli artışını belirlemektedir. Bu mücadele hangi temelde ve hangi araçlarla yürütülmektedir?

Araçlara gelince, bunlar, (Postnikof'un hemen yukarıda aktarılan açıklamalarından çıkarılabileceği gibi) yalnızca ve hatta bir dereceye kadar bile toprağın elegeçirilmesi değil, daha çok işletmenin büyümesiyle birlikte gelen üretim maliyetlerinin azaltılmasıdır ki, bundan yukarıda yeterince söz edilmiştir. Bu mücadelenin hangi temelde doğduğuna gelince, Postnikof'un şu açıklaması bunu yeterince açık olarak vermektedir:

«Köylü işletmesinin altına düşmediği işletme alanının belli bir sınırı vardır, çünkü o zaman bu alan verimsiz, hatta işletilmesi olanaksız bir duruma gelir. Ailenin ve hayvanın (?) bakımı için, belli bir gıda alanına sahip olmak gerekir; hiçbir şeyi olmayan, ya da hemen hemen ek işten de yoksun olan bir işletmenin, bir aileye, vergilerin ödenmesi, elbise ve ayakkabı alınması, zorunlu alet ve yapım işlerindeki v.b. masraflar için gerekli parayı sağlamak üzere ürünlerinin satılabileceği bir pazar alanına sahip olması gerekir. Köylü işletmesinin büyüklüğü bu sınırın altına düştüğü takdirde, bu işletme, varlığını koruyamaz duruma gelir. Bu noktadan itibaren, köylü, işletmesini terketmeyi ve tarım işçisi olmayı daha yararlı bulacaktır; bu köylünün masrafları daha az olur ve ihtiyaçları az miktarda brüt bir gelirle daha noksansız olarak karşılanabilir» (S. 141).

Bir yandan, köylü, tahıl olarak kendi ihtiyaçlarının dışında, ekilip-biçilen toprakları daha da genişletmeyi yararlı buluyorsa, bu, ürününü satabildiği içindir. Öte yandan, bir köylü işletmesini terketmeyi ve tarım işçisi olmayı daha yararlı buluyorsa, bu da, kendi ihtiyaçlarının önemli bir kısmının sağlanması parasal masrafları, yani satışları (*) gerektirdiği içindir; ama, kendi işletmesinin ürünlerini satarken, pazarda karşı koyamayacağı bir rekabetle karşılaştığında ona artık kendi emek gücünü satmaktan başka bir yol kalmamaktadır. Tek kelimeyle, daha önce aktarılan olguların ortaya çıktığı alan, satış için üretimdir. Köylülükte, bir ekonomik çıkar mücadelesini doğuran temel neden, toplumsal üretimdeki belirleyicinin pazar olduğu bir düzenin varlığıdır.

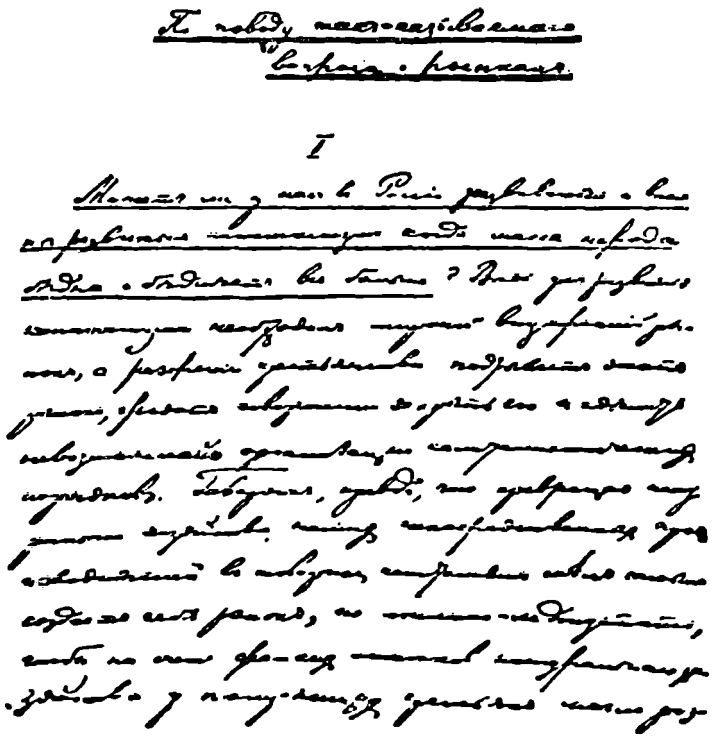
«Köylü hayatında yeni ekonomik gelişmeleri» tasvir ettikten ve bunları açıklamaya çalıştıktan sonra, Postnikof, «tarım sorunu»nu çözüme kavuşturmayı amaçlayan pratik tedbirlerin açıklanmasına geçmektedir. Biz bu alanda yazarı izlemeyeceğiz: Birincisi, çünkü bu, yazımızın konusu dışındadır; ikincisi de, çünkü bu, Postnikof'un eserinin en zayıf kısmıdır. Gerçekte, ekonomik süreçleri açıklamaya çalışır çalışmaz, yazarda, çelişkilerin ve üstü kapalı anlatımların özellikle fazlalaştığını hatırlayalım; oysa, ekonomik süreçlerin tam ve doğru bir açıklamasını yapmadan, herhangi bir pratik tedbir belirlemek, söz konusu olamaz.

(*) İşlenmiş bulunan gıda alanı ve ticari alanla ilgili yukarıda belirtilen verileri (yalnız bu alanlardan elde edilen gelir, işletmenin değil, çiftçinin ihtiyaçlarını karşılamaya yarar, yani, bu gelir üretim masraflarını değil, gerçek anlamda geliri temsil eder) ve ayrıca Torid köylülerinin *ortalama parasal giderleriyle* ilgili verileri de, yemek amacı ile ayrılan (kişi başına 2 cetver) tahıl miktarı bakımından karşılaştırınız.

ŞU PAZARLAR SORUNU ÜZERİNE [17]

1893 Sonbahar'ında yazıldı.
İlk defa 1937'de «Bolşevik» Dergisi'nin 21. Sayısında yayınlandı.

El-yazmasındaki metne uygundur.

Lenin'in el-yazmasının ilk sayfası: ŞU PAZARLAR SORUNU ÜZERİNE — 1893 (Küçültülmüştür.)

Rusya'da kapitalizm gelişebilir mi, halk kitleleri yoksulken ve gittikçe daha da yoksullaşırken, en son gelişmeye ulaşabilir mi? Gelişmek için, kapitalizmin geniş bir iç pazara ihtiyacı vardır; oysa köylünün yıkıma uğraması bu pazarı olumsuz yönde etkilemekte, onu bütünüyle kapatmakla ve kapitalist bir düzenin örgütlenmesini olanaksız kılmakla tehdit etmektedir. Dolaysız üreticilerimizin doğal ekonomisinin meta ekonomisine dönüşmekte olduğu, kapitalizmin, kendisi için bir pazar yarattığı —ki bu bir gerçektir— söylenmektedir. Fakat, yoksul köylülerin doğal ekonomisinin sefil kalıntılarıyla, bizde, Batı'dakiyle karşılaştırılabilecek güçlü bir kapitalist üretimin geliştirilebileceği düşünülebilir mi? Kitlelerin yoksullaşması nedeniyle, ne gücü, ne de temeli olan kapitalizmimizin, ülkenin bütün üretimini kapsayacak ve toplumsal ekonomimizin *temeli* durumuna gelecek güçte olmadığı şimdiden açık değil midir?

Literatürümüzde, her an Rus marksistlerinin karşısına çıkarılan, işte bu sorunlardır; bir pazarın olmayışı, Marks'ın teorisini Rusya'ya uygulamanın olanaklılığına karşı ileri sürülen başlıca görüşlerden birisidir. Ötekilerin yanında, biraz sonra tahlilini yapacağımız *Pazarlar Sorunu* adlı eser, bu görüşün çürütülmesiyle ilgilidir.

II

Eserin yazarı, «kapitalist üretimin genel ve tek hakimiyeti» varsayımını temel hareket noktası olarak almaktadır. Buradan hareketle, *Kapital*'in II. Cildindeki 21. Bölümü tahlil etmektedir (Üçüncü bölüm: «Toplam Toplumsal Sermayenin Yeniden Üretimi ve Dolaşımı»).

Marks burada, toplumsal üretimin, ürünün işçilerin ve kapitalistlerin ihtiyaçlarını karşılamaya yarayan ve üretken sermayenin unsurlarını oluşturan kısımlarının yerini nasıl aldığını incelemeyi amaçlar. Bu nedenle, I. Cilt'te bir *kişisel* sermayenin üretimi ve

tekrar üretiminin araştırılması, sermayenin meydana geldiği parçaların ve değerine göre ürünün tahlil edilmesiyle sınırlandırabilirdi, [ürünün değeri, *Kapital*'in I. Cildin'de de ispatlandığı gibi, *ss* (sabit sermaye) + *ds* (değişken sermaye) + *ad* (artık değerdir)] fakat burada, ürünün kendi maddi bileşkenlerine bölünmesi zorunludur, çünkü ürünün sermayenin unsurlarından birini oluşturan kısmı kişisel tüketim için kullanılamaz, v.b. Bu nedenle Marks, toplumsal üretimin bütününü —ve dolayısıyla toplam toplumsal üretimi— iki bölüme ayırır:

I. Üretim araçlarının üretimi, yani üretici sermayenin unsurları, yalnız üretici tüketime yarayan malların üretimi, ve

II. Tüketim araçlarının üretimi, yani işçi sınıfının ve kapitalist sınıfın kişisel tüketimlerine yarayan malların üretimi.

Bu inceleme aşağıdaki şema temeline dayanır (Arap rakamları değer birimlerini gösterir —örneğin ne kadar milyon ruble olduğunu— ve Romen rakamları da yukarıda belirtilen toplumsal üretim bölümlerini gösterir. Artık-değer oranı yüzde yüz kabul edilmiştir):

$$\begin{array}{lrcl} \text{I} & 4000\,ss + 1000\,ds + 1000\,ad & = 6000 & \left\{ \text{Sermaye} = 7500 \right. \\ \text{II} & 2000\,ss + 500\,ds + 500\,ad & = 3000 & \left. \text{Ürün} = 9000 \right\} \end{array}$$

Önce, basit yeniden üretimi ele aldığımızı varsayalım, yani üretimin genişlemediğini, istikrarlı olarak aynı düzeyde kaldığını kabul edelim; bu şu demektir: Kapitalistler bütün artık-değeri üretici olmayan bir biçimde tüketirler, bu artık— değeri, birikim amacıyla değil, kişisel ihtiyaçları için harcarlar. Bu şartlarda birinci olarak II 500 ds ve II 500 ad'nin bu aynı II. bölümdeki işçiler ve kapitalistler tarafından tüketilmiş olması gerektiği açıktır, çünkü, bu ürün, kişisel ihtiyaçları karşılamak için ayrılan tüketim araçları biçiminde bulunur. Sonra, I 4000 ss'nin bu aynı I'inci bölümdeki kapitalistler tarafından bunların doğal biçimleriyle tüketilmiş olması gerekir, çünkü, üretim hacminin değişmeden kalması koşulu, bu aynı sermayenin gelecek yılın üretim araçları üretimine ayrılmasını gerektirir; dolayısıyla, serma-

yenin bu kısmının karşılanması ayrıca hiç bir güçlük göstermez: Kömür, demir, doğal biçimiyle varolan ürünün elverişli kısmı, makinalar vb. üretim araçları üreten kapitalistler arasında değiştirilmiş olacaktır ve kendilerine, daha önceki gibi sabit sermaye olarak yarar sağlayacaktır. Böylece geriye I (ds+ad) ve II ss kalır. I 1000 ds + I 1000 ad üretim araçları biçiminde varolan ürünlerdir. Tüketim araçları biçiminde varolan ürünü, II 2000 ss gösterir. Birinci bölümdeki (basit yeniden üretim içinde, yani bütün artık değerin tüketildiği durumda) işçiler ve kapitalistlerin tüketim araçlarını 2000 [1000 (ds) + 1000 (ad)] lik bir değere kadar tüketmeleri gerekir. Aynı düzeydeki üretimi sürdürebilmek için, II' inci bölümdeki kapitalistlerin sabit sermayelerini (2000 II ss) karşılamak üzere 2000'lik kadar üretim araçları elde etmeleri gerekir. Bundan, I ds + I ad'nin II ss'yle değiştirilmesi gerektiği açıkça ortaya çıkar; aksi takdirde, aynı ölçüde üretim yapmak olanaksızdır. Basit yeniden üretimin koşulu, değişken sermayeyle I'inci bölümdeki artık-değer toplamının II. bölümdeki sabit sermayeye I (ds + ad) = II ss eşit olmasıdır. Başka bir deyişle bu yasa şöyle belirlenebilir: Bir yıl boyunca (her iki bölümde) *yeni olarak* üretilmiş olan *bütün* değer toplamının tüketim araçları biçiminde varolan toplam ürün değerine eşit olması gerekir: I (ds + ad) + II (ds + ad) = II (ss + ds + ad).

Gerçekte, hiçbir basit yeniden üretimin olamıyacağı açıktır, çünkü bütün toplumun üretimi, her yıl aynı düzeyde kalamaz, ve çünkü birikim kapitalist toplumun bir yasasıdır. Bu nedenle, genişleyen bir düzeyde toplumsal üretimin, ya da birikimin nasıl yapıldığını inceleyelim. Birikim olduğu yerde, artık-değerin ancak bir kısmı kapitalistler tarafından kendi kişisel ihtiyaçları için tüketilir; öteki kısmıysa üretici bir biçimde tüketilir, yani bu kısım, üretimin genişlemesi için üretici sermayenin unsurlarına dönüştürülür: Bu nedenle, birikim olduğu zaman I (ds + ad) ve II ss arasındaki eşitlik olanaksızdır: Bölüm I'deki (I ad) artık-değerin bir kısmının üretimin genişlemesi yararına kullanılabilmesi ve tüketim araçlarıyla değiştirilmemesi için I (ds + ad),

II ss'den büyük olmalıdır. Böylece şunu elde ediyoruz:

A. Basit yeniden üretimin şeması :

I 4000 ss + 1000 ds + 1000 ad = 6000
II 2000 ss + 500 ds + 500 ad = 3000

I (ds = ad) = II ss

B. Birikimin başlangıç şeması :

I 4000 ss + 1000 ds + 1000 ad = 6000
II 1500 ss + 750 ds + 750 ad = 3000

I (ds + ad) > II ss a

Şimdi, birikim olduğu zaman, toplumsal üretimin nasıl gerçekleşmesi gerektiğini görelim :

Birinci yıl :

I 4000 ss + 1000 ds + 1000 ad = 6000 } Sermaye = 7250
II 1500 ss + 750 ds + 750 ad = 3000 } Ürün = 9000

I (1000 ds + 500 ad), II 1500 ss'yle (hepsi basit yeniden üretimdeymiş gibi) değiştirilir.

I 500 ad biriktirilir, yani, üretimin genişletilmesine ayrılır, *sermaye*ye dönüşür. Eski basit sermaye ve değişken sermaye bölümlemesini aldığımız takdirde şunu elde ederiz:

I 500 ad = 400 ss + 100 ds.

Sabit katma sermaye (400 ss) bizzat I. ürüne (bu doğal olarak üretim araçları biçimindedir) dahildir; fakat katma değişken sermaye (100 ds) II. bölümdeki kapitalistlerden sağlanmalıdır, ki bunlar da birikim yapmak zorundadır: Kendi artık-değerlerinin (II 100 ad) bir kısmını üretim araçlarıyla (I 100 ds) değiştirirler ve bu üretim araçlarını katma sabit sermayeye dönüştürürler. Dolayısıyla, bunların sabit sermayesi 1500 ss'den 1600 ss'ye yükselir; bu işlemi gerçekleştirmek için ek emek gücü —50 ds— ye gerek duyulur, bu 50 ds de II. bölümdeki kapitalistlerin artık değerinden sağlanır.

I. ve II. bölümlerdeki katma sermayeyi başlangıç sermayesine eklediğimiz takdirde ürünün şu dağılımını elde ederiz:

I 4.400 ss + 1.100 ds + (500 ad) = 6.000
II 1.600 ss + 800 ds + (600 ad) = 3.000

Parantezlerdeki artık-değer kapitalistlerin tüketim miktarını, yani birikime ayrılan değil, tersine kapitalistlerin kişisel ihtiyaçlarının karşılanmasına ayrılan artık-değer miktarını gösterir.

Üretim daha önceden olduğu gibi gerçekleştiriliyorsa, yıl sonunda şunu elde ederiz:

I 4.400 ss + 1.100 ds + 1.100 ad = 6.600 } Sermaye = 7.900
II 1.600 ss + 800 ds + 800 ad = 3.200 } Ürün = 9.800

I (1100 ds + 550 ad) lik miktar II 1650 ss'yle değiştirilir, ek 50 ss 800 II ad'den çıkartılmıştır [*ss* 50 artarsa, *ds* 25 artar.].

Sonra, 550 I ad önceki gibi biriktirilir:

550 I ad = 440 ss + 110 ds

↓

165 II ad + 110 ss + 55 ds

Şimdi katma sermayeyi başlangıç sermayesine eklediğimizde [I 4.400 ss — 440 ss; I 1.100 ds — 110 ds; II 1.600 ss — 50 ss ve 110 ss; ve II 800 ds — 25 ds — ve 55 ds], böylece şunu elde ederiz:

I 4.840 ss + 1.210 ds + (550 ad) = 6.600
II 1.760 ss + 880 ds + (560 ad) = 3.200

Üretimin daha da gelişmesinden şunu elde ederiz:

I 4.840 ss + 1.210 ds + 1.210 ad = 7.260 } Sermaye = 8.690
II 1.760 ss + 880 ds + 880 ad = 3.520 } Ürün = 10.780

ve böylece devam eder.

Toplam toplumsal sermayenin yeniden üretimiyle ilgili, Marks'ın araştırmalarının sonuçları —başlıca özellikleri içerisinde— bunlardır. Bu araştırmalar (bu kısaltmayı yapalım) burada en özlü biçimiyle açıklanmıştır. Ben, Marks'ın, örneğin paranın dolaşımı, sabit sermayenin aşamalı bir biçimde kullanılan kısmının değiştirilmesi vb. gibi ele alınan sorunla doğrudan doğruya ilişkisi olmayan, ayrıntılı olarak tahlil ettiği birçok sorunlara değinmedim.

III

Yazarın, Marks'ın bu incelemesinden çıkardığı sonuçlar nelerdir? Ne yazık ki bunları açıklık ve kesinlikle formüle etmemektedir. Öyle ki, biz, aralarında tam bir uyum olmayan bazı açıklamalardan hareketle bunları kendimiz değerlendirmek zorundayız. Örneğin, şunları okuyoruz:

«Burada, I. bölümde» diyor yazar, «birikimin nasıl sağlandığını, üretim araçlarının üretim araçları olarak üretimini gördük...» ««Bu birikim, tüketim maddeleri üretiminden olduğu kadar, kimin olursa olsun bizzat kişisel tüketimden de bağımsız olarak gerçekleşir». (S. 15/3).

Hiç kuşkusuz birikimin, tüketim maddeleri üretiminden «bağımsız» olduğu ileri sürülemez, çünkü zaten üretimin genişlemesi yeni bir değişken sermayeyi ve dolayısıyla tüketim maddelerini gerektirir; kuşkusuz, bu terimi kullanmakla yazar yalnızca şemanın bu özel yönünü vurgulamak istiyordu: I ss'deki yeniden üretim — I. bölümdeki sabit sermaye = II. bölümle mübadelesiz gerçekleşir. Bu demektir ki, toplumda her yıl, örneğin belli bir kısım taşkömürü, genc taşkömürünün çıkarılması için üretilir. Kuşkusuz, bu üretim (kömür çıkarmak için kömür üretimi) daha sonra bir dizi mübadeleyle tüketim maddelerinin üretimine katılacaktır: Aksi takdirde ne kömür sanayicileri, ne de bunların işçileri varlıklarını koruyabilirlerdi.

Başka bir kısımda, yazar çok daha çekingen bir ifadeyle düşüncesini açıklamaktadır: «Kapitalist birikimin *başlıca* hareketi, herhangi bir dolaysız üreticiden, nüfusun her hangi bir kesiminin kişisel tüketiminden bağımsız olarak (en ilk dönemler hariç) devam etmektedir». (Sayfa 8). Burada, yazar, kapitalizmin tarihsel gelişimi sırasında, tüketim maddeleri üretimiyle ilgili üretim araçları üretiminin ağır bastığını belirtmekle yetinmektedir. Bu açıklama, bir defa da şöyle tekrarlanmaktadır: «Bir yandan birikim için birikimin, üretici ve kişisel olmayan tüketimin, kapitalist toplumun tipik bir yönü olduğu bir gerçekse, aynı biçimde bunun, üretim araçları için üretim araçları üretimi de *tipik* bir yönü-

dür.» (S. 21/2). Bununla yazar, kapitalist toplumun, kendisinden önce gelen ekonomik sistemlerden, kendisi için vazgeçilmez olan maddelerin (kömür, demir vb.) üretimiyle ve makinaların gelişmesiyle ayrıldığını anlatmak isteseydi, kesinlikle haklı olurdu. Teknik düzeyi nedeniyle kapitalist toplum bütün ötekilerin üstündedir; ve teknik gelişme kesin olarak makinaların işlevinin insan emeğini giderek daha çok ikinci plana itmesi gerçeğinde ifadesini bulur.

Yazarın yeteri kadar açık olmayan açıklamalarının eleştirisine geçmek yerine, doğrudan Marks'a başvurmak ve onun teorisinden I. bölümün II. bölüme «hükmettiği» sonucuna ulaşmanın olanaklı olup olmadığını ve bu hakimiyetin ne anlamda anlaşılması gerektiğini incelemek daha iyi olacaktır.

Marks'ın, yukarıda verilen şemasından, I. bölümün II. bölüme ağır bastığı sonucu çıkarılamaz: Her ikisi de paralel olarak gelişirler. Ama bu şema teknik gelişmeyi dikkate almaz. Marks'ın *Kapital'in* I. kitabında gösterdiği gibi, teknik gelişme değişken sermayeyle sabit sermaye (ds/ss) arasındaki ilişkinin giderek azalmasından kaynaklanır, oysa şemada, bu ilişki değişmez varsayılmıştır.

Şemada bu değişiklik yapıldığı takdirde, üretim araçlarının artışının tüketim maddelerinin artışından nisbi olarak daha hızlı olduğu sonucuna varılır. Bununla birlikte bana öyle geliyor ki, bu hesabı tekrar yapmak, birincisi açıklama bakımından, ikincisi de bu hareket noktasından çıkarılabilecek yanlış sonuçları önlemek için fazla bir şey olmayacaktır.

[Aşağıdaki tabloda, birikim oranı değişmez kabul edilmiştir: Artık-değerin yarısı biriktirilmiş, öteki yarısı da kişisel olarak tüketilmiştir].

[Okuyucu aşağıdaki şemayı okumadan atlayabilir ve doğrudan doğruya daha sonraki sayfadaki sonuçlara geçebilir. ks Harfleri üretimin genişletilmesine ayrılan katma sermayeyi, yani artık-değerin biriktirilen kısmını gösterir].

1. yıl) I 4.000 ss+1.000 ds+1.000 ad=6.000 .... ds : (ss+ds)=%20,0
II 1.500 ss+ 750 ds+ 750 ad=3.000 .... ds : (ss+ds)=%33,3
I (1.000 ds+500 ad)=II 1.500 ss
ks. I 500 ad=450 ss+ 50 ds ..... ds : (ss+ds)=%1/10
ks. II 60 ad= 50 ss+ 10 ds ..... ds : (ss+ds)=%1/6
I 4.450 ss+1.050 ds+(500 ad)=6.000
II 1.550 ss+ 760 ds+(690 ad)=3.000

---

2. yıl) I 4.450 ss+1.050 ds+1.050 ad=6.550 ..... ds : (ss+ds)=%19,2
II 1.550 ss+ 760 ds+ 760 ad=3.070 ..... ds : (ss+ds)=%32,9
I (1.050 ds+ 525 ad)=II 1.575 ss
II (1.550 ss+25 ad)
ks. II 28 ad= 25 ss+ 3 ds ..... ds : (ss+ds) ≅ 1/9
ks. I 525 ad=500 ss+25 ds ..... ds : (ss+ds) ≅ 1/21
ks. II 28 ad= 25 ss+ 3 ds ..... ds : (ss+ds) ≅ 1/9
I 4.950 ss+1.075 ds+(525 ad)=6.550
II 1.602 ss+ 766 ds+(702 ad)=3.070

---

3. yıl) I 4.950 ss+1.075 ds+1.075 ad=7.100 ..... ds: (ss+ds)= % 17,8
II 1.602 ss+ 766 ds+ 766 ad= 3.134 ..... ds: (ss+ds) = %32,3
I (1.075 ds + 537 1/2 ad) = II 1.612 1/2 ss.
II (1.602 ss+10 1/2 ad)
ks. II 11 1/2 ad= 10 1/2 ss+ 1 ds ..... ds : (ss+ds) ≅ 1/12
ks. I 537 1/2 ad=517 1/2 ss+20 ds ..... ds : (ss+ds) ≅ 1/26
ks. II 22 ad=20 ss+ 2 ds .... ds : (ss+ds) ≅ 1/11
I 5.467 1/2 ss+1.095 ds+(537 1/2 ad)=7.100
II 1.634 1/2 ss+ 769 ds+(730 1/2 ad)=3.134

4. yıl) I 5.467 1/2 ss+1.095 ds+1.095 ad
=7.657 1/2 . . . ds : (ss+ds)=%16,7

II 1.634 1/2 ss+ 769 ds+ 769 ad
=3.172 1/2 . . . ds : (ss+ds)=%32,0

ve böyle devam eder. (18)

Şimdi, toplumsal ürünün (19) çeşitli kısımlarının büyümesiyle ilgili şu şemadan çıkarılacak sonuçları karşılaştıralım :

	Üretim araçları için		Üretim araçları için		Tüketim araçları		Toplam toplumsal ürün	
	Üretim araçları	% olarak	Tüketim araçları	% olarak		% olarak		% olarak
1. Yıl	4000	100	2000	100	3000	100	9000	100
2. Yıl	4450	111,25	2100	105	3070	102	9620	107
3. Yıl	4950	123,75	2150	107,5	3131	104	10234	114
4. Yıl	5467,5	136,7	2190	109,5	3172	106	10828,5	120

Buradan da anlaşılıyor ki, en hızlı artış gösteren üretim araçları için üretim araçları üretimidir, bunun arkasından da tüketim araçları için üretim araçları üretimi gelmektedir, en yavaş artış gösteren de tüketim araçları üretimidir. Marks'ın, *Kapital*'in II. kitabındaki araştırmalarını gözönüne almadan da, sabit sermayenin değişken sermayeden daha hızlı artış gösterme eğiliminde olduğu yasasından hareketle bu aynı sonuca varılabilirdi: Üretim araçlarının daha hızlı artış gösterdiği konusundaki tez, toplumsal üretimin bütününe uygulanmış olan bu yasanın basit ve gereksiz bir açıklamasıdır.

Fakat acaba bir adım daha atmak gerekir mi? ds ile (ss + ds) arasındaki ilişkinin istikrarlı olarak azaldığını kabul ettiğimize göre, aynı sayıda işçinin daha fazla miktarda üretim araçları için yeterli olduklarını gösteren ds'nin sıfıra düşürülmesini neden varsaymayalım? O durumda artık-değerin biriktirilmiş oranı doğrudan doğruya I. bölümdeki sabit sermayeye eklenecektir ve top-

lumsal üretimin artışı ancak üretim araçları için üretim araçlarının artışıyla olacak, II. (*) bölüm (**) bütünüyle sabit kalacaktır.

Kuşkusuz, bu, şemaları kötüye kullanmak olacaktır, çünkü böyle bir sonuç, gerçekleşmesi olanaklı olmayan varsayımlara dayandırıldığından yanlıştır. ds'nin ss'ye oranını azaltan teknik gelişmenin ancak I. bölümde ortaya çıktığı, II. bölümüyse tam bir durgunluk durumunda terkedeceği düşünülebilir mi? Her kapitalistin yıkıma uğratmak pahasına da olsa işletmesini genişletmesini, kesin olarak, II. bölümde hiç bir birikimin olmamasını *talep eden* yasalar, kapitalist toplumun yasalarıyla uyum içinde midirler?

Böylece, Marks'ın yukarıdaki açıklamasının tahlilinden çıkarılacak tek doğru sonuç, *kapitalist toplumda, üretim araçları üretiminin, tüketim araçları üretiminden daha hızlı artmasıdır.* Henüz konulduğu şekliyle, bu sonuç doğrudan, herkesin bildiği, kapitalist üretimin önceki dönemlerdeki (***) üretimden ölçülemeyecek derecede yüksek bir teknik düzeye ulaştığı tezinden çıkmaktadır.

(*) Bu olguların kesin olarak olanaksız olduğunu, özel bir durum olarak ortaya çıkamıyacağını iddia etmiyorum. Ama burada istisna bir durum değil, kapitalist toplumun genel gelişme yasasını ele alıyorum.

(**) Açıklama olarak, söz konusu olan şeyi bir şemada göstereceğim:

I 4.000 ss + 1.000 ds + 1.000 ad = 6.000
II 1.500 ss + 750 ds + 750 ad = 3.000
I (1.000 ds + 500 ad) = II 1.500
I 500 ad (Birikmiş olan), I 4.000 ss'ye eklenir.
I 4.500 ss + 1.000 ds + (500 ad) = 6.000
II 1.500 ss + 750 ds + 750 ad = 3.000
I 4.500 ss + 1.000 ds + 1.000 ad = 6.500
II 1.500 ss + 750 ds + 750 ad = 3000
I (1.000 ds + 500 ad) = II 1.500 ss
I 500 ad önceden olduğu gibi biriktirilir, v.b.

(***) Bu nedenle, varılan sonucu biraz farklı bir biçimde formüle edebiliriz: Kapitalist toplumda, üretim (ve bağlı olarak «pazar») ya tüketim maddelerinin çoğalmasına bağlı olarak büyüyebilir, veya, ve esas olarak, teknik gelişme, yani makinanın el-emeğinin yerine geçmesiyle büyüyebilir, çünkü ds'nin ss'ye olan oranındaki değişme kesin olarak el-emeğinin rolünün azalmasını açıklar.

Marks — özellikle bu konuda — görüşlerini, yalnızca bir yerde tam bir kesinlikle açıklamaktadır, ve bu açıklama verilen formülün doğruluğunu tam olarak ispatlamaktadır:

«Bu durumda kapitalist toplumu ilkellikten ayıran şey, Senyör'ün düşündüğü gibi, ilkel'in kendi emeğini bazen herhangi bir karşılık, yani tüketim maddelerine indirgenebilen (dönüşebilen) herhangi bir ürün sağlamayan şekilde harcaması ayrıcalığı ve özelliği değildir. Hayır! Ayrılık şundan ileri gelir:

a) Kapitalist toplum, ne ücret, ne de artık-değer biçiminde gelire dönüşemeyen, tersine ancak sermaye olarak işlerlik kazanabilen, elde varolan yıllık emeğin daha fazlasını [Nota bene] üretim araçları (böylece sabit sermayenin) üretimde kullanmaktadır. (*Kapital*, Cilt: II, S. 436) (20)

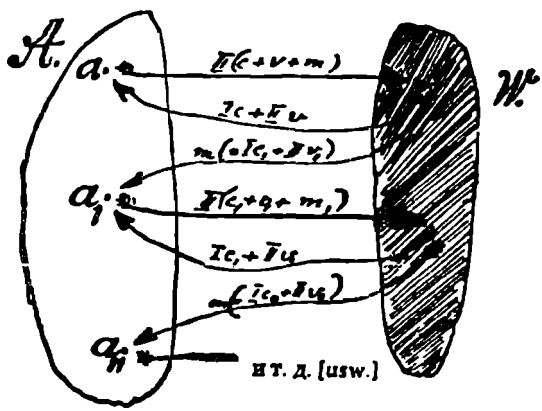
— IV —

Şimdi açıklanan teorinin «kötü bir üne sahip olan pazarlar sorunu» yla ne ilişkisi bulunduğunu kendi kendimize sorabiliriz? Bu teori «kapitalist üretim biçiminin tek ve genel hakimiyeti» varsayımından hareket eder, oysa, «sorun», Rusya'da kapitalizmin tam bir gelişmesinin «olanaklı» olup olmadığıdır. Gerçi bu teori, kapitalizmin gelişmesinin alışılmış kavranışına bir düzeltme getirmektir; ama *genel olarak* kapitalizmin nasıl geliştiğini açıklamanın, Rusya'da kapitalizmin gelişmesini «olanaklı»lığı (ve gerekliliği) sorununu açıklığa kavuşturmak için hiç de yararlı olmamaktadır.

Bununla birlikte, yazar, kapitalist üretim biçimi temelinde örgütlenmiş toplam toplumsal üretim süreci konusundaki Marks'ın teorisini açıklamakla yetinmemektedir, yazar, «sermaye birikimindeki *bütünüyle farklı* şu iki etkeni belirtmenin zorunluluğunu vurguluyor: 1) Zaten varolan emek sahalarına egemen olduğu, doğal ekonomiyi safdışı ettiği ve onun zararına yayıldığı zaman, kapitalist üretimin genişlemesine gelişmesi; ve 2) Kapitalist üretimin bü-

yümesi, doğal ekonomiden bağımsız olarak, yani kapitalist üretim biçiminin tek ve genel hakimiyeti çerçevesinde gerçekleştiği zaman —öyle ifade edilebilirse— kapitalist üretimin derinliğine gelişmesi». Şimdilik, bu ayırımın eleştirisine geçmeden, hemen, yazarın kapitalizmin genişliğine gelişmesinden ne anladığını inceleyelim: Kapitalist ekonominin, doğal ekonominin yerini almasında yatan bu süreç açıklandığı takdirde, Rus kapitalizminin «bütün ülkeye» nasıl «hakim olacağını» kavrayabiliriz.

Yazar kapitalizmin genişliğine gelişmesini şu şemayla gösteriyor:

A — Kapitalistler; W— araçsız üreticiler.

a, a_1, a_{II} —kapitalist işletmeler.

Oklar mübadele edilen malların hareketini gösteriyor.

ss, ds, m (*) —malların değerini oluşturan kısımlar

I, II —Malların doğal biçimi: I — Üretim araçları; II — Tüketim araçları.

Yazar şöyle diyor: «A ve W bölümleri arasındaki asıl fark, A'daki üreticilerin, artık-değerlerini üretici bir biçimde tüketen kapitalistler olmasıdır, oysa W'dekiler, kendi artık-değerlerini

(*) m (Mehrwert — artık-değer) ed'yi şemanın son satırındaki üç harf (u.m.d) gösterir, v. b. — Yayıncı.

(ben bundan, üretim araçlarının ve yaşamak için gerekli araçların değerinin üzerinde olan ürün değerinin fazlalığını kastediyorum) üretici olmayan bir biçimde tüketen dolaysız üreticilerdir.

«Şemadaki okların hareketini izlersek, A'daki kapitalist üretimin, W'deki tüketim pahasına nasıl geliştiğini ve giderek onu nasıl egemenliği altına aldığını kolayca görürüz.» Kapitalist işletme a'nın ürünü, tüketim maddesi biçimiyle «dolaysız üreticiler»e geçer; buna karşılık, «dolaysız üreticiler», üretim araçları biçiminde sabit sermayeyi (ss), tüketim araçları biçiminde değişken sermayeyi (ds), ve katma üretici sermayenin (ss_1 + ds_1) unsurları biçiminde artık-değeri (ad) geri verirler. Bu sermaye, kendi ürününü, tüketim maddeleri biçimiyle «araçsız üreticiler»e gönderen yeni bir kapitalist işletme (a_1), kurmaya yarar, ve böylece devam eder. «Bütün üretimin 'dış' pazarlardaki tüketime, kitlelerin (genel bakış açısından, bu kitlelerin kapitalistleri iki adım uzaklıkta ya da denizaşırı yerlerde bulunmaları zaten kesin olarak farketmez) tüketimine sıkı sıkıya bağlı olması, biraz önce çizdiğim, kapitalizmin genişliğine gelişmesi şemasından anlaşılmaktadır. A'daki üretimin genişlemesinin, yani bu yönde kapitalizmin gelişmesinin, W'deki bütün araçsız üreticiler meta üreticileri durumuna dönüşür dönüşmez sona ereceği açıktır; çünkü, yukarıda da gördüğümüz gibi, her yeni işletmenin (ya da bir eski işletmenin genişlemesinin) W'ye yeni bir tüketiciler çevresi sağlayacağı hesaplanmıştır. Yazar şu sonuca varıyor: Kapitalist birikimin, yani daha geniş bir düzeyde kapitalist yeniden-üretimin bugünkü kavranışı, yalnızca bu bakış açısıyla sınırlanmıştır ve dolaysız üreticilerle her hangi bir ülkeden bağımsız olarak, yani sözde dış pazarlardan bağımsız olarak kapitalist üretimin derinlemesine genişlemesinden hiçbir kuşkusu yoktur.»

Daha önce ileri sürülenlerden ancak şu kabul edilebilir: Kapitalizmin genişliğine gelişmesi ve bununla ilgili olan şemayı bu şekilde değerlendirmek, bu konudaki bugünkü popülist görüşlerle tam bir uyum içindedir.

Gerçekte, bugünkü görüşlerin her türlü tutarsızlığını ve saç-

malığını yukardaki şemanın yaptığından daha bir belirginlik ve daha bir açıklıkla ortaya koymak güç olacaktır.

«Bugünkü anlayış», her zaman ülkemizdeki kapitalizmi «halk düzeni»nden tecrit edilmiş ve ondan uzakta duran bir şey olarak görmüştür. Aynı şey, iki «bölüm», yani kapitalist bölüm ve halkın bölümü arasında ne ilişki bulunduğunu anlamanın olanaksız olduğu yukardaki şemada da yapılmıştır. A'dan gönderilen mallar neden W'de bir pazar bulurlar? W'deki doğal ekonomi hangi nedenle meta ekonomisine dönüşmektedir? Bugünkü görüş, mübadeleyi, belirli bir *ekonomi sistemi* olarak değil, rastlantısal bir şeymiş gibi kabul ettiğinden, bu sorulara hiçbir cevap getirmemektedir.

Ayrıca, bugünkü görüş, ülkemizde kapitalizmin ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı konusunda şemada açıklandığından başka hiçbir şey *açıklamamıştır*. Şemada mesele, sanki kapitalistler bu «dolaysız üreticiler» arasından değil de, dışardan bir yerden gelmişler gibi ortaya konmaktadır. Kapitalistlerin a, a_1 v.b. gibi işletmelere gerekli olan «özgür işçileri» nereden buldukları bir esrar olarak kalır. Gerçekte, bu işçilerin, kesin olarak «dolaysız üreticiler» kitlesi arasından alındığını herkes bilir, ama şema, meta üretiminin W «bölümünü» sardığında, orada bir özgür işçi kitlesi yarattığını hiç mi hiç göstermemektedir.

Kısaca bugünkü görüşte olduğu gibi, bu şema, kapitalist düzenin olguları hakkında kesinlikle hiçbir şey açıklamamaktadır, ve bu yüzden değersizdir. Bu şemanın çizilmesinde amaç, kapitalizmin doğal ekonominin zararına nasıl geliştiğini, bütün ülkeyi nasıl sardığını açıklamak olduğu halde, bu amaca hiçbir şekilde ulaşılmamıştır. Çünkü yazarın bizzat kendisinin de gördüğü gibi, «incelediğimiz bu görüşe sıkı sıkıya bağlı kalırsak, kapitalist üretim tarzının gelişmesinin genel hale gelmesinin olanaksız olduğu sonucunu çıkarmamız gerekir».

Bundan sonra, yazarın kendisinin bu aynı görüşe kısmen de olsa bağlı kalması gerçeği karşısında insan şaşkınlığını belirtmekten başka bir şey yapamaz. Çünkü yazar şöyle diyor: «Kapitalizm

gerçekte (?) çocukluğunda bu çok kolay (tıpkı böyle?!) yolla gelişti (çok kolay, çünkü burada kapitalizm hazır emek alanlarına egemendi) ve şimdi bile (??) kısmen aynı yönde gelişiyor, çünkü dünyada hâlâ doğal ekonominin kalıntıları vardır ve nüfus artmaktadır».

Gerçekte, bu, kapitalizmi geliştirecek «son derece kolay» bir yol değil, tersine, sadece süreci «en kolay kavrama biçimi»dir, öyle ki buna tam bir anlayışsızlık demek daha doğru olacaktır. Her türden Rus popülistleri, bugüne kadar bu «en kolay» yöntemlere doğru kaymaktadırlar, kapitalizmimizin nasıl ortaya çıktığını ve nasıl işlediğini *açıklamayı* hiçbir zaman düşünmeden, düzenimiz kapitalizmin «zayıf noktası»nı, dolaysız üreticilerle, «halk» tarafından oluşturulan «güçlü nokta»yla karşılaştırmakla yetiniyorlar; birini sağa, diğerini sola koyuyorlar ve bütün bu felsefe, «toplumdaki insanların hayatı»na «yararlı» olan şeylerle «zararlı» olan şeyler konusunda duygusal sözlerle son bulmaktadır.

V

Yukarıdaki şemayı düzeltmek için, sözkonusu kavramların içeriğini açıklamakla başlamak gerekir. Meta üretiminden, ürünlerin, kişisel, ayrılmış, her biri herhangi bir mamul ürünün yapımında uzmanlaşmış olan üreticilerin eseri olduğu toplumsal ekonominin bir örgütlenmesi anlaşılır, öyle ki toplumsal ihtiyaçları karşılamak için ürünlerin (bu nedenle meta durumuna gelen) pazarda alım ve satımının olması gerekir. Kapitalizmden, yalnızca insan emeğinin ürünleri değil, aynı zamanda bizzat insanın kendi emek-gücünün meta durumuna geldiği meta üretiminin gelişme aşaması anlaşılır. Böylece kapitalizmin tarihsel gelişmesinde iki etken önemlidir: 1) Dolaysız üreticilerin doğal ekonomisinin meta ekonomisine dönüşmesi, 2) Meta ekonomisinin kapitalist ekonomiye dönüşmesi. Birinci dönüşüm, toplumsal iş-bölümünün, yalnızca tek bir sanayi dalında çalışan ayrılmış, kişisel üreticilerin

uzmanlaşması [NB(*): Bu, meta ekonomisinin zorunlu koşuludur] ortaya çıktığı zaman gerçekleşir. İkinci dönüşüm, pazar için ayrı ayrı meta üreten kişisel üreticiler arasında rekabet ilişkileri ortaya çıktığı zaman gerçekleşir: Her birisi daha pahalı satmak, en ucuza satın almak ister. Bu, zorunlu olarak güçlünün daha da güçlenmesi ve zayıfın daha da çökmesi, bir azınlığın zenginleşmesi ve kitlelerin yıkıma uğraması, bağımsız üreticilerin ücretli işçiler, çok sayıda küçük işletmelerin az sayıda büyük işletmeler durumuna dönüşmesi sonucuna götürür. Bu nedenle, şemanın, kapitalizmin gelişmesinde, bu gelişmenin pazarın büyümesine, yani meta durumuna gelen ürünlerin miktarına getirdiği değişiklikler gibi bu iki etkeni gösterecek biçimde düzenlenmesi gerekir.

Aşağıdaki şema (**) da bu plana göre düzenlenmiştir: Kapitalizmin *yalnızca* adı geçen etkenlerinin pazar üzerindeki etkisini tahlil edebilmek için, ikinci derecedeki, bütün yan etkenler çıkarılmıştır, yani onlar değişmez kabul edilmişlerdir (örneğin nüfus sayısı, emeğin üretkenliği ve bir çok diğerleri). [Bkz: Tablo, S: 86-87].

Şimdi 6 üreticiyi kapsayan bir topluluğun ekonomik sisteminde birbirini izleyen değişiklikleri gösteren bu şemayı tahlil edelim. Şema, doğal ekonominin kapitalist ekonomiye dönüşüm aşamalarını yansıtan 6 dönemi kapsar.

1. Dönem. Her birisi kendi emeğini üç sanayi dalında (*a*'da, *b*'de ve *c*'de) harcayan 6 üreticimiz var. Elde edilen ürün (her üreticiden 9: a+b+c=9) kendi işletmesinde her biri tarafından bizzat kendisi için harcanmıştır. Bu nedenle burada saf bir doğal ekonomiye sahibiz; hiçbir ürün pazara sürülmemiştir.

2. Dönem. Birinci üretici kendi emek üretkenliğini değiştiriyor: *b* sanayisini bırakıyor ve önceden bu çalışma dahında harcadığı zamanı *c* sanayiinde kullanıyor. Bir üreticinin bu uzmanlaşması sonucunda, diğerleri c'deki üretimi azaltırlar, çünkü 1.

(*) N.B. : Nota Benna — Önemli not — Yayıncı.
(**) 87. Sayfadaki şemaya bakınız — Yayıncı.

üretici kendi tükettiğinden daha fazla üretmiş ve 1. üreticiye bir ürün sağlamak için b'deki üretimi arttırmıştır. Böylece ortaya çıkan iş-bölümü, kaçınılmaz olarak meta üretimine götürür: 1. üretici *1c* satar ve *1b* satın alır, öteki üreticiler *1b* (5 taneden her biri 1/5 b) satarlar, ve *1c* (5 taneden her biri 1/5 c) satın alırlar; 6 değerinde ürün miktarı pazara sürülür. Pazarın boyutları toplumsal emeğin uzmanlaşması düzeyine tam olarak ulaşıyor: bir *c*'nin (1c=3) ve bir *b*'nin (1b=3) üretiminde, yani. toplam toplumsal üretimin (1/9)unda [18 c (=a+b)] uzmanlaşma olmuştur ve toplam toplumsal ürünün (1/9)u pazara sürülmüştür.

3. Dönem. İş bölümü gelişmesine devam eder, *b* ve *c* sanayi dallarını bütünüyle kapsar: Üç üretici yalnızca *b* sanayiinde ve öteki üçü de yalnızca *c* sanayiinde çalışır. Her birisi 1c'yi (ya da 1b'yi) yani üç değer birimi satar ve bunun yanında üç değerlik birimi, yani 1*b*'yi (ya da 1c'yi) satın alır. Yoğunlaşan bu iş-bölümü, şimdi 18 değerlik birimi karşılayan, pazarın genişlemesine yol açar. Pazarın boyutları, bu defa da, tam olarak toplumlumsal emeğin uzmanlaşması (=bölünmesi) düzeyine ulaşır: 3b ve 3c, yani toplumsal emeğin (1/3)'ünün üretimi uzmanlaşmıştır ve toplumsal emeğin (1/3)'ü pazara sürülmüştür.

4. Dönem. Zaten kapitalist üretimi temsil eder: Meta üretiminin kapitalist üretime dönüşmesi süreci bu şemaya alınmamıştır ve bu yüzden ayrıca açıklanmalıdır.

Daha önceki dönemde her üretici zaten bir meta üreticisiydi (*b* ve *c* sanayi dallarında, ki yalnız bu sanayi dalları sözkonusudur): Her üretici, ayrı ayrı, kendi başına, öteki üreticilerden bağımsız olarak üretim yapıyordu; her birisi doğal olarak alanını bilmedikleri pazar için üretim yapıyordu. Ortak bir pazar için çalışan birbirinden ayrı üreticiler arasındaki ilişkiye rekabet denir. Hiç kuşku yoktur ki, bu koşullarda, üretimle tüketim (arz ve talep) arasındaki denge ancak bir dizi dalgalanmalarla sağlanır. Daha becerikli, daha girişken ve daha güçlü olan üretici, zayıf ve beceriksizi ezecek olan bu dalgalanmalardan daha da güçlü olarak çıkacaktır. Birkaç kişinin zenginleşmesi ve kit-

Şemanın Açıklaması:

I-II . . . -VI- üreticiler. a, b, c - sanayi dalları (örneğin: Tarım, çıkarma ve manüfaktür sanayileri).

a=b=c=3. a=b=c= ürünlerin değerindeki artış, 1'i artık-değer (*) olan 3'e (3 değerlik birim) eşittir.

Satılan ve «satın alınan» *ürünlerin* değerindeki artış «pazar» sütununda gösteriliyor, satılan (ve satın alınan) emek gücünün (e.g.) değerindeki artış da parantezlerde gösteriliyor.

Bir üreticiden diğerine gönderilen oklar, birincinin, ikincinin ücretli işçisi olduğunu gösteriyor.

Yeniden üretimin basit olduğu kabul ediliyor: bütün artık-değer kapitalistler tarafından üretici olmayan bir biçimde tüketilir.

	Üreticiler	Üretim				Doğal tüketim
		Sanayi dalı			Toplam	
		a	b	c		
1.	I	a	b	c	9	9
	II	a	b	c	9	9
	III	a	b	c	9	9
	IV	a	b	c	9	9
	V	a	b	c	9	9
	VI	a	b	c	9	9
	Toplam	6a	6b	6c	54	54
3.	I	a	—	2c	9	6
	II	a	2b	—	9	6
	III	a	—	2c	9	6
	IV	a	2b	—	9	6
	V	a		2c	9	6
	VI	a	2b	—	9	6
	Toplam	6a	6b	6c	54	36
5.	I	2a	—	6c	24	11
	II	1/2a »	—	—	11/2	11/2
	III	1/2a »	—	—	11/2	11/2
	IV	2a	6b	—	24	11
	V	1/2a »	—	—	11/2	11/2
	VI	1/2a »	—	—	11/2	11/2
	Toplam	6a	6b	6c	54	28

(*) Değerin sabit sermayenin yerini tutan kısmı, değişmez kabul edilmiştir ve bu yüzden hesaba katılmamıştır.

Pazar		Üreticiler	Üretim				Doğal tüketim	Pazar		
Satılan	Satın alınan		Sanayi dalı a	Sanayi dalı b	Sanayi dalı c	Toplam		Satılan	Satın alınan	
—	—	I	a	—	2c	9	6	3	3	
—	—	II	a	6/5b	4/5c	9	8 2/5	3/5	3/5	2.
—	—	III	a	6/5b	4/5c	9	8 2/5	3/5	3/5	
—	—	IV	a	6/5b	4/5c	9	8 2/5	3/5	3/5	
—	—	V	a	6/5b	4/5c	9	8 2/5	3/5	3/5	
—	—	VI	a	6/5b	4/5c	9	8 2/5	3/5	3/5	
—	—	Toplam	6a	6b	6c	54	48	6	6	
3	3	I	a	—	6c	21	10	11	3 (+8e.g.)	
3	3	II	a »	—	»	3	3	(4 e.g.)	4	4.
3	3	III	a »	—	—	3	3	(4 e.g.)	4	
3	3	IV	a	6b	—	21	10	11	3 (+8e.g.)	
3	3	V	a »	»	—	3	3	(4 e.g.)	4	
3	3	VI	a »	»	—	3	3	(4 e.g.)	4	
18	18	Toplam	6a	6b	6c	54	32	22 (+ 16 e.g.)	22 (+ 16 e.g.)	
13	3 (+ 10 e.g.)	I	6a	—	—	18	6	12	6 (+ 6 e.g.)	
(5e.g.)	5	II	»	—	—	—	—	(6 e.g.)	6	6.
(5e.g.)	5	III	—	6b	—	18	6	12	6	
13	3 (+ 10 e.g.)	IV	— »	»	—	—	—	(6 e.g.)	(+ 6 e.g.; 6	
(5e.g.)	5	V	—	—	6c	18	6	12	6 (+ 6 e.g.)	
(5e.g.)	5	VI	— »	—	»	—		(6 e.g.)	6	
26 (+ 20 e.g.)	26 (+ 20 e.g.)	Toplam	6a	6b	6c	54	18	36 (+ 18 e.g.)	36 (+ 18 e.g.)	

lelerin yoksullaşması, bütün bunlar rekabet yasasının kaçınılmaz sonuçlarıdır. Son olarak, yıkıma uğrayan üreticiler ekonomik bağımsızlıklarını kaybederler ve zenginleşmiş rakiplerinin büyümüş işletmelerinde ücretli işçi olarak çalışırlar. Şemada belirtilen tam da bu durumdur. Daha önce, bütün 6 üretici arasında paylaştırılmış olan *b* ve *c* sanayi dalları, artık iki üreticinin (I ve IV) ellerinde toplanmıştır. Diğer üreticiler bu sonuncuların yanında ücret karşılığında çalışmaya başlarlar; artık bunlar kendi emeklerinin bütün ürününü değil, tersine patronun el koyduğu [artık-değerin, ürünün (1/3)'üne eşit kabul edildiğini hatırlayalım, öyle ki 2b (=6)'yı sağlayan (2/3)ü, yani 4 birimi üretici, patrondan alacaktır] daha noksan ürünü alırlar. Bunun sonucunda, iş-bölümünde bir artış ve «kitlelerin» «yoksullaşması» gerçeği karşısında tutunamayan pazarda bir büyüme -ki şimdi burada 22 birim ortaya çıkar- elde ederiz: (kısmen) ücretli işçi durumuna gelmiş üreticiler artık bundan sonra toplam ürünü, 9, alamazlar, fakat ancak 7'sini alabilirler -3 ünü bağımsız çalışmalarından (tarımsal - a endüstrisinde) ve 4 ünü ücretli işten (2b veya 2c'nin üretiminden) alırlar. Bağımsız patronlardan çok, zaten artık ücretli işçi durumuna gelen bu üreticilerin artık pazara emeklerinin hiç bir ürününü sürme olanakları yoktur, çünkü yıkıma uğradıklarından, bu ürünü üretmek için gerekli üretim araçlarından yoksundurlar. Onlar, «bir ekmek kapısı» aramak, yani kendi emeklerini pazara sürmek ve ihtiyaçları olan ürünü, bu yeni metanın satışından elde etikleri parayla satın almak zorundadırlar.

Şemada gösteriyor ki, II ve III, V ve VI. üreticilerin her birisi 4 birimlik bir değer kadar emeklerini satıyor ve aynı toplamla tüketim maddelerini satın alıyorlar. I ve IV'deki kapitalist üreticilerin {Almanca metinde: zu kapitalisten gewordene Produzenten = kapitalistler haline gelen üreticiler} her birisi, bizzat 10'unu tükettikleri [3 (=a)+3 (=c ya da b)+4 (2*c* ya da 2*b*'den sağlanan artık-değer)] ve 11'ini sattıkları 21 birimlik ürün üretir; buna karşılık 3 (*c*+*b*)+8 (emek gücü) birimlik mal satın alırlar.

Bu durumda, toplumsal emeğin uzmanlaşma (5*b* ve 5*c*'nin

üretimi, yani toplam 30 birimlik bir ürün için uzmanlaşma vardır) düzeyiyle, pazarın boyutları (22) arasında mutlak bir uyum olmadığı açıktır. Fakat şemadaki bu noksanlık, basit yeniden üretim(*) kabul ettiğimiz şeyden, yani birikimin olmayışından ileri gelmektedir; bu işçilerden alınan artık-değerin (her kapitalist başına 4 birim) *mal olarak* {İngilizce metinde: in kind = çeşidinde; Almanca metinde: İn Naturform = doğal şekliyle} hepsinin tüketilmesinin nedenidir. Kapitalist toplumda birikimin olmayışı olanaksız olduğundan, gerekli düzeltme daha sonra yapılacaktır.

5. Dönem. Meta üreticilerinin farklılaşması, aynı şekilde tarımsal sanayiye de (*a*) yayılmıştır: Özellikle başkalarının sanayi işletmelerinde çalışan ücretli işçiler kendileri için işletmelerini çalıştırmayı sürdüremediler ve yıkıma uğradılar; kendi tarım işletmelerinden ancak önemsiz kalıntılarını, yani daha öncekilerin yarısı kadarını (oysa, varsayımımıza göre, bu miktar ancak ailenin ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek kadardı) ellerinde tutabildiler, öyle ki, «tarımsal işletme sahibi olan» geniş köylü kitlelerimizin bugün ekip-biçtikleri topraklar, bağımsız tarımsal işletmeciliğin ancak çok az ve önemsiz bir kısmını oluşturmaktadır. Az sayıda büyük işletmede, a sanayiinin yoğunlaşması tam da benzer bir şekilde başlamıştır. Ücretli işçiler tarafından yetiştirilen tahıl ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediğinden, kendi bağımsız tarımsal işletmeleri tarafından düşük tutulmuş olan ücretler artar ve işçiye tahıl satın alacak (bağımsız işletmeci olarak tüketiğinden daha az miktarda olsa bile) parayı sağlar: Şimdi işçi 1 1/2 (=1/2a)yı bizzat kendisi üretir ve I birim satın alır; böylece daha önceki 3 (=a) birim yerine toplam 2 1/2 birim alır. Kendi sanayi işletmelerine genişletilmiş tarımsal işletmeleri de katan kapitalist patronlardan herbiri 2 birimi ücret şeklinde işçilere geçen ve 1 (1/3a) -artık-değer birimi kendilerine kalan 2*a* (=6) birimi üretmektedirler. Şemanın da gösterdiği gibi, kapitalizmin gelişmesi, «halk»ın «yoksullaşması»yla (işçiler, artık

(*) Bu aynı şekil 5. ve 6. dönem için de geçerlidir.

4. dönemdeki 7 birim yerine ancak 6 1/2 birim tüketiyorlar) ve artık 26 birimin pazara sürüldüğü bir pazar genişlemesiyle birlikte olmaktadır. Çoğu üreticilerde «tarımsal işletmenin çöküşü» bir daralma değil, tersine tarımsal ürünlerin pazarında bir genişleme sağladı.

6. Dönem. İş kollarındaki uzmanlaşma, yani toplumsal işbölümü tamamlanmıştır. Sanayinin bütün dalları , birbirlerinden ayrılmış ve ayrı üreticilerin uzmanlık alanı durumuna gelmiştir. Ücretli işçiler kendi bağımsız işletmelerini bütünüyle kaybetmişlerdir ve bütünüyle, emeklerine ödenen ücretle yaşamlarını sürdürmektedirler. Sonuç gene aynıdır: Kapitalizmin gelişmesi [kişinin kendi hesabına bağımsız işletmesi bütünüyle safdışı bırakılmıştır], «kitlelerin yoksullaşması» [işçilerin ücretlerinin artmasına karşın, işçilerin tüketimi 6 (1/2) den 6 birime düşmüştür: Her biri, (1/3) ünü patrona artık-değer olarak verdikleri 9 birim (3a, 3b, 3c) üretirler.] ve şimdi (3ö) birimlik toplumsal ürünün üçte-ikisinin yer aldığı pazarın daha da büyümesi.

VI

Şimdi yukardaki şemadan çıkartılabilecek sonuçları sıralayalım:

Birinci sonuç: «Pazar» kavramı, Marks'ın dediği gibi, «bütün meta üretiminin genel temelini oluşturan» [ve hemen -kendimizden ekliyoruz- kapitalist üretimin] toplumsal iş bölümü kavramından kesinlikle ayrılamaz. «Pazar», toplumsal iş bölümü ve meta üretiminin ortaya çıktığı yerde ve ölçüde varolur. Pazarın boyutları, toplumsal emeğin uzmanlaşma düzeyine sıkı sıkıya bağlıdır.

«... O, (bir meta) toplumsal bakımdan benimsenmiş bir genel eş -değerin özelliklerine, ancak paraya çevrildiğine sahip olabilir. Fakat bu para, başka birinin cebindedir. Parayı o cepten alabilmek için, metanın herşeyden önce parayı elinde bulunduran için bir kullanım değeri olmalıdır. Bu nedenle, ona harcanan emeğin

toplumsal bakımdan yararlı türde, *toplumsal iş bölümünün bir kolunu* oluşturacak türde olması gereklidir. Fakat iş-bölümü, kendiliğinden gelişmiş ve üreticilerin sırtında büyümekte devam eden bir üretim organizmasıdır. Değiştirilecek olan meta, muhtemelen, yeni doğan ihtiyaçlara cevap verecek gibi görünen, veya hatta kendi başına yeni ihtiyaçlara yolaçan yeni tür bir emek ürünü olabilir. *Dün belki de belli bir metayı yaratırken bir üreticinin uyguladığı birçok işlem içinden birini oluşturan belli bir işlem, bugün kendini bu birlikten ayırabilir, kendini bağımsız bir emek dalı olarak ortaya koyabilir ve kendi tamamlanmamış ürününü pazara bağımsız bir ürün olarak sunabilir.*» *(Das Kapital,* Cilt 1, S. 85 ([21]), altını ben çizdim-Lenin).

Böylece, kapitalist toplumda pazarın gelişmesinin sınırları, toplumsal emeğin uzmanlaşmasının sınırları tarafından belirlenir. Fakat bu uzmanlaşma, kendi niteliği gereği, aynı teknik gelişmeler gibi sonsuzdur. İnsan emeğinin üretkenliğini, örneğin, bir bütün ürünün bir bölümünü yaparken, artırmak için, bu bölümün üretimi uzmanlaşmalı, toplu üretimle ilgili özel bir üretim durumuna olanak veren (ve doğuran) bir üretim durumuna gelmelidir. Birinci nokta budur. Öte yandan kapitalist toplumdaki teknik ilerleme, emeğin toplumsallaştırılmasında yatar ve bu toplumsallaştırılma, zorunlu olarak, üretim sürecindeki farklı işlemlerde -üretim yapan her işletmedeki dağınık, birbirinden ayrı ve ayrı ayrı tekrarlanan işlemlerin yeni bir işletmede yoğunlaşmış, toplumsallaştırılmış ve bütün toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde hesaplanmış işlemlere dönüştürülmesi için- uzmanlaşmayı gerektirir. Bir örnek aktaracağım:

«Son zamanlarda, Amerika Birleşik Devletleri'nde ağaç işleyen fabrikalar giderek uzmanlaşıyorlar; örneğin özellikle balta sapı, süpürge sapı, ya da portatif masa üreten fabrikaların ortaya çıktığı görülmektedir... Makina yapımı düzenli olarak artmaktadır ve üretimin bir bölümünü daha basitleştirmek ve ucuzlatmak için sürekli olarak yeni makinalar icad edilmektedir... Böylece, örneğin mobilyacılığın her dalı bir uzmanlık alanı du-

rumuna gelmekte; bu da özel makinalarla uzman işçiler gerektirmektedir... Araba yapımında cantlar özel fabrikalarda (Missouri, Arkansas ve Tenessee'de); tekerlek parmakları Indiana ve Ohio'da ve gene tekerlek göbekleri Kentucky ve Illionis'deki özel fabrikalarda yapılır. Bütün bu parçalar tekerleğin bütününü yapmada uzmanlaşmış olan fabrikalar tarafından satın alınır. Böylece birkaç düzine fabrika ucuz türde bir araba yapımına katılmış olur». (Bay Çverkoy, «Amerika'da 10 Yıl». «Vestnik Yevropy,» Yıl 1893, Sayı: 1 - Nik-on'dan ([22]) aktarıyorum, S. 91, Dipnot I).

Kapitalist toplumda toplumsal emeğin uzmanlaşmasının yolaçtığı pazar büyümesinin, bütün doğal üreticilerin meta üreticisi durumuna geldikleri andan itibaren son bulması gerektiğini iddia etmenin ne kadar yanlış olduğu buradan da anlaşılır. Rusya'da araba yapımı artık çoktan bir meta üretimi durumuna gelmiştir, fakat örneğin tekerlek cantları halâ her araba yapımcısının (veya tekerlek yapımcısının) imalathanesinde yapılmaktadır; teknik düşük düzeydedir ve üretim bir üreticiler kitlesi arasında dağılmış durumdadır. Teknik ilerlemenin, üretimin farklı kesimlerinin uzmanlaşmasını, bunların toplumsallaşmasını ve dolayısıyla pazarın genişlemesini ardından getirmesi gerekir.

Burada şu itirazımız da belirtilmelidir. Şimdiye kadar sözü edilen herşey, kapitalist bir ulusun, dış pazar olmadan varolamayacağı tezini hiçbir biçimde reddetmek anlamına gelmez. Kapitalist üretim düzeninde, üretimle tüketim arasındaki dengeye, yalnızca bir dizi dalgalanmalarla erişilir; üretim ne kadar artarsa, üretimin kendilerine geniş ölçüde ayrıldığı tüketiciler çevresi ne kadar genişlerse, dalgalanmalar da o derece güçlü olarak ortaya çıkar. Öyleyse, burjuva {kapitalist} üretim yüksek bir gelişme düzeyine ulaştığı zaman, bu üretimin artık ulusal Devlet çerçevesinde kalmayacağı açıktır: Rekabet, kapitalistleri üretimi sürekli genişletmeye ve ürünlerini çok miktarda satabilmek için dış pazarlar aramaya zorlar. Açıktır ki, krizler değer yasasını ne ölçüde bozuyorsa, kapitalist bir ulus için dış pazarların

zorunlu olması gerçeği de, pazarın meta ekonomisi koşullarında toplumsal iş-bölümünün basit bir ifadesi olduğu ve buna bağlı olarak iş-bölümü kadar sonsuz şekilde büyüyebileceği yasasını da o ölçüde az olmak üzere bozmaktadır. Rus basınında pazarlar üzerine yakınmalar, ancak kapitalist üretimimiz belli dallarda (örneğin, dokuma sanayii) tam bir gelişmeye ulaştıktan, aşağı yukarı bütün iç pazara egemen olduktan ve bir avuç dev kuruluşta yoğunlaştıktan sonra başladı. Pazarlar ve pazarlar «sorunu» üzerinde dönen lafların maddi temelinin, kapitalist büyük sanayiimizin çıkarları olduğunun en iyi kanıtı, basınımızda henüz hiç kimsenin el-zanaatları sanayiimizin (*) —bu sanayi bir milyar rublenin üzerinde değer üretmesine ve aynı şekilde bu «yoksullaşmış» halk için çalışmasına karşın— «pazar»ın ortadan kalkması nedeniyle yıkıma uğrayacağını önceden görmemiş oluşudur. Yıkıma doğru gittiği üzerine yakınmalar, kapitalistlerimizin politik etkinlik sağlamak için başvurdukları kasıtlı bir manevradan başka bir şey değildir; bunlar, kendi parasal çıkarlarıyla ülke çıkarlarını özdeşleştiriyorlar («güçsüzlükleri»nin alçak gönüllü bilinci içinde) ve hükümeti sömürgeci bir fetih politikası yoluna itecek, hatta onu, bu tür «Devlet» çıkarlarını korumak uğruna savaşa sürükleyecek güce bile sahiptirler. Pazarlar konusundaki yakınmaları —bütünüyle güçlenmiş ve zenginleşmiş bir burjuvazinin bu sahte gözyaşları ve kuruntusu içinde— kapitalizmimizdeki «güçsüzlüğün» bir kanıtı olarak kabul etmek için, popülistlerin bütün temelesiz ütopyacılığına ve aptallığına ihtiyaç vardır.

İkinci sonuç, «halk kitlelerinin yoksullaşması»nın (pazar konusundaki bütün popülist tezlerin bu vazgeçilmez ögesi) kapitalizmin gelişmesini engellemesi değil, tam tersine, kapitalizmin bu gelişmesinin bir ifadesi, bir koşulu olması ve onu güçlendirmesidir. Kapitalizmin «özgür işçiler»e ihtiyacı vardır; ve yoksullaşma, tam da küçük üreticilerin ücretli işçiler durumuna getirilmelerin-

(*) El-zanaatları endüstrisi (kustar—): Eski Rus tarımsal ev - ekonomisidir. Bak. Lenin Bütün eserler, Cilt III, Bölüm VI, Kısım VIII. — Almanca'ya çeviren

de yatar. Kitlelerin bu yoksullaşması, az sayıda sömürücünün zenginleşmesiyle birlikte ortaya çıkar, küçük işletmelerin yıkıma uğraması ve ortadan kalkması, daha büyük işletmelerin güçlenmesi ve gelişmesiyle elele gider; bu iki süreç pazarın genişlemesini sağlar: Daha önce, geçimini kendi tarımsal işletmesinden sağlayan «yoksullaşmış» köylü, şimdi «ek-iş»le, yani kendi iş-gücünün satışıyla geçinir; şimdi gerekli tüketim maddelerini (çok az miktarda ve düşük kalitede de olsa) bizzat kendisi satın almak zorundadır. Öte yandan bu köylünün yoksun olduğu üretim araçları bir azınlığın elinde merkezleşmiş ve *sermayeye* dönüşmüştür; ve artık elde edilen ürün pazara sürülmektedir. Bu nedenle, köleliğin ortadan kaldırılmasından sonra {1861 Reformundan sonra} köylülüğümüzün kitle olarak mülksüzleştirilmesinin bir azalma değil, tersine ülkedeki (*) toplam üretkenliğin artışıyla ve iç pazarın genişlemesiyle birlikte yürümüş olduğu gerçeği ancak böyle açıklanabilir: Büyük fabrika ve imalathanelerde üretilen mal miktarının son derece arttığı, el-zanaatları sa-

(*) Bu nokta ancak tarımsal sanayiyle ilgili olarak tartışılabilir. Örneğin, «tahıl üretimi mutlak doygunluk noktasındadır» diyor Bay Nik —on. Bu sonuca yalnızca (1871 — 1878), 8 yıllık sürenin verilerine dayanarak varıyor. Daha uzun bir süreyle ilgili verileri görelim: 8 yıl doğal olarak son derece azdır. 1860 [«Askeri İstatistikler El - Kitabı», 1871], 1870 [N:k. —on'un Verileri] ve 1880 [«Rusya Üzerine Veriler Derlemesi», 1809] yıllarıyla ilgili verileri karşılaştıralım. Rakamlar, Avrupa Rusya'sındaki 50 eyaleti kapsamakta ve patates te dahil bütün tahıllarla ilgilidir.

Yıllık ortalama için	Ekili		Rekolte (tohumluk için ayrılan)		Ekilen tohumdan alınan	Nüfus (1000 olarak)
	1000 çetver olarak					
1864-1866 (3 yıl)	71696	100	151840	100	3,12	61421 100 (1867)
1871-1878 (8 yıl)	71378	99,5	195024	128,4	3,73	76594 124,7 (1876)
1883-1887 (5 yıl)	80291	111,9	254914	167,8	4,17	85395 139,0 (1836)

nayiilerinin önemli bir gelişme gösterdiği -her ikisi de özellikle iç pazar için çalışır-, iç pazarlarda dolaşan tahıl miktarının (ülkede tahıl ticaretinin gelişmesi) aynı biçimde artış gösterdiği herkesçe bilinen bir olgudur.

Üçüncü sonuç —üretim araçları üretiminin önemi konusunda— şemada bir düzeltmeyi gerektirmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, en azından bu şema, kapitalizmin bütün gelişme sürecini ortaya koymak iddiasında değildir, bu şema daha çok yalnızca, meta ekonomisinin doğal ekonomiyi ve kapitalist ekonominin meta ekonomisini çözmelerinin, pazarı nasıl etkilediğini göstermelidir. Birikimin şemada gözönüne alınmayışının nedeni budur. Oysa, gerçekte, birikim olmadan kapitalist toplum varolamaz, çünkü rekabet, her kapitalisti. yıkıma uğramak pahasına da olsa üretimi genişletmeye zorlar. Üretimin böyle bir genişlemesi, zaten şema da gösterilmiştir: Örneğin, 3. ve 4. dönemler aralığında, I. üretici kendi c üretimini üç katına çıkarır: 2 c'den 6c'ye; önceleri kendi işletmesinde tek başına çalışırken, şimdi iki ücretli işçiye sahiptir. Açıktır ki, üretimin bu genişlemesi, birikim olmasaydı meydana gelemezdi: Aynı üretici daha çok kişi için bir işyeri inşa etmek, daha geniş ölçüde üretim araçları edinmek ve daha büyük miktarda hammaddeler ve bir çok başka şeyler satın almak zorundaydı. *b* Üretimini genişleten IV. üretici için de durum aynıdır. Tek tek bazı işletmelerin bu genişlemesi, üretimin bu yoğunlaşması, ihtiyaçtan dolayı kapitalistler için üretim araçları üretimini —demir, kömür, vb.— izlemiş (veya arttırmış, hiç farketmez) olmalıdır. Üretimin yoğunlaşması emeğin üretkenliğini arttırdı, el-emeğinin yerini makina aldı ve belli sayıdaki işçiyi sokağa attı. Öte yandan, bu makinaların ve üretim araçlarının üretiminin de geliştiği görüldü, kapitalistler bunları sabit sermayeye dönüştürdüler ve şimdi de bu sabit sermaye değişken sermayeden daha hızlı artmaya başlamaktadır. Örneğin, 4. ve 6. dönemleri karşılaştırırsak, üretim araçları üretiminin % 50 arttığını görürüz (önceki durumda sabit sermayelerini artırmak zorunda kalan 2 kapitalist işletmenin yerine, sonraki durumda, 3

kapitalist işletme): Bu artışı tüketim maddeleri üretiminin artışıyla karşılaştırdığımız takdirde, yukarda sözü edilen üretim araçları üretiminin daha hızlı arttığı sonucuna ulaşırız.

Üretim araçlarının daha hızlı büyümesiyle ilgili bu yasanın bütün anlamı ve önemi, makinanın el-emeğinin yerini almasının —genel olarak, makina sanayiiyle birlikte yürüyen teknik ilerleme— kömür ve demir gibi, bu gerçek «üretim araçları olarak üretim araçları» üretiminin yoğun gelişmesini gerektirdiği gerçeğinde yatar. Yazarın bu yasanın anlamını kavramadığı ve süreci tanımlayan görüntülerin onun gerçek niteliğini görmesine izin vermediği aşağıdaki kendi açıklamasından açık olarak anlaşılmaktadır: «Dışardan bakıldığında, bu, üretim araçları için üretim araçları üretimi bütünüyle saçma görünür, ama aynı şekilde (tıpkı böyle !.) Pluşkin'in ([23]) para için para biriktirmesi de (?!!) bütünüyle saçma bir süreçti. İkisi de ne yaptıklarını bilmiyorlar». Rus popülistlerinin bütün güçleriyle ispatlamaya çalıştıkları şey tam da budur: Rus kapitalizminin anlamsızlığı. Bunların iddiasına göre Rus kapitalizmi halkı yıkıma uğratmakta, fakat daha yüksek bir üretim örgütlenmesi sağlamamaktadır. Doğal olarak bunlar, ayakta uyutmak için masaldan başka bir şey değildir. Makinanın el-emeğinin yerini almasında hiçbir «saçmalık» yoktur: Tam tersine, insan tekniğinin bütün geliştirici eylemi tam da burada yatmaktadır. Teknik gelişmenin düzeyi ne kadar yüksek olursa, karmaşıklığı artan makinalara yerini bırakan insanın el-emeği o ölçüde safdışı edilir: Ülkenin toplam üretiminde, makinalar ve onların yapımı için gerekli maddeler, giderek daha önemli (*) bir yer tutar.

(*) Öyleyse kapitalizmin derinliğine ve genişlemesine gelişmesi arasında bir ayırım yapmak yanlıştır; bu gelişmenin tümü iş bölümü temeline v.b. dayandırılmıştır; bu iki gelişme durumu arasında hiç bir «esas» fark yoktur. Gerçekteyse aralarındaki fark teknik ilerlemenin farklı aşamalarından ibarettir. Kapitalist tekniğin gelişmesinin alt aşamalarında — basit iş birliği ve manüfaktür— üretim araçları için üretim araçları üretimi henüz yoktur: Bu ancak üst aşamada — büyük çaplı makinalı sanayi aşamasında — ortaya çıkar ve muazzam bir gelişme düzeyine ulaşır.

Bu üç sonuç aşağıdaki iki açıklamayla tamamlanmalıdır.

Birinci olarak, biraz önce açıklananlar, Marks'ın aşağıda ifade ettiği gibi, «kapitalist üretim biçimindeki çelişki»yi reddetmezler: «Meta alıcısı olarak işçiler, pazar için önemlidir. Ama, kendi metalarının —iş-gücü— satıcısı olarak kabul edilince, kapitalist toplum işçilerin bu metalarını en düşük fiyata düşürme eğilimindedir». (*Kapital*, Cilt II, S. 303, No. 32) (*). Yukarda, kapitalist toplumda, toplumsal üretimin tüketim maddeleri üreten kısmının da büyümesi gerektiği gösterilmiştir. Üretim araçları üretiminin gelişmesi, biraz önce yukarıda belirttiğimiz çelişkiyi gene de saf dışı etmez, ancak geri plana iter, fakat ortadan kaldırmaz. Bu çelişki, ancak bizzat kapitalist üretim biçimi ortadan kaldırıldığında yokedilebilir. Bununla birilkte, bu çelişkiyi Rusya'da kapitalizmin tam olarak gelişmesine bir engel olarak kabul etmenin (popülistlerin seve seve yaptıkları gibi) bütünüyle saçma olduğunu söylemeye bile gerek yoktur; ayrıca şema da bunu yeterli derecede açıklamaktadır.

İkinci olarak, kapitalizmin gelişmesiyle «pazar»ın gelişmesi arasındaki ilişkiyi incelerken; kapitalizmin gelişmesinin bütün nüfusun, sanayi proletaryası dahil, ihtiyaçlarının artmasını zorunlu olarak ardından getirdiği kesin gerçeğini gözden kaybetmemeliyiz. Genel olarak, bu artış, farklı coğrafi bölgelerde v.b. yaşayan şehir ve kırlardaki nüfusun ilişkilerinin sıklaşmasına yolaçan ürün değişiminin artan sıklaşmasına bağlıdır. Bu artış ayrıca, sanayi proletaryasının bir araya toplanması, yoğunlaşması tarafından da sağlanır, ki bu durum onların sınıf bilinçlerini ve insanlık onuru duygusunu yükseltir ve kapitalist düzenin yağmacı eğilimlerine karşı başarılı bir mücadele vermelerine olanak sağlar. Bu artan ihtiyaçlar yasası, Avrupa tarihinde bütün açıklığıyla doğrulanmıştır —örneğin 18. yüzyıl sonu Fransız proleteriyle 19. yüzyıl sonu proleterini, ya da 1840 (*) yıllarındaki İn-

(*) Karşılaştır, F. Engels: «İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu», (1884). Bu en korkunç ve en sefil bir yoksulluk (kelimenin tam anlamıyla) ve insan haysiyetinin bütün bütün yitirildiği bir durumdu.

giliz işçisiyle günümüz işçisini karşılaştırın. Bu aynı yasa, Rusya'da da işlevini sürdürür: Köleliğin ortadan kaldırılmasını izleyen dönemde, meta ekonomisinin ve kapitalizmin hızlı gelişmesi, «köylülük»ün ihtiyaçlarının artışına da yolaçmıştır: Köylüler «daha iyice» (giyinme, barınma vb. açısından) bir hayat yaşamaya başladılar. Bu hiç kuşkusuz ilerici olgunun başka hiçbir şeye değil de, Rus kapitalizminin hesabına yazılmasının zorunluluğu, tek başına şu genel olarak bilinen (köy el zanaatlarımızı ve genel olarak köylü ekonomisini inceleyenlerin hepsinin de tespit ettiği) gerçek tarafından bile ispatlanmaktadır: Sanayi bölgelerindeki köylüler, yalnız tarımla uğraşan ve kapitalizmden hemen hemen hiç etkilenmemiş olan köylülerden çok daha «iyice» bir hayat sürdürmektedirler. Hiç kuşkusuz bu olgu, her şeyden önce ve özellikle, «uygarlık»ın salt dış ve geçici yönlerinin benimsenmesinde kendini gösterir. Ama yalnız Bay V V. gibi katıksız gericiler ondan şikayet etme ve onda «çöküş»ten başka bir şey görmeme yeteneğine sahiptirler.

VII

Gerçekte «pazarlar sorunu»nun neden ibaret olduğunu anlamak için, en iyisi, (*A* bölümündeki kapitalistlerle *W* bölümündeki dolaysız üreticiler arasındaki değişimi gösteren) *şema 1*'de ve (6 ürecitinin doğal ekonomisinin kapitalist ekonomiye dönüşmesini gösteren) *şema 2*'de tasvir edilen sürecin Popülist ve Marksist kavranışlarını karşılaştırmaktır.

Birinci şemayı aldığımız takdirde, hiçbir açıklama elde edemeyiz. Kapitalizm neden gelişiyor? Nereden geliyor? Kapitalizm bir tür rastlantıymış gibi sunuluyor; ortaya çıkışıysa «yanlış yolu tuttuğumuza»..., ya da yöneticiler tarafından «yerleştirilmesi»ne bağlanmaktadır. «Kitleler» neden «yoksullaşıyor»? —şema gene buna da cevap vermiyor, ve popülistlerse, bir cevap yerine «yüzyıllardır süren bir düzen», doğru yoldan sapılması hakkında duy-

gusal laflarla ve meşhur «toplumbilimdeki sübjektif yöntem»in icad etmekte o kadar açıkça başarılı olduğu benzeri saçmalıklarla meseleyi geçiştiriyorlar.

Kapitalizmi açıklayamamak, gerçeği incelemek ve ortaya koymak yerine ütopyaları tercih etmek, kapitalizmin önemini ve gücünü inkâra götürür. Kapitalizm tıpkı gelişmesi için gerekli gücü alabileceği herhangi bir kaynak olmayan umutsuz bir hastaymış gibi görülüyor. Eğer «üretim araçları için üretim araçları» üreterek gelişebileceğini ileri sürersek, biz bu hastanın durumunu önemsiz ve hemen hemen hissedilemeyecek derecede düzeltmiş oluruz. Çünkü bunun için kapitalizmin (*) teknik bakımdan gelişmesi gerekir; «görüyoruz ki», eksik olan tam da bu gelişmedir. Oysa bunun için {bu gelişme için—Yay.} kapitalizmin bütün ülkeye hakim olması gerekir, oysa görüyoruz ki, «kapitalizmin gelişmesinin genel olması olanaksızdır».

Tam tersine, ikinci şemayı alırsak, ne kapitalizmin gelişmesi, ne de halkın yoksullaşması bize artık bir rastlantı sonucuymuş gibi görünmeyecektir. Her ikisi de, toplumsal iş bölümü temeline dayanan meta ekonomisinin gelişmesine refakat eden gerekli olgulardır. Pazar sorunu bütünüyle yok sayılmıştır, çünkü pazar, bu toplumsal işbölümünün ve meta üretiminin ifadesinden başka bir şey değildir. Şimdi, kapitalizmin gelişmesi, artık yalnızca olanaklı [yazar olsa olsa bunu ispatlamayı (**) başarabilirdi] olarak değil, fakat gerekli olarak da görülmektedir, çünkü, toplumsal ekonomi bir kez iş bölümü ve ürünün meta biçimi temeline dayandırıldığında, teknik gelişme kaçınılmaz olarak kapitalizmin güçlenmesine ve derinleşmesine yol açmak zorundadır.

Şimdi şu soru ortaya çıkıyor, neden özellikle ikinci görüşü kabul edelim? Bu görüşün doğruluğunun ölçütleri nerededir?

Bugünkü Rus ekonomik gerçekliğinin olgularında.

İkinci şemanın ağırlık noktası, meta ekonomisinden kapita-

(*) Yani büyük sanayi birimleri küçüklerin yerini alır, makina el-emeğinin yerine geçer.
(**) Yani, o, üretim araçları üretimin önemini doğru değerlendirdiği ve doğru kavradığı takdirde.

list ekonomiye geçiş, meta üreticilerinin kapitalistler ve proletarya olarak farklılaşmasıdır. Ve Rusya'nın bugünkü toplumsal ekonomisinde olup-bitenlere bakacak olursak, en önde gelen şeyin tam da küçük üreticilerimizin *farklılaşması* olduğunu görürüz. Tarımcı köylüleri ele aldığımız takdirde görülecektir ki, bir yandan, köylü kitleleri toprağı terkediyorlar, ekonomik bağımsızlıklarını yitiriyorlar ve proleterleşiyorlar; öte yandan da köylüler ekilip-biçilen topraklarını sürekli olarak genişletiyor ve gelişmiş tarımsal yöntemler kullanıyorlar. Bir yandan köylüler, kendi tarım araçlarını (canlı ve cansız) kaybediyorlar; öte yandan köylüler geliştirilmiş araçlar ediniyorlar, kendileri için makinalar v.b. sağlamaya başlıyorlar [Karşılaştır, *V. V.* «*Köylü Ekonomisinde İlerici Eğilimler*»] Bir yandan, köylüler toprağı bırakıyorlar, kendi verilmiş-topraklarını satıyorlar, bu toprakları kiraya veriyorlar; öte yandan köylüler, toprak kiralıyorlar ve oburca başkalarının özel mülkiyetindeki toprağı satın alıyorlar. Bütün bunlar, çok çok önceden yerleşmiş ve herkesçe bilinen gerçeklerdir (*); bunların biricik *açıklaması* bizim köylü «toplumu»nu da bölerek bir burjuvazi ve proletarya ortaya çıkaran meta ekonomisinin yasalarında yatmaktadır. Köydeki el-zanaatçılarını ele aldığımız takdirde görülecektir ki, köleliğin ortadan kaldırılmasından sonra {Reform sonrası dönemde} yalnız yeni sanayiler ortaya çıkmakla ve eskiler daha hızlı gelişmekle kalmamış, [tarımsal köylülüğün yukarıda belirtilen farklılaşması sonucu toplumsal işbölümünün ilerlemesi sonucu (**)] fakat aynı zamanda, el-zanaatçıları kitlesi giderek yoksullaşmış, sefalete düşmüş ve bütün ekonomik bağımsızlığını yitirmiştir, önemsiz bir azınlıksa aynı dönemde bu kitlelerin zararına olarak zenginleşti, çok miktarda sermaye biriktirdi, satıcılar durumuna geldi, pazarı tekeline aldı ve so-

(*) Bizzat köylüler de çok haklı olarak bu sürece «**Köylülükten çıkma**» adını verdiler. [Bakınız «**1892 yılında Nişni — Novgarod Eyaleti Tarımına Toplu Bir Bakış.**», Nişni Novgarod 1893, Cilt III, S. 186 - 187]

(**) Bay Nik. —on'un en büyük teorik hatalarından biri bu olguyu gözardı etmesidir.

nuçta el-zanaatları sanayilerimizin ezici çoğunluğunda tamamen kapitalist bir *büyük çaplı yurtiçi üretim sistemi* örgütledi.

Küçük üreticilerimiz arasında bu iki karşıt eğilimin varoluşu, kapitalizmin ve kitlelerin yoksullaşmasının birbirlerine meydan vermemekten daha çok, gerçekte birbirlerini koşullandırdıklarını açıkça göstermekte ve Rusya'daki ekonomik hayatın şimdiden ana gövdesinin kapitalizm olduğunu reddedilmez şekilde ispatlamaktadır.

Bu nedenle, «pazarlar sorunu»nun çözüme kavuşturulmasının özellikle köylülüğün çözülmesinde {Fransızca metinde: farklılaşmasında, S. 123} yattığını ileri sürmek mantığa aykırı bir düşünce olmayacaktır.

Öte yandan, ünlü «pazarlar sorunu»nu aynı biçimde ortaya koymanın (bugünkü gibi) bir dizi saçmalıklar taşıdığı belirtilmemeden geçilemez. Alışılmış formülasyon (Bkz. Kısım I) doğrudan doğruya en umulmadık, gerçekdışı varsayımlar temeline dayanmaktadır: Toplumun ekonomik düzenini bir grup kişinin — «aydınlar» ya da «hükümet» (çünkü, başka biçimde bu tür sorular sorulamazdı: Kapitalizm gelişe «bilir» mi? Rusya'nın, kapitalizmden geçmesi «gerekir» mi? Köylü topluluğunu korumak «gerekir» mi? v.b.) —, iradesiyle yaratılmış olduğu, ya da ortadan kaldırılmış olduğu, kapitalizmin halkın yoksullaşmasını engellediği, pazarın kapitalizmden bağımsız ve ayrı birşey, onun gelişmesinin bir tür özel koşulu olduğu iddia ediliyor.

Öncelikle bu saçmalıkları düzeltmeden, sorunu çözüme kavuşturmak olanaksızdır.

Gerçekte, «halk kitleleri yoksulken ve gittikçe yoksullaşırken, Rusyada kapitalizm gelişebilir mi? sorusuna, birisinin aşağıdaki cevabı vereceğini düşünelim: «Evet, gelişebilir, çünkü kapitalizm tüketim maddelerinin üretimiyle değil, tersine üretim araçlarının üretimiyle gelişecektir». Açıktır ki, böyle bir cevap kapitalist bir ulusun toplam üretim artışının başlıbaşına üretim araçları (yani, tüketim maddelerinin üretiminden çok, üretim araçlarının üretimi) üretimine dayandırıldığı kesinlikle doğru görüşünden ha-

reket etmektedir, nasıl ki doğru yönü az, yanlış tarafı daha fazla olan bir benzetmeden doğru bir sonuç çıkarılamazsa, bu cevabın sorunun çözümünü zerre kadar ileriye götürmediği daha da açıktır. Böyle bir cevap (tekrarlıyorum, kapitalizmin gelişmekte olduğunu, bütün ülkeye hakim olmakta olduğunu, en yüksek teknik aşamaya (makinalı ağır sanayi) ulaşmakta olduğunu, zaten varsaymaktadır, oysa sorunun kendisi özellikle kapitalizmin gelişme olanağının olmayışı ve büyük üretimin, küçük üretimin yerini almadığı temeline dayanmaktadır.

«Pazarlar sorunu» «olabilirlik» ve «gereklilik» üzerine verimsiz spekülasyon ortamından kurtarılıp, Rus ekonomik düzeninin ne gibi bir şekil aldığını ve neden başka bir şekil değil de, bu şekli almakta olduğunu *açıklama* ve inceleme temeline, katı gerçeklik temeline oturtulmalıdır.

Biraz önce açıkladıklarımın hangi tür veriler temeline dayandıklarını somut olarak göstermek için, elimde bulunan materyalden alınmış örneği aktarmakla yetineceğim.

Küçük üreticilerdeki farklılaşmayı, ve bunların arasında yalnızca yoksullaşma sürecinin değil, aynı zamanda büyük çaplı (nisbî) kapitalist {burjuva} ekonominin oluşmakta olduğu gerçeğini de göstermek için, farklı eyaletlere ait olan ve Avrupa Rusyası'ndaki yalnız tarımla uğraşan üç kazayla ilgili verileri aktaracağım: Dinyeper kazası (Torid Eyaleti), Novuzensk kazası (Samara Eyaleti) ve Kamiçin kazası (Saratov Eyaleti). Bu verileri Zemstvo istatistiksel derlemelerinden alıyorum. Seçilmiş kazaların (hemen hemen köleliği hiç tanımamış olan ve geniş ölçüde yalnız Reform sonrası döneminin «özgür» koşullarında nüfusun yerleşmiş olduğu sınır bölgelerimizde farklılaşma gerçekten de merkezi bölgelere oranla daha hızlı adımlar atmıştır) tipik olmadığını iddia edecek muhtemel itirazları önlemek için, şunu söyleyeceğim:

1. Torid eyaletindeki kıta yakasındaki üç kazadan Dinyeper'i seçtim, çünkü bu kaza bütünüyle Rus'tur [hanelerin %6'sı yabancı asıllılarındır] ve buraya köylü toplulukları yerleştirilmiştir.

2. Novuzensk kazası için yalnızca Rus (topluluk olarak) [Bkz.

«*Novuzensk Kazası İstatistiksel Veriler Derlemesi*» —S. 432—439, Sütun a] nüfusla ilgili verileri aldım ve «Kutoriyen»ler adını verdiğimiz, yani topluluğu terketmiş, satın aldıkları ya da kiraladıkları toprak üzerinde ayrı ayrı yerleşmiş olan köylüleri buraya katmadım. Çiftlik (*) ekonomisinin bu dolaysız temsilcilerinin katılması, farklılaşmayı hissedilir derecede arttırmış olacaktı.

3. Kamişin kazası için yalnızca büyük çoğunluğu Rus nüfusla ilgili (köy topluluğu olarak örgütlenmiş) verileri aldım.

«Derlemeler»deki sınıflandırma, Dinyeper kazası için hane başına ekilip-biçilen alanın desiyatin miktarına göre, ve öteki kazalar içinse, koşum hayvanı sayısına göre yapılmıştır.

Zenginlik düzeylerine göre köylü grupları	Dinyeper kazası					Novuzensk kazası					Kamişin kazası				
	Hane sayısı	% olarak	Desiyatin olarak ekilip-biçilen alan	% olarak	Hane başına desiyatin olarak ekilip-biçilen	Hane sayısı	% olarak	Desiyatin olarak ekilip-biçilen alan	% olarak	Hane başına desiyatin olarak ekilip-biçilen	Hane sayısı	% olarak	Desiyatin olarak ekilip-biçilen alan	% olarak	Hane başına desiyatin olarak ekilip-biçilen
Yoksul gurup	7880	40	58439	11	4,8	10504	37	36007	8	3,4	9313	54	29194	20	3,1
					10,9					7,75					5,7
Orta gurup	8234	42	137344	43	16,6	10757	38	128986	29	12	4980	29	52735	35	10,6
Zengin gurup	3643	18	150614	46	41,3	7014	25	284069	63	40,5	2881	17	67844	45	23,5
Toplam	19757	100	326397	100	17,8	28276	100	449062	100	15,9	17174	100	149703	100	8,7

Yoksul gurup, Dinyeper kazasındaki ekip-biçmeyenler ve hane başına 10 desiyatine kadar ekip-biçenler; Novuzensk ve Kamişin kazalarındaysa hiç koşum hayvanı olmayan, ya da yalnızca bir

(*) Gerçekte: 2294 «kutoriyen» in (farmtead paesants İng. metin, S. 111, Einzelhofbauern — Alm. metin, s. 103: kendi başına çiftçilik yapan köylü — Yayıncı) 123. 252 desiyatin ekilip — biçilen toprağı vardır (yani, kişi başına ortalama 53 desiyatin) bunlar 2662 erkek (ve 234 kadın) işçi çalıştırmaktadırlar. 40.000'den fazla at ve öküzleri vardır. Çok sayıda geliştirilmiş araçları vardır. Bkz. s. 453 «**Novuzensk Kazası İçin İstatiksel Veriler Derlemesi.**»

tek koşum hayvanı olan haneleri kapsar. *Orta* gurup, Dinyeper kazasında, 10 desiyatinden 25 desiyatine kadar ekip-biçen; Novuzensk kazasında 2-4 arası koşum hayvanı olan; Kamişin kazasındaysa 2, ya da 3 koşum hayvanı olan haneleri kapsar. *Zengin* gurup, 25 desiyatinden daha fazla (Dinyeper kazası) ekip-biçen, ya da Novuzensk kazasında hane başına 4 koşum hayvanından daha fazla hayvana ve Kamişin kazasında 3 koşum hayvanından daha fazlasına sahip olan haneleri kapsar.

Bu verilerden de açıkça anlaşılıyor ki, tarımla uğraşan ve topluluk halinde bulunan köylülüğümüzde varolan süreç yalnızca yoksullaşma ve genel olarak yıkıma uğrama değil, fakat burjuvazi ve proletarya olarak bir farklılaşmadır da. Son derece kalabalık bir köylü kitlesi (yoksul gurup) — ortalamanın aşağı yukarı yarısı— ekonomik bağımsızlığını kaybetmektedir. Bunlar artık yalnızca çevredeki köylülerin bütün tarımsal işletmelerinin çok küçük bir kısmını ellerinde tutuyorlar: —Ekilip-biçilen alanın ortalama olarak %13 kadarı —, hane başına ekilip-biçilen alan 3-4 desiyatin kadardır. Bu ekilip-biçilen alanın ne anlama geldiğini ortaya koymak için, Torid eyaletinde, «geçici bir ekmek kapısı»na başvurmadan yalnız kendi işletmesiyle bir köylü ailesinin geçimini sağlamak için 17-18 desiyatin (*) ekilip-biçilen alanın gerekli olduğunu söylemeliyim. Alt guruptaki köylülerin kendi tarımsal işletmelerinden çok «ek bir iş»le, yani kendi emek güçlerinin satışıyla geçindikleri açıktır. Bu guruptaki köylülerin içinde bulundukları koşulları niteleyen daha ayrıntılı verilere başvurduğumuzda, bütünüyle kendi işletmelerini terkeden, kendi verilmiş -topraklarını kiraya veren, tarım araçları olmayan ve başka yerlerde iş arayan köylülerin en büyük kesimini oluşturanların tam da bu guruptaki köylüler olduğunu göreceğiz.

Fakat öte yandan, topluluktaki bu aynı köylüler arasından, taban tabana zıt nitelikte bütünüyle başka bir gurup ortaya çıkmaktadır. Üst guruptaki köylüler, alt guruptakilere göre 7-10 kat

(*) Samara ve Saratof Eyaletlerinde, bölgedeki nüfus pek zengin olmadığından, bu miktar aşağı yukarı üçte bir kadar daha az olacaktır.

daha fazla bir alanı ekip-biçerler. Bu işlenen alanları (hane başına 23-40 desiyatin) bir ailenin yalnız kendi işletmesiyle rahatça yaşamak için ihtiyaç duyduğu «normal» desiyatin miktarıyla karşılaştırdığımızda, bu alanların {üst guruptaki zengin köylülerin sahip olduğu alanlar} bu miktardan 2 veya 3 kat fazla olduğunu göreceğiz. Şurası açıktır ki, bu köylüler zaten bir gelir elde etmek için, tahıl ticareti yapmak için tarımla uğraşmaktadırlar. Bu köylüler, oldukça önemli bir miktarı biriktirir ve bunu kendi işletmelerini ve tarım yöntemlerini iyileştirmek için kullanırlar; örneğin tarım makinaları ve geliştirilmiş aletler alırlar. Böylece, örneğin Novuzensk kazasında bütün mülk sahiplerinin %14'ünün geliştirilmiş tarım aletleri vardır; ama üst guruptaki köylülerin %42'sinin geliştirilmiş aletleri (öyle ki, bu kazada, geliştirilmiş tarım aletlerine sahip olan hanelerin toplam sayısının %75'i üst guruptaki köylülerden oluşmaktadır) vardır ve bunlar «köylülüğün» (*) sahip olduğu toplam geliştirilmiş aletlerin %82'sini ellerinde toplarlar. Üst guruptaki köylüler ürünlerini kendi işgüçleriyle kaldıramamaktadırlar ve bu yüzden işçi kiralamaktadırlar; örneğin Novuzensk kazasındaki üst guruptaki mülk sahiplerinin %35'i düzenli olarak ücretli işçi (örneğin, hasat ve v.b. işler için kiraladıkları işçiler hesaba katılmadan) çalıştırırlar; Dinyeper kazasında da durum aynıdır. Kısaca, üst guruptaki köylüler artık hiç kuşkusuz burjuvaziye dahildirler. Bunların gücü artık (tefecilerin ve «kulaklar»ın gücünün dayandığı gibi) diğer üreticilerin soyulması temeline değil, fakat üretimin bağımsız örgütlenmesi temeline (**) dayanmaktadır: Köylülüğün 1/5'ini oluşturan bu gurubun elinde toplam işlenen alanın yarısından fazlası toplanmıştır [her üç kaza için genel ortalamayı alıyorum]. Bu köylülerin emek üretkenliğinin (Örneğin, hasatlar) alt guruplardaki hiç topraksız proleterlerinkinden ölçülemiyecek derecede daha fazla olduğunu hatırdan çıkarmazsak, tahıl üretiminde en önemli itici gücün köy bur-

(*) Bu kazadaki köylülerin toplam olarak 5724 geliştirilmiş araçları vardır.

(**) Bu örgütlenme de soygun temeline dayanır, fakat bağımsız üreticilerin değil, işçilerin soyulması sözkonusudur.

juvazisi olduğundan başka bir sonuca varmamız olanaksızdır.

Öyleyse, köylülüğün burjuvazi ve proletarya olarak bölünmesinin (popülistler, bu süreçte yalnızca «kitlelerin yoksullaşması»ndan başka bir şey görmezler) «pazar»ın hacmi, yani *meta* durumuna dönüşen tahıl miktarı üzerinde ne gibi bir etkisi olması gerekiyordu? Bu miktarın gözle görülür şekilde artması gerektiği açıktır, çünkü üst guruptaki köylülerin elinde bulunan tahıl miktarı kendi ihtiyaçlarının çok üstündeydi ve pazara sürülüyordu; öte yandan alt guruptaki köylülerin ek-işlerden kazandıkları parayla bir miktar daha tahıl almaları gerekiyordu.

Bu konuda kesin rakamlar aktarmak için, Zemstvo istatistiksel derlemelerine değil, tersine V. Y. Postnikof'un «*Güney Rusya Köylü Ekonomisi*» adlı eserine başvurmamız gerekiyor. Postnikof, Zemstvo istatistiklerine dayanarak, Torid eyaletinin kıta yakasının üç kazasındaki (Berdiyansk, Melitopol ve Dinyeper kazaları) köylü ekonomisini tasvir etmektedir; bu ekonomiyi, farklı köylü guruplarına göre tahlil etmektedir [ekilip-biçilen alanın büyüklüğüne göre 6 guruba ayırıyor: 1) ekip-biçmeyenler; 2) 5 desiyatine kadar ekip-biçenler; 3) 5 desiyatinden 10 desiyatine kadar ekip-biçenler; 4) 10 desiyatinden 25 desiyatine kadar; 5) 25 desiyatinden 50 desiyatine kadar ve 6) 50 desiyatinden daha fazla]. Farklı grupların pazarla olan ilişkilerini inceleyen yazar, her tarımsal işletmenin ekilip-biçilen alanını şu dört kısma ayırmaktadır: 1) *İşletme hizmet alanı* —Postnikof, ekim için tohum sağlayan ekilip-biçilen alanın bu kısmına bu adı verir; 2) *Gıda alanı* —çiftçi, ailesi ve işçilerin beslenmesi için gerekli tahılı sağlar; 3) *Yem alanı* — hayvanlara yem sağlar ve son olarak 4) *Ticari alan* veya *pazar alanı*— metaya dönüşen ve pazara sürülen ürünü sağlar. Yalnız bu sonuncu alanın parasal bir gelir sağladığı, öteki alanlarınsa mal cinsinden bir gelir, yani işletmede tüketilen ürünü sağladığı kendiliğinden anlaşılmaktadır.

Farklı köylü guruplarında, bu alanların her birinin büyüklüğünü tespit ettikten sonra, Postnikof bize şu tabloyu veriyor:

Köylü Gurupları	Ekilip-biçilen 100 desiyatinlik alana göre				Elde edilen parasal gelir (Ruble olarak)		Torit Evaletinin üç kazasında		Her gurupta ortalama ekilip-biçilen alan (Des. olarak)
	İşletme alanı	Gıda alanı	Yem alanı	Ticari alan	Des. olarak ekilip-biçilen alan	Hane başına	Des olarak ekilip-biçilen alan	Bundaki Ticari alan	
Ekip - biçen									
5 des. e kadar	6	90,7	42,3	—39		—	34070	—	3,5
5-10 des. arası	6	44,7	37,5	+11,8	3,77	30	140426	16851	8
10-25 " "	6	27,5	30	36,5	11,68	191	540093	194433	16.4
25-50 " "	6	17,0	25	52	16,64	574	494095	256929	34,5
50 des.den fazla	6	12,0	21	61	19,52	500	230543	140656	75
Toplam	6			42			439207	608869	17-18

1. Postnikof sondan ikinci sütunu vermiyor; onu ben hesapladım.

2. Parasal gelir artışını tespit etmek için, Postnikof ticari alanın bütününe buğday ekildiğini varsayıyor ve hesaplarını ortalama ürüne ve tahılın ortalama değerine dayandırıyor. {Tahılın ortalama değeri, Fransızca metinde: S. 130: «buğdayın ortalama değeri» olarak geçmektedir —Yayıncı}

Bu verilerden görüyoruz ki: işletme büyüdükçe, o ölçüde metaniteliği kazanır, ve tahılın satış için üretilen kısmı o ölçüde artar [guruplara göre % 12, 36, 52 ve 61]. Başlıca tahıl üreticileri olan üst iki guruptaki köylüler (ki bunlar toplam ekilip-biçilen alanın yarısından fazlasına sahiptirler), toplam toplumsal ürünlerinin yarısından fazlasını [%52 ve % 61] satarlar.

Köylülük, burjuvazi ve proletarya olarak bölünmeseydi; başka bir deyişle, ekilip-biçilen alan bütün «köylüler» arasında «eşit olarak» dağıtılsaydı, köylülerin *bütünü* orta guruba (10 des. den 25 des.e kadar ekip-biçen) dahil olacaktı ve yalnızca bütün tahılın %36'sını, yani ekilip-biçilen 518 136 desiyatinlik toprağın ürünü (1 439 267'nin %36'sı = 518 136), pazara sürülmüş olacaktı. Oysa, tablodan da görülebileceği gibi, 608 869 desiyatinin ürünü olan toplam tahılın %42'si pazara sürülmüştür. Böylece, «kitlelerin yoksullaşması», köylülerin % 40'ının (yoksul gurup, yani 10 desi-

yatinin altında ekip-biçenler) işletmelerinin tam bir yıkıma uğraması, ve bir tarım proletaryasının doğması sonucunda, ekilip-biçilen 90 000 desiyatinlik (*) alanın ürünü pazara sürülmüştür.

En azından, köylülüğün farklılaşması sonucu olarak, «pazar»ın genişlemesinin aynı kaldığını iddia etmiyorum. Tam tersine. Örneğin, köylülerin geliştirilmiş alet aldıklarını, yani tasarruflarını «üretim araçları üretimi»ne çevirdiklerini daha önce gördük. Tahılın dışında, bir başka metanın, insanın emek gücünün pazara sürüldüğünü de gördük. Bütün bunlardan sözetmeyişimin nedeni, bu örneği sınırlı ve özel bir amaç için —bizde Rusya'da kitlelerin yoksullaşmasının gerçekte meta ekonomisinin ve kapitalist ekonominin güçlenmesine yolaçtığını göstermek için — aktarmış olmamdır. Meta dolaşımına her yerde ve her zaman en sık ve en yavaş katılan tahıl gibi {Fransızca metinde: Buğday gibi, S. 131} bir ürünü bile bile seçtim. Bu nedenle, özellikle tarımla uğraşan bir bölgeyi seçtim.

İşte, Moskova Eyaleti, yani katıksız bir sanayi bölgesiyle ilgili bir başka örnek. Zemstvo istatistikçileri, eyaletteki köylü ekonomisini, el-zanaatları sanayiileriyle ilgili bir dizi eşsiz incelemeleri kapsayan «Moskova Eyaleti İstatistiksel Veriler Derlemesi»nin VI. ve VII. ciltlerinde tasvir ettiler. Ben, Reform sonrası dönemde köylü sanayilerinin, özellikle nasıl ve neden hızlı bir gelişme gösterdiklerini açıklayan «*dantela sanayii*»yle (**) ilgili araştırmanın bir kısmını aktarmakla yetineceğim.

Dantela sanayii, 1820'lerden itibaren Voronovo kantonundaki Podolsk kazasının iki komşu köyünde ortaya çıkmıştır. «1840'dan sonra, bu sanayii, pek geniş bir alana yayılmasa da, öteki yakın köylerde de yavaş yavaş yayılmaya başladı. Fakat, 1860'lardan

(*) 90. 733 Desiyatin = Ekilip — biçilen toplam alanın % 6.3'ü

(**) **Moskova Eyaleti İstatistiksel Veriler Derlemesi,**
Ekonomik İstatistik Bölümü, Cilt VI, Fasikül II,
Moskova Eyaleti El-Zanaatları Sanayileri, Fasikül II,
Moskova, 1880.

başlayarak ve özellikle son 3-4 yılda bütün yakın çevreye hızla yayıldı.

Bugün meslek edinilmiş olduğu 32 köyde, bu sanayi şöyle ortaya çıktı:

1820'de 2 köyde
1840'da 4 »
1860'larda 5 »
1870—75 arası 7 köyde
1876—79 » 14 »

Yazar şöyle diyor: «Bu olgunun nedenlerini, yani bu sanayiin son birkaç yılda çok büyük bir hızla yayılmasının nedenlerini tahlil ettiğimizde, bir yandan bu dönem boyunca, köylünün hayat koşulları hissedilir ölçüde ağırlaşırken, öte yandan da nüfusun —daha elverişli koşullarda yaşayan kesiminin— ihtiyaçlarının hissedilir ölçüde arttığını görürüz».

Bu söylediklerini kuvvetlendirmek için yazar Moskova Zemstvo istatistiklerinden aldığı, aşağıda bir tablo (*) halinde verdiğim rakamlardan faydalanmaktadır.

Worenowo Kantonu, Podolsk Kazası

Worenowo Kantonunda	Mülk sahiplerinin sayısı	Sayısı		100 kişi için erkek ve kadınlı hayvanlar			Mülk sahiplerinin sayısı					Mülk sahiplerinin atlarının sayısı				Verilmiş-toprağı olan mülk sahiplerinin sayısı			
		Atların	İneklerin	Atlar	İnekler	Küçükbaş hayvanlar	Atı olmayan	Tek atlı	İki atlı	Üç atlı	Üçten fazla atlı	Tek atlı	İki atlı	Üç atlı	Üçten fazla atlı	Toplam	Verilmiş-ekip biçen toprakların		Tahıl hasadıyla uğraşmayan
																	Bizzat kendisi	İşçi çalıştıran	
1009 sayımına göre	1233	1473	1472	22	22	30	276 %22	567 %46	298 %24	70 %6	22 %2	567 %39	596 %40	210 %14	100 %7	1007	900 %89	92 %9	75 %7
1877 sayımına göre	1244	1607	1726	25	27	38	319 %26	465 %37	313 %25	95 %8	51 %4	465 %29	676 %39	285 %18	291 %14	1166	965 %82,5	5 %0,5	196 %17

(*) İneklerin dağılımıyla ilgili verileri almadım, (sonuç aynıdır), ve % olarak değerlerini ekledim.

Yazar şöyle devam ediyor: «Bu rakamlar, bu kantondaki, at, inek, ve küçükbaş hayvanların toplam sayısının arttığını, ama bu artan refah düzeyinin belli kişilere, yani 2—3, ya da daha fazla atı olan mülk sahipleri gurubuna ait olduğunu açıkça ispatlamaktadır.

«...Dolayısıyla, hiç atı ve ineği olmayan köylülerin sayısı artarken, topraklarını işlemekten vazgeçenlerin sayısında da bir artış görüyoruz: Bunların hiç hayvanı yoktur ve bu yüzden yeterli gübreleri de yoktur; toprakları işe yaramaz duruma gelir ve ekmeye değmez; kendilerini ve ailelerini beslemek, açlıktan ölmemek için, yalnız erkeklerin bir sanayide çalışması yetmez, —ki bunu daha önce de tarla işlerinde artan zamanlarda yapıyorlardı—, şimdi artık ailenin diğer bireyleri de bir ek-iş aramak zorundadırlar...

«... Tablolarda verdiğimiz rakamlar bize bir başka olguyu da göstermektedir; bu köylerde2-3 atı ya da ineği olan kişilerin sayısı da *artmıştır*. Dolayısıyla, bu köylülerin refah düzeyi de artmıştır, oysa biz aynı zamanda şu ya da bu köye istisnasız bütün kadın ve çocukların bir sanayide çalıştıklarını açıkladık. Bu olguyu nasıl açıklamalı?... Bu olguyu açıklamak için, bu köylerde nasıl bir hayat sürdürüldüğünü görmeli ve bunların kendi iç koşullarını daha yakından tanımalıyız, ancak o zaman, belki pazar için mal üretmeye zorlayan bu güçlü baskının nereden geldiğini görebiliriz.

«Hiç kuşkusuz, biz burada, daha güçlü bireylerin ve ailelerin hangi mutlu koşullarda köylü nüfusunun içinden yavaş yavaş ayrıldıklarını, onların refahlarını arttıran koşulların neler olduğunu ve bu refahı olanaklı kılan, bir kez ortaya çıktığında hızla büyümesini ve köyde yaşayanların bir kesiminin diğerlerinden farkedilir şekilde ayırdedilebilecek düzeyde büyümesini sağlayan toplumsal koşulların neler olduğunu ayrıntılarıyla incelemeye çalışmayacağız. Bu süreci anlamak için, bir köydeki en olağan olgulardan birini belirtmek yeterlidir. Bir köyde komşuları tarafından sağlıklı, güçlü ve ciddi çalışan bir kişi olarak tanınan belli bir köylü alalım; bu köylünün çoğunluğu, babaları gibi fizik güçleri ve iyi huylarıyla tanınan erkek çocuklardan oluşan kalabalık bir

ailesi vardır. Bunlar topraklarını bölmeden birlikte yaşarlar: 4-5 kişilik bir verilmiş-toprak alırlar. Bu toprağı işlemek için, ailenin sahip olduğu emek-gücünün bütününe hiç de ihtiyaç olmadığı açıktır. Bu nedenle, 2 ya da 3 oğul dışarda, ya da bölgedeki herhangi bir sanayide ek bir işte çalışırlar ve ancak hasat zamanı işlerini kısa bir süre için bırakırlar ve ailelerine tarla işlerinde yardım ederler. Ailedeki bireylerin kazançları bölünmemiştir, tersine ortaktır; öteki bütün koşullar elverişli olduğunda, bu birleştirilmiş kazanç ailelerinin ihtiyaçları için gerekli masrafları belirgin bir şekilde aşar. Para biriktirilir ve bunun sonucunda aile daha iyi koşullarda sanayide çalışabilir; ilk elden hammaddeyi peşin olarak satın alır, üretilen metayı her türlü aracılara, bay ve bayan satıcılara v.b. ihtiyaç duymadan, en yüksek fiyatta olduğu zaman satar.

«Bir-iki işçi çalıştırmak, ya da kendi hesaplarına herhangi bir iş yapamayan yoksul köylülerin evlerine iş vermek olanaklı olur. Bu ve buna benzer koşullar nedeniyle, burada tasvir ettiğimiz güçlü aile yalnızca kendi emeğinden kâr sağlamakla kalmaz. Elbette ki, burada bu ailelerin kulaklar ya da kan emiciler adıyla bilinen unsurları yarattıkları durumlardan söz etmiyoruz; yalnızca köylü nüfusundaki en olağan olguları inceliyoruz. *Derleme* nin II. Cild'inde ve IV. Cild'in 1. Bölümü'nde verilen tablolar köylülüğün bir kesimindeki durum ağırlaştıkça öteki daha küçük kesiminin, ya da tek tek bireylerin refalı düzeyinde çoğunlukla bir artış olduğunu açıkça göstermektedir.

«Sanayi kesiminde çalışmak yaygınlaştıkca, dış dünyayla, kentle, bu durumda Moskova'yla olan ilişkiler daha sıklaşır ve Moskova geleneklerinden bazıları yavaş yavaş köye girerken, öncelikle bu daha zengin ailelerde etkisini göstermektedir. Bunlar semaver, kristal ve porselen mutfak takımları alır. daha 'iyice' giyinirler. Bu iyi giyinme, mujikte, evde yapılan ayakkabılar yerine deri çizmeler olarak kendini gösterir, kadınlardaysa deri ayakkabılar ve potinler bu 'iyice' giyinmenin en açık belirtisidir; herşeyden önce bunlar, parlak renkli yün boyun at-

kıları, işlemeli yün şallar, ve süs eşyalarıyla Hintli kadınların bile ilgisini çekecek kadar gösterişlidir...

«...Bir köylü ailesinde, kadının kocasını, çocuklarını giydirmesi ve bizzat kendisinin de giyinmesi 'yıllardan beri' bir gelenek haline gelmiştir... Kendi ketenlerini yetiştirdikleri sürece, elbise yapımı için gerekli kumaş ve diğer maddeleri almak için daha az para harcamak gerekiyordu; bu para tavuk, yumurta, mantar, böğürtlen, bir çile iplik, ya da fazla bir kumaş parçası satarak sağlanıyordu. Geriye kalanların hepsi evde yapılıyordu. Özellikle bu koşullar, yani kadınların yapması istenilen bütün eşyaların evde üretimi ve tarla işlerinden artan bütün boş zamanın buna harcanması, bu durumda Voronovo kantonunun köylerinde dantela sanayiin son derece yavaş gelişmesini açıklamaktadır. Dantela, özellikle bütün kadınların keten ipliği örmeye, ya da kumaş dokumaya çalışmalarının zorunlu olmadığı daha zengin, ya da kalabalık ailelerin genç kızları tarafından örülüyordu. Fakat ucuz pamuklu bez, yavaş yavaş ketenin yerini almaya başladı; buna başka etkenler de eklendi: Ya üretilen keten miktarı azaldı; ya da köylü kadın kocası için kırmızı pamuklu bir gömlek ve kendisi için de süslü bir elbise 'şupka' dikmek istedi, ve böylece yavaş yavaş köylü elbiseleri için evde çeşitli keten kumaşlar ve örtüler dokuma geleneği terk edildi, ya da son derece azaltıldı. Evde yapılan kumaşların yerini, fabrikada yapılmış kumaşlar aldığından, kısmen bu sebepten, elbiselerin kendileri de değişti.

«...Bu, nüfusun büyük çoğunluğunun neden satmak üzere mal üretmek için ellerinden gelen her şeyi yaptıklarını ve neden çocuklarını bile bu işte çalıştırdıklarını açıklamaktadır.»

Dikkatli bir gözlemcinin bu yapmacıksız ifadeleri, köylü kitlelerimiz arasında toplumsal iş-bölümü sürecinin nasıl olduğunu; bu sürecin meta üretiminin (ve dolayısıyla pazarın da) gelişmesine nasıl yolaçtığını, ve bu meta üretiminin kendiliğinden, yani tam da üreticiyle pazar arasında sağladığı ilişkilere dayanarak nasıl insanın emek gücünün satın alınmasının ve satışının «en olağan bir olgu» durumuna geldiğini çok iyi göstermektedir.

VIII

Son olarak belki de, tartışma konusu olan sorunu —zaten soyutlamalar, şemalar ve formüllerle gereğinden fazla doldurulmuş gibi görünmektedir— «bugünkü görüşler»in en yeni ve en önde gelen temsilcilerinden birinin görüşlerini inceleyerek açıklamak gereksiz olmayacaktır.

Bay Nik. —on'u (*) kastediyorum.

Ona göre, Rusya'da kapitalizmin gelişmesinde en büyük engel, iç pazarın «daralması» ve köylülerin satın alma gücünün «düşmesi»dir. El-zanaatları sanayiinin kapitalistleşmesi —diyor yazar— ihtiyaç maddelerinin evde üretimini saf dışı bıraktı; köylü kendi elbiselerini satın almak zorunda kaldı. Köylü bu iş için gereken parayı bulmak için, tarlalarını genişletmeye girişti ve verilmiş topraklar yetersiz olduğu için, bu genişletmeyi rasyonel işletmeciliğin gerektirdiği sınırların çok ötesine taşırdı; toprak kirasını skandal sayılabilecek boyutlara eriştirdi ve sonunda kendi kendisini yıkıma uğrattı. Kapitalizm kendi mezarını kazdı; «halk ekonomisini» 1891'deki korkunç bunalıma götürdü ve ...artık bir avuç toprağı bile olmayan köylü, «bu yolda daha ileriye gidecek» gücü olmadığından, orada kaldı. «Yüzyılları alan halk düzenimizden *ayrıldığımız*» olgusunun bilincine varan Rusya şimdi... «büyük çaplı üretimi köy topluluğuna aktarmak» için yöneticilerin emirlerini beklemektedir.

«Her zaman için yeni» (Rus popülistleri için) olan bu teorinin saçmalığı nerede yatmaktadır?

Acaba, yazarının «üretim araçları için üretim araçlarının üretimi»nin önemini kavrayamaması gerçeğinde mi yatmaktadır? Tabii ki hayır. Bay Nik.— on bu yasayı çok iyi bilir; ve hatta bu yasanın bizde varlığını sürdürdüğünü de belirtir (S. 186, 203-204). Gerçi o, yeteneğine şükür, çelişkilerle kendi kendine vurarak, ba-

(*) Hiç kuşkusuz, burada onun bütün kitabını tahlil etmek söz konusu olamaz— bunun için özel bir çalışma gerekirdi—, biz yalnızca onun en gözde tezlerinden birini inceleyebiliriz.

zen bu yasayı unutmaktadır (Karş. S. 123), fakat şurası açıktır ki, bu tür çelişkilerin düzeltilmesi yazarın (yukarıda aktarılan) ana tezini zerre kadar düzeltmeyecektir.

Onun teorisinin saçmalığı kapitalizmimizi açıklayamaması ve kapitalizmimiz üzerine tezlerini salt hayaller temelinde kurmasından ileri gelmektedir.

Bay Nik.—on, fabrikada yapılan ürünlerin evde yapılan ürünlerin yerini almasıyla yıkıma uğrayan «köylülüğü» bütünüyle homojen, içten birbirine bağlı ve hayatın bütün olayları karşısında *tek bir* kişiymiş gibi davranan bir şey olarak kabul etmektedir.

Gerçekte böyle bir şey yoktur. Eğer üretici birimleri (köylü haneleri) ayrı ayrı varolmasaydı, Rusya'da meta üretimi ortaya çıkamazdı. Ve herkes bilir ki, gerçekte her bir köylümüz başkalarından ayrı ve bağımsız olarak işletmesini sürdürür; neye mal olursa olsun, özel mülkiyeti durumuna gelen malların üretimini devam ettirir; bizzat kendisi «pazar»la ilişkiye geçer.

Meselelerin «köylülük» arasında nasıl göründüğüne bakalım.

«Para sıkıntısı çeken köylü, ekilip-biçilen toprağını gereğinden çok fazla genişletir ve yıkıma uğrar.»

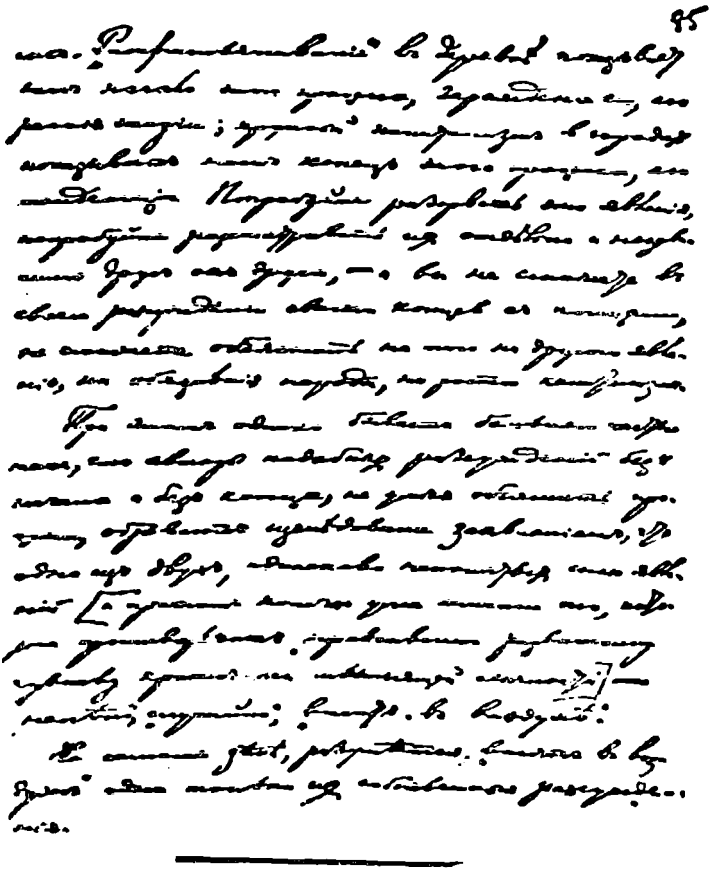
Ama, yalnız, yeterli miktarda tohumluk tahılı ve canlı cansız aracı olan zengin köylü ekilip-biçilen topraklarını genişletebilir. *Böyle* köylüler (ve bunlar bildiğimiz gibi, azınlıktadırlar) gerçekten de işledikleri alanı ve işletmelerini kiralanmış işçilerin yardımı olmadan başedemeyecekleri ölçüde genişletirler. Köylülerin çoğunluğuna gelince, bu çoğunluğun, ne çiftlik hayvanları {Almanca metin, S. 115: Vorraete—stoklar, yedekler}, ne de yeterli üretim araçları olmadığı için, kendi işletmelerini büyüterek, para ihtiyaçlarını karşılamaları kesin olarak olanaksızdır. *Böyle* bir köylü, para kazanmak için «ek bir iş» arar, yani kendi ürünü yerine, kendi emek gücünü pazara sürer. Ek bir işte çalışılması, doğal olarak tarımsal işletmenin çöküşünü hızlandırır, ve sonunda köylü, bizzat kendi işletmesini çekip çeviren ve kiraladığı verilmiş-toprağın ürününü doğal olarak kendi başına tüketemeyen, tersine bu ürünü *pazara* süren, aynı köy topluluğunun zengin bir üyesine kendi top-

rağını kiraya verir. Bunun sonucu, «halkın yoksullaşması», kapitalizmin büyümesi ve pazarın genişlemesidir. Ama hepsi bu kadar değildir. Böylece, bütünüyle kendi genişletilmiş tarımsal işletmesiyle uğraşan zengin köylümüz, artık daha önceleri yaptığı gibi, kendi ihtiyaçlarını, diyelim ki, ayakkabısını üretemez: Bu köylü için artık onu satın almak daha avantajlıdır. Yoksullaşmış köylüye gelince, artık o da kendi ayakkabılarını satın almak zorundadır; o bunu kendi işletmesinde şu basit nedenden dolayı üretemez: Artık kendi işletmesi diye bir şey yoktur. Ayakkabı için bir talep ve işletmeciliğin ilerici gelişmesi nedeniyle Bay V. V.'yi duygulandıran, girişimci köylü tarafından bol bol üretilmiş olan bir tahıl arzı ortaya çıkar. Ayakkabı üreten komşu el-zanaatçıları da, bugün bu anlatılan tarımcı köylülerle aynı durumdadırlar: Yıkıma uğramakta olan işletmelerinin yetersiz miktarda sağladığı şeyi, tahılı satın alabilmek için ayakkabı üretimini genişletmeleri gerekir. Hiç kuşkusuz, bu defa da, yalnız üretimini genişleten zanaatçı, tasarrufa sahip olan, yani azınlığın temsilcisi olan bir zanaatçıdır; o artık işçi çalıştırmak, ya da yoksul köylülere evde yapılmak üzere iş vermek olanağına sahiptir. Fakat zanaatkârların çoğu, kendi işletmelerini büyütmeyi düşünemezler bile: Zenginleşmiş alıcı bulabilirlerse, son derece mutlu olurlar. Sonuç gene, halkın yoksullaşması, kapitalizmin büyümesi ve pazarın genişlemesidir; toplumsal iş-bölümünün gelişmesi ve yoğunlaşması, yeni bir atılım kazanmıştır. Bu hareket nerede duracaktır? Ne kimse bunu söyleyebiliyor, ne de nereden başladığını açıklayabiliyor; ayrıca pek önemli de değildir. Önemli olan tek bir yaşayan organik süreçle, meta ekonomisinin gelişmesi ve kapitalizmin büyümesi süreciyle karşı karşıya bulunmamızdır. Köylülüğün «köylülükten çıkması» bize bu sürecin başlangıcını, doğuşunu ve ilk aşamalarını göstermektedir; kentlerdeki büyük çaplı kapitalizm, bize bu sürecin nereye varacağını ve eğilimlerini gösterir. Bu olguları bütünselliklerinden koparmaya çalışın, bunları ayrı ayrı ve birbirinden bağımsız olarak incelemeye çalışın, o zaman gözlemlerinizin tatminkâr bir sonuca varmadığını, bu olgulardan, ne

birini ne de ötekini, yani ne halkın yoksullaşmasını, ne de kapitalizmin büyümesini açıklayamadığınızı göreceksiniz.

Çoğu zaman, ne başı, ne de sonu olan bu tür tezleri ileri sürenler, bu süreci açıklayacak güçte olmadıklarından, her iki olgunun da aynı şekilde kendileri [ve hiç kuşkusuz, «eleştirel zekâyla donanmış bir kişinin moralman gelişmiş duygusu»] için «anlamsız», «rastlantısal» ve «havada kalan» bir şey olduğunu ileri sürerek araştırmalarını kesiyorlar.

Gerçekte «havada kalan» elbette ki kendi tezleridir.

V. I. Lenin'in El-yazması'nın son sayfası

«Şu Pazarlar Sorunu» — 1893

Küçültülmüştür.

«HALKIN DOSTLARI» KİMLERDİR VE SOSYAL—DEMOKRATLARA KARŞI NASIL MÜCADELE EDERLER?

(*Ruskoye Bogatsvo* Dergisinde Yayınlanan Ve Marksistleri Hedef Alan Yazılara Cevap) [25]

1894'ün ilkbahar ve yazında yazıldı. İlk defa 1894'de yayınlandı.

Teksir edilen baskıya uygun olarak yayınlandı, 1894.

BİRİNCİ KISIM

Ruskoye Bogatstvo dergisi ([20]), sosyal-demokratlara karşı bir kampanya açtı. Geçen yıl 10. sayısında, bu derginin ileri gelenlerinden biri olan Bay N. Mihayilovski, «bizim marksistlerimize —bu ad verilmişti onlarca— ya da sosyal-demokratlara» ([27]) karşı bir «polemik» yayınlanacağını haber veriyordu. Arkasından Bay S. Krivenko'nun «Bazı Aydınlarımızın Yalnızlığı Üzerine» (Sayı: 12), Bay N. Mihayilovski'nin «Edebiyat ve Hayat» (*Ruskoye Bogatstvo*, S: 1—2, 1894) adlı yazıları yayınlandı. Ekonomik gerçeklerimiz üzerine, derginin, bizzat kendi görüşlerine gelince, bunlar, Bay S. Yujakov tarafından «Rusya'daki Ekonomik Gelişmenin Sorunları» adlı yazıda (Sayı: 11—12) son derece noksansız bir biçimde açıklanmıştır. Genel olarak, dergilerinde, «halk»ın gerçek «dostları»nın görüşlerini ve taktiklerini ortaya koydukları-nı savunan bu baylar, sosyal - demokrasinin amansız düşmanlarıdırlar. Bu nedenle, bu «halkın dostları»nı, onların marksizmi eleştirilerini, görüşlerini ve taktiklerini daha yakından inceleyelim.

Bay N. Mihayilovski, özellikle, marksizmin teorik ilkeleri üzerinde duruyor ve bu nedenle, materyalist tarih görüşünün özellikle tahlilini yapıyor. Bu öğretiye ayrılan son derece geniş marksist literatürün içeriğini genel olarak özetledikten sonra, eleştirisine şu girişle başlıyor:

«Her şeyden önce», diyor, «doğal olarak insanın aklına şu soru geliyor: Materyalist tarih görüşünü, Marks, hangi eserinde açıkladı? Marks *Kapital'de*, bütün ekonomik literatürün ve bununla ilgili olguların titiz araştırmasıyla, bilgelikle mantık gücünün birleştirilmesinin bir şaheserini sundu. Uzun bir süredir unutulmuş, ya da bugün hiç bilinmeyen ekonomi biliminin bir çok teorisyenlerini bulup çıkardı. Fabrika müfettişlerinin iş raporlarında, ya da uzmanların çeşitli özel komisyonlarda sunmuş oldukları kanıtlarda bulunan en küçük ayrıntıları bile geçiştirmedi; kısacası, gerek kendi ekonomi teorilerini kanıtlamak, gerekse bunları örneklerle ortaya koymak için, bu zengin ve somut belgeleri değer-

lendirdi. «Bütünüyle yeni» bir tarih süreci görüşünü ortaya koysaydı, insanlığın bütün geçmişini bu yeni görüşle açıklasa ve bugüne kadar var olan bütün tarih-felsefesi teorilerini gözden geçirmiş olsaydı, hiç kuşkusuz bunu da aynı titizlikle yapardı: Gerçekten de, tarihsel gelişimin bilinen bütün teorilerini gözden geçirmiş, eleştirel bir tahlilini yapmış ve dünya tarihiyle ilgili bir çok olguyu enine boyuna değerlendirmiştir. Marksist literatürde, Darwin'le sık sık bu kadar yapılan karşılaştırma, ancak bu görüşü daha da doğrular. Darwin'in bütün çalışması ortaya ne koymuştur? Olgusal malzemeden oluşan bir dağı {Metinde: Montblanc - Yay.} süsleyen bazı birbirine yakından bağlı genelleştirici düşünceleri. Fakat Marks'ın buna uygun düşen çalışması nerededir? Böyle bir çalışma yoktur. Aynı zamanda, Marks'ın böyle bir çalışması olmadığı gibi, son derece yaygın, son derece zengin bütün marksist literatürde de böyle bir çalışmaya rastlanmamaktadır.»

Bütün giriş, kamuoyunun *Kapital'i* ve Marks'ı ne kadar az anladığını kavramamızı sağlaması açısından oldukça karakteristiktir. Öğretisini ortaya koyuşundaki son derece etkin inandırıcılığın altında ezilen insanlar, Marks'ın önünde yerlere kadar eğiliyor ve onu göklere çıkartıyorlar ve aynı zamanda, onun öğretisinin temel içeriğini gözden kaçırıyor, sanki hiç bir şey yokmuş gibi, «sübjektif toplumbilim»in o eski türkülerini söylemeyi sürdürüyorlar. Bu konuda, insanın, Kautski'nin Marks'ın ekonomi öğretisi üzerine yazmış olduğu kitabının başına koymak üzere seçtiği, tam da yerindeki şu alıntıyı hatırlamaması elinden gelmez:

Wer wird nicht einen Klopstock loben?
Doch wird ihn jeder lesen? Nein.
Wir wollen weniger erhoben,
Und fleissiger gelesen sein! (*)

İşte tıpkı böyle! Bay Mihayilovski'nin, Marks'ı daha az övmesi ve onu daha bir çabayla okuması, ya da en iyisi, okuduğu üzerinde daha derin düşünmesi gerekir.

(*) Metinde Almanca'dır - Kim övmez ki Klopştok'u — Ama herkes onu okur mu? —Hayır— Daha az övülmek — Ama daha bir çabayla okunmak isterdik! (Lessing) — Yayıncı.

«Marks bize *Kapital*'de, bilgelikle mantık gücünün birleştirilmesinin bir şahaserini sundu» diyor, Bay Mihayilovski. Bir Marksist'in de belirttiği gibi, içerikten yoksun parlak lâflarla doldurulmuş bir örnek veriyor. Bu gözlem de bütünüyle haklı bir gözlemdir. Gerçekten de, Marks'ın, bu mantık gücü kendini nasıl ortaya koydu? Hangi sonuçları doğurdu? Bay Mihailovski'nin yukarıda aktarılan girişini okurken, insan sanabilir ki, bu güç, bütünüyle, terimin en dar anlamıyla, «ekonomik teoriler» üzerinde yoğunlaşmıştır —bundan öte bir şey değil—. Aynı zamanda, Bay Mihayilovski, Marks'ın kendi mantık gücünü ortaya koyduğu alanın dar sınırlarını daha kuvvetlice vurgulamak için, «en küçük ayrıntılar», «titizce araştırma», «kimsenin tanımadığı teorisyenler» vb. üzerinde önemle durmaktadır. Bu girişi okumak, insana sanki Marks, bu teorilerin inşa yöntemlerine özünde, yeni veya belirtmeye değer önemli hiç bir şey katmamış, ekonomi biliminin sınırlarını, bunları genişletmeden, bizzat bilimin «bütünüyle yeni» bir kavramını getirmeden, kendisinden önceki iktisatçıların bıraktıkları yerde bırakmış gibi bir izlenim verebilir. Oysa *Kapital*'i okumuş olan herkes, bunun kesinlikle yanlış olduğunu bilir. Bu konuda, Bay Mihayilovski'nin, onaltı yıl önce sıradan bir burjuva yazarı olan Bay Y. Zukovski'yle ([28]) tartışırken, Marks hakkında neler yazdığı hatırlanmadan geçilemez. Belki zamaan farklıydı, belki duygular daha tazeydi; ne olursa olsun, Bay Mihayilovski'nin makalesinin gerek tonu, gerekse içeriği bütünüyle farklıydı.

«Marks *Kapital*'inden söz ederken, 'bu eserin nihai amacı modern toplumun ekonomik hareket yasasını {İng. ve Fr. metinlerde— modern toplumun gelişme yasası— Yay.} gözler önüne sermektedir' diyor ve programına sıkı sıkıya bağlı kalıyordu», Bay Mihayilovski 1877'de böyle diyordu. Eleştirmenin de kabul ettiği gibi sıkı sıkıya bağlı kalınan bu programı daha yakından inceleyelim. Bu program, «modern toplumun ekonomik hareket yasasını gözler önüne sermekte»dir.

Bu formülasyonun kendisi karşımıza, açıklama gerektiren bir çok soru çıkarıyor. Kendisinden önce gelen bütün iktisatçılar sa-

dece toplumdan söz ettikleri halde, Marks, neden «modern toplum» dan söz etmektedir? Modern sözcüğünü hangi anlamda kullanmaktadır? Hangi ayırdedici nitelikler temelinde bu modern topluma özel bir yer vermektedir? Ve dahası, «toplumun ekonomik hareket yasası»yla ne kastediliyor? İktisatçıların— ve bu arada belirtelim ki, bu *Ruskoye Bogatstvo*'nun dahil olduğu ortamın yazarlarının ve iktisatçılarının gözde fikirlerinden biridir—, yalnızca değerlerin üretiminin sırf ekonomik yasalara bağlı olduğunu, oysa dağılımın politikaya, hükümetin, aydınların vb. toplum üzerinde yaptığı etkinin niteliğine bağlı olduğunu ilan ettiklerini duymaya alışmışızdır. Öyleyse Marks, toplumun ekonomik hareket yasasından, hatta bu yasaya bir doğa yasası —Naturgesetz— diye değinirken, hangi anlamda söz ediyor? Bizdeki bir çok toplumbilimci, toplumsal olguların, doğal tarihten kaynaklanan olgulardan özellikle farklı olduklarını, bu nedenle de, birincilerin araştırılmasının özellikle ayrı bir «sübjektif toplumbilim yöntemi» gerektirdiğini ortaya koymak için, sayfalar dolusu bir takım şeyler karalarken, bunu nasıl kavramalıyız?

Bütün bu karmaşık sorular doğal ve zorunlu olarak ortaya çıkarlar ve hiç kuşkusuz, *Kapital*'den söz ederken, yalnız karacahiller bunlardan kaçınabilir. Bu soruları açıklığa kavuşturmak için, önce *Kapital*'in aynı önsöz'ündeki bir kaç satır aşağıda bulunan diğer bir pasajı daha aktaracağız:

«Benim görüş açım [dan]» diyor Marks, «toplumun ekonomik biçimlenmesinin evrimine, doğanın ve onun tarihinin bir süreci olarak bakılır.» (29)

İleri sürüldüğü gibi, *Kapital*'in sıkı bir tutarlılık ve eşine az rastlanır bir mantık gücüyle sürdürülen temel düşüncesinin burada yattığını ortaya koymak için, önsöz'deki, yukarıda aktarılan bu iki kısmı karşılaştırmak yeterli olacaktır. Önce bütün bunlara ilişkin iki durumu belirtelim: Marks, «toplumun ekonomik biçimlenişi»nden, yalnız kapitalist biçimlenişinden söz etmekte, yani bu biçimlenişin gelişme yasasını araştırdığını —bundan başka hiç bir şeyi değil— söylemektedir. Birincisi bu. İkinci olarak, vardığı

sonuçları çıkarırken Marks'ın kullandığı yöntemleri belirtelim: Biraz önce, Bay Mihayilovski'den de duyduğumuz gibi, bu yöntemler, «ilgili gerçeklerin titizce araştırılmasından» oluşur.

Şimdi de, o bizim sübjektif düşünürlerimizin, o kadar ustalıkla kaçınmaya çalıştıkları *Kapital*'in temel düşüncesini inceleyelim. Toplumun ekonomik biçimlenişi kavramı neye dayanır? Ve bu biçimlenişin gelişmesine, hangi anlamda doğal tarihin bir süreci olarak bakılabilir ve bakılmalıdır? Şimdi karşımıza çıkan sorular bunlardır. Eski (Rusya için eski değil) iktisatçılar ve toplumbilimciler açısından, toplumun ekonomik biçimleniş kavramının bütünüyle gereksiz olduğunu daha önce belirtmiştim: Bu düşünürler, genel olarak toplumdan söz ederler, Spencerciler'le genel olarak toplumun karakteri, amacı ve özü vb. üzerine tartışırlar. Kendi görüşleriyle, bu sübjektif toplumbilimciler şu tezlere dayanmaktadırlar: Toplumun amacı, bütün üyelerine yararlı olmaktır. Bu nedenle adalet kesinlikle belli bir örgütlenme gerektirir ve bu ideal örgütlenmeyle uyuşmayan bir sistem («Toplumbilimin belli bir ütopyadan hareket etmesi gerekir». Sübjektif yöntemin yazarlarından birisi olan Bay Mihayilovski'ye ait olan bu sözler bu yazarların yöntemlerinin özünü açıkça ortaya koymaktadır) anormaldir ve böyle bir sistemin bir yana bırakılması gerekir. Örneğin Bay Mihayilovski şunu ileri sürüyor: «Toplumbilimin esas görevi, insan doğasının şu ya da bu ihtiyacının karşılandığı toplumsal koşulları belirlemektir.» Gördüğünüz gibi, bu toplumbilimci, yalnızca insan doğasına uygun düşen bir toplumla ilgilenmekte, bunun yanında çoğunluğun azınlık tarafından köleleştirilmesi gibi «insan doğası»yla son derece uyumsuz bir olgu temeline dayanan toplum biçimleriyle ilgilenmemektedir. Ayrıca görüyorsunuz ki, bu toplumbilimcinin bakış açısından, toplumun gelişmesine, doğal tarihin bir süreci olarak bakmak söz konusu olamaz. Aynı Bay Mihayilovski şöyle düşünüyor: («Bir şeyi istenen ya da istenmeyen olarak kabul ettikten sonra, toplumbilimci, istenenin gerçekleştirilebileceği, ya da istenmeyenin bir yana bırakılabileceği» — «şu ya da bu ideallerin gerçekleştirilebileceği» —koşulları bulmalıdır.)

Üstelik: Gelişmeden bile söz edilemez, ancak, «istenen»in dışına çıkan çeşitli sapmalardan, tarihte bir sonuç olarak ortaya çıkmış olan... İnsanların yeterince zeki olmamalarının, insan doğasının ne istediğini gerektiği gibi anlayamamalarının, böyle mantıksal bir sistemin gerçekleştirilmesinin koşullarını bulamamalarının bir sonucu olarak ortaya çıkan «kusurlar»dan sözedilebilir. Marks'ın toplumsal -ekonomik biçimlenmelerin gelişmesinin doğal tarihin bir süreci olduğu konusundaki temel düşüncesinin, toplumbilimin adına sahip çıkan bu çocukça ahlak anlayışını temelinden yıktığı açıktır. Marks, bu temel düşünceyi nasıl oluşturmuştur? Ekonomik alanı, toplumsal hayatın çeşitli alanlarından ayırarak, *üretim ilişkilerini* temel, en önemli, öteki bütün ilişkileri belirleyen ilişkiler olarak kabul edip ötekilerden ayırarak. Bizzat Marks, bu soru üzerine kendi düşünme yolunu şöyle açıklamıştır:

«Kafamda biriken kuşkuları gidermek için yaptığım ilk çalışma, Hegel'in *Hukuk Felsefesi*'ni eleştirel bir gözle yeniden incelemek oldu... (30). Araştırmalarım, hukuksal ilişkilerin —Devlet biçimlerinde olduğu gibi— ne kendi kendilerine, ne de insan zihninin sözde genel evrimiyle anlaşılacağı, tam tersine, bu ilişkilerin, Hegel'in 18. yüzyıl İngiliz ve Fransız düşünürlerinin örneğine uyarak «uygar toplum» {burjuva— S. 28. Alm. metin} adı altında topladığı maddi varlık koşullarında köklerini buldukları ve uygar toplum anatomisinin de, ekonomi-politiğin içerisinde aranması gerektiği sonucuna vardım... Vardığım sonuç [—bunu inceleyerek—]... kısaca şöyle formüle edilebilir: Hayatlarındaki toplumsal üretimde, insanlar, belli ilişkilere... maddi üretim güçlerinin gelişmesinde belli bir aşamaya denk düşen *üretim ilişkileri* içerisine girerler. Bu üretim ilişkilerinin hepsi, toplumun ekonomik yapısını, bir hukuksal ve siyasal üstyapının üzerinde yükseldiği ve belli toplumsal bilinç biçimlerine denk düşen somut bir temeli oluşturur. Maddi hayatın üretim biçimi genel olarak toplumsal, siyasal ve düşünsel hayat süreçlerini koşullandırır. İnsanların varlıklarını belirleyen bilinçleri değil, tersine, onların bilinçlerini belirleyen toplumsal varlıklarıdır. Gelişimlerinin belirli bir aşama-

sında, toplumun maddi üretim güçleri, o zamana kadar içerisinde hareket ettikleri mevcut üretim ilişkileriyle, ya da bu ilişkilerin hukuksal ifadesinden başka bir şey olmayan mülkiyet ilişkileriyle çelişkili bir duruma düşerler. Bu ilişkiler, üretim güçlerinin gelişmesinin biçimleri olmaktan çıkıp, onların ayak bağı durumuna gelirler. O zaman, toplumsal bir devrim dönemi {çağı} başlar. Ekonomik temeldeki değişme, koskoca üst yapının bütününü yavaş ya da hızlı bir biçimde altüst eder. Böyle altüst oluşların incelenmesinde, her zaman, ekonomik üretim koşullarının maddi altüst oluşuyla —ki bu bilimsel açıdan kesinlikle saptanabilir— hukuksal, siyasal, dinsel, sanat ve felsefeyle ilgili biçimleri, sonuç olarak, insanların, bu çatışmanın bilincine vardıkları, onu sonuna kadar götürdükleri ideolojik biçimleri ayırmak gerekir. Nasıl, bir kimse onun kendisi için taşıdığı düşünceye dayanılarak yargılanamazsa, böyle bir altüst oluş dönemi de onun kendi kendini değerlendirmesine dayanılarak yargılanamaz; tam tersine, bu değerlendirmeyi maddi hayatın çelişkileriyle, toplumsal üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasındaki çatışmayla açıklamak gerekir... Geniş çizgileriyle, Asya, antik, feodal ve modern burjuva {Kapitalist} üretim biçimleri, toplumsal ekonomik biçimlenişin ileriye doğru gelişen dönemleri olarak nitelendirebilirler». ([31]).

Toplumbilimdeki bu materyalizm görüşünün kullanılması aslında dahice bir görüştü. Doğal olarak, *şimdilik* ancak bir varsayımdı, fakat tarihsel ve toplumsal sorunlara kesin olarak bilimsel bir yaklaşım olanağını ilk defa yaratan bir varsayımdı. O zamana kadar, üretim ilişkileri gibi en basit temel ilişkilere nasıl eğilineceğini bilemeyen toplumbilimciler, doğrudan doğruya siyasal ve hukuksal biçimlerin araştırılmasına, incelenmesine girişmişler, bu biçimlerin söz konusu edildiği dönemde, insanlığın bazı düşüncelerinden doğduğu gerçeğiyle karşılaşmışlar —ki bundan öteye geçememişlerdir—. toplumsal ilişkiler, insanlar tarafından bilinçli olarak kurulmuş gibi görülüyordu. *Toplumsal Sözleşme* ([32]) düşüncesinde (bunun izleri bütün ütopik sosyalizmin sistemlerinde son derece belirgindir) noksansız olarak açıklanan bu sonuç bü-

tün tarihsel gözlemlerle tam bir çelişki içerisindeydi. Bugüne kadar toplumun üyeleri, hiçbir zaman, içerisinde yaşadıkları toplumsal ilişkilerin bütününü kesin, bütün olarak belirli temel bir ilkeden kaynaklanan bir şey olarak düşünmemişlerdir; tam tersine kitleler kendilerini bu ilişkilere bilinçsiz olarak uydurur ve özel tarihsel toplumsal ilişkiler olarak onları o kadar az kavramışlardır ki, örneğin, insanlığın yüzyıllar boyunca içerisinde yaşadığı değişim ilişkilerinin bir açıklaması ancak son dönemlerde bulunabilmiştir. Materyalizm, tahlili daha da derinleştirerek onu insanın toplumsal düşüncelerinin kaynağına götürerek bu çelişkiyi ortadan kaldırdı; onun, düşüncelerin akışının, şeylerin akışına bağlı olduğu konusundaki vardığı sonuç, bilimsel psikolojiyle bağdaşan tek sonuçtur. Ayrıca ve başka bir açıdan, bu varsayım ilk defa toplumbilimi bilim düzeyine getirdi. Şimdiye kadar toplumbilimciler toplumsal olguların karmaşık ağında, önemli olanla önemli olmayanı ayırmada güçlük çekmişler (toplumbilimdeki sübjektivizmin kökü buradadır) ve böyle bir ayırım için herhangi bir nesnel ölçüt bulamamışlardır. Materyalizm, *üretim ilişkilerini* toplumun yapısı olarak ayırmış, öznelcilerin toplumbilime uygulanabilirliğini kabul etmedikleri genel bilimsel tekrarlanma ölçütünün bu ilişkilere uygulanmasını olanaklı kılmış, kesin olarak nesnel bir ölçüt sağlamıştır. Onlar ideolojik toplumsal ilişkilerle (yani, oluşmadan önce insanın bilincinden geçen ilişkilerle (*)) yetindikleri sürece, çeşitli ülkelerin toplumsal olgularındaki tekrarlanmayı ve düzenliliği kavrayamıyorlardı. Onların bilimleri, olsa olsa bu olguların ancak bir tanımı, hammaddelerin biriktirilmesi olarak kalıyordu. Maddi toplumsal ilişkilerin tahlili (yani insan bilincinden geçmeden biçimlenen ilişkilerin tahlili: İnsanlar, ürünleri değişirlerken, burada bir toplumsal üretim ilişkisi olduğunun bile billincine varmadan, üretim ilişkileri içerisine girerler) öyleyse, maddi toplumsal ilişkilerin tahlili, tekrarlanmanın ve düzenliliğin kavranmasını, çeşitli ülkelerdeki sistemlerin şu biricik temel kavramda genelleş-

(*) Hiç kuşkusuz, başka ilişkilerin değil, her zaman toplumsal ilişkilerin bilincine varmayı kastediyoruz.

tirilmesini olanaklı kıldı: *Toplumsal biçimlenme*. Toplumsal olguların açıklanmasından (ve bunların bir ideal açısından değerlendirilmelerinden), örneğin bir kapitalist ülkeyi ötekinden ayıran şeyi bir kenara atan ve hepsi için ortak olanı inceleyen, kesin olarak bilimsel tahlillerinin, geliştirilmesini sağlayan şey, yalnızca bu genelleme oldu.

Üçüncüsü ve sonuncusu, bu varsayımın, *bilimsel* bir toplum bilimini, ilk defa olanaklı kılmasının bir başka nedeni de, yalnızca toplumsal ilişkilerin üretim ilişkilerine ve bu ilişkilerin de üretim güçlerinin düzeyine indirgenmesinin, toplum biçimlerindeki gelişimin, doğa tarihinin bir süreci olduğu görüşüne tutarlı bir temel sağlamış olmasıdır. Böyle bir görüş olmadan, hiçbir toplumbiliminin varolamayacağını söylemeye gerek yoktur (Örneğin, öznelciler, tarihsel olguların yasalara uyduğunu kabul etmelerine karşın, bu olguların evrimine, doğa tarihinin bir süreci olarak bakmıyorlar, çünkü insanların toplumsal düşünceleri ve amaçları karşısında birden bire durakhyor ve bunları maddi toplumsal ilişkilere indirgeyemiyorlardı).

Oysa, bu varsayımı, 1840'tan sonra farketmiş olan Marks, bunun arkasından olguların (*nota bene* — buna dikkat edin) somut araştırmasına başladı. Toplumsal ekonomik biçimlenişlerden biri —meta ekonomisi sistemini— ele aldı ve (en azından 25 yıl incelediği) zengin verilerin bütününe dayanarak bu biçimlenişin işleyişini ve gelişmesini yönlendiren yasaların en ayrıntılı bir tahlilini yaptı. Bu tahlil, ancak toplumun bireyleri arasındaki üretim ilişkilerini kapsar: Bir açıklamada bulunmak için bu üretim ilişkileri alanının dışında kalan etkenlere hiç de başvurmaksızın, Marks, toplumsal ekonominin meta örgütlenmesinin nasıl geliştiğinin; bunun kapitalist ekonomiye nasıl dönüştüğünün ve uzlaşmaz sınıfları (üretim ilişkilerinin sınırları içerisinde uzlaşmaz) burjuvazi ve proletaryayı nasıl yarattığının; toplumsal emeğin üretkenliğini nasıl arttırdığının ve böylece *bizzat* bu kapitalist örgütlenmenin temelleriyle uzlaşmaz bir biçimde çelişkili bir duruma gelen bir unsuru oluşturduğunun kavranmasını olanaklı kıldı.

İşte *Kapital'in iskeleti* budur. Fakat bütün sorun, Marks'ın bu iskeletle yetinmemesi, sözcüğün alışılmış anlamıyla «ekonomi teorisi»yle yetinmemesi; ele alınan toplumsal biçimlenişin yapısını ve gelişmesini *yalnızca* üretim ilişikleriyle *açıklarken*, gene her yerde ve sürekli olarak, bu üretim ilişkilerine denk düşen üst yapıyı titizce incelemesi ve iskelete kan ve can vermesidir. «*Kapital*»in böylesine önemli bir başarı kazanmasının nedeni, bir «Alman iktisatçısı»nın yazdığı bu kitabın, okura, bütün kapitalist toplumsal biçimlenişi, yaşayan bir şey gibi —günlük yönleriyle— üretim ilişkilerinin yapısında var olan uzlaşmaz sınıf çelişkisinin gerçek toplumsal belirtileriyle, kapitalist sınıfın yönetimini ayakta tutan siyasal burjuva üst yapısıyla, burjuva özgürlük, eşitlik v.b., düşünceleriyle, burjuva aile ilişkileriyle göstermiş olmasıdır. Şimdi Darwin'le karşılaştırmanın bütünüyle doğru olduğu şöyle açıklığa kavuşacaktır: Kapital, «gerçek ve zengin bir olgular dağını içeren, birbirleriyle yakından ve karşılıklı ilişki içerisinde bulunan bazı genel düşünceler»den başka bir şey değildir. Herhangi bir kimse, Kapital'i okumuş ve bu genel düşünceleri gözardı etmenin bir yöntemini bulmuşsa, bu, daha önce görmüş olduğumuz gibi, bu düşüncelere, önsöz'de bile değinmiş olan Marks'ın kusuru değildir. Hepsi bu kadar değil; böyle bir karşılaştırma yalnızca dış görünüş açısından değil (ki bu yön bilinemeyen bazı nedenlerle, Bay Mihayilovski'yi özellikle ilgilendirmektedir) içerik yönünden de doğrudur. Nasıl Darwin, hayvan ve bitki türlerinin birbirleriyle ilişkisiz, rastlantısal, «Tanrı tarafından yaratılmış» ve değişmez olduğu görüşüne son verdiyse, türlerin değişebilirliği ve sürekliliğini yerleştirerek biyolojiyi ilk defa kesin olarak bilimsel bir temele oturttuysa; aynı biçimde Marks'ta, toplumun, yöneticilerin isteğiyle (ya da toplumun ve hükümetin isteğiyle aynı şeydir) her türlü değişikliği sağlayan, gelişigüzel doğan ve gelişen, mekanik bir bireyler bütünü olduğu görüşüne son verdi, belirli üretim ilişkilerinin bütünü olarak, toplumun ekonomik biçimlenmesi kavramını tahlil ederek, bu biçimlenişlerin doğa tarihinin bir süreci olduğu gerçeğini de tesbit ederek, toplum bilimini ilk defa bilimsel bir temele oturttu.

Bugün —Kapital'in yayınlanışından bu yana— materyalist tarih görüşü artık bir varsayım değil, bilimsel olarak ispatlanmış bir öğretidir. Bir toplumun biçimlenişinin —toplum biçimlenişi, bir ülkenin, halkın, ya da hatta sınıfın v.b. hayat biçimi değil— evriminin ve işleyişinin bilimsel bir açıklamasını yapmak için girişilen bir başka çabayla, «ilgili olgular»a materyalizmin getirdiği kadar bir düzen getirebilecek, yani onun gibi belirli bir biçimlenişin kesin olarak bilimsel açıklamasını yaparken, onu somut bir görünüm olarak sunabilecek bir başka çabayla karşılaşıncaya kadar, o zamana kadar materyalist tarih görüşü, toplumsal bilimle eş anlama gelecektir. Materyalizm Bay Mihayilovski'nin düşündüğü gibi, «özünde bilimsel bir tarih görüşü» değil, tersine tek bilimsel tarih görüşüdür.

Ve şimdi, *Kapital*'i okuyup da bunda hiçbir materyalizm bulamayan insanların var olması gerçeğinden daha komik bir şey düşünebilir misiniz! Bay Mihayilovski içten bir şaşkınlıkla soruyor: Nerede bu materyalizm?

Mihayilovski, Komünist Manifesto'yu okudu ve Komünist Manifesto'nun modern sistemlerle ilgili olarak verdiği,— hukuk, politika, aile, din ve felsefe konusunda— açıklamanın materyalist bir açıklama olduğunu; hatta sosyalist ve komünist teorilerin eleştirisinin bile, bunların köklerini şu ya da bu üretim ilişkilerinde aradığını ve bulduğunu, kavrayamadı.

Felsefenin Sefaleti'ni okudu ve Proudhon sosyolojisinin burada materyalist açıdan tahlil edildiğini; çeşitli tarihsel sorunlar için Proudhon'un getirdiği çözümün eleştirisinin, materyalist ilkelere dayandığını ve sorunları çözüme kavuşturmak için bu verilerin nerede aranması gerektiği konusunda, yazarın bizzat kendisinin olan bütün açıklamaların, üretim ilişkileri konusunda açıklamalarıyla aynı olduğunu kavrayamadı.

Kapital'i okudu ve önünde, toplumun bir —en karmaşık— biçimlenişinin bilimsel, materyalist tahlilinin bir örneğinin herkes tarafından kabul edilen ve hiç kimsenin veremediği bir örneğinin durduğunu kavrayamadı. Şimdi de oturmuş, o güçlü kafasını şu

derin sorun için yorup duruyor: «Marks, eserlerinin hangisinde, materyalist tarih görüşünü açıklamıştır?» Marks'ı bilen herhangi bir kimse, bu soruya, başka bir soruyla şöyle cevap verecektir: Marks, eserlerinin hangisinde materyalist tarih görüşünü açıklamamıştır? Fakat Bay Mihayilovski, Marks'ın materyalist araştırmalarını, belki de bunlar ancak Kareyef gibileri tarafından «Ekonomik Materyalizm» adı altında, felsefe tarihi konusundaki sıradan bir eserde sınıflandırdıkları ve gereken biçimde listeleri tutulduğu zaman öğrenecektir.

Fakat en komik olan şey, Bay Mihayilovski'nin, Marks'ı «tarihsel süreçle ilgili bilinen bütün teorileri incelememiş *(tıpkı böyle!)*» olmakla suçlamasıdır. Gerçekten de son derece eğlendirici. Bu teorilerin onda-dokuzu neden oluşuyordu? Toplum nedir? İlerleme nedir v.b. konusunda bütünüyle önsel (a priori) dogmatik, soyut sözlerden oluşmuştur. (Bile bile, Bay Mihayilovski'nin yüreği ve kafasıyla çok beğendiği örnekleri ele alıyorum.) Fakat bu durumda, bu teorilerin salt varolduklarından dolayı hiçbir değerleri yoktur; temel yöntemlerinden dolayı, tam ve umutsuz metafizik içeriklerinden dolayı yararsızdırlar. Çünkü, toplum nedir, ilerleme nedir, diye sorarak başlamak, işe sonundan başlamak demektir. Tek bir toplumsal biçimlenişi özellikle incelemediyseniz, bu kavramı bile yerli yerine oturtamadıysanız, olgulara ilişkin ciddi bir araştırmaya, şu ya da bu türden toplumsal ilişkilerin nesnel bir tahliline bile ulaşamadıysanız, genelde, toplum ve ilerleme görüşüne nereden varacaksınız? Bu, her bilimin, onunla başlayan metafiziğin en açık bir belirtisidir. İnsanlar gerçekleri incelemeye nasıl başlayacaklarını bilemedikleri sürece, her zaman, önsel, genel teoriler bulmuşlardır, bunlar da hep kısır kalmıştır. Kimyasal süreçlerin somut olarak tahlilini hâlâ yapamayan metafizikçi —kimyager, bir güç olarak kimyasal bileşim konusunda bir teori uydurur. Metafizikçi-biyolog, hayatın niteliği ve gücünden sözeder. Metafizikçi-psikolog ruhun niteliği konusunda tartışır. Burada, saçma olan, yöntemin bizzat kendisidir. Özellikle ruhsal süreçlere tek tek açıklama getirmeden ruh konusunda tartışamaz-

sınız: Burada ilerlemenin, ruhun niteliği konusundaki genel teorilerinden ve felsefeyle ilgili yapılardan vaz geçilmesinden çeşitli ruhsal süreçlerle ilgili olguların incelenmesinin bilimsel bir temele oturtulabilmesinden kaynaklanması gerekir. Bu nedenle Bay Mihayilovski'nin suçlaması, bütün hayatını (yalnızca bir ruhsal olguyu, hatta en kolayını bile nasıl açıklayabileceğini bilemeden) ruhun niteliği konusunda «araştırmalar» yazarak geçinen, sonra da bilimsel bir psikologu ruh konusundaki bilinen bütün teorileri incelememiş olmakla suçlayan metafizikçi psikoloğun suçlamasıyla aynıdır. Bilimsel psikolog, felsefeyle ilgili ruh teorilerini bırakmış ve ruhsal olguların —sinirsel süreçlerin— maddi dayanağının doğrudan doğruya incelemesine başlamış, örneğin şu ya da bu psikolojik sürecin tahlilini yapmıştır. Bizim metafizikçi-psikoloğumuz da bunu okumakta ve göklere çıkarmaktadır: Süreçlerin açıklanışının ve olguların incelenmesinin tam olduğunu, ama hâlâ tatmin etmediğini kabul ediyor. Çevresindekilerin, bu bilim adamının ortaya çıkardığı bu bütünüyle yeni psikoloji kavramından, bu özel bilimsel psikoloji yönteminden söz ettiklerini duyduğu zaman, heyecanla «afedersiniz» diye bağırır. Düşünür, «afedersiniz» diye kızgınlıkla bağırır, «hangi eserde» bu yöntem açıklanmıştır? Bir bakın, bu eser, «yalnızca olguları» içermektedir. Bu eserde, «felsefeyle ilgili bilinen bütün ruh teorilerinin» tahliliyle ilgili bir iz bile yoktur. Bu eserin bizim uğraşı alanımızla hiçbir ilgisi yoktur.!»

Aynı biçimde doğal olarak, *Kapital* hiç de, toplumun niteliği üzerine *önsel (a priori)* tartışmaların kısırlığını kavrayamayan ve bu yöntemler sorununun araştırılmasına ve açıklığa kavuşturulmasına katkıda bulunacak yerde, yalnızca, «toplum» kavramına, ya İngiliz esnafının burjuva düşüncelerini ya da bir Rus demokratının küçük-burjuva sosyalist ideallerini kurnaz bir biçimde sokmaya yaradığını —bunun ötesinde hiçbir şeye yaramadığını— kavrayamayan bir metafizikçi-sosyolog'un uğraşı alanlarına cevap veren bir eser değildir. Bu nedenle, olsa olsa içerisinde yaşadıkları dönemin toplumsal düşünceleriyle ilişkilerinin bir belirtisi olan, bir in-

sanın bir kaç tane ama gerçek (ve «insan doğasıyla uyum içerisinde» olan değil) toplumsal ilişkiyi *kavramayı* birazcık bilen, ama geliştiremeyen bütün tarih felsefesi teorileri sabun köpüğü gibi oluşurlar ve sönüp giderler. Bu bakımdan, Marks'ın atmış olduğu dev bir adım, genelde toplum ve ilerleme konusundaki tartışmaları bir yana bırakması, belli *bir* toplumun —kapitalist toplum ve onun gelişmesi— belli bir gelişmenin *bilimsel* olarak tahlilini yapmış olmasıdır. Bay Mihayilovski, onu, sondan değil baştan başlamakla, nihai sonuçlarla değil olguların tahliliyle, bu toplumsal ilişkilerin genel olarak nitelikleri konusunda genel teorilerle değil ve özel, tarihsel olarak belirli, toplumsal ilişkilerin bir incelemesiyle başlamış olmakla suçlamaktadır! ve şöyle sormaktadır: «Öyleyse o uygun olan eser nerede?» Demek öyle sivri zekâlı sübjektif sosyolog!!

Bizim sübjektif düşünürümüz, materyalizmin doğruluğunun nerede, hangi eserde ispatlandığı konusunda yalnızca bir şaşkınlıkla yetinmiş olsaydı, işler bu kadar cansıkıcı olmayacaktı. Fakat materyalist tarih anlayışının ispatlanmasını bir yana bırakalım, açıklamasını bile hiçbir yer de bulamamış olmasına karşın (ya da belki gerçekten bulamadığı için), bu öğretiye, şimdiye kadar ileri sürmediği iddialar getirmektedir. Blos'tan, Marks'ın bütünüyle yeni bir tarih *anlayışı* ilân ettiği anlamında bir kısım aktarıyor ve hemen bu teorinin «insanlığa kendi geçmişini açıklamış» olmak, «insanlığın bütün [—tıpkı böyle!!?—] geçmişini» açıklamış olmak v.b. iddiasında bulunduğunu bildiriyor. Ama bütün bunlar son derece yanlıştır! Söz konusu teori, yalnızca kapitalist toplumsal örgütlenmeyi açıklamak —başkasını değil— iddiasındadır. Materyalizmin bir toplumsal biçimlenişin tahliline ve açıklanmasına uygulanması, bu kadar parlak sonuçlar getirdiyse, tarihteki materyalizmin daha şimdiden, yalnız bir varsayım olmaktan çıkmış olması ve bilimsel olarak denenmiş bir teori durumuna gelmesi son derece doğaldır. Böyle bir yöntemin gerekliliğinin, bunlar özel olgusal araştırmalara ve ayrıntılı tahlillere konu edilmemiş olmalarına karşın, öteki toplumsal biçimlere kadar yayılması —tıpkı pek

çok sayıda olgularla ilgili olarak ispatlanmış olan dönüşümcülük düşüncesinin, bazı hayvan ve bitki türleri için dönüşüm olgusunu kesin olarak saptamak henüz olanaklı olmamışsa da, bütün biyoloji alanına yayılmış olması gibi— son derece doğaldır. Nasıl ki, dönüşümcülük, türlerin, hiç de «bütün» oluşum tarihini açıklamak iddiasında değil de, tersine, yalnızca bu açıklamanın yöntemlerini bilimsel bir temele oturtmak iddiasındaysa, tarihteki materyalizm de, hiçbir zaman herşeyi açıklamak iddiasında bulunmamış, ancak tarihi açıklamanın, Marks'ın deyimiyle *(Kapital)*, «tek bilimsel» yöntemini ispatlamak iddiasında bulunmuştur. (33). Buna göre, önce, tarihteki materyalizme, «herşeyi açıklama», «bütün tarihsel kilitlere anahtar» bulmak gibi saçma iddialarını (kuşkusuz, Marks, Mihayilovski'nin yazıları konusundaki «*Mektup*»unda (34) bu iddiaları derhal ve son derece sert bir dille çürütmüştür) ileri sürerek, Marks'ı yanlış tanıtırken, arkasından da bizzat kendisinin uydurduğu bu iddialar karşısında yüzünü buruşturan ve, son olarak Engels'in —materyalistlerin anladığı bir biçimde, ekonomi politiğin «yaratılmasının halâ zorunlu olduğu» ve «bugüne kadar sahip olduğumuz ekonomi biliminin hemen hemen bütünüyle» kapitalist toplumun (35) tarihi tarafından «sınırlandırıldığı» konusundaki— görüşlerini doğru bir biçimde aktararak —doğru bir biçimde, çünkü bu durumuyla bir yorum değil, bir aktarma yapılmıştır— «bu sözlerin ekonomik materyalizmin etki alanını önemli ölçüde sınırladığı» sonucuna varan, Bay Mihayilovski'nin kullandığı yöntemlerin ne ölçüde ustaca, güvenilir ve uygun olduğu değerlendirilebilir. Bu gibi hilelerin farkedilmeden kalacağına güvenmesi için insanın, ne kadar aptal, ya da ne kadar kibirli olması gerekir! Önce Marks'ı yanlış tanıtıyor, arkasından da kendi uydurduğu bir sürü yalana kaşlarını çatıyor, sonra da belirli düşünceleri doğru olarak aktarıyor. Şimdi de, bunların, ekonomik materyalizmin etki alanını daralttığını ileri sürmek saygısızlığında bulunuyor!.

Bay Mihayilovski'nin bu oyununun türü ve niteliği şu aşağıdaki örnekten anlaşılabilir: «Marks bunların doğruluğunu» —yani eko-

nomik materyalizm teorisinin temellerinin doğruluğunu— «hiçbir yerde kanıtlamıyor» diyor Bay Mihayilovski. Gerçi «Marks Engels'le birlikte bir felsefe tarihi ve bir tarih felsefesiyle ilgili eser yazmayı tasarlamışlardır ve hatta (1845—1846'da) bir tane yazdıkları doğrudur. Ama bu hiçbir zaman yayınlanmamıştır. ([36]). Engels şöyle diyor: «(Bu eserin) bitirilmiş bölümü, yalnızca, o dönemde ekonomi tarihi konusundaki bilgimizin henüz ne kadar noksan olduğunu ispatlayan materyalist tarih görüşünün bir açıklamasından ibarettir.» Bay Mihayilovski şu sonuca varıyor, «öyleyse, bilimsel sosyalizmin ve ekonomik materyalizmin temel ilkeleri bulunmuş ve sonra da, yazarlardan birinin kabul ettiği gibi, böyle bir çalışma için gereken bilgilerin henüz pek azına sahip oldukları bir zamanda *Manifesto*'da açıklanmıştır.»

Ne kadar da sevimli bir eleştiri biçimi değil mi? Engels, ekonomi «tarihi» konusundaki bilgilerinin yetersiz olduğunu ve bu nedenle felsefe tarihi konusundaki «genel» nitelikteki çalışmalarını yayınlamadıklarını söylüyor. Bay Mihayilovski, onların bilgilerinin, «bilimsel sosyalizmin temel ilkelerinin», yani, Manifesto'da zaten verilmiş olan, *burjuva* düzeninin bilimsel eleştirisinin yapılması gibi «bir çalışma için» yeterli olmadığı anlamına gelecek şekilde bunu tahrif ediyor. Şu iki şeyden biri: Ya Bay Mihayilovski, bütün tarih felsefesini kavramak çabasıyla, burjuva düzenini bilimsel olarak ortaya koyma çabası arasındaki farkı kavrayamıyor, ya da Marks ve Engels'in, ekonomi-politiğin bir eleştirisi için yeterli bilgiye sahip olmadıklarını sanıyor. Böyle bir durumda, Bay Mihayilovski'nin, bu yetersizlik konusundaki görüşlerinden, düzeltme ve katkılarından, bizi haberdar etmemesi pek zalimce bir iştir. Marks'la Engels'in, felsefe tarihi konusundaki eserlerini yayınlamama ve bütün çabalarını belli bir toplumsal örgütlenmenin bilimsel tahlili konusunda yoğunlaştırma kararları, son derece ileri düzeydeki bir bilimsel dürüstlüğü gösterir. Marks'la Engels'in, bizzat kendilerinin de, bu konuyu işleyebilecek yeterli bilgiye sahip olmadıklarını kabul etmelerine karşın, Bay Mihayilovski'nin, bu görüşlerini açıklamaları konusunda küçük bir eklemesiyle, bu-

nu çarpıtma kararı, ne akıl ne de ahlâk anlayışıyla bağdaşan bir tartışma yöntemini gösterir.

Alın bir örnek daha: «Marks'ın *alter ego'su* (ikinci kişiliği, en yakın dostu— Yay.) Engels, ekonomik materyalizmin bir tarih teorisi olduğunu ispatlamak için daha fazla uğraşmıştır» diyor Bay Mihayilovski, «*Morgan'ın Çalışmalarının Işığında* (im Anschluss (*), *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* gibi, özel tarihsel bir eser yazmıştır. «Bu 'Anschluss' gerçekten dikkate değerdir. Amerikalı Morgan'ın kitabı Marks ile Engels'in ekonomik materyalizmin ilkelerini açıklamalarından yıllar sonra ve öğretiden bütünüyle bağımsız olarak yayınlandı. Daha sonra, Bay Mihayilovski, «ekonomik materyalistler» bu kitaba «katıldılar» diye iddia ediyor; üstelik tarih-öncesi devirlerde sınıf mücadelesi olmadığından, maddi değerlerin üretimine ek olarak, emek üretkenliğinin pek gelişmediği ilkel dönemde başlıca rolü oynayan, insanın bizzat kendi üretiminin, yani doğurmanın belirleyici bir etken olduğunu açıklayarak materyalist tarih görüşü formülüne bir «düzeltme» getirdiler.

«Morgan'ın büyük değeri», diyor Engels, «... en eski Yunan, Roma ve Germen tarihinin o zamana kadar çözüme kavuşturulamamış başlıca sorunlarının anahtarını, Kuzey Amerika yerlilerinin kandaş gurupları içerisinde bulmuş olmasında yatar.» (37).

Bay Mihayilovski, bu konuda şöyle diyor: «Böylece, 1840'ların sonunda bütünüyle yeni, materyalist ve gerçekten bilimsel bir tarih görüşü bulunmuş ve ilân edilmiştir. Bu görüş, Darwin teorisinin çağdaş doğabilimleri için yaptığını, tarih bilimi için yapmıştır». Fakat bu görüş —Bay Mihayilovski bir defa tekrarlıyor— hiçbir zaman bilimsel olarak ispatlanmamıştır. «Yalnızca olgularla ilgili zengin ve çeşitli malzemeler alanında hiçbir zaman denenmemiş olmakla kalmamış» (*Kapital* «uğraşı alanlarımıza uygun» bir eser «değildir»: Yalnızca olguları ve titizce araştırmaları

(*) im Anschluss. —Metin'de Almanca olan bu terim, «bağlantı, ilişki» anlamına gelir. — Yayıncı.

içermektedir!), «öteki tarih felsefesi sistemlerinin en azından bir eleştirisini ve reddini yeterince amaçlamamıştır bile. Engels'in kitabı —*Herrn E. Dühring's Umwaelzung der Wissenschaft* (*)— «Ancak rastgele yapılan nükteli girişimleri» içerir ve bu nedenle Bay Mihayilovski, bu «nükteli girişimlerin» «ütopyalarla işe başlayan» toplumbilimlerinin boşluğunu son derece nükteli bir biçimde ortaya koymaları gerçeğine karşın ve bu eserin, siyasal ve hukuksal sistemlerin, ekonomik sistemleri belirlediğini savunan ve *Ruskoye Bogatstvo'da* yazan baylar tarafından o kadar istekle propagandası yapılan «Zor Teorisi»nin ayrıntılı bir eleştirisini kapsaması gerçeğine karşın, bu eserde ele alınan bir sürü hayati sorunu bir kenara atmayı olanaklı saymaktadır. İliç kuşkusuz, bir eser konusunda birkaç anlamsız söz etmek, o eserde materyalist bir biçimde çözüm getirilen sorunlardan bir tanesini bile ciddi olarak incelemekten çok daha kolaydır değil mi? Ayrıca, bunun hiç bir tehlikesi yoktur, çünkü sansür, belki de hiçbir zaman bu kitabın bir çevirisine izin vermeyecek ve Bay Mihayilovski de, sübjektif felsefesi için hiç kaygı duymadan buna nükteli bir kitap adını verecektir.

Çok daha karakteristik ve öğretici olan bir şey de, Marks'ın *Kapital*'i konusunda, (düşüncelerini gizlesin, ya da zihinsel boşluğa bir düşünce biçimi versin diye insana bir dil verilmiştir, sözüne örnek olarak), Bay Mihayilovski'nin yorumlarıdır: «Kapital'de parlak tarih sayfaları vardır, ama (şu ünlü «*ama*»! Bu sıradan bir «*ama*» değil, Rusça'ya çevrilince, «boynuz kulağı geçer» anlamına gelen şu ünlü «Mais» (**) gibi bir «ama») «ama tam da bu kitabın amacı nedeniyle, bu sayfalar ancak belli bir tarihsel döneme ayrılmış bulunmakta ve ekonomik materyalizmin temel tezlerini doğrulamaktan çok, yalnızca, belirli bir tarihsel olgular gurubunun ekonomik yönüne şöyle bir değinmektedir.» Bir başka deyişle, —sırf kapitalist toplumun incelenmesini konu edinen— *Kapital*, bize bu toplumun ve onun üst yapılarının materyalist bir tahlilini sunu-

(*) Bay Eugen Dühring, Bilimi Altüst Ediyor (Anti — Dühring) — Yayıncı.
(**) Metinde Fransızca — Yayıncı.

yor, «*ama*» Bay Mihayilovski bu tahlili görmemezlikten gelmeyi tercih ediyor. Görmüyormusunuz, *Kapital* «yalnızca bir» dönemi ele almakta, oysa Bay Mihayilovski bütün dönemleri ele almayı, hem de bu dönemlerin hiçbirinden özel olarak söz etmeyecek bir biçimde ele almayı amaçlamaktadır. Hiç kuşkusuz bu amaca ulaşmanın —yani bunlardan hiçbirini özel olarak ele almadan bütün dönemleri ele almanın— tek bir yolu vardır, o da «parlak», boş ve basmakalıp sözler etmektir. Sorunları lafazanlıkla geçiştirmek sanatında, hiç kimse Bay Mihayilovski'yle boy ölçüşemez. Marks'ın incelemelerini (ayrı ayrı) ele almaya değmez görünüyor, çünkü o, Marks «ekonomik materyalizmin temel ilkelerini doğrulamaktan çok, ancak belli bir tarihsel olgular gurubunun ekonomik yönünü ele almaktadır!» diyor. Ne derin düşünce! «İspatlamıyor», «ancak ele alıyor»! Herhangi bir sorunu laf kalabalığıyla örtbas etmek gerçekten de ne kadar basit bir iş! Örneğin, Marks, medeni eşitlik, özgür sözleşme ve hukuk devletinin buna benzer ilkelerinin, meta üreticileri arasındaki ilişkiler temeline nasıl dayandığını tekrar tekrar ortaya koyuyorsa, bu ne anlama gelir? Böylece materyalizmi doğrulamakta mıdır? Yoksa «şöyle bir» değinmekte midir? Düşünürümüz kendine özgü alçak gönüllülüğü ile sorunun özünü cevaplamaktan kaçınıyor, parlak konuşmak ve hiçbir şey söylememek konusundaki «nükteli girişimler»inden doğrudan doğruya sonuçlar çıkarıyor.

Sonucu şöyle açıklıyor: «Dünya tarihini açıklığa kavuşturmak iddiasında olan bu teorinin ilânından 40 yıl sonra, eski Yunan, Roma ve Germen tarihinin henüz onun için çözüme kavuşturulamamış sorunları olmasına şaşmamak gerekir, bu sorunların anahtarı, birincisi, ekonomik materyalizm teorisiyle kesin olarak hiçbir ilişkisi olmayan ve bu konuda hiçbir şey bilmeyen bir adam tarafından, ikincisi de ekonomik olmayan bir etkenin aracılığıyla sağlanmıştır. Engels'in, ekonomik materyalizmin temel formülüyle en azından bir sözcük bağlantısını korumak için yapıştığı 'bizzat insanın kendisinin üretimi', yani doğurma terimiyle oldukça eğlendirici bir izlenim yaratılmıştır. Ancak, Engels, çağlar boyunca in-

sanlığın hayatının bu formüle uygun olarak biçimlenmediğini de kabul etmek zorunda kalmıştır.» Bay Mihayilovski, sizin tartışma yönteminiz gerçekten de «şaşılacak birşey»! Teoriye göre tarihin «aydınlatılması» için insan, temelleri ideolojik değil, fakat maddi toplumsal ilişkilerde aramalıydı. Olgusal malzemenin olmayışı, bu yöntemin eski Avrupa tarihindeki çok önemli bazı olguların —örneğin kabile örgütlenmesinin— (38) tahliline uygulanmasını olanaksız kılmış, böylece bunlar bir bilmece olarak kalmışlardır. (*). Fakat daha sonra, Morgan'ın Amerika'da derlediği zengin malzeme, kabile örgütlenmesinin niteliğini tahlil etmesini olanaklı kılmış ve o bunu açıklamasının ideolojik, (örneğin, hukuksal ya da dinsel) değil, maddi ilişkiler arasında aranması gerektiği sonucuna varmıştır. Bu gerçeğin, materyalist yöntemin parlak bir biçimde ispatlanmasından başka birşey olmadığı açıktır. Birincisi, Bay Mihayilovski, son derece güç tarihsel bilmecelerin anahtarı ekonomik materyalizm teorisiyle «kesin olarak hiçbir ilişkisi bulunmayan» bir adam tarafından bulundu diye, bu öğretiyi *suçladığı* zaman, kişilerin, onların yararına olan şeylerle onların en çok zararına olan şeyler arasında nasıl da bir ayrım yapamadıklarına insan ancak şaşıp kalıyor. İkincisi, —düşünürümüzün kanısına göre— doğurmak ekonomik bir faktör değildir. Marks'la Engels'in eserlerinin neresinde bilhassa ekonomik materyalizmden söz ettiklerine rastladınız? Onlar dünya görüşlerini ortaya koyduklarında, buna yalnızca materyalizm adını verdiler. Temel düşünceleri (örneğin yukarıda Marks'tan aktarılan kısımda çok kesin olarak açıklanmıştır) toplumsal ilişkilerin maddi ve ideolojik olarak bölünmüş olduklarıydı. İkinciler, {ideolojik olanlar — Yay.} yalnızca, insanın varlığını sürdürme uğraşısının biçimi (sonucu) olarak insan iradesi ve bilincinden bağımsızca biçimlenen birincilerin

(*) Burada da Bay Mihayilovski kaşlarını çatmak için fırsatı kaçırmıyor. Eski tarih, bir bilmece olarak ortada dururken, bilimsel tarih görüşüyle ne anlatmak istiyorsunuz diyor. Bay Mihayilovski; herhangi bir ders kitabını elinize alın, orada göreceksiniz ki, kabile örgütlenmesi sorunu en güç sorunlardan biridir ve açıklığa kavuşturulması için bir yığın teorinin doğmasına neden olmuştur.

{maddi olanların — Yay.} üst yapısını oluştururlar. Siyasal ve hukuksal biçimlerin açıklanması —Marks, aktarılan kısımda böyle diyor— «hayatın maddi koşulları»nda aranmalıdır. Bay Mihayilovski herhalde doğurma ilişkilerinin ideolojik olduğunu düşünmüyordur. Bay Mihayilovski'nin bu konudaki açıklaması öylesine karakteristiktir ki, üzerinde durulması gerekir. Şöyle diyor: «Doğurma sorunu konusunda ne kadar ustalık gösterirsek gösterelim ve bununla ekonomik materyalizm arasında en azından bir sözcük bağlantısı kurmaya ne kadar çalışırsak çalışalım, bu toplumsal hayatın karmaşık olgular ağında, —ekonomik olgularla birlikte— öteki olgularla ne kadar iç içe geçmiş olurlarsa olsunlar, kendi fizyolojik ve ruhsal kökleri vardır.» (Emzikteki bebeklere, doğurmanın fizyolojik kökleri olduğunu mu anlatıyorsunuz Bay Mihayilovski!? Kimi aldattığınızı sanıyorsunuz?). «Ve bu, bize, ekonomik materyalizmin teorisyenlerinin yalnızca tarihle değil, ayrıca psikolojiyle de hesaplaşmadıklarını hatırlatmaktadır. Klan ilişkilerinin uygar ülkelerin tarihinde önemlerini yitirdiklerine hiç kuşku yoktur, ama doğrudan doğruya cinsel bağlarla aile bağları için aynı kesinlikle bunu ileri sürmek çok zordur. Bunlar, hiç kuşkusuz genel olarak hayatın giderek artan karmaşıklığının baskısı altında önemli değişimlere uğramışlardır ama, yalnızca hukuksal değil, ekonomik ilişkilerin bizzat kendilerinin de, cinsel ve ailevî ilişkiler üzerinde bir üst yapı oluşturdukları belli bir diyalektik ustalıkla ortaya konabilir. Bu konu üzerinde durmayacağız. Fakat gene de en azından miras kurumuna işaret edeceğiz.»

Düşünürümüz süslü ve boş lafazanlıklar alanını (*) bırakmayı ve olguları, gerçeklenebilen ve sonunda sorunun özü konusunda «insanların aldatılmasını» daha da kolaylaştıran belli olgulara yaklaşmayı başarmıştır. Öyleyse, Marks eleştirmenimizin, miras

(*) Fakat gerçekten de, çeşitli tarihsel sorunlar konusunda, materyalistlerin yaptığı sayısız materyalist açıklamalardan bir tekini bile incelemek için hiç bir çaba harcamadan, materyalistleri tarihle hesaplaşmamış olmakla suçladıkları, ya da bunu ispatlayabiliriz ama, bu sıkıntıya girmeyeceğiz, biçiminde sözler ettikleri bu yönteme başka ne denebilir?

kurumunun cinsel ilişkilerle aile ilişkilerinin bir üst yapısı olduğunu nasıl ispatladığını görelim. Bay Mihayilovski şunu ileri sürüyor: «Mirasla aktarılan şey, ekonomik üretimin ürünleridir.» («Ekonomik üretimin ürünleri»!! Bu ne kültür! Ne süslü söz! Ne kadar ince bir dil!!) «Ve miras kurumunun bizzat kendisi belirli ölçüde, ekonomik rekabet olgusuyla belirlenmiştir. Fakat birincisi, maddi olmayan değerler de, —çocukların, babalarının huyunda yetiştirilmesi kaygısının yansıttığı gibi— mirasla aktarılır». Öyleyse, çocukların yetiştirilmesi de miras kurumunun bir parçasıdır! Örneğin, Rus Medeni yasasında, «ana-babalar, evde onları (yani çocuklarını) eğiterek, ahlâklarını oluşturmaya ve hükumetin amacına yardımcı olmaya çalışmalıdırlar» diyen bir madde var. Bizim düşünürümüzün miras kurumu dediği bu mudur? — «Ve ikincisi, yalnız ekonomik alanla kendimizi sınırlasak bile, nasıl miras kurumu, mirasla aktarılan üretim ürünleri olmadan kavranamıyorsa, aynı biçimde «doğurma»nın ürünleri olmadan, doğrudan doğruya bunlara bağlı olan bu karmaşık ve yoğun psikoloji olmadan da kavranamaz.» (Dile dikkat edin: Karmaşık ruhsal bir durum, doğurmanın ürünlerine «bağlıdır»! Gerçekten ne kadar nefis!). İşte böylece miras kurumu, aile ve cinsel ilişkilerin üstyapısını oluşturuyor, çünkü miras, doğurma olmadan düşünülemez! Ama bu gerçekten de Amerika'nın keşfidir! Şimdiye kadar, beslenme zorunluluğu, mülkiyet kurumunu ne kadar az açıklayabiliyorsa, doğurma da, miras kurumunu o kadar az açıklayabilir diye düşünülüyordu. Şimdiye kadar herkes, örneğin Rusya'da *fief* sisteminin (39) geliştiği dönemde, toprak, mirasla devredilemiyorduysa (çünkü ancak koşula bağlı mülkiyet sayılıyordu) bunun açıklaması, o dönemin toplumsal örgütlenmesinin özelliklerinde aranmalıdır sanıyordu. Anlaşılan Bay Mihayilovski, o dönemin *fief* sahibinin doğurma ürünlerine bağlı olan ruhsal durumunun yeterince karmaşık olmamasıyla, sorunun açıklanabileceği kanısındadır.

«Halkın Dostu»nun üzerini biraz kazıyın -bilinen bir sözü yorumluyorsak böyle diyebiliriz- altından bir burjuvanın çıktığını göreceksiniz. Gerçekten de Bay Mihayilovski'nin miras kurumuy-

la çocukların eğitiminin ve doğurmanın psikolojisinin ilişkisi konusundaki düşüncelerine miras kurumunun da çocukların yetiştirilmesi kadar ebedi, hayati ve kutsal olmasından başka hangi anlamı verebiliriz? Gerçi, Bay Mihayilovski, «miras kurumu belli bir dereceye kadar ekonomik rekabet olgusuyla belirlenir» diye açıklamada bulunarak, kendisine bir kaçamak yol bırakmaya çalışmaktadır, fakat bu, soruya açık bir cevap vermekten kaçınmaktan, hatta boşuna kaçınmaktan başka bir şey değildir. Mirasın, tam olarak hangi «belli ölçüde» rekabet temeline dayandığı konusunda bize tek bir söz etmezken, rekabet ve miras kurumu arasındaki bu ilişkiye özünde neyin yol açtığını da kesin olarak açıklamamışken, biz bu sözü nasıl dikkate alabiliriz? Gerçekte miras kurumu, özel mülkiyetin varlığını kabul eder ve bu da yalnızca mübadelenin ortaya çıkmasıyla doğar. Temeli, zaten başlamış olan toplumsal emeğin uzmanlaşmasında ve ürünlerin pazarda yabancılaşmış olmasındadır. Örneğin, Amerika'da ilkel yerli topluluğun bütün üyeleri ihtiyaç duydukları bütün maddeleri ortaklaşa ürettikleri sürece, özel mülkiyet olanaksızdı. Fakat iş bölümü topluluk içerisinde yaygınlaşmaya, topluluğun üyeleri, kişi olarak herhangi bir maddenin üretimiyle uğraşmaya ve onu pazarda satmaya başladıkları zaman, meta üreticilerinin maddi olarak böyle ayrılışı, özel mülkiyet kurumunda ifadesini buldu. Gerek özel mülkiyet olsun, gerekse miras olsun, ayrı, küçük (tek eşli) ailelerin daha o dönemde ortaya çıktığı ve mübadelenin gelişmeye başladığı toplumsal bir düzenle ilgili kategorilerdir. Bay Mihayilovski'nin örneği, ispatlamak istediği şeyin bütünüyle tersini ispatlıyor.

Bay Mihayilovski olgulara başka bir atıfta daha bulunuyor —bu da kendine özgü bir incidir!— materyalizmi düzeltmeye şöyle devam ediyor: «Klan ilişkilerine gelince, bu ilişkiler üretim biçimlerinin etkisi altında (bu da bir kaçamaktır, ama daha açıktır. Hangi üretim biçimleri acaba? Boş bir laf!) uygar halkların tarihinden gerçekten de kısmen silinmişlerdir, fakat bunlar kendi devamları ve genelleştirilmeleri içinde ulusal bağlarda erimişler-

dir». Böylece ulusal bağlar klan bağlarının bir devamı ve genelleştirilmesi oluyor! Öyle anlaşılıyor ki, Bay Mihayilovski, toplum tarihiyle ilgili görüşlerini, okuldaki çocuklara öğretilen masallardan almaktadır. Toplum tarihi —bu beylik sözlere göre— şöyledir: Önce her toplumun hücresi olan aile oluşmuştu (*), daha sonra aile, bir aşiret durumuna ve aşiret de devlet durumuna gelmişti. Bay Mihayilovski ciddi bir biçimde bu çocukça saçmaları tekrarlıyorsa -herşey bir yana-, bu, yalnızca, Bay Mihayilovski'nin tarihin gelişmesi hakkında, Rus tarihi sözkonusu olsa bile, en ufak bir fikri olmadığını gösterir. Eski Rus klan hayatından söz edilebiliyorsa da, hiç kuşku yok ki, Orta Çağ'da Moskova çarları devleti döneminde, bu klan bağları artık yoktu, yani devlet, hiç de klana bağlı olmayan bölgesel birliklere dayanıyordu: Toprak ağaları ve manastırlar, çeşitli bölgelerden köylüler edindiler ve böylece oluşan topluluklar salt bölgesel birliklerdi. Fakat o dönemde sözcüğün gerçek anlamıyla, ulusal ilişkilerden hemen hemen hiç söz edilemezdi: Devlet daha önceki özerkliğin canlı izlerini, yönetim özelliklerini, bazen de kendi birliklerini (yerli boyarlar savaşa kendi bölüklerinin başında gidiyorlardı) kendi gümrük sınırlarını v.b. koruyan ayrı «topraklar»a, hatta bazan prensliklere bölünmüştü. Ancak Rusya tarihinin çağdaş dönemi (aşağı yukarı 17. yy'dan bu yana) bu tip bölgelerin, toprakların ve prensliklerin gerçekten bütünüyle kaynaşmasıyla nitelendirilebilir. Çok saygıdeğer Bay Mihayilovski; bu kaynaşma, ne klan bağlarıyla, ne de onların devamı ve genellemesiyle sağlanmıştır: Bölgeler arasındaki mübadelelerin artması metaların adım adım gittikçe büyüyen dolaşımı ve küçük çaplı bölgesel pazarların, bütün Rusya'nın tek bir pazarı durumunda merkezileşmesiyle sağlanmıştır. Bu sürecin efendileri ve yöneticileri tüccar - kapitalistler olduğundan, bu ulusal ilişkilerin yaratılması, burjuva ilişkilerinin yaratılmasın-

(*) Bu tam da bir burjuva düşüncesidir: Ayrı, küçük aileler, ilk kez burjuva düzende hakim duruma geldiler, tarih-öncesi çağda bunlar kesinlikle yoktu. Günümüzdeki düzenin özelliklerini bütün çağlara ve halklara uygulamak burjuvaların en tipik özelliğidir.

dan başka birşey değildir. Bay Mihayilovski olgulara yaptığı her iki atıfta da, kendi kendisini yere batırmış ve bize burjuva bayağılığı örneklerinden başka hiçbirşey vermemiştir: *Bayağılıktır;* çünkü miras kurumunu, doğurma ve onun psikolojisiyle; milliyeti de kan bağlarıyla açıklamıştır. *Burjuvalıktır;* çünkü tarihsel olarak belirlenmiş bir toplumsal biçimlenmenin (mübadele temeline dayanan) kategorilerini ve üst yapılarını çocukların yetiştirilmesi, «doğrudan doğruya» cinsel bağlar gibi genel, ve ebedî kategoriler olarak almıştır.

Burada son derece karakteristik olan şey, sübjektif düşünürümüzün lafazanlıklardan somut gerçeklere geçmeye çalışır çalışmaz, hemen bir pislik çukurunda soluğu almasıdır. Öyle anlaşılıyor ki, pek de temiz olmayan bu durumda kendini son derece rahat hissetmektedir: Oraya rahatça oturmuş, kendisine çeki-düzen vermekte ve bütün çevresine pis çamur atmaktadır. Örneğin: Tarihin, bir sınıf mücadelesi olayları dizisi olduğu tezini çürütmek istemekte ve böylece bir derinlik kuruntusuyla bu tezi «aşırı» olarak nitelemektedir. Şöyle diyor: «Marks tarafından kurulan ve sınıf mücadelesini yürütmek için örgütlendirilen Uluslararası İşçi Birliği ([40]), Fransız ve Alman işçilerinin, birbirlerinin boğazlarını kesmelerini, birbirlerini soymalarını engelleyemedi.» Onun ileri sürdüğüne göre, bu, materyalizmin «ulusal gurur ve ulusal kin şeytanıyla» hesaplaşmamış olduğunu ispatlamaktadır. Böyle bir iddia, eleştirmeni, ticaret ve sanayi burjuvazisinin gerçek çıkarlarının bu kinin başlıca temelini oluşturduğunu, bağımsız bir etken olarak ulusal duygudan söz etmenin, ancak sorunun özünü gözardı etmek olduğunu anlamayı kesin olarak başaramadığını ortaya çıkarmaktadır. Bu arada düşünürümüzün ne kadar derin bir milliyetçilik görüşüne sahip olduğunu zaten daha önce görmüştük. Bay Mihayilovski, Enternasyonal'den ancak Burenin'in ([41]) alaylı tavrıyla sözeder: «Marks, gerçekten de parçalanmış, ama yeniden dirilecek olan Uluslararası İşçi Birliği'nin başıydı.». Hiç kuşkusuz uluslararası dayanışmanın *nec plus ultra'sı* (*) iç politika

(*) İyi anlamda bir niteliğin ya da bir durumun en son düzeyi — Yayıncı.

tarihçisinin *Ruskoye Bogatstvo'nun* 2. sayısında dar kafalı bir bayağılıkla ayrıntılı olarak açıkladığı, «adil» bir mübadele sisteminde görülürse ve gerek adil olsun gerek olmasın mübadelenin burjuvazinin hakimiyetini öngördüğü ve kapsadığı uluslararası çatışmaların sona ermesinin, mübadele temeline dayanan ekonomik örgütlenme yıkılmadıkça olanaksız olduğu kavranamazsa, o zaman, Enternasyonal'den alaycı bir tavırla sözetmekten başka bir şey yapılamayacağı anlaşılabilir bir şeydir. O zaman Bay Mihayilovski'nin ulusal kinle mücadele etmekte, her ayrı ülkedeki ezen sınıfa karşı bir mücadele için, ezilen sınıfı örgütlemek ve birleştirmekten, böyle ulusal işçi sınıfı örgütlerini, uluslararası sermayeye karşı savaşmak için tek bir uluslararası işçi sınıfı ordusunda birleştirmekten başka bir yol olmadığı yalın gerçeğini kavrayamadığı anlaşılabilir. Enternasyonal'in, işçilerin birbirlerinin gırtlaklarına sarılmasını engellemediği sözüne gelince, Bay Mihayilovski'ye, örgütlenmiş proletaryanın savaşı yürüten egemen sınıflar karşısındaki gerçek tavrını ortaya koyan Komün olaylarını hatırlatmak yeterli olacaktır.

Bay Mihayilovski'nin bütün bu tartışmasında, özellikle en iğrenç olan şey, kullandığı yöntemlerdir. Enternasyonal'in taktiğinden memnun değilse, onun adına Avrupa işçilerinin örgütlendikleri görüşlerini paylaşmıyorsa, hiç olmazsa bunları doğrudan doğruya ve içtenlikle eleştirmeli, daha doğru bir taktiğin ve daha doğru görüşlerin hangi görüşler olacağı konusundaki kendi görüşlerini açıklamalıdır. Oysa bu konuda kesin ve açık olarak hiçbir itiraz yapılmamıştır ve rastladığımız tek şey, süslü lafazanlıklar kargaşası içerisinde şuraya buraya serpiştirdiği anlamsız alaylardır. Özellikle Enternsyonalin görüşleri ve taktiğinin savunulmasına, Rusya'da yasalarca izin verilmediği gözönünde tutulursa, buna pislikten başka hangi ad verilebilir? Bay Mihayilovski'nin, Rus marksistleriyle tartışırken kullandığı yöntemler de tıpkı böyledir: Doğrudan doğruya ve kesin bir eleştiriden geçirmek üzere onların tezlerinden herhangi birini dürüstçe ve doğru bir biçimde formüle etmek sıkıntısına katlanmadan kulağına çalınan

marksist tartışma parçalarına sarılmayı ve bunları tahrif etmeyi tercih etmektedir. Siz karar verin: «Marks, tarihsel zorunluluk ve toplumsal olgular yasasına uygunluk düşüncesini keşfedenin kendisi olduğunu düşünecek kadar çok akıllı ve çok bilgiliydi... (Marksist merdivenin) en alt basamakları (*) bunu (tarihsel zorunluluk görüşünün Marks tarafından bulunan ya da keşfedilen yeni bir şey olmadığının daha önce ortaya çıkarılmış bir gerçek olduğunu) bilmiyorlar, ya da hiç olmazsa, bu gerçeğin ortaya çıkarılması için yüzyıllarca harcanmış olan zihinsel çaba ve enerji konusunda ancak belirli - belirsiz bir görüşe sahip bulunuyorlar».

Hiç kuşkusuz böyle sözler, marksizmi ilk defa duyan insanlar üzerinde etki bırakabilir ve bunlarla eleştirmen de amacına, yani caroitmak, hakaret etmek ve «yenmek» (*Ruskoye Bogatstvo* yazarlarının Bay Mihayilovski'nin yazıları konusunda kullandıkları sözcük) amacına kolayca ulaşabilir. Marks konusunda birazcık bilgisi olan herhangi bir kimse, böyle yöntemlerin sahteliği ve yalancılığını hemen kavrayacaktır. Marks'la aynı görüş paylaşılmayabilir. Ama Marks'ın daha önceki sosyalistlere göre, *yeni bir şey* getiren görüşlerini son derece açıklıkla formüle ettiği inkâr edilemez. Bu yeni şey şuydu: Daha önceki sosyalistler görüşlerini ortaya koymak için, var olan düzende yığınların ezildiğini, her insanın kendi ürettiğini kendisinin alacağı bir sistemin üstünlüğünü göstermek, bu ideal sistemin, insan doğası»yla akılcı ve ahlâksal bir hayat kavramıyla v.b. uyumluluk içerisinde bulunduğunu ortaya koymak yeterlidir sanıyorlardı. Marks, böyle bir sosyalizmle yetinmenin olanaksız olduğunu gördü. Varolan düzeni

(*) Bu anlamsız tarimle ilgili olarak Bay Mihayilovski'nin (eleştirmenimizin tezlerinden hiç birini doğrudan doğruya ve açık açık eleştirmeyeceği kadar zeki ve bilgili olan) Marks'a özel bir yer ayırdığını daha sonra Engels'i koyduğunu («Pek de yaratıcı olmayan bir zekâ»), sonra Kautsky ve öteki Marksistler gibi az çok bağımsız kişileri koyduğunu belirtelim. Böyle bir sınıflandırma, ciddi bir değer taşıyabilir mi? Eleştirmen Marks'ı halkın düzeyine indirgeyenlerden memnun değilse, bunları Marks'a dayanarak düzeltmesine kim engel oluyor ki? Kendisi böyle bir şey yapmıyor, öyle anlaşılıyor ki, nüktedan olmak istemiş, ama nüktesi başarısız kalmıştır.

belirlemek, onu eleştirmek ve mahkum etmekle kendisini sınırlamadı, gerek Avrupa, gerekse Avrupa dışındaki çeşitli ülkelerde farklılıklar gösteren bu düzeni ortak bir temele - işleyiş ve gelişme yasalarını nesnel bir tahlilden geçirmiş olduğu kapitalist toplumsal biçimlenmeye indirgeyerek, böyle bir toplumun bilimsel bir tanımını verdi - (bu düzendeki sömürünün *zorunluluğunu* gösterdi). Aynı biçimde, ünlü ütopyacı sosyalistlerin ve bu sosyalistlerin başarısız taklitçileri sübjektif toplumbilimcilerin iddia ettikleri gibi, yalnızca sosyalist sistemin insan doğasıyla uyum içerisinde bulunduğunu ileri sürmekle de yetinmedi. Kapitalist düzenin aynı *nesnel* tahliliyle bunun sosyalist bir düzene dönüşmesinin *zorunluluğunu* ispatladı. (Bunu noksansız olarak nasıl ispatladığı ve Bay Mihayilovski'nin buna nasıl karşı çıktığı, tekrar üzerinde durmak zorunda kalacağımız bir konudur). Marksistler arasında sık sık rastlanılan zorunluluğa başvurmanın kaynağı budur. Bay Mihayilovski'nin soruna getirmiş olduğu çarpıtma açıktır: Teorinin bütün somut içeriğini, bütün özünü gözardı etmiş ve sorunu, sanki bütün teori, bir «zorunluluk» kavramından ibaretmiş gibi («karmaşık ve pratik işlerde yalnızca buna baş vurulamaz»), sanki bu teorinin *kanıtı* tarihsel zorunluluğun böyle istemesiymiş gibi sunmuştur. Başka bir deyişle, öğretinin içeriği konusunda hiç bir sey ileri sürmeden, bu öğretinin yalnızca etiketine yapışmış, Marks'ın öğretisi durumuna getirmeye çaba gösterdiği bu «kalp para»ya gene yüzünü ekşitmeye başlamıştır. Hiç kuşkusuz, onun şaklabanlıklarını izlemeye çalışmayacağız, çünkü böyle şeyleri yeteri kadar anlamış bulunuyoruz. Bırakın Mihayilovski, *(Novoye Vremya*'da ([42]) Bay Mihayilovski'nin sırtını sebepsiz yere sıvazlamayan) Bay Burenin eğlensin ve zevk alsın diye zıplayıp dursun; Marks'a saygılarını sunduktan sonra köşeyi dönerek ona şöyle havlasın: «Ütopyacı ve idealistlerle olan tartışması, bu durumuyla» yani tartışmanın içersindeki iddialar marksistler tarafından tekrarlandığı zamandaki durumuyla, «tek taraflıdır». Böyle karşı çıkışlara, havlamaktan başka bir ad veremeyeceğiz, çünkü Bay Mihayilovski, bu tartışmaya somut, kesin ve doğruluğunun

araştırılıp incelenmesi olanaklı bulunan *tek bir* itiraz getirmiyor: Rus sosyalist sorunlarının çözüme kavuşturulmasında, bu tartışmayı, son derece önemli kabul ettiğimizden, bu konuyu tartışmaya ne kadar istekli olursak olalım, bu havlamalara hiçbir cevap veremeyiz ve ancak omuzumuzu silkerek şöyle diyebiliriz :

Küçücük bir köpek arkasından havlıyorsa filin,
Gerçekten çok güçlü olması gerekir köpeğin! (43)

Bay Mihayilovski'nin, bundan sonra tarihsel zorunluluk konusunda ileri sürdüğü görüş de son derece ilgi çekicidir; çünkü, kısmen de olsa, «ünlü toplumbilimcimiz»in (Bay Mihayilovski'nin, «kültürlü toplulumumuz»un liberal temsilcileri arasındaki Bay V. V. için kullandığı sıfat) satışa çıkaracağı gerçek ideolojik mallarını ortaya koymaktadır. Bay Mihayilovski, «tarihsel zorunluluk görüşüyle kişisel çalışmanın önemi arasında bir karşıtlıktan» sözetmektedir: Toplumsal açıdan bir çalışma içerisinde olan kişiler, kendilerini çalışıyor zannetmekle yanılgı içindedirler, gerçekte onlar «çalışmaya aktarılmıştır», «tarihsel zorunluluğun her yerde mevcut yasalarıyla esrarengiz bir yeraltından yönlendirilen kuklalardır». Böylece onun iddiasına göre, «kısır» ve «darmadağınık» olarak nitelediği bu düşünceden çıkartılacak sonuç işte budur. Her okur, Bay Mihayilovski'nin bu saçmalıkları, kuklaları v.b. nereden bulduğunu bilmeyebilir. Burada sözkonusu olan öznel düşünürümüzün en sevdiği oyuncak atlarından biri, determinizmle ahlak, tarihsel zorunlulukla kişinin önemi arasındaki çatışma konusundaki görüşüdür. Bu konuda sayfalar dolusu yazı yazmış ve bu çatışmayı ahlak ve kişinin rolü lehine çözmek için sürüyle duygusalca ve küçük - burjuvaca saçmalıklar yapmıştır. Gerçekte, burada hiçbir karşıtlık yoktur: Determinizmin, o pek hoşlandığı dar kafalı ahlakçılığın ayağını kaydıracağından korkan (hani haksız da değil) Bay Mihayilovski bunu uydurmuştur. İnsan davranışlarının zorunlu olduğu sonucunu çıkaran ve saçma özgür irade masalını reddeden determinizm görüşü, hiçbir biçimde insan aklını, insan bilincini, ya da insan davranışlarının bir değerlendirmesini ortadan kaldırmaz. Tam tersine, yalnızca deterministe görüş,

istediğiniz herşeyi özgür iradeye maletmek yerine, kesin ve doğru bir değerlendirmeyi olanaklı kılar. Tıpkı bunun gibi, tarihsel zorunluluk görüşü de, tarihte, kişinin rolünü hiç de sarsıntıya uğratmaz: Bütün tarih, bireylerin eylemlerinden oluşur, bu bireyler hiç kuşkusuz aktif kişilerdir. Bir kişinin toplumsal çalışması değerlendirildiğinde, ortaya çıkan esas soru şudur: Kişinin eylemlerinin başarısını sağlayan hangi koşullardır? Bu eylemlerin bir karşı eylemler denizinde kaybolmuş, tek başına bir eylem olarak kalmamasının güvencesi nedir? Şu soru da, sosyal - demokratların ve öteki Rus sosyalistlerinin farklı biçimlerde cevaplandırdıkları bir sorudur: Sosyalist bir düzeni kurmaya yönelik eylemlerin ciddi sonuçlar verebilmesi için, kitleleri kendisine nasıl çekmesi gerekir? Açıktır ki, bu soruya verilecek cevap, doğrudan doğruya ve ivedilikle, insanın, Rus gerçekliği tarafından şekillendirilen toplumsal güçler guruplaşmasını ve sınıf mücadelesini nasıl anladığına bağlıdır. Burada da Bay Mihayilovski sorunu kesin olarak formüle etmek ve ona cevap vermek çabasını bile göstermeden, yalnızca bu sorunun çevresinde dolaşıp durmaktadır. Sorunun sosyaldemokrasi açısından cevabı, bildiğimiz gibi Rus ekonomisi sisteminin bir burjuva toplumu oluşturduğu görüşü temeline dayanır. Bu burjuva toplum düzeninden tek bir çıkış yolu, zorunlu olarak burjuva düzeninin niteliğinden kaynaklanan tek bir yol vardır, bu da proletaryanın, burjuvaziye karşı mücadelesidir. Ciddi bir eleştirinin, ya bizim düzenimizin bir burjuva düzeni olduğu konusundaki görüşüne karşı, ya da bu düzenin niteliğiyle gelişme yasalarının kavranmasına karşı yöneltilmesi gerektiği açıktır. Oysa Bay Mihayilovski, her fikir, eğer onun içini atıp kabuğuyla oynamaya başladığınız bir yumurta gibi ele alırsanız, çok genel bir çerçeve durumuna gelecektir! Bugünün gerçekten ciddi ve son derece önemli sorunlarını içeren bu dıştaki kabuk, Bay Mihayilovski'nin en sevdiği kısımdır. Bay Mihayilovski özellikle övünerek, örneğin, ekonomik materyalizmin kahramanlar ve kitleler sorununu bir yana attığı, ya da buna «yanlış ışık tuttuğu» konusu üzerinde durmaktadır. Görüyorsunuz ki, bugünkü Rus gerçekliğini biçimlen-

diren sınıflardan hangilerinin mücadele ettiği ve bunun temelinin ne olduğu sorusu her halde Bay Mihayilovski için çok genel bir şeydir ve onu sessizce geçiştirmektedir. Öte yandan, kahramanla kitleler arasında hangi ilişkilerin bulunduğu sorusu —bu, gerek bir işçiler, köylüler, fabrikatörler, ya da büyük toprak ağaları kitlesi olsun, önemli değil— onun son derece ilgisini çeken bir sorudur. Bu sorular gerçekten de ilginçtir, fakat materyalistleri bütün çabalarını emekçi sınıfın kurtuluşunu doğrudan doğruya ilgilendiren sorunların çözümüne ayırdıkları için kınamak dar görüşlü bilim hayranlığından başka birşey değildir. Bay Mihayilovski, materyalizm «eleştiri»sini (?) sonuçlandırırken, gerçekleri yanlış göstermek için bir çaba daha harcamakta ve bir manevra daha yapmaktadır. Engels'in, *Kapital*'in resmi iktisatçılar tarafından sessizlikle geçiştirildiği ([44]) görüşünün doğruluğundan kuşkulu olduğunu (Almanya'da bir çok üniversite bulunduğu konusunda garip bir gerekçeyle haklı göstermeye çalıştığı bir düşünce!) ortaya koyduktan sonra, şöyle diyor: «Marks, özel bir okur çevresini (işçileri) gözönüne almıyor, ve bilim adamlarından da birşeyler bekliyordu». Bu, kesin olarak yanlıştır: Marks, burjuva bilim adamlarından ne kadar az bir tarafsızlık ve bilimsel eleştiri beklenebileceğini çok iyi kavramıştı. *Kapital*'in ikinci baskısına sonsözde, bu konudaki görüşlerini son derece açık olarak ortaya koymuştu. Burada şöyle diyordu: «Alman işçi sınıfının geniş çevrelerinde *Das Kapital*'in bu kadar kısa zamanda takdir kazanması, emeğimin en iyi ödülü olmuştur. Ekonomik konularda burjuva görüşünü yansıtan... Bay Mayer, Viyanalı bir fabrikatör, Fransız - Alman savaşı sırasında yayınlanan bir broşürde, Almanların kalıtsal bir yeteneği olarak kabul edilen son derece güçlü teorik düşünme yeteneklerinin, (Der grosse theoretische Sinn - güçlü bir teorik düşünme yeteneği - Yay.). Almanya'da kültürlü denilen sınıflar arasında bütünüyle ortadan kalktığı, oysa tam tersine, işçi sınıfı arasında bu yeteneğin yepyeni bir canlılık kazandığı görüşünü son derece yerinde olarak ortaya koymuştur» ([45]).

Manevra bu defa da gene materyalizmle ilgilidir ve bütünüyle

birinci örneğe uygundur. «Teori (materyalizm teorisi) hiçbir zaman bilimsel bir biçimde ispatlanmamış ve doğrulanmamıştır.» İşte tez böyle. İspat: «Engels'in, Kautsky'nin ve bazı öteki kimselerin eserlerindeki (Blos'un son derece değerli eserinde de olduğu gibi) tarihsel içeriği tek tek iyi sayfalar pekâlâ ekonomik materyalizm etiketini bir yana bırakabilirler, çünkü (bu «çünkü»ye dikkat edin!) gerçekten (tıpkı böyle!) bunlar, bu telde ekonomik nota ağır bassa da, toplumsal hayatın bütününü gözönüne almaktadırlar.» Sonuç...: «Bilimde, ekonomik materyalizm kendini haklı çıkarmamıştır».

Bilinen bir oyun! Bir teorinin tutarsızlığını göstermek için, Bay Mihayilovski, önce bu teorinin bütün bir toplumsal yaşamı gözönünde tutmama gibi saçma bir niyeti olduğunu ileri sürerek, onu çarpıtmaktadır, oysa durum bunun tam tersidir: Materyalistler (marksistler) toplumsal hayatın yalnızca ekonomik yönünü değil (*) bütün yönlerini tahlil etmenin zorunluluğunu ortaya koyan ilk sosyalistlerdi. Daha sonra da «gerçekte» materyalistlerin, ekonomiyle bütün bir toplumsal yaşamı «son derece iyi» bir biçimde açıkladıklarını ileri sürüyor (yazarı açıkça yalanlayan bir gerçek); ve son olarak materyalizmin «kendi kendini haklı çıkarma-

(*) Bu, **Kapital**'de ve daha önceki sosyalistlere göre, sosyal-demokratların taktiklerinde son derece açık olarak ifade edilmiştir. Marks, sorunların doğrudan doğruya ekonomik açıdan sınırlandırılmamasını istiyordu. 1843'de tasarlanan bir derginin ([46]) programını hazırlarken, Marks Ruge'ye bir mektubunda şöyle yazıyordu: «*Sosyalist ilkenin tümü gene yalnızca bir yöndür... Biz, kendi payımıza* öteki yöne, insanın teorik varlığına da aynı derecede önem vermeli ve dolayısıyla, dini, bilimi vb. eleştiriden geçirmeliyiz... Nasıl, **din**, insanın teorik çatışmalarının içeriğini oluşturuyorsa, siyasal **Devlet**'de insanın pratikteki çatışmalarının içeriğini oluşturur. Bu nedenle, siyasal devlet, kendi biçiminin sınırları içerisinde, **sub specie rei publicae** (siyasal açıdan) bütün toplumsal çatışmaları, ihtiyaçları ve çıkarları ifade eder. Bu nedenle son derece özel bir siyasal sorunu - örneğin, kast sistemiyle temsili sistem arasındaki farkı - eleştiriden geçirmek, hiç de hauteur de principes (metinde Fransızca'dır, «ilkelerin yüksekliğinden» - Yayıncı) aşağılara inmek anlamına gelmez, çünkü bu sorun **siyasal** dilde, insanın hakimiyetiyle, özel mülkiyetin hakimiyeti arasındaki farkı ortaya koyar. Böylece, eleştirmenin yalnızca (kaşarlanmış bir sosyalistin pek değer vermediği) bu siyasal sorunlarla ilgilenebilmesi anlamına değil, ayrıca ilgilenmek zorunda olduğu anlamına da gelir.» ([47]).

dığı» sonucuna varıyor. Oysa Bay Mihayilovski, şu sizin manevralarınız kendi kendilerini parlak bir şekilde haklı çıkarmışlardır!

Bay Mihayilovski'nin materyalizmi «çürütmek» için ileri sürdüklerinin hepsi işte budur. Tekrarlıyorum, burada hiçbir eleştiri yoktur. Bu, boş ve kibirli bir gevezelikten başka birşey değildir. Bay Mihayilovski'nin üretim ilişkilerinin, bütün ötekilerin temelini oluşturduğu konusundaki görüşüne karşı hangi itirazları ileri sürdüğünü; Marks'ın materyalist yöntemi kullanarak geliştirdiği toplumsal biçimlenme ve bu biçimlenmelerin doğal - tarihsel gelişme süreci kavramının doğruluğunu nasıl çürüttüğünü; örneğin, sözünü ettiği yazarların çeşitli tarihsel sorunlarla ilgili materyalist açıklamalarının yanlışlığını nasıl ispatladığını, herhangi bir kişiye sorduğumuzda, cevap ancak şöyle olacaktır: Bay Mihayilovski hiçbir itiraz ileri sürmemekte, hiçbir şeyi çürütmemekte, hiçbir yanlışlığı tespit etmemektedir. Ancak sorunun özünü lafazanlıkla geçiştirmeye çalışmış ve bu arada da çeşitli oyunlarla bin dereden su getirmiştir.

Böyle bir eleştirmen, *Ruskoye Bogatstvo*'nun ikinci sayısında marksizmi çürütmeyi sürdürdüğünde, ondan hemen hemen hiçbir ciddi şey beklenemez. Tek fark, manevra alanındaki icatçılığının daha şimdiden tükenmiş olması ve başkalarının manevralarını kullanmaya başlamasıdır.

Bay Mihayilovski toplumsal hayatın «karmaşıklığı» konusunda nutuk çekmekle işe başlıyor: Diyor ki, bakın, Galvanizm bile ekonomik materyalizmle ilişkilidir, çünkü Galvani'nin deneyleri, Hegel üzerinde de «bir etki bırakmıştır». Ne kadar zekice bir nükte! İnsan aynı rahatlıkla, Bay Mihayilovski'yle Çin İmparatoru arasında bile bağıntı kurabilir! Buradan, saçma sapan konuşmayı son derece seven insanların da bulunduğu sonucundan başka bir sonuç çıkarılabilir mi?!

Bay Mihayilovski şöyle devam ediyor: «Şeylerin tarihsel akışının özü genel olarak kavranılamaz; ekonomik materyalizm öğretisi de, bunu bu öğretinin şu iki temel dayanağına karşın kavrayamamıştır: Üretim ve mübadele biçimlerinin herşeyi belirle-

yen öneminin bulunması ve diyalektik sürecin itiraz kabul etmezliği».

Böylece materyalistler, diyalektik sürecin «itiraz kabul etmezliği»ne dayanıyorlar! Başka bir deyişle materyalistler, toplum bilimsel teorilerini Hegel'in Üçlü'lerine ([48]) dayandırıyorlar. Burada, Marksizmi Hegelci diyalektiği kabul etmekle suçlama biçimindeki her zaman el altında hazır olan bir yöntemi buluyoruz; bu da, burjuva Marks eleştirmenlerinin yeterince eskittikleri bir suçlamadır. Bu baylar, öğretiye karşı hiçbir tutarlı karşı - görüş getiremediklerinden, Marks'ın anlatım biçimine sarılmışlar ve anlatım biçiminin özünü böyle sarsacaklarını düşünerek, teorinin kökenine saldırmışlardır. Bay Mihayilovskide, bu tür yöntemlere baş vurmakta bir an bile duraklamamaktadır. Yüzeysel bir gerekçe olarak Engels'in, *Anti - Dühring*'inden ([49]) bir bölümü kullanmaktadır. Marks'ın diyalektiğine saldıran Dühring'e cevap verirken Engels, Marks'ın herhangi bir şeyi Hegelci Üçlüler yardımıyla «ispatlamayı» hiçbir zaman düşünmediğini, yalnızca somut süreci incelediğini ve tahlil ettiğini; onun kabul ettiği tek teori ölçütünün, bu teorinin gerçeklikle uygunluğu olduğunu ileri sürmektedir. Kimi zaman bir toplumsal olgunun gelişmesi; Hegelci Şema'ya, yani; tez - inkâr - inkârın inkârı şemasına uyduysa, bunda şaşılacak birşey yoktur, çünkü bu, doğada hiç de az karşılaşılan bir şey değildir. Engels doğa tarihinden (bir buğday tanesinin gelişmesi} ve toplumsal alandan {toplum tarihinden - Alm. metin, S: 156} örnekler göstererek devam ediyor —örneğin. önce ilkel komünizm, daha sonra özel mülkiyet, daha sonra da emeğin kapitalist toplumsallaşması, ya da önce ilkel materyalizm, sonra idealizm, en sonunda da bilimsel materyalizm v.b. vardı. Engels'in iddiasında başlıca ağırlık noktası materyalistlerin gerçek tarihsel süreci, doğru ve noksansız bir biçimde ortaya koymaları gerektiği, diyalektik konusundaki ısrarın, Üçlü'nün doğruluğunu gösteren örnekler seçilmesinin bilimsel sosyalizmin çıktığı Hegel'ciliğin, bunun anlatım biçiminin bir kalıntısından başka birşey olmadığı herkes için açıktır. Gerçekten de herhangi bir şeyi Üçlü'lerle «is-

patlamanın» saçma olduğu, hiçkimsenin böyle bir şey yapmayı düşünmediği kesin olarak açıklandığında, «diyalektik» süreç örnekleri ne önem taşıyabilir? Bunun ancak öğretinin kaynağını gösterdiği, bunun ötesinde hiçbir şey göstermediği açık değil midir? Bay Mihayilovski, teoriyi kaynağı nedeniyle suçlamamak gerektiğini ileri sürdüğünde kendisi de bunu kavramıştır. Ama Engels'in açıklamalarından, teorinin kaynağının da ötesinde bir şeyler bulabilmek için, materyalistlerin hiç olmazsa bir tarihsel *soruna* ilgili gerçeklerin gücüyle değil de, Üçlü'ler yardımıyla çözüm getirdikleri konusunda bir kanıt gösterilmelidir. Bay Mihayilovski bunu kanıtlamaya çalışmış mıdır? Hayır, hiçbir biçimde. Tersine, «Marks boş diyalektik şemayı, somut bir içerikle öylesine doldurmuştur ki, bu şema, hiçbir şey değiştirilmeden bir kâsenin kapağı gibi bu içerikten çıkarılabilir». Kendisi de kabul etmek zorunda kalmıştır. (Bay Mihayilovski'nin burada yaptığı —gelecekle ilgili— bir istisnaya gelince, bunu daha sonra ele alacağız). Durum böyleyse, Bay Mihayilovski hiçbir şeyi değiştirmeyen bir kapak konusunda, neden bu kadar gürültü yapıyor? Sonra neden, materyalistlerin diyalektik sürecin inkar edilmez niteliğine «dayandıklarını» ileri sürüyor? Bu kapağa karşı mücadele ederken neden açık açık yalan söyleyerek bilimsel sosyalizmin «temel dayanaklarından» birine karşı mücadele verdiğini ileri sürüyor?

Bay Mihayilovski'nin Üçlü örnekleri nasıl tahlil ettiğini incelemeyeceğimi belirtmeme gerek yok. Çünkü tekrarlıyorum, bunun ne bilimsel materyalizmle, ne de Rus Marksizmiyle hiçbir ilişkisi yoktur. Ama şu da ilgi çekicidir: Bay Mihayilovski, marksistlerin, diyalektiğe karşı tavırlarını böylesine çarpıtmak için acaba hangi nedenlere dayanmıştır? İki nedene: Birincisi, Bay Mihayilovski bir atasözünde olduğu gibi, çanın çaldığını duymuştur ama, bu sesin nereden geldiğini anlayamamıştır; ikincisi, Bay Mihayilovski, bir başka hileye daha başvurmuştur (ya da daha doğrusu Dühring'i taklit etmiştir).

1. ye Ek : Bay Mihayilovski marksist yazıları okurken, sürek-

li olarak toplumbilimde «diyalektik yöntem»den gene toplumsal sorunlar alanında (ki söz konusu olan yalnızca budur) «diyalektik düşünce»den v.b. söz edildiğini duymuştur ve görmüştür. Yüreğinin bütün saflığıyla (ki saflık olsaydı daha iyi olurdu), bu yöntemin, bütün toplumbilimsel sorunların Hegel'ci Üçlü'nün yasalarına göre çözüme kavuşturulmasından oluştuğunu zannetmiştir. Önündeki soruna biraz daha dikkatle eğilmiş olsaydı, bu görüşünün saçmalığına inanmaktan başka bir çıkar yol bulamazdı. Marks'la Engels'in - metafizik yönteme karşı - diyalektik yöntem adını verdikleri şey, toplumun, sürekli gelişme durumunda olan canlı bir organizma (mekanik olarak birbirlerine bağlanmış ve dolayısıyla ayrı ayrı toplumsal ögelerin her türlü rastlantısal birleşmelerine izin veren bir şey olarak değil), kabul edilerek incelenmesi, o toplumsal biçimlenişi oluşturan üretim ilişkilerinin nesnel bir tahlilini, bunların işleyiş ve gelişme yasalarının araştırılmasını gerektiren bir organizma olarak gören toplumbilimdeki bilimsel yöntemden başka birşey değildir. Aşağıda diyalektik yöntemle metafizik yöntem, (ki bu kavrama kuşkusuz toplumbilimdeki sübjektif yöntem de eklenebilir) arasındaki ilişkiyi Bay Mihayilovski'nin bizzat kendi iddialarından alınmış örneklerle açıklamaya çalışacağız. Şimdilik yalnızca şöyle diyeceğiz: Diyalektik yöntemin, gerek Engels tarafından (Engels'in Dühring'e karşı polemiğinde: Sosyalizmin Ütopyadan Bilime Doğru Gelişmesi), gerek Marks tarafından (*Kapital*'in Almanca ikinci baskıya «Sonsöz»de ve *Felsefenin Sefaleti*'ndeki çeşitli yorumlar ([50]) yapılan tanım ve anlatımını okuyan herkes, Hegelci Üçlülerin hiç üzerinde durulmadığını, bu yöntemin, toplumsal evrimi, toplumsal ekonomik biçimlenmelerin gelişmesindeki bir doğa tarihi süreci gibi kabul etmekten ibaret olduğunu görecektir. Bunu kanıtlamak için, *Vestnik Yevropy*, 1872, Sayı 5'te (Not: «Karl Marks'ın Ekonomi Politik Eleştirisinin Bakış Açısı» adlı yazıda ([51]), Karl Marks'ın *Kapital*'in Almanca ikinci baskıya «Sonsöz»ünden aktarılmış olan diyalektik yöntem açıklamasını *In Extenso* (geniş olarak - Yay.) vereceğim. Marks orada *Kapital*'de kullandığı yöntemin pek anlaşılma-

dığını ileri sürüyor. «Alman eleştirmenler, kuşkusuz, 'Hegel'ci sofistik diye feryad ettiler». Ve Marks, yöntemini daha bir açıklıkla ortaya koymak için, bu yöntemin yukarda söz konusu edilen yazıdaki açıklamasını aktarıyor, bu yazıda deniyor ki, Marks için önemli olan tek şey, araştırdığı olgulara yön veren yasaları bulmaktır... Bu nedenle başlıca önemli olan şey, bunların değişme, gelişme, yani bir biçimden ötekine, bir toplumsal ilişkiler düzeninden ötekine geçişleri yasasıdır. Dolayısıyla Marks, tek birşeyin üzerinde durmaktadır: Kesin bilimsel bir araştırmayla, ele alınan toplumsal ilişkilerin zorunluluğunu ispatlamak ve kendisine başlıca hareket ve dayanak noktası olan olguları olanaklar ölçüsünde ve noksansız olarak saptamak. Bu amaçla, var olan düzenin zorunluluğunu ispatlarken, aynı zamanda, başkaları ona inansın ya da inanmasın, onun bilincinde olsun ya da olmasın, bir önceki düzenin içerisinden çıkması kaçınılmaz olarak gereken başka bir düzenin zorunluluğunu da ispatlaması yeterli olacaktır. Marks, toplumsal hareketi, yalnızca insan iradesinden, bilincinden, niyetinden bağımsız olmakla kalmayıp, tersine insanların iradesini, bilincini, niyetlerini belirleyen yasaların yönettiği bir doğa tarihi süreci olarak kabul eder. (Yalnızca, insan, bilinçli «amaçları» hedeflediği ve belirli idealler tarafından yönlendirildiğinden, toplumsal evrimi doğa tarihinin evriminden ayıran öznelci bayların bilgisine sunulur). «...Eğer bilinçli unsur uygarlık tarihinde böylesine ikinci derecede kalan bir rol oynuyorsa, konusu uygarlığın kendisi olan eleştirinin, ne bilincin biçimi, ne de bilincin olgusu temeline dayanacağı açıktır. Bu, düşünce değil, ancak dışsal, nesnel olgu onun hareket noktası olabilir demektir. Eleştiri, belirli bir olgunun düşünceyle değil, başka bir olguyla karşılaştırılmasından ve karşı karşıya getirilmesinden oluşur. Önemli olan tek şey, her iki olgunun da olanaklar ölçüsünde noksansız olarak araştırılması ve bunların birbirlerine göre, gerçekten de farklı gelişme aşamalarını oluşturmalarıdır. Fakat daha da önemlisi, bilinen bütün durumların, bunların sıraları ve farklı gelişme aşamaları arasındaki ilişkinin de aynı ölçüde tam bir araştırmasının yapılmasıdır. Marks

ekonomik hayatın yasalarının, geçmiş ve gelecek için tek ve aynı olduğu konusundaki görüşü kabul etmez. Ona göre böyle soyut yasalar yoktur...(*) Tam tersine, ona göre her tarihsel dönemin kendine özgü yasaları vardır. Ekonomik hayat, biyolojinin öteki dallarındaki evrim tarihiyle benzerlik içinde bulunan bir ve aynı olguyu oluşturur. Daha önceki iktisatçılar, ekonomik yasaları, fiziksel ve kimyasal yasalarla karşılaştırdıkları zaman, bu yasaların niteliğini yanlış kavrıyorlardı. Olguların daha derinlemesine bir tahlili, toplumsal organizmaların da kendi aralarında, bitkisel ve hayvansal organizmalar kadar temelden farklı olduklarını ispatlamaktadır... Kapitalist ekonomiyi bu açıdan incelemeyi amaçlayan Marks, bu nedenle, ekonomik hayat konusunda yapılan her doğru incelemenin taşıması gereken amacı kesin olarak bilimsel bir biçimde formüle etmiştir. Böyle bir araştırmanın özel bilimsel değeri belirli bir toplumsal organizmanın kaynağını, varlığını, gelişmesini ve ölümünü, daha bir başka yüksek organizmanın onun yerine geçişini yönlendiren özel» (tarihsel) «yasaları ortaya çıkarmasıdır.»

İşte Marks'ın *Kapital* konusunda birçok gazete ve dergilerin notları arasında bulduğu diyalektik yöntemin tasvirl budur. Marks, bunu Almanca'ya çevirmiştir, çünkü yöntemin bu karakteristiği kendisinin de dediği gibi, kesin olarak doğrudur. O zaman şu soru ortaya çıkıyor: Bay Mihayilovski'nin bu kadar cesurca savaş açtığı Üçlü'ler, üçe bölmeler, diyalektik sürecin itiraz kabul etmezliği ve bunlara benzer saçmalıklar konusunda tek bir söz edilmiş midir? Bu tasvirden sonra, Marks, açık açık kendi yönteminin, Hegel'in yönteminin «tam karşıtı» olduğunu ileri sürmektedir. (**) Hiç kuşkusuz, insan, Üçlü'lerin rolünden, diyalektik sürecin kesin niteliğinden ancak ve ancak böyle bir durumda söz edebilir. Marks şöyle diyor : «Benim için tersine, düşünce, maddenin insan ak-

(*) Bu cümle, İngilizce ve Fransızca metinlerde yoktur. (Almanca Metinde : S. 160) - Yayıncı.

(**) Hegel'e göre, üçlünün diyalektik yasalarına uygun olarak, düşüncenin gelişmesi, gerçekliğin gelişmesini belirler (Almanca metin : s. 160) - Yayıncı.

lına yansıması ve düşünce biçimlerine dönüşmesinden başka birşey değildir». Böylece bütün sorun «mevcut şeylerin ve bunların zorunlu gelişmesinin olumlu bir algılanması»na varır; Üçlü'lere yalnız dargörüşlülerin üzerinde durabilecekleri kapağın ve kabuğun rolünden başka bir rol kalmıyor («Hegel'e özgü olan anlatım biçimlerine de ilgi duyduğum oldu», Marks aynı «Sonsöz»de böyle diyor). Öyleyse, bilimsel materyalizmin «temellerinden» birini, yani diyalektiği eleştirmek isteyen ve kafasından geçen herşeyden, hatta kurbağalardan, Napolyon'dan sözetmesine karşın, diyalektiğin ne olduğu, toplumsal gelişimin gerçekten doğa tarihinin bir süreci olup olmadığı, toplumsal ekonomik biçimlenmeleri, özel toplumsal organizmalar olarak kabul eden materyalist görüşün doğru olup olmadığı, bu biçimlenmelerin nesnel tahlil yöntemlerinin doğru olup olmadığı, toplumsal düşüncelerin gerçekten toplumsal gelişmeyi belirlemeyen, kendilerinin bu gelişme tarafından belirlenip belirlenmediği v.b. konusunda hiçbir şey ileri sürmeyen bir adamı nasıl değerlendireceğiz diye sorabiliriz. İnsan bu durumu yalnızca bir kavrayış noksanlığına bağlayabilir mi?

2. ye Ek : Diyalektiğin bu «eleştiri»sinden sonra, Bay Mihayilovski, bunları, Hegelci Üçlüler «aracılığıyla» ispatlama yöntemlerini Marks'a maleder ve gerçekten de bunlarla başarılı bir biçimde mücadele etmiş olur, «gelecekle ilgili olarak» diyor, «toplumda kendiliğinden varolan yasalar salt diyalektiğe dayandırılmıştır.» (Yukarıda sözünü ettiğimiz istisna işte budur.). Kapitalizmin gelişme yasaları gereği, mülksüzleştirenlerin mülksüzleştirilmesinin kaçınılmazlığı konusunda Marks'ın görüşü «salt diyalektik bir nitelik» gösterir. Marks'ın, toprak ve sermayenin toplumsal mülkiyeti «ideali», «kaçınılmazlığı ve kesinliği açısından, bütünüyle Hegel'ci üç-halkalık zincirinin sonunda yer alır.»

Bu görüş *bütünüyle* Dühring'ten *alınmıştır*, Dühring bunu «*Kritischen Gaschichte der Nationalökonomi und des Sozialismus*» (Üçüncü baskı, 1879. Leipzig, S. 486 - 487) (*) adlı eserinde açıkla-

(*) Ulusal Ekonominin ve Sosyalizmin Eleştirel Tarihi. (Üçüncü baskı, 1879, s.s 486-487) - Yayıncı.

mıştır. Fakat, Bay Mihayilovski bunu yaparken, Dühring konusunda tek söz etmediğine göre Marks'ı bu biçimde çarpıtma yolunda kendi başına ilerlemiş olmasın?

Engels, Dühring'e çok güzel bir cevap vermiştir. Engels, ayrıca Dühring'in eleştirisini de aktardığından, biz Engels'in bu cevabıyla yetineceğiz. ([52]). Okur, bunun, Bay Mihayilovski için de bütünüyle geçerli olacağını kavrayacaktır.

Dühring şöyle diyor: «'Bu tarihsel taslak' (İngiltere'de sermayenin ilkel birikimi denen şeyin doğuşu) Marks'ın kitabının nisbî olarak en önemli kısmıdır ve eğer bilginlik koltuk değneğini destek edinmesinin yanısıra bir de diyalektik koltuk değneğine dayanmamış olsaydı, daha iyi olabilirdi. Hegelci inkârın inkârı, gerçekten, daha iyi ve daha açık araçların yokluğundan, burada ebenin görevini yapmak, geçmişin bağrından gelecek doğurmak zorundadır. «Kişisel mülkiyet»in 16. yüzyıldan bu yana, yukarda belirtilen biçimde ortadan kaldırılması birinci inkârdır. Bunu, inkârın inkârı niteliğini ve dolaylı olarak ta «kişisel mülkiyet»in toprağın ve öteki emek aletlerinin toplumsal mülkiyetine dayanan daha yüksek bir biçimde yeniden kurulması niteliğini taşıyan bir ikinci inkâr izleyecektir. Bay Marks, bu yeni «kişisel mülkiyete» bundan başka «toplumsal mülkiyet» adını vermekte, burada çelişkinin ortadan kalkmış (Aufgehoben - Hegel'in özel bir terimi) varsayıldığı, yani Hegelci söz hokkabazlığıyla hem yerilen hem korunan Hegelci daha yüksek birlik ortaya çıkmaktadır...»

«Öyleyse, mülksüzleştirenlerin mülksüzleştirilmesi, dış ve maddi ilişkileri içerisinde, tarihsel gerçekliğin, deyim yerindeyse otomatik bir sonucudur... Aklı başında bir adamı inkârın inkârı gibi Hegelci saçmalara inandırarak toprağın ve sermayenin toplumsal mülkiyetinin zorunlu olduğuna kandırmak güç olacaktır... Ama Marks'ın kavramlarının iki anlama gelebilir belirsizliği, Hegelci diyalektik bilimsel temel olarak alındığında ne kadar saçmalıklar ortaya atılabileceğini, daha doğrusu, bundan, zorunlu olarak ne kadar saçmalıklar çıkması gerektiğini kavrayan bir kimseyi

zaten şaşırtmayacaktır. Bu oyunlardan hiçbir şey anlamayan kimseye göre ise, Hegel'deki birinci inkârın din kitabındaki ilk günah kavramı olduğunu, ikinci inkârın da kurtuluşa götüren yüksek bir birlik olduğunu açıkça ortaya koymak gerekir. Olguların mantığı, din alanından alınmış bu gülünç benzetmeye hiçbir zaman dayandırılamaz... Bay Marks, aynı zamanda hem kişisel, hem de toplumsal olan mülkiyetin sisli dünyasında gönül rahatlığı içersinde yaşamakta ve derin diyalektik bilmeceyi çözüme kavuşturma işini taraftarlarına bırakmaktadır.» Bay Dühring işte böyle diyor.

Engels şu sonuca varmaktadır: «Öyleyse Marks'ın toplumsal devrim'in, toprağın ve emek tarafından yaratılmış olan üretim araçlarının toplumsal mülkiyetine dayanan bir toplumun kurulmasının zorunluluğunu, Hegel'in, inkârın inkârını kullanmadan ispatlamasına olanak yoktur; sosyalist teorisini de dinden alınmış bu gülünç benzetmeye dayandırdığından, gelecekteki toplumda ortadan kaldırılacak olan çelişkinin Hegel'ci daha bir üst birliği olarak, aynı zamanda hem kişisel hem toplumsal bir mülkiyetin hakim olacağı sonucuna varmaktadır. (*)

«Fakat şimdilik inkârın inkârını bir yana bırakalım, 'aynı zamanda hem kişisel hem de toplumsal olan', 'mülkiyet'i inceleye-

(*) Dühring'in bu görüşlerinin, Bay Mihayilovski için de bütünüyle geçerli olduğu, onun «Karl Marks, Y. Yukovski Tarafından Yargılanıyor» adlı yazısındaki şu kısımlarından anlaşılabilir. Bay Mihayilovski, Bay Yukovski'nin Marks'ın özel mülkiyetin bir savunucusu olduğu iddiasına karşı çıkarak, Marks'ın bu şemasını sözkonusu etmekte ve şöyle açıklamaktadır: «Marks, şemasında, Hegel'ci diyalektiğin ünlü iki bilesini bulluşturur: Birincisi, şema, Hegel'ci Üçlü'nün yasalarına dayanılarak kurulmuştur; ikincisi de, sentez, karşıtların-kişisel mülkiyet'e toplumsal mülkiyetin özdeşliği temeline dayandırılmıştır. Bu şu demektir: 'Kişisel' sözcüğü, burada diyalektik sürecin bir deyiminin özel, salt koşula bağımlı anlamını taşır ve bunun üzerine kesin olarak hiç bir şey dayandırılamaz». Bütün bunları, en iyi niyetlere sahip olan, Rus kamuoyu önünde «kıpkızıl» Marks'ı, burjuva Bay Mihayilovski'ya karşı savunan bir adam söylemektedir. Ve bu en iyi niyetlerle, Marks'ın süreç kavramını, «hileler» temeline dayandırdığını anlatmaktadır! Bay Mihayilovski buradan, önünde duran sorun hangi sorun olursa olsun, en iyi niyetlerin son derece yetersiz kaldığı konusunda, bizzat kendisi için yararlı olabilecek bir sonuç da çıkarabilir.

lim. Bay Dühring bu mülkiyeti 'sisli dünya' olarak görür ve işin garip yanı da, bu noktada gerçekten de haklıdır. Fakat ne yazık ki, bu 'sisli dünya'da yaşayan Marks değil, yine Bay Dühring'in biz zat kendisidir... Marks'ın üzerinde tek söz bile etmediği mülkiyetin daha üst bir birliğini ona maledcrek Marks'ı Hegel'e göre düzeltebilir.

«Marks şöyle der: Bu inkârın inkârıdır. Bu, üretici için özel mülkiyetin yeniden kurulması değildir, ancak üreticiye kapitalist dönemdeki kazançlar, özgür işçilerin işbirliği, toprak üzerindeki ve emeğin kendisi tarafından üretilen üretim araçları üzerindeki ortak mülkiyet temeline dayanan kişisel mülkiyeti sağlar. Kişisel emeğin yarattığı dağınık özel mülkiyetin, kapitalist özel mülkiyete dönüşmesi, hâlâ fiili olarak toplumsal üretim biçimine dayanan kapitalist özel mülkiyetin toplumsal mülkiyete dönüşmesinden hiç kuşkusuz karşılaştırılamayacak kadar daha uzun süreli, daha şiddetli ve daha çetin bir süreçtir: Hepsi bu kadar. Öyleyse mülksüzleştirenlerin mülksüzleştirilmesiyle ortaya çıkan durum, kişisel mülkiyetin yeniden kurulması, fakat toprak üzerindeki ve bizzat emek tarafından üretilmiş olan üretim araçları üzerindeki toplumsal mülkiyet *temelinde* yeniden kurulması olarak kabul edilmiştir. Almanca anlayan kim olursa olsun» (ve Rusça anlayan herkes için de, Bay Mihavilovski, çünkü çeviri kesin olarak doğrudur) «bu, toplumsal mülkiyetin toprağı ve öteki üretim araçlarını, ürünlerin kişisel mülkiyetini, yani tüketim maddelerini içerdiği anlamına gelir. Sorunu altı yaşındaki çocukların bile kavrayabilmeleri için, Marks, 56'ncı (*) sayfada» (Rusça baskı, S 30) ([53])'kendi işlerini ortak üretim araçlarıyla yürüten ve bütün kişilerin kendi emek güçlerini bilinçli olarak o topluluğun bileşik emek gücü olarak kullanan özgür insanlardan kurulu bir topluluk' yani sosyalist bir temel üzerinde örgütlenmiş bir topluluk varsaymakta ve şöyle devam etmektedir : 'Topluluğumuzun toplam ürünü, toplumsal bir üründür. Bu ürünün bir kısmı yeni üretim araçları olarak

(*) Sözkonusu sayfa, 1872'deki 2. baskıdan alınmıştır. —Bkz. «Das Kapital», Cilt I, Berlin 1967, S. 84— Almanca Çevirenin notu.

işe yarar ve *toplumsallığı devam eder*. Öteki kısmı ise üyeler tarafından geçim aracı olarak tüketilir. *'Bu ikinci kısmın üyeler arasında dağıtılmış olması bu nedenle zorunludur'*. Hiç kuşkusuz, bu, Bay Dühring'in Hegel'leşmiş kafası için bile yeteri kadar açıktır...

«Aynı zamanda hem kişisel hem toplumsal mülkiyet, bu kafa karıştıran ikilik, Hegel diyalektiğinden zorunlu olarak kaynaklanan bu ahmaklık, bu sisli dünya, Marks'ın çözüme kavuşturulmasını taraftarlarına bırakmış olduğu bu derin diyalektik bilmece — gene Bay Dühring'in keyfince yarattığı ve hayalini kurduğu bir şeydir...»

Engels şöyle devam ediyor : «İnkârın inkârı Marks'ta hangi rolü oynar? 794 (*) ve onu izleyen sayfalarda» (Rusça baskı, S. 548 ve devamı) (3) «sermayenin ilkel denilen birikiminin, daha önceki 50 sayfayı dolduran» (Rusça baskının 35 sayfası) «ekonomik ve tarihsel araştırmasından çıkardığı nihai sonuçları ortaya koyar. Hiç değilse İngiltere'de, kapitalist dönemden önce işçinin kendi üretim araçlarının özel mülkiyeti temeline dayanan küçük işletmesi vardı. İlkel denilen sermaye birikimi burada da, bu, dolaysız üreticilerin mülksüzleştirilmesinden, yani sahibinin emeğine dayanan özel mülkiyetin yıkılmasından doğdu. Bunun olanaklı olmasının nedeni, yukarda da sözü edilen küçük işletmenin yalnızca üretimin ve toplumun dar, ilkel sınırlarıyla uyumluluk sağlayabilmesi, belirli bir düzeyde kendi yok oluşunun maddi araçlarını yaratmasıdır. Bu yokoluş, kişisel ve dağınık üretim araçlarının toplumsal bir biçimde yoğunlaşmış üretim araçları durumuna dönüşmesi, sermayenin tarih öncesini oluşturur. İşçiler proleterleşir proleterleşmez ve onların emek araçları sermayeye dönüşür dönüşmez, kapitalist üretim biçimi yerleşir yerleşmez, emeğin daha sonraki toplumsallaşması, toprakla öteki üretim araçlarının daha sonraki dönüşümü «(sermayeye)» ve dolayısıyla özel mülk sahiplerinin daha sonraki mülksüzleştirilmesi yeni bir biçim alır. 'Şimdi mülksüzleştirilecek olan kimse artık kendi hesabına çalışan emekçi değil, birçok emek-

(*) Aynı baskı, s. 801 ve devamı. —Almancaya çevirenin notu.

çiyi sömüren, bir ordunun, ya da bir ücretliler mangasının şefi olan kapitalisttir. Bu mülksüzleştirme, kapitalist üretimin kendi içerisinde taşımakta olduğu yasaların işlerlik kazanmasıyla, sermayenin merkezileşmesiyle gerçekleşir. Herhangi bir kapitalist sürekli olarak birçoklarının başını yer. İş sürecinin giderek boyutları genişleyen kooperatif biçimi, bilim'in bilinçli olarak tekniğe uygulanması, toprağın planlı bir biçimde işlenmesi, üretim araçlarının yalnızca ortaklaşa kullanılabilir iş araçları durumuna dönüştürülmesi, ve dolayısıyla bütün iş araçlarının ortak toplumsal emeğin üretim araçları olarak kullanılmasıyla sağlanmış olan tasarruf, bütün insanların dünya pazarları ağına itilmesi ve böylece de kapitalist düzenin uluslararası bir nitelik kazanması, bu merkezileşme, bir çok kapitalistin bir kaç kapitalistçe mülksüzleştirilmesiyle elele yürür. Bu dönüşüm sürecinin bütün avantajlarını kullanan ve bunları tekellerine alan büyük sermaye sahipleri'nin sayılarındaki sürekli azalmanın yanısıra sefalet, baskı, kölelik, soysuzlaşma, sömürü de alabildiğine artarken, ama gene de, bununla birlikte, sayıları sürekli artan, kapitalist üretim sürecinin bizzat kendi aygıtıyla eğitimi sağlanan, birleştirilen, örgütlenen işçi sınıfının baş kaldırmaları da genişler ve yaygınlaşır. Sermaye kendisiyle birlikte ve kendi hakimiyeti altında fışkırıp boy atan üretim biçiminin ayakbağı olur. Üretim araçlarının merkezileşmesi ve emeğin toplumsallaşması öyle bir noktaya ulaşır ki, bunlar kapitalist kabuklarıyla çelişmeye başlarlar. Böylece kabuk parçalanır. Kapitalist özel mülkiyetin çanı çalmıştır. Mülksüzleştirenler mülksüzleştirilirler.'

«Ve şimdi okura soruyorum: Diyalektik süslemeler, labirentler, kavram arabeskleri nerede; nerede sonunda herşeyin tek ve aynı olduğunu ileri süren karışık ve yanlış düşünceler; sadık izleyiciler için diyalektik mucizeler nerede; nerede Bay Dühring'e göre Marks'ın bunlar olmadan açıklamasını biçimlendirmeyi başaramayacağı Hegelci Logos öğretisinin esrarengiz diyalektik saçmalıkları ve labirentleri? Marks, ancak ve ancak tarihe dayanarak gösterir ve burada, daha önce küçük işletme, kendi gelişmesiyle kendi yok oluşunun... koşullarını zorunlu bir biçimde nasıl yarattıysa, şimdi de ka-

pitalist üretim biçiminin kendisini ortadan kaldıracak maddi koşulları öyle yaratacağını özet olarak sunmaktadır. Bu süreç, tarihsel bir süreçtir ve aynı zamanda diyalektik bir süreçse, bu, Bay Dühring için ne kadar can sıkıcı olursa olsun Marks'ın suçu değildir.

«Ancak» bu noktada, tarihsel ve ekonomik kanıtlara dayanarak, ispatlamasını sonuçlandırdıktan sonradır ki Marks şöyle devam eder: «Kapitalist üretim biçiminin bir ürünü olan kapitalist mülk edinme biçimi kapitalist özel mülkiyeti doğurur. Bu, mülk sahibinin emeğine dayanan kişisel özel mülkiyetin ilk inkarıdır. Fakat, kapitalist üretim bir doğa yasasının kaçınılmaz zorunluluğuyla kendi inkarını doğurur. Bu, inkarın inkarıdır,» v.b... (yukarda aktarıldığı gibi).

«Böylece, süreci, inkârın inkârı olarak nitelemekle, Marks, sürecin tarihsel olarak zorunlu olduğunu ispatlamak amacında değildir. Tam tersine: Gerçekte sürecin kısmen zaten gerçekleştiğini ve kısmen de gelecekte gerçekleşmesi gerektiğini tarihten yararlanarak ispatladıktan sonradır ki, Marks aynı süreci, buna ek olarak belirli bir diyalektik yasaya uygun olarak gelişen bir süreç olarak niteler. Hepsi bu kadar. Bu nedenle, bay Dühring tarafından inkarın inkarının burada geçmişin bağrından, geleceği doğurtacak bir ebenin görevini yapacağının ilanı, ya daMarks'ın toprağın ve sermayenin ortak mülkiyetinin zorunluluğuna, inkarın inkarına güven duyma temeli üzerinde inanılmasını istiyormuşcasına ilan edilmesi, bir defa daha gerçeklerin olduğu gibi çarpıtılması demektir.» (s. 125)

Okurun da göreceği gibi, Engels'in Dühring'i gerekçelerle parlak bir biçimde çürütmesi, Marks'ta geleceğin bütünüyle Hegelci zincirin ucunda olduğunu ve bunun kaçınılmazlığı kanısının ancak ve ancak inanç temeline dayandırılabileceğini iddia eden Bay Mihayilovski için de bütünüyle geçerlidir. (*)

(*) Sanıyorum, bu konuyla ilgili olarak bu açıklamanın bütününü Engels'in arpa boyundan, Rousseau'nun öğretisinden ve diyalektik sürecin öteki örneklerinden sözettiği bölümde ortaya koyduğunu belirtmek doğru olur. Bu örneklerin, Engels'in (eserinin basılmadan önce okunduğu Marks'ın) açık ve kesin sözleriyle yal-

Dühring'le Bay Mihayilovski arasındaki bütün fark şu iki küçük noktaya indirgenebilir: Birincisi, Dühring'in, Marks'tan sürekli olarak öfkeden küplere binmeden sözedememesine karşın, gene de *Tarih*'in bir sonraki bölümünde, Marks'ın «Sonsöz» ([55]) de Hegelcilik suçlamasını kesin olarak reddettiğini ortaya koymayı gerekli görmüştür. Oysa Bay Mihayilovski, Marks'ın, diyalektik yöntemden ne anladığı konusundaki kesin ve açık sözlerinden (daha önce aktarılan) hiçbir biçimde sözetmemektedir. İkincisi Bay Mihayilovski'nin bir diğer orijinalliği de, bütün ilgisini zaman kipleri üzerinde toplamasıdır. Gelecekten sözederken, Marks, neden şimdiki zamanı kullanıyor? -Düşünürümüz zafer kazandığına inanan bir tavırla bunu soruyor- Çok değerli eleştirmen, bunun cevabını herhangi bir dilbilgisi kitabında bulabilir: Geleceğe kaçınılmaz ve kesin gözüyle bakıldığında, gelecek zaman yerine şimdiki zaman kullanıldığını kavrayacaksınız. Ama sebebi nedir? Gelecek neden kesindir? —Bay Mihayilovski, bu çarpıtmayı bile haklı gösterecek kadar derin bir kışkırtma tezgahlamak isteğiyle, kaygıyla bu soruları soruyor. Fakat bu konuda da Marks, kesin olarak açık bir cevap vermiştir. Siz bu cevabı yetersiz ya da yanlış buluyor olabilirsiniz. Ama o durumda bunun *ne kadar* yanlış olduğunu ve *neden bu kadar* yanlış olduğunu ortaya koymanız ve Hegel'cilik konusunda saçmalamamanız gerekir.

Bir zamanlar, Mihayilovski bu cevabın ne olduğunu kavramakla kalmıyor, aynı konuda başkalarına da ders veriyordu. 1877'de şöyle yazıyor: Bay Jukovski'nin, Marks'ın gelecek konusundaki «görüşünü» sanı olarak kabul etmesinin haklı nedenleri vardır. Fakat, «Marks'ın son derece önem verdiği» emeğin toplumsallaştırılması sorununu gözardı etmeye de «ahlak açısından hakkı yoktur». Doğal olarak elbette! 1877'de Jukovski'nin bu sorunu gözardı etmeye ahlak açısından hakkı yoktu. Fakat Bay Mihayilovski,

nızca karşılaştırılması bile Marksizmi Hegel'ci diyalektikle suçlamanın saçmalığını açıkça ortaya koyacaktır. Herhangi bir şeyi Üçlülerle ispatlamak, ya da gerçek sürecin açıklanmasına bu Üçlülerin «koşula bağlı unsurlarını» sokmak sözkonusu olamaz.

1894'te bu aynı hakka sahiptir! Belki de: *Quod licet Jovi, non licet bovi?!* (*)

Burada toplumsallaşmayla ilgili olarak, daha önce *Otoçestveniye Zapiski* ([56]) de ileri sürülen gülünç bir görüşü hatırlatmadan geçmeyeceğim. Bu derginin 1883, 7. sayısında, Bay Mihayilovski gibi Marks'ın gelecek «görüşünü» sanı olarak kabul eden Bay Postoronni diye ([57]) birinin «Yazı Kuruluna Mektup»u yayınlanmıştı. Bu Bay şöyle diyordu: «Emeğin kapitalizmdeki toplumsal biçimi, gerçekten yüzlerce ya da binlerce işçinin bir çatı altında örgütlenmesi; çekiç sallaması, çevirmesi, üstüne koyması, altına koyması, çekmesi ve birçok işlemi yapması demektir. Bu düzenin genel niteliğini şu atasözü çok güzel açıklar 'Herkes kendisi için, Tanrı da hepimiz için'. Bunun toplumsal emek biçimiyle ne ilişkisi var?»

Bu adamın, konuyu ne de güzel kavradığını hemen anlayabilirsiniz! «Toplumsal emek biçimi», «bir çatı altında çalışmak» «anlamına gelir»! Bu tür saçma düşünceler, şimdiye kadar en iyi Rus dergilerinden birinde ortaya atılmasına karşın, hala *Kapital*'in teorik kısmının, bilim tarafından genel olarak kabul edildiği konusunda bizi inandırmak istiyorlar. Evet, *Kapital'e* karşı birazcık ciddi bir karşı-çıkış söz konusu olmadığından, «genel olarak kabul edilen bilim» ona ilgi duymaya başlamış, aynı zamanda da en ilkel bilgisizliği ortaya koymaya ve okullarda okutulan ekonominin o eski bayağılıklarını tekrarlamaya devam etmiştir. Bay Mihayilovski'ye, eski bir alışkanlıkla bütünüyle atlayıp geçtiği sorunun özünü göstermek için, bu sorunun üzerinde biraz daha durmayı gerekli görüyoruz.

Emeğin kapitalist üretim tarafından toplumsallaştırılması hiç de insanların bir çatı altında çalışmasından oluşmaz (bu, sürecin ancak küçük bir parçasıdır), fakat toplumsal emeğin uzmanlaşmasıyla, verilen her bir sanayi dalında kapitalistlerin sayılarında bir azalma ve ayrı sanayi dallarının sayısında bir ço-

(*) Jüpiter'in yaptığını boğa yapamaz-Yayıncı.

ğalmanın eşlik etmesiyle sermayenin yoğunlaşmasından, bir çok ayrı üretim sürecinin tek bir toplumsal üretim sürecinde kaynaşmasından oluşur.

Örneğin: El zanaatı dokumacılığı dönemlerinde, küçük üreticilerin bizzat kendileri ipliği eğirirler ve kumaş yaparlarken birkaç tane sanayi kolu vardı (eğirme ve dokuma iç içe geçmiştir.) Fakat üretim, kapitalizm tarafından toplumsallaştırıldığında, ayrı sanayi dallarının sayısı artar: Pamuk eğirme, ayrı olarak yapılır, dokuma da öyle: Üretimdeki bu uzmanlaşma ve yoğunlaşma, yeni sanayi dallarının ortaya çıkmasına yol açar: Makine yapımı, kömür madenciliği v.b. Şimdi daha bir uzmanlaşmış duruma gelmiş olan her sanayi dalında, kapitalistlerin sayısı giderek azalır. Bu şu demektir: Üreticiler arasındaki toplumsal bağ giderek daha çok güçlenir, üreticiler tek bir bütün halinde kenetlenirler. Önceden ayrı ayrı küçük üreticilerin her biri bir kaç işlemi bir arada yaparlardı ve bu nedenle de birbirlerinden nisbeten bağımsızdılar: Örneğin el-zanaatçısı keteni bizzat kendisi ekerken, bizzat kendisi eğirirken ve dokurken, diğerlerinden hemen hemen bağımsızdı. Bu küçük ve dağınık meta üreticileri düzeni, (ve yalnızca bu düzen) şu sözü haklı kılıyordu: «Herkes kendisi için, Tanrı da hepimiz için», yani bu, bir pazar dalgalanmaları anarşisiydi. Kapitalizm sayesinde ulaşılan emeğin toplumsallaşmasında durum bütünüyle farklıdır. Kumaşı üreten imalatçı, pamuk ipliği imalatçısına; pamuk ipliği imalatçısı pamuğu yetiştiren kapitalist tarımcıya; makina imalatçısına, kömür madeni sahibine, v.b, v.b, v.b, bağımlıdır. Sonuç, hiçbir kapitalistin başkaları olmadan yapamayacağıdır. «Herkes kendisi için» sözünün böyle bir düzene artık uygulanamayacağı açıktır: Burada her biri herkes için, herkes her biri için çalışmaktadır. (Burada ister bulutların üzerindeki hayal ürünü bir varlık, isterse dünyevî bir «altın buzağı» olsun artık Tanrı'ya yer yoktur.) Düzenin niteliği temelden değişmiştir. Küçük, ayrı ayrı işletmeler düzeni döneminde, bu işletmelerden herhangi birinde iş duraksadığında, bu, toplumun ancak birkaç üyesini etkiler, hiçbir genel karışıklık yarat-

mazdı, bu nedenle de genel dikkati üzerine çekmez ve kamunun işe karışmasına yol açmazdı. Fakat, bir büyük işletmede son derece uzmanlaşmış bir sanayi koluyla uğraşmakta olan ve bu nedenle hemen hemen bütün toplum için çalışmakta olan ve bizzat kendisi de bütün bir topluma bağımlı olan bir işletmede (yalınlaştırmak için, toplumsallaşmanın en son noktaya ulaştığı bir durumu ele alıyorum) iş duraksadığında, toplumun öteki bütün işletmelerinde de işin duraksaması zorunludur. Çünkü bunlar, ihtiyaç duydukları ürünleri yalnızca bu işletmeden sağlayabilirler, kendi metalarının bütününü, yalnızca, bu işletmenin metaları varsa elden çıkarabilirler. Böylece, bütün üretim süreçleri tek bir toplumsal üretim süreci durumunda kaynaşırlar; fakat gene de bu işletmelerin her biri ayrı bir kapitalist tarafından yürütülür, ona bağımlıdır ve toplumsal ürünler de onun kendi özel mülküdür. Üretim biçimiyle mal edinme biçimi arasında uzlaşmaz bir çelişkinin başlamış olduğu açık değil midir? Mal edinme biçiminin, zorunlu olarak üretim biçimine kendisini uydurması ve aynı biçimde toplumsal, yani sosyalist duruma gelmesi gerektiği açık değil midir? Fakat *Otçestveniye Zapiski*'deki açıkgöz dargörüşlü, herşeyi bir çatı altında çalışmaya indirgemektedir! Hiçbir şey bundan daha fazla hedeften uzak olabilir mi? (sürecin toplumsal yönünü, işçilerin birleşmiş, kaynaşmış ve örgütlenmiş duruma gelmelerini türetilmiş ve ikinci bir olgu olduğundan dikkate almadım ve yalnızca maddî süreci, yalnızca üretim ilişkilerindeki değişikliği tasvir ettim).

Bu yalın gerçeklerin, bütün Rusya «demokratlarına» açıklanmasının zorunlu oluşunun nedeni, bunların küçük burjuva görüşler bataklığına, bu küçük burjuva düzeninden başka bir düzeni kesin olarak düşünemeyecek biçimde, girtlaklarına kadar saplanmış olmalarıdır.

Bununla birlikte biz gene de Bay Mihayilovski'ye dönelim. Marks'ın sosyalist düzeninin, bizzat kapitalizm'in gelişme yasaları nedeniyle, kaçınılmaz olduğu sonucuna dayandırdığı, olgulara ve yargılara Bay Mihayilovski hangi karşı çıkışlarda bulunmuştur?

Gerçekte toplumsal ekonominin mala örgütlenmesinde, toplumsal emek süreci içerisinde gelişmekte olan bir uzmanlaşma, sermaye ve işletmelerde bir yoğunlaşma, bütün bir emek süreci içerisinde toplumsallaşma olmadığını mı kanıtlamıştır? Hayır, o, bu gerçekleri çürütmek için hiçbir tez ileri sürememiştir. Acaba o, kapitalist topluma özgü anarşinin emeğin toplumsallaşmasıyla çeliştiği tezini sarsmış mıdır? Bu konuda da hiçbir şey söylememiştir. Acaba o, bütün kapitalistlerin emek süreçlerinin tek bir toplumsal emek süreci halinde birleşmesinin özel mülkiyetin varlığını sürdürmesiyle bağdaşabileceğini, bu çelişkinin çözümünün olanaklı olduğunu ve Marks'ın açıkladığından başka bir çözümün de düşünülebileceğini mi kanıtlamıştır? Hayır bu konuda da tek bir söz etmemiştir.

Öyleyse eleştirisi neye dayanıyor? Hilelere, çarpıtmalara ve boş gürültüden öteye geçmeyen bir lafazanlığa.

Gerçekten de, önce, tarihin arka arkaya gelen üçlü adımları konusunda bir sürü saçma sapan lafazanlık yaptıktan sonra, ciddi bir tavırla, Marks'a, «daha sonra ne geliyor?» —yani tarih, onun ortaya koyduğu sürecin en son aşamasının ötesinde nasıl ilerleyecektir?— diye soran eleştirmenin kullandığı yöntemleri başka nasıl adlandırabiliriz? Lütfen şuna dikkat edin: Marks literatürle ilgili çalışmaları ve devrimci çalışmalarının başından beri, toplumbilimsel bir teoriden, gerçek süreci aslına sadık kalarak aktarmasından başka birşey istememiştir (örneğin, «Komünist Manifesto»daki komünistlerin teori ölçütü üzerine açıklamalarıyla karşılaştırın (58)). Marks, *Kapital*'de bu talebe tutarlılıkla bağlı kalmıştır. Kapitalist toplum biçiminin bilimsel bir tahlilini yapmayı görev edindiğinden dolayı, gözlerimizin önünde gerçekten cereyan eden bu örgütlenmenin gelişmesinin kaçınılmaz olarak ortadan kalkacağı ve daha yüksek başka bir örgütlenmeye dönüşmek zorunda olduğu konusunda bir eğilim taşıdığını ortaya koyarak, o noktada durmuştur. Oysa Bay Mihayilovski Marks'ın öğretisinin bütün özünü dikkate almıyarak şu aptalca soruyu soruyor: «Daha sonra ne geliyor?» Ve yüksekten bir tavırla ekliyor: «Engels'in

cevabının ne olabileceğini pek bilmediğimi açıkça itiraf etmeliyim.» Ama, bizde kendi açımızdan, açıkça itiraf etmeliyiz ki, Bay Mihayilovski, biz, böyle bir «eleştirinin» özünün ve yöntemlerinin ne olduğunu çok iyi anlıyoruz!

Ya da şu görüşü ele alın: «Ortaçağ'da, Marks'ın, malsahibinin kendi emeğine dayanan kişisel mülkiyeti, ekonomik ilişkiler alanında bile ne tek, ne de hakim bir etkendi. Bununla birlikte çok şey vardı ama, Marks'ın yorumlamasındaki diyalektik yöntem (Bay Mihayilovski'nin çarpıttığı yorumlamadaki olmasın?) Bu konuya dönmeyi önermiyor... Bütün bu şemaların, tarihsel gerçekliğin, ya da onun boyutlarının bir görünümünü sunmadığı açıktır; bu şemalar ancak insan zihninin her nesneyi, geçmiş, şimdiki ve gelecekteki durumlarıyla düşünme eğilimini sağlıyorlar. «Bay Mihayilovski, hatta sizin şeyleri tahrif ediş biçiminiz bile, insanı bıktıracak kadar tek düze! Bay Mihayilovski gerçek kapitalist gelişme (*) sürecini formüle etmekten başka bir iddiası olmayan Marks'ın şemasına, önce herşeyi Üçlülerle ispatlama amacını yakıştırıyor, daha sonra Marks'ın bu şemasının Bay Mihayilovski'nin onu zorla sokmaya çalıştığı plana uymadığını ileri sürüyor, (üçüncü aşama birinci aşamanın ancak *bir* yanını yeniden oluşturur, öteki bütün yanlarını dikkate almaz), daha sonra da en şatafatlı bir biçimde «şemanın tarihsel gerçekliğin bir görünümünü ortaya koymadığı açıktır» sonucuna varıyor!

(Engels'in Dühring için dediği gibi), bir istisna olarak bile doğru aktarma yapamayan bir adamla, ciddi bir tartışmaya girebilir miyiz? Şemanın herhangi bir açıdan yanlışlığını ortaya koymak için hiç bir çaba harcamadan, herkese bu şemanın «açıkça» gerçekliğe uymadığı güvencesini veren bir insanla tartışma yapabilir miyiz?

(*) Ortaçağdaki ekonomik sistemin öteki özelliklerinin atlanmasının nedeni, bunların, feodal toplumsal biçimlenişe dahil olmalarıdır. Oysa, Marks, yalnızca **kapitalist** biçimlenmeyi araştırır. Saf biçimiyle, kapitalist gelişme süreci, gerçekte, örneğin İngiltere'de küçük, ayrı ayrı meta üreticileri sistemi ve onların kişisel emek mülkiyetiyle başlamıştır.

Bay Mihayilovski, marksist görüşlerin gerçek özünü eleştirmek yerine, keskin zekâsını geçmişin, bugünün ve geleceğin kategorileri üzerinde göstermektedir. Örneğin, Bay Dühring'in «ebedî gerçekler»ine karşı tartışma yürütürken, Engels, «bugün bize» hristiyan-feodal, burjuva ve proletarya ahlâkı gibi üç ahlâkın «öğütlendiğini» ileri sürer, öyle ki, geçmiş, şimdi ve gelecek bu üç büyük aynı zamanda ve yanyana geçerli olan ahlâk teorisi (59) gurubunu sağlarlar.

Bu konuda Bay Mihayilovski şöyle akıl yürütüyor: «Bence, tarihin dönem dönem, bütün üçlü bölünmelerinin temelinde yatan şey, geçmişin, bugünün ve geleceğin kategorileridir.» Ne kadar derin düşünce! Herhangi bir toplumsal olgu, gelişme süreci içersinde incelendiği zaman, onda sürekli olarak geçmişin kalıntılarının, bugünün temellerinin ve geleceğin tohumlarının bulunduğunu kim bilmez. Ama Engels, örneğin ahlâk tarihinin (bildiğiniz gibi ancak «bugünün» ahlâkından söz ediyordu), ortaya konan üç aşamayla sınırlandığını, örneğin, feodal ahlâktan önce köleci ahlâkın, köleci ahlâktan daha önce de ilkel komünist topluluktaki ahlâkın gelmediğini ileri sürmeyi aklından geçirmiş midir? Engels'in ahlâksal görüşlerdeki bugünkü akımları materyalist bir biçimde açıklayarak anlatma çabasını ciddî olarak eleştireceği yerde, Bay Mihayilovski bize son derece boş ve süslü cümleler sunmaktadır!

Bay Mihayilovski'nin hangi eserde materyalist tarih görüşünün ortaya konduğunu bilmediği açıklamasıyla başlayan «eleştiri» yöntemi dolayısıyla, belki de şunu hatırlatmak yerinde olur: Bir zamanlar yazar bu eserlerden birini biliyor ve onu daha doğru değerlendirmeyi beceriyordu. 1877'de Bay Mihayilovski, *Kapital* konusunda şu görüşü ileri sürüyordu: «*Kapital*'den Hegel'ci diyalektiğin ağır, kaba ve yararsız kapağını kaldırırsak» (Ne garip! 1894'te, materyalizm, «diyalektik sürecin itiraz kabul etmezliğine» dayanıyormuş gibi görünürken, nasıl oluyor da, 1877'de bu «Hegel'ci diyalektik» «gereksiz» oluyor?) «o zaman, bu eserde, öteki üstünlüklerinin yanında, biçimlerin, kendi varlıklarının maddi koşullarıyla ilişkisi genel sorununun çözümü için noksansız, inceden inceye

hazırlanmış bir malzeme ve belirli bir alan için bu sorunun kusursuz bir formülasyonunu da göreceğiz.» «Toplumsal biçimlerin, kendi varlıklarının maddî koşullarıyla ilişkisi», bu toplumsal hayatın çeşitli yönleri arasındaki karşılıklı ilişki sorununun, maddî ilişkiler temeli üzerindeki ideolojik-toplumsal ilişkiler üstyapısı sorununun bizzat kendisidir; bu herkesçe bilinen çözümü tam da materyalizm öğretisini oluşturan bir sorundur. Devam edelim:

«Gerçekten, *Kapital*'in *bütünü* (italikler bana aittir) bir toplum biçiminin bir defa doğduktan sonra nasıl gelişmeye devam ettiğini, keşifleri, buluşları ve üretim yöntemlerindeki gelişmeleri, yeni pazarları, ve bizzat bilimi kendine tabî kılarak ve özümleyerek, tipik özelliklerini nasıl güçlendirdiğini ve bunları kendisi için çalışmaya zorladığını ve son olarak, varolan biçimin maddi koşullardaki daha ileri değişikliklere nasıl dayanamadığını araştırmaya adanmıştır.»

Ne kadar şaşılacak bir durum! 1877'de «*Kapital*'in *bütünü*» belirli bir toplum biçiminin materyalist bir araştırmasına adanmıştı (materyalizm, toplumsal biçimlerin maddi koşullarla açıklanması değil de nedir?), oysa 1894'te öyle anlaşılıyor ki, bu materyalizmin ortaya konuşunun nerede, hangi eserde aranması gerektiği bile bilinmemektedir!

1877'de, *Kapital* «belirli bir biçim'n» (yani kapitalist biçimin, değil mi?) maddi koşullardaki devam eden değişikliklere nasıl dayanamadığının (buna dikkat edin!) bir araştırmasını içeriyordu. Oysa, 1894'te, hiç de böyle bir araştırma bulunmadığı ve kapitalist biçimin üretici güçlerdeki daha ileri herhangibir değişime dayanamıyacağı düşüncesi, «bütünüyle Hegel'ci Üçlünün sonunda» yeralmaktadır! 1877'de Bay Mihayilovski, «belirli bir toplum biçiminin kendi varlığının maddi koşullarıyla ilişkilerinin tahlili. *sonsuza kadar* (italikler bana aittir) yazarın mantık gücünün ve derin bilgisinin bir anıtı olarak kalacaktır» diye yazıyordu. Oysa 1894'te, materyalizm öğretisinin hiçbir zaman ve hiçbir yerde bilimsel olarak sınamadığını ve ispatlamadığını ileri sürmektedir.

Şaşılacak bir durum! Gerçekte bu ne demektir? Ne olmuştur?

İki şey olmuştur: Birincisi, 1870'lerin, —burjuva niteliği nedeniyle özgürlüğe karşı «burnundan soluyan», Rus hayatının uzlaşmaz niteliğini büyük bir istekle gizleyen «alnı açık liberaller»e karşı mücadele eden ve bir köylü devrimi düşleyen —*Rus* köylü sosyalizmi bütünüyle çözülmüş, köylü işletmesinin ilerici eğilimlerinde «umut verici bir izlenim» gören, bunların, köylülüğün hepsinin mülksüzleştirilmesiyle atbaşı birlikte yürüdüğünü (ve onunla belirlendiğini) unutan, kaba, dargörüşlü liberalizmi doğurmuştur. İkinci, Bay Mihayilovski 1877'de «kızıl» (yani devrimci {ve -Frn, metin, s: 198} sosyalist) Marks'ı liberal eleştirmenlere karşı savunma görevini öylesine yüklenmişti ki, Marks'ın yöntemiyle kendisininkinin bağdaşmazlığını kavrayamamıştı. Daha sonra da diyalektik materyalizmle sübjektif toplumbilim arasındaki bu uzlaşmaz çelişki Engels'in yazıları ve kitapları tarafından ve Rus sosyal-demokratları tarafından ona açıklandı (Plehanov'un yazılarında sık sık Bay Mihayilovski konusunda çok yerinde olarak yorumlara rastlanır.) ve Bay Mihayilovski bütün sorunu ciddi olarak yeniden incelemek yerine yalnızca gemi azıya aldı. (1872 ve 1877'de yaptığı gibi ([60])), Marks'ı sevinçle karşılayacağı yerde, şimdi kuşkulu ve belirsiz bir övgü perdesi altında havlamaktadır; «Ekonomik açıdan en zayıf olanın korunması»yla, «kırlarda büyük dükkanlar ve iyileştirmelerden, el-zanaatçıları için sergi ve kollektif işletmelerden ve buna benzer iyi niyetli, dar kafalı fikirlerden hoşnut kalmayı reddettikleri için, «kızıl» insanlar olarak kalmak. toplumsal devrimin savunucuları olarak kalmak ve toplumun gerçekten devrimci unsurlarını eğitmek, yönlendirmek ve örgütlemek istediklerinden, Rus marksistlerine şiddetle öfkeleniyor ve yaygara koparıyor.

Uzak geçmişe yaptığımız bu kısa gezintiden sonra, sanıyorum, Bay Mihayilovski'nin Marks'ın teorisiyle ilişkili eleştirisinin tahlili işini sonuçlandırılabiliriz. Şimdi sonuç çıkarmaya ve eleştirmenin yargılarını toparlamaya çalışalım.

Yıkmaya kalkıştığı öğreti, birincisi, materyalist tarih görüşüne, ikincisi de diyalektik yönteme dayanmaktadır.

Birincisiyle ilişkili olarak, eleştirmen, önce, materyalizmin hangi eserde ortaya konduğunu bilmediğini ileri sürmekle işe başlıyor. Böyle bir açıklamayı hiçbir yerde bulamadığından, materyalizmin ne olduğunu kendisi uydurmaya kalkıştı. Materyalizmin aşırı istekleri konusunda bir fikir vermek için, materyalistlerin, insanlığın bütün geçmişini, bugününü ve geleceğini açıkladıklarını iddia ettikleri masalını uydurdu. Marksistlerin belgelenmiş açıklamalarıyla yapılan bir karşılaştırmadan sonra onların ancak tek bir toplumsal biçimlenmeye açıklanmış gözüyle baktıkları ortaya konduğu zaman da, eleştirmen, materyalistlerin, materyalizmin kapsamını daralttıklarına ve böylece de kendi kendilerini çürüttüklerine karar verdi. Materyalizmin ortaya konmasında kullanılan yöntemler konusunda bir düşünce sunmak için Marks'la Engels'in yalnızca genel olarak ekonomik-tarih konusundaki bilgilerinin yetersiz olduğunu açık açık söylemelerine (1845-1846'da) karşın ve bilgilerinin yeterli olmadığını belgeleyen yazıyı hiçbir zaman yayınlamamış olmalarına karşın, materyalistlerin bizzat kendilerinin bilimsel sosyalizmi geliştirmek için, bilgiler'nin yeterli olmadığını söylediklerini iddia etmektedir. Bu girişlerden sonra eleştirinin esası sunuluyor: *Kapital* yıkılmıştır, çünkü eleştirmen bütün dönemlerin ele alınmasını istediği halde *Kapital*, ancak bir dönemi ele almaktadır ve yine çünkü ekonomik materyalizmin doğruluğunu göstermemekte, ancak dokunup geçmektedir. Öyle anlaşılıyor ki bunlar, materyalizmin bilimsel olarak hiçbir zaman belgelendirilmediğinin kabul edilmesini zorunlu kılacak kadar ağır ve ciddi iddialardır. Daha sonra da, bu öğretiyle hiçbir ilişkisi bulunmayan bir adamın bütünüyle farklı bir ülkede, tarih öncesi dönemleri araştırıp inceledikten sonra aynı şekilde materyalist sonuçlara varması, materyalizme karşı bir gerçek olarak ortaya konuyor. Bundan başka, doğurmayı materyalizmin içerisine sokmanın kesin olarak yanlış olduğunu, bunun bir sözcük oyunundan başka bir şey olmadığını ispatlamak için eleştirmen ekonomik ilişkilerin cinsel ve ailevi ilişkiler temeline dayanan bir üst yapı olduğunu ispatlamaya çalışıyor. Ciddi eleş-

tirmenimizin, materyalistleri bilgiyle donatmak için bu konudaki sözleri, bize, mirasın doğurma olmadan olanaksız olacağı, karmaşık bir psikolojinin bu doğurmanın ürünlerine «bağlı olduğu» ve çocukların babalarının huyunda yetiştirildikleri konusundaki derin gerçeği kazandırdı. Bu arada, ulusal bağların kabile bağlarının bir devamı ve genelleştirmesi olduğunu da öğrendik. Eleştirmen, materyalizm üzerine teorik araştırmalarına devam ederek, marksistlerin tezlerinin çoğunun içeriğinin, kitlelerin ezilmesi ve sömürülmesinin burjuva düzeninde «zorunlu» olduğu ve bu düzenin «zorunlu olarak» sosyalist bir düzene dönüşmesi gerektiği iddiasından ibaret olduğunu belirtiyor. Daha sonra da, zorunluluğun, (insanların neksansız olarak neyi zorunlu saydıklarını hesaba katmazsak), çok genel bir çerçeve olduğunu ve dolayısıyla Marksistlerin mistik ve metafizikçi olduklarını hemen ardından ileri sürüvermektedir. Eleştirmen, bundan başka, Marks'ın idealistlere karşı tartışmasının «tek yanlı» olduğunu da ileri sürmekte, ama bu idealistlerin görüşlerinin sübjektif yöntemle ilişkisi ve Marks'ın diyalektik materyalizminin bu görüşlerle ilişkisi konusunda tek kelime bile etmemektedir.

Marksizmin ikinci temel direği, diyalektik yönteme gelince, bu temel direği yıkmak için cesaretli eleştirmenin bir darbesi yetmiştir. Bu darbe çok beceriklice indirilmiştir: Eleştirmen, diyalektik yöntemin Üçlü'lerden değil, toplumbilimdeki idealizmin ve sübjektivizmin yöntemlerinin reddedilişinden oluştuğu gerçeğini gözardı ederek, herhangi bir şeyin üçlülerle ispatlanabileceği düşüncesini çürütmek için rastlanmamış bir çabayla çalışmış, çabalamıştır. İkinci bir darbe de, özellikle Marks'a yöneltilmiştir: Eleştirmen, yiğit Bay Dühring'in yardımıyla Marks'a kapitalizmin çöküşündeki zorunluluğu Üçlüler aracılığıyla ispatlamaya çalışmış olmak saçmalığını yüklemekte, daha sonra da bu saçmalığa karşı başarıyla mücadele etmektedir.

İşte «ünlü toplumbilimcimiz»in parlak «zaferler»inin destanı budur! Bu zaferleri seyretmek ne kadar da «öğretici»dir! (Burenin).

Burada, Marks'ın öğretisinin eleştirisiyle doğrudan doğruya ilişkisi olmayan, ama eleştirmenin ideallerinin ve gerçeklik görüşünün anlaşılması açısından son derece ilgi çekici olan bir diğer duruma değinmeden geçemeyiz. Bu, onun Batıdaki işçi sınıfı hareketine karşı tutumudur.

Yukarıda Bay Mihayilovski'nin materyalizmin «bilim»de kendi kendini haklı çıkarmadığına («Alman Halkın Dostları'nın» bilimi olmasın bu?) ilişkin açıklamalarını aktarmıştık. Bay Mihayilovski'nin iddiasına göre, bu materyalizm «işçi sınıfı arasında gerçekten de çok hızlı yayılmaktadır.» Bay Mihayilovski bu gerçeği nasıl açıklıyor? Şöyle diyor: «Deyim yerindeyse, ekonomik materyalizmin geniş ölçüde kazandığı başarı ve onun eleştiri sınavından geçmemiş bir biçimde yayılması, bilim sayesinde değil, esas olarak geleceğe ilişkin umutlarla 'kurulan' günlük pratik sayesinde olmuştur». Gelecekle ilgili umutlara «dayandırılan» bu pratikle ilgili bu acemice cümlenin içinde, materyalizmin, gerçekliği doğru bir biçimde açıkladığı için değil, gerçeklikten yüz çevirerek umutlara döndüğü için yayıldığından başka hangi anlam olabilir? Devam ediyor: «Geleceğe ilişkin bu umutlar, onları benimseyen Alman işçi sınıfından ve onun geleceğine sıcak ilgi duyanlardan ne bilgi ne de eleştirel düşünce çabası ister. Ancak ve ancak inanç ister.» Başka bir deyişle, materyalizmin ve bilimsel sosyalizmin genişlemesine yayılması, bu öğretinin işçilere daha iyi bir gelecek vaadetmesi nedeniyledir! Ama bu açıklamanın kesin olarak saçmalığını ve yanlışlığını ortaya koymak için, sosyalizmin ve Batıdaki işçi sınıfı hareketinin tarihi konusunda en ilkelinden bir bilgi sahibi olmak yeterlidir. Bilimsel sosyalizmin gelecek için hiçbir zaman böyle bir umut vermediğini herkes bilmektedir: Bilimsel sosyalizm var olan burjuva düzeninin tahliliyle, kapitalist toplumsal örgütlenmenin gelişimindeki eğilimlerin incelenmesiyle yetinmiştir —ve yalnız bununla. «Biz dünyaya diyoruz ki», diye yazıyordu Marks 1843'te,— ve bu programı harfi harfine yerine getirmiştir— «mücadeleyi bırak— bütün mücadeleniz anlamsızdır.» «Biz dünyaya gerçek bir mücadele sloganı ve-

riyoruz. Biz dünyaya ancak ve gerçekten ne için mücadele ettiğini gösteriyoruz, ister hoşlansın ister hoşlanmasın, bilinç, dünyanın elde etmesi *gereken* birşeydir». (61) Örneğin, *Kapital'in* —bilimsel sosyalizmin açıklandığı başlıca ve temel eser— kendini geleceğe değinen genel imalarla sınırladığını ve gelecek düzenin içinden büyüdüğünü, zaten var olan unsurları yalnızca izlediğini herkes bilir. Herkes bilir ki, gelecek için umutlar söz konusu olduğu ölçüde, insanların çatışmadan geçineceği ve toplumsal ilişkilerin sömürüye değil, insan doğasının koşullarına uyan gerçek ilerleme ilkelerine dayanacağı bir düzenin tablosuyla insanlığı esinlendirmeyi isteyerek, gelecekteki toplumu bütün ayrıntılarıyla tanımlayan daha önceki sosyalistlerin bu konudaki katkısı karşılaştırılamayacak ölçüde daha fazladır. Aynı zamanda, bu görüşleri ortaya koyan bir çok yetenekli insana, ve en sağlam bir biçimde inanmış sosyalistlere karşın, büyük çaptaki makineli sanayi, proleter işçi kitlelerini politik hayatın girdabına çekinceye kadar ve mücadelelerin gerçek sloganı bulununcaya kadar, bunların teorileri hayatın dışında kalmıştı ve programları da siyasal halk hareketleriyle birleştirilmemişti. Bu sloganı; çok önceleri-1872'de- Bay Mihayilovski'nin onu adlandırdığı gibi «bir ütopyacı değil, tersine, sıkı ve hatta bazı yerlerde katı bir bilim adamı olan» Marks bulmuştur; hiç kuşkusuz bu, umutlar yardımıyla değil, tersine, var olan burjuva düzeninin bilimsel bir tahliliyle, bu düzende sömürünün *zorunlu olduğunun* açıklanmasıyla, onun gelişme yasalarının incelenmesiyle bulunmuştur; Bay Mihayilovski doğal olarak, bu tahlili kavramak için ne bir bilgiye, ne de bir düşünme çabasına gerek vardır diye, *Ruskoye Bogatstvo* okurlarına güvence verebilir, ama biz zaten onun kendi durumunda bu tahlilin ortaya koyduğu ilkel gerçeklerin kavranışında öyle büyük bir eksiklik gördük ki, (ve bunu onun iktisatçı çalışma arkadaşında daha da büyük ölçüde göreceğiz) (62) bu tür bir açıklama doğal olarak ancak insanı güldürür. İşçi sınıfı hareketinin, bütünüyle büyük çaptaki kapitalist makineli sanayiinin geliştiği yerlerde ve bu gelişme ölçüsünde yayıldığı ve geliştiği, tartışılmaz bir gerçek ola-

rak kalıyor; sosyalist öğreti, bütünüyle insan doğası için geçerli toplumsal koşullar {ilişkiler-Alm. Metin, S: 180} konusunda tartışmayı bıraktığı ve çağdaş toplumsal ilişkilerin materyalist bir tahlilini yapmaya ve var olan sömürü düzeninin zorunlu olduğunu açıklamaya başladığında başarılı olmaktadır.

Bu öğretinin «umutlar»la ilgili tavrını, doğrudan doğruya gerçeğe aykırı bir şekilde ele alarak, materyalizmin, işçiler arasındaki başarısının gerçek nedenlerinden kaçınmaya çalışarak, Bay Mihayilovski Batı Avrupa işçi sınıfı hareketinin düşünceleri ve taktikleriyle son derece dar görüşlü ve bayağı bir biçimde alay etmeyi sürdürmektedir. Gördüğümüz gibi, emeğin toplumsallaştırılmasının bir sonucu olarak, kapitalist düzenin sosyalist düzene dönüşmesinin kaçınılmaz olduğu konusunda Marks'ın ispatlarına karşı tek bir düşünce bile ileri sürememiştir. Fakat gene de «bir proleterler ordusu»nun kapitalistleri mülksüzleştirmeye hazırlanmakta olduğu, bu mülksüzleştirme üzerine «bütün sınıf mücadelesinin sona ereceği», «yeryüzünde barışın sağlanacağı ve insanlar üzerinde iyi niyetin hüküm süreceği» düşüncesiyle en kaba biçimde eğlenmektedir. O, Bay Mihayilovski de, sosyalizme ulaşmanın bundan çok daha basit ve daha emin yollarını biliyor: Gerekli olan bir şey varsa, o da «halkın dostları»nın «istenilen ekonomik evrim» in «açık ve değişmez» yollarını daha ayrıntılı bir biçimde ortaya koymalarıdır. Daha sonra da bu «halkın dostları» —en büyük olasılıkla—, «pratik ekonomik sorunları» çözüme kavuşturmak üzere, «çağrılacaklardır» (Bkz: Bay Yujakov'un *Ruskoye Bogatstvo'daki «Rusya'daki* Ekonomik Gelişme Sorunları» adlı yazısı, Sayı: II) ve bu arada... bu arada —gene işçiler beklemeli, «halkın dostları»na güven duymalı, «haksız bir kendine güvenle» sömürücülere karşı bağımsız bir mücadeleye başlamamalıcırlar. Bu «haksız kendine güvene» öldürücü bir darbe indirmek amacında olan yazarımız, «bir cep sözlüğüne hemen hemen sığabilecek bu bilime» son derece öfkelenmektedir. Gerçekten ne kadar da korkunç! Bilim: Ve cebe sığabilen son derece ucuz sosyal-demokrat broşürler! Bilime yalnızca sömürülenlere kurtuluşları için bağım-

sız bir mücadele vermeyi öğrettiği ölçüde, uzlaşmaz sınıf çelişkilerinin üstünü küllemekle uğraşmakta olan, bütün bu işi kendileri yükümlenmek isteyen bütün «halkın dostları»ndan uzak durmayı öğrettiği ölçüde değer veren, bu nedenle de, bu bilimi, dar görüşlüleri böylesine sarsan son derece ucuz broşürlerde açıklayan kişilerin, haksız olarak, bir kendine güven içinde oldukları, nasıl da belli oluyor değil mi? İşçiler, kaderlerini, «halkın dostları»nın ellerine bırakmış olsalardı, işler ne kadar da farklı olurdu! «Halkın dostları» işçilere, ciltlerce gerçek bir üniversite ve dar görüşlü bir bilim öğreteceklerdi. Onlara, insan doğasına uyan bir toplumsal örgütlenmeyi ayrıntılı olarak tanıtacaklardı. Ama yeter ki işçiler beklemeyi ve böyle haksız bir kendine güvenle mücadeleyi bizzat başlatmamayı kabul etsinler!

Bu defa, Bay Mihayilovski'nin «eleştiri»sinin genelde, Marks'ın teorisine karşı değil de, özelde Rus sosyal-demokratlarına karşı yöneltilmiş olan ikinci kısmına geçmeden önce bu konudan biraz ayrılmamız gerekiyor. Bay Mihayilovski, Marks'ı eleştirirken ancak Marks'ın teorisinin noksansız bir açıklamasını sunmak için hiçbir çaba harcamaması yetmiyormuş gibi, bundan başka onu korkunç bir biçimde tahrif etmekte ve aynı yöntemle şimdi de son derece acımasız bir biçimde Rus sosyal-demokratlarının düşünceleri konusunda kalem oynatmaktadır. Gerçek, yeniden belirlenmeli ve ortaya konmalıdır. Bunu yapabilmenin en uygun yöntemi, daha önceki Rus sosyalistlerinin görüşleriyle sosyal demokratların görüşlerini karşılaştırmaktır. Daha önceki Rus sosyalistlerinin bir açıklamasını Bay Mihayilovski'nin *Ruskaya Mysl'* daki, 1892, Sayı: 6, bir yazısından aktarıyorum. Bay Mihayilovski, bu yazısında, ayrıca Marksizmden de söz etmekte (sansürden geçen bir basında, yalnızca Burenin yöntemiyle ele alınabilecek sorunlar konusunda durmadan, marksistleri, yerin dibine batırmadan uygun bir dille —bu, onu kınamak için söylenmiş olsun— söz etmekte), marksizme karşı olan —ya da hiç olmazsa karşı değilse bile, marksizme paralel olan— kendi görüşlerini ortaya koymaktadır. Hiç kuşkusuz, ne kendisini sosyalistler arasında sınıflandı-

rarak Bay Mihayilovski'yi, ne de Mihayilovski'yi onlarla aynı yere koyarak, Rus sosyalistlerini güvendirmeyi hiç mi hiç istemiyorum ama, bence *akıl yürütme yöntemi* her iki durumda da özünde aynıdır, tek bir fark varsa, o da inançlarındaki sağlamlık, dürüstlük ve tutarlılık derecesidir.

Bay Mihayilovski *Otoçestveniye Zapiski*'nin görüşlerini ortaya koyarken şöyle yazıyordu: «Ekicinin toprağa, üreticinin de iş aletlerine sahip olmasını, ahlâksal ve siyasal idealler arasına aldık.» Gördüğünüz gibi, bu hareket noktası da, en iyi dileklerden esinlenen, en iyi niyetli bir hareket noktasıdır... «Ülkemizde hâlâ var olan Ortaçağ emek biçimleri (*), ciddi olarak sarsıntıya uğramıştı, fakat, liberal ya da liberal olmayan herhangi bir öğretinin hatırına, bunlara bütünüyle son vermek için bir neden görmedik.»

Gülünç bir iddia! Hiç kuşkusuz, hangi türden olursa olsun «emek biçimleri», yalnızca bunların yerine, başka bir emek biçimi geçerse sarsılabilirler; oysa yazarımızın bu yeni biçimleri tahlil etmek ve açıklamak, ya da neden eskinin yerini aldıklarını kavramak için bir girişimde bile bulunmadığını (aynı görüşteki arkadaşlarından herhangi birinin de bunu yaptığını göremeyeceğiz) zaten görüyoruz. Girişin ikinci kısmı daha da gülünçtür: «Herhangi bir öğreti adına, bu biçimlere bütünüyle son vermek için bir neden görmedik.» «Biz»im (yani sosyalistler —yukardaki koşula bakınız—) emek biçimlerine «son vermek», yani toplumun üyeleri arasındaki varolan üretim ilişkilerini yeniden kurmak için hangi araçlarımız var? Bu ilişkileri, bir öğretiye göre yeniden kurmak düşüncesi saçma değil midir? Bunun arkasından geleni dinleyelim: «Görevimiz, kendi ulusal yapımızdan kesinlikle 'kendine özgü' bir uygarlık çıkararak kurmak değildir. Fakat Batı uygarlığını, bu uygarlığı parçalayan bütün çelişkileriyle birlikte, bütü-

(*) «Emeğin Ortaçağla ilgili biçimleriyle», yazar bir başka yerde böyle açıklamaktadır - «yalnızca ortak toprak mülkiyeti, el-zanaatı sanayii ve artel örgütlenmesi anlatılmak istenmemektedir. Bunların bütünü, hiç kuşkusuz Ortaçağla ilgili biçimlerdir. Fakat bunlara emekçinin toprağa, ya da üretim aletlerine sahip olduğu bütün biçimler de eklenmelidir.»

nüyle kendi ülkemize aktararak yerleştirmek de değildir. Nereden alabilirsek alalım, en iyi olan şeyleri almamız gerekir. Bu, gerek kendimizin, gerek yabancıların olsun, bir ilke sorunu değil, pratik uygunluk sorunudur. Hiç kuşkusuz bu, o kadar kolay, o kadar açık ve anlaşılır bir şeydir ki tartışmanın bile gereği yoktur.» Gerçekten de ne kadar kolay! Her yerden en iyi olanı «alın», işin sırrı tamamdır! Ortaçağ biçimlerinden, emekçinin üretim araçlarına sahipliğini «alın», yeni (yani kapitalist) biçimlerden de özgürlük, eşitlik, eğitim ve kültürü «alın». Tartışılacak hiç birşey kalmaz! Toplum bilimdeki sübjektif yöntemin tümü, burada bütünüyle gün ışığına çıkmaktadır: Toplumbilim bir ütopyayla —emekçinin toprak mülkiyetiyle— başlamakta ve isteneni gerçekleştirmenin koşullarını belirtmektedir: Yani şuradan buradan en iyi olanı «alın». Bu düşünür, toplumsal ilişkileri, şu ya da bu kurumların salt mekanik bir toplamı —toplumsal ilişkileri— şu ya da bu olguların salt mekanik bir sıralanması olarak, katıksız metafizik bir görüşle ele almaktadır. Bu olgulardan birini— ortaçağ biçimleri içinde ekicinin toprak sahipliği —çekip çıkarmaktadır. Bunun tıpkı, bir tuğlanın, bir yapıdan öteki yapıya aktarılması gibi, bütün öteki biçimlere de aktarılabileceğini zannetmektedir. Fakat bu, toplumsal ilişkileri incelemek değil, incelenecek malzemeyi bozmaktır. Sizin de ele aldığınız gibi, gerçekte, ekicinin toprak sahipliğinin ayrı ve bağımsız olarak var olması gibi bir şey söz konusu değildir. Bu o dönemlerde var olan üretim ilişkilerinin halkalarından yalnızca biriydi. Bu üretim ilişkileri, toprağın, köylüleri sömürmek için toprağı onlara dağıtan büyük toprak sahipleri, toprak ağaları arasında bölüştürülmesinden —ki toprak aynî ücret gibiydi —kaynaklanıyordu: Bu, köylülere toprak ağalarına, bir artık-ürün üretebilmeleri için, gerekli ürünleri sağlıyordu. Köylülerin toprak ağasına feodal hizmet etmelerinin araçlarını da sağlıyordu. Yazar, bir olguyu çekip çıkarmakla yetinmek ve böylece bu olguyu kesin olarak yanlış bir ışık altında sunmak yerine, bu üretim ilişkileri sistemini neden izlememiştir? Çünkü yazar, toplumsal sorunları nasıl ele alacağını bilememektedir: Bay Mihayilovski (Bay

Mihayilovski'nin iddialarını, —Rus sosyalizmini *bütünüyle* eleştirmek için—, yalnızca bir örnek olarak kullandığımı tekrarlıyorum) o dönemde varolan «emek biçimleri»ni *açıklamak*, bunları belirli bir üretim ilişkileri sistemi, belirli bir toplumsal biçimlenme olarak sunmak için hiç bir çaba göstermiyor. Marks'ın ifadesini kullanırsak, topluma, işleyişi ve evrimi içerisinde canlı bir organizma olarak bakmamızı zorunlu kılan diyalektik yöntem yazar için yabancı bir şeydir.

Daha önceki emek biçimlerinin yerini, neden yeni emek biçimlerinin aldığını bile kendine sormadan, bu yeni biçimleri tartışırken de, yine aynı hatayı tekrarlamaktadır. Onun için, bu biçimlerin, ekicilerin toprak sahipliğini «sarstığını» —yani daha genel bir deyişle, üreticinin üretim araçlarından ayrılmasında ifadesini bulduğunu— ortaya koymak ve ideale uygun düşmediğinden bunu suçlamak yeterlidir. Buradaki iddiası da son derece saçmadır: Bir olguyu (topraksızlaştırmayı) zorunlu olarak meta üreticileri arasında rekabeti, eşitsizliği, bazılarının yıkımını, bazılarının zenginleşmesini doğuran *meta ekonomisi* temeline dayanan ve artık farklı bir nitelikteki üretim ilişkileri sisteminin bir öğesi olarak ortaya koymak için hiç bir çaba bile harcamadan, tek başına ele almaktadır. Olgulardan birini, kitlelerin yıkıma uğramasını, farketmekte, ötekini, bir azınlığın zenginleşmesini bir kenara atmakta ve böylece her ikisini de anlamayı kendisi için olanaksız duruma getirmektedir.

Ve bu yöntemlere «etiyle, kanıyla hayattaki sorunlara kalıcı bir cevap aramak» adını veriyor, (*Ruskoye Bogatstvo*, 1894, sayı: 1), oysa, gerçekte durum bunun bütünüyle tersidir: Gerçekliği kavrayamadığından, onu açıklayamadığından ve açıklamak istemediğinden, mülk sahiplerinin, mülksüzlere karşı mücadele ettiği hayatın bu sorunlarından alçakca kaçarak, masum ütopyalar dünyasına sığınmaktadır. Buna da «hayatın sorunlarına, bunların büyük ve karmaşık asıl gerçekliklerinin ideal bir biçimde incelenmesiyle cevap aramak» diyor (*Ruskoye Bogatstvo*, Sayı 1), oysa gerçekte bu asıl gerçekliği tahlil etmeye ve onu açıklamaya girişmemiştir bile.

Bunun yerine, bize farklı toplumsal biçimlenmelerden anlamsızca şu ya da bu öğeleri çıkararak —Ortaçağ biçiminden bir şey, «yeni» biçimden başka bir şey alarak vb.— kurduğu bir ütopya sunmuştur. Bu temele dayanan bir teorinin gerçekten toplumsal evrimden uzak kalmaya mahkum olduğu açıktır. Bunun en yalın ve açık nedeni, ütopyacılarımızın şuradan buradan alınan öğelerden oluşturulmuş olan toplumsal ilişkilerle değil, köylünün kulakla (zengin müjik), el-zanaatçısının satıcıyla, işçinin fabrika sahibiyle olan ilişkisini belirleyen ve ütopyacılarımızın hiç mi hiç kavrayamadıkları toplumsal ilişkilerle yaşamak ve hareket etmek zorunda olmalarıdır. Kavrayamadıkları bu ilişkileri, ideallerine göre yeniden biçimlendirmek girişimleri ve çabaları başarısızlıkla sonuçlanmaya mahkumdur.

«Rus marksistleri sahneye çıktıkları» zaman, sosyalizm sorunu, Rusya'da, çok genel çizgilerle işte bu durumdaydı.

Rus marksistleri daha önceki sosyalistlerin sübjektif yöntemlerinin bir eleştirisiyle işe başladılar. Sömürü olgusunu sadece belirtmek ve mahkum etmekle yetinmeden, onu *açıklamak* da istediler. Rusya'nın bütün Reform sonrası tarihinin, yığınların yıkıma uğraması ve belli bir azınlığın zenginleşmesinden ibaret olduğunu görünce, evrensel teknik gelişmeyle yan yana, küçük üreticilerin son derece yüksek oranda mülksüzleştirildiklerini de gözlemleyince, bu kutuplaşma eğilimlerinin meta ekonomisinin geliştiği ve güçlendiği yerlerde ve o ölçüde doğduğunu, arttığını kavrayınca, *zorunlu olarak* yığınların mülksüzleştirilmesine ve ezilmesine yol açan bir burjuva (kapitalist) toplumsal ekonomi örgütlenmesiyle karşı karşıya oldukları sonucundan başka bir sonuca varamazlardı. Onların pratik programları, doğrudan doğruya bu görüş tarafından belirlendi. Bu program kuş uçmaz kervan geçmez köyden, en çağdaş ve en kusursuz fabrikaya kadar, Rusya'daki ekonomik gerçekliğin başlıca içeriğini oluşturan proletaryanın burjuvaziye karşı mücadelesine, mülksüz sınıfların, mülk sahibi sınıflara karşı mücadelesine katılmaktı. Bu mücadeleye nasıl katılacaklardı? Cevap, gene gerçeklikten geldi. Kapitalizm, sanayiin başlıca kol-

larını büyük çaptaki makineli sanayi aşamasına getirmişti. Üretimi böylece toplumsallaştırarak yeni bir düzenin maddi koşullarını yaratmış, aynı zamanda da yeni bir toplumsal gücü, fabrika işçileri sınıfını, kent proletaryasını yaratmıştı. Aynı burjuva sömürüsüyle yüz yüze olan bu sınıf —ekonomik yapısıyla Rusya'nın bütün çalışan nüfusu bu sömürüyle karşı karşıyadır— kurtuluşu açısından özel, uygun bir durumda bulunmaktadır: Bütünüyle sömürü temeline dayanan daha önceki toplumla artık hiç bir bağı yoktur. Emeğinin koşulları ve hayat durumları onu örgütlemekte, düşünmeye zorlamakta ve ona siyasal mücadele alanına girmek olanağını sağlamaktadır. Sosyal—demokratların bütün ilgilerini bu sınıf üzerinde toplamaları, bütün umudlarını bu sınıfa bağlamaları, programlarını bu sınıfın sınıfsal bilincini geliştirmeye indirgemeleri, bütün çalışmalarını bu sınıfın var olan düzene karşı doğrudan doğruya siyasal bir mücadele vermek üzere harekete geçmesine yardımcı olmaya ve bütün Rus proletaryasını bu mücadeleye çekmeye yöneltmeleri son derece doğaldır.

Şimdi Bay Mihayilovski'nin sosyal—demokratlarla nasıl mücadele ettiğini görelim. Bay Mihayilovski, onların teorik görüşlerine, siyasal, sosyalist çalışmalarına karşı hangi iddiaları yöneltmektedir?

Marksistlerin teorik görüşlerini, eleştirmen aşağıdaki şekilde ortaya koymuştur:

«Tarihsel zorunluluğun kendi içsel yasalarına uygun olarak, Rusya'nın doğuşundan beri içerisinde taşıdığı bütün çelişkilerini ve küçük kapitalistlerin büyüklerce eritile eritile ortadan kaldırılmasıyla kendi kapitalist üretimini geliştireceği gerçektir. (Marksistler böyle ileri sürüyorlarmış gibi veriliyor). Bu arada topraktan kopmuş olan mujik, poleterleşecek, birleşecek, toplumsallaşacaktır. Artık, sorun çözümlenmiştir, geriye kalan tek şey insanlığın mutlu olarak yaşamasıdır.

Görüyorsunuz, marksistler gerçeklik anlayışlarında «halkın dostları»ndan hiçbir şekilde ayrılmamakta, yalnızca gelecek konusundaki görüşlerinde farklılık göstermektedirler: Görünüş odur

ki, marksistler bugünün değil, yalnızca «geleceğe değin umutların» üzerinde durmaktadırlar. Bunun, Bay Mihayilovski'nin düşüncesi olduğuna hiç kuşku yoktur. Onun ileri sürdüğüne göre, marksistler «gelecekle ilgili tahminlerinde ütopyacı hiçbir şey olmadığına, herşeyin bilimin kesin buyruklarına göre değerlendirildiğine ve ölçüldüğüne bütünüyle inanmaktadırlar.» Son olarak daha açık bir biçimde : Marksistler «soyut bir tarihsel şemanın değişmezliğine inanmakta ve bunu da açık açık itiraf etmektedirler.»

Tek kelimeyle, karşımızda marksistlere karşı en bayağı ve kaba bir suçlama vardır; ve bu, uzun süreden beri marksistlerin görüşlerine karşı ortaya koyacak hiçbir dişe dokunur şeyleri olmayanlar tarafından ileri sürülmektedir : «Marksistler soyut bir tarihsel şemanın değişmezliğini itiraf ediyorlar!!»

Ama bu, bütünüyle yalan ve katıksız bir uydurmadır!

Hiçbir marksist, hiçbir yerde Rusya'da kapitalizm «olmalıdır», «çünkü» batıda kapitalizm vardı v.b. iddiasında bulunmuş değildir. Hiçbir marksist, Marks'ın teorisine, evrensel olarak zorunlu bir felsefi tarih şeması, özel bir toplumsal —ekonomik biçimlenmenin açıklanmasından öte birşey olarak bakmış değildir. Ancak sübjektif düşünür, Bay Mihayilovski ona evrensel ve felsefeyle ilgili bir teoriyi maledecek kadar Marks konusunda bir görüş noksanlığı ortaya atmayı becerebilmiştir ve buna cevap olarak ta, Marks'tan, yanlış kapı çaldığı konusunda çok kesin bir açıklama almıştır. Hiçbir maksist sosyal-demokrat görüşlerini, teorinin gerçekliğe ve belirli toplumsal ve ekonomik ilişkilerin, yani Rusya'nın toplumsal ve ekonomik ilişkilerinin tarihine uygunluğundan başka bir şeye dayandırmamıştır: Bir marksist başka türlü de yapamazdı, çünkü teori konusundaki bu istek, son derece kesin ve son derece açık bir biçimde bizzat «marksizmin» kurucusu tarafından —Marks tarafından— açıklanmış ve bütün öğretinin temel taşı yapılmıştır.

Hiç kuşkusuz, Bay Mihayilovski soyut bir tarihsel şemanın açıkça anlatıldığını «kendi kulaklarıyla» duyduğunu iddia ederek, bu sözleri istediği kadar çürütebilir. Ama Bay Mihayilovski konuşmuş olduğu kişilerden her türlü saçma, anlamsız sözleri işitme fır

satı bulmuşsa, bundan bize, sosyal-demokratlara ne? Veya herhangi bir başkasına ne? Bu, yalnızca konuştuğu insanları seçmekte çok şanslı olduğundan başka bir şeyi gösterir mi? Hiç kuşkusuz nükteci düşünürümüzün konuşmuş olduğu nükteci kişilerin kendi kendilerine marksist, sosyal-demokrat v.b. demiş olmaları olasılığı var. Fakat bugünlerde (çok daha önce de belirtildiği gibi) her serserinin «kızıl» giysilerle süslenmekten hoşlandığını zaten kim bilmez ki? (*) Ve eğer Bay Mihayilovski, bu «soytarıları» marksistlerden ayıramayacak kadar yeteneksizse, ya da bütün bir öğretiyi —Marks'ın son derece önemle vurgulayarak ileri sürdüğü— bu ölçütünü («gözlerimizin önünde nelerin olup bittiğinin» formülasyonunu) kavrayamayacak kadar yüzeysel olarak anlamışsa, bu gene, olsa olsa Bay Mihayilovski'nin pek o kadar zeki olmadığını ispatlar, başka bir şeyi değil.

Durum ne olursa olsun, basında *sosyal-demokratlarla* tartışmaya giriştiğine göre, uzun bir süreden beri bu adı taşıyan ve tek başlarına taşıyan —öyle ki ötekiler bunlarla hiç bir zaman karıştırılamaz— ve kendi öz literatürle ilgili temsilcilerine, Plehanov ve çevresine (63) sahip bulunan sosyalistler gurubunu gözönünde tutması gerekirdi. Bunu yapmış olsaydı —bunun, birazcık terbiye almış herhangi bir kişinin yapması gereken şey olduğu açıktır— hatta ilk sosyal-demokrat esere, Plehanov'un *Farklılıklarımız* adlı eserine baş vurmuş olsaydı, daha ilk sayfalarda bu çevrenin bütün üyeleri adına yazarın yapmış olduğu kesin bir açıklamayı bulacaktı:

«Durum ne olursa olsun, programımızı büyük bir adın otoritesiyle süslemek istemiyoruz.» (Yani Marks'ın otoritesiyle.) Rusça anlar mısınız Bay Mihayilovski? Soyut şemalar öğretmekle, Rusya'nın sorunları konusunda görüş ileri sürerken, Marks'ın oto-

(*) Bütün bunlar Bay Mihayilovski'nin gerçekten de soyut tarihsel şemalarla ilgili sözler duyduğu ve hiç bir şey uydurmadığı varsayımına dayanarak ileri sürülmüştür. Bu varsayıma ancak hakettiği değeri verme hakkını saklı tutmayı da kesin olarak gerekli görüyorum.

ritesinin bütünüyle inkâr edilmesi arasındaki farkı anlıyor musunuz?

Konuştuğunuz kişilerden duyduğunuz ilk düşünceyi, marksist düşünce olarak aktarmakla, sosyal-demokrasinin önde gelen bir üyesinin bütün bir gurup adına yaptığı yayınlanmış bir açıklamayı görmezlikten gelmekle namussuzca davrandığınızın farkında mısınız?

Ve sonra açıklama daha da kesinleşiyor:

Plehanov şöyle diyor: «Tekrarlıyorum, en tutarlı marksistler, Rusya'daki varolan durumun değerlendirilmesinde bir anlaşmazlığa düşebilirler»; bizim öğretimiz, «bu özel bilimsel teorinin, son derece karmaşık toplumsal ilişkilerin tahliline uygulanmasında ilk girişimdir».

Daha açık konuşmak öyle anlaşılıyor ki güçtür: Marksistler, Marks'ın teorisinden, yalnızca onun toplumsal ilişkileri açıklamak için mutlaka gerekli olan son derece değerli yöntemlerini hiçbir koşula bağlanmadan almakta ve bu nedenle de, ilişkiler konusundaki yargılarının ölçüsünü soyut şemalarda, buna benzer saçmalıklarda değil, bu yargının doğruluğunda ve gerçeklere uygunluğunda bulmaktadırlar.

Bu sözleri ileri sürerken, yazarın özünde başka birşey anlatmak istediğini mi düşünüyorsunuz acaba? Fakat durum böyle değildir. Onun ele aldığı sorun şudur: «Rusya'nın kapitalist gelişme aşamasından geçmesi zorunlu mudur?» Öyleyse sorun hiç de marksist bir biçimde ortaya konulmamış, fakat bu «zorunluluğun» ölçütünü hükümet politikasında, ya da «toplumun» faaliyetlerinde veya «insan türü için geçerli» bir toplum idealinde v.b. saçmalıklarda gören bizim farklı yerli düşünürlerimizin sübjektif yöntemlerine uygun düşmüştür. Öyleyse, soyut şemalara inanan bir insanın böyle bir soruya nasıl cevap vermesi gerektiğini sormakta haklıyız. Diyalektik sürecin kesinliğinden, Marks'ın teorisinin felsefeyle ilgili genel öneminden, her ülkenin bu aşamadan... geçmesinin kaçınılmazlığından v.b., v.b. söz edecektir.

Plehanov bunu nasıl cevaplandırmıştır?

Tek yolla, bir Marksist'in cevap verebileceği gibi.

Bu zorunluluk sorununu ancak sübjektif düşünenleri ilgilendirebilecek boş bir sorun olarak tamamen bir kenara atmış ve yalnızca gerçek toplumsal ve ekonomik ilişkileri ve bunların gerçek evrimini ele almıştır. Bu nedenle de, yanlış sorulmuş soruya doğrudan doğruya cevap vermemiş, bunun yerine: «Rusya kapitalist yola *girmiştir*» diye karşılık vermiştir.

Bay Mihayilovski ise bir uzman tavrıyla, soyut tarihsel şemalara inançtan, zorunluluğun kendi içsel yasalarından ve buna benzer görülmemiş saçmalıklardan söz etmektedir! Bu yaptığına da, «sosyal-demokratlara karşı bir polemik» adını vermektedir!!

Eğer bu da bir polemikçiyse, o zaman geveze kime denir, pek anlayamıyorum!

Bay Mihayilovski'nin yukarda aktarılmış olan iddiasıyla ilgili olarak, onun sosyal-demokratların görüşlerini şöyle sunduğunu da görmek gerekir: «Rusya kendi kapitalist üretimini *geliştirecektir*». Bu düşünürün görüşüne göre, Rusya «kendi» kapitalist üretimine sahip değildir. Görüldüğü kadarıyla, yazar, Rus kapitalizminin 1,5 milyon işçiyle sınırlı olduğu görüşünü paylaşmaktadır. Özgür emeğin bütün öteki sömürü biçimlerini, kimbilir hangi başlık altında sınıflandıran bizim «halkın dostları»nın bu çocukça düşünceleriyle daha sonra tekrar karşılaşacağız. «Rusya, taşıdığı bütün iç çelişkileriyle kendi kapitalist üretimini geliştirecektir ve bu arada da topraktan kopmuş olan mujik proleterleşecektir». Bir ormanda ne kadar ilerlersek ağaçlar o kadar çoğalmaktadır. Öyleyse Rusya'da hiç bir «iç çelişki» yoktur, öyle mi? Ya da daha yalın bir biçimde koyarsak, halk kitlelerinin bir avuç kapitalist tarafından sömürülmesi yoktur, nüfusun büyük bir çoğunluğunun yıkıma uğraması ve küçük bir azınlığın, bir kaç kişinin zenginleşmesi yoktur, öyle mi? Halâ mujiğin topraktan kopması mı gerekiyor? Ama bütün Reform sonrası Rusya tarihi, köylülüğün benzeri görülmemiş bir yoğunlukta ilerleyen toptan mülksüzleştirilmesi değil de, başka nedir? Böyle şeyleri, herkesin önünde açıkça ileri sürmek için insanın büyük bir cesaret sahibi olması

gerekir! Ve Bay Mihayilovski bu cesarete sahiptir: «Marks, hazır bir proleteryayı ve hazır bir kapitalizmi ele almıştır, oysa bizim henüz bunları yaratmamız gerekir». Rusya'nın henüz bir proletarya yaratması gerekir, öyle mi?! Rusya'da, yığınların böyle umutsuz bir yoksulluğunun ve çalışan halkın böylesine utanmazca sömürülmesinin görülebileceği tek ülkede; yoksul sınıfların hayat koşulları açısından İngiltere'yle (hem de haklı olarak) karşılaştırılan; milyonlarca insanın açlığının, örneğin tahıl ihracatındaki sürekli bir artışla yanyana, birlikte oluşunun sürekli bir şey olduğu bu ülkede, yani Rusya'da proletarya yok ha!!

Bence Bay Mihayilovski bu klasik sözlerinden dolayı daha hayattayken bir heykelinin dikilmesine hak kazanmıştır! (*)

Bu arada şunu da belirtelim: Daha sonra göreceğimiz gibi Rusya'daki çalışan halkın dayanılmaz hayat koşullarına iki yüzlüce gözlerini kapatmak, bu koşulları yalnızca «sarsılmış» olarak nitelemek, öyle ki, herşeyi yoluna koymak üzere salt «uygarlaşmış bir toplumun» ve hükümetin çabalarına gerek olduğunu ileri sürmek, «halkın dostları»nın sürekli ve en tutarlı bir taktiğidir. Bu şövalye beyler, işçi sınıfının {emekçi kitlelerin, Alm. metin, S. 190} durumunun «sarsılmış olduğu»ndan değil, bu kitlelerin bir avuç sömürücü tarafından utanmazcasına soyulması nedeniyle kötü olduğu gerçeğine körmüş gibi bakmakla, bu sömürücüleri görmemek için deve kuşu gibi kafalarını kuma gömmekle, sömürücülerin ortadan kalkacağını zannediyorlar. Sosyal—demokratlar, onlara gerçeğe dosdoğru bakmaktan çekinmenin son derece utanç verici bir korkaklık olduğu söyledikleri zaman, sömürü gerçeğini başlangıç noktası olarak aldıkları ve bunun tek olanaklı açıkla-

(*) Belki de, Bay Mihayilovski burada da, Rusya'da hiç proletarya yoktur demek istemediğini, ancak, kapitalizme özgü bir proletarya yoktur demek istediğini söyleyerek işin içinden sıyrılmaya çalışabilir. Öyle mi ? Böyleydi de neden söylemediniz ? **Bütün sorun** Rus proletaryasının burjuva toplumsal ekonomi örgütlenmesine mi, yoksa başka bir toplumsal ekonomi örgütlenmesine mi özgü olduğudur. İki uzun yazı boyunca bu son derece ciddi ve önemli sorun konusunda **tek bir söz** bile etmediyseniz, bunun yerine her türlü saçmalıktan söz ettiyseniz ve en aptalca sonuçlar vardıysanız kabahat kimin olur ?

masının halk kitlelerini bir proletarya ve bir burjuvazi olarak görmekte olan Rus toplumunun burjuva örgütlenmesinde, bu burjuvazinin egemenliğinin organı olmaktan başka bir şey olmayan Rus devletinin sınıfsal niteliğinde yattığını, bu nedenle de *tek çıkış yolunun*, proleteryanın burjuvaziye karşı sınıf mücadelesinde yattığını söyledikleri zaman, bu «halkın dostları», sosyal-demokratlar halkın elinden topraklarını almak istiyorlar!! Halkımızın ekonomik örgütlenmesini yıkmak istiyorlar!! diye barbar bağırıyorlar.

Şimdi en hafif deyimiyle, bütünüyle yakışıksız olan bu «polemiğin» en rezilce kısmına, yani bay Mihayilovski'nin, sosyal—demokratların siyasal çalışmalarını «eleştirisine» (?) geliyoruz. Sosyalistlerle ajitatörlerin işçiler arasında yürüttükleri çalışmaların yasal basınımızda dürüst bir biçimde tartışılamayacağını ve sansürden geçen namuslu bir derginin bu konuda yapabileceği tek şeyin «ince bir davranışla sessiz kalmak» olduğunu herkes bilir. Bay Mihayilovski bu son derece basit ve kolay kuralı unutmuş ve okur kitlesiyle bağ kurma tekelini sosyalistlere çamur atmakta kullanmaktan çekinmemiştir.

Fakat, bu vicdansız eleştirmenle mücadele etmenin yolları, yasal yayınlar dışında da olsa mutlaka bulunacaktır!

Bay Mihayilovski, saf bir tavır takınarak şöyle diyor: «Anladığım kadarıyla Rus marksistleri üç kategoriye ayrılabilir: Marksist seyirciler (sürecin kayıtsız gözlemcileri), pasif marksistler (bunlar ancak 'doğum sancılarını yatıştırırlar'; 'toprağa bağlı insanla ilgilenmezler ve ilgilerini, umutlarını, zaten üretim araçlarından ayrılmış olanlara yöneltirler) ve son olarak aktif marksistler (bunlar da kırların daha da yıkıma uğramasında kesinlikle direnirler.)»

Bu neyi anlatır?! Bay eleştirmen hiç kuşkusuz Rus marksistlerinin çevremizin gerçekliğinin kapitalist toplum olduğunu ve bundan ancak tek bir çıkış yolu bulunduğunu, bu çıkış yolunun da proletaryanın burjuvaziye karşı sınıf mücadelesi olduğunu kendilerine hareket noktası olarak alanların sosyalistler olduklarını bilmelidir. Öyleyse nasıl ve hangi temele dayanarak onları

bir çeşit anlamsız bayağılıkla karıştırıyor? Marksistler terimini, marksizmin en yalın ve en temel ilkelerini açıkça kabul etmeyen kişilere, hiç bir zaman hiç bir yerde ayrı bir grup olarak hareket etmemiş olan ve hiç bir zaman hiç bir yerde kendilerine ait bir program ilan etmemiş olan kişilere kadar genişletmeye ne hakkı (kuşkusuz ahlaksal açıdan) vardır?

Bay Mihayilovski bu rezilce yöntemleri doğru göstermek için kendine bir dizi kaçamak nokta bırakmıştır.

Bir sosyete züppesinin rahat tavrıyla «belki de bunlar gerçek marksistler değillerdir, kendilerini böyle sayıyorlar ve böyle ortaya çıkıyorlar» diye şaka yapmaktadır. Bunu nerede ve ne zaman yapmışlardır? St. Petersburg'daki liberal ve radikallerin salonlarında mı? Özel mektuplarda mı? Öyle olsun diyelim, o zaman onlarla salonlarınızda ve mektuplarınızda konuşun! Fakat siz herkesin önünde ve basında (marksizm bayrağı altında) hiçbir yerde açık açık ortaya çıkmamış olan insanlara karşı çıkmaktasınız. Sosyal—demokrat adını ancak *tek* devrimci sosyalist gurubun taşıdığını ve başka hiç kimsenin onlarla karıştırılmaması gerektiğini bildiğiniz halde, *sosyal—demokratlara* karşı bir tartışmaya giriştiğinizi iddia edecek kadar yüzsüzleşiyorsunuz. (*)

Bay Mihayilovski, suç üstü yakalanmış bir öğrenci gibi kıvranmaktadır: «Benim hiç kabahatim yok» —okuru buna inandırmaya

(*) Bay Mihayilovski'nın yazısında geçen **gerçeklere** değindiği tek yerin üzerinde duracağım. Bu yazıyı okuyan herkes, onun Bay Skvortsov'u (**Açlığın Ekonomik Nedenleri**'nin yazarı) bile «marksistler» arasında saydığını kabul edecektir. Fakat gerçekte bu bay, kendisine marksist dememektedir ve sosyal-demokratların eserleri hakkında en ufak bir bilginin olması, sosyal-demokratlar açısından, bu bayın en kaba bir burjuvadan başka bir şey olmadığının kavranması için yeterlidir. Eğer, ilerici şemalar tasarladığı toplumsal çevrenin bir burjuva çevresi olduğunu ve bu nedenle köylü ekonomisinde bile gerçekten gözlemlenebilecek olan bütün «tarımsal iyileştirmeler»in, bir azınlığın durumunu iyileştiren, kitleleri proleterleştiren bir burjuva ilerlemesi olduğunu kavrayamıyorsa, böyle bir kişi ne biçim bir marksisttir? Eğer, tasarılarını sunduğu devletin ancak burjuvaziyi destekleyecek ve proletaryayı ezecek güçte bir sınıf devleti olduğunu kavrayamıyorsa, böyle bir kişi ne biçim bir marksisttir?

çalışıyor— «kulaklarımla duydum ve gözlerimle gördüm.» Çok güzel!

Görüş açınız içerisine öylesine bayağı ve ciğeri beş para etmez kişilerden başkasının girmediğine inanmaya bütünüyle hazırız! Fakat bizim, sosyal—demokratların bununla ne ilgisi var? Ancak sosyalist çalışmanın değil, biraz bağımsız ve namuslu olan her toplumsal çalışmanın —gerek Narodovolizm (6) gerek marksizm, gerekse anayasacı olsun diyelim— bir bayrak altında gerçekten çalışan her kişinin siyasal kıyımına yol açtığı günümüzde, bu isim altında liberal korkaklıklarını gizleyen birkaç düzine lafazanın, bunun yanında kendi küpünü doldurmakta olan birkaç alçağın da bulunduğunu kim bilmiyor? Ancak en rezil bayağılığın bu eğilimlerden her hangi birini, onun bayrağını her türlü çamurla kirlettiğinden (üstelik te bu noktada özel ve gizli olarak) dolayı sorumlu tutabileceği apaçık değil midir? Bay Mihayilovski'nin tezinin bütünü, bir tahrifler, yanlış göstermeler ve dalaverele'er zinciridir. Yukarıda, onun, sosyal—demokratların çıkış noktaları olan «doğruları» bütünüyle çarpıttığını, bunları hiçbir marksistin hiçbir yerde ve hiçbir zaman ortaya koymamış olduğu, ya da koyamamış olduğu, ya da koyamayacağı bir biçimde aktarmış olduğunu görmüştük. Rus gerçekliğinin gerçek sosyal—demokrat kavranışını ortaya koymuş olsaydı, bu görüşlere *yalnızca tek bir yoldan* ,yani proletaryanın sınıf bilincinin geliştirilmesine yardımcı olarak, proletaryayı var olan düzene karşı siyasal mücadele için örgütleyerek ve birleştirerek «uyulabileceğini» kavramadan yapamazdı. Fakat, onun yedekte bir hilesi daha vardır: Kırılmış, son derece masum bir tavırla, gözlerini bir mürit gibi gökyüzüne dikmekte ve yapmacık bir heyecanla: «Bunu duyduğum için çok memnunum; fakat neye karşı çıktığınızı kavrayamıyorum.» *(Ruskoye Bogatstvo,* ikinci sayıda tıpkı böyle demektedir.) «Pasif marksistler konusundaki yorumumu daha dikkatle okuyun: Ahlâksal açıdan itiraz edilecek hiçbirşey yoktur, dediğimi göreceksiniz».

Hiç kuşkusuz, bu onun daha önceki sefil yalanlarının yeniden piyasaya sürülmesinden başka birşey değildir.

Toplumsal — devrimci popülizmi eleştirdiğini ilân eden (daha başka tür bir popülizmin ortaya çıkmadığı bir dönemde, böyle bir dönemi ele alıyorum) ve aşağı yukarı şu aşağıdakileri ileri sürerek ilerleyen bir kişinin davranışının nasıl nitelendirilebileceğini bize lüften siz söyleyin:

«Anladığım kadarıyla, popülistler üç katagoriye ayrılır: Mujiğin düşüncelerini bütünüyle kabul eden, onun isteklerine bütün olarak uyan, sopayı ve karısını dövmeyi genel bir ilke haline getiren, bildiğiniz gibi, bir halk politikası adı verilen hükümetin iğrenç kamçı ve sopa politikasını genelinde kolaylaştıran tutarlı popülistler; sonra, mujiğin düşünceleriyle hiç te ilgilenmeyen ve ancak birlikler v.b. şeyler aracılığıyla, Rusya'ya yabancı bir devrimci hareketi sokmaya çalışan diyelim ki korkak popülistler, —ki korkak bir popülisti kolayca tutarlı ya da cesur bir popülliste dönüştürecek kaypak bir yol söz konusu olmadıkça, ahlâksal açıdan buna hiçbir itirazda bulunamaz— ve son olarak ta, halkın zengin mujik ideallerini sonuna kadar gerçekleştirmeye çalışan, dolaylı olarak, gerçek kulaklar gibi yaşamak için toprağa yerleşmiş olan cesur popülistler.» Hiç kuşkusuz bütün aklı başında kişiler bunu iğrenç ve bayağı bir alay olarak kabul edeceklerdir. Dahası, bir yandan böyle bir açıklamanın yazarı, aynı basında popülistler tarafından belgelerle çürütülemiyorsa ve öte yandan bu popülistlerin görüşleri o döneme kadar yalnızca yasa dışı olarak yayılmışsa, öyle ki birçok insan, bunların ne oldukları konusunda noksansız bir düşünceye sahip değilse, ve kendilerine popülistler konusunda anlatılan her şeye kolayca inanabiliyorsa, bu durumda, herkes böyle bir kişinin, bir ... olduğu düşüncesine katılacaktır.

Fakat belki de Bay Mihayilovski'nin bizzat kendisi buraya uygun düşen sözcüğü halâ tam olarak unutmamıştır.

Fakat yeter! Bay Mihayilovski'nin buna benzer daha son derece çok imaları vardır. Fakat bu pisliği karıştırmaktan, oraya buraya dağılmış imaları toplamaktan, onları karşılaştırmaktan ve en azından tek bir ciddî itiraz aramaktan daha yorucu, daha nankör, daha tiksindirici bir iş düşünemiyorum.

Yeter!

Nisan 1894

YAYINCILARIN NOTU ([65])

Bu yazının metninde, okur, bazı sorunların daha ilerde incelenece̊ine ilişkin notlara rastlayacaktır. Oysa gerçekte böyle bir inceleme yapılmamıştır.

Bunun nedeni elinizdeki yazının *Ruskoye Bogatstvo*'da marksizm konusunda yayınlanmış yazılara cevabın ancak birinci kısmı olmasıdır. Zamanın son derece kısıtlı oluşu, bu yazının istenilen zamanda yayınlanmasını engellemiştir. Fakat onu daha fazla geciktirmenin olanaklı olduğunu zannetmiyoruz: Şu anda zaten iki ay gecikmiş durumdayız. İşte bu nedenle, yazının bütününün basılmasını beklemeden, bu arada Bay Mihayilovski'nin «Eleştiri»sinin bir tahlilini yayınlamaya karar verdik.

Şu sıralarda hazırlanmakta olan ikinci ve üçüncü (*) baskılarda, okur, burada verilen incelemeye ek olarak, Rusya'nın ekonomik durumu ve bunun sonucu olan «Sosyal—Demokratların Düşünce ve Taktikleri» üzerine bir makaleyle ilgili olarak *Ruskoye Bogatstvo*'nun önde gelen öteki kişileri, Bay Yujakov ve S. Krivenko'nun toplumsal ve ekonomik görüşlerini ele alan daha başka bir inceleme bulacaktır.

(*) «parts» = kısım; ;ing. metin, s. 201.
«edition» = baskı; fr. metin, s. 218.
«Ausgabe» = baskı; Alm. metin, s. 196.

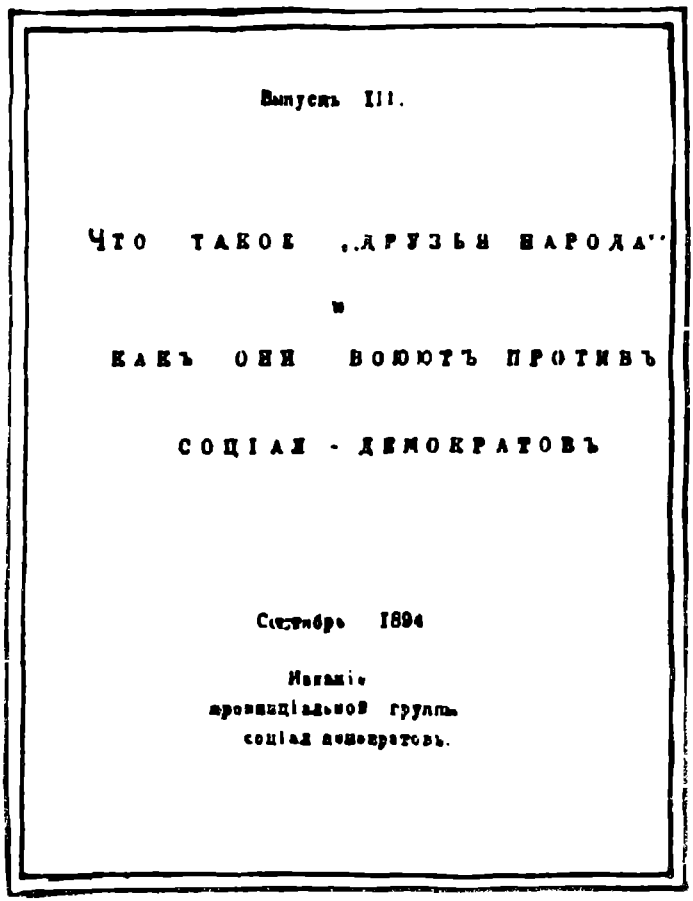
BU BASKIYA NOT ([66])

Bu baskı birinci baskının bütünüyle aynıdır. Metnin derlenmesinde hiç bir katkımız olmadığı için, kendimizde onu her hangi bir biçimde değiştirmek hakkını görmedik ve ancak yayınlamakla yetindik. Bu işi üstlenmemizin nedeni, elimizdeki broşürün sosyal—demokrat propogandamıza belli bir canlılık getirmeye hizmet edeceğine duyduğumuz güvendir.

Böyle bir propogandayı geliştirmeye hazır olmanın, sosyal—demokrat görüşlerin vaz geçilmez bir sonucu olduğu inancıyla bu broşürün yazarının görüşlerini paylaşan herkesi, gerek bu çalışmanın, gerekse genelinde bütün marksist propoganda organlarının olanaklar ölçüsünde geniş bir şekilde yaygınlaşmasının sağlanmasına, her yoldan (kuşkusuz özellikle yeni baskılarla) yardımcı olmaya çağırıyoruz. İçersinde bulunduğumuz günler özellikle buna elverişlidir. *Ruskoye Bogatstvo* bize karşı giderek artan kışkırtıcı bir dil kullanmaktadır. Toplumda, sosyal-demokrat düşüncelerin yayılmasını engellemek çabasıyla, bu dergi, bizi, proletaryanın çıkarlarına ilgisiz kalmakla, kitlelerin yıkıma uğramasında ısrar etmekle doğrudan doğruya suçlayacak kadar ileri gitti. Bu tür yöntemlerle ancak kendisini yaralayacağını ve bizim zaferimize giden yolu hazırlayacağını düşünecek kadar kendimizden eminiz. Fakat, bu iftiracıların, iftiralarının en yaygın propogandasını yapabilmek için bütün maddi araçlara sahip olduklarının unutulmaması gerekir. Bir kaç binlik satışı olan bir dergileri vardır, ellerinin altında okuma odaları ve kütüphaneler vardır. Bu nedenle, düşmanlarımıza ayrıcalıklı bir konumun sağladığı yararların bile, her zaman, düşüncesini kabul ettirme başarısını garanti altına alamayacağını ispatlamak istiyorsak, elimizden gelen her çabayı harcamalıyız. Böyle bir çabanın harcanacağına kesin olarak inanıyoruz.

Temmuz 1894

KISIM III

Выпускъ III.

ЧТО ТАКОЕ „ДРУЗЬЯ НАРОДА"

и

КАКЪ ОНИ БОЮТЪ ПРОТИВЪ

СОЦІАЛ - ДЕМОКРАТОВЪ

Сентябрь 1894

Изданіе
провинціальной группы
соціалъ демократовъ.

Lenin'in kitabının teksir edilmiş III. Kısmı'nın kapağı: «*Halkın Dostları*» *Kimlerdir ve Sosyal—Demokratlara Karşı Nasıl Mücadele Ederler?*—1894

Küçültülmüştür

Son olarak, sosyal—demokratlara karşı açıkça savaş açan bir başka «halkın dostu»nu, Bay Krivenko'yu tanımaya çalışalım. Yalnız, Bay Krivenko'nun yazılarını («Bazı Aydınların(*) Yalnızlığı Üzerine», sayı 12, 1893 ve «Gezi(**) Mektupları», sayı 1, 1894) Bay Mihayilovski'yle Yujakov'un yazılarını incelediğimiz gibi inceleyemeyeceğiz. Bu sonuncuların yazılarının noksansız bir incelenmesi; birincisi, materyalizme ve genelinde Marksizme yapmış oldukları karşı —çıkışların özü konusunda, ikincisi de, ekonomi— politik teorileri konusunda açık bir görüşe varmak için zorunluydu. Şimdi «halkın dostları» konusunda tam bir görüşe varmak için bunların taktiklerini, pratik önerilerini ve siyasal programlarını ortaya koymamız gerekir. Bu program onlar tarafından hiçbir yerde teorik görüşleri gibi doğrudan doğruya, aynı şekilde tutarlı ve tam olarak geliştirilmemiştir. Bu nedenle bu programı, yazarları birbirleriyle çelişmeyecek kadar aynı görüşü savunan bir derginin çeşitli yazılarından almak zorunda kaldım. Yukarda, Bay Krivenko'nun adı geçen yazılarını tercih etmemin tek nedeni, fazla malzeme sağlamaları ve tıpkı Bay Mihayilovski'nin bir toplumbilimci, Bay Yujakov'un bir iktisatçı olarak bu dergi adına yazı yazmaları gibi bu yazıların yazarlarının da, bir pratik adamı, bir politikacı olarak dergiyi temsil etmiş, temsil ediyor olmasıdır.

Yalnız bunların programlarına geçmeden önce, üzerinde kesin olarak durmamız gereken bir teorik nokta var: Bay Yujakov'un halkı, halk ekonomisini destekleyen toprağın kiralanması konusunda vb. hiçbir şey söylemeyen boş lafazanlıklarla bu lafazanlıkları köylülerimizin ekonomik hayatını kavrayamadığı gerçeğini ört bas etmek için kullanarak sorunları nasıl geçiştirdiğini daha önce görmüştük. Bay Yujakov, el-zanaatı sanayicileri konusu üzerinde durmamakta, büyük-çaplı fabrika sanayiindeki gelişmeyle ilgili verilerle yetinmektedir. Şimdi de Bay Krivenko el-zanaatı

(*) «Our Cultural Free Lances» İng. metin, s. 205, (Kültürel Özgür Yazarlarımız.)
(**) «Lettres D'un voyageur», Fr. metin, s. 223, (Bir Yolcunun Mektupları).

sanayiileri konusunda kesinlikle aynı sözleri tekrarlamaktadır. «Bizim halk sanayiimiz»i, yani el-zanaatı sanayiini, açıkça kapitalist sanayinin karşısına çıkarmaktadır. (Sayı 12, sayfa 180-181). «Halk üretimi» [tıpkı böyle!] diyor, «çoğu durumlarda doğal biçimde ortaya çıkar», oysa kapitalist sanayii «çoğu zaman yapay olarak yaratılır.» Bir başka kısımda, «küçük-çaplı halk sanayii»ni, «büyük-çaplı kapitalist sanayii»nin karşısına çıkarıyor. Bunlardan birincisinin ayırdedici özelliğinin ne olduğunu sorarsanız, yalnızca bunun «küçük-çaplı sanayii» (*) olduğunu, ve iş aletlerinin üreticilerden ayrılmamış olduğunu öğrenirsiniz. (Bu sonuncu tanımlamayı Bay Mihayilovski'nin yukarıda aktarılan yazısından aldım.) Fakat bu, onun ekonomik örgütlenmesini ortaya koymaktan kuşkusuz son derece uzaktır. Bundan başka, bu kesin olarak yanlıştır. Bay Krivenko, örneğin, «küçük-çaplı halk sanayiinin bugün de hâlâ büyük-çaplı kapitalist sanayiinden çok daha fazla bir toplam üretim sağladığını, ayrıca daha fazla işçi çalıştırdığını» ileri sürüyor. Yazarın, 4 milyon ya da başka bir varsayıma göre 7 milyon el-zanaatçısı sayısıyla ilgili verilere değindiği açıktır. Fakat el-zanaatı sanayimizde hakim olan ekonomi biçiminin, büyük-çaplı ev üretimi sistemi olduğunu, çoğu el-zanaatçılarının üretimde bağımsız olmayan, bütünüyle bağımlı ve aynı zamanda ikinci derecede bir yer tuttuklarını, kendi malzemelerini değil, tersine yalnız ve yalnız el-zanaatçısına ücret ödeyen tüccarın malzemesini işlediklerini kim bilmiyor? —Bu biçimin hakim oluşunu açıklayan veriler, yasal basına bile aktarılmış değil midir? Örneğin, ünlü istatistikçi S. Harizomenof'un *Yuridiçeski Vestnik*'te ([67]) (1883, sayı 11-12) yayınlanmış olan kusursuz bir çalışmasına baş vuruyorum. S. Harizomenof, Merkez eyaletlerinde en fazla gelişmiş olan el-zanaatları sanayilerimizle ilgili yayınlanmış verileri özetleyerek büyük-çaplı ev üretimi sisteminin, yani açıkça bir kapitalist sanayi biçiminin

(*) Öğrenebileceğiniz tek şey şu olacaktır: «Bundan, gerçek (tıpkı böyle!) bir halk sanayii doğabilir ve gelişebilir» diyor Bay Krivenko. «Halkın dostları»nın herkesin bildiği bir oyunu da, gerçekliğin kesin ve dolaysız bir tanımını verecekleri yerde, boş ve saçma sözler etmeleridir.

kesin olarak hakim olduğu sonucuna varmaktadır. Şöyle diyor: «Küçük-çaplı bağımsız sanayiinin ekonomik rolünü tanımlarken şu sonuçlara varıyoruz. Moskova eyaletinde, büyük-çaplı ev üretimi sistemi, el-zanaatı sanayinin yıllık iş hacminin %86,5'ini, küçük-çaplı bağımsız sanayii de yalnızca %13,5'ini karşılar. Vladimir eyaletinin Aleksandrof ve Pokrov kazalarında, büyük-çaplı ev üretimi ve manüfaktür sistemi, el-zanaatı sanayiinin yıllık iş hacminin %96'sını, küçük-çaplı bağımsız sanayii de yalnızca %4'ünü karşılar.»

Bildiğimiz kadarıyla, hiç kimse bu olguları çürütmeye çalışmamıştır; zaten bu yapılamaz. Öyleyse, insan bu olguları nasıl olur da görmemezlikten gelebilir ve bunlar konusunda hiç bir şey ileri sürmez? Kapitalist sanayiin tersine, buna «halk» sanayii adını verebilir ve hem de bu sanayiin gerçek sanayiye dönüşme olanağından sözedebilir?

Olgular, doğrudan doğruya ve böylesine gözardı edilebiliyorsa, ancak bunun tek bir açıklaması yapılabilir, o da «halkın dostları»nın Rusya'daki bütün liberaller gibi, uzlaşmaz sınıf çelişkilerinin, Rusya'da çalışan bütün halkın sömürülmesinin üstünü, bütün bunları yalnız ve yalnız basit «bozukluklar» diye göstererek ört bas etme eğilimleridir. Fakat belki bir başka neden de örneğin «Pavlovo'daki bıçak yapımı»nı, «yarı zanaatçı nitelikte bir üretim» olarak nitelendiren Bay Krivenko'nun ortaya koymuş olduğu gibi, bu konuda böylesine derin bir bilgi sahibi olmakta yatıyor. «Halkın dostları»nın çarpıtmalarını buraya kadar vardırabildiklerine insan şaşıp kalmaktadır! Pavlovo bıçakçıları sipariş için değil, tersine pazar için üretim yapıyorlarsa, burada, bir zanaat niteliğinden nasıl söz edilebilir? Belki de, Bay Krivenko, bir tüccarın el-zanaatçısına eşya siparişi verdiği, daha sonra da bunları Nijni-Navgorod Panayırına yolladığı sisteme bir zanaatçi sanayii olarak bakmaktadır. İşin gülünç yanı, durumun öyleymiş gibi görünmesidir. Gerçekte, çatal - bıçak yapımı (Pavlovo'daki öteki imalâtlarla karşılaştırıldığında) üreticilerinin (görünürde) bağımsızlığıyla küçük çaptaki el-zanaatı biçimini son derece az koruyan

bir üretimdir. N.S. Annenski şöyle demektedir: «Sofra takımı ve sınai bıçak yapımı(*) daha şimdiden fabrikaya ya da daha doğrusu manüfaktür üretimine gözle görünür ölçüde yaklaşmaktadır». Nijni - Novgorod eyaletindeki sofra takımı bıçakları yapımıyla uğraşan 396 el-zanaatçısından ancak 62'si (%16) pazar için, 273'ü (% 69) bir patron için(**) ve 61'i (% 15) ücretli işçi olarak çalışmaktadır. Böylece, bunlardan ancak 1/6'i işverene. doğrudan doğruya köle değildir. Bıçakçılık sanayiinin öteki koluna (cep bıçaklarının - çakıların) *üretimine* gelince, aynı yazar şöyle demektedir: «Bu üretimin sofra bıçağıyla kilit arasında bir yeri vardır: Bu koldaki el-zanaatçılarının çoğunluğu patron için çalışmaktadır. Fakat bunların yanısıra, hâlâ pazar için çalışmak zorunda olan çok sayıda bağımsız el-zanaatçısı da vardır.»

Nijni - Novgorod eyaletinde bu tür bıçak üreten 2552 el-zanaatçısından, % 48'i (1236) pazar için; % 42'si (1058) patron için ve % 10'u (258) da ücretli işçi olarak çalışmaktadır. Burada da sonuç itibarıyla bağımsız(?) el-zanaatçıları azınlıktadır. Pazar için çalışanlar hiç kuşkusuz yalnızca görünüşte bağımsızdırlar; gerçekte alıcıların *sermayesine* daha az köle değillerdir. Çalışmakta olan 21,983 kişinin ya da *bütün çalışanların* %84,5'inin (***) sanayiilerle uğraştığı Nijni - Novgorod eyaletine bağlı Garbatol kazasının bütünündeki sanayilerle ilgili verileri ele alırsak, aşağıdakileri elde ederiz: (İmalathane ekonomisi konusunda noksansız bir veri ancak 10.808 işçi için şu imalat dallarında vardır: Metal, deri işleme, saraçlık, keçe ve kenevir eğirme:) El-zanaatçılarının % 35,6'sı pazar, % 46,7'si patron için çalışmakta ve % 17,7'si de

(*) Bu sanayi bütün öteklerden daha geniş bir yer tutar. Pavlovo'da yapılmış olan 2.750.000 rublelik toplam maldan 900 000 rublelik malı sağlar.

(**) Yani, el - zanaatçilerine hammadde sağlayan ve onlara emekleri karşılığında olağan ücretler ödeyen tüccar için.

(***) Rus kapitalizminin fabrika işçilerinin sayısıyla ölçen (tıpkı böylel) tstisnai Rus ekonomistleri, bile bile bu çalışanları ve bunlara benzer bir çokların, sermayenin boyunduruğundan değil, tersine, «halk düzeni»(???!!) üzerinde yapay olarak sürdürülen baskıdan acı çeken tarım nüfusunun bir parçası olarak sınıflandırmaktadırlar.

ücretli işçidir. Öyleyse *burada da büyük çaplı ev üretimi sisteminin ağır bastığını, emeğin sermayeye köle olduğu üretim ilişkilerinin hakim olduğunu görmekteyiz.*

«Halkın dostları»nın bu tür olguları böylesine açık açık görmemezlikten gelmelerinin başka bir nedeni de şu olabilir: Kapitalizm kavramlarının, kapitalistin zengin ve eğitim görmüş bir patron ve büyük bir makinalı sanayi işletmesini yöneten olduğu konusundaki basma kalıp ve boş bir düşüncenin ötesine geçmemesi ve bu kavramın bilimsel içeriğini elc almayı kabul etmemeleridir. Daha önceki bölümde, Bay Yujakov'un basit iş birliği ve manüfaktürü bir kenarda bırakarak, doğrudan doğruya kapitalizmi makineli sanayiiden başlattığını görmüştük. Bu, el-zanaatı sanayilerimizdeki kapitalist örgütlenmenin savsaklanması sonucuna götüren son derece yaygın bir yanlışlıktır.

Şunu söylemeye gerek yoktur: Büyük-çaplı ev üretimi sistemi sanayiin kapitalist bir biçimidir. Burada onun bütün özelliklerini görüyoruz. Şimdiden, yüksek bir gelişme düzeyinde olan meta ekonomisi, üretim araçlarının birkaç kişinin elinde yoğunlaşmasını ve kendilerinin üretim araçları olmayan ve bu nedenle de bizzat kendileri için değil, tersine, kapitalist için çalışarak, emeklerini başkalarının üretim araçlarının hizmetine veren işçi kitlelerinin mülksüzleştirilmelerini görüyoruz. Bunun el-zanaatı sanayiinin örgütlenme biçimi açısından salt kapitalizm olduğu son derece açıktır: Teknik açıdan geri olmasıyla (esas olarak akılalmaz ölçüde düşük ücretler nedeniyle) ve işçilerin küçük çiftliklerini korumaları olgusuyla bu sanayi büyük çaptaki makineli sanayiden ayrılır. Bu sonuncu durum da gerçek metafizikçilere uygun düşecek biçimde şu çıplak ve dolaysız çelişkilerle düşünmeye alışmış olan «halkın dostlarını» son derece şaşırtmaktadır: «Evet, evet - hayır, hayır ve bunlardan fazla olan herşeyden şeytanlık gelir.»

İşçilerin toprakları yoksa kapitalizm vardır, toprakları varsa kapitalizm yoktur, ekonominin toplumsal örgütlenmesinin bütününü bir kenara bırakarak ve toprak mülkiyetinin, böyle başka «köylü» toprak sahipleri tarafından en utanmazcasına soyulan bu top-

rak sahiplerinin içine düşürüldükleri korkunç yoksulluğu ve bir hayvan gibi yaşamak zorunda bırakılmalarını hiç bir zaman ortadan kaldıramadığı konusundaki, genel olarak bilinen bir gerçeği de unutarak bu yatıştırıcı felsefeyle yetinmektedirler.

Anlaşılıyor ki kapitalizmin —halâ kısmen düşük bir gelişme düzeyindeyken— hiç bir yerde işçiyi topraktan bütünüyle koparamadığını bilmemektedirler. Marks, Batı Avrupa için ancak büyük çaptaki makineli sanayiin işçiyi kesin olarak mülksüzleştireceği yasasını saptamıştır. Bu nedenle «halkın toprağı olduğu için» bizim ülkemizde kapitalizmin olmadığı konusunda el altında hazır bulundurulan iddianın bütünüyle saçma olduğu ortadadır. Çünkü basit işbirliği ve manüfaktür aşamasındaki kapitalizm hiç bir yerde ve hiçbir zaman işçinin topraktan bütünüyle kopmasını sağlamamıştır ve bu nedenle kapitalizm olmaktan artık çıkmış olduğunu ileri sürmeye gerek yoktur.

Rusya'daki büyük-çaplı makineli sanayii açısından —sanayiimizin en büyük ve en önemli kolları hızla bu biçimi almaktadır—, burada da bütün özel yönlerimize karşın büyük - çaplı makineli sanayii, bütün kapitalist Batı'nın taşıdığı niteliğe sahiptir, yani, işçilerin toprakla ilişkilerini sürdürmelerini kesinlikle hoş karşılamamaktadır. Bu olgu, bu arada Dementyef tarafından kesin olarak istatistiksel malzemeyle ispatlanmış ve Dementyef (Marks'tan bütünüyle bağımsız olarak) bu istatistik malzemeden makineli üretimin, işçinin topraktan kopmasıyla ayrılmaz bir biçimde ilişkili olduğu sonucunu çıkarmıştır. Bu araştırma Rusya'nın kapitalist bir ülke olduğunu, Rusya'da işçinin toprakla ilişkisinin son derece zayıf ve gevşek olduğunu, mülk sahibi kişinin (para sahibi, alıcı, zengin köylü, küçük el-zanaatları evi sahibi v.b) gücünün çok sağlamlaşmış olduğunu, «köylü»nün, (?? uzun bir süreden beri emek gücünü satarak geçimini sağlayan) salt işçileşmesi için teknik gelişmede yeni bir adım atılmasının yeterli olacağını bir defa daha ortaya koymuştur.(*) Fakat, «halkın dost-

(*) Büyük-çaplı ev-üretimi sistemi, yalnızca kapitalist bir sistem değil, hattâ en kötü kapitalist sistemdir, bu sistem, emekçileri iliklerine kadar sömürmesine karşılık, işçilere kurtuluşları için en az mücadele vermek olanağını sağlar.

larını»nın el-zanaatları sanayilerimizin ekonomik örgütlenmesini kavramadaki yeteneksizlikleri ve başarısızlıkları bu kadarla da kalmamıştır. «Patron için» çalışılmadığı sanayiler konusundaki görüşleri bile, çiftçi (bunu daha yukarda görmüştük) konusundaki düşünceleri kadar yüzeyseldir. Tam sırasıyken şunu da belirtelim: Öyle anlaşılıyor ki bütün bildikleri, yeryüzünde çalışan insanlarla «birleştirilebilecek» olan —ki bu son derece iyi bir şeydir— fakat bunun yanında onlardan «ayrılabilecek» olan —ki bu da son derece kötü bir şeydir— üretim araçları diye bir şeyin varolduğundan ibaret olan baylar için, bu durum son derece doğaldır. Bu, sizi pek de ileri götürmez.

Kapitalistleşen ve kapitalistleşmeyen («küçük çaptaki üretimin özgürce bulunabildiği» yerlerde) sanayilerin sözünü ederken, Bay Krivenko'nun ileri sürdüğü şeylerden biri de, bazı kollarda «üretim için yapılan başlıca harcama»nın son derece önemsiz olduğu ve bu nedenle de küçük-çaplı üretim olanağı bulunduğudur. Bay Krivenko örnek olarak tuğla sanayiini vermekte, burada harcamaların tuğla yapım yerlerindeki yıllık iş hacminin 1/15'i olabileceğini ileri sürmektedir.

Bu bilgi yazarın ileri sürdüğü aşağı yukarı tek somut açıklama olduğundan, (tekrarlıyorum, sübjektif toplumbilimin en tipik karakteristiği, gerçekliği açık ve kesin olarak tanımlamaktan ve tahlil etmekten korkmuş olması, küçük burjuvazinin... «idealler» dünyasında gezinti yapmayı tercih etmiş olmasıdır), «halkın dostları»nın gerçeklik konusunda taşıdıkları düşüncenin ne kadar yanlış olduğunu ortaya koymak için, bunun üzerinde duralım. Moskova'daki Zemstvo ekonomi istatistiklerinde, (*Derleme*, Cilt VII, Kitap I, Kısım 2, v.d.) tuğla sanayiinin (beyaz topraktan tuğla yapımı) bir tasvirini bulıuyoruz. Bu sanayi, esas olarak, Bogododskoye kazasının üç kantonunda yoğunlaşmıştır. Burada 1.402 işçi çalıştıran (567'si ya da % 41'i aile işçileri (*) ve 835'i ya da % 59'u ücretli işçiler), 357.000 rublelik yıllık toplam ürüne sahip olan 233

(*) «Aile» işçileriyle, ücretli işçilerden farklı olarak, patron ailesindeki çalışan kişiler anlatılmak isteniyor.

işletme bulunmaktadır. Sanayi oldukça eskidir, fakat son 15 yıllık bir süre içerisinde pazarlamayı büyük ölçüde kolaylaştıran bir demiryolunun yapılmış olması nedeniyle özellikle gelişmiştir. Demiryolu yapılmadan önce ataerkil tipte üretim hakimdi, fakat zamanımızda bunun yerini ücretli emeğin sömürülmesi almıştır. Bu sanayi de küçük sanayicilerin pazarlama için daha büyük sanayicilere bağımlı oluşlarından arınmış değildir: «Sermaye yokluğu» nedeniyle, birinciler tuğlalarını (bazan «ham»-pişirilmemiş), hemen yerinde son derece düşük bir fiyatla ikincilere satmaktadırlar.

Fakat, her işletmenin işçi sayısıyla yıllık üretimini gösteren bu araştırmaya eklenmiş el-zanaatçılarının hane başına sayım listesi sayesinde, bu bağımlılıktan ayrı olarak bu sanayiinin örgütlenmesini de görmekteyiz.

Meta ekonomisinin, kapitalist bir ekonomi olduğu, yani belli bir gelişme evresinde kaçınılmaz olarak bu ikinciye dönüştüğü yasasının, bu sanayi için geçerli olup olmadığını kavrayabilmek için, bu işletmeleri kendi aralarında büyüklüklerine göre karşılaştırmamız gerekmektedir: Sorun, üründeki rollerine ve ücretli emeği sömürmelerine göre, küçük-çaplı ve büyük-çaplı işletmeler arasındaki ilişki sorunudur. İşçilerin sayısını temel gösterge alarak, el-zanaatçıları işletmelerini üç guruba ayırıyoruz:

I) 1 - 5 işçi çalıştıran işletmeler (aile işçileri ve ücretli işçiler birlikte alınmıştır);

İşçilerin sayısına göre el-zanaatçılar grupları	İşletme başına düşen ortalama işçi sayısı	Yüzde		İşçi başına yıllık üretim (ruble olarak)	Yüzdelere göre dağılım			Mutlak rakamlar		
		Ücretli işçi çalıştıran işletmeler	Ücretli işçiler		İşletmeler	İşçiler	Toplam üretim	İşletmelerin (*) sayısı	İşçilerin sayısı	Toplam üretim (ruble olarak)
I. 1-5 işçi çalıştıran	2,9	25	19	251	72	34	54	167/43	476/92	119500
II. 6-10 işçi çalıştıran	7,3	90	58	249	18	23	22	43/39	317/186	79000
III. 10 işçiden fazla çalıştıran	26,4	100	91	260	10	43	44	23/23	609/557	158500
Toplam	6	45	59	254	100	100	100	233/105	1402/835	357000

II) 6 - 10 işçi çalıştıranlar;

III) 10'dan fazla işçi çalıştıranlar.

Her gurubu işletmelerin büyüklüğü, işçilerin sayısı ve üretime göre incelersek, aşağıdaki verileri elde ederiz: {Bkz: s. 206}

Bu küçük tabloyu dikkatle inceleyin, göreceksiniz ki, bu, sanayiinin burjuva ya da aynı şey demek olan kapitalist örgütlenmesidir: İşletmeler ne kadar büyürse, emeğin üretkenliği de o kadar artar (*) (orta gurup istisnadır), ücretli emeğin sömürülmesi ne kadar artarsa (**), üretimin yoğunlaşması da o kadar artar (***).

Ekonomisini hemen hemen bütünüyle ücretli emek temeline dayandıran III. gurup, toplam işletme sayısının % 10'unu oluşturur, fakat toplam üretimin % 44'ünü sağlamaktadır.

Çoğunluğun (ücretli işçilerin) mülksüzleştirilmesine bağlı olarak, üretim araçlarının belirli bir azınlığın elinde toplanmış olması gerek küçük üreticilerin alıcılara bağımlılığını (büyük sanayiciler aslında alıcıdırlar), gerekse bu sanayide emeğin ezilmesini açıklamaktadır. Böylece, çalışan halkın mülksüzleştirilmesinin ve sömürülmesinin *nedeninin*, bizzat üretim ilişkilerinde yatmakta olduğunu görüyoruz.

Bilindiği gibi, Rus popülist - sosyalistleri karşı görüşteydiler ve el-zanaatı sanayilerinde emeğin ezilmesininin nedeninin, (sömürüye engel olan bir ilkeye dayandığını ileri sürdükleri) üretim ilişkilerinde değil, tersine bu üretim ilişkilerinin dışında, politikada, özellikle tarım, vergi v.b. politikalarında yattığını düşünüyorlardı. O zaman şu soru ortaya çıkıyor: Şu sırada hemen he-

---

(*) Bir işçi başına yıllık üretim I. gurupta 251; II. de 249; III. de 260 ruhledir.

(**) Ücretli emek kullanmakta olan kuruluşların oranı I. gurupta % 25, ikincide % 90, III. de % 100'dür. Ücretli işçilerin oranı sırasıyla, % 19, % 58, % 81'dir.

(***) Toplam işletmeler'in % 72'sini oluşturan I. gurup, toplam üretimin % 34'ünü; II. gurup işletmenin % 18'ini, üretimin % 22'sini, III. gurup işletmelerin % 10'u, üretimin % 44'ünü sağlamaktadır.

men bir ön yargının inatçılığını sürdüren bu görüş daha önce hangi temele dayanıyordu ve şimdi hangi temele dayanmaktadır? Acaba, el-zanaatı sanayiindeki üretim ilişkileriyle ilgili, *başka* bir görüşün ağır basmasına mı? Hayır, hiç de değil. Bu görüşün sürüp gitmesinin tek nedeni, *olguların ekonomik örgütlenmesindeki gerçek biçimlerin doğru ve kesin olarak bir tanımlanmasını ortaya koymak için* hiçbir çaba harcanmamış olmasıdır. Bu görüşün sürüp gitmesinin tek nedeni, üretim ilişkilerinin ayrı ayrı ele alınmış ve özel bir tahlile tabi tutulmamış olmasıdır. Kısacası, bu görüşün sürüp gitmesi, yalnızca toplumsal bilimlerin biricik bilimsel yönteminin, yani materyalist yöntemin kavranamamış olmasıdır. Biz, şu anda eski sosyalistlerimizin düşünce zincirini kavrayabiliyoruz. El-zanaatı sanayileri sözkonusu olduğu ölçüde, sömürünün nedenini üretim ilişkileri *dışında* yatan olgulara bağlamayı; büyük-çaplı fabrika kapitalizmi söz konusu olduğu ölçüde, *burada da* sömürünün nedeninin, bütünüyle üretim ilişkilerinde bulunduğunu bir kenara atamıyorlardı. Sonuç olarak, uzlaşmaz bir çelişki, bir aykırılık oluşuyordu; el-zanaatı sanayilerindeki üretim ilişkilerinde - ki bu hiç incelenmemiştir! - kapitalist olan hiçbir şey bulunmadığına göre, büyük-çaplı kapitalizmin nereden gelmiş olabileceği kavranamıyordu. Buradan da doğal olarak şu sonuç çıkıyordu: El-zanaatı sanayiiyle kapitalist sanayi arasındaki ilişkiyi kavrayamadıkları için, birinciyi ikincinin, «halk» sanayiini «yapay» sanayiinin karşısına çıkarıyorlardı. Kapitalizmin «halk düzeni»mizle çeliştiği düşüncesi ortaya çıkıyordu. Bu, son derece yaygın olan ve son zamanlarda Bay Nikolay tarafından Rus kamuoyuna, değiştirilerek ve düzeltilerek sunulan bir görüştü. Bütün bu elle tutulur mantıksızlığına karşın, böyle bir görüş, yalnızca düşünce tembelliğinden dolayı tutunabilmektedir: Fabrika kapitalizmi, öz olarak gerçeklikte nasılsa öyle değerlendirilmiş olmasına karşın, el-zanaatı sanayii, «olabileceği» gibi değerlendirilmektedir. Birincisi, üretim ilişkilerinin bir tahliline dayanılarak, ikincisi ise üretim ilişkilerini ayrı olarak incelemek için hiç bir çaba harcanmaksızın doğrudan doğruya politika alanına akta-

rılarak değerlendirilmektedir. «Halk düzeni»nin gelişmemiş bir durumda, embriyon durumunda da olsa, aynı kapitalist üretim ilişkilerinden oluştuğunu - bütün el-zanaatçılarının eşit olduğu konusundaki safça ön yargıyı kabul etmezsek ve bunlar arasındaki farklılıkları noksansız bir biçimde tespit edersek - fabrika ve atölye «kapitalisti»yle «el-zanaatçısı» arasındaki farkın, kimi zaman, bir «el-zanaatçısı» ile bir başka «el-zanaatçısı» arasındaki farktan daha az olduğunu; *kapitalizmin «halk düzeni»yle çelişmediğini, fakat onun dolaysız olarak, hemen arkasından gelen devamı ve gelişmesi olduğunu* tespit etmek için, yalnızca bu üretim ilişkilerinin tahliline dönmemiz yeterli olacaktır.

Fakat seçilmiş örneğin uygun düşmediği iddia edilebilir. Söz konusu olan bu durumda işçi ücretleri oranının genel olarak son derece yüksek (*) olduğu ileri sürülebilir *mi*? Fakat gerçekte burada önemli olan şey mutlak rakkamlar değil, bu rakkamların ortaya koyduğu *ilişkiler*, özünde burjuva olan, burjuva nitelikleri gerek güçlü, gerekse zayıf bir biçimde ortaya çıksın, burjuva nitelikten başka bir nitelik göstermeyen ilişkilerdir.

İsterseniz başka bir örnek - zayıf burjuva niteliği dolayısıyla bile bile seçilmiş bir örnek (Bay. İsayef'in Moskova Eyaletindeki El-zanaatı Sanayileri Üzerine kitabından) - ele alacağım, Bay Profesör'ün deyimiyle «salt bir ev sanayi» olan çömlekçilik sanayiini ele alıyorum. Hiç kuşkusuz bu sanayii, küçükçaplı köylü sanayilerinin bir örneği olarak kabul edilebilir: Tekniği son derece basit bir tekniktir. Gereçleri oldukça küçüktür ve üretmiş olduğu maddeler, hayati kullanıma sahiptir. Öyleyse daha önceki durumda olduğu gibi, burada da aynı ayrıntıları ortaya koyan çömlekçilerin hane başına sayımları sayesinde, hiç kuşkusuz, küçük-çaplı Rus «halk» sanayilerindeki sayılamıyacak kadar kalabalık kitlenin en tipik temsilcisi olan bu sanayideki ekonomik örgütlenmeyi de inceleyebiliriz. El-zanaatçılarını guruplara ayırıyoruz: I) 1 - 3 işçi çalıştıranlar (aile işçileri ve ücretli işçiler

(*) Bu, Moskova eyaletindeki sanayiler açısından hiç de doğru değildir. Fakat Rusya'nın daha az gelişmiş sanayileri için belki doğru olabilir.

birlikte alınmıştır); II) 4 - 5 işçi çalıştıranlar; ve III) 5'ten daha fazla işçi çalıştıranlar - ve aynı hesapları yapıyoruz:

İşçilerin sayısına göre el-zanaatçısı grupları	İşletme başına düşen ortalama işçi sayısı	Yüzde olarak		İşçi başına yıllık üretim (ruble olarak)	Yüzde olarak dağılım			Mutlak rakamlar		
		Ücretli işçi çalıştıran işletmeler	Ücretli işçiler		İşletmeler	İşçiler	Toplam üretim	İşletmelerin sayısı	İşçilerin sayısı	Toplam üretim (ruble olarak)
I. 1-3 işçi çalıştıran	2,4	39	19	465	60	38	36	72/28	174/33	81 500
II. 4-5 işçi çalıştıran	4,3	48	20	498	27	32	32	33/16	144/29	71 800
III. 5 işçiden fazla çalıştıran	8,4	100	63	533	13	30	32	16/16	134/87	71 500
Toplam	3,7	49	33	497	100	100	100	121/60	452/149	224 800

Bu sanayideki *ilişkilerin de* —buna benzer birçok örnek verilebilir— burjuva nitelikte oldukları açıktır: Burada da, meta ekonomisinin yarattığı aynı parçalanmayı görüyoruz. Bu, bütün işletmelerin 1/8'inin ve toplam işçilerin % 30'unun toplam üretimin hemen hemen 1/3'ini ürettiği ve emeğin üretkenliğinin ortalamanın oldukça üstünde olduğu, üst grupta daha şimdiden baş rolü oynayan ücretli emeğin sömürülmesini doğuran, özellikle kapitalist bir parçalanma sürecidir. Alıcıların ortaya çıkması ve güçleri, ancak bu üretim ilişkilerini açıklamak için yeterlidir. Daha büyük ve daha kârlı kuruluşlara sahip olan ve başkalarının emeğinden bir «net» gelir alan (çömlekçilerin *üst* gurubunda işletme başına 5,5 ücretli işçi düşer) bir azınlık «tasarruf» biriktirirken, çoğunluğun nasıl sefalete düştüğünü ve (bırakın ücretli işçileri) hatta küçük mülk sahiplerinin bile nasıl iki yakalarını biraraya getiremediklerini görmekteyiz. Küçük işletme sahiplerinin birincilerin kölesi olacağı açık ve kaçınılmazdır, tam da bu üretim ilişkilerinin kapitalist nitelikte olması nedeniyle kaçınılmazdır. Bu ilişkiler şöyledir: Meta ekonomisi tarafından örgütlenmiş olan toplumsal emeğin ürünü, kişilerin eline geçmekte ve kişilerin elinde ezmenin ve köleleştirmenin bir aracı, kitleleri sömürerek kişisel zen-

ginlik sağlamanın bir aracı olarak hizmet etmektedir. Üretim ilişkilerinin kapitalist niteliği halâ pek gelişmemiş olduğundan, üreticilerin yıkıma uğramasıyla birlikte oluşan *sermaye* birikimi pek önemli olmadığından, bu sömürünün ve bu baskının daha belirsiz olacağına inanmayın. Tam tersine. Bu, yalnızca, sömürünün daha bir kaba, serf biçimlerine yol açmaktadır. Henüz işçiye, onun emek gücünü değeri üzerinden satın alarak doğrudan doğruya boyun eğdiremeyen *sermaye*, onu gerçek bir tefeci zorbalığı ağına bürüdüğü, onu kulak yöntemleriyle kendine bağladığı ve bunun bir sonucu olarak ta yalnız artık-değerini değil, aynı zamanda ücretinin büyük bir kısmını da soyduğu, bundan da öte «patronunu» değiştirmesine de engel olarak onu ezdiği, sermayenin ona iş «vermesini» (tıpkı böyle!) bir lütuf olarak görmeye zorlayıp, onu utandırarak aşağılayan bir durum yaratmaktadır. Tek bir işçinin bile kendi durumunu «gerçek», «halk» sanayiindeki «bağımsız» bir Rus el-zanaatçısınınkiyle değiştirmeye hiçbir zaman razı olmayacağı açıktır. Rus radikallerinin bütün o çok önem verilen tedbirlerinin de, ya çalışan halkın sömürülmesini ve sermayeye köle olmasını hiç etkilemeyeceği, tek tek deneyler (arteller) olarak kalacağı, ya da halkın durumunu kötüleştireceği (verilmiş-toprakların elden çıkarılamayacağı) ya da son olarak, yalnızca var olan kapitalist ilişkileri incelteceği, geliştireceği ve güçlendireceği (tekniğin geliştirilmesi, krediler v.b.) aynı şekilde açıktır.

Fakat «halkın dostları», genel perişanlığına ,nisbi olarak küçük işletmelerine ve son derece düşük olan emek üretkenliğine, ilkel tekniğine ve oldukça az sayıda ücretli işçisine karşın, köylü sanayiinin de *kapitalizm* demek olduğu gerçeğini hiçbir zaman kavrayamıyacaklardır. Onlar, *sermayenin* insanlar arasında belirli bir ilişki olduğunu, karşılaştırılan kategoriler gerek daha yüksek, gerek daha düşük bir gelişme düzeyinde olsun, hep aynı kalan bir ilişki olduğunu kesinlikle kavrayamıyorlar. Burjuva iktisatçıları da bunu hiçbir zaman kavrayamamışlardır: Böyle bir sermaye tanımına sürekli karşı çıkmışlardır. Bu iktisatçılardan

birini, *Ruskaya Mysl*'da Sieber'in bir eseri konusunda (Marks'ın teorisi üzerine) yazarken, bu tanımı (sermaye bir ilişkidir) aktardığını ve daha sonra da öfkeli öfkeli ünlem işaretleri koyduğunu hatırlıyorum.

Burjuva düzeninin kategorilerini ezeli - ebedî ve doğal bir şeymiş gibi görmek, burjuva düşünürlerinin en tipik bir davranışıdır. İşte bu nedenle sermaye için de örneğin gelecekteki üretime yarayan birikmiş emek gibi tanımlar benimserler, yani onu, toplumun ezelî - ebedî bir kategorisi olarak tanımlarlar. Meta ekonomisi tarafından örgütlenmiş olan bu *birikmiş emeğin* çalışmayanların eline geçtiği ve başkasının emeğini sömürmeye yaradığı, özel ve tarihsel olarak belirli bu ekonomik biçimlenmeyi (*) gözardı ederler. İşte bu nedenle, belirli bir üretim ilişkileri düzeninin tahlili ve incelenmesi yerine, her düzene uygulanabilen küçük burjuva ahlakçılığının duygusal bayağılıklarıyla karışık bir dizi saçmalıklar sunmaktadırlar.

Şimdi bizzat siz de bakın: «halkın dostları» neden bu sanayii «halk» sanayii diye nitelendiriyorlar, bu sanayii kapitalist sanayiinin karşısına neden çıkarıyorlar? Bunun bir tek nedeni vardır, o da bu bayların küçük - burjuva ideologları olmaları, bu küçük üretecilerin bir meta ekonomisi düzeninde yaşadıklarını ve çalıştıklarını (zaten bu nedenle bunlara küçük burjuva diyoruz) ve pazarla olan ilişkilerinin zorunlu ve kaçınılmaz olarak onları burjuvazi ve proleteryaya böldüğünü bile kavrayamamalarıdır. Bunların nereden kaynaklandıkları, neye yol «açabilecekleri» konusunda lâfazanlık etmek yerine «halk» sanayilerimizin gerçek örgütlenmesini incelemeye çalıştığınız takdirde; o zaman, *Rusya' da kapitalist biçimde örgütlenmemiş, biraz olsun gelişmiş herhangi bir el-zanaatı sanayii kolu bulup bulamayacağınızı görürdünüz.*

(*) Fr. metinde: İls dissimulent ainsi le caractère particulier de cette formation, économique historiquement déterminée ou ce travail accumulé, organisé par l'économie marchande, tombe entre les mains de qui n'a pas travaillé et sert à exploiter le travail d'autrui.

Meta ekonomisi tarafından örgütlenmiş olan bu birikmiş emeğin çalışmayanların eline geçtiği, ve başkasının emeğini sömürmeye yaradığı, özel ve tarihsel olarak belirli bu ekonomik biçimlenmenin özel niteliğini gözardı ederler. s. 236,

Edition Sociales Paris,

Edition Du progrès-Moskova; 1977.

Üretim araçlarının belirli bir azınlık tarafından tekel altına alınmasının, bunların çoğunluğun elinden çıkmasının ve aynı zamanda ücretli emeğin sömürülmesinin (daha genel bir deyişle, kapitalizmin özü, meta ekonomisinin örgütlediği toplumsal emek ürününün kişiler tarafından mal edinilmesidir) bu kavramın zorunlu ve yeterli özellikleri olduğunu kabul etmiyorsanız, o zaman, lütfen «kendi» kapitalizm tanımınızı ve «kendi» kapitalizm tarihinizi ortaya koyunuz.

Aslında, «halk» el-zanaatı sanayicilerimizin örgütlenmesi, kapitalizmin gelişmesinin genel tarihinin noksansız bir örneğini verir. Bu örgütlenme, kapitalizmin gelişmesinin oluşumunu, kaynağını, örneğin basit iş bölümü biçiminde başlayışını (çömlekçilik sanayiindeki üst gurup) açıkça ortaya koyar; bundan başka, meta ekonomisi sayesinde, tek tek kişilerin ellerinde biriken «tasarruf»ların nasıl *sermaye* durumuna dönüştüğünü ve bu sermayeninin, yalnızca bu «tasarruf» sahiplerininin toplam masraf için gerekli olan ve mallar daha uzak pazarlarda satılıncaya kadar beklemelerini olanaklı kılan fonlara sahip olmaları olgusu nedeniyle, önce pazarlamayı nasıl tekel altına aldığını («alıcılar» ve tacirler); üstelik bu tüccar sermayesinin üreticiler kitlesini nasıl köleleştirdiğini, kapitalist manüfaktürü, büyük - çaplı üretimin iç kapitalist sistemini nasıl örgütlendirdiğini; son olarak pazarın genişlemesinin, artan rekabetin, nasıl geliştirilmiş tekniklere yol açtığını, bu tüccar sermayesinin sanayi sermayesine nasıl dönüştüğünü ve büyük çaplı makineli üretimi nasıl örgütlendirdiğini göstermektedir. Bu sermaye, güçlendiğinde, milyonlarca çalışan insanı ve bütünüyle bölgeleri köleleştirdiğinde, açık açık ve utanmazcasına hükümete baskı yapmaya başlar ve onu kendi uşağı durumuna getirir- bizim pek hünerli «halkın dostları», «kapitalizmin yerleştirilmesi», «yapay olarak yaratılması» konusunda kıyameti koparırlar!

Artık söylenecek bir şey yoktur, bunu, tam da zamanında keşfetmişler!

Bu nedenle Bay Krivenko, gerçek, uygun v.b. halk sanayiinin sözünü ettiğinde, ancak, el-zanaatı sanayilerinin çeşitli gelişme

aşamalarındaki kapitalizmden başka bir şey olmadığı gerçeğini gizlemeye çalışmaktadır. Köylü Reformunu incelemek yerine, son derece önemli bildirinin (68) temel amacı konusunda v.b. boş sözler eden; toprak kiralanmasını incelemek yerine, bunu halkın kiralaması olarak niteleyen; kapitalizm için bir iç pazarın nasıl oluştuğunu incelemeye çalışmak yerine, kapitalizmin pazar bulamayışı v.b. nedeniyle kaçınılmaz olarak çökeceği konusunda felsefe yapan Bay Yujakof örneğinde zaten bu gibi yöntemleri yeterince tanımış bulunuyoruz.

«Halkın dostları» bu bayların gerçekleri çarpıtmakta ne kadar ileri gittiklerini ortaya koymak için bir örnek üzerinde daha duracağım (*). Sübjektif düşünürlerimiz, olgulara kesin atıflarda bulunmaya pek ender tenezzül ettiklerinden, onların en kesin atıflarından birini, yani Bay Krivenko'nun Voronej eyaletindeki köylü bütçelerine yaptığı atfı (Sayı : I 1894) bir kenara bırakmak haksızlık olacaktır. Burada, bu baylar tarafından seçilen verilere dayanarak, gerçeklikle ilgili düşüncelerden hangilerinin daha doğru olduğunu tam bir açıklığa kavuşturabiliriz: Yani Rus radikallerinin ve «halkın dostları»nın düşüncesi mi daha doğru, yoksa Rus sosyal - demokratlarının düşüncesi mi daha doğru?

Bir Voronej Zemstsvo istatistikçisi, Bay Şçerbina, Ostrogojsk kazasındaki köylü işletmesi tasvirine, 24 tipik köylü işletmesi bütçesini de eklemekte ve bunları metninde tahlil etmektedir (**).

Bay Krivenko, kullanılan yöntemlerin tarımcı - köylülerin ekonomisi konusunda hiçbir fikir veremediğini gözönüne almadan, ya da daha doğrusu almak istemeden, bu tahlili aynen tekrarlamak-

(*) Bu örnek, şimdiye kadar çok sözü edilen köylülüğün çözülmesiyle ilgili olmasına karşın, sosyal-demokratların gerçeklikle değil «gelecek konusunda tahminlerde bulunmakla» ilgilendikleri iddiasının ne kadar da küstahça bir yalan olduğunu, bizimle tartışmalarında, bizim görüşlerimizin özünü görmezlikten geldikleri ve görüşleri anlamsız sözler diye bir yana bıraktıklarında «halkın dostları»nın ne kadar şarlatanca yöntemler kullandıklarını açık açık ortaya koymak için, onların, bizzat kendi verilerini tahlil etmeyi zorunlu görüyorum.

(**) **Voronej Eyaleti İstatistiksel Veriler Derlemesi, cilt : II, Kitap 2, Ostrogojsk Kazasında Köylü İşletmesi,** Voronej, 1887.

Bütçeler, eklerde, s. 42-49, tahlilse, XVIII. bölümde «Köylü İşletmelerinin Bileşimi ve Bütçeleri»nde verilmiştir.

tadır. Gerçek şudur ki, bu 24 bütçe, Bay Krivenko'nun bizzat kendisinin de ortaya koyduğu gibi, (S. 159), bütünüyle farklı işletmeleri —zengin, orta ve yoksul— tanımlamaktadır. Fakat o da, Bay Şçerbina gibi en farklı tipteki işletmeleri bir araya getirerek yalnızca *ortalama* rakkamlar kullanmakta, böylece bunlardaki farklılaşma olgusunu tümüyle gizlemektedir. Oysa küçük üreticilerimizin farklılaşması öylesine genel, öylesine büyük bir olgudur ki (sosyal demokratlar uzun bir süreden beri Rus sosyalistlerinin dikkatini buna çekmeye çalışıyorlar - Plehanov'un eserlerine bakınız -) Bay Krivenko'nun seçmiş olduğu pek az veriyle bile son derece açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Bay Krivenko, köylülerin *işletmelerini* incelerken, onları, işletmelerinin büyüklüğüne ve işletme tiplerine göre kategorilere ayırmak yerine, Bay Şçerbina gibi hukuksal kategorilere ayırmakta —eski devlet ve eski toprak ağası köylüleri— bütün ilgisini birincilerin ikincilere göre daha bir bolluk içerisinde oluşlarına yöneltmekte ve bu kategorilerdeki köylüler arasındaki farklılaşmaların, kategoriler (*) arasındaki mevcut farklılıklardan çok daha önemli olduğu gerçeğini gözden kaçırmaktadır. Bunu ispatlamak için, 24 bütçeyi üç guruba ayırıyorum: a) Özellikle zengin 6 köylüyü, daha sonra b) orta halli 11 köylüyü, (No. 7 - 10 ve Şçerbina'nın tablosunda 16-22) ve c) 7 yoksul köylüyü (No. 11 - 15, Şçerbina'nın bütçeler tablosunda 23 - 24) ele alıyorum. Örneğin, Bay Krivenko, eski devlet köylülerinin işletme başına harcamalarının 541,3 ve eski toprak ağası köylülerinin işletme başına harcamalarınınsa 417,7 ruble olduğunu ileri sürmektedir. Fakat farklı köylülerin harcamalarının eşit olmaktan çok uzak olduğu gerçeğini gözden kaçırmaktadır: Örneğin, eski devlet köylüleri arasında birinin 84,7 rublelik bir harcama yapmasına karşılık, bir diğerinin harcamaları bu orandan *on kat daha*

(*) Hiç kuşkusuz, yalnızca tarımda çalışmalarla geçimini sağlayan, bir ücretli işçi çalıştıran köylünün işletmesi, tip olarak, bir işletme işçisi olarak geçimini sağlayan ve kazandığının 3/5.ünü işletme işçiliğiyle elde eden bir köylünün işletmesinden daha farklıdır. Bu, 24 köylü arasında her iki tip de bulunmaktadır. İşletmede çalışan işçilerle, işçi çalıştıran işletmecileri aynı yere koyarak genel bir ortalama yaparsak, nasıl bir «bilim» ortaya çıkacağını gelin siz değerlendirin!

fazla —887,4 rubledir. (1.456,2 rublelik harcama yapan Alman azınlık bir kenarda bırakılsa bile). Böylesine büyüklüklerin aynı kaba konmasıyla elde edilen bir ortalamanın ne anlamı olabilir? Benim verdiğim bölümlemeyi ele alırsak, zengin bir köylüye ait işletme başına ortalama harcamanın 855,86 ruble, bir orta köylüye ait işletme başına harcamanın 471,61 ruble ve bir yoksul köylüye ait ortalama harcamanınsa 223,78 ruble olduğunu görürüz. (*)

Aşağı yukarı oran arasındaki fark, 4 : 2 : 1 dir.

Devam edelim. Bay Krivenko Şçerbina'nın izinden giderek, çeşitli hukuksal köylü kategorileri arasındaki kişisel ihtiyaçlar için yapılan harcamaları şöyle vermektedir: Örneğin, eski devlet köylüleri arasmda sebze için yapılan yıllık kişi başına harcama 13,4 ruble, eski toprak ağası köylüleri arasında ise 12,2 rubledir. Oysa, bunları ekonomik kategorilere göre ele alırsak: a) 17,7 b) 14,5 c) 13,1 rakamlarını elde ederiz. Et ve süt ürünleri için yapılan kişi başına harcama, eski toprak ağası köylüleri arasında 5,2 ruble, eski devlet köylüleri arasında 7,7 rubledir. Ekonomik kategorilere göre alınırsa bu rakamlar, sırasıyla, 11,7-5,8-3,6 dır. Hukuksal kategorilere göre hesaplamanın ancak bu büyük farklılıkları örtbas etmeye yaradığı ortadadır. Bu nedenle, bu hesaplamanın, açıkçası hiçbir değeri yoktur. Bay Krivenko'nun da ileri sürdüğüne göre, eski devlet köylülerinin geliri, eski toprak ağası köylülerinin gelirinden % 53,7 daha fazladır: 24 bütçeye göre genel ortalama 539 rubledir. Ve iki kategori için sırasıyla 600 rubleden fazla ve aşağı yukarı 400 rubledir. Oysa ekonomik güce göre sıralandığında gelirler: a) 1.053,2 ruble, b) 473,8 ruble ve c) 202,4 rubledir, yani 3 : 2 lik değil, tersine 10 : 2 lik bir dalgalanma vardır.

Bay Krivenko'nun da ileri sürdüğü gibi, «bir köylü işletmesinin sermaye - değeri, eski devlet köylülerinde 1.060 ruble, eski toprak ağalarının köylülerinde 635 rubledir.» Fakat ekonomik kategorileri ele alırsak (**) rakamlar: a) 1.737,91 ruble; b) 786,42

(*) Ortalama büyüklükteki bir ailede farklılıklar çok daha azdır: Aile başına: a) 7.83, b) 8.36, c) 5.28 kişi.

(**) Sahip olunan aletlerin değerlerindeki farklılık çok büyüktür: Ortalama, işletme başına 54,83 rubledir. Zengin köylüler arasında bunun iki katı, 111,80 rubledir ve yoksul köylülerdeyse 1/3-16,04 rubledir. Orta köylülerdeyse 48,45'dir.

ruble ve c) 363,38 rubledir —gene 3 - 2 lik değil, tersine 10 : 2 lik bir dalgalanma vardır. Yazarın, *köylülüğü* hukuksal kategorilere ayırması, bu *köylülüğün* ekonomisi konusunda doğru bir değerlendirme yapmasını olanaksızlaştırmıştır.

Köylü işletmelerinin farklı tiplerini, bunların zenginlik derecelerine göre ele alırsak, zengin ailelerin ortalama 1.053.2 ruble gelirleri ve 855,86 ruble giderleri olduğunu, yani 197,34 rublelik net bir gelire sahip olduklarını görürüz. Orta halli bir ailenin 473,8 ruble geliri ve 471,61 ruble gideri vardır, yani işletme başına 2,19 rublelik bir net gelire (krediler ve ödenmemiş borçlar hesaba katılmadan) sahip olduğunu görürüz. Orta halli ailenin ancak ucu ucuna geçimini sağladığı açıktır: 11 işletmeden 5 inin açığı vardır. Alt, yoksul gurup, işletmesini doğrudan doğruya zararla işletmektedir: 202,4 ruble gelir ve 223,78 ruble gider, yani 21,38 rublelik bir açık olduğu ortadadır (*). İşletmelerin hepsini aynı kaba koyar ve bir genel ortalama alırsak, (net gelir: 44,11 ruble) gerçek görünümü bütünüyle çarpıtmış oluruz. Böylece, (Bay Krivenko'nun da yaptığı gibi) net gelir sağlayan altı zengin köylünün hepsinin tarım işçileri çalıştırdıkları (8 kişi) olgusunu, yani bu ailelere net gelir sağlayan ve onları «sanayicilere» «ek-iş» baş vurmak ihtiyacından hemen hemen bütünüyle kurtaran işletmelerinin niteliğini (kapitalist işletme olma süreci içindedirler) açığa vuran bu olguyu gözden kaçırmış oluruz. Bu çiftçiler, hep birlikte bütçelerinin ancak % 6,5 ini sanayilerle kapatmaktadırlar (toplam 6.319,5 rubleden 412 rublesi) ayrıca bu sanayiler - Bay Şçerbina'nın bir yerde belirttiği gibi - «arabacılık» ya da hatta «koyunculuk» gibi, yani bağımlılığı ortaya koymaktan uzak olan, başkalarının sömürülmesini öngören (özellikle ikinci durumda: biriktirilmiş «tasarruflar» tüccar *sermayesine* dönüştürülür) tipte sanayilerdir. Bu köylüler, 320 rublelik bir gelir sağlayan (toplamın %5'i) 4 sanayi kuruluşuna sahiptirler (**)

(*) Tarım işçileri bütçesinin—7 yoksul köylüden ikisi— hiç açık vermediğini belirtmek ilginç olur: Aile başına gelir, 99 ruble, giderse, 93,45 rubledir. Tarım işçilerinden biri patronu tarafından beslenmekte ve giydirilmektedir.

(**) Bkz. Ek I, s. 327. Bütün Eserler, Cilt I.

Orta köylülerin işletme tipi bütünüyle farklıdır: Bunlar, daha önce de görmüş olduğumuz gibi, ancak ucu ucuna geçinirler. Topraktan sağlanan ürün ihtiyaçlarını karşılayamaz ve bunlar gelirlerinin % 19'unu «ek işlerden» sağlarlar. Bu ek işlerin ne olduğunu Bay Şçerbina'nın yazısından öğrenmekteyiz, bunlar 7 köylü için gösterilmiştir: Yalnızca bunlardan ikisi, bağımsız sanayilerde (terzilik ve odun - kömürü yakma işi) uğraşırlar; geriye kalan beşi ise emek güçlerini satmaktadırlar. («ovalara ekin biçmeye gider» (*) «bir içki imalathanesinde çalışır», «hasat zamanı gündelikçilik yapar», «çobanlık yapar», «bir malikanede çalışır»). Bunlar artık yarı - köylü, yarı - işçidir. Ek çalışmalar, onları kendi işletmelerinden koparır ve böylece işletmeciliği bütünüyle ortadan kaldırır.

Yoksul köylülere gelince, bunlar bütünüyle zararına işletmecilik yaparlar, «sanayiler»in bunların bütçelerindeki önemi daha büyüktür. (gelirlerinin % 24'ünü sağlar) ve bu ek işler hemen hemen bütünüyle (tek bir köylü hariç) emek gücünün satışından ibarettir. Bu köylülerin ikisinde «ek işler» (ücretli emek) hakimdir ve gelirlerinin 2/3 sini sağlar.

Burada, üst grupların burjuvaziye, alt grupların ise proletaryaya dönüşmekte olduğu küçük üreticilerin tam farklılaşma sürecinin söz konusu olduğu apaçıktır. Doğal olarak, genel ortalamalar alırsak, bunu hiçbir zaman göremeyeceğiz ve kırsal alandaki ekonomik hayat konusunda hiçbir fikir edinemeyeceğiz.

Yazarın aşağıdaki yöntemi benimsemiş olmasını olanaklı kılan tek bir şey varsa, o da bu uydurma ortalamalarla yapmış olduğu hesaplardır. Bu tip işletmelerin kazanın köylü işletmesindeki yerini bir bütün olarak saptayabilmek için, Bay Şçerbina köylüleri verilmiş - topraklarının genişliğine göre guruplandırmakta ve seçilmiş olan 24 işletmenin refah düzeyinin (genel ortalamaları), kaza ortalamasından 1/3 oranında daha yüksek olduğu orta-

(*) Yalnız İng. metinde var (s. 223):, Voronej Eyaletinden köylüler saman yapımında çalıştırılmak için Don ovalarındaki zengin kazaklarca tutuldular.-Yayıncı.

ya çıkmaktadır. Böyle bir hesaplama yeterli sayılamaz, çünkü hem bu 24 köylü arasında büyük farklılık vardır, hem de verilmiş toprağın büyüklüğüne göre sınıflandırma, köylülükteki farklılaşmayı gizlemektedir: Yazarın, «verilmiş - toprakların», köylünün «refahının temel nedeni olduğu» tezi kesin olarak yanlıştır. Toprağın köylü topluluğu arasında «eşit» dağılımı, atı olmayanların topraktan kopmalarına, toprağı kiraya vermelerine, onu bırakmalarına, çalışmak için ayrılarak gitmelerine ve proleterleşmelerine hiçbir biçimde engel olamaz, ya da topluluğun birçok atı olanlarının büyük toprak parçaları kiralamalarına, büyük ve kârlı işletmeleri sürdürmelerine engel olamaz. Örneğin, 24 bütçemizi ele alırsak, 6 desiyatinlik verilmiş-toprağı olan bir zengin köylünün, 758,5 rublelik toplam gelir sağladığını, 7,1 desiyatinlik verilmiş-toprağı olan bir orta köylünün 391,5 rublelik ve 6,9 desiyatinlik verilmiş-toprağı olan bir yoksul köylünün 109,5 rublelik toplam gelir sağladığını göreceğiz. Farklı gruplardaki gelirlerin oranının 4:2:1 olduğunu genel olarak gördük. Oysa verilmiş-toprakları arasındaki oran 22,1 : 9,2 : 8,5 tir, bu da 2,6 : 1,08 : 1'e eşittir. Bu, son derece doğaldır, çünkü, aile başına 22,1 desiyatinlik verilmiş-toprağı olan zengin köylülerden her birinin 8,8 desiyatinlik toprak kiralamasına karşın, daha küçük verilmiş-toprakları olan (9,2 desiyatin) orta köylülerin daha az - 7,7 desiyatin - kiralamış olduklarını, bundan çok daha az verilmiş-toprakları (8,5 des.) olan yoksul köylülerin ancak 2,8 desiyatinlik toprak kiraladıklarını görmekteyiz (*). Böylece, Bay Krivenko: «ne yazık ki, Bay Şçerbina'nın aktardığı veriler, değil eyaletteki, kazadaki genel durumun bile doğru bir ölçüt olarak kullanılamaz» diye ileri sürdüğünde, bizim ileri süreceğimiz tek şey, bunların genel ortalamalar hesaplama biçiminde yanlış bir yönteme, (Bay Krivenko'nun hiç de baş vurmaması gereken bir yönteme) başvurduğumuzda, bir ölçü gö-

(*) Hiç kuşkusuz 24 işletmeyle ilgili verilerin, verilmiş - toprakların en başta önem taşıdığı tezini çürütmek için başlıbaşına yeterli olduğunu kastetmiyorum. Fakat yukarda bir kaç kazayla ilgili olarak, bunu bütünüyle çürütecek veriler aktardık. (69).

revi yapamayacağı, genel olarak konuşursak, Bay Şçerbina'nın verilerinin o kadar kapsamlı ve değerli olduğu, öyle ki doğru sonuçlara varmamızı sağlayacakları ve Bay Krivenko bunu yapmamışsa, bunun Bay Şçerbina'nın suçu olmadığıdır.

Örneğin, Bay Şçerbina 197. sayfada, köylülerin verilmiş-toprağa göre değil, tersine, koşum hayvanlarına göre sınıflandırmasını, yani hukuksal bir göstergeye göre değil, ekonomik bir göstergeye göre tespit edilmiş bir sınıflandırma vermektedir. Bu sınıflandırmada, seçilmiş olan 24 tipik işletmenin farklı kategorileri arasındaki ilişkilerin bütün kazadaki çeşitli ekonomik guruplar arasındaki ilişkilerle kesinlikle aynı olduğunu ileri sürmemiz için, bize, her olanağı sağlamaktadır.

Bu sınıflandırma şöyledir : (*)

Koşum hayvanlarının miktarına göre sınıflandırılmış çiftlik sahibi grupları	Sayı		Hane başına düşen			Ortalama aileler (Kişi sayısı)	% olarak haneler					
	Çiftlik sahipleri	% olarak	Büyükbaş hayvan sayısı	Verilmiş-toprak (Des. olarak)	Kirayla tutulan toprak (Des. olarak		Tarım işçisi çalıştıran	Ticari ve sınai işletmeleri olan	Evi olmayan köylüler	Çalışan üyesi olmayan (**)	Toprak ekip-biçmeyen	Tarım aleti olmayan
I. Koşum hayvanı olmayan	8 728	26,0	0,7	6,2	0,2	4,6	0,6	4,0	9,5	16,6	41,6	98,5
II. 1 Koşum hayvanı olan	10 510	31,3	3,0	9,4	1,3	5,7	1,4	5,4	1,4	4,9	2,9	2,5
III. 2-3 Koşum hayvanı olan	11 191	33,3	6,8	13,8	3,6	7,7	8,3	12,3	0,4	1,3	0,4	—
IV 4 ve daha çok koşum hayvanı olan	3 152	9,4	14,3	21,3	12,3	11,2	25,3	34,2	0,1	0,4	0,3	—
Toplam	33 581	100,0	4,4	11,2	2,5	6,7	5,7	100	3,0	6,3	11,9	23,4
24 tipik işletmede hesaplanmıştır (**) Tarım işçileri			0,5	7,2	0	4,5						
Yoksul köylüler			2,8	8,7	3,9	5,6						
Orta köylüler			8,1	9,2	7,7	6,3						
Zengin köylüler			13,5	22,1	8,8	7,8						
Toplam			7,2	12,2	6,6	7,3***						

(*) 24 tipik işletmeyi bütün kazaya ait işletme guruplarıyla karşılaştırırken, Bay Şçerbina'nın 24 işletme ortalamasını, verilmiş - toprağın büyüklüğüne göre ya-

24 tipik işletmedeki genel ortalamaların, kazadaki tipik köylü işletmelerindeki genel gidişten çok üstün olduğuna hiç kuşku yoktur.Fakat, bu uydurma ortalamalar yerine, ekonomik kategorileri alırsak, bir karşılaştırma yapmak olanaklı olur.

(**) Burada, iki tarım işçisi, (Şçerbina'nın bütçesinde No: 14-15) yoksul köylüler gurubunun dışında bırakılmıştır. Bu nedenle, geriye yalnızca 5 yoksul köylü kalmıştır.

(***) Bu tablo ile ilgili olarak tesbit etmek gerekir ki, burada da, verilmiş-toprağın artış göstermesine karşın, kiralanmış olan toprak miktarının artan refahla orantılı olarak birlikte arttığını görüyoruz. Bu nedenle, başka bir kazayla da ilgili veriler, verilmiş-toprakların başlıca önem taşıdığı düşüncesinin yanlışlığını ortaya koymaktadır. Tam tersine, verilmiş-toprağın, belirli bir gurubun elindeki toprağa göre oranını, o gurubun refahı yükseldikçe, bu oranın azaldığını görüyoruz. Kiralanan toprağı, verilmiş-toprağa ekleyip ve verilmiş-toprağın bütün bir toplam içerisindeki yüzdesini hesaplayarak, guruplara göre aşağıdaki verileri elde edebiliriz : I) % 96,8; II) % 85,0; III) % 79,3; IV) % 63,3. Bu olgu tümüyle anlaşılır bir şeydir. Kurtuluş Reformuyla, Rusya'da toprağın metalaştığını biliyoruz. Parası olan herkes, her zaman toprak satın alabilir : Verilmiş-toprakları da satın almak gerekir. Zengin köylülerin, toprakları ellerinde topladıkları, verilmiş-toprakların satılması ve satın alınması konusundaki ortaçağ kısıtlamaları nedeniyle, bu yoğunlaşmanın kiralanan topraklarda daha belirgin olarak ortaya çıktığı açıktır. Bu kısıtlamaları savunan «halkın dostları» böylesine anlamsız, gerici bir tertibin yalnızca yoksul köylülerin durumunu daha da kötüleştirdiğini kavrayamamaktadırlar : Yıkıma uğramış ve tarım araçlarına el konulmuş köylüler her durumda kendi topraklarını kiraya vermek zorunda kalırlar. Bu kiraya verme (ya da satma) konusundaki her yasaklama, ya toprağın gizlice ve dolayısıyla kiraya veren için son derece kötü koşullarla kiraya verilmesine, ya da yoksul köylülerin, topraklarını yok fiatına «köy topluluğuna» aktarmalarına, yani tekrar kulağa teslim etmelerine yol açar.

Hurviç'in şu çok övülen «elden çıkarılmazlık» konusunda tümüyle doğru bir yorumunu aktarmadan geçemeyeceğim :

Bu sorunu açıklığa kavuşturmak için, köylü toprağının alıcılarının kimler olduklarını saptamamız gerekir. Dörtte bir payların ancak küçük bir bölümünün tüccarlar tarafından satın alındığını görmüştük (**çetverniye**) ([7c]). Genel olarak, soyluların sattığı küçük toprak parçalarına ancak köylüler sahip olmaktadır. Öyleyse, söz konusu edilen soru salt köylüler arasındaki ilişkileri etkileyen, ne soyluların ne de kapitalist sınıfın çıkarlarını etkilemeyen bir sorudur. Böyle durumlarda köycülerin (popülistlerin) önüne bir lokma atmak Rus hükümetinin son derece hoşuna gider. Doğuya özgü babaca (**oriental paternalism**) (*) bir tutumun, son derece elverişsiz sosyalistçe devlet yasakçılığıyla bu garip birleşmesi (**mesalliance**) (**)

(*) Metinde İngilizce-Yayıncı.

(**) Metinde Fransızca-Yayıncı.

Tipik işletmelerdeki tarım işçilerinin, hiç koşum hayvanı olmayan ekicilerin biraz altında olduklarını, fakat onlara çok yaklaştıklarını görüyoruz. Yoksul köylüler, bir koşum hayvanına sahip olanlara çok yakındırlar. (Bunların sahip oldukları hayvan sayısı, 0,2, daha azdır yoksul köylüler 2,8 ve tek atı olan köylüler 3,0 hayvana sahiptir - fakat öte yandan, gerek verilmiş, gerekse

bundan yararlanacağı kabul edilen kişilerin bizzat kendilerinin itirazlarıyla karşılaşacaktır. Köydeki farklılaşma sürecinin, köyün dışında değil, içerisinde yaygınlık kazandığı açık olduğuna göre, köylü toprağının elden çıkarılmayışı, ancak, yoksullar topluluğunun, köy topluluğundaki zengin köylülerin kârı için bedavadan mülksüzleştirilmeleri anlamına gelecektir.

«Topraklarını elden çıkarma hakkını kullanan dörtte bir sahipleri arasındaki göçmen oranının, ortaklaşa toprak sahipleri olan eski devlet köylüleri arasındaki göçmen oranından çok daha yüksek olduğunu görüyoruz. Öyle ki, Ranenburg kazasında (Riyazan eyaleti) birinciler arasında göçmen oranı % 17, ikinciler arasındaysa % 9'dur. Dankov kazasında bu, birincilerde % 12, ikincilerdeyse % 5'tir. Bu farklılık nereden gelmektedir? Tek bir somut örnek sorunu çözüme kavuşturacaktır:

«1881'de çiftlik sahibi Grigeryef'in eski serflerinden olan 5 ailelik küçük bir topluluk, Dankov kazasındaki Bigildine köyünden göç edip gitti. 30 desiyatinlik toprakları 1.500 ruble karşılığında zengin bir köylüye satıldı. Göçmenler kendi bölgelerinde geçimlerini sağlayamıyorlardı. Çoğunluğu yıllık işçilerdi. (**İstatistik Bilgiler Derlemesi**, 2 kısım, s. 115-247). Bay Grigeryef'in verilerine göre (Köylülerin Riyazan Eyaletinden Göçü) 6 desiyatinlik bir köylü toprağının ortalama fiyatı olan 300 ruble, Güney Sibirya'daki bir köylü ailesinin işletmesini yürütebilmesi için yeterlidir. Böylece kesin olarak yıkıma uğrayan köylünün ortaklaşa topraktaki payını satarak yeni bir bölgede işletmeci durumuna gelmesi olanaklıdır. Son derece yardımsever bürokrasinin eli de uzanmasa, atalarımızın kutsal geleneklerine bağlılık, böyle bir günah eğilimi karşısında zor dayanırdı.

«Köylülerin gücü konusundaki görüşlerim nedeniyle daha önce de suçlandığım gibi (Severni Vestnik (*), 1892, sayı: 5 A. Bogdanovski'nin bir yazısında) kuşkusuz gene kötümserlikle suçlanacağım. İzlenmekte olan ve son derece olağan bir düşünme yöntemi şöyledir: Ortaya konulan durumun, olduğu gibi hayata uyduğunu kabul edelim, kötü sonuçları (göçü) gene de, köylülüğün bugünkü anormal durumu nedeniyledir ve normal koşullar altında, itirazlar 'geçerli değildir'. Fakat ne yazık ki, bu son derece 'anormal' koşullar da kendiliğinden gelişmektedir. (Normal) koşulların yaratılması da köylülüğün refahını isteyenlerin yetkisinin ötesindedir.» (Age, S. 137) ([71]).

(****) Sadece Almanca metinde: «ohne fremde Arbeits krafte»: yabancı işgücü olmayan (s. 222, cilt I)

(*) «Severni Vestnik»: «Kuzey Postası»

kiralanmış olan toplam toprakları biraz daha fazladır - 10,7 desiyatine karşılık 12,6 desiyetin). Orta köylüler 2 ya da 3 koşum hayvanına sahip olanların yalnızca biraz üstündedir. (Yalnızca biraz daha fazla hayvana ve biraz daha az toprağa sahiptirler), zengin köylülerse 4 ve 4 ten fazla koşum hayvanına sahip olanlara yakındırlar, onların biraz daha *altındadırlar*. Bu nedenle bütün olarak kazada köylülerin, en azından 1/10'nun düzenli, kârlı bir tarımla uğraştıkları ve dışarda ek-iş ihtiyacı duymadıkları sonucuna varabiliriz. (Bunların gelirleri - bunu belirtmek önemlidir - parayla açıklanabilir ve dolayısıyla ticari nitelikte bir tarım öngörür). Tarımsal işleri, geniş ölçüde, çalıştırdıkları işçilerin yardımıyla sürdürmektedirler: Hanelerin en az 1/4 i sürekli ve düzenli olarak tarım işçileri çalıştırmakta, geçici gündelikçi işçi çalıştıranların sayısıysa bilinmemektedir. Bundan başka, kazadaki köylülerin yarısından çoğu, işletmelerini tam bir zararla sürdüren ve dolaylı olarak sürekli ve acımasızca mülksüzleştirilerek yıkıma uğratılmış olan yoksullardır. (Hemen hemen 6/10 sı: atı olmayan ve bir tek atı olan köylüler, % 26 + %31,3 = % 57,3). Bunlar emek güçlerini satmak zorunda kalmışlardır ve köylülerin 1/4 i kadarı da daha şimdiden geçimlerini tarımdan çok ücretli emekleriyle sağlamaktadırlar. Geriye kalanlar, açıklarını geçici ek-işlerden sağladıkları gelirle kapatan, işletmelerini şöyle böyle yürüten, dolaylı olarak ta hiçbir ekonomik istikrara sahip olmayan orta köylülerdir.

Bay Krivenko'nun, bu gerçekliği ne dereceye kadar çarpıtarak yansıttığını göstermek için, bu veriler üzerinde böylesine ayrıntılı olarak, bile bile durdum. Bay Krivenko hiç düşünme zahmetine katlanmadan genel ortalamaları ele almakta ve bunlarla çalışmaktadır. Doğal olarak, vardığı sonuç bir uydurma bile değil, çarpıtmanın ta kendisi olmaktadır. Örneğin, zengin bir köylünün (tipik bütçelere göre) net gelirinin (— 197,34 ruble) *dokuz* yoksul hanenin (— 21,38 × 9 = 192,42) açığını kapattığını gördük. Öyle ki, kazadaki zengin köylülerin % 10 u ancak yoksul köylülerin % 57 sinin açıklarını kapatmakla kalmayacak, üstelik belli bir fazlalık bile bırakacaktır. Bay Krivenko, 24 işletmenin ortalama bütçesinden

44,14 rublelik - ya da kredi borçlarını ve ödenmemiş borçları çıkarırsak 15,97 rublelik - bir fazlalık elde ederek, orta ve ortanın altındaki köylülerin «çöküşünden» söz etmektedir. Oysa gerçekte, ancak belki orta köylülerle ilgili olarak bir çöküşten sözedilebilir (*). Yoksul köylü kitleleri içinse, üstelik üretim araçlarının nisbî olarak büyük ve güçlü işletmelere sahip olan bir azınlığın elinde yoğunlaşmasının eşliğinde, doğrudan doğruya *mülksüzleştirmeyi* gözlemlemekteyiz.

Yazar, bu son durumu bir kenara bıraktığından, bu bütçelerin başka bir ilginç özelliğini, yani bunların da *köylülükteki farklılaşmanın bir iç pazar yarattığını ispatladığını* gözlemleyememiştir. Bir yandan, üst guruptan alt guruba geçtikçe, sanayilerden, yani başlıca emek gücünün satışından sağlanan gelirin öneminin arttığını görüyoruz (zengin, orta ve yoksul köylülerin toplam bütçelerinin sırasıyla %6,5 - %18,8 - %23,6 sı). Öte yandan, alt guruplardan üst guruplara geçtikçe tarımın meta (hatta daha fazlası, daha önce görmüş olduğumuz gibi *burjuva*) niteleğinin artış gösterdiğini, aynı zamanda satılan ürün oranının arttığını da gözlemliyoruz: Kategorilerin tarımdan gelen toplam geliri :

$$\text{(a } \frac{3861,7}{1774,4}\text{,} \qquad \text{b) } \frac{3163,8}{899,9}\text{,} \qquad \text{c) } \frac{689,9}{175,25}$$

Payda, üst kategoriden alt kategoriye doğru, sırasıyla %45,9 - % 23,3 ve % 25,4 olan gelirin parasal kısmını (**) göstermektedir.

(*) Bu belki çok doğru değildir. Çünkü yıkıma uğrama, geçici ve rastlantısal bir istikrar kaybı anlamına gelir. Oysa, daha önce görmüş olduğumuz gibi, orta köylülük sürekli bir istikrarsızlık durumunda ve yıkıma uğramanın eşiğindedir.

(**) Tarımdan sağlanan nakdi geliri tespit etmek için (Şçerbina bunu vermemektedir) oldukça karmaşık bir hesaplama yapmak zorunluluğu vardır. Yazara göre hayvan yemi olarak kullanılan sap ve samandan sağlanan geliri, toplam üründen sağlanan gelirden çıkarmak gerekliydi. Yazarın bizzat kendisi de XVIII. bölümde bunları çıkarmış, fakat bu işlemi, ele alınan 24 işletme için değil de, kazayla ilgili toplam rakamlar için yapmıştır. Bu toplam rakamlar olarak, (üründen, yani çerek tahıl, çerekse sap ve samandan sağlanan toplam gelire oranla) tahıldan sağlanan gelirin oranını saptadım ve bu temele dayanarak, varolan durumda sap ve samanı hesaba katmadım. Bu oran, çavdar için % 72,67, yulaf ve arpa için % 73,32, mısır ve kara-buğday için % 77,78 daha sonra da bizzat işletmede tüketilmiş olan miktar çıkarılarak satılan tahıl miktarları saptanmıştır.

Burada da gene, mülksüzleştirilmiş olan köylülerden alınan üretim araçlarının *sermayeye* nasıl dönüştüğünü görmekteyiz.

Bay Krivenko'nun bu biçimde kullanılan - ya da açıkçası yanlış kullanılan - malzemeden doğru sonuçlar çıkaramıyacağı oldukça açıktır. Tren yolculuğu yaptığı, o taraflı bir köylünün kendisine söylediklerine dayanarak Novgorod eyaletindeki köylü tarımının parasal niteliğini ortaya koyduktan sonra, «özel yetenekler» «yetiştiren» ve şu tek uğraşa yolaçan şeyin tam da bu durum olduğu, meta ekonomisi olduğu sonucuna varmak zorunda kalmıştır: «Onu (samanı) elden geldiğince ucuza biçtirmek» ve «elden geldiğince pahalıya satmak» (S. 156.) (*). Bu çevre, «ticari yetenekleri harekete geçiren» (ne kadar doğru!) «ve geliştiren bir okul» görevi yapmaktadır.» «Yetenekli kişiler, Kolupayef'ler, Derinof'lar ([72]) ve öteki kan-emiciler (**) durumuna gelmek için ilk plana geçerlerken, temiz kalpli, kendi işinde gücündeki kişiler de geride kalırlar yoksullaşmanın eşiğine gelirler, yıkıma uğrarlar ve tarım işçileri saflarına katılırlar» (S : 156).

Bütünüyle farklı koşulların hakim olduğu bir eyaletle - bir tarım eyaletiyle (Voronej) - ilgili veriler, bizi bütünüyle aynı sonuçlara götürmektedir. İnsan durumun oldukça açık olduğunu düşünebilir : Meta ekonomisi sistemi, genelde, ülkenin ekonomik hayatının, özelde, «köy topluluğundaki» «köylülüğün» temelindeki başlıca neden olarak belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, bu meta ekonomisinin ve *yalnızca bunun*, «halk»ı ve «köylülük»ü, «proletarya» (bunlar yıkıma uğramakta ve tarım işçileri saflarına katılmaktadırlar) ve burjuvazi (kan emiciler) olarak ayırdığı, yani kapitalist ekonomiye dönüştüğü gerçe-

(*) Bay Krivenko, aynı bölümde, doğru olarak şunu açıklıyor: «işçinin ucuza tutulması ve ondan geniş ölçüde yararlanılması gerekir.»

(**) Bay Yujakof, nasıl oluyor bu : Sizin meslekdaşlarınız, «yetenekli kişiler»in «kan-emiciler» durumuna geldiklerini söylemelerine karşın, siz, bize, insanların ancak «eleştirel olmayan bir düşünceye» sahip olduklarından bu duruma geldikleri konusunda güvence vermiştiniz. Aynı dergide, birbiriyle böylesine çelişkiye düşmek; işte bu hiç olmuyor beyler!

ğinde ortaya çıkmaktadır. Fakat «halkın dostları» *gerçeklere* doğrudan doğruya bakmaya, hiçbir zaman hiçbir şeyi açıkça söylemeye (bu çok «katı» birşey olacaktır) cesaret edememektedirler. Bay Krivenko şöyle akıl yürütmektedir:

«Bazı kişiler, bu durumu son derece doğal kabul ediyorlar» (şunu da eklemesi gerekirdi: Üretim ilişkilerinin kapitalist niteliğinin çok doğal bir sonucu. O zaman bu «bazı kişiler»in görüşlerinin daha doğru bir tanımlaması olurdu ve bu görüşleri boş cümlelerle geçiştirmek, onun için olanaksız duruma gelir, sorunun gerçek bir tahlilini de yapmak zorunda kalırdı. Yazar, bile bile «bu kişiler»le mücadele etmediğinde, bizzat kendisi, para ekonomisinin tamı tamına «yenekli» kan-emiciler ve «temiz kalpli» tarım işçileri yetiştiren bir «okul» olduğunu kabul etmek zorundadır.) «ve buna, kapitalizmin, karşı konulamaz bir görevi gözüyle bakmaktadırlar.» (Evet, elbette! Mücadelenin bu «okul»a idari ve aydın uşaklarıyla birlikte ona hakim olan «kan-emiciler»e karşı yürütülmesinin gerekli olduğuna inanmak, kapitalizmin yenik düşürülemeyeceğini kabul etmektir! Fakat, kan-emicilerle birlikte bu «okul»u noksansız bir dokunulmazlık içerisinde bırakmak ve liberal yarı— tedbirlerle onun kapitalist ürünlerini ortadan kaldırmayı amaçlamak, gerçek bir «halkın dostu» olmak anlamına gelmektedir!) «Biz bu soruna biraz daha farklı bakmaktayız, yukarıda da belirttiğimiz gibi» (bununla kan-emiciler ve tarım işçileri konusundaki söz kastediliyor) «fakat kapitalizm, hiç kuşkusuz burada da önemli bir rol oynamaktadır. Fakat kapitalizmin rolünün, ulusal ekonomide bir yer tutan değişikliklerden başka etkenlerin sorumlu tutulamayacağı ve geleceğin de başka bir çözüm getiremeyeceği kadar kapsamlı ve belirleyici olduğu ileri sürülemez.» (S. 160).

Görüyorsunuz işte! Var olan düzenin açık ve tam bir tanımlamasını yapmak, *köylülüğün* kan-emiciler ve tarım işçileri olarak neden ayrıldığı sorusuna kesin bir cevap vermek yerine Bay Krivenko sorunu boş cümlelerle geçiştirmektedir. «Kapitalizmin rolünün belirleyici olduğu ileri sürülemez.» Fakat, ileri sürülebilir mi,

sürülemez mi? İşte, bütün sorun budur.

Görüşünüzü desteklemek için, daha başka hangi etkenlerin *belirleyici* olduğunu, sosyal-demokratların getirdiği çözüm yolundan, yani proletaryanın kan-emicilere karşı sınıf mücadelesinden başka hangi *çözümün* getirilebileceğini ortaya koymanız gerekirdi (*). Fakat hiçbir şey belirtilmemektedir. Belki de yazar, şu aşağıdakini bir belirtme olarak mı kabul etmektedir? Gülünç oluyor ama, «halkın dostları»ndan herşeyi bekleyebilirsiniz.

«Daha ilk başta gücünü yitirenler, görmüş olduğunuz gibi, toprak bakımından yoksul, zayıf işletmecilerdir» - yani 5 desiyatinin altında verilmiş-toprağı olanlardır. —«Fakat 15,7 desiyatinlik verilmiş-toprağı olan Devlet köylülerinin tipik işletmelerine gelince, bunlar, istikrarlı olmalarıyla kendilerini gösterirler... Böyle bir gelir (net 80 ruble) sağlamak için, ek olarak ta 5 desiyatin daha toprak kiraladıkları doğrudur. Fakat, bu, yalnızca onların neye ihtiyaç duyduklarını göstermektedir.»

Ünlü «toprak yoksulluğu»nu kapitalizme bağlayan bu «düzeltme» nereye varmaktadır? Ancak şuna: Aza sahip olanlar, bu azı da kaybederlerken, çoğa sahip olanlar (her biri 15,7 desiyatin) daha da çoğunu edinmektedirler (**). Fakat bu, bazıları yıkıma uğrarlarken, bazılarının da zenginleştiği tezinin, başka sözcüklerle ama, anlamsızca tekrarlanmasından başka bir şey değildir!! Hiçbir şeye açıklık getirmeyen toprak yoksulluğu konusundaki lafazanlığı bırakmanın zamanı gelmiştir, (çünkü köylülere, toprak lar karşılıksız verilmemiş, bizzat köylüler bunları satın almak zorunda kalmışlardır ve bu sözler ancak bir süreci tasvir etmekte, üstelikte yanlış bir biçimde tasvir etmektedir, çünkü yalnızca topraktan değil, genel olarak üretim araçlarından söz etmek,

(*) Şimdiye kadar yalnızca kentlerdeki fabrika işçileri, proletaryanın burjuvaziye karşı sınıf mücadelesi görüşünü kavrayabilmişlerdir. kırsal alanlardaki «temiz kalpli ve kendi işinde gücünde» tarım işçileri, yani özünde toplumun çok daha eski bir temeline ve «topluluk özüne» son derece yakından bağlı olan bu sevimli niteliklerini yitirmiş olan kişiler, bunu yapamamışlarsa, bu, yalnızca, sosyal-demokratların, Rus kapitalizminin lietici ve devrimci rolüyle ilgili teorilerinin doğruluğunu ispatlamaktadır.

(**) Eşit verilmiş-toprakları olan köylülerin eşit olduğu ve «kan-emiciler», «tarım işçileri» olarak bölünmediği görüşünün saçmalığındansa, söz etmiyoruz.

köylülerin elinde bunlardan «az» olduğunu değil, köylülerin bunlardan *koparılmakta olduğunu*, gelişen kapitalizm tarafından *mülksüzleştirilmekte olduklarını* ileri sürmek gerekir. Bay Krivenko felsefî lafazanlığını bitirirken şöyle demektedir: «Bütün koşullarda, tarımın 'doğal' (*) kalması gerektiğini ve kalabileceğini ve manifaktür sanayiinden ayrılması gerektiğini ve ayrılabileceğini ileri sürmek amacında değiliz.» (İşte bir laf daha! Değişimi ve dolayısıyla tarımın manüfaktür sanayiinden ayrılmasını öngören bir parasal ekonomi okulunun zaten şimdiden var olduğunu daha demin kabul etmek zorunda kalan siz değil miydiniz? Ne olabilir, ne olmalıdır? diye aptalca sözlere ne gerek var sanki?) «Bütün söylediğimiz, yapay bir biçimde ayrı bir sanayi yaratmanın mantıksal olmadığı» (şunu anlamak, ilginç olacaktır: Kimri'deki ayakkabı sanayi ve Pavlovo'daki bıçakçılık sanayii birbirlerinden «ayrı» mıdırlar, onları kim, nasıl ve ne zaman «yapay bir biçimde yaratmaktadır?») «emekçinin topraktan ve üretim araçlarından kopmasının, yalnız kapitalizm tarafından değil, ondan önce gelen ve onu ileriye doğru sürükleyen başka etkenler tarafından da gerçekleştirilmiş olduğudur.»

Burada gene, emekçi, kan-emicinin eline geçen topraktan kopmuşsa, bunun nedeni, emekçinin toprak bakımından «yoksul», kan emicininse toprak bakımından «zengin» olmasıdır konusundaki derin düşünceyi göz önünde tutması olasılığı vardır.

Bu tür bir felsefe, kapitalizme belirleyici etken gözüyle baktıklarından, sosyal-demokratları «dargörüşlülük» le suçlamaktadır!... Sosyal-demokratların süreci nasıl değerlendirdiklerini ve nasıl açıkladıklarını açık açık ortaya koymak zorunlu olduğundan, köylülerle el-zanaatçılarının farklılaşması konusunda böyle ayrıntılı olarak bir defa daha durdum. Bir sübjektif toplumbilimciye göre «köylüler yoksullaşırken», «para avcıları»nın, «kan-emiciler»in «kendi çıkarları için kârlar sağladıkları»nı ortaya koyan olguların, bir materyaliste göreyse, bizzat meta üretiminin

(*) Alm. Metin, «Naturalwirtschaft» «doğa ekonomisi»; s. 230- Yayıncı.

zorunlu kıldığı meta üreticilerinin burjuva farklılaşmasını ortaya koyduğunu göstermek gerekliydi. Mülk sahipleriyle mülksüzler arasındaki mücadelenin yalnızca değirmenlerde ve fabrikalarda değil, tersine son derece uzak köylerde bile, Rusya'nın her tarafında sürmekte olduğu; ve bu mücadelenin, her tarafta, meta ekonomisinin bir sonucu olarak ortaya çıkan burjuvazi ile proletarya arasında bir mücadele olduğu tezine (yukarıda birinci kısımda verilmiştir) (*) temel olan olguları göstermek gerekliydi. Zemstvo istatistiklerinin kazandırdığı hayranlık verici bu malzeme sayesinde doğru olarak tahlil edilebilen köylülerimizin ve el-zanaatçılarımızın farklılaşmaları ve köylülükten çıkmaları, bütünüyle Rus gerçekliğiyle ilişkili sosyal-demokrat görüşün, köylülerle el-zanaatçılarının, kavramın «kesin» anlamıyla *küçük üreticiler*, —yani *küçük - burjuvazi* olduğu konusundaki görüşün doğruluğunun olgusal bir *ispatını* sağlamaktadır. Bu teze, ne küçük üreticilerin içerisinde yaşadıkları meta ekonomisi koşullarını, ne de bu küçük üreticilerin, bu koşullardan doğan kapitalist farklılaşmalarını kavramış olan daha önceki köylü sosyalizminden ayırmak için, işçi SINIFI SOSYALİZMİ teorisinin merkez noktası denebilir. Bu nedenle de, kim sosyal demokrasiyi ciddi olarak eleştirmek istiyorsa, tezini bunun üzerinde yoğunlaştırması, ekonomik - politik ilişkiler açısından, Rusya'da bir meta ekonomisi sistemi olmadığını, köylülükteki parçalanmaya da bu sistemin yol açmadığını, nüfusun büyük bir çoğunluğunun mülksüzleştirilmesinin ve emekçilerin sömürülmesinin, toplumsal ekonomimizin (köylü ekonomisi de dahil) burjuva, kapitalist örgütlenmesinden başka bir şeyle de açıklanabileceğini göstermesi gerekmektedir.

Öyleyse deneyin baylar!

Ayrıca, sosyal-demokrat teorinin ortaya konulmasında, köylü ve el-zanaatı ekonomisiyle ilişkili verileri tercih etmenin bir başka nedeni daha var. «Halkın dostları»nın görüşlerini eleştirirken, onların görüşlerini, Marksist görüşlerle karşılaştırmakla yetin-

(*) Bkz. S : .....-Yayıncı.

miş olsaydım, bu materyalist yöntemden uzaklaşmak olurdu. Buna ek olarak, «popülist» görüşlerin açıklanması, bu görüşlerin bu gün kü toplumsal - ekonomik ilişkilerimizin içerisindeki *MADDİ* temelinin ortaya konması da zorunludur. Köylü ve el-zanaatçımızın ekonomi biçimiyle ilgili açıklamalar ve örneklemeler «halkın dostları»nın ideoloğu olmayı amaçladıkları bu «köylü»nün gerçekte ne olduğunu göstermektedir. Bu örneklemeler, köylü ekonomimizin burjuva niteliğini ispatlar ve böylece «halkın dostları»nın küçük— burjuva ideologları olarak sınıflandırılmasının da doğruluğunu gösterirler. Dahası var: Bunlar bizim radikallerin görüşleri ve programlarıyla küçük - burjuvazinin çıkarları arasında çok yakın bir ilişki olduğunu da gösteriyorlar. Bu radikal görüşlerin, «toplum»umuzda böylesine neden yaygın olduğunu ortaya koyan şey, bunların programlarının enine boyuna incelenmesinden sonra daha bir açıklığa kavuşacak olan bu ilişkidir; ayrıca bu ilişki, «halkın dostları»nın siyasal açıdan köle ruhlu, bunun yanında uzlaşmaya hazır ve yatkın oluşlarını da harika bir şekilde açıklamaktadır.

Son olarak kapitalizmin son derece az geliştiği, popülistlerin genellikle teorilerine malzeme sağladıkları toplumsal hayatımızın tam da bu alanlarının ekonomik niteliği üzerinde bu kadar ayrıntılı durmamız için başka bir neden daha vardı. Ekonomideki bu niteliğin incelenmesi ve ortaya konması, halk arasında, bu alanda, sosyal-demokrasiye karşı en yaygın itirazlardan birine özlü olarak cevap vermenin en kolay yöntemiydi. Radikallerimiz, kapitalizmin «halk düzeni»yle çeliştiği konusundaki alışılmış görüşten hareketle sosyal-demokratların büyük-çaplı kapitalizmi ilerici bir olgu olarak kabul ettiklerini, bugünkü soyguncu düzenine karşı mücadele vermekte, bunu büyük-çaplı kapitalizmi kendilerine temel almayı amaçladıklarını görerek, daha ayrıntısına inmeden, sosyal-demokratları, köylü kitlelerinin büyük bir çoğunluğunun çıkarlarını ihmal etmekle, «her mujiği fabrika potasında v.b. eritmeyi» amaçlamakla suçlanmaktadırlar.

Bütün bu iddialar, kapitalizmi gerçekte ne olduğu, fakat kö-

yünse ne «olabileceği»ne göre değerlendiren şaşılacak derecede mantıksız ve garip bir yöntem temeline dayanmaktadır. Doğal olarak bunun en iyi cevabı, onlara *gerçek* köyü ve köyün gerçek ekonomi biçimini göstermektir. Bu ekonomi biçimi tarafsız ve bilimsel olarak inceleyen herkes kırsal Rusya köylülüğünün, ayrı ayrı küçük bölgelerin toplumsal ve ekonomik hayatına egemen olan küçük ve dağınık pazarlar (ya da merkezî bir pazarın küçük kolları) sistemini oluşturduğunu kabul etmek zorunda kalacaktır. Bu bölgelerin herbirinde, genelde, düzenleyicisi pazar olan, toplumsal ekonomik örgütlenmeye özgü bütün olguları bulmaktayız: Bir dönemlerin, eşit ataerkil ve araçsız üreticilerinin zengin ve yoksul olarak farklılaştıklarını; *sermayenin*, özellikle, çalışan halkın çevresinde ağlarını örmüş olan ve bunların kanını emen tüccar sarmayesinin artışını (*) görmekteyiz. Radikallerimizin verdikleri köylü ekonomisi tanımları köydeki ekonomik hayatla ilgili kesin, dolaysız ve ilk elden verilerle karşılaştırıldığında, eleştirilen görüşler sisteminde, bu pazarların her birinde kaynaşmakta olan küçük satıcılar kütlesine, bütün bu pazarcılara ve değiş-tokuşçulara, ya da ayrı ayrı yerlerde, köylüler bunlara hangi adı veriyorlarsa onlara, pazarlara hakim olan ve çalışan halkı acımasızca ezmekte olan bütün bu küçük sömürücüler kitlesine hiç mi hiç yer verilmeyişine şaşıp kalacaksınız. Bunlar, şu sözlerle bir kenara itiliverilmişlerdir --«bunlar artık köylü değildir, tüccardır»:— Evet, son derece haklısınız: Bunlar« artık köylü değildir», fakat bütün bu «tacirleri» yani, ekonomi-politiğin kesin diliyle konuşulursa, ticarî girişimle uğraşmakta olan ve hangi düzeyde olursa olsun başkalarının emeğine el koyanları ayrı bir grup olarak incelemeye çalışın; bu gurubun ekonomik gücünü ve bölgenin ekonomik hayatının bütününde oynadığı rolü kesin rakamlarla vermeye çalışın; daha sonra da emek güçlerini pazara sürdükleri, kendilerine değil başkalarına çalıştıkları için «artık köylü olmayanları»da karşıt bir grup olarak bir araya toplamaya çalışın;

(*) Alm. Metin : «... die Entstehung **des Kapitals...**» sermayenin oluşumu Cilt I, s. 233 - Yayıncı.

hiçbir yan tutmayan ve ciddi bir araştırmanın bu asgari ön koşullarını yerine getirmeye çalışın, burjuva farklılaşmanın öylesine canlı bir görünümünü elde edeceksiniz ki, o zaman «halk düzeni» masalının izi bile kalmayacaktır. Köydeki bu küçük sömürücüler kitlesi son derece korkunç bir güçtürler. Özellikle korkunçtur, çünkü bunlar ayrı ve tek başına kalmış olan emekçileri ezmekte, onları kendilerine bağlamakta, bütün kurtuluş umutlarını yitirmelerine neden olmaktadırlar; korkunçtur, çünkü bu sömürü, köyün tanımlanabilen sistemine özgü olan emeğin düşük üretkenliği ve ulaşım (*) koşullarının yokluğuna bağlı olan muazzam geri kalmışlığı karşısında, ancak emeğin soyulmasını değil, bunun yanında köylerde sürekli karşılaşılan insan onurunun Asya'ya özgü istismarını da oluşturmaktadır. Şimdi, bu *gerçek* köyü, kapitalizmimizle karşılaştıracak olursanız, kapitalizm bu küçük küçük dağınık pazarları tek bir Rusya çapında pazar durumunda toparladığında, bir sürü küçük iyi niyetli kan emicinin yerine, bir avuç büyük «anavatanın temel direklerini» yarattığında, emeği toplumsallaştırdığı ve bu emeğin üretkenliğini arttırdığında, çalışan halkın yerli kan-emicilere boyun eğmesini yıkıp attığı, onları büyük çaplı *sermayeye* boyun eğdirdiğinde, sosyal-demokratların, kapitalizmimizin iç işleyişini neden ilerici olarak kabul ettiklerini kavrayacaksınız. Bu boyun eğme, daha öncekine oranla, emeğin ezilmesinin, adım adım yok olmasının, vahşileşmesinin, kadınlarla çocukların sakat kalmalarının böylesine korkunçluğuna karşın gene de ilericidir— çünkü *İŞÇİNİN ZİHNİNİ UYARMAKTA* —sessiz ve belli belirsiz hoşnutsuzluğu bilinçli bir protestoya dönüştürmekte, dağınık, küçük, anlamsız başkaldırışları, bütün çalışan insanların kurtuluşu için örgütlü bir sınıf mücadelesine, gücünü söz konusu büyük çaplı kapitalizmin varlığının koşullarından olan ve dolayısıyla hiç kuşkusuz *KESİN BAŞARIYA* güvenebilen bir mücadeleye dönüştürmektedir.

(*) İng. metin, «communication» : Haberleşme; s. 235. Fr. metin, «communication» : Haberleşme; s. 255 - Yayıncı.

Sosyal-demokratlar, köylü kitlelerini ihmal etme suçlamasına cevap olarak, Karl Marks'ın şu sözlerini aktarmakta son derece haklıdırlar:

«Eleştiri, zinciri süsleyen hayalî çiçekleri, insanlık bu gerçek - dışı süsleri soyulmuş, perişan eden zincirleri taşısın diye değil, tersine zinciri fırlatıp atsın ve canlı çiçeğe ulaşsın diye koparmıştır.» (73)

Rus sosyal-demokratları köylerimizden, onu süsleyen hayalî çiçekleri koparmakta, idealleştirmelere ve hayâllere karşı mücadele etmekte, «halkın dostları»nın onlardan böylesine ölesiye nefret etmesine yol açan yıkıcı çalışmalarını, köylülük kitlesini bugünkü baskı, adım adım yok olma ve kölelik durumu sürsün diye değil, tersine proletarya emekçi halkı, her yerde ne tür zincirlerin kösteklediğini kavrayabilsin, bu zincirlerin nasıl oluşturulduğunu kavrayabilsin, onlara karşı çıkabilsin, fırlatıp atabilsin ve gerçek çiçeğe uzanabilsin diye sürdürmektedirler.

Bu düşünceyi, çalışan halkın temsilcilerine —ki durumları gereği sınıf bilinci alabilecek ve sınıf mücadelesi yürütebilecek yalnız ve yalnız bunlardır— getirdiklerinde, sosyal-demokratlar, mujiği fabrika potasında eritmeyi amaçlamakla suçlanmaktadırlar.

Peki, sosyal - demokratları suçlayanlar kimlerdir?

Çalışan halkın kurtuluşu uğruna umutlarını, bizzat kendileri «hükümete», «toplum»a, yani her tarafta, çalışan halkın ayaklarına zincir vuran burjuvazinin organlarının ta kendisine bağlayan kişilerdir!

Bu yüreksiz yaratıklar, sosyal-demokratların hiçbir idealleri olmadığından söz etmeye cesaret ediyorlar!

Şimdi bizce, teorik görüşlerine gereğinden çok zaman ayırmış olduğumuz «halkın dostları»nın siyasal programlarına geçebiliriz. Hangi araçlarla «yangını söndürmek» istiyorlar? Sosyal-demokratlar tarafından gösterilen, yanlış olduğunu iddia ettikleri çıkış yolunun yerine hangisini koymayı öneriyorlar?

Bay Yujakov, «tarım bakanlığı» (*Ruskoye Bogatstvo*, Sayı:

10) adlı bir yazıda şöyle demektedir: «Köylü Bankasının yeniden örgütlenmesi, bir Yerleştirme Dairesi kurulması, devlet topraklarının kiraya verilmesinin halk işletmeciliği yararına düzenlenmesi... Toprak kiralanmasının incelenmesi ve düzenlenmesi, halk tarımının eski durumuna getirilmesi ve ortaya çıkmaya başlayan soylular sınıfının ekonomik baskısından (tıpkı böyle!) korunması için program budur.» «Ekonomik Gelişmenin Sorunları» adlı yazıda, bu «halk tarımının eski durumuna getirilmesi» programı, aşağıdaki şu «ilk fakat gerekli adımlar»la tamamlanmaktadır: «Bugün köy topluluğuna engel olan bütün kısıtlamaların ortadan kaldırılması, vesayetten kurtarılması, ortak ekimin uygulanması (tarımsal çalışmanın toplumsallaştırılması), topraktan sağlanan hammaddelerin ortaklaşa işlenmesinin geliştirilmesi.» Bay Krivenko ve Karişev eklemektedirler: «Ucuz kredi, işletmecilikte artel {kollektif işletme - yay} biçimi, güvenilir bir pazar, patron kârından vazgeçme olanağı» (bu konu üzerinde aşağıda ayrıca duracağız) «daha ucuz motorlarla öteki teknik gelişmelerin bulunması», son olarak «sergi yerleri, depolar ve komisyon acenteleri».

Bu programı daha yakından inceleyin, o zaman, bu baylar bütün ilerici tedbirlerin —ucuz kredi, teknik iyileştirmeler, bankalar v.b.— ancak ve ancak burjuvaziyi güçlendirmeye ve geliştirmeye yarayabileceğini kavramayarak, çağdaş toplumun, (yani pek farkında olmadan kapitalist düzenin) durumunu bütünüyle kabul etmekte, bu düzeni onararak, yamayarak, sorunları çözüme kavuşturmaya çalışmaktadırlar.

Nikolay-on bugünkü düzende reformların hiçbir işe yaramayacağını, ne kredilerin ne de güçlerin, vergi reformunun, bütün toprakların köylülere devredilmesinin temelde hiçbir değişiklik getirmeyeceğini, tam tersine, bugün alabildiğine «koruma», feodal vergilerin kalıntıları, köylülüğün toprağa bağlanması v.b. tarafından geri bıraktırılmış olan kapitalist ekonomiyi güçlendirmek ve geliştirmek zorunda olduğunu ileri sürerken, —bu onun «halkın dostları»nın karşı çıkmadan yapamadıkları en değerli tezlerinden biridir— hiç kuşkusuz sonuna kadar haklıdır. Nikolay-on, kredinin

yaygın olarak gelişmesini isteyen Prens Vasilçikof gibi (görüşleriyle kesin olarak bir «halkın dostu») iktisatçıların, «liberal», yani burjuva iktisatçılarla aynı şeyi istediklerini, «kapitalist ilişkilerin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi için çalıştıklarını» ileri sürmektedir. Bunlar, üretim ilişkilerimizin (başka toplumsal tabakalar içerisinde olduğu gibi «köylülük»te de) uzlaşmaz karşıt niteliğini kavrayamamakta, bu uzlaşmaz karşıtlığı ortaya koyacakları yerde, bu uzlaşmaz karşıtlığın bir sonucu olarak, köleleştirilmiş olanlara katılacakları ve onların mücadeleye katılmalarına yardımcı olacakları yerde, bu mücadeleyi herkesi memnun edecek tedbirlerle kesintiye uğratmayı ve durdurmayı, uzlaşma ve birlik sağlamayı hayal etmektedirler. Bütün bu tedbirler, doğal olarak şu kaçınılmaz sonuca varmaktadır: Bütün bu kredilerden (*), iyileştirmelerden, bankalardan, v.b. «ilerici» tedbirlerden, belli «tasarrufları» bu lunan kişilerin, yani önemsiz bir azınlığın temsilcilerinin, küçük-burjuvazinin yararlanacağı sonucuna varabilmek için, yukarıda söz konusu farklılaşmaya ilişkin örnekleri hatırlamak yeterlidir. Köylü Bankası'nı v.b. kuruluşları ne kadar tekrar düzenlerseniz düzenleyin, nüfusun büyük bir çoğunluğunun mülksüzleştirildiği ve mülksüzleştirilmekte olduğu; —bir işletmeyi düzenli olarak yürütmek için gerekli araçları bir yana bırakalım— geçim araçlarından bile yoksun olduğu temel ve başlıca gerçekliği hiçbir biçimde değişikliğe uğratamayacaksınız.

Aynı durum, «arteller» ve «ortak ekim» için de geçerlidir. Bay Yujakov ikincisine «tarımsal işletmenin toplumsallaştırılması» demektedir. Kuşkusuz bu, yalnızca gülünçtür, çünkü toplumsallaştırılma, üretimin, tek bir köyün sınırlarından daha geniş bir çapta örgütlenmesini gerektirmekte; çünkü üretim araçlarını tekelleri altına almış olan ve bugün Rus toplumsal ekonomisine yön veren

(*) Kapitalist ilişkilerin bulunduğu yerlerde (ve daha önce de gördüğümüz gibi «halkın dostları» bu ilişkilerin varlığını artık inkâr edemiyorlar), «halk işletmesi» yani küçük-üreticilerin işletmelerini geliştirmek için, bu krediden yararlanma düşüncesi, ekonomi-politik teorisinin genel doğrularını bile kavramaktaki yeteneksizliği ortaya koyan bu saçma düşünce, iki işi birden yapmaya kalkışan bu bayların ileri sürmüş oldukları teorinin ne kadar kaba olduğunu son derece açık bir biçimde göstermektedir.

«kan emicileri»n mülksüzleştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu, boş burjuva ahlâkçılığını değil, mücadeleyi, mücadeleyi, ve gene mücadeleyi gerektirmektedir.

İşte bu nedenledir ki, onların böyle tedbirleri, hayırsever burjuvazinin cömertliğine dayanarak güç belâ varlığını sürdürmekte olan yumuşak, liberal, yarı - tedbirler durumuna dönüşürler; sömürülenleri mücadele yolundan saptırarak birkaç kişinin durumundaki olası bir iyileşmenin, genel kapitalist ilişkiler temeli üzerinde yalnızca yetersiz ve tehlikeli olabilecek bir iyileşmenin sağlayabileceği yarardan çok daha fazla bir zarar vermektedirler. Bu bayların, Rusya'nın hayatındaki uzlaşmaz karşıtlığı göz ardı etmek için harcadıkları çabaların akılalmaz ölçüsünü —kuşkusuz bugünkü mücadeleye son vermek için en iyi niyetlerle, yani, cehennemin yolunu açan türden niyetlerle böyle yapıyorlardı— Bay Krivenko'nun aşağıdaki iddiası ortaya koymaktadır :

«Fabrikatörlerin işletmelerini yöneten aydınlar, halk sanayiini de yönetebilirler.»

Bütün felsefeleri, mücadele ve sömürü vardır, fakat eğer... eğer sömürücüler olmasaydı, bunlar da «olmayabilirlerdi» diye sızlanmaya dayanır. Gerçekte yazar, bu anlamdan yoksun cümlelerle neyi anlatmak istemiştir? Rus üniversitelerinin ve öteki eğitim kuruluşlarının, her yıl, tek sıkıntısı, kendilerini besleyecek birini bulmak olan bir «aydın»(??) türü çıkardıkları inkâr edilebilir mi? Bu «aydınlar»ı geçindirmek için gereken şeylerin Rusya'da bugün yalnızca burjuva azınlıkta bulunduğu inkâr edilebilir mi? «Halkın dostları» burjuvaziden başkasına hizmet «edebilirler» dedi diye, Rusya'daki burjuva aydınlarının yok olacakları beklenebilir mi? «Evet, edebilirlerdi», burjuva aydını *olmasalardı*. Burjuva aydınları «olmayabilirlerdi», Rusya'da burjuvazi ve kapitalizm *olmasaydı!* Bütün hayatlarını, yalnızca, bu «koşullu cümlecikleri» ve «çünküleri» tekrarlamakla harcamaktan memnunluk duymaktadırlar. Dahası, bu baylar, yalnızca kapitalizme belirleyici bir önem vermekten kaçınmakla kalmıyor, kapitalizmde hiçbir kötü yön de görmek istemiyorlar. Bazı «kusurlar» ortadan kaldırılırsa,

belki de kapitalizmde işler hiç de kötü gitmeyecektir. Bay Krivenko'nun örneğin şu sözlerine ne denilebilir?:

«Kapitalist üretim ve sanayilerin kapitalist gelişmesi hiç de manüfaktür sanayiinin içerisinden geçerek, halktan yalnızca ayrılacağı bir yol değildir. Hiç kuşkusuz ayrılabilir, ama halkın hayatına da girebilir, tarımsal işletmeye ve hammaddeler sanayiine daha fazla yaklaşabilir. Buna çeşitli yollardan ulaşılabilir ve bu yollar, ötekiler kadar bu amaca hizmet edebilirler.» (S. 161) Bay Krivenko, —Bay Mihayilovski'yle karşılaştırılınca— bazı iyi nitelikler taşımaktadır, örneğin, açıklık ve dobra dobralık gibi. Bay Mihayilovski'nin konuya hiç dokunmadan çevresinde dönüp dolaşarak çarpıcı ve akıcı cümlelerle sayfalar dolduracağı yerlerde, ciddi ve pratik olan Bay Krivenko, açık açık duruyor ve acımasızca, görüşlerinin bütün saçmalığını okurun gözleri önüne sakınmadan seriyor. «Kapitalizm halkın hayatına girebilir», düşünün biraz! Yani kapitalizm, emekçiler üretim araçlarından kopmadan da olanaklıdır! Ne kadar da eğlendirici! Hiç olmazsa şimdi, «halkın dostları»nın gerçekte ne istediklerini açıkça biliyoruz. Kapitalizm olmadan, meta ekonomisi, yani yalnızca, insancıl büyük toprak ağalarının ve liberal yöneticilerin kanatları altında barış içinde ot gibi yaşayan bir küçük burjuvaziyle, mülksüzleştirmesi ve sömürüsü olmayan bir kapitalizm istemektedirler. Rusya'ya birşeyler ihsan etmeye niyetlenen ciddi bir bakanlık memuru tavrıyla, kurtların doyacağı, ve kuzuların da postlarından olacağı bir düzen için planlar hazırlamaya girişmektedirler Bu planların niteliği üzerinde bir düşünceye sahip olmak için, aynı yazarın 12. sayıdaki yazısına dönmemiz gerekmektedir («Bazı Aydınların Yalnızlığı Üzerine»): Bay Krivenko —anlaşılıyor ki, daha şimdiden «pratik ekonomik sorunları çözüme kavuşturmaya» «çağrıldığı» izlenimiyle— şöyle iddia etmektedir: «Sanayiin artel ve devlet biçimi, hiç de bugünkü durumda düşünülemeyecek birşey değildir. Örneğin, aşağıdaki planda olanaklıdır...» Bir mühendisin, küçük hisselerle (100 rubleyi geçmeyen) hisse senetlerine sahip bir anonim şirketle Don bölgesinden teknik yararlanmayla ilişkili bir

planla *Ruskoye Bogatstvo* yazıhanesini ziyarete nasıl geldiğini anlatarak devam etmektedir. Planın yapımcısına bunu, kabaca şöyle düzeltmesi için öğüt verir, «hisseler özel kişilere değil köy topluluklarına ait olacaktır; ayrıca köy topluluklarının şirketin işletmelerinde çalıştırılan kısmı olağan bir ücret alacaklar, köy toplulukları onların toprakla ilişkilerinin korunacağını güvence altına alacaklardır.»

Ne kadar da bir yönetici dehası, öyle değil mi? Ne kadar hayranlık verici bir basitlik ve kolaylıkla, kapitalizm halkın hayatına sokulmakta ve kapitalizmin bütün zararlı nitelikleri saf dışı edilmektedir! İstenen bütün şey, köydeki zenginlerin, topluluklar aracılığıyla hisse satın almaları (*) ve toprakla olan bağları —topraktan geçim sağlamak için yeterli olmayan (aksi halde «olağan ücretler»le çalışmayı kim kabul eder?), fakat bir insanı bulunduğu yere bağlamaya, o insanı yerel kapitalist işletmeye köle yapmaya, onu patron değiştirmek olanağından yoksun bırakmaya yeterli olabilecek bir «bağ»— güvence altına alınan «nüfusun bir kesimi»nin çalıştırılacağı işletmeden kâr payı almalarıdır. Haklı olarak buna patron, kapitalist diyorum, çünkü emekçiye *ücret* ödeyene başka bir şey denemez.

Okur, üzerinde durmaya bile değmeyen böyle bir saçmalık ko-

(*) Yazarın koyduğu, hisse'ere toplulukların sahip o'acağı koşuluna karşın, hisse'eri, zenginler satın alacaklardır diyorum, çünkü ne de olsa hisseler'n parayla satın alınmasından söz etmektedir. Buna da ancak zenginler sahiptir, bir nedenle, gerek toplulukların aracılığıyla yürütülmüş olsun, gerekse yürütülmemiş olsun, ancak zenginler ödeme yapabileceklerdir, tıpkı toprağın topluluk tarafından satın alınması ve kirayla tutulmasının zenginleri, bu toprağı tekellerine almaktan hiç bir biçimde alıkoyamaması gibi kâr paylarının da, ödeme yapanların eline geçmesi gerekmektedir. Tersi bir durumda hisseler, hisse olmaktan çıkacaktır. Anladığım kadarıyla yazarın bu önerisi kârların belirli bir kısmının, «işçiler'n toprakla bağlarının güvence altına alınması» için bir kenara ayrılacağı anlamını taşımaktadır. Yazar (ileri sürdüğünden, kaçınılmaz olarak bu sonuç çıkmasına karşın) bunu anlatmak istemiyor da, zenginler, hisseler için ödeme yapacak ve kâr payı almayacak demek istiyorsa, o zaman bütün bu plân, zenginlerin yoksullarla paylaşacağı görüşü sonucuna varır. Bu, bize, önce sineği yakalayın, daha sonra bir kabın içerisine koyun, hemen ölecektir diye sinek avcısı konusundaki fıkrayı hatırlatmaktadır.

nusunda enine boyuna durduğum için belki de benden bıkmıştır. Ama izin verin. Bir saçmalık olmasına karşın, bu, incelenmesinde yarar ve zorunluluk olan türden bir saçmalıktır; çünkü gerçekte Rusya'da bulunan gerçek toplumsal ve ekonomik ilişkileri yansıtan ve dolayısıyla sosyal-demokratların gelecekte uzun bir süre uğraşmak zorunda kalacakları, ülkemizde son derece yaygın olan toplumsal görüşlerden birini oluşturduğunu söylemeliyim. Sorun, Rusya'da kölecilik temeline dayanan feodal üretim biçiminden kapitalist üretim biçimine geçişin, emekçi halk açısından, topraktan geçimini sağlayamayan ve *toprak sahibine toprak vergisi ödeyemeyen (bugün bile bunu ödemektedir)* köylünün, başlangıçta, daha önceki zamanlarda, ya bağımsız çalışmalar (örneğin arabacılık) ya da bağımsız olmayan, el-zanaatları sanayiilerinin daha az gelişmiş olması nedeniyle nisbî olarak iyi ödeme yapılan emek biçiminde «ek işler»e gitmek zorunda kalmasına yol açması ve açmakta olmasıdır. Bu durum, köylülüğün, bugünkü durumuyla karşılaştırıldığında belirli bir refahını —yüzbin soylu ve gönüllü polis şefinin ve Rusya topraklarının henüz oluşum durumundaki toplayıcılarının— burjuvaların kanatları altında barış içerisinde ot gibi yaşayan kölelerin refahını güvence altına almış oluyordu.

«Halkın dostları» bu düzeni idealize etmekte, bu düzenin karanlık yanlarını gözardı etmekte, hayal kurmaktadırlar. «Hayal» diyoruz, çünkü bu düzen uzun bir süreden beri var olmaktan çıkmıştır, çünkü o köylü işletmecilerin bütününün mülksüzleştirilmelerine neden olan ve eski «ek-işleri», son derece fazla miktarda sunulan «kol-emeği»nin yoğun sömürüsüne dönüştüren kapitalizm tarafından çoktan ortadan kaldırılmıştır.

Şu bizim küçük burjuva şövalyelerimiz, tam da köylülerin toprakla «bağ»larını korumak istiyorlar. Fakat bu bağı sağlayan tek şeyi, yani serfliği istemiyorlar. Oysa bu bağı, yani serfliği yıkan ve bu bağı olanaksız kılan tek şey, meta üretimi ve kapitalizm olmuştur, köylüyü topraktan koparmayan, —iş, pazar için yapıldığından— rekabete neden olmayan, *sermaye* yaratmayan ve nüfusun çoğunluğunu kendisine köle etmeyen bir ek-iş istiyorlar. Top-

lumbilimdeki sübjektif yönteme bağlı kalarak, şuradan buradan en iyi olanı «almak» istemektedirler. Gerçekte bu çocukça istek yalnızca doğruları görmemezlikten gelen gerici hayalciliğe, yeni düzenin gerçekten ilerici, devrimci yanlarının kavranılması ve bunlardan yararlanmada yeteneksizliğe, eski yarı - serf, yarı - özgür emek düzenini —sömürü ve baskının bütün korkunçluğuyla dolu olan, hiç bir kaçış olanağı vermeyen bu düzeni— sürdürecek tedbirlere karşı bir sempatiye yol açmaktadır.

«Halkın dostları»nı karşı-devrimciler arasına koyan bu açıklamanın doğruluğunu ispatlamak için iki örnek vereceğim.

Moskova Zemstvo istatistiklerinde Bayan K. diye birinin işletmesiyle ilgili (Podolsk kazasında) bir tanımlamayı bulabiliriz; bu (tanımlama değil işletme), gerek Moskova istatistikçilerinin, gerekse yanılmıyorsam Bay V.V.'nin (hatırladığım kadarıyla, bir dergi makalesinde bu konuda yazmıştı) hayranlığını uyandırmıştı.

Bay V. Orlov, Bayan K.'nın ünlü işletmesini «köylü işletmesinin düzenli bir durumda bulunduğu yerlerde, özel toprak sahiplerinin işletmeleri de daha iyi işletilmektedir» biçimindeki çok önem verdiği tezini «inandırıcı olan pratik doğrulaması» olarak kabul etmektedir. Bu bayanın malikanesiyle ilişkili olarak Bay Orlov'un anlattıklarından, onun, işletmesini kışlık ödünç un v.b. karşılığında toprağını ekip - biçen yerel köylülerin emeğiyle işlettiği anlaşılmaktadır. Bayan, bu köylülere karşı son derece koruyucu davranmakta, hatta onlara yardım etmektedir. Şöyle ki, bunlar, şimdi Volosk'un en rahat köylüleridir, «aşağı yukarı yeni hasata kadar dayanmalarına (daha önce, aralık ayındaki St. Nikolas gününe kadar bile dayanamıyorlardı) yetecek kadar tahıla sahiptirler.»

Şu soru ortaya çıkmaktadır: «Böyle bir düzenleme», Bay N. Kablukov'un (Cilt V, S. 175) ve V. Orlov'un da (Cilt II, S. S. 55-59 v.b.) ([61]), zannettikleri gibi, «köylülerle toprak sahibinin çıkarlarının uzlaşmazlığını» engeller mi? Elbette hayır, çünkü Bayan K., köylülerinin emeğiyle yaşamaktadır. Sonuçta, sömürü hiç de ortadan kalkmış değildir. Bayan K.,'yı, sömürülenlere göster-

miş olduğu koruyucu şefkatin arkasındaki sömürüyü göremediğinden, hoşgörüyle karşılamak olanaklı, fakat sözü edilen durum karşısında kendinden geçerek, bir kapitalistin bir işçiye karşı gösterdiği şefkat karşısında heyecana kapılan, bir fabrika sahibinin işçilerine ilgi gösterdiği, onlara, genel mağazalar, konutlar v.b. sağladığı durumları aktaran batıdaki *Menschenfreunde* (*)' lerin tavrını benimseyen bir iktisatçı ve istatistikçi hoşgörüyle karşılanamaz. Böyle «olgu»ların varlığından (ve dolayısıyla «olanaklılığından») çıkarlar arasında hiçbir uzlaşmazlığın olmadığı sonucunu çıkartmak, ağaçlara bakmaktan ormanı görememektir. Bu bir.

İkinci noktaysa şudur : Bay Orlov'un anlattıklarından, Bayan K., nın köylüleri, «kaliteli ürünler sayesinde» (toprak sahibi Bayan onlara iyi tohum vermiştir) «hayvan edinmişlerdir» ve «bolluk içinde» işletmelere sahiptirler. Bu «refah içindeki köylüler»in, «hemen hemen» değil, tersine bütünüyle refah içinde olduklarını, yeterli tahılları olduğunu, yeni hasada kadar «hemen hemen» değil, ve «bunların çoğunluğu»nun değil, tersine bütününün yeterli tahıla sahip olduklarını kabul edelim. Bu köylülerin, şimdi yeterli derecede toprağa, —bugünkü durumda ellerinde olmayan (ne refah ya!) ve Bayan K.'dan, emekleri karşılığında kiraladıkları— «sığır geçişlerine ve otlaklara» sahip bulunduklarını da kabul edelim. Bay Orlov, bu durumda —yani köylü işletmeciliği gerçekten bolluk içerisindeyse— bu köylülerin, bugünkü gibi «Bayan K.'nın işletmesindeki bütün işleri, tümüyle zamanında ve çabucak yapmaya» razı olacaklarına gerçekten inanmakta mıdır? Ya da, bu refah içerisindeki köylülerin kanını bir ana şefkatiyle, böylesine emen bu nazik bayana duyulan şükran, ne de olsa otlaklar ve sığır geçişleri olmadan yapamayan, köylülerin bugünkü durumunun umutsuzluğu kadar etkili olan bir dürtü mü olacaktır?

«Halkın dostları»nın görüşlerinin özünde aynı olduğu açıktır: Bunlar, gerçek küçük - burjuva ideologları olarak sömürüyü orta-

(*) O sözün tam anlamı «insanlık-dostları», hayırseverlerdir. Metinde Almancadır.—Yayıncı.

dan kaldırmak değil, yumuşatmak, çatışma değil, uzlaşma istemektedirler. Dar kafalı sosyal-demokratlara karşı böylesine şiddetle ateş püskürürken dayandıkları o büyük idealleri, toprak sahipleri ve kapitalistlerin ona iyi davranmaları koşuluyla, toprak sahipleri ve kapitalistlere karşı «görevlerini» yerine getiren «refah içindeki» köylüden öteye geçemez.

Başka bir örnek verelim: Bay Yujakov, «Rusya'da Ulusal Toprak Mülkiyetinin Norm'arı» (*Ruskaya Mysl*, 1885, Sayı: 9) adlı oldukça ünlü bir yazısında «halkın» toprak mülkiyetinin, yani bizim liberallerimizin terminolojisiyle, kapitalizmi ve sömürüyü bir kenara atan toprak mülkiyeti biçiminin boyutlarının ne olması gerektiği konusundaki görüşlerini açıklamıştır. Şimdi Bay Krivenko'nun vermiş olduğu kusursuz açıklamadan, onun da sorunlara «kapitalizmi halkın hayatına sokmak» açısından baktığını görmekteyiz. Bay Krivenko, «halkın» toprak mülkiyetinin en düşük düzeyi olarak «yiyecek tahıllarını ve ödemeleri»(*) karşılayacak oranda verilmiş - toprağı almış, geri kalanınınsa «ek işlerle» sağlanacağını ileri sürmüştür... Başka bir deyişle, köylünün toprakla bağlarının sürdürülmesiyle, çifte sömürüye —kısmen «verilmiş-toprak» üzerinde büyük toprak ağasının, kısmen de «ek-işler»de kapitalistin sömürüsüne— bağlı kalabileceği bir durumu kabul etmiştir Çifte sömürü altındaki ve üstelik ezilen sınıfın —bırakalım zafere ulaşmayı— savaşacağına duyulan bütün umutlarını bile yok ederek kaçınılmaz bir biçimde yılgın ve ezik bir ruh durumu yaratan hayat koşullarına sahip küçük üreticilerin —bu yarı ortaçağ— durumu, «halkın dostları»nın görüş ve ideallerinin *nec plus ultra*'sıdır. Sonra, Rusya'nın bütün Reform-sonrası tarihi boyunca rastlanmadık

(*) Bu harcamalarla, köylü bütçesinin geriye kalan kısmı arasındaki bağı ortaya koymak için, tekrar Ostrogojsk kazasıyla ilgili 24 bütçeye başvuracağım. Hane başına ortalama masraf 495,39 rub'edir (ayni ve nakdi). Bu miktarın 109,10 rublesi hayvan bakımına, 135,80 rublesi bitkisel gıda maddelerine ve vergilere harcanmaktadır. Geriye kalan 250,49 ruble de öteki harcamalara-bitkisel olmayan gıda maddelerine, elbiselere, aletlere, kiraya vb. gitmektedir. Bay Yujakof, otlaklarla öteki alanları hayvan beslenmesi için hesaba katmaktadır.

bir hızla gelişmekte olan kapitalizm, eski Rusya'nın bu temel direğini —ataerkil, yarı - serf köylülüğü— eski yerlerini terk etmeğe, Rusya'da her tarafta iş peşinde koşturmaya zorlayarak yerel «işveren»inin kölelik zincirlerini kırarak, genelde sömürünün özel bir yağmacılığından ayrı olarak ve sınıf sömürüsünün temellerini açığa vurarak bu ortaçağ ve yarı - feodal koşullarından kurtarmak, çağdaş salt kapitalist bir ortama yerleştirmek üzere kökünden söktüğünde, kapitalizm, geriye kalan yılgın ve bezgin, neredeyse sürü durumuna gelmeye zorlanmış köylü nüfusunu kitle olarak, gittikçe karmaşıklaşan toplumsal ve siyasal hayatın girdabına çekmeğe başladığında, şövalyelerimiz toplumun bu eski temel direkleri yıkılıp gidiyor ve yokoluyor diye ağlayıp inlemeye başladılar. O eski mutlu günler için sızlanmalarını yakınmalarını bugün bile sürdürmektedirler, oysa bu yeni hayat düzeninin devrimci yanını görmemek, kapitalizmin, eski sömürü düzeniyle hiç bir ilişkisi olmayan, onunla mücadele etme yeteneğine sahip olan yeni bir toplumsal güç yarattığını görmemek için insanın ancak kör olması gerekir.

Bununla birlikte, «halkın dostları» varolan düzende herhangi bir köklü değişiklik için en küçük bir istek bile göstermemektedirler. Bugün varolan temele dayanan liberal tedbirler, onları bütünüyle memnun etmekte ve Bay Krivenko böyle tedbirlerin bulunması konusunda, gerçekten de yerli bir telâşe memurunun yönetici yeteneklerini ortaya koymaktadır.

«Halk sanayimizin çok yönlü bir incelenmesi ve köklü dönüşü mü»nün gerekliliği konusunda şu iddiaları ileri sürmektedir: «Genel olarak sözedersek bu sorun, özel bir araştırma ve sanayilerin halkın hayatına uygulanabilir sanayiler *(tıpkı böyle!!)* le, uygulanmasında ciddi engellerle karşılaşılmakta olan sanayiler olarak ayrılmasını gerektirir.»

Bay Krivenko'nun bizzat kendisi de çeşitli sanayileri, kapitalistleşmemiş olanlar, kapitalistleşmeyi daha şimdiden gerçekleştirmiş olan ve «varlıklarını sürdürmek için büyük-çaplı sanayi ile mücadele edebilecek olanlar» diye bölümlediğinde bize, böyle bir

ayrımın örneğini de vermiş olmaktadır.

Bu yöneticinin verdiği karara göre, «birinci durumda, küçük üretim özgürce varolabilir,» fakat bu, dalgalanmalarıyla küçük üreticileri burjuvazi, proletarya olarak ayıran pazardan bağımsız olabilir mi? Yerel pazarların genişlemesinden ve büyük bir pazar durumuna gelerek kaynaşmalarından bağımsız olabilir mi? Teknik gelişmeden bağımsız olabilir mi? Yoksa bu teknik gelişmenin meta ekonomisinde kapitalist nitelikte olması koşulu yok mudur? Yazar, bu son durumda. «üretimin büyük-çaplı olarak örgütlenmesini» de istemektedir: «Burada gerekli olanın üretimin büyük-çaplı olarak örgütlenmesi, olduğu açıktır» diye yazıyor, «gerekli olan sabit ve döner sermaye, makineler vb..., ya da bu koşulları dengeleyebilecek başka bir şeydir: Ucuz krediler, gereksiz aracıların ortadan kaldırılması, tarımda artel biçimi, patron kârlarından vazgeçme olanağı, güvenli bir pazar, daha ucuz motorların bulunması, öteki teknik gelişmeler, ya da son olarak başka yararlarla karşılanmak koşuluyla ücretlerin de belirli bir azaltılması.»

Böyle görüşler, sözümona büyük ideallere, gerçekte de basmakalıp bir liberalizme sahip olan «halkın dostları»nın son derece tipik bir özelliğidir. Gördüğümüz gibi düşünürümüzün hareket noktası patron kârlarından vazgeçme olanağından, tarımın büyük çapta olarak örgütlenmesinden ne azdır, ne de çoktur. Çok güzel: Sosyal-demokratların da istedikleri işte BUDUR. Fakat «halkın dostları» bunu nasıl başarmayı amaçlıyorlar?. Patronlar olmadan, üretimi, büyük-çaplı olarak örgütlemek için. herşeyden önce, toplumsal ekonomideki meta örgütlenmesini ortadan kaldırmak ve bunun yerine, üretimin, bugün olduğu gibi pazar tarafından değil, bizzat üreticiler tarafından, çalışanların birliği tarafından düzenleneceği, üretim araçlarına özel kişilerin değil, bütün toplumun sahip olacağı ortaklaşa örgütlenmeyi, komünist örgütlenmeyi koymak gerekmektedir. Özel *maledinme biçiminden* ortaklaşa *maledinme biçimine* böyle bir geçişin, *önce üretim biçiminin* değiştirilmesini, küçük üreticilerin ayrı ayrı, küçük, tek tek kendi başla-

rına üretim süreçlerinin, *tek bir toplumsal üretim sürec*inde birleştirilmesini gerektirdiği, kısacası bütünüyle kapitalizmin yarattığı maddi koşulları zorunlu kıldığı açıktır. Fakat «halkın dostları» hiç de kapitalizme dayanmak amacında değillerdir. Öyleyse nasıl hareket etmek istiyorlar? Bunu söylemiyorlar. Meta ekonomisinin ortadan kaldırılmasının sözünü bile etmiyorlar: Öyle anşlıyor ki, büyük idealleri, bu toplumsal üretim sisteminin sınırlarını aşamamaktadırlar. Dahası, patron kârlarının ortadan kaldırılması için, «kârlarını» bütün üretim araçlarını tekellerine almış olmalarından dolayı elde eden patronların mülksüzleştirilmeleri zorunlu olacaktır. Vatanımızın bu temel direklerini mülksüzleştirmek için, burjuva düzenine karşı, devrimci bir halk hareketi, ancak ve ancak bu düzenle hiç bir bağı olmayan proletaryanın(*) başarabileceği bir hareket gereklidir. Fakat «halkın dostları» mücadeleyi hiç bir zaman akıllarından bile geçirmemekte ve bizzat patronların yönetim organlarında bulunanların dışında, toplumun başka temsilcilerinin başvurmasının da olanaklı ve gerekli olabileceğini hiç düşünmemektedir. «Patronların kârı»na karşı herhangi bir ciddi tedbir almaya hiç te niyetleri olmadığı gün gibi ortadadır: Bay Krivenko hiç düşünmeden aptalca lâflar etmiştir. Hemen arkasından da kendi kendini düzeltmiştir: Neden olmasın, «patron kârlarından vazgeçme olanağı» gibi bir şey, «başka bir şeyle», yani krediler, pazarın örgütlenmesi, teknik gelişmelerle «dengelenebilir». Bu nedenle her şey son derece memnuniyet verici bir biçimde düzenlenmiş olmaktadır: Patron beyler açısından son derece saldırgan bir işlem olan bu kutsal «kâr» hakkını kaldırmanın yerine, ancak ve ancak kapitalizme daha güçlü mücadele silâhları kazandıracak olan ve ancak küçük «halk» burjuvazimizi güçlendirecek, sağlamlaştıracak ve geliştirecek olan yumuşak, liberal tedbirler ortaya çıkmaktadır. «Halkın dostları»nın yalnızca bu küçük-burjuvazinin çıkarlarının savunuculuğunu yaptığı

(*) İngilizce metinde «working-class proletariat» (işçi sınıfı proletaryası) (s. 247). Fransızca metinde «Proletariat ouvrier» (işçi proletaryası) (s. 268). Almanca metinde «Arbeiterproletariat» (işçi proleteryası) (S. 246) - Yayıncı.

konusunda hiç bir kuşkuya yer vermemek amacıyla, Bay Krivenko, şu dikkate değer açıklamayı eklemektedir: Patron karlarının kaldırılmasının... «ücretlerde bir azalmayla» «dengelenebileceği» ortaya çıkmaktadır!!! İlk bakışta bu, bütünüyle bir lâf salatası gibi görünebilir. Ama hayır. Bu, küçük-burjuva görüşlerin tutarlı bir uygulanmasıdır. Yazar, büyük sermayenin küçük sermayeye karşı mücadelesi gibi bir olguyu gözlemlemekte ve gerçek bir «halkın dostu» olarak, hiç kuşkusuz küçük... *sermayenin* yanında yer almaktadır. Küçük kapitalistin en güçlü mücadele silahlarından birisinin de ücret indirimi olduğunu duymuştur. Bu, iş gününün uzatılmasına paralel olarak, her yerde olduğu gibi Rusya'da da bir çok sanayide son derece iyi bir biçimde gözlemlenmiş ve doğruluğu gösterilmiş bir olgudur. Bu nedenle, neye mal olursa olsun, küçük... *kapitalistleri* kurtarmayı amaçlayan Bay Krivenko, «başka türden yararlarla karşılanması koşuluyla ücretlerin belli bir miktar azaltılması»nı önermektedir! Başlangıçta, «kârları» için, bazı garip şeyler ileri sürülen patron beylerin endişe duymalarına hiç gerek yoktur. Öyle sanıyorum ki, patronlara *karşı* ücretlerde belirli bir azaltmayla mücadele etmeyi amaçlayan bu yetenekli yöneticiyi, Maliye Bakanı yaparak onurlandırırlardı.

Herhangi bir pratik sorunla uğraşmaya başlar başlamaz, *Ruskoye Bogatstvo*'nun insancıl - liberal yöneticilerinden safkan burjuvazinin nasıl başını uzattığı konusunda başka bir örnek daha aktarılabilir. *Ruskoye Bogatstvo*'nun 12. sayısındaki «İç Politikanın Tarihçesi» adlı yazıda tekeller konusu ele alınmaktadır.

Yazar şunu ileri sürmektedir: «Tekel ve kartel(*), gelişmiş sanayiin idealleri işte bunlardır.» Rusya'da «kapitalistler arasında kıyasıya bir rekâbet» olmamasına karşın, burada da bu kuruluşların ortaya çıkışına şaştığını belirterek devam etmektedir: «Ne şeker sanayi, ne de petrol sanayi henüz özel bir gelişme aşamasına ulaşmışlardır. Buradaki şeker ve petrol tüketimini, öteki ülkele-

(*) Fransızca metinde «Le cartel» (kartel) (s. 270).
Almanca metinde «das Syndikat» (sendika) (s. 248).
İngilizce metinde «the syndicate» (sendika)—(firmalar birliği) (s. 246) - Yayıncı.

rinkiyle karşılaştırırsak, kişi başına düşen tüketimin önemsizliği, bu malların tüketimlerinin bizde hala aşağı yukarı başlangıç aşamasında olduğunu göstermektedir. Öyle anlaşılıyor ki, bu sanayi kollarının gelişebilmeleri için henüz çok geniş bir alan vardır ve bu sanayiler hala çok miktarda sermayeyi yutabilirler.»

İş bir pratik soruna dayanır dayanmaz, yazarın, *Ruskoye Bogatsvo*'nun iç pazarın daralmasına ilişkin gözde görüşünü unutması ilginçtir. Bu pazarın hala değil daralmak, tersine çok daha önemli bir gelişme amacı taşıdığını kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu sonuca, tüketimin daha yoğun olduğu Batı'yla Rusya'yı karşılaştırarak varmaktadır. Tüketim, Batı'da neden daha yoğundur? Çünkü, Batı'da kültür düzeyi daha yüksektir. Fakat bu kültürün maddi temeli, kapitalist tekniğin gelişmesi, insanları birbirleriyle daha sıkı ilişki içerisine sokan ve ayrı ayrı yerlerin Ortaçağ tecritini parçalayan meta ekonomisi ve değişimindeki büyüme değil de nedir? Örneğin, Fransa'da, Büyük Devrim'den önce, yarı-ortaçağ köylülük, bir tarımı burjuvazisi ve bir proletarya olarak henüz ayrılmamışken, bu ülkedeki kültür düzeyi bizimkinden daha mı yüksekti? Yazar, Rus hayatını daha yakından incelemiş olsaydı, örneğin, kapitalizmin gelişmiş olduğu bölgelerde köylü nüfusunun ihtiyaçlarının salt tarımsal bölgelerdekinden çok daha fazla olduğu gerçeğini görmeden geçemeyecekti. Bu, el-zanaatı sanayilerimizin nüfusun bütün hayatına sınai bir damga vuracak derecede geliştiği her durumda, el-zanaatı sanayimizi araştıran herkes tarafından oybirliğiyle tespit edilmektedir. (*)

«Halkın dostları» böyle «önemsiz şeyler»in üzerinde pek durmuyorlar, çünkü kendileri açısından, durumun açıklanması «ancak ve ancak» kültür, ya da genelde, hayatın artan karmaşıklığıdır. Onlar bu kültürle bu karmaşıklığın maddi temelini bile araştırmıyorlar. Oysa, hiç olmazsa, köylerimizin ekonomik durumu konusunda inceleme yapmış olsalardı, iç pazarı yaratan şeyin,

(*) Bir örnek olarak, isterseniz, çevre köylerdeki köylülere oranla Pavlovo el-zanaatçılarına değineyim. Grigoryef ve Annenski'nin eserlerine bakınız. Gene, bile bile, belirli bir «halk düzeni»nin sözde varolduğu bir köyden örnek veriyorum.

köylülüğün, burjuvazi ve proletarya olarak ayrılması olduğunu kabul etmek zorunda kalırlardı.

Pazarın genişlemesinin, burjuvazinin güçlenmesi anlamına alınamayacağını hiç kuşkusuz düşünmüş olmaları gerekir. Yukarıda sözü edilen iç politika tarihçisi şöyle devam etmektedir: «Genelde, üretimin düşük olan gelişme düzeyi, girişim ve girişgenlik düşüncesinin yokluğu karşısında, tekel, *ülkedeki güçlerin* gelişmesi için yeni bir engel olacaktır». Yazar, tütün tekelinden söz ederken, bu tekelin «*halk* dolaşımından 154.000.000 ruble sağlayacağını» hesaplamaktadır. Ekonomik düzenimizin temelinin her tarafta olduğu gibi bizde de, burjuvazinin egemen olduğu meta ekonomisi olduğu gerçeği bütünüyle gözden kaçırılmıştır. Ve yazar, tekelin zor durumda bıraktığı burjuvaziden söz edeceğine, «ülke»den söz etmektedir. Meta dolaşımından, burjuva dolaşımından söz edeceğine, «halk» dolaşımından söz etmektedir. (*) Bir burjuva, ne kadar büyük olursa olsun, bu kavramlar arasındaki farkı hiçbir zaman kavrayamaz. Bu farkın gerçekte ne kadar belirgin olduğunu göstermek için, «halkın dostları»nın gözünde bir otorite olan dergiden, yani *Oteçestveniye Zapiski*'den alıntı yapacağım. Bu derginin, 1872 tarihli 2. sayısındaki «Plütokrasi ve Temelleri» adlı yazıda, şunları okuyoruz :

«Marlo'ya göre, plütokrasinin en önemli özelliği, devletin (**) liberal biçimine, ya da en azından kazanma özgürlüğü ilkesine karşı olan tutkusudur. Bu niteliği ele alarak sekiz ya da on yıl önceki durumun ne olduğunu hatırlarsak, liberalizm açısından dev adımlar attığımızı görürüz... Hangi gazeteyi, ya da hangi dergiyi incelerseniz inceleyin, bunların tümü azçok demokratik ilkeleri temsil ediyormuş gibi görünmektedir, bunların tümü halkın çıkarlarının peşindedir. Fakat bu demokratik görüşlere paralel olarak, hatta bu demokratik görüşler maske yapılarak» *(buna dikkat e-*

(*) Yazar, böyle bir terimi kullandığından özellikle sucludur. Çünkü, **Puskayı, Bogatstvo** «burjuva» sözcüğünün yerine «halk» sözcüğünü koymayı sevmektedir.

(**) İngilizce metin, s. 250, «liberal form of government.» : Hükümetin liberal biçimi. - Yayıncı.

din) «her an isteyerek ya da istemeyerek, plütokratik amaçlar izlenmektedir.»

Örnek olarak yazar, St. Petersburg ve Moskova tüccarlarının Maliye Bakanına sundukları «Rusya'nın mali durumunu, tek verimli unsur olan özel girişimin olanaklar ölçüsünde en geniş biçimde yaygınlaştırılmasına dayandırdığı» için, Rus burjuvazisinin en saygıdeğer kesiminin kendisine duydukları şükranı ortaya koyan bildiriyi aktarmaktadır. Yazar, yazısında şu sonuca varmaktadır: «Plütokratik ögeler ve hırslar hiç kuşkusuz toplumumuzda vardır, hem de fazla miktarda.»

Görüyorsunuz ki uzak geçmişteki öncelleriniz {selefleriniz} (Bay Yujakov'un keşfettiği gibi, «halk» üretimi için barışçı ve elverişli gelişme yöntemlerine yol açması gereken, ama gerçekte ancak plütokrasinin gelişmesine yol açan) büyük kurtarıcı Reform'un etkilerinin hala canlı ve taze olduğu dönemde, Rusya'daki özel girişimin plütokratik, yani burjuva niteliğini bizzat kendileri de kabul etmek zorunda kalmışlardı.

Öyleyse bunu neden unuttunuz? «Halk» dolaşımından ve «girişim ve girişkenlik düşüncesi»nin gelişmesi sayesinde «ülkedeki güçler»in gelişmesinden söz ederken, bu gelişmenin uzlaşmaz niteliğini, bu girişim ve girişkenlik düşüncesinin taşıdığı sömürücü niteliğini neden söz konusu etmiyorsunuz? Tekellerle benzeri öteki kuruluşlara elbette karşı çıkılabilir ve çıkılmalıdır, çünkü bunlar kuşkusuz, emekçi halkın durumunu kötüleştirmektedirler; ama unutulmamalıdır ki, bütün bu Ortaçağ zincirlerinin dışında, emekçi halk daha da güçlü, çağdaş, burjuva zincirlerine vurulmuş durumdadır. Hiç kuşkusuz, tekellerin ortadan kaldırılması, bütün «halk» için yararlı olacaktır, çünkü. burjuva ekonomisi. ülke ekonomisinin temel durumuna geldiğinden, Ortaçağ düzeninin bu kalıntıları, ancak ve ancak kapitalist acılara daha başka acılar, en kötüsü, Ortaçağ acılarını da eklemektedirler. Hiç kuşkusuz, burjuva toplumunu geçmişten devraldığı yarı - feodal zincirlerden kurtararak, işçi sınıfının bileklerindeki bağı çözmek için, işçi sınıfının burjuvaziye karşı mücadelesini kolaylaştırmak için, bunların kesin

olarak ortadan kaldırılması, —bu ne kadar hızlı, ne kadar köklü bir biçimde olursa, o kadar iyi olur— gerekmektedir.

Evet, eğer herşey adıyla sanıyla anılmak isteniyorsa, böyle konuşmak gerekir: İşçi sınıfı burjuva düzenine karşı daha iyi mücadele edebilmek için, tekellerin ve bütün diğer Ortaçağ kısıtlamalarının (bunların adı Rusya'da lejyondur) ortadan kaldırılmasına kesinlikle ihtiyaç duyar. Hepsi bu kadar. Yalnızca bütün «halk»ın Ortaçağ'a ait, feodal kurumlara karşı çıkar birliğini görüp de, bu «halk»ın içinde burjuvaziyle proletarya arasındaki derin ve uzlaşmaz karşıtlığı ancak burjuvalar unutabilir.

Ayrıca, «halkın dostları», örneğin köyün nelere ihtiyacı olduğu üzerine şöyle sözler ederlerken, bunun kendilerini utandırabileceğini düşünmek çok saçma olacaktır.

Bay Krivenko şunları anlatıyor : «Birkaç yıl önce, bazı gazeteler, köyün hangi mesleklere ve hangi türden aydınlara ihtiyacı olduğunu tartıştıklarında, listenin son derece uzun ve çeşitli olduğu, aşağı yukarı her mesleği kapsadığı ortaya çıktı: Kadın ve erkek doktorların arkasından sağlık memurları, sonra avukatlar, daha sonra öğretmenler, kütüphaneciler, kitapçılar, tarımcılar, ormancılık uzmanları ve genel olarak tarım uzmanları, son derece çeşitli dallarda teknisyenler, (şimdiye kadar aşağı yukarı hiç dokunulmamış, çok geniş bir alan), kredi kuruluşlarının, mal depolarının örgütleyicileri ve yöneticileri v.b. geliyordu.»

Örneğin, çalışmaları ekonomik alanla doğrudan doğruya ilişkili olan «aydınlar»ı(??), bütün ormancılık uzmanlarını, tarım uzmanlarını, teknisyenleri v.b. ele alalım. Gerçekte bu insanlara köyde o kadar çok ihtiyaç var ki! Ama HANGİ köyde? Toprak sahiplerinin köyünde, «tasarruf» sahibi olan ve Bay Krivenko'nun «aydınlar» adını vermeyi son derece sevdiği bütün bu «uzmanlar»ın hizmetlerini karşılayabilecek olan girişimci mujiklerin köyünde elbette. *Bu* köy, gerçekten, uzun bir süreden beri teknisyenlere, kredilere, mal depolarına susamış durumdadır: Bütün ekonomi literatürümüz de bunu ispatlamaktadır. Fakat bir yanda da çok daha kalabalık nüfusu barındıran başka köyler de vardır ve bu köy-

leri biraz daha sık hatırlamak «halkın dostları»na hiç de zarar vermeyecektir! Bu, yıkıma uğramış, yılgın ve bezgin, soyulup soğana çevrilmiş, ancak ve ancak «aydınlar»ın emeğini karşılayacak «tasarruf»a sahip olmamakla kalmayan, kendilerini açlıktan ölmekten kurtarmaya yetecek kadar ekmeğe bile sahip olmayan köylülüğün köyüdür, ve *mal depolarıyla* yardımcı olmak istediğiniz köy *bu* köydür!! Peki,bir tek atı olan ya da hiç atı olmayan köylülerimiz, bu mal depolarına ne koyacaklardır? Elbiselerini mi? Bunları, daha 1891'de, o dönemde, sizin insancıl ve liberal reçetelerinizi gerçekleştirerek, evlerinde, meyhanelerinde ve dükkânlarında düzenli bir biçimde «mal depoları» kurmuş olan köydeki ve kentteki kulaklara rehin olarak verdiler. Bu köylülere kalan tek şey «kolları»dır. Fakat Rus bürokratları bile, şimdiye kadar bu türden bir meta için «mal depoları» bulmayı başaramamışlardır...

Bu «demokratların» kesin olarak bayağılığının, köylülük arasındaki teknik gelişme konusundaki duygusallıklarından, bu «köylülük»ün, gene bütünüyle mülksüzleştirilmesini görmemezlikten gelmelerinden daha çarpıcı ve açık bir ispatını düşünmek güçtür. Örneğin, *Ruskoye Bogatstvo*'nun 2. sayısında («Denemeler», Paragraf III), Bay Karişef, liberal bir avanağın şevkiyle, köylü işletmeciliğindeki «yetkinleştirme ve iyileştirme» örneklerinden, —«köylü işletmelerinde» Amerikan yulafı, Vasa çavdarı, Clydesdaler yulafı v.b. gibi «gelişmiş tohum türlerinin yayılması» örneklerinden— söz etmektedir. «Bazı yerlerde köylüler, tohum için özel yerler ayırırlar, ve çok titiz bir sürümden sonra, seçilmiş tahıl örneklerini elleriyle ekerler». «Geliştirilmiş aletler ve makineler alanında»(*) kültivatörler, {fidan diplerindeki toprağı gevşeterek havalandıran bir alet - Yay} hafif pulluklar, harman dövme makineleri, harman savurma makineleri, tohum ayırıcıları gibi «çok

(*) Okura, bu geliştirilmiş aletlerin Novuzensk kazasındaki dağılımını hatırlatacağım : Köylülerin % 37'si (yoksul köylüler), ya da 28 000 aileden 10 000'i, 5.724 aletin 7'sine, yani % 1'inin 1/8'ine sahiptir! Aletlerin 4/5'ü toplam ailelerin ancak 1/4'ünü oluşturan zengin köylülerin tekelindedir.

daha çeşitli buluşlar»a işaret edilmektedir. «Çok daha çeşitli gübreler»—fosfatlı gübre, tutkal artıkları, güvercin gübresi v.b. tespit edilmiştir. «Muhabirler, köylerde, fosfatlı gübre satışı için yerel zemstvo dükkânlarının açılması gerektiğini ısrarla belirtiyorlar!» Ve Bay V.V.'nin «Köylü Ekonomisinde İlerici Eğilimler» adlı kitabında (Bay Krivenko da bu kitaptan söz etmektedir) alıntılar yapan Bay Karişef, bütün bu dokunaklı ilerlemelerden neredeyse çoşacak kadar etkilenmektedir:

«Yalnızca kısaca verebildiğimiz bu bilgiler, yüreklendirici, ama aynı zamanda üzücü bir izlenim bırakmaktadır... Yüreklendiricidir, çünkü bu yoksullaşmış, gırtlağına kadar borç içinde, pek çoğunun atı bile olmayan insanlar, bütün güçleriyle çalışmakta, umutsuzluğa kapılmamakta, işlerini değiştirmemekte, gelecekleri nin, güçlerinin, zenginliklerinin toprakta, toprağın gereği gibi işlenmesinde yattığını kavrayarak ondan kopmamaktadırlar. (Evet, kuşkusuz! Fosfatlı gübreyi, tohum ayırıcıları, harman dövme makinelerini, Clidestale yulaf tohumunu alanların da bu yoksullaşmış ve atı bile olmayan mujikler olduğu nasıl da kendiliğinden anlaşılıyor! O, *sancta simplicitas!*(*) Bunu yazan, kolejli bir küçük hanım değil, bir profesör, bir Ekonomi Politik Doktorudur!! Hayır, siz ne derseniz deyin, bunun tek nedeni kutsal bir saflık olamaz.) «Toprağın, gereği gibi işleme yöntemlerini heyecanla aramakta, yeni yollar, ekim yöntemleri, tohumluk, aletler, gübreler, onları besleyen toprağa verimlilik getirecek ve nasıl olsa bir gün karşılık olarak birkaç katını verecek olan her şeyi aramaktadırlar...(**). Bu verilen bilgiler üzücü bir etki bırakıyorlar, çünkü,

(*) Ey, kutsal saflık! - Yayıncı.

(**) Geliştirilmiş tarımın, «umutsuzluğa kapılmayan» ve «topraktan kopmayan» «halka» karşılık olarak bunun **yüz katını** vereceğini ileri sürerken, sonuna kadar haklısınız saygı değer Bay Profesör. Fakat siz ey ünlü ekonomi — politik Doktoru, «mujik»i bütün bu fosfatlı gübreleri, v.b. elde etmek için parası olması nedeniyle bu açlıktan ölen yoksul kitleler arasından ayırmak gereğini kavrayamamışsınız. Para, en azından özel kişilerin elinde toplanan bir **toplumsal** emek ürünüdür. Geliştirilmiş tarımın «karşılığı»nın sağlanmasının, **başka insanların** emeklerine el koyulması olduğunu kavrayamamışsınız. Yalnız burjuvazinin en aşağılık çanak yalayıcılarının, bu bol karşılığın kaynağını «bütün gücüyle çalışan, kendisini beslemekte olan toprağa gübre atan» ekicinin kişisel çabasında gördüğünü kavrayamamışsınız!

(belki de bu «halkın dostu»nu en azından burada, toprağın, girişimci müjiklerin elinde toplanmasını, *sermayeye, gelişmiş* işletmeciliğin temeli durumuna dönüştürülmesiyle birlikte ortaya çıkan ve buna yol açan köylülüğün bütünüyle mülksüzleştirilmesine, bütün bu harman savurma makinelerini, tohum ayırıcılarını, kullanan yerli «girişim düşüncesi»nin başarısını sağlayan, «özgür» ve «ucuz» «kolları» pazara fırlatan mülksüzleştirmeden söz edeceğini mi zannediyorsunuz? Bundan bir iz bile yok!) çünkü... harekete geçmesi gereken birileri varsa, o da bizleriz. İşletmesini iyileştirmeye ve geliştirmeye çalışan mujiğe yardımınız nerede? Elimizde bilim, literatür, sergi yerleri, mal depoları, komisyon acenteleri vardır.» [Evet, baylar, işte onları böyle yanyana koyuyor: «bilim» ve «komisyon acenteleri»... «Halkın dostları»nı incelememizin zamanı. Onların sosyal-demokratlarla mücadele ettikleri zamanlar değildir, çünkü onlar böyle durumlarda, «babalarının ideallerinin» eskilerinden dikilmiş bir üniforma giyerler; onları günlük hayatın sorunlarını ayrıntılı olarak tartışırlarken, giydikleri günlük elbiseler içinde incelemek gerekir. İşte o zaman bu küçük - burjuva ideologlarının bütün rengini ve renk tonlarını elde edebilirsiniz.] «Mujiğin elinde böyle bir şey var mıdır? Bunların ilk adımları vardır kuşkusuz, ama her nedense bunlar çok yavaş gelişmektedirler. Mujik bir örneğe bakmak istemektedir —deneme tarlalarınız, örnek işletmeleriniz nerede? Mujik yazılı bilgiler istemektedir— herkes tarafından anlaşılabilecek tarım literatürünüz nerede?... Mujik, gübre, alet, tohum aramaktadır. Bütün bunlar için zemstvo dükkanlarınız, toptan alım-satım ve dağıtım kolaylıklarınız nerede?... bizzat kendi girişimleriyle, ya da zemstvoların hizmetinde çalıştırdığınız iş adamlarınız nerede? İlerleyin ve çalışın, bunun zamanı çoktan geldi, ve

«Rus halkı bütün içtenliğiyle
Teşekkürlerini sunacak size!» (74)

N. Karişef (Ruskoye Bogatstovo, Sayı 2, S. 19)

İşte, küçük-burjuva gelişmeleri içerisinde coşup kendisinden geçen, «halk» küçük-burjuvazisinin bu dostları!

«Köylülüğü» uyum içinde ve homojen tek bir bütün olarak sunmanın saçmalığına inanmak için, köy ekonomimizin tahlil edilmesi bir yana, çağdaş ekonomik tarihimizde bu çarpıcı olgunun, yani, «köylülüğün» geniş ölçüde mülksüzleştirilmesine paralel olarak köylü tarımındaki hareketin üzerinde durduğu ilerlemenin gözlemlenmiş olması yeterlidir diye düşünülebilir! Fakat, «halkın dostları» bütün bunlara kulaklarını tıkamaktadırlar. Eski toplumsal-devrimci Rus popülizminin iyi niteliklerini atıp, onun en korkunç yanlışlıklarından birine —köylülük içindeki uzlaşmaz sınıf çelişkisini kavrayamamış olmalarına— sarılmaktadırlar.

Hurviç çok yerinde olarak şöyle demektedir: «1870 yıllarındaki popülistin, bizzat köylülük saflarındaki uzlaşmaz sınıf çelişkisi konusunda hiçbir fikri yoktu. Bu uzlaşmaz çelişkiyi bütünüyle, «sömürücü» —kulak ya da *kan emici*— ve onun kurbanı, komünist(*) ruhla dolu olan köylü arasındaki ilişkilere indirgiyordu. Bu evrensel düşü alaycı bir gülümsemeyle karşılayan Gleb Uspenski, kuşkuculuğunda yalnız kalıyordu. O, köylülük konusundaki yetkin bilgisi ve olguların gerçek niteliğini görebilen olağanüstü usta yeteneğiyle, bireyciliğin, yalnızca tefeci ve borçlu arasında değil, tersine geniş oranda köylüler arasında da ekonomik ilişkilerin temeli durumuna gelmiş olduğunu kavramıştı. Bakınız; «Eşitleştirme»(**) («Ravneniye pod odno) adlı yazısı, *Ruskoye Mysıl*, 1882, Sayı. I» (Age, S. 106).

1860—1870 yıllarında, köy ekonomisiyle ilgili, nispeten doğru bilgilerin son derece az olduğu ve köylülükteki farklılaşmanın henüz bu kadar belirgin olmadığı bir dönemde, bu düşe kapılmak hoşgörüyle karşılanabilir ve hatta doğaldır. Fakat bu gün bu farklılaşmayı görmemek için insanın gözlerini bile bile kapatması gerekir. Özellikle son dönemlerde, köylülüğün yıkıma uğra-

(*) Hurviç başka bir yerde (S. 104) «Köy topluluğu içerisinde uzlaşmaz toplumsal sınıflar ortaya çıkmıştır» demektedir. Hurviç'i yalnızca yukarıda ortaya konulan olguları tamamlamak için aktarıyorum.

(**) İng. Metin, S. 256 : «Casting in one mauld»: «Bir kapta dökmek» Alm Metin, S. 255 : «Über einen Kamm geschoren werden» : «Aynı makasla kesilmiş.» — Yayıncı.

ması en yüksek düzeyine ulaşmış gibi görünürken, her taraftan, köylü ekonomisindeki ilerici eğilimlerle ilgili bir çok şey duyulması son derece ilginçtir. Bay V.V. (gene en hakiki bir «halkın dostu») bu konuda hacimli bir kitap yazmıştır ve olgusal malzemesi doğru olmadığını için onu suçlayamazsınız, tersine köylülüğün teknik ve tarımsal gelişmesi kuşkuyla bakılamayacak bir olgudur, fakat köylülüğün bütünüyle mülksüzleştirilmesi olgusu da böyledir. Ve işte «halkın dostları» bütün dikkatlerini, «mujik»in, heyecanla, kendisini besleyen toprağa gübre atmasına yardımcı olacak yeni ekim yöntemleri araması olgusu üzerinde yoğunlaştırmaktadırlar. Madalyonun öteki yüzünü, bu «mujik»in heyecanla topraktan sökülüp atılmasını gözden kaçırmaktadırlar.

Gerçeklere doğrudan doğruya bakmamak için, köylünün ayrılmaya zorlandığı toprağın sermayeye dönüştürülmesi sürecine, bir iç pazar yaratılması sürecine tanık olduklarını farketmemek için deve kuşu gibi kafalarını kuma gömmektedirler. (*)

Köy topluluğumuz arasındaki bu iki karşıt sürecin *varlığını* çürütmeye kalkışmak bunları, toplumumuzun burjuva niteliğinden başka bir şeyle *açıklamaya* kalkışmak! Bu kadarı da olmaz! Tanrıya yalvarmak, insancıl ve yardımsever lafazanlık etmek, onların «biliminin», onların, bütün siyasal «çalışmalarının» hem başlangıcı hem de sonucudur.

Hatta, kurulu düzenin bu ılımlı, liberal yamasını düzenli bir felsefe düzeyine de yükseltmektedirler. Bay Krivenko, yüksekten bir tavırla şöyle demektedir: «Küçük, ama gerçek bir çalışma büyük faaliyetsizlikten çok daha iyidir.» Ne kadar yeni ve ne kadar zekice bir şey! «Ayrıca küçük bir çalışma hiçte küçük bir amaç anlamına gelmez» diyerek devam etmektedir. Ve bu küçük iş «uygun ve iyi» bir düzeye geldiğinde, böyle bir «faaliyet genişlemesi»ne örnek olarak bir bayanın yaptığı şu çalışmayı aktarıyor:

(*) «Yeni ekim yöntemleri aramanın «ateşli» bir duruma gelmesinin nedeni «Girişimci» mujiğin daha büyük bir işletmeyi yürütmek zorunda olması ve eski yöntemlerle bunu başaramamasıdır. Tarım, gittikçe daha çok bir meta, burjuva niteliği kazandığından, rekabet onu yeni yöntemler aramak zorunda bırakmıştır.»

Okullar açmak; köylüler arasında hileci dava vekillerini safdışı edecek avukatlık çalışmaları; kentten kente dolaşan mahkemelere, eyaletlere kadar gidecek ve savunma yapacak avukatlarla ilgili plan son olarak daha önce duymuş olduğumuz el-zanaatçıları için mal depolarının örgütlenmesi: Böyle bir durumda çalışmanın (büyük bir amacın boyutlarına ulaşarak) genişlemesi «en fazla çalışan merkezlerdeki Zemstvolar'ın ortak çabalarıyla» mal depoları açmak olacaktır.

Hiç kuşkusuz bütün bunlar son derece yüksek, insancıl ve liberalce şeylerdir. «Liberal»dir, çünkü bunlar burjuva ekonomik düzenini, bütün ortaçağ engellerinden kurtarabilecek ve böylece işçinin, hiç kuşkusuz bu tür tedbirlerden zarar göreceği yerde, güçlenebilecek olan düzenin kendisiyle mücadele etmesini kolaylaştıracaktır. Bütün liberal Rus basınında, uzun bir süreden beri bunları okuyoruz. *Ruskoye Bogatstvo*'daki baylar bizi zorlamamış olsalardı, bunlara cevap vermek bile gerekmeyecekti: Bu «alçak gönüllü liberalizm filizlenmelerini» sosyal-demokratlara *KARŞI* ileri sürmeye ve ders olsun diye, bir yandan da onları «babalarının ideallerini» reddetmekle suçlamaya başladılar! Durum böyle olunca, böyle alçak gönüllü ve kılı kırk yaran *liberal* (yani burjuvaziye hizmet eden) çalışmayla ilgili önerilerle ve telkinlerle sosyal-demokratların karşısına çıkmak en azından gülünçtür demek zorundayız. Babalarına ve ideallerine gelince, belirtmek gerekir ki Rus popülistlerinin eski teorileri ne kadar hatalı ve hayalci olursa olsun her durumda böyle «alçak gönüllü liberalizm filizlenmelerine» *KESİN OLARAK* karşıydı. Bu son terimi Bay Mihayilovski'nin «Karl Marks'ın kitabının Rusça baskısı üzerine» bir yazısından (*Otecestveniye Zapiski*, 1872, sayı: 4) aldım. Bu (bugünkü yazılarına oranla) çok canlı ve akıcı bir uslupla yazılmış ve genç liberallerimizi gücendirmeme önerisine şiddetle karşı çıkan bir yazıdır.

Fakat bu çok önceydi, o kadar önceydi ki, «halkın dostları» bütün bunları tam anlamıyla unutmayı başarmışlar ve siyasal kuruluşların materyalist eleştirisi yapılmadığı, modern devletin

sınıfsal niteliği kavranmadığı takdirde, siyasal radikalizmden siyasal oportünizme geçmeye bir adım kaldığını kendi taktikleriyle parlak bir şekilde ispatlamışlardır.

İşte, bu oportünizmin birkaç örneği:

Bay Yujakof şunu ileri sürmektedir: «Devlet Malları Bakanlığı'nın Tarım Bakanlığı'na dönüştürülmesi, ekonomik gelişmemizin gidişini derinden derine etkileyebilir, ama memurların yer değiştirmesinden başka bir sonuç da vermeyebilir. (*Ruskoye Bogatstvo*, Sayı. 10)

Dolayısıyla herşey kimin «çağrılacağına» bağlıdır: Halkın dostları, ya da toprak ağalarıyla kapitalistlerin çıkarlarının temsilcileri. Bizzat çıkarların kendisine ise dokunmaya gerek yoktur.

Gene Bay Yujakof, aynı yazıda «Ekonomik bakımdan zayıf olanların, ekonomik bakımdan güçlü olanlardan korunması, Devlet müdahalesinin ilk doğal görevidir» diye devam ediyor; Ruskoye Bogatstvo gazetesinin 2. sayısındaki «yurt içi olaylar tarihçisi» aynı sözlerle onu desteklemektedir. Bu iyilikseverlilik saçmalığına (*) ilişkin yorumunun, değerli meslekdaşları, Batı Avrupa'daki liberal ve radikal küçük - burjuva ideologlarının yorumuyla aynı olduğundan, kuşkuya düşülmesin diye, hemen şunu eklemektedir:

«Gladstone»un Toprak Yasaları ([75]), Bismarck'ın kurduğu İşçi Sigortaları ([76]), fabrika denetimi, bizim Köylü Bankası düşüncesi, göçlerin örgütlenmesi, kulağa karşıt tedbirler; bütün bunlar, ekonomik bakımdan zayıfların korunabilmesi için, aynı Devlet müdahalesi ilkesini uygulama çabalarıdır.»

Bunlar açıkça ifade edildiği için iyidir. Yazar, hiç de sözünü esirgemeden, Gladstone'ler ve Bismark'lar gibi, var olan toplumsal ilişkilere bağlı kalmak, onlar gibi, bugünkü toplumla (burjuva toplumu —Gladstone'ların Bismark'ların Batı Avrupalı izleyicilerinin anlamadığı gibi, onun da anlayamadığı birşeydir) mü-

(*) Saçmadır, çünkü «ekonomik açıdan güçlü olan» gücünü özellikle siyasal iktidarı elinde tutmasından almaktadır. Bu olmadan ekonomik hakimiyetini sürdüremezdi.

cadele etmek değil, onu yamamak ve onarmak istemektedir. Bununla noksansız bir uyumluluk içerisinde bulunan temel teorik görüşleriyse, temeli bugünkü toplumda olan ve bu toplumdaki hakim sınıfların çıkarlarını koruyan bir organa —Devlete— *Reform*ları uygulayacak bir araç gözüyle bakmalarıdır. Devleti herşeye gücü yetebilir ve bütün sınıfların üzerinde kabul etmekte ve ondan yalnızca emekçi halka «yardım etme»sini değil, aynı zamanda normal ve düzenli ilişkiler (Bay Krivenko'dan duyduğumuz gibi) kurmasını da beklemektedirler. Ama bu durumda, hiç kuşkusuz, onlardan, bu katıksız küçük-burjuva ideologlarından, başka hiçbir şey de beklenemez. Çünkü, küçük-burjuvazinin başlıca ve tipik özelliklerinden biri de —sırası geldiği için belirtelim, onu gerici bir sınıf yapan bir nitelik— üretim koşulları nedeniyle birleşememiş ve tecrit edilmiş, belli bir yere ve belli bir sömürücüye bağlanmış olan küçük üreticilerin acısını çektikleri, kimi zaman en azından bir proleter kadar acısını çektikleri sömürünün ve baskının sınıfsal niteliğini kavrayamamalarıdır. Bir burjuva toplumunda Devlet'in ancak bir sınıf Devleti olabileceğini de kavrayamamaktadırlar (*).

Pek saygıdeğer «halkın dostları», öyleyse neden şimdiye kadar —tam bu kurtarıcı Reformdan beri özel bir enerji ile— hükûmetimiz yalnızca burjuvaziyi ve kapitalizmi «desteklemiş, korumuş ve yaratmıştır»? Bu, mutlak, sözde sınıflar— üstü hükûme-

(*) «Halkın Dostları», Rusya'nın bütün tarihi ve iç politikası, Devlet'in görevlerinin ancak ve ancak feodal toprak ağalarıyla (**) büyük burjuvaziyi korumak, «ekonomik bakımdan zayıf olanların» haklarını savunmak üzere giriştikleri her çabayı en vahşi biçimde ezmesi gerektiğini kanıtlamış olmasına karşın, ekonomik bakımdan güçsüz olanları korumanın, Devlet'in doğal ve tarihsel görevi olduğunu (yahi kendilerinin bayağıca kocakarı ahlak görüşüne göre bunun böyle olması gerekir) ileri sürdüklerinde, «halkın dostları»nın en zararlı gericiler olmalarının nedeni işte budur. Hiç kuşkusuz, yukarıdaki ilk söylenenler Devlet'in doğal görevidir, çünkü mutlakiyet ve bürokrasi liliklerine kadar feodal ve burjuva ruhla donanmıştır. Çünkü ekonomik alanda burjuvazi sınırsız hakimiyetini sürdürmekte ve işçileri «koyun gibi» güderek yönetmektedir.

(**) Fr. metin, S. 281 : «Les Feodaux» (Feodaller):

İng. metin. S. 259 : «Feodal - Landlords» (Feodal toprak ağaları)

Alm. metin,S.259 : «Die Feudalen Gutsbesitzer» (Feodal toprak ağaları) — Yayıncı.

tin böylesine yakışıksız davranışı, neden tam da ülke içerisinde meta ekonomisinin, ticaretin ve sanayiin gelişmesiyle nitelenen bir tarihsel döneme rastlanmıştır? Neden ülkenin iç hayatındaki bu değişiklikleri sonuç ve hükümetin politikasını da sebep olarak görüyorsunuz? Bu değişiklikler toplumda o kadar derindi ki, hükümet bu değişiklikleri farketmedi bile ve önlerine sayısız engeller koydu, bu gerçeği görmüyor musunuz? Bu aynı «mutlak» hükümet iç hayatın diğer koşullarında bir diğer sınıfı «destekledi», «korudu» ve «yarattı», bu gerçeği görmüyor musunuz?

Ah, «halkın dostları», böyle sorunlarla hiç ilgilenirler mi! Bütün bunlar, gördüğünüz gibi, materyalizmdir, diyalektiktir, «Hegelciliktir», «mistisizm» ve «metafizik»tir. Onlar yalnızca bu hükûmetin yeterince kibar, yeterince boyun bükerek yalvarırsanız, herşeyi düzeltebileceğini zannediyorlar. Boyun bükme bakımından, *Ruskoye Bogatstvo*'nun hakkını teslim etmek gerekir: Gerçekten de bu dergi Rus liberal basını arasında bile en ufak bir bağımsızlık gösterme yeteneği olmadığından sivrilmiştir. Kendiniz değerlendirin:

«Tuz vergisinin, salmanın kaldırılması, toprak bedeli ödemelerinin düşürülmesi» Bay Yujakof tarafından «halk işletmesi için önemli bir rahatlama» olarak tanımlanmaktadır. Evet, kuşkusuz! Ama tuz vergisinin kaldırılmasına bir dizi yeni dolaylı verginin getirilmesi ve eski vergilerin artışı eşlik etmemiş miydi? Salmanın kaldırılması tekrar bedel ödemelerden kurtarma perdesi altında, eski Devlet köylülerinin ödedikleri vergilerin arttırılmasına eşlik etmemiş midir? Bedel ödemelerindeki o ünlü indirimden sonra (hükümet bununla, bedel verme işlemlerinde sağladığı kârı bile köylülere geri vermemiştir.) bugün bile, ödemelerle topraktan sağlanan gelir arasında bir ayrılık, yani feodal muafiyet vergisinin doğrudan bir kalıntısı yok mudur? Aldırmayın! Önemli olan, gördüğünüz gibi «ilk adım»dır, «ilke»dir. Geri kalanına gelince... Geri kalan için daha sonra yalvarırız!

Fakat bunlar yalnızca çiçeklerdir, şimdi de meyvelere gelelim:

«1880 Yılları, halkın yükünü hafifletti» (herhalde yukarda anılan tedbirlerle) ve böylece onları kesinlikle yıkıma uğramaktan kurtardı.»

Bu, utanmazcasına boyun eğişe bir örnektir. Ancak, örneğin yukarıda aktardığımız Bay Mihayilovski'nin halâ bir proletarya yaratmak zorunda olduğumuz konusundaki sözleriyle yan yana konulabilecek bir cümledir. Bu konuda insan Şçedrin'in, Rus liberalinin evrimiyle ilgili zekice tanımını hatırlamadan geçemez! Bu liberal, yöneticilerden «olanaklar elverdiğince» reformlar bahşetmelerini rica etmekle işe başlamakta, daha sonra, «eh, hiç olmazsa birşeyler» için yalvarmayı sürdürmekte ve «ne kadar aşağılık olursa olsun», herhangi birşeyin tarafını sonsuza kadar ve sarsılmaz bir biçimde tutarak bitirmektedir. Hükûmetinse, önce bir seyyar satıcı cimriliği, daha sonra da bir seyyar satıcı korkaklığı tutumu içerisine girdiğini, milyonlarca insanı derinden etkileyen bir kıtlığın izlenimleri hâlâ silinmemişken, hükûmetin halkı, kesin olarak yıkıma uğramaktan kurtardığını yazılı olarak ileri sürdüklerinde, «Halkın dostları» için bu, sonsuza kadar ve sarsılmaz biçimdeki tavrı kabul ettiklerini söylemekten başka ne denebilir!! Köylülüğün bundan daha hızlı mülksüzleştirilmesiyle ortayan çıkan birkaç yıl daha geçecek, hükûmet, bir Tarım Bakanlığı kurulmasının yanısıra birkaç yeni dolaysız vergiyi kaldıracak, birkaç dolaylı vergi daha koyacak, daha sonra kıtlık 40 milyon insanı etkileyecek ve bu baylar da daha önce olduğu gibi şöyle yazacaklar: Görüyorsunuz, elli milyon değil, kırk milyon insan açlıktan kırılmaktadır. Bunun nedeni, hükûmetin halkın yükünü hafifletmiş ve halkı kesin olarak yıkıma uğramaktan kurtarmış olması, hükûmetin «halkın dostları»nın sözünü tutmuş ve bir Tarım Bakanlığı kurmuş olmasıdır!

Başka bir örnek :

Ruskoye Bogatstvo'nun 2. sayısında, Rusya'nın «bereket versin» (tıpkı böyle!) «ekonomik düzenini dayanışma (*) ilkesine

(*) Kimler arasında? Büyük toprak ağasıyla köylü, «girişimci» mujikle serseriler, fabrika sahibiyle işçi arasında mı? Bu klâsik «dayanışma ilkesi»nin ne anlama gelebileceğini daha iyi kavramak için patronla işçi arasındaki dayanışmanın «Ücretleri azaltma»yla sağlandığının hatırlanması gerekir.

dayandırmasını olanaklı kılan öğeleri korumuş olan» geri bir ülke olduğunu savunan yurtiçi olaylar tarihçisi, onun, bu nedenle «uluslararası ilişkilerde ekonomik dayanışmanın temsilcisi olarak hareket edebileceğini ve reddedilmez «siyasal gücünün», Rusya'nın bu şansını arttırdığını söylemektedir!!

Avrupa'nın bu jandarması, yurdunda bizzat kendisi de ezilen Rus halkını, Batı halklarının ezmekte maşalık yapmak gibi utanç verici bir duruma düşüren, her türlü gericiliğin sürekli ve güvenilir kalesi, işte ekonomik dayanışmanın bir temsilcisi olarak tanımlanan jandarma bu jandarmadır!

Bu, artık bütün ölçüleri aşıyor! «Halkın dostları» baylar, bütün liberalleri yaya bırakacaklardır. Yalnızca hükûmete yalvarmakla kalmıyor, onu övmekle kalmıyor, hükûmetin, kesinlikle önünde takla atıyor, öylesine bir saygı, öylesine bir şevkle takla atıyorlar ki, bir yabancı onların utanç verici alınlarının taşlara çarpıp kırılırken çıkarttığı sesten ürperti duymadan edemez.

Burada, bir dar kafalının Almanca tanımı akla gelmiyor mu?

Was ist der Philister?
Ein hohler Darm,
Voll Furcht und Hoffnung,
Dass Gott erbarm'! (*)

Bu tanım, bizim durumumuza pek de uymuyor. Tanrı... bizde, Tanrı ikinci plana itilmiştir. Fakat yöneticiler, işte bu, başka bir konudur. Bu tanımda, «Tanrı» sözcüğü yerine «yöneticiler» sözcüğünü koyarsak, insancıl ve liberal Rus «halkın dostları»nın ideolojik sermayelerinin, ahlâk düzeylerinin, medeni cesaretlerinin, noksansız bir tanımını elde etmiş oluruz.

«Halkın dostları» bu kesinlikle mantıksız hükûmet görüşüne ona «aydınlar» diye adlandırılanlara karşı takınmış oldukları ve

(*) Metinde Almancadır.
Kimdir dar kafalı?
İçi boş mu boş bir bağırsak,
İçi korku ve umutla dolu,
Tanrı'nın lütfuyla dolu mu dolu!
(Goethe) — Yayıncı.

buna son derece uygun düşen bir tutumu da eklemektedirler. Bay Krivenko şöyle yazmaktadır: «Literatürün, olguları, toplumsal önemlerine göre değerlendirmeli, iyiye doğru her etkin çabayı cesaretlendirmelidir. Öğretmen, doktor, teknisyen kıtlığı olduğunu iddia etmiştir ve bugün de iddia etmektedir; halkın hasta, yoksul» (çok az sayıda teknisyen vardır!)«eğitimsiz v.b. olduğunu söylemiştir. Kumar masalarında oturmaktan, özel amatör piyeslere katılmaktan, soyluların mareşalleri tarafından verilen partilerde mersin balığı köfteleri yemekten bıkmış ve pek az görülen bir fedakârlıkla, sayısız engeller karşısında çalışmaya koyulmuş» (düşünün biraz, kumar masalarını, amatör piyesleri ve mersin balığı köftelerini feda etmişler!) «insanlar ön plâna çıkarlarsa, literatür bu insanları sevinçle karşılamalıdır.»

İki sayfa ilerde, deneyle olgunlaşmış eski bir bürokratın ciddi tavrıyla, «yeni yasaya uygun olarak *Zemski Naçalnikler*.(77) kent valileri ya da Zemstvo kurulları Zemskiye Uprayi başkanı veya üyesi olarak görev kabul etmek ya da etmemek sorunuyla karşılaşınca duraklayanları» paylamaktadır. «Gelişmiş, bir yurttaşlık gerek ve görevlerinin bilincine sahip olan bir toplumda», (iyi dinleyin baylar, bu gerçekten de Baranof'lar ya da Kosiç'ler gibi ünlü Rus telaşe memurlarının konuşmaları kadar iyi bir konuşma!)«böyle duraksamalar ve sorunlara karşı alınan böyle bir tavır düşünülemezdi, çünkü bu toplum, az da olsa canlı bir yanı bulunan her türlü reformu, kendine özgü bir biçimde kabul edecek, yani reformun en uygun yanlarından yararlanacak ve bu reformları geliştirecekti. Reformların gereksiz yanlarını da geçersiz duruma getirecek ve reformlarda canlı hiçbirşey yoksa, bu reform ona bütünüyle yabancı kalacaktır.»

Hay Allah kahretsin! Böylesine bir kendini beğenmişlikle ortaya çıkan beş para etmez bir oportünizm! Öyleyse, literatürün görevi, kötü kişiler —marksistler— hakkındaki bütün salon dedikodularını derlemek, halkı kesin olarak yıkıma uğramaktan kurtardığından, hükûmetin önünde eğilmek ve yaltaklanmaktır, kumar masalarında oturmaktan bıkmış olan kişileri sevinçle karşıla-

mak, «halk»a Zemski Naçalnik makamı gibi makamlardan bile kaçmamayı öğretmek... Ama nedir bu okuduğum *Nedelya* (78) ya da *Novoye Vromya* mı? Hayır, bu *Ruskoye Bogatstvo*'dur, ilerici Rus demokratlarının organı...

Ve bu baylar «babalarının ideallerinden» söz etmektedirler. Fransa'nın bütün Avrupa'nın (79) sosyalizm düşüncelerine kaynaklık ettiği günlerle ilgili —ve bu düşüncelerin benimsenmesinin Rusya'da Herzen ve Çernişevski'nin teori ve öğretilerinin oluşturduğu günlerle ilgili— gelenekleri, kendilerinin, yalnız ve yalnız kendilerinin koruduklarını savunmaktadırlar. Bu katıksız bir rezalettir ve *Ruskoye Bogatstvo* bu kadar eğlendirici olmasaydı, bu türden bir derginin sayfalarında çıkan böyle sözler ancak ve ancak insanı kahkahalarla güldürmeseydi, kesinlikle saldırgan ve çirkin bir şey de olabilirdi. Evet, siz bu idealleri kirletiyorsunuz! İlk Rus sosyalistlerinin, Kautsky'nin çok yerinde olarak «her sosyalist bir ozan ve her ozan bir sosyalistken...» sözleriyle tanımladığı dönemdeki sosyalistlerin idealleri gerçekte neydi?

—*Özel bir toplumsal, düzene, Rusya'daki hayatın köy topluluğu temeline dayanan düzenine inanç;* dolayısıyla, *bir sosyalist köylü devriminin olanaklı olmasına inanç*— işte onları esinlendiren, düzinelerce ve yüzlerce insanı hükûmete karşı kahramanca bir mücadele vermeye iten şey budur. Ve sizler, sosyal-demokratları, onların, dönemlerinin bu en kusursuz insanlarının bütün tarihsel değerlerini, hizmetlerini bilmemekte onların anısına derin bir saygı duymamakla suçlayamazsınız. Ama soruyorum size, bu inanç şimdi nerededir? Bitmiştir, yokolup gitmiştir, hem de öylesine kesinlikle yok olmuştur ki, bay V.V., geçen yıl. köylü topluluğunun, halkımızı ortak çaba yönünde eğittiğini, fedakârca duyguların bir merkezi olduğunu v.b. (80) iddia etmeye kalkıştığında, bu Bay Mihayilovski'nin vicdanına bile sığmamış, mahçup olan Bay Mihayilovski, Bay V.V.'ye ders vermeye, «hiçbir *araştırmanın* köy topluluğuyla fedakârlık arasında bir ilişki ortaya çıkarmadığını» açıklamaya başlamıştır. (81) Gerçekten de, hiçbir araştırma bunu ortaya çıkarmamıştır, ama gene de insan-

ların, hiçbir araştırma yapmadan, inanç sahibi, fedakârca bir inanç sahibi olduğu bir dönem vardı.

Nasıl? Neden? Neye dayanarak?...

«Her sosyalist bir ozan ve her ozan bir sosyalistti.»

Aynı Bay Mihayilovski, üstelik diye ekliyor, bütün vicdanlı araştırmacılar, köyün parçalandığını, bir yanda bir proleter yığını, öte yanda da nüfusun geri kalan kısmını ayaklar altında ezen bir avuç «kulak»ın ortaya çıktığını kabul etmektedirler. Gene haklıdır: Köy gerçekten de parçalanmaktadır. Ayrıca, uzun bir süreden beri köy, bütünüyle parçalanmış durumdadır. Ve eski Rus köylü sosyalizmi de, bir yandan işçi sosyalizminin yolunu açarak, öte yandan da bozularak ilkel küçük-burjuva radikalizmi durumuna gelmiş ve onunla birlikte parçalanmıştır. Bu dönüşüm bozulmadan başka bir şey olarak nitelenemez. Köylü hayatının özel bir toplumsal düzen olduğu ve ülkemizin kendine özgü bir gelişme yolu izlediği öğretisinden, meta ekonomisinin, ekonomik gelişmelerin temeli durumuna geldiğini, kapitalizme dönüştüğünü artık reddedemeyen, ama bütün üretim ilişkilerinin burjuva niteliğini, bu düzende sınıf mücadelesinin zorunluluğunu görmek istemeyen sulandırılmış bir seçmecilik {eklektizm} doğmuştur. *Köylülüğü*, sosyalist bir devrim için, *çağdaş toplumun temellerine karşı harekete geçirmek üzere* hesaplanmış olan bir siyasal programdan (*), *çağdaş toplumun temelleri korunurken*, köylülüğün durumunu yamalarla «düzeltmek» üzere hesaplanmış olan bir program doğmuştur.

Sözcüğün tam anlamıyla, bütün bunlar, sosyal-demokratları «yıkmaya» giriştikleri zaman, *Ruskoye Bogatstvo*'daki bu baylardan ne türden bir «eleştiri» beklenebileceği konusunda bir düşünceye varmaya zaten yetecektir. Sosyal-demokratların Rus gerçekliği konusundaki görüşleriyle ilgili dürüst ve vicdanlı bir a-

(*) Örneğin, bakuninist ve isyancılarınkinden (82), popülistlerinkine, kısacası köylülüğün, sosyalistlerin ezici bir çoğunluğunu gelecekteki Zemstki Sabor'a (83), (Bütün Rusya Temsilciler Meclisi-Yayıncı), göndereceği inancına, görüşlerinde hiç de az yer vermeyen Narodo Voltsi'ye kadar bütün daha önceki devrimci programlarımız özünde buna varıyordu.

çıklama yapmak için (ekonomik yanı özellikle vurgulasalar, bütün «tartışmaları»nı yürütürlerken kullandıkları genel ve kısmen de mecazi sözlerle kalmış olsalardı, bunu pekâlâ yapabilirler sansürden geçebilirlerdi) bu görüşe temelden karşı çıkmak, ondan çıkartılan pratik sonuçların doğruluğuna karşı çıkmak için en küçük bir çaba harcamamaktadırlar. Bunun yerine meseleyi soyut şemalar ve bunlara inanmak üzerine tümüyle boş sözlerle, her ülkenin kaçınılmaz olarak bu aşamadan geçmek zorunda olduğu ve benzer saçmalıklar konusunda, Bay Mihayilovski'de yeterince tanıştığımız boş sözlerle geçiştirmeyi tercih etmektedirler. Çoğu zaman da doğrudan doğruya saptırmalarla karşı karşıya kalıyoruz. Örneğin, Bay Krivenko, Marks'ın «isteseydik», (?!! öyleyse, *Marks'a* göre ekonomik ve toplumsal ilişkilerin evrimi, insan iradesine ve bilincine bağlıdır.?? Bu nedir? Kara cahillik mi, yoksa eşi görülmemiş bir yüzsüzlük mü?!) «buna göre hareket etmiş olsaydık, kapitalizmdeki birçok olaydan kaçınabileceğimizi ve farklı, daha elverişli bir yol izleyebileceğimizi», (tıpkı böyle!!!) olanaklı gördüğünü söylemektedir.

Şövalyemiz, bu tür saçmalıkları, ancak doğrudan doğruya bir tahrifat yardımıyla ileri sürebilmiştir. Ünlü «Karl Marks'ın Mektubu'ndan *(Yuridiçeski Vestnik*, 1888, sayı: 10), Marks'ın, Rusya'nın «kapitalist düzenin işkencelerinden geçmemesinin» olanaklı olduğu görüşünde olan Çernişevski'ye karşı sonsuz saygısından sözettiği parçayı aktaran Bay *Krivenko*, kapıları kapatıyor, yani Marks'ın gerçekte ileri sürdüklerinin (bunun son sözcükleri şöyledir: «O [Çernişevski] bu son çözüm doğrultusunda konuşmaktadır.») aktarmasını sonuçlandırıyor ve ekliyor: «Ve ben», diyor Marks, «bu görüşleri *paylaşıyorum*.» (İtalikler Bay Krivenko'nundur) (S. 186, Sayı: 12).

Gerçekte, Marks şöyle söylemişti: «Ve sayın eleştirmenin, bu 'büyük Rus bilgini ve eleştirmeni'ne karşı duyduğum saygıdan, onun bu sorunla ilgili görüşlerini paylaştığım sonucunu çıkarmakta, hiç olmazsa, Rus 'edebiyatçıları'yla ve panistlavistleriyle (84) tartışmamdan kendilerini reddettiğim sonucunun çıkarılmasındaki

kadar haklıdır.» (*Yuridiçevski Vestnik*, 1888, Sayı 10, S. 271).

Böylece Marks, Bay Mihayilovski'nin, kendisine, Rusya'nın özel gelişim çizgisi düşüncesine karşı çıkan biri gözüyle bakmaya hiçbir hakkı olmadığını, çünkü kendisinin bu düşünceyi kabul edenlere de saygı duyduğunu açıklamaktadır. Fakat Bay Krivenko, bunu, Marks'ın bu özel gelişim çizgisini «paylaştığı» anlamında yorumlamaktadır. Bu doğrudan doğruya bir çarpıtmadır. Marks'ın yukarda aktardığımız sözleri, onun ilkesel bir cevap vermekten kaçındığını açıkça göstermektedir: «Bay Mihayilovski, bu iki çelişik sözden herhangi birini temel alabilirdi, yani genelde Rusya'nın sorunları konusundaki görüşlerime ilişkin sonuçlarını bunlardan herhangibirine dayandırmak için hiçbir nedene sahip değildi.» Bu sözlerin yanlış yorumlara yol açmaması için Marks, aynı «mektup»ta, teorisinin Rusya'ya nasıl uygulanabileceği sorununa doğrudan doğruya bir de cevap vermiştir. Bu cevap, Marks'ın böyle bir soruya karşılık vermekten, sorunu çözüme kavuşturacak tek şey olan Rusya'yla ilişkili gerçekleri incelemekten sakındığını açıkça ortaya koymaktadır: «Rusya», diye cevaplamaktadır, «Batı Avrupa ulusları biçiminde kapitalist bir ulus durumuna gelmeyi amaçlıyorsa, —ki son yıllarda bu yönde çok fazla çaba harcamıştır— herşeyden önce köylülerinin önemli bir kesimini proleterleştirmeden bunu başaramayacaktır...» ([85]).

Bence, bu son derece açıktır: Sorun, Rusya'nın kapitalist bir ulus durumuna gelmeye çalışıp çalışmadığı, köylülüğün yıkıma uğramasının kapitalist bir düzenin, kapitalist düzendeki bir proletaryanın (*) oluşumunun habercisi olup olmadığıdır ve Marks'da «eğer» Rusya kapitalizme doğru yol alıyorsa, köylülerinin önemli bir kesimini proleterleştirmesi gerekeceğini söylemektedir. Başka bir deyişle Marks'ın teorisi, belirli ülkelerin ekonomik dü-

(*) Fr. metinde «Un proletariat capitaliste» (kapitalist proleterya) (S. 289)
Almanca metinde «Ein kapitalistches Proletariat» (S. 267)
İngilizce metinde «A capitalist proletariat» (S. 266)
Her üç metinde de aynı ifade kullanılmaktadır. Bizce —kapitalist sistemdeki bir proletarya olarak anlaşılmalıdır.— Yayıncı.

zenindeki evrimi araştırmak ve açıklamaktan kaynaklanmaktadır, bu teorinin Rusya'ya «uygulanması» ancak ve ancak *MATERYALİST* yöntemin ve *TEORİK* ekonomi politiğin yerleşmiş uygulamaları KULLANILARAK Rusya'daki üretim ilişkilerinin ve bunların evriminin *ARAŞTIRILMASI* olabilir. (*).

Yeni bir yöntem (metodoloji) ve ekonomi politik teorisinin geliştirilmesi, toplum bilimde o kadar dev bir ilerleme, sosyalizm için o kadar hızlı bir gelişme ortaya çıkarmıştı ki, *Kapital'in* yayımlanmasının hemen arkasından, «Rusya'da Kapitalizmin Geleceği» Rus sosyalistleri için temel teorik sorun durumuna geldi, en ateşli tartışmalar, bu sorun çevresinde yoğunlaştı ve en önemli program maddeleri buna göre belirlendi. Rusya'daki evrimin kapitalist bir evrim olup olmadığı sorusuna olumlu cevap veren, bu cevabı Rusya'daki ekonomik gerçekliğin verileri temeline dayandıran başka bir sosyalist gurup ortaya çıktığında (10 yıl önce), söz konusu nokta üzerinde, doğrudan doğruya hiçbir açık ve kesin eleştiriyle, aynı genel yöntem ve teoriye ilişkin ilkeleri kabul eden ve verileri farklı açıklayan hiçbir eleştiriyle karşılaşmadı.

Marksistlere karşı yoğun bir mücadele kampanyası açan «halkın dostları» da, aynı şekilde görüşlerini, somut verilerin tahlili temeline dayandırarak savunmamaktadırlar. İlk yazıda gördüğümüz gibi sorunu bir takım sözlerle geçiştirmektedirler, üstelik, Bay Mihayilovski de marksistlerin birlik olmadıkları ve kendi aralarında görüş ayrılıkları bulunduğu konusunda, üstün zekâsını göstermek için hiçbir fırsatı kaçırmamaktadır. Ve «bizim ünlü» N. K. Mihayilovski «gerçek» ve «gerçek olmayana» marksistlerle ilgili kendi şakasına gülmekten katılıp durmaktadır. Marksistler arasında tam bir görüş birliği olmadığı doğrudur, fakat birincisi, Bay Mihayilovski, bu gerçeği yanlış aktarmaktadır. İkincisi de, bu gerçek. Rus sosyal-demokrasisinin güçsüzlüğünü değil, gücünü ve canlılığını göstermektedir.

(*) Tekrarlıyorum, **Komünist Manifesto'yu Felsefenin Sefaleti'ni ve Kapital'i** okumuş olan herkes için, bu sonuç son derece açıktır. Yalnız Bay Mihayilovski'nin özel bir açıklamaya ihtiyacı vardır.

Gerçekten, son dönemin en tipik özelliği, sosyalistlerin, sosyal-demokrat görüşlere çeşitli yollardan varmış olmaları ve bu nedenle, Rusya'nın, feodal düzenin içerisinden gelişen bir burjuva toplumu, siyasal biçimininse bir sınıf devleti, olduğu emekçi halkın sömürülmesine son vermenin tek yolunun, proleteryanın sınıf mücadelesinden geçtiği konusundaki temel ve başlıca tez üzerinde hiçbir koşul ileri sürmeden anlaşırlarken, —gerek tartışma yöntemlerinde, gerekse Rusya'daki şu yada bu olgunun ayrıntılı yorumundaki çeşitli özel sorunlarda— birbirlerinden ayrılmalarıdır. Bu nedenle yukarda söz konusu edilen, bütün sosyal-demokratlar için ortak ve temel olan tezin sınırları çerçevesinde, bu gelişigüzel notlarda üzerinde durulmuş olan sorunlar, örneğin —köylü reformu, köylü tarımını ve el-zanaatları sanayiilerinin ekonomik örgütlenmesi, toprak kiralama v.b.— konusunda da görüş ayrılıklarının bulunduğunu önceden söyleyerek Bay Mihayilovski'yi sevindirebilirim. Köylü reformunun, Rusya'ya uygun bir gelişmenin barışçı yolları *açabileceği*; Devletin, kapitalist çıkarların temsilcilerini değil, tersine «halkın dostları»nı göreve *çağırabileceği;* köylü topluluğu tarımsal işletmeyi el-zanaatçısının büyük-çaplı üretim düzeyine *çıkarabileceği* manüfaktür sanayileriyle birlikte toplumsallaştırılabileceği; halkın toprak kiralamasının, *halk* tarımını desteklediği gibi «yüce gerçekler»in oy birliğiyle kabul edilmesiyle yetinmekte olan kişilerin oybirliği, bu dokunaklı ve etkileyici — oybirliği, yerini, belirli bir üretim ilişkileri sistemi olarak, Rusya'nın, *gerçek, mevcut* ekonomik örgütlenmesini, —onun *gerçek* ekonomik evrimini, siyasal v.b. öteki üst yapılarını açıklamaya çalışan kişiler arasındaki bir anlaşmazlığa bırakmıştır. Ve eğer böyle çabalar —insanları çeşitli açılardan, hiş kuşkusuz ortak politik eylemi zorunlu kılan ve dolayısıyla onu kabul eden herkese kendini «SOSYAL—DEMOKRAT» diye adlandırma hakkını ve görevini veren ortak bir tutumun kabul edilmesine götürürken— çeşitli çözümlere açık, bir dizi özel sorun üzerindeki görüş ayrılıkları için gene de geniş bir alan bırakıyorsa, bu elbette, yalnızca

Rus sosyal-demokrasisinin gücünü ve canlılığını gösterir. (*)

Ayrıca, bu çalışmanın yapıldığı koşullardan daha güç bir şey düşünmek çok zor olacaktır: Çalışmanın, farklı yönlerini birleştirecek bir organı yoktur, zaten olamaz da. Hüküm süren polis koşulları altında, kişisel ilişkiler son derece güçtür. Sosyal-demokratların ayrıntılar konusunda gerektiği gibi tartışamamaları ve görüş birliğine varamamaları, bu yüzden birbirleriyle çelişmeleri son derece doğaldır...

Bu, gerçekten de gülünecek birşey değil midir?

Bay Krivenko'nun sosyal-demokratlarla «tartışmasında» «yeni -marksistler»den sözetmesi bir karışıklığa neden olabilir. Bazı okurlar, sosyal-demokratlar arasında bir bölünme olduğunu, ve «yeni-marksistler»in eski sosyal-demokratlardan ayrılmış olduklarını düşünebilirler. Öyle birşey yoktur. Hiçbir zaman ve hiç bir yerde, hiç kimse, marksizm adına Rus sosyal-demokratlarının teorilerinin ve programının açıkça bir eleştirisiyle ortaya çıkmamış ve başka bir marksizm için mücadele etmemiştir. Gerçek şudur: Krivenko ve Mihayilovski baylar, marksistler konusundaki salon dedikodularını dinlemişler, marksizmi, liberalce saçmalıklarını örtbas etmek için kullanan çeşitli liberalleri gözlemlemişler, sivri zekâları ve incelikleriyle, bu sermayeyle marksistleri «eleştirmeye» başlamışlardır. Bu, «eleştiri»nin, sürekli ve düzenli saçmalıklar, çirkin saldırılar zincirinden oluşmuş olması hiç de şaşırtıcı değildir.

Bay Krivenko, şöyle gevezelik etmektedir: «Tutarlı olabilmek için buna» (şu soruya: «Kapitalist sanayiinin gelişebilmesi için çalışmamız gerekli değil midir?») «olumlu bir cevap vermemiz gere-

(*) Bu basit nedenden dolayı, bu sorunların şimdiye kadar hiç bir çözümünün bulunmamış olması, gerçekten de, «halkın toprak kiralaması, halk tarımına destek olur» düşüncesine ya da Büyük toprak ağalarının toprağını, köylülerin oletleriyle ekip-biçmesi sistemiyle ilişkili aşağıdaki tanımlamaya, toprak kiralama sorununun bir çözümü olarak bakılamaz: «Köylü, bağımsızlığını, bağımsız köylünün yararı için feda etmiş olan büyük toprak ağasından daha güçlü çıkmıştır»; «Köylü, büyük çaplı üretimi toprak ağasının elinden almıştır; «tarımsal çalışmadaki tekniğin biçimi açısından mücadelede üstün gelen halktır». Bu liberci lafazanlık, «bizim ünlü» Bay V.V.'nin eseri olan «Kapitalizmin Geleceğinde» bulunabilir.

kir» ve «köylülerin topraklarını satın almaktan ya da dükkânlarla meyhaneler açmaktan çekinmememiz gerekir; bir çok han sahibinin Duma'daki başarısından dolayı sevinmemiz, köylülerin tahıllarını satın alan çok sayıdaki alıcılara yardımcı olmamız gerekir.»

Bu gerçekten de eğlendiricidir. Böyle bir «halkın dostu»na Rusya'nın her tarafında emekçi halkın sömürülmesinin, niteliği gereği kapitalist olduğunu, köylülükteki parçalanmanın burjuva niteliğini kanıtlayan siyasal-ekonomik özelliklerinden dolayı, «girişimci» mujiklerle alıcıların kapitalizmin temsilcileri arasına koyulmaları gerektiğini açıklamaya çalışın— aman, feryadı basacak, bunu son derece çirkin, son derece sapık bir düşünce olarak niteleyecek, Batı Avrupa formülleriyle soyut şemalarının ayrım yapılmadan alınması konusunda bağırıp çağıracaktır, (aynı zamanda, «sapık» iddianın gerçek anlamından titizlikle kaçınacaktır). Fakat, iyi niyetli olmayana marksistlerin yol açtığı «korkunç şeyler»i ortaya koymak gerektiği zaman, yüksek bilim ve saf idealler bir kenara bırakılabilir, köylülerin tahılını, toprağını alan alıcıların gerçekte, ancak ve ancak başkalarının mallarının «özlemini» çekenler değil, kapitalizmin temsilcileri oldukları kabul edilebilir.

Bu «halkın dostu»na, ancak ve ancak Rus burjuvazisinin daha şimdiden üretim araçlarının yalnızca kendilerinin ellerinde yoğunlaşması sayesinde, her tarafta halkın emeğini denetim altına almakla kalmadığını, ayrıca, hükûmet politikasının burjuva niteliğ'ni ön plana çıkararak, zorlayarak ve belirleyerek, hükûmet üzerinde bir baskı yaptığını ispatlamaya çalışın —aman, gerçek bir öfkeye kapılacak, hükûmetimizin herşeyi yapabilecek güçte olduğu, onun, «halkın dostları»nı değil de, hep kapitalizmin çıkarlarının temsilcilerini «göreve çağırmasına» yol açan önüne geçilemez yanlış anlama ve talihsiz rastlantı, onun kapitalizmi yapay olarak yerleştirdiği konusunda bağırıp çağırmaya başlayacaktır... Oysa kendileri, hiç sezdirmeden, Duma'daki han sahiplerini, yani, sınıflarüstü olduğu kabul edilen bu hükümetin unsurlarından birini, kapitalizmin temsilcileri olarak tanımak zorunda kalmışlardır. Fa-

kat baylar, gerçekten de Rusya'daki kapitalizmin çıkarları, yalnızca «Duma»da ve yalnızca «han sahipleri» tarafından mı temsil edilmektedir?...

Çirkin saldırılar bakımından, zaten Bay Mihayilovski'de bu tür saldırılarla yeterli derecede karşılaştık. Örneğin, nefret edilen sosyal-demokrasiyi ortadan kaldırmak hevesiyle «bazıları tek amaçlarının kapitalist süreci hızlandırmak olduğunu iddia ederek (kuşkusuz teknisyen ya da büro işçisi olarak hafif işler alabildikleri dönemlerde) fabrikalara gidiyorlar» diye açıklayan Bay Krivenko'da da tekrar bunlarla karşılaşmaktayız. Hiç kuşkusuz, böyle tümüyle yakışıksız şeylere cevap vermenin hiç gereği yoktur. Yapabileceğimiz tek şey varsa, o da buraya bir nokta koymaktır.

Sizler bu kafada devam edin baylar, cesaretle devam edin! İmparatorluk hükûmeti, biraz önce bize söylediğiniz gibi, daha şimdiden, halkı, kesin olarak yıkıma uğramaktan kurtarmak için tedbirler almış olan kusurlu da olsa bu hükûmet, saçmalığınızı ve kara cahilliğinizi ortaya koymanızı engellemek için, hem de bu defa kusursuz tedbirler alacaktır. «Kültürlü toplum», şimdiye kadar olduğu gibi, mersin balığı köfteleriyle kumar masaları arasında, «yoksul kardeşleri»nden sözetmeye ve onların durumunu «düzeltmek» için insancıl tasarılar hazırlamaya memnuniyetle devam edecektir. Bu toplumun temsilcileri, sizden Zemçki Naçalnik'ler, ya da köylülerin keselerini denetleyen başka kişiler olarak görev almakla, yurttaşlık gerekleri ve görevlerine ilişkin, gelişmiş bir bilinç gösterdiklerini öğrenerek sevineceklerdir. Devam edin! Yalnızca rahat bırakılacağınızdan değil, Bay Burenin'lerin ağzından bir dolu onay ve bir dolu övgü alacağınızdan da emin olabilirsiniz.

Sonuçlandırırken, muhtemelen daha şimdiden birçok okurun kafasına takılmış olan şu soruya cevap vermek belki de gereksiz olmayacaktır. Bu baylarla, böyle uzun uzun tartışmak bir yarar getirmiş midir? Tartışma adını vermekten hoşlandıkları, sansürün kanatları altında korunan bu liberal pislik seline ciddi olarak ce-

vap vermeye değer miydi?

Bence değerdi. Hiç kuşkusuz onların hatırı için, ya da «kültürlü» halkın hatırı için değil tersine, Rus sosyalistlerinin bu şiddetli saldırıdan çıkarabilecekleri ve çıkarmaları gereken ders açısından değerdi. Bu, Rusya'nın, demokrasi ve sosyalizmin parçalanmaz bir bütün olarak kaynaştığı (örneğin Çernişevski'nin döneminde olduğu gibi) toplumsal gelişme döneminin bir daha tekrar gelmemek üzere geçtiği konusunda en çarpıcı, en inandırıcı ispatı sağlamaktadır. Rus sosyalistlerinin, şurda burda halâ yapıştığı ve onların teorilerini ve pratik çalışmalarını en zararlı bir biçimde etkileyen, Rusya'daki demokratların düşünceleriyle sosyalistlerin düşünceleri arasında hiçbir derin nitelik farklılığı olmadığı konusundaki görüşün, artık bugün kesin olarak hiçbir temeli yoktur.

Tam tersine, derin bir uçurum, bu düşünceleri birbirlerinden ayırmaktadır. Rus sosyalistlerinin bunu kavramalarının, demokratların görüşlerinden *TAM* ve *KESİN* bir *KOPMA*'nın *KAÇINILMAZ* ve *KARŞI KONULMAZ ZORUNLULUK* olduğunu kavramalarının zamanı gelmiştir.

Rus demokratının, bu görüşün doğmasına yol açan dönemlerde gerçekte ne olduğuna ve bugün ne duruma geldiğine bakalım. «Halkın dostları» böyle bir karşılaştırma için bize yeterli malzeme sağlıyorlar.

Bu konuyla ilgili olarak, son derece ilginç olan birşey daha var: Bay Krivenko, bir Alman yayın organında Bay Nikolai—on'un ütopyacılığına karşı çıkan Bay Struve'ye saldırmıştır (Bay Struve'nin «Rusya'da Kapitalist Gelişmenin Değerlendirilmesi üzerine», *Sozialpolitischen Centralblatt* [86]. *Toplumsal - siyasal Merkez Gazetesi* — Yayıncı}, III, Sayı: 1, 2 Ekim 1893). Bay Krivenko, Bay Struve'nin «Köy topluluğu ve verilmiş-topraktan yana çıkanlar»ın düşüncelerini «ulusal sosyalizm» olarak (Struve bunu «salt ütopik nitelikte» olduğunu ileri sürmektedir) sınıflandırdığını ileri sürerek işe başlamaktadır. Bu, sosyalizmle ilişkili olmak biçimindeki korkunç suçlama, saygıdeğer yazarımızı çılgına çevirmektedir:

«Köy topluluğunu ve verilmiş-toprağı savunan başkaları» (Herzen, Çernişevski ve popülistlerin dışında) «yok muydu?» diye bağırmaktadır, «Köylüler için Yönetmelik hazırlayanlar, topluluğu ve köylülerin ekonomik bağımsızlığını, reformun temeli durumuna getirenlerden; tarihimizin ve çağdaş hayatımızın bu ilkeleri destekleyen araştırmacılarından ve gene bu ilkeleri destekleyen hemen bütün ciddi ve saygıdeğer basınımızdan ne haber— bütün bunlar da 'ulusal sosyalizm' denilen hayalin kurbanları mıdır?»

Biraz sakin olun saygıdeğer «halkın dostu»! Sosyalizmle ilgilenmek biçimindeki müthiş suçlamadan öylesine korkmuşsunuz ki, Bay Struve'nin «küçük makalesi»ni dikkatle okumak zahmetine bile katlanmamışsınız. Gerçekten, «köy topluluğu» ve «verilmiş-toprağı» savunanları, sosyalizmle ilişkisi olmakla suçlamak ne kadar açık bir haksızlık olurdu— çok rica ederim, bunda sosyalistçe olan ne var ki? Bildiğimiz gibi, sosyalizm, emekçi halkın sömürülmesine karşı protesto ve mücadele, bu sömürüyü bütünüyle ortadan kaldırmayı amaçlayan mücadele değil midir? Oysa «verilmiş-toprağı savunmak», köylülerin daha önceden ellerinde bulunan bütün topraklar için bedel ödemelerini savunmak anlamına gelir. Fakat toprak bedelinin ödenmesini değil, tersine köylülerin Reform —öncesi sahip oldukları toprakları parasız olarak ellerinde tutmaları savunulsa bile gene de bunda sosyalistçe hiçbir şey yoktur. Çünkü, Rusya'da olduğu gibi (*) köylülüğün parçalanması, Batının her tarafında da burjuva toplumunun temelini oluşturan şey (feodal dönem sırasında gelişmiş olan) bu köylünün toprak mülkiyetidir. «Köy topluluğunu savunmak» yani, toprağın dağıtımında geleneksel yöntemlerde, polisin müdahalesini protesto etmek, emekçi halkın sömürülmesinin bu topluluk içinde pekâlâ mevcut olabileceğini ve doğabileceğini herkes bilirken, bunda sosyalistçe bir yan var mıdır? Bu, «sosyalizm» sözcüğünün her türlü anlama çekilmesidir, belki Bay Pobedonostsev ([87]) inde bir sosyalist olarak görülmesi gerekecektir!

(*) Kanıt — Köylülüğün çözülmesi.

Bay Struve, en azından böyle korkunç bir haksızlığın sorumlusu değildir. Bay Struve, *popülistlerin* «ulusal sosyalizminin ütopik niteliğinden ve Plehanov'un «*Farklılıklarımız*» adlı broşüründen (*) popülistlere karşı bir tartışma olarak sözetmesinden, kimleri popülist olarak sınıflandırdığını da anlayabiliriz. Hiç kuşkusuz Plehanov, sosyalistlerle, «ciddi ve saygıdeğer» Rus basınıyla hiçbir ortak yanı olmayan kişilerle tartışmıştır. Bu nedenle, Bay Krivenko'nun, popülistler için anlatılmak istenen şeyi kendisine karşı ileri sürülmüş gibi ele almaya hiç mi hiç hakkı yoktur. Fakat, kendisinin bağlı olduğu eğilim konusunda Bay Struve'nin görüşünü çok merak ettiyse. Bay Struve'nin makalesinde, aşağıdaki parçaya neden hiç dikkat etmemiştir ve bunu *Ruskoye Bogatstvo için* neden *çevirmemiştir* şaşıyorum:

Yazar şunu ileri sürmektedir: «Kapitalizm geliştikçe biraz önce tanımlanan dünya görüşü» popülist temelini kaybetmeye mahkûmdur, ya gelişmeye elverişli başlangıçları uzun bir süreden beri gözlemlenen, uzlaşacak durumda ve uzlaşma arayan oldukça renksiz reformist bir akıma (**) dönüşecek (wirdfherabsinken —ortadan kalkacak— (Yayıncı), ya da gerçek gelişmenin kaçınılmaz olduğunu kabul edecek ve bunu zorunlu olarak izleyen teorik ve pratik sonuçları çıkaracak, başka bir deyişle ütopyacı olmaktan kurtulacaktır.»

Bay Krivenko, yalnızca uzlaşabilir olan akımın başlangıçlarının, Rusya'nın neresinde bulunabileceğini kesin olarak tespit edemiyorsa, ona, *Ruskoye Bogatstvo*'ya bu derginin popülist öğretinin parçalarıyla Rusya'nın kapitalist gelişmesinin kabul edilmesini birleştirmek biçimindeki acıklı bir girişimi ortaya koyan ve temsil eden teorik görüşlerine, kurulu kapitalist düzen temeline dayanarak küçük üreticiler ekonomisini düzeltmeyi ve yeniden

(*) Krş. metin, S. 274 «Unsere Meinungsverschiedenheiten» (Görüş ayrılıklarımız.) — Yayıncı

(**) «Ziemlich blasse kompromissfähige und kompromissüchtige Reformrichnung» Bence bunun Rusça karşılığı **kuiturniçeski opportonizm** (Katıksız kültür oportünizmi) olarak verilebilir.

ortaya çıkarmayı amaçlayan siyasal programına bir göz atmasını salık vereceğim (*).

Son dönemlerdeki —genel bir deyişle— toplumsal hayatımızın en karakteristik ve en önemli olgularından biri, popülizmin, küçük-burjuva oportünizmi olarak yozlaşmasıdır.

Gerçekten, *Ruskoye Bogatstvo*'nun programının içeriğini gözlemlersek, —iç göçün düzenlenmesi, toprak kiralama, ucuz kredi, sergi yerleri, mal depoları, teknik gelişmeler, arteller, ortaklaşa toprak ekimi v.b.— bunun gerçekten bütün «ciddi ve saygı değer basın»da, yani bütün liberal basında, feodal toprak ağalarının organı olmayan ve o sefil (86) basına dahil olmayan yayınlarla, bu programın alabildiğine yaygınlaştığını göreceğiz. Bütün bu tedbirlerin, zorunlu, yararlı, acil, «zararsız» olduğu düşüncesi, bütün aydınlar arasında son derece kökleşmiş ve son

(*) Bay Krivenko, Bay Struve'ye karşı savaş açmaya girişmekle tamamen üzücü bir izlenim bırakıyor. Gerçekten, geçerli herhangi bir itiraz öne sürmekte çocukça bir sinirlilik gösteriyor. Örneğin Bay Struve, Bay Nik.—on'un bir «ütopyacı» olduğunu söylemekte ve ona bu adı takmak için çok açık nedenler ileri sürmektedir: 1) Çünkü, Bay Nik.—on «Rusya'nın gerçek gelişmesini» görmezlikten gelmektedir, ve 2) Çünkü, devletimizin sınıfsal niteliğini anlamamakta ve «Toplum»dan ve «Devlet»ten yardım istemektedir. Bay Krivenko buna karşı hangi iddiaları getiriyor? Gelişmemizin gerçekten de kapitalist olduğunu inkâr mı ediyor? Bu gelişmenin başka türden bir gelişme olduğunu mu söylüyor? Bizimkinin bir sınıf devleti olmadığını mı söylüyor? Hayır, bu sorulardan bütünüyle kaçınmayı ve kendi bulusu olan «basma-kalıp modeller»e karşı gülünç bir öfkeyle mücadele etmeyi tercih ediyor. Başka bir örnek. Bay Struve, Bay Nik.—on'u, sınıf mücadelesini anlamamış olmakla suçlamanın yanısıra, «Salt ekonomik olgular» alanındaki ağır teorik hatalardan ötürü de kınamaktadır. Başka şeyler arasında, Bay Nik.—on'un, tarımdışı kalmış nüfusun azlığından sözetmekle, «Rusya'nın kapitalist gelişmesinin, %80'le (Rusyadaki kırsal nüfus) %44 (Amerika'daki kırsal nüfus) arasındaki bu farkı hafifleteceğini» anlayamadığını, «Bunun ,kapitalizmin tarihsel görevi olduğunun söylenebileceğini» belirtmektedir. Bay Krivenko, birincisi, işin aslı kapitalizmin kırsal nüfusu azaltma eğiliminde olmasına karşın, «Bizim» (?) köylüleri topraktan yoksun bırakmaya ilişkin tarihsel görevlerimizden sözederek, bu kısmı tahrif ediyor, ve ikincisi, sorunun özüne (kırsal nüfusun azalmasına yol açmayan bir kapitalizmin olanaklı olup olmadığına ilişkin tek sözcük bile etmeden «teorisyenler», vb. konusunda bol bol saçmalıyor. Bkz. Ek. II. (S. 313 — Bütün Eserler Cilt I, — Yayıncı.)

derece yaygınlaşmıştır. Küçük ve normal boydaki eyalet gazetelerinde, bütün Zemstvo araştırmalarında, bunların derleme ve tanımlarında v.b..., v.b... bu düşünceyle karşılaşacaksınız. *Bu* popülizm olarak kabul edilecek olursa, hiş kuşkusuz, başarısı çok büyük ve karşı çıkılamaz olacaktır.

Ancak, bu (terimin eski, alışılmış anlamında) hiç de popülizm değildir; bu başarısı ve son derece yaygın niteliği, popülizmin bayağılaştırılması pahasına, liberalizmimize şiddetle karşı olan toplumsal — devrimci popülizmi, bu liberalizmle kaynaşan ve yalnızca küçük — burjuvazinin çıkarlarına hizmet eden bir kültür oportünizmine dönüştürmek pahasına elde edilmiştir.

Buna inanmak için, yukarıda verilen köylülerle el-zanaatçıları arasındaki farklılaşma tablolarını hatırlamanız yeterli olacaktır. Bu tablolar hiç de tek tek ya da yeni olan olguları ortaya koymazlar. Yalnızca, köylerimizdeki varlığı bize karşı olanlar tarafından reddedilmeyen «kan emiciler» ve «tarım emekçileri» «okul»unu, ekonomi-politiğe dayanarak ortaya koyma yolundaki girişimlerdir. Açıktır ki, «popülist» tedbirler, ancak ve ancak küçük-burjuvaziyi güçlendirmeye yarar, ya da berbat etkisiz tedbirler olmaya (arteller ve ortak ekim) salt «okul»un kendisini az da olsa etkilemeyeceklerinden dolayı, liberal burjuvazinin Avrupa'nın her yerinde büyük bir incelikle beslediği türden acınacak deneyler olarak kalmaya mahkûmdurlar. Gene aynı nedenle, Bay Yermelov'lar ve Witt'ler (89) bile böyle gelişmelerin karşısına hiçbir şey çıkaramazlar. Tam tersine. Bizden bu iyiliği esirgemeyin baylar! Bunlar, «aydınları» devrimci çalışmadan (uzlaşmaz çelişkiyi vurgulayan, bunu proletaryaya açıklayan, bu uzlaşmaz çelişkiyi doğrudan doğruya siyasal mücadele alanına aktaran ayırarak, uzlaşmaz çelişkinin böyle düzeltilmesine, uzlaşmaya ve birleşmeye saptıracaksa, «deneyler için» size para bile ödeyeceklerdir. Aman, bizden bu iyiliği esirgemeyin!

Popülizmin bu yozlaşmasına yol açan süreci üzerinde biraz daha duralım. Popülizm doğduğunda, ilk biçimiyle oldukça iyi düzenlenmiş bir teoriydi. Halka ilişkin özel bir hayat biçimi görü-

şünden hareketle, «köy topluluğundaki» köylünün komünist içgüdülerine inanmakta, dolayısıyla köylülüğü, sosyalizmin doğal savaşçısı olarak kabul etmekteydi. Fakat bir yandan üzerinde yeterli teorik çalışma yapılmamış, Rus hayatının gerçekleri tarafından doğrulanmamıştı ve öte yandan da köylünün bu var sayılan nitelikleri temeline dayandırılan bir politik programın uygulanması için gerekli bilgiden yoksundu.

Bu nedenle, teori başlıca iki çizgide gelişti: Teorik - pratik çizgiler: Teorik çalışma, esas olarak, komünizmin ilk adımlarını görmek istedikleri toprak *mülkiyeti* biçimini inceleme ve araştırmaya yöneltilmişti. Bu çalışma, en çeşitli türden zengin bir olgusal malzeme sağladı. Fakat özünde, toprak *mülkiyeti* biçimiyle ilişkili bulunan bu malzeme, köy *ekonomisini*, araştırmacıların gözlerinden bütünüyle gizlemekteydi. Bu durum, daha doğal bir duruma geliyordu. Çünkü, birincisi, araştırmacılar, toplum bilimde tutarlı bir teoriden, üretim ilişkilerini ayrı tutmanın ve bunları özel olarak incelemenin gerekli olduğunu ortaya koyan bir teoriden yoksundular. İkincisi de, toplanan olgusal malzeme, köylülüğün en acil ihtiyaçlarına, köylü ekonomisini zayıflatan acil güçlüklerle ilişkili, doğrudan doğruya belge sağlıyordu. Bütün araştırmacıların ilgisi bu güçlüklerde —toprak yetersizliği, yüksek ödemeler, hakların olmayışı ve köylülerin ezilmişliği, mağdur durumda bulunmaları— yoğunlaşmıştır. Bütün bunlar, öylesine bir malzeme zenginliğiyle, öylesine en küçük ayrıntılarına kadar tanımlanıyor, inceleniyor ve açıklanıyordu ki, Devletimiz bir sınıf Devleti olmasaydı, politikası hakim sınıfların çıkarlarıyla değil, «halkın ihtiyaçları»nın tarafsız olarak tartışılmasıyla belirlenmiş olsaydı, hiç kuşkusuz, Devlet, bu güçlüklerin giderilmiş olması gerektiğine binlerce defa inandırılmış olacaktı. Topluma ve devlete «görüş değiştirtme» olanağına inanan saf araştırmacılar topladıkları olguların ayrıntılarına bütünüyle dalmışlar, bir şeyi, köyün ekonomik ve siyasal yapısını, bu acil güçlükler tarafından gerçekten ezilmekte olan ekonominin başlıca temelini gözden kaçırmışlardır. Sonuç, doğal olarak, toprak yetersizliği v.b. nedeniyle çö-

ken bir ekonominin çıkarlarının savunulmasının, bu ekonomiyi elinde tutmakta olan sınıfın, köy topluluğu *içerisindeki* var olan toplumsal ve ekonomik ilişkilerde ve ülkenin mevcut ekonomik düzeninde varlığını sürdürebilecek, gelişebilecek tek sınıfın çıkarlarının savunulması durumuna gelmesi oldu.

Sömürünün ortadan kaldırılması için, temel ve destek görevi yapacak kuruluşun incelenmesiyle ilgili teorik çalışma, küçük-burjuvazinin, yani bu sömürü düzeninin dayandığı sınıfın bizzat kendisinin çıkarlarını dile getiren bir programın hazırlanmasına yol açtı.

Bunun yanında, pratik devrimci çalışma da oldukça, beklenmedik bir doğrultuda gelişti. Mujiğin komünist içgüdülerine inanma, doğal olarak, sosyalistlerden politikayı bir kenara bırakmalarını, «halkın arasına» gitmelerini istedi. Çok enerjik ve yetenekli bir çok insan, bu programı gerçekleştirmeye koyuldu, fakat pratik, bu insanları, mujiğin iç güdülerinin komünist olduğu düşüncesinin saflığına inandırdı. Bu arada, mujikle değil, hükümetle uğraşmak gerektiğine karar verildi. O zaman, bütün çalışma hükümete karşı bir mücadele, o dönemlerde yalnızca aydınlar ve şurada burada onlara katılan *işçiler* tarafından verilen bir mücadele üzerinde yoğunlaştırıldı. Önceleri bu mücadele sosyalizm adına verilmekte, ve halkın, sosyalizm için hazır olduğu, salt iktidarın ele geçirilmesiyle, yalnız siyasal değil, toplumsal bir devrimin başarıya kavuşturulmasının olanaklı bulunduğu konusundaki teoriye dayandırılmaktaydı. Son dönemlerde bu teori, öyle anlaşılıyor ki, bütünüyle gözden düşmekte ve Narodovoltski'nin hükümete karşı giriştiği mücadele, radikallerin, siyasal özgürlük uğruna mücadelesine dönüşmektedir.

Öyleyse, bu durumda da, çalışma, hareket edilen noktanın tam karşıtı sonuçları doğurdu, bu durumda da ancak ve ancak radikal burjuva demokrasisinin çıkarlarını dile getiren bir program ortaya çıktı. Bu süreç henüz sona ermemiştir. Fakat öyle görünüyorki şu anda tümüyle biçimlenmiştir. Popülizmin böyle bir gelişmesi tümüyle doğal ve kaçınılmazdı. Çünkü, bu öğreti, köylü

ekonomisinin özel (komüncü) bir sistem olduğu konusunda salt bir efsaneye dayanan bir düşünceden kaynaklanıyordu: Efsane, gerçeklikle yüz yüze geldiğinde, yıkıldı ve köylü sosyalizmi, küçükburjuva köylülüğün radikal-demokratik temsil edilişine dönüştü.

Bir demokratın evriminden örnekler vereyim :

Bay Krivenko, şunu iddia etmektedir: «Noksansız bir insan yerine, yalnız ve yalnız iyi duyguların belirsiz bir karışımıyla doldurulmuş fakat gerçekten kendinden fedakârlık yapabilecek ve hayatta kalıcı bir şey yapabilecek güçte olmayan bir Rus şaşkını elde etmemek için gerekeni yapmak zorundayız. Vaiz mükemmel; bir de bunun neye uygulandığını görelim. Bay Krivenko şöyle devam ediyor: «İkincisiyle ilişkili olarak şu üzücü ve acıklı gerçeği öğrenmiş bulunuyorum.»: Güney Rusya'da en iyi niyetlerle ve muhtaç kardeşlerine karşı sevgi dolu «olan» bazı genç insanlar yaşıyordu. Bu insanlar mujiğe en büyük dikkat ve saygıyı gösterirlerdi, onu bir onur konuğu olarak karşılar, aynı kaptan yemek yer, reçel ve bisküviler ikram ederlerdi. Mujiğe ötekilerin ödediğinden daha yüksek ücret öder, borç olarak, bahşiş olarak, ya da hiçbir neden olmadan para verirlerdi, hatta ona Avrupa'daki kuruluşlardan, işçi birliklerinden v.b. sözederlerdi. Aynı yerde, bir çiftliğin kâhyası, ya da daha doğrusu yalnızca bir bahçıvan olan Schmidt adında genç bir Alman, hiçbir insancıl düşünceye sahip olmayan, gerçek, dar, şekilci bir Alman ruhuna v.b. sahip *(tıpkı böyle*??!!) bir adam yaşardı. Üç - dört yıl bu bölgede yaşadıktan sonra, bu insanlar birbirlerinden ayrıldılar. Aradan bir yirmi yıl daha geçti, yazar burasını tekrar gezdiği zaman «Bay Schmidt'in» (yararlı çalışmalarının karşılığı olarak, bahçıvan Schmidt, Bay Schmidt'liğe yükseltilmişti) köylülere üzüm yetiştirmeyi öğrettiğini, köylülerin bundan şimdi yılda 75 - 100 rublelik «gelir» elde ettiğini, ve bu yüzden Bay Schmidt hakkında «iyi anılara» sahip olduklarını, oysa «yalnız ve yalnız mujiğe karşı iyi duygular besleyen, ama onun için elle tutulur (!) hiçbir şey yapmamış olan beylerin hiç de hatırlanmadığını» öğrendi.

Bir hesaplama, anlatılan olayların 1869 - 1870 yıllarında, yani

aşağı yukarı, Rus popülist sosyalistlerin, Rusya'ya «Avrupa kuruluşları»nın en ilerici, en önemlilerinden biri olan Enternasyonal'i (90) getirmeye çalıştıkları bir dönemde geçtiğini gösterecektir.

Bay Krivenko'nun anlatmış olduklarının ortaya koyduğu izlenimin biraz fazlaca sert olduğu açıktır. Onun için Bay Krivenko hemen arkasından bir koşul getirmektedir :

«Hiç kuşkusuz, Schmidt'in bu baylardan daha iyi olduğunu ileri sürmek istemiyorum. Ancak, bütün kusurlarına karşın, orada ve halk üzerinde daha kalıcı bir izlenim bıraktığını belirtiyorum.» (Daha iyi olduğunu söylemek istemiyorum, ancak daha kalıcı bir izlenim bıraktığını belirtiyorum - bu ne biçim saçmalık?! -) «Önemli bir şey yaptığını da ileri sürmüyorum, tersine onun yaptığını yalnızca, çok küçük, öylesine beceriverdiği ve ona hiçbir şeye mal olmayan, fakat kuşkusuz yaşayan bir harekete örnek olarak veriyorum.»

Siz de görüyorsunuz ki, koyduğu koşul son derece belirsizdir. Ama sorunun özü onun belirsizliğinde değil, yazarın, bir çalışmanın verimsizliğini bir başka çalışmanın başarısıyla karşılaştırırken, bu iki tip çalışmanın hangi temelden farklı hedeflere yöneldiklerini, anlaşılıyor ki, aklına bile getirmemesinde yatmaktadır. Bugünkü demokratın fizyonomisinin tanımlanmasında, öyküyü böylesine tipikleştiren bütün sorun işte budur.

Gerçekten, mujiğe «Avrupa'daki kuruluş ve işçi birliklerinden» sözeden bu genç insanlar, belki de, mujikte toplumsal hayat biçimlerini değiştirmek için bir istek uyandırmayı amaçlıyorlardı (bundan çıkardığım sonuç, böyle bir durumda yanlış olabilir, ama sanıyorum, herkes bunun haklı bir sonuç olduğunu kabul edecektir, çünkü Bay Krivenko'nun hikâyesinden ister istemez böyle bir sonuç çıkartılır), her türden liberal ilerlemeyi genel sevinç gösterileriyle karşılarken, onlar köylüyü emekçilerin böylesine utanmazca sömürülmesine ve ezilmesine yol açan çağdaş topluma karşı bir toplumsal devrim iş adamı için harekete geçirmek istiyorlardı. Öte yandan, gerçek bir iş adamı olan «Bay Schmidt» yalnızca başkalarının kendi işlerini yoluna koymaları için yardım etmek

istiyordu, başka bir şey değil. Çok güzel ama, insan birbirlerine taban tabana zıt amaçları taşıyan bu iki çalışma tipini nasıl karşılaştırabilir, yanyana koyabilir? Bu, belirli bir yapıyı yıkmaya çalışmış olan insanın başarısızlığını, onu güçlendirmeye çalışmış olan insanın başarısıyla karşılaştırmak demektir! Belli bir anlamı olan bir karşılaştırma yapılmak isteniyorsa, köylüleri devrime çekmek için halkın içine giren bu genç insanların çabalarının, neden böylesine başarısız olduğunu, içerisinde bir proletarya ve bir burjuva sınıfı doğmakta olduğu için, köylülük gerçekte ayrı bir sınıf oluşturmamasına karşın (belki de, köylülüğün gerçekten bir *sınıf* olarak, fakat bu feodal toplumun bir sınıfı olarak ön plana çıktığı, köleliğin yıkılma döneminden yansıyan bir etkiyle açıklanabilecek bir hayaldir), yanılgıya düşerek «köylülüğün» emekçi halkı ve sömürülen sınıfı gerçekten temsil ettiğine inanmalarının bunun bir nedeni olup olmadığını, yani kısacası, eski sosyalist teorileri ve bu teorilerin sosyal-demokratlar tarafından yapılan eleştirisinin incelenmesi gerekirdi. Oysa Bay Krivenko bunu yapacağı yerde, «Bay Schmidt'in» çalışmasının «hiç kuşkusuz kalıcı» olduğunu ispatlamak için yeri göğü birbirine katmaktadır. Fakat affedersiniz, pek değerli «halkın dostu», açık bir kapıyı çalmaya gerek var mıydı? Acaba kimin kuşkusu var bundan? Bir üzüm bağı hazırlamak, ve bundan 75 - 100 ruble arasında yıllık gelir elde etmek; bundan daha kalıcı ne olabilir ki? (*)

Ve yazar, eğer bir köylü bağ hazırlayacak olursa, bunun tecrit edilmiş bir çalışma olduğunu, ama bir kaç köylü bunu yaparsa, bunun, *örneğin, tıpkı* A. N. Engelhardt (91) ın ancak ve ancak kendi işletmesinde fosfatlı gübre kullanmakla kalmayıp, başkalarının da kullanmasını sağlaması gibi, küçük bir işi gerçek ve yerinde bir çalışmaya dönüştüren, ortak ve yaygın bir çalışma oldu-

(*) Bu «canlı» çalışma önerinizi, mujik'e Avrupa kuruluşlarından sözeden bu genç insanlara benimsetmek için çaba harcamanız gerekirdi. Sizi ne kadar iyi karşılarlardı! Size ne kadar güzel bir cevap verirlerdi! Şimdi metaryalizm ve diyalektikten nasıl korkuyorsanız, o genç insanların düşüncelerinden de o kadar ölesiye korkardınız!

ğunu açıklayarak devam etmektedir.

Bu demokrat, gerçekten harika, değil mi?

Başka bir örnek, köylü reformu üzerine düşüncelerden bir örnek alalım. Demokrasi ve sosyalizmin henüz ayrılmamış oldukları dönemin bir demokratı olan Çernişevski'nin bu konudaki tavrı neydi? *Kendi düşüncesine* açık açık delil getiremeyen Çernişevski *sustu*. Fakat tasarlanan reformla ilişkili aşağıdaki şu dolambaçlı tasviri yaptı :

«*Yemeğinizi yaptığınız erzağı koruyabilmek için tedbirler almakla ilgilendiğimi varsayalım. Ben, size karşı duyduğum yakınlık nedeniyle bunu yapmaya kalkışmışsam, benim bu çabam, erzağın sizin olduğu ve bu erzaklardan hazırlanan yemeğin sağlığa elverişli, sizin için yararlı olacağı varsayımına dayanmaktadır. Öyleyse, erzağın hiç de sizin olmadığı ve hazırlanan her yemek için sizden, y a l n ı z c a y e m e ğ i n m a l i y e t i n i a ş m a k l a k a l m a y ı p*» (bu Reformdan *önce* yazılmıştır. Oysa Bay Yujakov'lar, *bugün*, Reformun temel ilkesinin köylülere güvenlik sağlamak olduğunu ileri sürmektedir! !) «*Ü s t e l i k d e b ü y ü k g ü ç l ü k l e r e k a t l a n m a d a n ö d e y e m e y e c e ğ i n i z bir fiyat istendiğini öğrendiğim zaman, neler hissedeceğimi düşünün. Böyle gülünç buluşlar yaptığım zaman aklıma neler gelir?... Yararlı olmasını sağlamak için koşullar varolmamasına karşın, bu sorun için kendimi üzmekle nasıl da aptallık etmişim! Önce mülkiyeti, o ellerin alacağı ve elverişli koşullarda alacağından emin olmadan, mülkiyet bazı ellerde kalsın diye, budalalardan başka kendisini kim üzer?... Bütün bu erzak yitirilmişse, çok daha iyi ya, çünkü bunlar, sevdiğim bir kişiye a n c a k v e a n c a k z a r a r v e r e c e k l e r d i r! B ü t ü n i ş b a ş a r ı s ı z l ı k l a s o n u ç l a n m ı ş s a ç o k d a h a i y i y a, ç ü n k ü b u i ş a n c a k v e a n c a k y ı k ı m a u ğ r a m a n ı z a y o l a ç a c a k t ı r!*

Çernişevski'nin kendi döneminin gerçeklerini nasıl derinliğine ve kusursuz bir biçimde kavradığını, köylü ödemelerinin önemini nasıl kavradığını, Rusyadaki toplumsal sınıflararasındaki uzlaş-

maz çelişkiyi nasıl kavradığını en çarpıcı bir biçimde ortaya koyan kısımları vurguladım. Bundan başka, Çernişevski'deki böyle salt devrimci düşünceleri sansürden geçen basında açıklama yeteneği özellikle belirtilmelidir. Aynı şeyi, yasa-dışı eserlerinde de, hiç dolambaçlı sözlere baş vurmadan yazmıştır. *Önsöze önsöz*'de Wolgin (Çernişevski, kendi cümlelerini onun ağzından vermektedir) şöyle diyor :

«*Bırakın köylünün kurtuluşu büyük toprak sahipleri partisinin eline teslim edilsin. Bu, fazla fark etmeyecektir(*)*». konuştuğu kişinin farkın tersine çok büyük olacağı, çünkü toprak ağalarının partisinin köylüye toprak dağıtılmasına karşı olduğu sözlerine, kesin bir ifadeyle şu cevabı veriyor :

«*Hayır, çok büyük değil, önemsiz olacaktır. Köylüler toprağı bedel ödemeden alacak olsalardı, önemli olurdu. Herhangibir adamdan, bir şeyi almakla, bunu ona bırakmak arasında bir fark vardır. Ama ondan bunun için para istenirse ikisi de aynı olur. Toprak ağalarının partisinin planıyla ilericilerinki arasındaki tek fark, birincisinin daha basit ve çok daha kısa olmasıdır. İşte bu nedenle, o daha da iyidir. Daha az kırtasiyecilik ve muhtemelen köylüler üzerine daha az yük getirir beraberinde. Parası olan köylüler, toprağı satın alacaklardır. Parası olmayanlarsa bunları toprak satın almaya zorlamanın hiçbir yararı yoktur. Bu, onları ancak ve ancak yıkıma uğratacaktır. Bedel ödeme, satın almayla aynı şeydir..*»

Köylü Reformunun daha henüz piyasaya sürülmüş olduğu (Batı Avrupa'da bile henüz gerektiği biçimde açıklanmadığı) bir dönemde, onun temelinde yatan burjuva niteliği böylesine açık bir biçimde kavramak için, daha o dönemler Rus «toplum»unda ve Rus «Devlet»inde emekçi halka uzlaşmaz bir biçimde düşman

(*) Plehanov'un «Sosyal - Demokrat» gazetesinde yayınlanan «N. G. Çernişevski» adlı makalesinden aktarıyorum ([92]).

olan ve köylülüğün yıkıma uğramasını ve mülksüzleştirilmesini kuşkusuz önceden belirlemiş olan toplumsal sınıfların hakim olduğunu ve hükûmet ettiğini kavramak için, Çernişevski gibi bir insanın dehası gerekliydi. Ayrıca Çernişevski, uzlaşmaz karşıt nitelik taşıyan toplumsal ilişkilerimizi gizleyen bir hükûmetin varlığını, emekçi halkın durumunu son derece kötüleştiren korkunç bir belâ olduğunu da kavramıştı.

Wolgin, şöyle devam etmektedir: «*Gerçeği söylemek gerekirse, onları toprak olmadan kurtarmak daha iyi olurdu*» (Yani bu ülkedeki toprak ağaları böylesine güçlü olduklarına göre ve serf sahipleri olarak kendi çıkarlarını ikiyüzlü mutlak bir hükûmetin uzlaşmaları ardına gizleyeceklerine, açık açık ve doğrudan davransalar ve kafalarından geçen herşeyi ortaya dökseler, daha iyi olurdu.)

«*Sorun, öyle bir biçimde ortaya konmuştur ki, köylüleri, liberaller mi, yoksa toprak ağaları mı kurtaracak diye heyecana kapılmayı bırakın, köylüler kurtarılıyor mu kurtarılmıyor mu konusunda bile heyecana kapılmak için hiçbir neden göremiyorum. Bana kalırsa hepsi de aynı şey. Bu işi toprak ağaları yaparlarsa çok daha iyi olur.*»

«Sahipsiz Mektuplar»dan bir parçada: «*Köylüleri kurtarmaktan sözediyorlar... Bunun için gerekli güçler nerededir? Bu güçler henüz ortada yoktur. Güçler henüz ortada yokken bir işe girişmek yararsızdır. Fakat, işlerin nasıl gittiğini görüyorsunuz. Kurtarmaya başlayacaklar. Fakat bunun sonucu ne olacak? Eh, gücünüzün dışında bir işle uğraşmaktan ne çıkacağına varın kendiniz karar verin. O işi bozuyorsunuz, sonuç da aşağılık bir şey oluyor.*» (93)

Çernişevski, feodal-bürokratik Rus Devleti'nin köylüleri kurtaracak, yani feodalleri yıkacak güçte olmadığına, ancak ve ancak «aşağılık» bir şey, liberallerin çıkarlarıyla (bedel ödeme, satın almaktan başka bir şey değildir), toprak ağalarının çıkarları arasında acınacak bir uzlaşma, köylüleri aldatmak için varlık-

larını garanti altına alma ve özgürlük hayalini kullanan, ama gerçekte onları yıkıma uğratan ve onları bütünüyle toprak ağalarının eline teslim eden bir uzlaşmaya girecek durumda olduğunu kavramıştı. Reforma karşı çıktı, onu kınadı, başarısızlıkla sonuçlanmasını, hükûmetin, liberallerde büyük toprak sahipleri arasında yaptığı cambazlıkta bocalamasını ve Rusya'yı açıkça sınıf mücadelesi yönüne sürükleyecek bir patlamanın olmasını istedi.

Fakat Çernişevski'nin dahiyane kehânetlerinin bir gerçeklik durumuna geldiği, son otuz yıllık tarihin bütün ekonomik ve siyasal aldatmacalarını hiç müsamaha göstermeden yıktığı *bugün bile*, çağdaş demokratlarımız reforma övgüler düzmekte, ona «halk» üretimini doğrulayan bir şey olarak bakmakta, ondan, emekçi halka düşman toplumsal sınıfların *hakkından gelmek* için bir yol bulmanın olanaklı olduğunun ispatını çıkarmayı planlamaktadırlar. Tekrarlıyorum. Köylü reformuna karşı tavırları, demokratlarımızın nasıl iliklerine kadar burjuva durumuna geldiklerinin en çarpıcı ispatıdır. Bu baylar, hiçbir şey öğrenememişler, ama çok, çok fazla şeyi unutmuşlardır.

Karşılaştırma için, 1872 yılına ait *Otoçestveniye Zapiski*'yi ele alacağım. Rus toplumunun «büyük kurtarıcı» reform-sonrasının ilk 10 yılı içerisinde (plütokratik çıkarları gizleyen liberalizm doğrultusunda kazanılmış olan başarılar konusu üzerinde duran «Plütokrasi ve Temelleri» adlı yazıdan aktarmalar yapmıştım.

Yazarın aynı yazıda ileri sürdüğüne göre, daha önce reformlardan yakınan ve daha önceki refah günlerine özlem duyan insanlara çoğu zaman rastlanmasına karşın, bunlar artık görülmemektedir. «Herkes, yeni düzenden hoşnuttur, mutlu ve huzurludur.» Yazar, devam ederek, literatürün, «demokratizm perdesi altında» plütokrasinin çıkarlarını ve amaçlarını savunarak nasıl «plütokrasinin bir organı durumuna gelmekte olduğunu» gösteriyor. Bu iddiayı biraz daha dikkatli inceleyin. Yazar, yeni düzenin açıkça uzlaşmaz, burjuva niteliklerine karşın, «herkesin» reformun getirmiş olduğu yeni düzenden memnun olmasından, «herkesin» (emekçi halkın değil, «toplum»un ve «aydınlar»ın temsilcilerinin olması

doğaldır) mutlu ve huzurlu olmasından hoşnut değildir; halk, liberalizmin yalnız ve yalnız mal edinme, —emekçi halk kitlelerinin zararına olarak— «mal edinme özgürlüğü»nü gizlediğini kavrayamamaktadır. Ve yazar karşı çıkmaktadır. Bir sosyaliste özgü olan bu karşı çıkış, onun görüşündeki tek değerli şeydir. Demokratizm perdesi altına gizlenmiş olan bu plütokrasiye karşı yapılan bu protestonun derginin geneldeki teorisiyle çeliştiğine dikkat edin: Çünkü onlar, köylü reformunda bir burjuva nitelik, unsur, ve çıkar olduğunu reddetmektedirler. Rus aydınlarının ve Rus devletinin sınıfsal niteliğini reddetmektedirler, Rusya'da kapitalizm için bir temel olduğunu inkâr ederler ama gene de kapitalist ve burjuva unsura dokunmadan ve onu hissetmeden de geçememektedirler. Ve *Otoçestveniye Zapiski*, Rus toplumundaki uzlaşmaz çelişkiyi hissederek, burjuva liberalizmine ve demokratizmine karşı mücadele ettiği ölçüde, bu uzlaşmaz çelişkiyi kavrayamamış olsalar da, onun varlığının bilincine varmış ve ona yol açan toplumsal örgütlenmeye karşı mücadele vermek istemiş olan bütün ilk sosyalistlerimiz için ortak bir dava uğruna mücadele verdiği ölçüde, işte bu ölçüde *Otoçestveniye Zapiski* ilericiydi (doğal olarak proletaryanın bakış açısından). «Halkın dostları», bu uzlaşmaz çelişkiyi unutmuşlar, Rusya'da, kutsal Rusya'da da safkan burjuvazinin «demokratizm perdesi altında» gizlendiği olgusunu anlayamaz duruma gelmişlerdi. İşte, bunun içindir ki, artık (proletaryaya göre), gericidirler. Çünkü uzlaşmaz çelişkiyi gözardı etmekte ve mücadeleden değil, tersine uzlaşmacı bir kültürel çalışmadan sözetmektedirler.

Fakat, baylar, 1860'larda plütokrasinin demokratik temsilcisi olan Rusya'nın açık alınlı liberali, salt alını, yurttaşların acılarıyla gölgelendi diye, 1890'larda burjuvazinin ideoloğu olmaktan gerçekten vaz geçmiş midir?

Büyük çapta «mal edinme özgürlüğü», büyük krediler, büyük sermaye, büyük teknik gelişmeler elde etme özgürlüğü, varolan toplumsal-ekonomik ilişkiler değişime uğramadan kalırken, salt yerlerini küçük krediler, küçük sermaye, küçük teknik gelişmeler,

elde etme özgürlüğü aldığından, liberal, yanı burjuva olmaktan çıkar mı?

Tekrarlıyorum. Onlar köklü bir görüş değişikliğinin, ya da düzenimizdeki köklü bir değişikliğin etkisi altında kendi görüşlerini değiştirmemişlerdir. Hayır, yalnız ve yalnız unutmuşlardır.

Bir dönemler, kendilerinden öncekileri —teorilerinin kesin olarak tutarsızlığına ve gerçekliğe, saf ve ütopyacı bir biçimde bakmalarına karşın— kişiyi ilerici yapan tek niteliği de yitirdikten sonra, «halkın dostları», bütün bu dönem içerisinde kesin olarak hiçbir şey öğrenememişlerdi. Oysa, Rus gerçekliğinin ekonomik ve siyasal tahlili bir yana, Rusya'nın şu son 30 yıllık siyasal tarihinin bile, tek başına, onlara çok şey öğretmiş olması gerekirdi.

1860 *yılları* döneminde, feodal beylerin gücü artık bitmişti: Yenilgiye uğramışlardı, ama bu yenilgi tam değildi, doğru, ama öylesine belirleyiciydi ki, artık sahneden çekilmek zorunda kaldılar. Buna karşılık liberaller baş kaldırıyorlardı. Gelişme, bilim, iyilik, haksızlığa karşı mücadele, halkın çıkarları, halkın bilinci, halkın güçleri v.b.:v.b. konusunda liberal lafazanlıklar sel gibi aktı, bugün bile özel bir bunalım sırasında, radikal mızmızlarımız kendi salonlarında, liberal lafebelerimizse yıl dönümü yemeklerinde, dergi ve gazetelerinin sütunlarında hep bu aynı cümleleri kusmaktadırlar. Liberaller, yeni düzeni —kuşkusuz bütünüyle değil, ama uygun oranda— kendi görüşlerine göre biçimlendirecek kadar güçlü olduklarını ortaya koydular. Her ne kadar, o dönemler, Rusya'da «açık sınıf mücadelesinin parlak ışığı» parlamamış durumdaysa da, bugünkünden daha fazla ışık vardı. Şöyle ki: Emekçi halkın, bu sınıf mücadelesinden haberleri bile olmayan ve varolan kötü durumu *açıklamak* yerine, daha iyi bir geleceğin düşünü kurmayı tercih eden ideologları bile, liberalizmin arkasında, plütokrasinin gizlendiğini, yeni düzenin bir burjuva düzeni olduğunu görmeden geçemiyorlardı. Bunun görünmesini sağlayan şey, ilgiyi o dönemin daha belirgin kötülüklerinden saptıramayan ve yeni düzenin (nisbeten) saf biçimiyle gözlemlenmesini engelliyemeyen feodal beylerin sahneden uzaklaştırılması oldu. Her ne

kadar o dönemdeki demokratlarımız plütokratik liberalizmi nasıl kınayacaklarını biliyorduysalar da, onu kavrayamıyorlar ve bilimsel olarak açıklayamıyorlar, onun toplumsal-ekonomimizin kapitalist örgütlenmesinde kaçınılmaz olduğunu anlayamıyorlardı. Daha önceki feodal düzene göre, bu yeni düzenin ilerici niteliğini anlayamıyorlardı, onun doğurduğu proletaryanın devrimci rolünü anlayamıyorlardı. Bu nedenle bu «özgürlük» ve «insan severlik» sistemine «homurdanmakla» yetindiler. Onun burjuva niteliğinin rastlantısal olduğunu zannettiler ve başka tür toplumsal ilişkilerin «halk sistemi»nde kendini göstermesini beklediler.

Ve daha sonra tarih, onlara bu toplumsal ilişkileri de gösterdi. Çıkarlarına uygun olarak utanmazcasına sakatlanmış olan Reform tarafından bütünüyle ezilmeyen feodal toprak ağaları (bir süre için canlandılar, burjuva olmayan bu öteki toplumsal ilişkilerimizin ne olduğunu açıkça gösterdiler. O kadar taşkın, o kadar görülmemiş bir duygusuzlukla, o kadar zalimce bir gericilik biçiminde gösterdiler ki, demokratlarımız korkuya kapıldılar, boyun büktüler, gelişmek ve —burjuvanın ne olup ne olmadığını sezmiş fakat kavrayamamış olan— safça demokratizmlerini, sosyal-demokratizm olarak yeniden biçimlendirecekleri yerde, geriye, yani liberallere yanaştılar ve şimdi sızlanmalarını —yani tecrileri ile programlarını anlatmak istiyorum— «bütün ciddi ve saygıdeğer basının» paylaşmasından onur duyuyorlar. Verilmiş olan dersin son derece etkili olduğu düşünülebilir: Daha önceki sosyalistlerin halkın özel hayat biçimine, halkın toplumsal içgüdülerine, kapitalizmle burjuvazinin raslantısal niteliğine ilişkin görüşlerinin hayalci niteliği tam olarak ortaya çıktı: Şimdi gerçekliklere doğrudan doğruya yaklaşılabilir. Rusya'da, burjuva ve can çekişen feodal ilişkilerden başka hiçbir toplumsal-ekonomik ilişkinin varolmamış olduğu ve varolmadığı ve bu nedenle de işçi sınıfı hareketi dışında sosyalizme giden bir yol olamayacağı açıkça kabul edilebilir diye düşünülebilir. Fakat bu demokratlar hiçbir şey öğrenememişlerdir ve küçük —burjuva sosyalizmi konusunda safça hayalleri, küçük— burjuva ilerlemesinin pratik yavanlığına yol açtı.

Bugün, emekçi halkın çıkarlarının sözcüleri olarak ortaya çıktıklarında, bu küçük burjuva ideoloğlarının teorileri açıkça gericidir. Bunlar, Rusya'daki bugünkü toplumsal-ekonomik ilişkilerde uzlaşmaz çelişkiyi gizlemekte ve sanki, «yükseltme», «iyileştirme» vb. için alınan, herşeye uygulanabilecek genel tedbirlerle işler düzeltilebilirmiş gibi, bunları uzlaştırmak ve birleştirmek olanaklıymış gibi bir görünüm yaratmaktadırlar. —Devletimizi sınıflar— üstü ve sonuç olarak sömürülmekte olan halka ciddi ve dürüst yardımda bulunmaya elverişli ve bu güçte birşeymiş gibi tanımladıkları için gericidirler.

Kısacası, bir mücadelenin, bizzat emekçi halkın kurtuluşu için çetin bir mücadelenin zorunlu olduğunu kavrayamadıklarından gericidirler. Örneğin «halkın dostları» herşeyi bizzat kendilerinin düzeltebileceklerini sanmaktadırlar. İşçilerin merak etmelerine hiç gerek yoktur. Değil mi ama, bir mühendis *Ruskoye Bogatstvo* bürosuna geldi ve burada «kapitalizmi halkın hayatına sokmak» için bir «plânı» hemen bütünüyle hazırladılar. Sosyalistler bütün küçük burjuva düşünce ve teorilerden KESİN OLARAK ve TAM OLARAK kopmalıdır, bu kampanyadan çıkartılacak *EN ÖNEMLİ, EN YARARLI DERS BUDUR.*

«Halkın Dostları»ndan ya da onların görüşlerinden değil, küçük burjuva görüşlerden kopmadan söz ettiğime dikkat etmenizi rica ederim. Çünkü, hiç bir zaman bir bağlantı kurulmamış olan bir şeyden kopma söz konusu olamaz. «Halkın dostları» bu tür küçük burjuva sosyalist görüşlerin eğilimlerinden birinin temsilcilerinden yalnızca biridir. Bu durum nedeniyle küçük burjuva sosyalist düşüncelerden, *genel olarak*, daha önceki Rus köylü sosyalizminin düşüncelerinden kopmanın zorunlu olduğu sonucunu çıkartıyorsam, bunun nedeni, daha önceki düşüncelerin temsilcilerinin, marksizmin yaygınlaşmasından korkarak, marksistlere karşı açtığı kampanyanın, onları, küçük burjuva düşüncelerin özellikle tam ve canlı olarak ifadesine itmiş olmasıdır.

Bu fikirleri çağdaş sosyalizm ve bugünkü Rusya gerçeğinin olgularıyla karşılaştırırsak, bu düşüncelerin ne kadar yavanlaş-

tığını, bir bütün halindeki teorik temelin bütün izlerini, nasıl yitirmiş olduğunu ve acınacak bir seçmeciliğe ve en sıradan bir kültür oportünizmi programı düzeyine nasıl düştüğünü hayret verici bir açıklıkla görürüz. Bunun genelde eski sosyalist fikirlerin değil, hiç kimsenin sosyalist olarak sınıflandırmayı düşünmediği bu bayların suçu olduğu söylenebilir. Fakat böyle bir iddia bana pek çürük görünmektedir. Eski teorilerin böylesine, yozlaşma sının kaçınılmaz olduğunu her yerde ortaya koymaya çalıştım. Her yerde, bu bayların, eleştirisine özellikle ve elimden geldiğince daha az yer vermeye, eski Rus sosyalizminin genel ve temel öğretilerineyse, elimden geldiğince daha fazla yer vermeye çalıştım. Sosyalistler, bu öğretileri yanlış, ya da belirsiz bir biçimde tanımladığımı veya bir şeyler atladığımı düşünecek olurlarsa, ancak aşağıdaki şu çok alçak gönüllü istekle karşılık verebilirim: Lütfen baylar, onları kendiniz tanımlayın, noksansız ve gerektiği biçimde açıklayın!

Gerçekten de sosyalistlerle bir tartışmaya girme fırsatının doğmasına, hiç kimse sosyal-demokratlardan daha fazla sevinemez.

Bizim bu bayların «tartışmaları»na cevap vermekten hoşlandığımızı mı sanıyorsunuz, ya da onlar doğrudan, ısrarlı ve kesin bir şekilde meydan okumamış olsalardı, bu işi üstlenir miydik sanıyorsunuz?

Basma kalıp liberal gevezelikten ve dar görüşlü ahlâkçılıktan oluşan bu iğrenç karışımı tekrar tekrar okumak ve anlamını kavramak için kendimizi zorlamadığımızı mı zannediyorsunuz?

Hiç kuşkusuz, şu anda, bu fikirlerin haklı çıkarma ve yorumlama işini yalnızca bu baylar yükümlenmişlerse, burada suçlanacak olan biz değiliz. *Sosyalizm* konusundaki küçük-burjuva teorilerden kopmak gereğinden sözettiğime de dikkat etmenizi rica ederim. İncelemiş olduğumuz küçük-burjuva teoriler sosyalist teoriler olduklarını ileri sürdükleri *ORANDA, KESİN OLARAK* gericidirler.

Fakat, gerçekte, bunlarda sosyalizmin zerresinin olmadığını,

yani bütün bu teorilerin emekçilerin sömürülmesini açıklarken tam bir başarısızlığa uğradıklarını ve bu nedenle halkın kurtuluşu için biraraç görevi yapamayacaklarını, gerçekte, bütün bu teorilerin, küçük-burjuvazinin çıkarlarını yansıttıklarını ve destek olduklarını anlarsak, o zaman, onlara karşı tavrımız değişik olmalıdır ve onlara şunu sormalıyız: *İşçi sınıfının, küçük-burjuvaziye ve programlarına karşı tavrının ne olması gerekir?* Bu soruya, bu sınıfın ikili niteliği gözönünde tutulmadan cevap verilemez (Rusya'da bu ikililik, büyük burjuvaziyle küçük-burjuvazi arasındaki uzlaşmaz çelişkinin pek gelişmemiş olması nedeniyle özellikle belirgindir). Bu sınıf, genel demokratik talepler ileri sürdüğü, yani, ortaçağın ve serfliğin bütün kalıntılarına karşı mücadele ettiği ölçüde ilericidir. Bir küçük-burjuvazi olarak ayakta kalmak için mücadele verdiği ve ülkenin burjuva çizgilerdeki genel gelişmesini geciktirmeye ve geriye döndürmeye çalıştığı oranda gericidir. Verilmiş-toprakların o ünlü elden çıkarılmazlığı gibi bu tür gerici taleplerin üstü ve ayrıca köylüler üzerinde vesayet için diğer bir çok tasarının da üstü, genellikle emekçileri korumak konusunda görünüşte haklı sözlerle örtülmüştür. Fakat gerçekte bunlar hiç kuşkusuz yalnızca emekçilerin durumunu kötüleştirmekte ve aynı zamanda kurtuluş için mücadelelerinde onları engellemektedir. Küçük-burjuva programının bu iki yanı arasında kesin bir ayırım yapılmalı, ve bu teorilerin herhangi bir şekilde sosyalist nitelikte olduğunu reddederken ve bunların gerici yanlarıyla mücadele ederken, demokratik yanlarını da unutmamalıyız. Marksistler küçük-burjuva teorileri tamamen reddederler buna rağmen, bu, programlarına demokratizmi koymalarını engellemez, fakat tersine demokratizmi daha da kuvvetle vurgulamalarını gerektirir, bunu göstermek için bir örnek vereceğim. Sürekli olarak, küçük burjuva sosyalizmi temsilcilerinin teorik sermayesini oluşturan üç temel teze, yani, toprak yetersizliği, yüksek ödemeler ve yetkililerin zulmüne yukarıda değinmiştik.

Bu kötülüklerin ortadan kaldırılması talebinde, sosyalist hiç bir şey kesinlikle yoktur. Çünkü bunlar mülksüzleştirmeyi ve sö-

mürüyü zerre kadar açıklamazlar ve bunların ortadan kaldırılması, sermayenin emeği ezmesini zerre kadar etkilemeyecektir. Fakat bunların ortadan kaldırılması, bu ezilmeyi, onu ağırlaştıran ortaçağ döküntülerinden kurtaracak ve işçilerin sermayeye karşı doğrudan doğruya müacedelesini kolaylaştıracak, bu nedenle de, demokratik bir talep olarak işçilerin en enerjik desteğini kazanacaktır. Genel bir deyişle ödemeler ve vergiler sorunu, ancak küçük-burjuvazinin özel bir önem verebileceği sorundur. Fakat Rusya'da köylülerin yaptıkları ödemeler, bir çok bakımdan yalnızca serfliğin kalıntılarıdır. Örneğin, hemen ve hiçbir koşul öne sürülmeden ortadan kaldırılması gerekli olan toprağı rehinden kurtarma ödemeleri böyledir. Yalnız ve yalnız köylülerin ve küçük kasabalar halkının ödedikleri, fakat «soyluların» muaf tutuldukları vergiler de böyledir. Sosyal-demokratlar, ekonomik ve siyasal durgunluk yaratan bu ortaçağ ilişkileri kalıntılarının ortadan kaldırılması talebini her zaman destekleyeceklerdir. Aynı şey toprak yetersizliği içinde söylenebilir. Bu konudaki hayıflanmaların burjuva niteliğini zaten uzun uzadıya ispatlamış bulunuyorum. Hiç kuşkusuz, Köylü Reformu, örneğin toprakların köylülerden koparılıp alınmasına (94) izin vermekle, köylüleri, toprak sahiplerinin yararına olarak kesinlikle soymuş, doğrudan doğruya (köylülerden toprağı kaçırarak) yada dolaylı olarak (verilmiş-toprakların sınırlarının çizilmesindeki zekice bir yolla) bu muazzam gerici güce hizmet etmiştir. Sosyal-demokratlar, ellerinden alınmış olan toprakların köylülere derhal geri verilmesi ve beylerin toprak mülkiyetinin —feodal kurumların ve geleneklerin bu kalesinin— bütünüyle ortadan kaldırılması için bütün gayretleriyle ısrar edecek lerdir. Toprağın ulusallaştırılmasıyla çakışan bu son nokta sosyalist denebilecek hiç bir şeyi içermez, çünkü ülkemizde daha şimdiden biçimlenmekte olan kapitalist tarım ilişkileri bu durumda daha hızlı ve daha bol olarak gelişecektir. Fakat bu toprak sahibi olan soyluların gücünü bütünüyle kurabilecek tek bir tedbir olarak, demokratik bakımdan son derece önemlidir. Son olarak, hiç kuşkusuz, yalnızca Yujakov'lar, V.V.'ler, köylülerin kendi öz hak-

larından yoksun oluşlarından, mülksüzleştirilmelerinin ve sömürülmelerinin nedeni olarak sözedebilirler. Köylülüğün bürokrasi tarafından ezilmesine gelince, bu, yalnız tartışma götürmez bir gerçek değil, aynı zamanda salt baskıdan da öte bir şeydir; bu köylülere, toprak beyleri olan soylulara bağlılığı çok doğal kabul edilen, genel yurttaşlık hakları ancak özel bir lütuf olarak verilen (örneğin iç göç (*)), her memurun, sanki onlar islâhevinde(**) kalıyorlarmış gibi iş yükleyebileceği «aşağılık bir ayak takımı» olarak bakmaktır. Sosyal-demokratlar, köylülerin yurttaşlık haklarının tam olarak tekrar verilmesi, soyluların bütün ayrıcalıklarının tam olarak ortadan kaldırılması, köylüler üzerindeki bürokratik vesayete son verilmesi ve köylülerin kendi işlerini bizzat kendilerinin yönetme hakkına sahip olması talebi çevresinde koşulsuz birleşmektedirler.

Genel olarak, Rus komünistlerinin, marksizm taraftarlarının kendilerine, herkesten fazla SOSYAL-DEMOKRAT adını vermeye hakları vardır: ve çalışmaları sırasında, *DEMOKRASİ* (***) nin muazzam önemini hiç bir zaman unutmamalıdırlar. Rusya'da, ortaçağın, yarı-feodal kurumlarının kalıntıları (Batı Avrupa ile karşılaştırıldığında) hala o kadar müthiş güçlüdürler ki, proletaryanın ve genel olarak halkın omuzlarında, bütün tabaka ve sınıflarda politik düşüncenin gelişmesini geciktiren öyle ezici bir boyunduruk-

(*) Burada, Tarım Bakanı Yermolof'un **«Kötü Ürün ve Halkın Çektiği Sıkıntılar»** adlı kitabında göçe karşı çıkarken ortaya koyduğu salt «Rusya» ya özgü olan feodal düşünüşünü hatırlatmadan geçemiyoruz. Yazar, Avrupa Rusya'sındaki toprak ağaları hala emeğe olan ihtiyaçlarını karşılayamazken, devlet'in göçe akılcı olarak bakamayacağını ileri sürmektedir. Gerçekten köylüler, aylak toprak ağalarını ve onların «Yüksek makamlardaki» uşaklarını beslemek için yaşamıyorlarsa kim için yaşıyorlar?

(**) İngiltere'de özellikle, şiddetli baskı ve sömürü altında tutulan yoksul ve kimsesizler **için kurulan atölyelere «islahevi» adı** veriliyordu. Marks, **Kapital'de bu sistemi tahlil etmiş** ve açıklamıştır —Yayıncı (Almanca ve İngilizce metinde bu dipnot yoktur. Fransızca metinde bulunduğundan alınmıştır.)

(***) Bu, çok önemli bir noktadır. Plehanof, devrimcilerimizin, «bir yanda, henüz bütünüyle ortadan kaldırılmamış olan eski ön yargılar, öte yanda da yeni programa ilişkin dar bir anlayış» gibi, «iki düşmanının» olduğunu ileri sürerken çok haklıdır. Bkz. Ek. III. — Yayıncı.

turlar ki, insan, bütün feodal kurumlara, mutlakiyetçiliğe, kast sistemine ve bürokrasiye karşı mücadelenin işçiler için müthiş önemi üzerinde ısrar etmekten başka bir şey yapamaz. Bu kurumların ne kadar korkunç gerici bir güç olduklarını, sermayenin, emeği ezmesini nasıl yoğunlaştırdıklarını, emekçilerin üzerinde ne kadar aşağılayıcı bir etki yaptıklarını, sermayeyi, emeğin sömürüsü açısından modern sınaî biçimlerden geri kalmayan, fakat kurtuluş uğruna mücadelenin önüne korkunç güçlükler çıkartarak bu sömürüyü artıran ortaçağ biçimlerinde nasıl tuttuğunu işçileri bütün ayrıntılarıyla göstermek gerekir. Gericiliğin bu temel direkleri (*) yıkılmadıkça, burjuvaziye karşı başarıyla sonuçlanacak bir mücadele vermelerinin kesin olarak olanaksız olacağını işçilerin kavramış olmaları gerekir. İşçiler bilmelidirler ki, gericiliğin bu temel direkleri yıkılmadıkça, burjuvaziye karşı başarılı bir mücadele vermeleri onlar için kesinlikle olanaksız olacaktır, çünkü bunlar var olmaya devam ettikçe, işçi sınıfının zaferi için desteği esas bir koşul olan Rus kır proletaryasının gücü, bilinçli ve ısrarlı bir protesto ve mücadeleye değil, ancak kuvvetli bir umutsuzluğa yetecektir ve Rus kır proletaryası hiç bir zaman ezilmişliğinden ve ürkekliğinden kurtulamayacaktır. İşte bunun içindir ki, radikal demokrasiyle yanyana mutlakiyete, gerici toplumsal taba-

(*) Devrimcilerimizin nisbeten pek az önem verdikleri özellikle etkili bir gerici kuruluş ta Rus Devlet'ini de facto yöneten yerli **bürokrasimizdir.** Özünde, orta sınıf aydınlarından oluşan bürokrasi gerek kökeni açısından, gerekse çalışmalarının amacı ve niteliği açısından bütünüyle burjuvadır. Fakat mutlakiyet ve toprak ağası soylularının önemli siyasal ayrıcalıkları, bu bürokrasiye özellikle zararlı nitelikler kazandırmıştır. Bürokrasi, toprak ağalığının ve burjuvazinin çıkarlarını bütünleştirmeyi kendisi açısından kutsal bir görev kabul eden, sürekli hareket durumundaki bir rüzgâr gülüdür. Bu feodal sempatilerini ve ilişkilerini işçileri ve köylüleri aldatmak için kullanan, emekçileri feodal toprak ağalarının eline teslim ederek, burjuvaziye karşı sonuna kadar savunmasız bırakarak, onları «aşağılık ayak takımı» durumuna düşüren tedbirleri uygulayabilmek için «Ekonomik açıdan zayıf olanları koruma», kulağa ve tefeciye karşı «Muhafızları» olarak hareket etme gerekçesinden yararlanan Yuduşka'dır ([95]). Bürokrasi, Batı Avrupa'nın usta gericilerinin deneyini özümlemiş ve Arakçeyef ([96]) plânlarını, halkı sevmek konusundaki sözlerin perdesi altında başarıyla gizleyen en tehlikeli bir ikiyüzlüdür.

ka ve kurumlara karşı mücadele vermek, işçi sınıfının dolaysız görevidir. Sosyal-demokratlar, bütün bu kurumlara karşı mücadelenin yalnızca burjuvaziye karşı mücadeleyi kolaylaştıran bir araç olarak gerekli olduğunu, işçilerin genel demokratik taleplerin gerçekleştirilmesine, yalnızca emekçilerin baş düşmanına karşı niteliği gereği salt demokratik olan bir kuruma karşı, bizde, Rusya'daki demokrasiyi feda etmeye ve işçileri ezmek, işçi sınıfı hareketinin doğuşunu daha da çok engellemek için gericilerle ittifaka girmeye özellikle eğilimli olan *Sermayeye* karşı zafere ulaşan yolu açmak için ihtiyaç duyduğunu, işçilere anlatmayı bir an bile elden bırakmadan, yukarıdaki görevi de işçilere anlatmalıdırlar.

Kanımca söylenenler, sosyal-demokratların mutlakiyete ve siyasal özgürlüğe karşı ve ayrıca da, son dönemlerde özellikle güçlenen, siyasal özgürlüğün kazanılması uğruna bütün devrimci grupların «birleşmesi»ni, «ittifakı»nı amaçlayan eğilime (97) karşı tavrını ortaya koymak için yeterlidir.

Bu eğilim oldukça tuhaf ve tipiktir.

Tuhaftır, çünkü, «ittifak» için öneriler belirli bir guruptan ya da şu veya bu noktada birleşen belirli programlara sahip belirli gruplardan gelmemektedir. Öyle olsaydı, ittifak sorunu, her ayrı durum için bir sorun, birleşen grupların temsilcilerinin çözüme kavuşturabilecekleri somut bir sorun olurdu. O zaman, hiçbir özel «birleşme» eğilimi olamazdı. Fakat böyle bir eğilim vardır ve ancak eskisinden kopmuş ve yeni hiçbir şeye bağlanmamış kişilerden gelmektedir. Mutlakiyete karşı mücadele verenlerin bu döneme kadar dayandıkları teori görüldüğü kadarıyle parçalanmakta esas olan mücadele için dayanışma ve örgütlenme koşullarını ortadan kaldırmaktadır. O halde, bu «birleşme taraftarları» ve «ittifak savunucuları», böyle bir teoriyi yaratmak için en kolay yolun, sosyalist ve sosyalist olmayan bütün öteki sorunlardan kaçınarak, onu mutlakiyete karşı bir protesto ve bir siyasal özgürlük talebi düzeyine indirgemek olduğuna inanmışa benziyorlar. Elbette ki, bu aptalca yanlışlık daha böyle bir birleşmenin ilk dene-

melerinde kaçınılmaz olarak kendiliğinden ortadan kalkacaktır.

Ama tipik olan şudur ki, bu «birleşme» eğilimi, militan, devrimci popülizmin politik bakımdan radikal demokrasiye dönüşmesi sürecindeki, yukarda özetlemeye çalıştığım bu süreçteki son aşamalardan birini temsil eder. Sosyal-demokrat olmayan bütün devrimci grupların sözü edilen bayrak altında kalıcı bir birliği, ancak, Rusya'da, eski «özel» koşullarla ilgili ön yargılara son verecek *demokratik* talepler konusunda kalıcı bir program hazırlandığı zaman olanaklı olacaktır. Hiç kuşkusuz sosyal-demokratlar böyle bir demokratik partinin kurulmasının ileri doğru atılmış yararlı bir adım olacağına elbette inanmaktadırlar. Onların popülistlere karşı çalışması, bu adımı daha da ileriye götürmeli, bütün ön yargı ve efsanelerin ortadan kaldırılmasını, sosyalistlerin, marksizm bayrağı altında toplanmasını ve öteki guruplar tarafından bir demokratik partinin kurulmasını kolaylaştırmalıdır.

İşçilerin, bağımsız bir işçi partisinde, bağımsız örgütlenmelerini esas kabul eden sosyal-demokratlar elbette böyle bir partiyle «birleşmezler», fakat, işçiler, demokratların gerici kurumlara karşı verdikleri bütün mücadeleleri son derece güçlü bir biçimde destekleyeceklerdir.

Popülizmin en bayağı küçük burjuva radikal teorisine dönüşerek yozlaşması —«halkın dostları», bunun (yozlaşmanın) en çarpıcı kanıtını verirler— bize, işçiler arasında mutlakiyete karşı savaşma fikrini yayanlar, aynı zamanda onlara toplumsal ilişkilerimizdeki —burjuva ideologlarının da siyasal özgürlükten yana çıkmalarına neden olan— uzlaşmaz niteliği açıklamazlarsa, emekçi halkın tümünün kurtuluşu için mücadele veren bir savaşçı olarak Rus işçisinin tarihsel rolünü açıklamazlarsa, ne kadar korkunç bir yanlışlık yapmış olacaklarını göstermektedir.

Çoğu zaman, sosyal-demokratlar, Marks'ın teorisini kendi tekellerine almakla suçlanmaktadırlar. Oysa ileri sürüldüğüne göre, onun ekonomi teorisini bütün sosyalistler kabul etmektedir. Ama su soru ortaya çıkmaktadır: Eğer. Rusya'da emekçilerin sömürülmesi, genel olarak ve herkes tarafından, toplumsal ekonomi-

nin burjuva örgütlenmesiyle değil de, fakat diyelim ki toprak yetersizliği, rehin bedel ödemeleri, ya da yöneticilerin zulmüyle açıklanıyorsa, işçilere değer biçimini, burjuva düzenin niteliğini ve proletaryanın devrimci rolünü anlatmanın ne anlamı kalmaktadır?

Eğer bu teori tamamen yerleşmiş fabrika işçileri sınıfına dahil olmayan «halk kitleleri»ni bir tarafa bırakalım, işçinin bile patronla ilişkisini açıklayamıyorsa (Rusya'da kapitalizm hükümet tarafından yapay olarak yerleştirilmiştir) işçiye sınıf mücadelesi teorisini anlatmanın ne anlamı var? Eğer ülkemizdeki insanlar, kapitalizmin ve onun yarattığı proletaryanın aracılığının dışında komünizme giden yolları bulmaya çalışıyorsa, Marks'ın ekonomik teorisi ve onun zorunlu sonucu, kapitalizm yoluyla komünizmin örgütleyicisi olarak proletaryanın devrimci rolü nasıl kabul edilebilir?

Açıktır ki bu koşullarda, işçiyi, siyasal özgürlük uğruna mücadele vermeye çağırmak onun ilerici, burjuvazi hesabına elini ateşe sokmasını istemekle birdir. Çünkü siyasal özgürlüğün, en başta burjuvazinin çıkarlarına yarayacağı, işçilerin durumlarını rahatlatmayacağı, fakat... yalnız onların *tam da bu burjuvaziye karşı* mücadele... koşullarını kolaylaştıracağı inkâr edilemez işin tipik yanı popülistlerle narodovoltsi'lerin bile bunu inkâr etmemeleridir. Bunu, sosyal-demokratların teorisini kabul etmedikleri halde, ancak işçiler arasında devrimci unsurlar bulunabileceğine deneysel olarak inandıkları için onların ajitasyonlarını işçiler arasında sürdüren sosyalistler için söylüyorum. Bu Sosyalistlerin teorisi, pratikleriyle çelişmektedir ve bunlar, işçilerin zihnini dolaysız görevlerinden, yani *SOSYALİST BİR İŞÇİ PARTİSİ ÖRGÜTLEMEK* (*) ten başka yana çekerek çok ciddi bir hata işlemektedirler.

(*) İşçinin, mutlakiyete karşı harekete geçirilmesi gerektiği sonucuna şu iki yoldan varılabilir: Ya işçiye, sosyalist bir düzen için mücadelenin tek savaşçısı olarak bakarak ve bu nedenle siyasal özgürlüğü, onun mücadelesini kolaylaştıran koşullardan birisi kabul ederek - bu sosyal - demokratların görüşüdür -, ya da ona yalnızca mevcut düzende en çok acı çeken, kaybedecek daha fazla bir şeyi olmayan mut-

Bu yanlışlık, burjuva toplumunun uzlaşmaz sınıf çelişkilerinin hâlâ pek gelişmemiş oldukları ve feodalizm tarafından örtbas edildikleri, feodalizmin bütün aydınların ortaklaşa protesto ve mücadelesine yol açıp böylece aydınlarımızda kendilerine özgü demokratik bir yan olduğu ve liberallerin düşünceleriyle sosyalistlerin düşünceleri arasında derin bir uçurum bulunmadığı hayalini yarattığı bir dönemde, doğal olarak ortaya çıkmış olan bir yanlışlıktı. Ekonomik gelişmenin, daha önceleri, Rusya'da kapitalizm için bir temel olduğunu reddedenlerin bile, kapitalist gelişme yoluna girdiğimizi kabul edecekleri kadar gelişmiş olduğu bugünse, bu konudaki bütün hayalleri artık olanaksızdır. «Aydınlar»ın bileşimi, tıpkı maddi değerlerin üretimi ile uğraşan toplumun bileşimi kadar son derece açık bir biçim almaktadır: Toplumu, kapitalist yönetir ve hükûmet ederken, aydınlar arasındaysa modayı, hızla büyüyen kariyeristler ve, burjuva uşakları sürüsü yaratır. Bunlar, memnun ve tatmin olmuş, bütün çılgınca fantazilere yabancı ve ne istediklerini çok iyi bilen «aydınlar»dır. Radikallerimiz ve liberallerimiz, bu gerçeği inkâr etmekten de öte, onu güçlü bir biçimde vurguluyorlar, onun ahlâka aykırılığını ispatlamaya, onu lanetlemeye çalışıyorlar, mahkûm etmek, uyandırmak, ve yok etmek için ellerinden geleni yapıyorlar. Burjuva aydınlarını, burjuvalıklarından dolayı *utandırma* yolundaki bu safça çabalar, küçük-burjuva iktisatçılarımızın, burjuvazimize («ağabeyler»in deneyini hatırlatarak) halkın yıkıma uğramasına, kitlelerin yoksulluğuna, işsizliğine ve açlığına doğru ilerlediği hikâyesini anlatarak onu korkutmak çabaları kadar gülünçtür; burjuvazinin ve onun ideologlarının bu yargılanışı, insana, nehre atılmaya mahkûm edilen turna balığının yargılanışını hatırlatmaktadır. Bu sınırların ötesinde, ilerleme, bilim, gerçek, halk vb. konusunda sayısız gezevelikler döktüren ve hiç bir uyumsuzluğun, bunalımın,

---

lakiyete karşı en kararlı mücadele verecek biri olarak başvurarak. Fakat bu, işçiyi, bütün «halkın» mutlakiyete karşı dayanışma içinde olması nedeniyle, burjuvaziyle proletarya arasındaki uzlaşmaz çelişkiyi görmek istemeyen burjuva radikallerinin kuyruğuna takılmaya zorlamak anlamına gelecektir.

karamsarlığın ve tembelliğin olmadığı ve bütün kalplerin demokrasi aşkıyla yandığı 1860 yıllarının geçip gitmesine yakınmaktan hoşlanan, liberal ve radikal «aydınlar» başlar.

Bu baylar kendilerine özgü basitlikleriyle, o zamanlarda hüküm süren dayanışmanın nedeninin, o dönemler mevcut olan, fakat bir daha geri gelmemek üzere geçip gitmiş bulunan maddi koşullar olduğunu anlamayı reddetmektedirler: O zamanlar, serflik, herkesi —biraz biriktirmiş ve rahat yaşamak isteyen serf— kâhyayı; haraç aldığı, işlerine karıştığı ve onu işinden kopardığı için beyden nefret eden girişimci mujiği; artık proleterleşmiş malikâne — serfini ve tüccara köle olarak satılan proleterleşmiş mujiği eşit oranda eziyordu. Serflik, imalâtçı tüccara ve işçiye, el -zanaatçısına ve taşarona acılar getirmiştir. Bütün bu insanları birbirlerine yakınlaştıran tek bağ, feodalizme karşı duydukları düşmanlıktır. Bu görüş birliğinin ötesinde en keskin ekonomik, uzlaşmaz çelişkiler başlıyordu. Bugün, bu uzlaşmaz çelişkiyi böyle muazzam ölçüde gelişmiş olduğu günümüzde bile görmemek için, durumun mücadele gerektirdiği bir zamanda herkesin, *İSTEYEREK* ya da *İSTEMEYEREK* burjuvaziye körükörüne uşaklık eden bir memur durumuna düşmemek için proletaryadan yana tavır almasını gerektirdiği bir zamanda, daha önceki görüş birliği günlerinin tekrar geri gelmesi uğruna gözyaşı dökmek için, insanın nasılda tatlı hayallerle uyutulmuş olması gerekir.

«Halkın çıkarları»na ilişkin parlak sözlere inanmayı reddeder ve daha derinlere inmeye çalışırsanız, küçük-burjuvazinin («kendi deyişlerine göre «halkın») ekonomisini çeşitli masum ve geliştirici tedbirlerle iyileştirme, destekleme ve onarmayı düşleyen ve, var olan üretim ilişkileri altında bu tür geliştirici tedbirlerin biricik etkisinin kitleleri daha da proleterleştirmek olacağını kavramak yeteneğinden bütünüyle yoksun olan, tam anlamıyla, küçük-burjuva ideologlarıyla uğraştığınızı göreceksiniz. Aydınlarımızın sınıfsal niteliğini açığa vurma konusunda bu kadar çok iş yaptıklarından ve böylece küçük üreticilerimizin küçük-burjuva oldukları ko-

nusundaki marksist teoriyi pekiştirdiklerinden dolayı, «halkın dostları» na mutlaka teşekkür etmeliyiz. Onlar, eskiden beri, Rus sosyalistlerinin zihinlerini karıştırmış olan eski hayal ve efsanelerin dağılmasını kaçınılmaz olarak hızlandırmak zorundadırlar. «Halkın dostları», bu teorileri o kadar karmakarışık etmişler, tüketmişler ve kirletmişlerdir ki, bu teorileri savunan Rus sosyalistleri, şu karşı konulmaz, ikilemle karşı-karşıya kalmışlardır: Ya bunları düzeltmek, ya da bütünüyle terketmek ve kendini beğenmiş bir ciddiyetle, *urbi et orbi* (*), zengin köylülerin geliştirilmiş aletler satın aldığını ilan eden ve bütün ciddiyetleriyle, kumar masalarında oturmaktan bıkmış kişileri alkışla karşılamamız gerektiğine inandırmaya çalışan bayların kullanımına bırakmak. İşte bu çabayla, «halkın dostları», bir «halk sistemi»nden ve aydınlardan sözetmekte, yalnızca bütün ciddiyetleriyle değil, ayrıca gösterişçi, heybetli cümleler kullanarak engin ideallerden hayattaki sorunların ideal bir biçimde ele alınmasından sözetmektedirler!...

Sosyalist aydınlar, ancak hayallerini terkettikleri, Rusya'nın istenen değil gerçek gelişmesinde, olanaklı olan değil, gerçek toplumsal ekonomik ilişkilerinde destek aramaya başladıklarında verimli bir çalışma yapmayı umut edebilirler. Ayrıca aydınların *TEORİK* çalışmaları, *Rusya'daki ekonomik uzlaşmaz çelişkilerin bütün biçimlerinin ve ardından gelen gelişmelerinin incelenmesine yönetilmelidir; siyasal tarihin, hukuksal düzenin, özelliklerinin, ya da yerleşmiş teorik ön yargının onu gizlediği her yerde bu uzlaşmaz çelişkiyi açığa çıkarmaları gerekir. Gerçeklerimizin belirli bir üretim ilişkileri sistemi olarak bütün bir tablosunu sunmaları, çalışan halkın sömürülmesinin ve mülksüzleştirilmesinin bu sistem altında zorunlu olduğunu göstermeleri, ekonomik gelişme tarafından belirtilen bu sistemden çıkış yolunu da göstermeleri gerekir.*

Rusya tarihinin ve gerçekliklerinin ayrıntılı bir incelenmesi temeline dayanan bu teori, proletaryanın taleplerine cevap ver-

(*) Herkese karşı — Yayıncı.

melidir. Bu teori, bilimin gereklerini yerine getirirse, proletaryanın protestocu düşüncesinin her uyanışı, bu düşünceyi, kaçınılmaz olarak sosyal-demokrasi yoluna itecektir. Bu teorinin geliştirilmesinde ne kadar ileri adım atılırsa, sosyal-demokrasi de o kadar hızlı gelişecektir. Çünkü kurulu düzenin en usta bekçileri bile, proletarya düşüncesinin uyanışına engel olamazlar, engel olamamalarının nedeni bizzat bu düzenin zorunlu ve kaçınılmaz olarak üreticilerin en yoğun mülksüzleştirilmelerini, proletaryayla, proletaryanın yedek ordusunun sürekli gelişmesini birliğinde getirir. Bu, toplumsal zenginliğin gelişmesine, üretici güçlerdeki dev büyümeye, emeğin, kapitalizm tarafından toplumsallaştırılmasına paralel yürür. Bu teoriyi geliştirmek için ne kadar çok şey yapılması gerekirse gereksin, bunu ancak ve ancak sosyalistler yapacaklardır. Bunun güvencesi, tek bilimsel yöntem olan, her programın gerçek süreci tam olarak formüle etmesini gerektiren materyalizmin onlar arasında yaygınlaşmasıdır; bunun güvencesi, bu düşünceyi benimseyen sosyal-demokrasinin başarısıdır da. Bu başarı, liberallerimizle demokratlarımızı öylesine harekete geçirmiştir ki, bir marksistin dediği gibi, aylık dergileri bile can sıkıcı olmaktan çıkmıştır.

Sosyal-demokratların teorik çalışmasının gerekliliğini, önemini ve muazzam kapsamını böylece vurgularken, hiçbir şekilde çalışmanın *PRATİK* çalışmanın önünde yürüyeceğini (*) anlatmak istemiyorum. Özellikle, bu sonuncunun, birincisi tamamlanıncaya kadar ertelenmesi gerektiğini de anlatmak istemiyorum. Ancak «sübjektif toplumbilim yöntemi»nin hayranları, ya da ütopik sosyalizmin izleyicileri böyle bir sonuca varabilirler. Hiç kuşkusuz, sosyalistlerin görevinin ülke için (gerçek olandan) «farklı» «gelişme yolları» aramak olduğu varsayılırsa, o zaman, doğal olarak, pra-

(*) Tersine, pratik propoganda ve ajitasyon çalışması her zaman ön plâna alınmalıdır. Çünkü birincisi, teorik çalışma ancak pratik çalışmanın ortaya çıkardığı sorulara cevap sağlar, fakat ikincisi sosyal-demokratlar ellerinde olmayan nedenlerden dolayı kendilerini öyle sıkça teorik çalışmaya vermeye zorlanmaktadırlar ki pratik çalışmanın olanaklı olduğu her anı çok iyi değerlendirmektedirler.

tik çalışma, ancak felsefe konusundaki dehalar, bu «farklı yolları» buldukları ve işaret ettiklerinde olanaklı olur, tersine olarak da, bu yollar bir defa bulundu ve belirtildi mi, teorik çalışma sonuçlanır ve «vatan»a, «yeni bulunan» «farklı yollar»da yön verecek olanların çalışmaları başlar. Sosyalistlerin görevi, *gerçek* toplumsal ve ekonomik gelişme yoluna çıkan fiilî ve gerçek düşmanlarına karşı gene gerçek mücadelesinde proletaryanın ideolojik önderleri olmak olduğu zaman, durum bütünüyle farklıdır. Bu koşullarda teorik ve pratik çalışma ak saçlı Alman sosyal-demokratı Liebknecht tarafından haklı olarak şöyle tanımlanan tek bir çalışmada kaynaşır:

Studieren, Propagandieren, Organisieren (*)

Yukarıda üzerinde durulmuş olan teorik çalışma olmadan ideolojik bir önder olamazsınız, bu çalışmayı davanın ihtiyaçlarını karşılamaya yöneltmeden, işçiler arasında bu teorinin sonuçlarının propagandasını yapmadan ve onların örgütlenmesine yardımcı olmadan ideolojik önder olamayacağınız gibi.

Görevin böyle ortaya konulması sosyal-demokrasiyi, sosyalist grupların çoğu zaman acısını çektikleri kusurlardan, yani dogmatizm ve sekterlikten korumaktadır.

Bir öğretinin en üst ve tek ölçütünün gerçek toplumsal ve ekonomik gelişme sürecine uygunluğu olduğu yerde, doğmatizm olamaz; görev, proletaryanın örgütlenmesini ilerletmek olunca ve bu nedenle de, «aydınların» rolünü, gene aydınlar arasında özel önderler çıkmasını gereksiz kılmak olunca, sekterlik olamaz.

Bu nedenle, çeşitli teorik konular üzerinde, marksistler arasında görüş ayrılıkları olmasına karşın siyasal çalışma yöntemleri, gurup ortaya çıktığından bu yana hiç değişmemiştir.

Sosyal-demokratların siyasal çalışması Rusya'daki işçi sınıfı hareketinin gelişmesini ve örgütlenmesini ilerletmek, bu hareketi içinde bulunduğu yönlendirici bir düşünceden yoksun, dağınık protesto, «isyan» ve grev girişimleri durumundan çıkararak, BÜTÜN

(*) inceleme, propaganda, örgütlenme —Yayıncı

Rusya İşçi SINIFININ, burjuva düzenine karşı yöneltilmiş, mülksüzleştirenlerin mülksüzleştirilmesine ve emekçilerin ezilmesine dayanan toplumsal düzenin ortadan kaldırılmasına çalışan örgütlü bir mücadeleye dönüşmektedir. Bu çalışmaların temelinde yatan şey, marksistlerin, Rus işçisinin, Rusya'nın bütün emekçi ve sömürülen halkının tek ve doğal temsilcisi olduğu konusundaki ortak inançlarıdır (*).

Doğal, diyoruz, çünkü serf ekonomisinin can çekişmekte olan kalıntılarını gözönünde tutmazsak, Rusya'daki emekçilerin sömürülmesi *heryerde kapitalist niteliktedir*. Fakat, üretici kitlelerin sömürülmesi küçük-çaplı, dağınık ve gelişmemişken, fabrika proletaryasının sömürülmesi büyük-çaplı, toplumsallaşmış ve yoğunlaşmıştır. Birinci durumda, sömürü, hâlâ, emekçi halkın ve ideologlarının emekçi halkı ezen düzenin özünü kavramasına, bu düzenden çıkış yolunun nerede ve nasıl bulunabileceğini kavramasına engel olan ortaçağ biçimlerine, çeşitli siyasal, hukuksal ve geleneksel tuzaklara, hile ve oyunlara dört elle sarılmıştır. İkinci durumdaysa, tersine, sömürü bütünüyle gelişmiştir ve hiç bir kafa karıştıran ayrıntı olmadan saf biçimiyle ortadadır. İşçi *Sermaye* tarafından ezildiğini ve mücadelesinin burjuva *sınıfına* karşı verilmesi gerektiğini görmeden edemez. Ve acil ekonomik ihtiyaçlarının karşılanmasını, maddi koşullarının iyileştirilmesini amaçlayan bu mücadele, işçilerin mutlaka örgütlenmelerini gerektirir ve kaçınılmaz olarak, kişilere karşı değil, bir *sınıfa*, emekçi halka yalnız fabrikalarda değil, fakat her yerde baskı ve ezen sınıfa karşı bir savaş durumuna gelir. İşte bunun içindir ki fabrika işçisi, bütün sömürülen nüfusun en başta gelen temsilcisinden başka bir şey değildir. Örgütlü, sürekli bir mücadeledeki bu temsilcilik işlerini yerine getirebilmesi için, onu «geleceğe ilişkin görüntülerle» heyecanlandırmak hiç de gerekli değildir. Gerekli olan bir şey varsa, o da, ancak, *onun kendi durumunu kavrama-*

(*) Rusya'nın geleceğteki insanı mülk'tir - köylü sosyalizminin temsilcileri, sözcüğün en geniş anlamıyla *popülister* böyle düşünüyordu. *Rusya'nın geleceğteki insanı işçidir* Sosyal - demokratlar böyle düşünüyorlar. Bir el-yazmasında, marksist görüş böyle formüle edilmişti.

sını, onu ezen düzenin siyasal ve ekonomik yapısını, bu düzendeki uzlaşmaz sınıf çelişkilerinin zorunluluğunu ve kaçınılmazlığını kavramasını sağlamaktır. Fabrika işçisinin, genel kapitalist ilişkiler sistemi içerisindeki bu durumu, onu, işçi sınıfının kurtuluşu uğruna mücadelenin tek savaşçısı yapar. Çünkü yalnızca kapitalizmin gelişmesinin daha yüksek aşaması, büyük-çaplı makineli sanayi, bu mücadele için gerekli olan maddi koşulları ve toplumsal güçleri doğurur. Kapitalist gelişme biçimlerinin geri olduğu bütün diğer yerlerde, bu maddi koşullar mevcut değildir. Üretim binlerce küçük işletme arasında dağılmıştır (ve bunlar en eşitlik yanlısı ortaklaşa toprak *mülkiyeti* biçimlerinde bile, dağınık *işletmeler* olmaktan çıkmazlar), çünkü sömürülenlerin çoğu hâlâ küçük işletmelere sahiptir ve böylece mücadele etmeleri gereken bu aynı burjuva düzenine bağlanmışlardır.. Bu durum, kapitalizmi ortadan kaldırabilecek toplumsal güçlerin gelişmesini geciktirir ve ona engel olur. Dağınık, kişisel, küçük-çaptaki sömürü emekçileri bir yere bağlar, onları böler, sınıf dayanışması bilinçli olmalarını engeller. Baskının nedeninin şu ya da bu birey değil, fakat bütün ekonomik sistem olduğunu kavramış olsalar bile, birleşmelerini engeller. Büyük-çaplı kapitalizmse, tam tersine, kaçınılmaz olarak bütün işçilerin, eski toplumla, belirli bir yerle ve belirli bir sömürücüyle olan bağlarını kesip atar; onları birleştirir, düşünmeye zorlar ve örgütlü bir mücadeleye girişmelerini olanaklı kılan koşullar içerisine çeker. İşte bu yüzden sosyal-demokratlar bütün dikkatlerini ve bütün çalışmalarını işçi sınıfı üzerinde yoğunlaştırırlar. İşçi sınıfının ileri temsilcileri, bilimsel sosyalist düşünceleri, Rus işçisinin tarihsel rolü düşüncesini noksansız olarak kavradıkları zaman, bu düşünceler yaygınlaştığı, işçilerin bugünkü dağınık ekonomik mücadelesini, bilinçli sınıf mücadelesine dönüştürmek için işçiler arasında sağlam örgütler kurulduğu zaman — işte ondan sonra Rus *İŞÇİSİ*, bütün demokratik unsurların önderliğini yaparak mutlakiyeti yıkacak ve *RUS PROLETARYASINI (BÜTÜN ÜLKELERİN* proletaryasıyla yan yana) *açık siyasal mücadelenin düz yolundan MUZAFFER KOMÜNİST DEVRİME* götürecektir.

SON 1894

ными коллективами при самых уравнительных формах общинного землепользования, эксплуатируемый большею частью владеет еще пре мущественно хозяйством и так. обр привязывается къ той самой бу рукавной системѣ, противъ к-рой должна вести борьбу: это задержи ваетъ и затрудняетъ развитіе тѣхъ соціальныхъ связи, к-рыя сво собны низвергнуть капитализмъ. Раздробленная, единичная, мелкая эксплуатація привязываетъ трудящихся къ мѣсту, развращаетъ ихъ, не даетъ имъ возможности уразумѣть своей классовой солидарнос ти, не даетъ возможности объединиться, понявъ, что причина угне тенія—не та или другая личность, а вся хозяйственная систе ма. Напротивъ, крупный капитализмъ неизбѣжно разрываетъ всякую связь рабочаго со старымъ обществомъ, съ опредѣленнымъ мѣстомъ и опредѣленнымъ эксплуататоромъ, объединяетъ его, заставляетъ мыс лить и ставитъ въ условія, дающія возможность начать организо ванную борьбу. На классъ рабочихъ и обращаютъ соціалъ-демокра ты все свое вниманіе и всю свою дѣятельность. Когда передо вые представители его усвоятъ идеи научнаго соціализма, идеи объ исторической роли русскаго рабочаго, когда эти идеи получатъ широкое распространеніе и среди рабочихъ создадутся проч ныя организаціи, преобразующія теперешнюю разрозненную экономичес кую войну рабочихъ въ сознательную классовую борьбу, - тогда русскій РАБОЧІЙ, подавшись во главѣ всѣхъ демократическихъ элементовъ, свалитъ абсолютизмъ и поведетъ РУССКІЙ ПРОЛЕТАРІАТЪ (рядомъ съ Пролетаріатомъ ВСѢХЪ СТРАНЪ) прямой дорогой открытой по литической борьбы къ ПОБѢДОНОСНОЙ

КОММУНИСТИЧЕСКОЙ РЕВОЛЮЦІИ.

Москва.
1894.

Lenin'in, «Halkın Dostları» Kimlerdir? ve Sosyal-Demokratlara Karşı Nasıl Mücadele Ederler, 1894 adlı kitabının teksir baskısının III. kısmının son sayfası.

Küçültülmüştür

EK : I

Ekteki tablo, metinde sözü edilen 24 bütçeyle ilgili verileri içermektedir.

Ostrogojsk kazasındaki 24 tipik köylü işletmesinin bileşimi ve bütçeleriyle ilgili derlenmiş veriler.

TABLONUN AÇIKLANMASI

1) İlk 21 sütun bütünüyle İstatistik Derlemesi'nden alınmıştır. 22 nci sütun Derleme'deki şu sütunları birleştirmektedir: çavdar, buğday yulaf, arpa, akdarı ve kara buğday; öteki tahıllar, patates, sebze ve saman (8 sütun). Saman ve sap dışında tahıldan elde edilen gelirin (sütun 23), nasıl hesaplandığı metinde açıklanmıştır. Sütun 24, Derleme'deki şu sütunları birleştirmektedir: At, sığır, koyun, domuz, kümes hayvanları, post ve yün, iç yağı ve et, süt ürünleri, tereyağı (9 sütun). Sütun 25—29, bütünüyle Derleme'den alınmıştır. Sütun 30—34 Derleme'deki şu sütunları birleştirmektedir. Çavdar, buğday, akdarı ve karabuğday, patates, sebze, tuz, tereyağı, iç yağı ve et, balık, süt ürünleri, votka, ve çay için harcamalar (12 sütun). Sütun 35, Derleme'deki şu harcamalarla ilgili sütunları birleştirmektedir: Sabun, gazyağı, mum, elbise ve kap-kaçak (4 sütun). Geriye kalan sütunlar açıklama gerektirmez.

2) Sütun 8 desiyatin olarak, kiralanmış toprakların verilmiş-topraklık içindeki ekilebilir-toprağa (Derleme'de bunun için özel bir sütun vardır) eklenmesiyle bulunmuştur.

3) «Gelir kaynakları» ve «harcama dağılımı» sütunlarındaki alt rakamlar dizisi, gelir ve harcamanın parasal kısmını göstermektedirler. 25—28 ve 37—42 sütunlarda, gelir (ya da harcama) bütünüyle parasaldır. Parasal kısım (yazar bunu ayrı olarak göstermiyor) gayrı safî gelirden hanedeki kişilerin tükettikleri miktarın çıkarılmasıyla hesaplanmıştır.

Hane sahiplerinin sayı ve grupları		Kadın ve erkeklerin sayısı	Erkek işçilerin sayısı	Tarım işçileri		Verilmiş-toprak (Des olarak)
				Ücretli emek kullanan hanelerin sayısı	Erkek ve kadın işçilerin sayısı	
		1	2	3	4	5
6 Zengin hane sahibi	Toplam	47	11	6	8	132,6
	İşletme başına ortalama	7,83	1,8	—	—	22,1
11 Orta halli hane sahibi	Toplam	92	26	2	2	101,2
	İşletme başına ortalama	8,36	2,4	—	—	9,2
7 Yoksul hane sahibi	Toplam	37	10	2	2	57,3
	İşletme başına ortalama	5,28	1,4	—	—	8,5
Toplam 24 hane sahibi	Toplam	176	47	10	12	291,6
	İşletme başına ortalama	7,33	1,9	—	—	12,1
2 Tarım işçisi (yoksul hane sahipleri gurubuna dahil)	Toplam	9	2	—	—	14,4
	İşletme başına ortalama	4,5	1	—	—	7,2

Kiraya verilen toprak		Sürülen toprağın miktarı	Yapı sayısı	Sanayi kuruluşları sayısı	Tarım aletlerinin sayısı	Hayvan (Baş)	
Haneler	Desiyatin					Koşum hayvanları	Büyükbaş hayvan toplamı
6	7	8	9	10	11	12	13
6	52,8	123,4	52	4	224	35	81
—	8,8	20,6	8,6	—	37,3	5,8	13,5
10	85,5	140,2	70	—	338	40	89,1
—	7,7	12,7	6,4	—	30,7	3,6	8,1
4	19,8	49,8	31	—	108	7	15,3
—	2,8	7,1	4,4	—	15,4	1	2,2
20	158,1	313,4	153	4	670	82	185,4
—	6,6	13	6,4	—	27,9	3,4	7,7
—	—	6,8	6	—	11	—	1,1
—	—	3,4	3	—	5,5	—	0,5

Hane sahiplelerinin sayı ve gurupları		Ruble olarak değeri						
		Yapılar	Diğer taşınmaz mallar	Tarım aletleri	Kapkacak	Elbiseler	Koşum hayvanı ve arılar	Toplam
		14	15	16	17	18	19	20
6 Zengin hane sahibi	Toplam	2696	2237	670,8	453	1294,2	3076,5	10427,5
	İşletme başına ortalama	449,33	372,83	111,80	75,5	215,7	512,75	1737,91
11 Orta halli hane sahibi	Toplam	2362	318	532,9	435,9	2094,2	2907,7	8650,7
	İşletme başına ortalama	214,73	28,91	48,44	39,63	190,38	264,33	786,42
7 Yoksul hane sahibi	Toplam	835	90	112,3	254	647,1	605,3	2543,7
	İşletme başına ortalama	119,28	12,85	16,04	36,29	92,45	86,47	363,38
Toplam 24 hane sahibi	Toplam	5893	2645	1316	1142,9	4035,5	6589,5	21621,9
	İşletme başına ortalama	245,55	110,21	54,83	47,62	168,14	274,56	900,91
2 Tarım işçisi (yoksul hane sahipleri gurubuna dahil)	Toplam	155	25	6,4	76,8	129,3	9,1	401,6
	İşletme başına ortalama	77,5	12,5	3,2	38,4	64,65	4,55	200,8

Kredi borçları toplamı (Ruble olarak)	Gelir Dağılımı							
	Tarımdan		Hayvan yetiştirmeden sağlanan	Bahçe ve arıcılık	Sanayilerden	Kuruluşlardan	Çeşitli gelirler	Toplam (Ruble olarak)
	Toplam	Tahıldan sağlanan						
21	22	23	24	25	26	27	28	29
80	61,2% 3861,7 1774,4	2598,2 1774,4	15,4% 972,6 396,5	4,3% 271	6,5% 412	5% 320	7,6% 482,2	100% 6319,5 3656,1
13,3	643,6	—	162,1	45,2	68,6	53,3	80,4	1053,2 609,3
357	60,7% 3163,8 899,9	2203,8 899,9	16,1% 837,5 423,2	0,7% 36,1	18,8% 979,3	—	3,7% 195,5	100% 5212,2 2534
32,4	287,7	—	76,1	3,2	89	—	17,8	473,8 230
233,6	48,7% 689,9 175,25	502,08 175,24	22,9% 324,2 216,6	1,9% 27	23,8% 336,8	—	2,7% 39	100% 1416,9 794,64
33,4	98,5	—	46,3	3,9	48,1	—	5,5	202,4 113,5
670,6	59,6% 7715,4 2849,54	5304,8 2849,54	16,5% 2134,3 1036,3	2,6% 334,1	13,3% 1728,1	2,5% 320	5,5% 716,7	100% 12948,6 6984,74
27,9	321,5	—	88,9	13,9	72	13,3	29,9	539,5 291,03
50	59,5 3	—	5,7 4,8	—	128,8	—	4	198 140,6
25	29,75	—	2,85	—	64,4	—	2	99 70,3

Hane sahiplerinin sayı ve grupları		HARCAMALAR					
			Gıda maddeleri				
					Bunun		
		Toplam	Bitkisel	Ötekiler	Süt, et v.b.	Tuz, votka, çay	Elbise ve ev ihtiyaçları
		30	31	32	33	34	35
6 Zengin hane sahibi	Toplam	29,2% 1500,6 218,7	823,8	676,8	561,3 103,2	115,5	8,2% 423,8 58,6
	İşletme başına ortalama	250,1	—	—	—	—	70,63
11 Orta halli hane sahibi	Toplam	37,6% 1951,9 257,7	1337,3 33,4	614,6	534,3 144	80,3	10,6% 548,1 49,5
	İşletme başına ortalama	177,45	—	—	—	—	49,83
7 Yoksul hane sahibi	Toplam	42,1% 660,8 253,46	487,7 160,96	173,1	134,4 53,8	38,7	14,6% 229,6 26,8
	İşletme başına ortalama	94,4	—	—	—	—	32,8
Toplam 24 Hane sahibi	Toplam	34,6% 4113,3 729,86	2648,8	1464,5	1230	234,5	10,1% 1201,5 134,9
	İşletme başına ortalama	171,39	110,37	61,02	51,25	9,77	50,06
2 Tarım işçisi (Yoksul hane sahipleri gurubuna dahil)	Toplam	81,7 50,7	72,1 42,5	9,6	6,1 4,7	3,5	14,9 4,6
	İşletme başına ortalama	40,85	—	—	—	—	7,45

DAĞILIMI								Net gelir (+), Açık (—)
Hayvan bakımı için	Canlı ve cansız tarım aletleri	Ücretli işçi ve çobanlar	Kira	Vergiler	Papazlara yapılan ödemeler	Çeşitli	Toplam (Ruble olarak)	
36	37	38	39	40	41	42	43	44
24,9% 1276,6	9,4% 484,5	13,5% 691,7	6,5% 332	4,9% 253,5	1,1% 56	2,3% 116,5	100% 5135,2 2211,5	+1184,3
212,76	80,75	115,29	55,33	42,25	9,33	19,42	855,86 368,6	+ 197,34
21,2% 1098,2	5% 256	0,9% 47,6	6,8% 351,7	4,9% 254,9	1,3% 69,9	11,7% 609,4	100% 5187,7 1896,7	+ 24,5
99,84	23,27	4,33	31,97	23,17	6,35	55,4	471,6 172,5	+ 2,19
15,6% 243,7	7,1% 110,6	1,6% 24,3	6% 94,5	6,5% 101,8	1,8% 28	4,7% 73,2	100% 1566,5 712,66	— 119,6
34,81	15,8	3,47	13,5	14,54	4	10,46	223,78 101,8	— 21,38
22,2% 2618,5	7,1% 851,1	6,4% 763,6	6,5% 778,2	5,1% 610,2	1,3% 153,9	6,7% 799,1	100% 11889,4 4820,86	+1059,2
109,1	35,46	31,82	32,43	25,43	6,41	33,29	495,39 200,87	+ 44,11
8	53,2	0,[illegible]	—	22,6	2,8	3,3	186,9 137,6	+ 11,1
4	26,6	0,2	—	11,3	1,4	1,65	93,45 68,8	+ 5,55

EK : II

Bay Struve, son derece haklı olarak, «Marks'ın sınıf mücadelesi ve devlet konusundaki öğretisi, Rus ekonomi—politikçisine bütünüyle yabancıdır» tezini N.—on'a yönelttiği eleştirinin temeli yapmaktadır. Bay Struve'nin, bu tek yazısını (dört sütunluk) Bay Krivenko gibi onun görüşlerinin bütününün değerlendirilmesinde temel alacak kadar cüret sahibi değilim. (Bay Struve'nin öteki yazılarını bilmiyorum); bu arada onun bütün tezlerine katılmadığımı da belirtmeliyim. Bu nedenle, bir bütün olarak yazısını değil, yalnızca ileri sürdüğü bazı temel tezleri destekleyebilirim. Fakat, durum ne olursa olsun, üzerinde durulan durum doğru olarak değerlendirilmiştir: Bay N.—on'un *temel yanlışı*, gerçekten de, kapitalist toplumun özünde bulunan sınıf mücadelesini anlayamamaktadır. Eğer bu tek yanlışı düzeltilmiş olsaydı, onun teorik önermelerinden ve araştırmalarından bile, zorunlu olarak sosyal-demokrat sonuçlar çıkarılmasını sağlamaya yetecektir. Sınıf mücadelesini gözden kaçırmak, gerçekten de marksizm konusunda büyük bir yanlış anlamayı —Marks'ın ilkelerinin sıkı sıkıya bir taraftarı olarak geçinmeye pek meraklı olduğuna göre, Bay N.—on'un daha da fazla suçlu sayılacağı bir yanlış anlamayı—açığa vurmaktadır. Az da olsa Marks konusunda bilgisi olan bir kişi, sınıf mücadelesi teorisinin, onun bütün görüşler sisteminin ağırlık noktası olduğunu reddedebilir mi?

Bay N.—on, hiç kuşkusuz, Marks'ın teorisini, örneğin Rusya tarihinin ve Rusya gerçeğinin olgularına uymadığı gerekçesiyle bu konu dışında kabul edebilirdi. Fakat o zaman, herşeyden önce, Marks'ın teorisinin sistemimizi açıkladığını ileri süremezdi. Bu teorinin ve kapitalizmin sözünü bile edemezdi. Çünkü teoriye tekrar biçim vermek, uzlaşmaz çelişkili ilişkileri ve sınıf mücadelesini içerisinde taşımayan farklı bir kapitalizm kavramı geliştirmek gerekirdi.

Durum ne olursa olsun, mutlaka bir koşul koyması ve yazarın neden marksizmin A'sını kabul ettikten sonra, B'sini kabul etmeyi istemediğini açık-seçik ortaya koyması gerekirdi. Bay N.—on bu tür bir şey yapmaya girişmemiştir.

Ve Bay Struve, çok haklı olarak, sınıf mücadelesini kavrayamamanın Bay N.—on'u bir *ütopyacı* yaptığı sonucuna varmıştır. Çünkü kapitalist toplumdaki sınıf mücadelesini görmezlikten gelen biri eo ipso (*) bu toplumun toplumsal ve siyasal hayatının bütün gerçek içeriğini de görmemezlikten gelir ve kendi özlemini gerçekleştirmeye çalışırken, yararsız istekler alanında dolaşıp durmaya kaçınılmaz olarak mahkum olur. Sınıf mücadelesini kavrayamamamış olması, onu bir *gerici* yapar. Çünkü «toplum»a ve «devlet»e, yani burjuva ideologlarına ve politikacılarına başvurmalar, yalnızca sosyalistlerin kafasını karıştırmaya ve proletaryanın en zararlı düşmanlarını müttefikler olarak kabul etmelerine yol açar. Bunlar işçilerin kurtuluş mücadelesini güçlendirerek açıklığa kavuşturacak ve örgütlenmesini geliştirecek yerde, *yalnızca* bu mücadeleyi engellemeye yarar.

Bay Struve'nin yazısının üzerinde durduğumuza göre, Bay N.—on'un, *Ruskoye Bogatstvo*'nun 6. sayfasındaki cevabının üzerinde durmadan geçemeyiz. (**)

Bay N.—on, fabrika işçilerinin sayısındaki yavaş artışa, nüfustaki büyümenin gerisinde kalan artışa ilişkin verileri aktararak şöyle iddia etmektedir: «Öyle anlaşılıyor ki, ülkemizde kapitalizm, 'tarihsel görevi'ni yerine getirmesi bir yana, kendi gelişmesini kendisi sınırlamaktadır. İşte bunun içindir ki, özellikle 'anavatanları için Batı Avrupa'nın izlediğinden ve hâlâ izlemekte olduğundan farklı bir gelişme yolu' arayanlar bin defa haklıdırlar.» (Ve bunu Rusya'nın aynı kapitalist yolu izlediğini kabul eden bir adam yazmaktadır!) Bu «tarihsel görev»in başarılamamasının nedeni,

---

(**) Genel olarak söylersek, Bay Nik. —on, **Ruskoye Bogatstvo**'daki makaleleriyle, anlaşılan, küçük - burjuva radikalizminden hiç de sanıldığı kadar uzak olmadığını, kendisinin de köylü burjuvazisinin büyümesinde (Sayı 6, S. 118 — «Köylüler» arasında gelişmiş aletlerin, fosfatlı gübrelerin v.b. yaygınlaşması) «**Bizzat köylülüğün**» (Toptan mülksüzleştirilen köylülük mü?) «içinde bulunduğu durumdan bir çıkış yolu bulma zorunluluğunu anlamadığını» gösteren belirtiler görebileceğini tüm gücüyle kanıtlamaya çalışıyor.

Bay N.—On'a göre «köylü topluluğuna düşman ekonomik akımın» (yani kapitalizmin), «Batı Avrupa'ya özgü olan ve Kuzey Amerika'da da özellikle güçlü olarak kendini göstermeye başlayan bu birleştiriciliğin bir kısmını bile sağlamadan, kendi varlığının temellerini ortadan kaldırmakta olmasıdır.»

Başka bir deyişle, kapitalizme bakış açısı, «kapitalizmin halkın hayatına sokulması» biçimindeki devlet sorununu çözüme kavuşturmaya kararlı bir bakanlık memurunun bakış açısı gibi olan ünlü Bay V.V .tarafından bulunan sosyal-demokratlara karşı standart bir iddia ile karşı karşıyayız; kapitalizm «kendi görevi»ni yerine getiriyorsa bırakın girsin; getiremiyorsa «dışarda tutun.» Bu zekice iddianın öteki bütün nitelikleri dışında, kapitalizmin «görevi» Bay V.V. tarafından çekilmez ve akıl almaz şekilde yanlış ve dar bir biçimde anlaşılmıştır. Anlaşılan bay N.—on'da bunu böyle anlamaktadır; ve gene, kuşkusuz bu baylar hiç te belli etmeden kendi dar görüşlülüklerini sosyal-demokratlara yüklemektedirler. Nasıl olsa legal basın sosyal-demokratlara kapalı olduğundan ölünün ardından iftira edercesine onları yermektedirler!

Marks'a göre, kapitalizmin ilerici ve devrimci etkinliği, onun, emeği toplumsallaştırarak aynı zamanda tam da bu üretim sürecinin mekanizmasıyla «işçi sınıfını eğitmesi, birleştirmesi ve örgütlemesinden», onları mücadele için eğitmesinden, «başkaldırmalarını» örgütlemesinden, onları «mülksüzleştirenleri mülksüzleştirmek», siyasal gücü almak ve üretim araçlarını «birkaç gaspedici»nin elinden alarak bütün bir topluma devretmek için birleştirmesinden ibarettir. (*Kapital*, 650) (98).

Marks, bunu işte böyle ortaya koyuyor. Doğal olarak, burada «fabrika işçilerinin sayısı» konusunda hiçbir söz edilmemiştir: Marks üretim araçlarının yoğunlaşmasından ve emeğin toplumsallaştırılmasından sözetmektedir. Bu ölçütlerin «fabrika işçilerinin sayısıyla» hiçbir ortak yanı olmadığı tamamen açıktır.

Ama, bizim istisnacı Marks yorumcularımız, bunu, yanlış bir biçimde, kapitalizm koşullarında emeğin toplumsallaştırılmasının, fabrika işçilerinin bir çatı altında çalışmasından ibaret olduğu

ve bu nedenle kapitalizmin yaptığı işlerin ilericilik derecesinin fabrika işçilerinin sayısıyla ölçüleceği anlamında yorumluyorlar!!! Eğer fabrika işçilerinin sayısı artıyorsa kapitalizm ilerici işlevini iyi yapıyor demektir; bu sayı azalıyorsa «tarihsel görevini kötü bir şekilde yerine getiriyor» demektir (Bay N. —on'un yazısında, S. 103) ve bu durumda «aydınlar»a «vatanları için başka yollar aramak» düşer.

Ve böylece, Rus aydınları «başka yollar» aramaya koyulurlar. Bu aydınları, onlarca yıldan beri bütün güçleriyle kapitalizmin işsizliğe ve buhranlara yol açtığından dolayı «yanlış» bir gelişme çizgisi olduğunu, ispatlamaya (*) çalışarak bu yolları aramakta ve bulmaktadırlar. 1880'de bir buhranla aynı biçimde 1893'te gene bir buhranla karşı-karşıya kaldık derler; artık bu yolu terketmenin zamanıdır, çünkü bizim için işlerin kötüye gittiğini herkes görmektedir.

Oysa Rus burjuvazisi bir masaldaki kedi gibi, «dinler ama yemeğe devam eder» (99). Gerçekte, korkunç kârlar artık kazanılamadığı zaman, işler «kötü» gitmektedir; böylece, bu burjuvazi liberallerle radikallerin söyledikleri türküyü tekrarlar ve elde varolan daha ucuz sermaye sayesinde, bütün gücüyle yeni demiryolları yapımına girişir. İşler «bizim için», kötü gitmektedir, çünkü «biz» eski yerlerde halkı zaten iyice soyduk ve şimdi artık bizi ticaret sermayesi kadar zenginleştirmeyecek olan sanayi sermayesi alanına girmeliyiz: Bu nedenle, «biz», yüzde yüz kâr getiren «ilkel birikimin» hala olanaklı olduğu, köylülükteki burjuva farklılaşmasının tamamlanmış olmaktan hala çok uzak olduğu Avru-

(*) Bu kanıtlar boşunadır, bunlar yanlış oldukları için değil, —halkın yıkıma uğraması, yoksullaşması ve açlığı, kapitalizmin şüphe götürmez ve kaçınılmaz olarak beraberinde getirdiği şeylerdir— tersine havaya söylemiş oldukları için boşunadır. «Toplum» demokrasi örtüsü altında bile plütokrasinin çıkarlarına hizmet eder ve hiç kuşkusuz, plütokrasi de kapitalizme karşı harekete geçecek değildir. «Hükümet» ... —bir muhalifin, Bay Mihayilovski'nin yorumunu aktaracağım: Hükümetimizin programlarını ne kadar az bilirsek bilelim, diye yazmış bir defasında, «Emeğin toplumsallaştırılması»nın bu programların içinde yer almadığından emin olacak kadar biliyoruz.

pa Rusya'sının doğu ve kuzey sınır bölgelerine gideceğiz. Aydınlar bütün bunları görmekte ve sürekli olarak «biz» yeniden bir iflasa doğru gidiyoruz diye gözdağı vermektedirler. Gerçekten de yeni bir iflâs yaklaşmaktadır. Küçük kapitalistler kitlesi büyük kapitalistler tarafından ezilmekte; köylü kitleleri de giderek burjuvazinin eline daha çok geçmekte olan tarımdan koparılmaktadırlar; sefalet, işsizlik ve açlık ölçülemeyecek derecede artmakta, —ve «aydınlar», vicdan rahatlığı içinde, kehânetlerini ileri sürmekte, dış pazarların bulunmayışını. kapitalizmimizin istikrarsızlığının kanıtı olarak göstererek, sürekli bu yolun yanlışlığından yakınmaktadırlar.

Oysa Rus burjuvazisi, «dinler ama yemeye devam eder». «Aydınlar» yeni yollar ararlarken, burjuvazi, burjuva düzeninin çekiciliklerini genç ülkelere taşıyarak ve buralarda da görülmemiş bir hızla bir sanayi ve tarım burjuvazisi yaratarak, üretici kitleleri sürekli açlık çeken işsizlerin saflarına fırlatarak kendine pazar yarattığı sömürgelerine gitmek üzere demiryolllarının yapımı için dev projelere girişmektedir.

Sosyalistler, yanlış yollar hakkında yakınmakla yetinmeye ve fabrika işçilerinin sayısındaki yavaş artışla kapitalizmin istikrarsız olduğunu ispatlamaya çalışmaya... gerçekten de devam edecekler midir!!?

Bu çocukça düşünceyi (*) ele almadan önce, Bay Nik. on'un, Bay Struve'nin yazısındaki eleştirdiği parçayı çok yanlış bir biçimde aktardığını belirtmek gerekir. Bu yazıda kelimesi kelimesine şunlar vardır :

«Yazar (yani Bay Nik.-on) Rusya'daki ve Amerika'daki nü-

(*) Kapitalizmin ilerici işlevi, emeğin toplumsallaştırılması derecesiyle değil, tersine, ulusal emeğin tek bir dalının gelişmesinin böyle dalgalanan bir göstergesiyle tanımlandığı zaman gerçekten bu fikre çocukça denmez de ne denir? Herkes bilir ki, kapitalist üretim tarzı altında, işçilerin sayısı son derece değişken bir sayıdan başka bir şey olamaz ve bunalımlar, yedek ordunun büyüklüğü, emeğin sömürülme derecesi,. yoğunluk derecesi v.b., v.b., gibi bir dizi ikinci derecedeki etkene bağlıdır.

fusun mesleki bileşimlerindeki farka işaret ederken —Rusya'da çalıştırılan toplam nüfusun (erwerbstätigen) (*) % 80'inin, Birleşik Devletler'deyse ancak %44'ünün tarımla uğraştığı kabul edilmiştir— Rusya'nın kapitalist gelişmesinin, %80 - %44 arasındaki bu farklılığı özellikle gidermeye çalışacağını; bunun, denilebilir ki, onun tarihsel görevi olduğunu görmemektedir.»

«Tarihsel görev» *sözcüğünün* burada çok yersiz olduğu düşünülebilir, ama Bay Struve'nin düşüncesi açıktır: Bay Nik.-on, Rusya'nın kapitalist gelişmesinin (bu gelişmenin gerçekten de kapitalist bir gelişme olduğunu bizzat kendisi de kabul etmektedir) kırsal nüfusu azaltacağını farketmemiştir, oysa, bu, kapitalizmin genel bir yasasıdır. Bu nedenle, bu itirazı çürütmek için, Bay Nik.-on'un *ya* 1) kapitalizmin bu eğilimini gözden kaçırmış olamayacağını, *ya da* 2) kapitalizmin hiçde böyle bir eğilim taşımadığını göstermesi gerekirdi.

Bunun yerine, Bay Nik.-on fabrika işçilerimizin sayısıyla ilgili verilerin (onun hesaplarına göre nüfusun %1'i) tahliline girişmektedir. Ama, Bay Struve fabrika işçilerinden mi sözetmektedir? Gerçekten de Rusya'da nüfusun % 20'sini, Amerika'da nüfusun %56'sını fabrika işçileri mi oluşturmaktadır? «Fabrika işçileri» kavramıyla «tarımla uğraşmayan nüfus» kavramları, aynı şeyler midir? Tarımla uğraşan nüfus oranının, Rusya'da da azalmakta olduğu reddedilebilir mi?

Bay Krivenko, aynı dergide, bu kısmı zaten çarpıtmış olduğundan dolayı, daha da zorunlu gördüğüm bu düzeltmeden sonra, Bay Nik.-on'un, «kapitalizmimizin kendi tarihsel görevini kötü bir biçimde yerine getirdiği» konusundaki görüşüne geçelim.

Birincisi, *Denemeler'in* (**) yazarının da yaptığı gibi, fabrika işçilerinin sayısını, kapitalist üretimde çalışan işçilerin sayısıyla aynı tutmak saçmadır. Bu, büyük-çaplı makina sanayiini kapitalizmin tam da başlangıcı olarak alan Rus küçük-burjuva ik-

(*) Metinde Almanca'dır, «Çalışanlar» anlamına gelir — Yayıncı.

(**) N.F. Danielson, **Reform Sonrası Toplumsal Ekonomimiz Üzerine Denemeler**, St. Petersburg, 1893 —Yay. (Fransızca ve Almanca metinde bu dipnot yoktur).

tisatcılarının yanılgısını tekrarlamak *(ve hatta derinleştirmek)* tir. Tüccarların malzemesiyle ve olağan ücretler karşılığında tüccarlar için çalışan milyonlarca Rus el-zanaatçısı kapitalist üretimle uğraşmıyor mu? Tarımdaki düzenli işçiler ve gündelikçiler patronlarından ücret almıyorlar mı ve onlara bir artık-değer sağlamıyorlar mı? Yapı sanayiinde çalışan işçiler (ki bu sanayi Rusya'da Reformdan bu yana hızla gelişmiştir) kapitalist sömürüye maruz kalmıyorlar mı? vb. (*)

(*) Burada, Bay Nik·—on'un «Kapitalizmin birleştirici özelliği»ni fabrika işçilerinin sayısıyla değerlendırme **yöntemini** eleştirmekle yetiniyorum. Rakamların tahliline giremiyorum, çünkü elimde Bay Nik. —on'un kaynakları bulunmamaktadır. Bununla birlikte insan Bay Nik· —on'un bu kaynakları seçerken hiç de talihli olmadığını belirtmeden geçemez· Önce, 1865'le ilgili verileri **Askeri İstatistik Derlemeleri**'nden, 1890'la ilgili olanlarıysa, 1894 **Fabrikalar ve Atölyeler Klavuzu**'ndan almaktadır. Bulduğu işçi sayıları, (maden işçileri dışında) sırasıyla 829.573 ve 875.764'tür, %5.5'luk bu artış, nüfustaki artıştan (61.420.000'den, 91.000.000'a, yani %48.1) çok daha azdır. Ama **bir sonraki sayfada** farklı rakamiar alınmaktadır: Gerek 1865 için, gerekse 1890 için, 1893 **Klavuz**'undan. Bu verilere göre, İşçilerin sayısı sırasıyla 392.718 ve 716.712'dir. %82'lik bir artış. Ama bu dolaylı vergi ödeyen sanayileri kapsamamaktadır, bu sanayilerdeki işçilerin sayısı (S. 104) 1865'de 186·053 ve 1890'da 144·332'ydi. Bu rakamları öncekilerle toplarsak aşağı'daki toplam işçi sayılarını elde ederiz (maden işçilerinin dışında): 1865'de 578.771 ve 1890'da 861-124 %48.1'lik bir nüfus artışıyla %48.7 lik bir artış. Öyleyse beş sayfalık bir yer içinde, yazar, bazıları %5'lik bir artış gösteren diğerleriyse % 48'lik bir artış gösteren veriler kullanmaktadır! Ve böyle çelişkili rakamlara dayanarak kapitalizmimizin istikrarsız olduğuna hükmetmektedir!!

Daha sonra, yazar Denemeler'de aktarılan (XI· ve XII. tablolar) ve işçi sayısının, üç yılda (1886 — 1889) nüfustaki büyümeyi çok aşan bir artışla %12—13 arttığını bize gösteren , İşçi sayısına ait verileri neden ele almamıştır? Çok kısa olduğunu söyleyebilir. Fakat en azından bu veriler karşılaştırılabilir ve daha güvenilir verilerdir. Bu bir, İkincisi kısa zaman aralığına karşın, yazarın kendisi de fabrika sanayiinin büyümesiyle ilgili bir yargıya varabilmek için bu verileri kullanmamış mıdır?

Açıktır kl, eğer ulusal emeğin yalnızca bir dalının durumunu belirtmek için İşçilerin sayısı gibi böyle dalgalanan bir gösterge kullanılmıyorsa, o veriler ancak sallantılı olabilir. Umutlarını —dehşetli ve inatçı bir mücadele olmadan kapitalizmimizin çökeceği, kendiliğinden un-ufak olacağı umutlarını —bu verilere dayandırmak için ve bu verileri, kapitalizmin ulusal emeğin bütün dallarındaki tartışılmaz hakimiyetinden ve gelişmesinden kuşku duymakta kullanmak için insanın gerçekten de saf bir hayalperest olması gerekir!

İkincisi fabrika işçilerinin sayısını (1.400.000), toplam nüfusla karşılaştırmak ve bu oranı yüzde olarak vermek saçmadır. Bu, yalnızca karşılaştırılamayacak büyüklükleri karşılaştırmak olur: Çalışabilir nüfusu çalışamayan nüfusla; maddi değerlerin üretiminde çalışanlarla, «serbest meslekleri» v.b. Fabrika işçilerinin her birisi, ailelerinde bulunan belli sayıda çalışmayan üyeyi beslemiyor mu? Fabrika işçileri —patronlarından ve bütün bu tüccarlar sürüsünden başka— bütün bu küspe yığınını fabrika nüfusuyla karşılaştırırken, tarımsal nüfusa dahil ettiğimiz bir sürü askeri, bir sürü memur vb. takımı —bu karman çorman yığını da— beslemiyorlar mı? Sonra, Rusya'da gene fabrika sanayiiyle karşılaştırılmaları ve tarımla birleştirilmeleri saçma olan balıkçılık vb. gibi sanayiiler yok mudur? Rusya'daki nüfusun mesleki bileşimi konusunda bir fikir edinmek istiyorsanız, birincisi; maddi değerlerin üretimiyle uğraşan nüfusu ayrı bir gurup olarak ayırmanız (böylece, bir yandan, çalışmayan nüfusu, öte yandan askerleri, memurları, papazları vb. buna katmamanız) gerekirdi; ve ikincisi de, bunları ulusal emeğin farklı dalları arasında guruplandırmaya çalışmanız gerekirdi. Bunun için veriler yoksa, nüfusun %1'inin (???!) fabrika sanayiinde çalışması konusunda saçma sapan şeyler ileri süreceğiniz yerde, böyle hesaplamalara (*) girişmekten kaçınmanız gerekirdi.

(*) Bay Nik. —on **Derlemeler** adlı eserinde böyle hesaplama yapmaya çalışmıştır, ama çok başarısız kalmıştır. 302. sayfada şunları okuyoruz :

«Son zamanlarda Avrupa Rusya'sının 50 eyaletindeki özgür işçilerin toplam sayısını saptamak için bir girişimde bulunulmuştur. (S. A. Korolenko, **Kiralanmış Emek**, St Petersburg, 1892) Tarım Bakanlığı'nın yaptığı bir araştırma, Avrupa Rusya'sının 50 eyaletindeki çalışabilir kırsal nüfusu 35.712.000 olarak hesaplamaktadır, oysa tarımda ve manüfaktürde, madencilikte, ulaşım ve öteki sanayilerde gerekli olan toplam işçi sayısı ancak 30.124.000 olarak hesaplanmaktadır. Öyle ki kesin olarak fazla olan işçilerin sayısı 5.588.000 gibi büyük bir rakama ulaşmaktadır. Ki, bu sayı, aileleriyle birlikte, kabul edilen standarda göre, 15.000.000 kişiden az olmayacaktır.» (S. 341'de tekrarlanmıştır.)

Eğer bu «araştırma»ya dönersek, yalnızca toprak ağalarının kullandıkları ücretle tutulmuş emeğin «araştırılmış» olduğunu göreceğiz; Bay S. Korolenko, bu araştırmaya Avrupa Rusya'sının «tarımsal ve sınaî» bir taramasını eklemiştir. Bu taramada,

Üçüncüsü —ve bu, kapitalizmin ilerici ve devrimci rolü üzerinde Marks'ın teorisinin en büyük ve en rezilce tahrifidir— «kapitalizmin birleştirici anlamı» nın yalnızca fabrika işçilerini birleştirmekle ifade edildiği düşüncesi, nereden aklınıza geldi. Marksizm konusundaki düşüncenizi *Otoçestveniye Zapiski*'nin emeğin toplumsallaştırılmasıyla ilgili yazılarından almış olmayasınız? Aynı zamanda da bunu, bir çatı altında çalışmakla bir tutmuş olmayasınız?

Ama hayır. Öyle görünüyor ki, Nik.-on bununla suçlanamaz, çünkü o *Ruskoye Bogatstvo*'nun 6. sayısındaki yazısının ikin-

(Bir araştırmaya dayanılarak değil, tersine daha önce varolan verilere dayanılarak) Avrupa Rusya'sının çalışan nüfusunu mesleğe göre sınıflandırmak için bir girişimde bulunulmuştur.

Bay S. A. Korolenko'nun vardığı sonuçlar şunlardır:

Avrupa Rusya'sının 50 eyaletindeki toplam işçi sayısı 35.712.000'dir. Bunların dağılımları şöyledir :

Tarım		27.435.400	30.124 (bin)
Özel ürünler ekimi		1.466.400	
Fabrika ve madencilik sanayi		1.222.700	
Yahudiler		1.400.400	
Kerestecilik	(Yaklaşık)	2.000 000	
Hayvan yetiştirme	»	1.000.000	
Demiryolları	»	200.000	
Balıkçılık	»	200.000	
Yerel ve dışarı işleri			
Avcılık, tuzakçılık ve			
Öteki işler		787.200	
	Toplam	35.712 100	

Böylece Bay Korolenko (doğru ya da yanlış) bütün işçileri, mesleklerine göre sınıflandırmıştır ama Bay Nik. —on keyfi olarak ilk üç başlığı alıyor ve 5·588.000 «kesinlikle fazla olan» (??) işçiden sözediyor!

Bu kusurun dışında, Bay Korolenko'nun hesaplarının son derece kaba ve hatalı olduğunu da belirtmeden geçemeyiz : Tarım işçilerinin sayısı, bütün Rusya için tek bir genel standarda uygun olarak hesaplanmıştır; üretici olmayan nüfus, ayrı olarak sınıflandırılmamıştır. (Bay Korolenko, bu başlık altında, *resmi anti-semitizme* uyarak ... Yahudileri sınıflandırmıştır! 1.400.000'den daha fazla üretici olmayan unsur olmalıdır: Tacirler, dilenciler, serseriler, suçlular vb.); el · zanaatçılarının sayısı(Son başlık: Dışarı ve yerel işler) akılalmayacak kadar düşüktür, vb. Böyle hesaplamaları hiç aktarmamak daha iyi olacaktır!

ci sayfasında, kapitalizmin emeği toplumsallaştırmasını noksansız bir biçimde tanımlamakta, bu toplumsallaştırmanın şu iki göstergesini doğru olarak belirtmektedir: 1) Bütün bir toplum için çalışmak ve 2) Emeğin ürününü ortaklaşa elde etmek amacıyla tek tek emekçilerin birleştirilmesi. Ama, durum böyle olunca, bu «tarihsel görev», kapitalizmin gelişmesi ve genel emeğin toplumsallaştırılmasıyla, fabrika işçilerinin ancak ön saftakiler rolünü, öncü rolünü oynadığı, genel olarak bir proletaryanın yaratılmasıyla yerine getirilirken, kapitalizmin «tarihsel görevi»ni fabrika işçilerinin sayısıyla değerlendirmek te ne oluyor? Hiç kuşkusuz, proletaryanın devrimci hareketinin aynı zamanda bu işçilerin sayısına, yoğunlaşmasına, onların gelişme derecelerine v.b. bağlı olduğu açıktır; ama bütün bunlar, bize, *kapitalizmin «birleştirici anlamı»nı, fabrika işçilerinin sayısıyla sınırlamak hakkını biraz olsun vermez.* Böyle yapmak, Marks'ın düşüncesini olanaksız bir biçimde sınırlamak olurdu.

Bir örnek vereceğim. F. Engels, *zur Wohnungsfrage* (*) broşüründe, Alman sanayiinden sözederken, başka hiçbir ülkede —yalnız Batı Avrupa'dan sözetmektedir— bir bahçeye, ya da bir toprak parçasına sahip bu kadar çok ücretli işçinin bulunmadığını belirtmektedir. «*Sebze bahçeciliği, ya da tarımla birlikte yürütülen kırsal ev sanayii, Almanya'nın yeni - büyük çaplı sanayiinin geniş bir temelini oluşturur.*» demektedir? Bu ev sanayii, Alman küçük köylülüğünün giderek artan dertleriyle birlikte, zamanla daha da çok büyümekte (bizce, Rusya'da olduğu gibi diye ekleyelim), ama sanayiin tarımla *BİRLEŞTİRİLMESİ*, ev üreticisinin, el-zanaatçısının *REFAHININ* değil, tersine, daha çok *EZİLMESİNİN* temeli olmaktadır. Bulunduğu yere bağlı olunca, kendisine gösterilen her fiyatı kabul etmek zorundadır ve bu nedenle kapitaliste yalnızca artık-değeri değil, ücretlerinin büyük bir kısmını da verir (büyük-çaplı ev üretimi ev sisteminin çok fazla gelişmesiyle, Rusya'da da durum aynıdır). Engels şöyle devam eder: «*Bu, sorunun bir yanıdır, ama sorunun bir de ters yanı vardır... Ev sa-*

(*) Konut sorunu —Yayıncı (metinde Almancadır.)

nayiinin yayılmasıyla, köylük bölgeler arka arkaya bugünkü sanayi hareketinin içine sürüklenmektedir. Almanya'da, sanayi devrimini, İngiltere ve Fransa'da olduğundan çok daha geniş bir alana yayan, kırsal alanların, ev sanayii tarafından devrimcileştirilmesi işte budur... Bu, İngiltere ve Fransa'nın tersine, neden Almanya'da devrimci işçi hareketinin, yalnızca kent merkezlerinde sınırlanmak yerine, ülkenin daha geniş bir bölümüne böylesine güçlü bir biçimde yayılmış olduğunu açıklamaktadır. Ve bu da, hareketin sakin, kesin ve karşı konulmaz gelişmesini açıklamaktadır. Almanya'da, başkentte ve öteki büyük kentlerde zafere ulaşan bir ayaklanışın ancak öncelikle küçük kentlerin çoğunluğu ve kırsal bölgelerin önemli bir bölümü devrimci değişikliğe hazır bir duruma geldiğinde; olanaklı olacağı bütünüyle açıktır.» (100).

Öyleyse, görüyorsunuz ki; yalnızca «kapitalizmin birleştirici anlamı» değil, aynı zamanda işçi hareketinin başarısı da, yalnızca fabrika işçilerinin sayısına değil... tersine *el-zanaatçılarının* sayısına da bağlıdır! Oysa bizim «istisnacılarımız», Rus el-zanaatı sanayilerinin büyük bir çoğunluğunun salt kapitalist örgütlenmesini görmezlikten gelerek, bunları bir tür «halk» sanayii olarak kapitalizmin karşısına koyuyorlar ve «kapitalizmin doğrudan doğruya hizmetinde olan nüfus oranını» fabrika işçilerinin sayısıyla değerlendiriyorlar! Bu, doğal olarak Bay Krivenko'nun şu iddiasını hatırlatmaktadır: Marksistler, bütün dikkatin fabrika işçileri üzerinde toplanmasını isterler; ama yüz milyon insan içinde bunlar ancak bir milyon olduğuna göre, hayatın yalnızca küçük bir parçasını oluştururlar ve insanın kendisini buna vermesi, tıpkı «lonca kurumlarında», ya da yardım kurumlarında çalışmakla yetinmesi gibi bir şeydir. (Sayı 12, *Ruskoye Bogatstvo*). İmalâthaneler ve fabrikalar, lonca ve yardım kurumları kadar hayatın küçük bir parçasıdırlar!!! Ne büyük bir dehasınız Bay Krivenko! Acaba, bütün toplum için ürünleri üretenler, tam da bu lonca kurumları mıdır? Acaba, emekçilerin sömürülmesini ve mülksüzleştirilmesini açıklayan şey lonca kurumlarındaki durumlar mıdır? Acaba işçilerin kurtuluş bayrağını yükseltebilecek proletaryanın ileri tem-

silcilerinin bu lonca kurumlarında mı aranması gerekir? Sıradan burjuva düşünürlerinin ağzından böyle şeyler duymak pek şaşırtıcı değildir, ne yazık ki bu tür bir şeyi Bay N.-on'un yazılarında da okumak zorunda kalıyoruz.

Kapital'in 393 üncü ([101]) sayfasında, Marks, İngiltere nüfusunun bileşimiyle ilgili rakamları aktarır. 1861'de, İngiltere ve Galler'de toplam 20 milyon insan yaşıyordu. Bunun 1.605.440 (*) kişisi fabrika sanayiinin başlıca dallarında çalıştırılıyordu. 1.208.648 hizmetli vardı; ikinci baskının bir dipnotunda Marks, bunlardaki çok hızlı artışa işaret etmektedir. Şimdi, İngiltere'de, «kapitalizmin birleştirici anlamı»nı değerlendirmek için 1.600.000'i 20.000.000'a bölen «marksistler» olduğunu bir düşünün! ! Sonuç %8 olacaktır. *Onikide-birden az!!!* Kapitalizm, nüfusun 12 de birini bile birleştirmemişken, ve üstelik tam bir «ulusal emek» kaybını gösteren, «ev köleleri»nde, «biz» İngilizler'in «yanlış yol» izlediğini ortaya koyan daha hızlı bir artış varken, kapitalizmin «tarihsel görevi»nden nasıl söz edilebilir! «Bizlerin», «ana vatanımız için başka», kapitalist olmayan «gelişme yolları aramamız» gerektiği açık değil midir?!

Bay N.-on'un iddiasında bir başka nokta daha var: Kapitalizmin, «Batı Avrupa için son derece karakteristik olan ve *Kuzey Amerika'da özel bir güçle kendini göstermeye başlayan*» birleştirici özelliği taşımadığını ileri sürerken, açıkça işçi sınıfı hareketini anlatmak istemektedir. Böylece, kapitalizm, bizde bir işçi hareketine yol açmadığı için başka yollar aramamız gerekir. Bana öyle geliyor ki, bu iddiayı Bay Mihayilovski ortaya atmıştı. Bay Mihayilovski, Marks, zaten oluşmuş bir proletaryayla yola çıkıyordu diyerek marksistlere ders veriyordu. Ve bir marksist,

(*) Tekstil, çorap ve dantel sanayilerinde 642.607 kişi çalışıyordu. (Bizde, çorap ve dantel imalâtıyla uğraşan onbinlerce kadın, hesabına çalıştıkları «Tüccar kodrular» tarafından inanılmayacak derecede sömürülmektedirler. Ücretler bazan günde üç [tıpkı böyle !] **kopek** kadar düşüktür! Bay Nik.— on, bu kadınların, «Kapitalizmin doğrudan doğruya hizmetinde» olmadıklarını mı anlatmak istiyorsunuz?) ve buna ek olarak 565-835 kişi kömür ve maden cevheri ocaklarında ve 396.998 kişi de tüm meta' atölyeleri ve metal manüfaktürlerinde çalışıyorlardı.

Mihayilovski'ye, onun sefalette gördüğü tek şeyin gene sefalet olduğunu söylediği zaman cevabı şu olmuştu: Bu söz de, her zaman olduğu gibi bütünüyle Marks'tan alınmıştı. Ama, diye ekliyordu, *Felsefenin Sefaleti*'ndeki bu kısma dönersek, bunun bizim durumumuz için geçersiz olduğunu, ve bizim sefaletimizin yalnızca sefalet olduğunu görürüz. Oysa, gerçekte, *Felsefenin Sefaleti'nde* gene de sizi destekleyecek hiç bir şey bulamayacaksınız. Marks, orada, eski okulun komünistlerinden sözederken, onların, sefaletin, eski toplumu yıkacak ([102]) devrimci, yıkıcı yanını görmeden sefalette, sefaletten başka bir şey görmediklerini söylemektedir. Hiç kuşkusuz, Bay Mihayilovski, bir işçi sınıfı hareketinin herhangi bir «belirtisi»nin olmayışını, bunun, bizim durumumuz için geçersiz olduğu iddiasına dayanak yapmaktadır. Bu iddiayla ilgili olarak, önce şunu belirtelim: Yalnız, olguların en yüzeysel bir biçimde bilinmesi, Marks'ın zaten oluşmuş bir proletaryayla yola çıktığı düşüncesini doğurabilir. Marks, komünist programı 1848'den önce hazırlamıştı. O zaman Almanya'da, hangi işçi sınıfı hareketi (*) vardı? O dönemde, siyasal özgürlük bile yoktu ve komünistlerin çalışması (bugün bizde de olduğu gibi) gizli çevrelerle sınırlanmıştı. Kapitalizmin devrimci ve birleştirici rolünü herkese açık açık anlatan sosyal-demokrat işçi hareketi, 20 yıl sonra, bilimsel sosyalizm öğretisi kesinlikle oluştuğu, büyük-çaplı sanayi daha yaygın bir duruma geldiği ve bu öğretiyi işçiler arasında yayan yetenekli ve aktif pek çok kişi ortaya çıktığı zaman başladı. Düşünürlerimiz, tarihsel olguları sahte bir ışık altında göstermelerinin ve sosyalistlerin işçi sınıfı hareketine bilinç ve örgütlenme getirmek için yaptıkları yoğun çalışmaları unutmalarının yanında, Marks'a, en anlamsız kaderci görüşleri yakıştırmaktadırlar. Marks'a göre, işçilerin örgütlenmesi ve toplumsallaşması kendiliğinden olur ve dolayısıyla, kapitalizmi görüyor da, bir

(*) O dönemdeki, işçi sınıfının sayıca azlığı, 27 yıl sonra, 1875'de Marks'ın «Almanya'da emekçi halkın çoğunluğu köylülerden oluşur, proleterlerden değil» ([103]) diye yazmasıyla değerlendirilebilir. İşte, «Hazır bir proletaryayla iş görmenin (??)» ne demek olduğu görülüyor!

işçi sınıfı hareketi görmüyorsak, bunun nedeni, işçiler arasında örgütlenme ve propaganda sorununda henüz pek az şey yapmamız değil de, kapitalizmin kendi tarihsel görevini yerine getirmemesidir diye iddia ediyorlar. «İstisnacı» düşünürlerimizin bu korkakça küçük-burjuva hilesini çürütmeye bile değmez: Bütün ülkelerdeki sosyal-demokratların bütün çalışmaları bunu çürütmektedir; aynı şekilde herhangi bir marksistin kamuoyu önünde yaptığı her konuşma da bunu çürütmektedir. Sosyal-demokrasi —Kautsky'nin çok doğru olarak belirttiği gibi— işçi sınıfı hareketiyle sosyalizmin bir kaynaşmasıdır. Ve kapitalizmin ilerici işlevinin ülkemizde de kendini «gösterebilmesi» için, sosyalistlerimizin çok aktif bir biçimde çalışmaya koyulmaları; Rusya'nın tarihinin ve bugünkü durumunun marksistçe kavranışını daha da ayrıntılı olarak ortaya koymaları ve Rusya'da özellikle karmaşık ve maskelenmiş olan bütün sınıf mücadelesi ve sömürü biçimlerinin daha somut bir araştırmasını yapmaları gerekir. Sonra da, bu teoriyi halkın anlayabileceği biçime sokmaları ve işçiye tanıtmaları gerekir; işçinin onu özümlemesine ve *sosyal-demokrat ideolojiyi yaymak ve işçileri bir siyasal güç halinde sıkı sıkıya birleştirmek için bizim koşullarımızda en UYGUN olan örgütlenme biçimini* bulmasına yardımcı olmaları gerekir. Ve Rus sosyal-demokratları, işçi sınıfı ideologları olarak üzerlerine düşen bu görevin zaten tamamlanmış, yerine getirilmiş olduğunu iddia etmek bir yana, (bu çalışmanın sonu yoktur), bu göreve daha yeni başladıklarını ve biraz olsun kalıcı bir çalışma yaratmak için, çok, hem de pek çok kişinin yoğun çabasının gerektiğini her zaman vurgulamışlardır.

Kapitalizmimizde ilerici bir çalışmanın olmadığı yolundaki bugünkü itiraz, marksist teorinin yetersiz bir biçimde ve inanılmaz bir dargörüşle kavranmasının yanısıra, hayâli bir «halk sistemi»ne ilişkin saçma bir düşünceye de dayanmaktadır.

Ünlü «köylü topluluğu»ndaki «köylü», yoksullar ve zenginler, proletaryanın ve sermayenin (özellikle ticaret sermayesinin) temsilcileri olarak bölünürlerken, onlar, bunun, Ortaçağ'la ilgili embriyon halinde kapitalizm olduğunu görmek istemiyor, köyün eko-

nomik ve siyasal yapısını sessizlikle geçiştirerek, sanki bizzat ülkemizdeki «eşitlikçi köylü topluluğu»nun içinde, köylülüğün salt bir burjuva farklılaşması tam gelişme durumunda değilmiş gibi, «anavatan için farklı yollar» ararken, ekonomik örgütlenme biçimiyle affedilmez bir ölçüde karıştırdıkları köylülerin toprak *mülkiyeti* biçimindeki değişiklikler konusunda lâfazanlık ediyorlar. Ve bu gelişme yolundaki kapitalizmin, feodal tarım ilişkilerinin gücünü kırarak ve çoktandır soyulup soğana çevrilmiş, aç kalmış olan köylüyü, muzaffer kulaklar arasında eşitlikçi bir biçimde paylaştırılması için toprağını köylü topluluğuna bırakmaya, köyünü terk etmeye, uzun süre işsiz kalarak bütün Rusya'yı yaya olarak dolaşmaya ve bugün bir toprak ağası, yarın bir demiryolu girişimcisi için, sonra da kentte vasıfsız işçi olarak, ya da zengin bir köylüye tarım işçisi olarak vb. ücretle çalışmaya zorlayarak gelişmekte ve ortaçağ'la ilgili tarım kapitalizminin son derece dar biçimlerini bırakmakta olduğu bir zamanda; Rusya'nın her tarafında patron değiştiren bu «köylü»nün nereye giderse gitsin en utanmazcasına soyulduğunu gördüğü; kendisi gibi öteki yoksulların da soyulduğunu; onu soyanın mutlaka «bey» olmadığını, emek gücünü satın alacak parası varsa «mujik-kardeşinin» de bunu yaptığını gördüğü; hükümetin, işçilerin haklarını kısıtlayarak ve en vazgeçilmez haklarını savunmak için yaptıkları her girişimi ayaklanma diye ezerek, patronlara sürekli olarak nasıl hizmet ettiğini gördüğü; Rus işçisinin daima çok, daha çok çalışması gerektiğini gördüğü ve işçilerin içinde bulundukları koşullar sürekli kötüleşir, mülksüzleştirme daha da yoğunlaşır, işsizlik olağan bir şey durumuna gelirken, zenginlikle lüksün gittikçe daha hızlı arttığını, büyüdüğünü gördüğü bir zamanda, işte tam da böyle bir zamanda, marksizm eleştirmenlerimiz anavatan için başka yollar aramakta; işte tam da böyle bir zamanda fabrika işçileri sayısındaki artışın ne kadar yavaş olduğunu gördükten sonra, kapitalizmin oynadığı rolün ilerici olduğunu kabul edip edemeyeceğimiz ve «tarihsel görevini kötü çok çok kötü bir biçimde yerine getirdiği» için, kapitalizmimizi reddetmemizin ve yanlış bir yol olarak kabul etmemi-

zin gerekip gerekmediği biçimindeki bu derin sorunu çözüme kavuşturmaya çalışıyorlar.

Ne kadar yüksek, ne kadar derin ve insancıl bir uğraş, değil mi?

Ve bu kötü niyetli marksistler, emekçinin kapitalist sömürüsü Rusya'nın her tarafında sürdürülürken, anavatan için başka ulusal yollar aramak, gerçekliklerden kaçarak ütopyaya sığınmak anlamına gelir dedikleri zaman; kendi tarihsel görevini kötü bir biçimde yerine getirenin kapitalizmimiz değil, tersine Rus sosyalistleri olduğunu, Rus toplumundaki uzlaşmaz toplumsal sınıfların eskiden beri süren ekonomik mücadelesini ortadan kaldırabileceğini hayal etmenin manilovizme (104) batmakla aynı anlama geldiğini kavramayı reddeden ve bu mücadeleye, örgütlenmeyi ve bilinçlenmeyi getirmek için çaba harcanması, bu amaçla sosyal-demokrat çalışmaya başlanması gerektiğini kavramayı reddeden sosyalistler olduğunu gördükleri zaman ne kadar da dar görüşlü doktrinerler olmaktadırlar.

Sonuç olarak, Bay Nik.-on'un bu aynı sayıda, —*Ruskoye Bogatstvo*, sayı: 6'da— Bay Struve'ye yaptığı bir başka saldırıyı da belirtmeden geçemeyiz.

Bay Nik.-on şöyle diyor: «Bay Struve'nin polemiğinin özel bir yönüne dikkati çekmeden geçemiyoruz. Alman kamuoyu için, ciddi bir Alman dergisinde yazı yazıyordu; ama kullandığı yöntemler bana kesinlikle yersiz görünmektedir. Yalnızca Alman kamuoyunun değil, aynı zamanda Rus kamuoyunun da yeterli kültürü aldığını, ve bu yazıda gereğinden fazla bulunan bütün bu umacılardan etkilenemiyeceğini kabul edebiliriz. Ütopya, gerici program v.b. ifadelere yazısının her satırında rastlanmaktadır. Ama bugün, ne yazık ki bu korkunç sözcükler, hiç kuşkusuz, Bay Struve'nin amaçladığı etkiyi yapmamaktadır.» (S. 128).

Bay Nik.-on ve Bay Struve arasındaki bu tartışmada «yersiz yöntemler» kullanılıp kullanılmadığını ve kullanılmışsa hangisini kullandığını tespit etmeye çalışalım.

Bay Struve ciddi bir yazıda, kamuoyunu «umacılar» ve «korkunç sözcükler» kullanarak etkilemeye çalıştığı gerekçesiyle «yersiz yöntemler» kullanmakla suçlanmaktadır.

«Umacılar» ve «korkunç sözcükler» kullanmak, bir muhalifi, açık ve noksansız olarak gerekçesi ortaya konmamış, yazarın görüşünün (kesin olarak belirtilmiş bir görüşün) kaçınılmaz sonucu olmayan, yalnızca muhalifine iftira etmek ve onu aşağılamak isteğini ifade eden sert ve suçlayıcı sözlerle tanımlamak anlamına gelir.

Açıktır ki, salt bu son özellik bile, sert ve suçlayıcı sıfatları «umacılar»a dönüştürür. Çünkü Bay Slonimiski, Bay N.-on için çok sert sözcüklerle konuşmuştu, ama varolan düzenin burjuva niteliğini kesinlikle kavrayacak yetenekte olmayan sıradan bir liberale özgü görüşünü açıkça ve kesin olarak belirttiğinden, aynı zamanda şaşırtıcı yargılarını son derece açık bir biçimde ortaya koyduğundan, akla gelen her şeyle suçlanabilir ama, «yersiz yöntemler»le suçlanamaz. Bay N.on da, kendi açısından, Bay Slonimiski için aynı şekilde sert bir dille konuşmuştur. bu arada hem yetişmesi, hem de öğrenmesi için, Marks'ın —(Bay N.-on'un da itiraf ettiği gibi) «ülkemizde de doğrulanmış» olan— Bay Slonimiski'nin istediği küçük el-zanaatı sanayii ve küçük köylü toprak mülkiyetinin savunulmasının *gerici ve ütopik* niteliğiyle ilgili sözlerini aktarmış ve onu «dar görüşlülük», «saflık» v.b. şeylerle suçlamıştı. Görüyorsunuz ki, Bay N.-on'un yazısı da, Bay Struve'ninkinde olduğu gibi, aynı (altı çizili) sıfatlarla doludur; ama bu durumda «yersiz yöntemler»den sözedemeyiz, çünkü tümünün gerekçesi vardır, tümü, yazarın kesin görüş açısının ve yanlış olabilen, ama kabul edilirse, insanın muhalifini, saf, dargörüşlü ve gerici bir ütopyacı olarak görmesine yolaçan görüş sisteminin bir sonucudur

Bay Struve'nin yazısındaysa durumun ne olduğuna bir bakalım. Bay Struve, Bay N.-on'u, gerici bir programa yolaçan ütopyacılıkla ve saflıkla suçlayarak, onu böyle bir görüşe sürükleyen nedenleri açık açık göstermektedir. Birincisi: «Üretimin toplumsallaştırılması»nı isteyen Bay N.on «topluma (tıpkı böyle!) ve

devlet'e başvurmaktadır.» Bu, «Marks'ın sınıf mücadelesi ve devlet öğretisinin, Rus ekonomi - politikçisine bütünüyle yabancı olduğunu ispatlamaktadır». Devletimiz «egemen sınıfların temsilcisidir». İkincisi: «*Gerçek* kapitalizmin karşısına, yalnızca biz *istediğimiz* için gelmesi *gereken hayâli* ekonomik bir sistem koyarsak, başka bir deyişle, kapitalizm olmadan üretimin toplumsallaştırılmasını istersek, bu, yalnızca tarihe yabancı olan saf bir görüşü ortaya koyar.» Kapitalizmin gelişmesi, doğa ekonomisinin ortadan kaldırılması ve kırsal nüfusun azalmasıyla, «Çağdaş devlet, ataerkil dönemimizde hâlâ bulunduğu (Rusya'dan sözediyoruz) alaca karanlıktan çıkacak, açık sınıf mücadelesinin aydınlığına adım atacak üretimin toplumsallaştırılması için başka güçlerin ve başka etkenlerin aranması gerekecektir.»

Peki öyleyse, bu, yeterince açık ve kesin bir gerekçe değil midir? Bay Struve'nin, yazarın düşünceleriyle ilgili belirli aktarmalarının doğruluğundan kuşku duyulabilir mi? Bay N.-on, kapitalist toplumun yapısında bulunan sınıf mücadelesini gerçekten gözönünde tutmuş mudur? Hayır. Toplumdan ve devlet'ten söz etmekte ve bu mücadeleyi unutmakta, onu bir kenara atmaktadır. Örneğin devlet'in, şu ya da bu köylü topluluğu aracılığıyla emeği toplumsallaştıracağı yerde, kapitalizme destek olduğunu v.b. ileri sürmektedir. Hiç kuşkusuz, devlet'in şu ya da bu yönde hareket edebileceğine ve dolayısıyla *sınıfların dışında* olduğuna inanmaktadır. Bay Struve'yi «umacılar»a başvurmakla suçlamanın *apaçık* bir haksızlık olduğu ortada değil midir? Devlet'imizin bir sınıf devleti olduğuna inanan bir adamın, emeğin toplumsallaştırılması, yani yönetici sınıfların ortadan kaldırılması için bu devlete başvuran birine, ancak saf ve gerici bir ütopyacı olarak bakabileceği açık değil midir? Ama dahası var. Bir insan, muhalifini «umacılar»a başvurmakla suçladığı ve onun düşüncesini dayandırdığı görüşler konusunda, bu görüşleri açıkça belirtmiş olmasına karşın, *hiç bir şey söylemediği;* ve üstelik te, onu, bu görüşlerin yazılamayacağı sansürden geçen bir dergide suçladığı zaman, gerçekte buna «kesin olarak yersiz bir yöntem» gözüyle bakmamız gerekmez mi?

Devam edelim. Bay Struve'nin ikinci iddiası da, en az öteki kadar açıkça formüle edilmiştir. Kapitalizm olmadan, köy topluluğu aracılığıyla emeğin toplumsallaştırılmasının hayali bir sistem olduğundan kuşku duyulamaz, çünkü, gerçekte, böyle bir sistem yoktur. Bu gerçek, Bay N.-on'un bizzat kendisi tarafından şöyle belirtilmiştir: 1861'e kadar üretici birimler «aile» ve «köy topluluğu»ydu (*Denemeler*, S. S. 106/107). Bu «küçük ve dağınık, kendi kendisine yeten üretim, önemli ölçüde gelişemiyordu, bu nedenle de son derece tek düze niteliği ve düşük üretkenliği, onun en tipik özelliğiydi.» Daha sonra olan değişiklik, «toplumsal iş bölümünün gittikçe daha çok derinleştiği» anlamına geliyordu. Başka bir deyişle, kapitalizm daha önceki üretim birimlerinin dar sınırlarını kırdı ve bütün toplumda emeği toplumsallaştırdı. *Bay N.-on da, emeğin kapitalizmimiz tarafından bu toplumsallaştırılmasını kabul etmektedir.* Bu nedenle, emeğin toplumsallaştırılmasını, *zaten emeği toplumsallaştırmış olan* kapitalizme değil, tersine, *çöküşü, bütün toplumda ilk defa olarak emeğin toplumsallaştırılmasına yol açan* köy topluluğuna dayandırmak istemekle, gerici bir ütopyacı olmaktadır. Bu, Bay Struve'nin görüşüdür. Bu yanlış ya da doğru olabilir, ama onun Bay N.-on'la ilgili sert yorumunun, bu düşüncenin mantıksal ve kaçınılmaz bir sonucu olduğu, bu nedenle de «umacılar»dan söz etmenin anlamı olmadığı reddedilemez.

Dahası var. Bay Struve, emeğin toplumsallaştırılmasını istediğini, bunun kapitalizm aracılığıyla olmasını istediğini, bu nedenle de «açık sınıf mücadelesi»nin ışığında ortaya çıkacak güçlere dayanmak istediğini açıkça belirtmesine karşın, Bay N.-on, muhalifine köylülüğü topraktan yoksun bırakmak istediğini atfederek tartışmasını bitirdiği zaman («ilerici bir programla, köylülüğün topraktan yoksun bırakılması anlaşılmak isteniyorsa... o zaman, *Denemeler*'in yazarı bir tutucudur.») buna, ancak, gerçeğe taban tabana zıt bir tanımlama denilebilir. Ve Bay Struve'nin sansürden geçen basında, açık sınıf mücadelesinin ışığında ortaya çıkan güçlerden sözedemeyeceğini ve dolayısıyla Bay N.on'un muhalifinin çanına ot tıkadığını gözönünde tutarsak, Bay N.-on'un yönteminin bütünüyle «yersiz» olduğu hiçbir biçimde reddedilemez.

Marksizmin dar bir biçimde kavranmasından söz ettiğim za man, bizzat marksistlerin kendilerini düşünüyorum. Bununla ilgili olarak, liberallerimiz ve radikallerimiz yasal basının sayfalarında marksizmi açıklamaya giriştikleri zaman, marksizmin en korkunç biçimde darlaştırıldığını ve tahrif edildiğini belirtmeden geçemeyiz. Nasıl bir açıklamadır bu! Bu devrimci öğretinin Rus sansürünün Prokruste'un (*) yatağına sığması için nasıl kuşa çevirilmesi gerektiğini bir düşünün! Oysa bizim yayıncılarımız bu operasyonu gönül rahatlığıyla yapmaktadırlar. Marksizm, onların yorumladıkları biçimde, hemen hemen, mal sahibinin emeğine dayanan kişisel mülkiyetin kapitalist düzende nasıl bir diyalektik gelişmeye uğradığı, nasıl kendi kendini inkâra dönüştüğü ve daha sonra da toplumsallaştırıldığı öğretisine indirgenmiştir. Ve ciddi bir tavırla, marksizmin toplumbilimsel yönteminin bütün belirli özelliklerini, sınıf mücadelesi öğretisini ve araştırmanın doğrudan doğruya amacını, yani proletaryanın bunları kaldırmasına yardımcı olmak için, bütün uzlaşmaz çelişki ve sömürü biçimlerini açığa çıkarmak amacını bir kenara bırakarak, marksizmin bütün içeriğinin bu «şema»da yattığını kabul etmişlerdir. Sonucun bu kadar soluk ve bu kadar dar bir şey olması, radikallerimizin de zavallı Rus marksistleri için yas tutmaya başlamaları şaşırtıcı değildir. Bunu düşünmeliydik! Rus mutlakiyeti ve Rus gericiliği varken marksizmin etraflı, doğru ve tam bir açıklamasını vermek, hiç bir şey saklamadan sonuçlarını ortaya çıkarmak mümkün olsaydı, Rus mutlakiyeti ve Rus gericiliği, mutlakiyet ve gericilik olamazdı! Liberallerimiz ve radikallerimiz, marksizmi (yalnızca Alman literatüründen bile olsa) doğru dürüst bilmiş olsalar da, onu, sansürlü bir basının sütunlarında böyle tahrif etmekten utanırlardı. Bir teori tam olarak açıklanamıyorsa çenenizi tutun, ya da onun tam olmaktan çok uzak bir açıklamasını verdiğinizi, en önem-

(*) Eski Yunan'da kurbanlarını yatağına yerleştirmek için, onların ayaklarını gererek uzatan ya da keserek kısaltan bir masal haydutu —Yayıncı.

li yanlarını belirtmediğinizi söyleyin: ama onu yalnızca bölük-pörçük açıklamak ve sonra da dar oluşundan yakınmak da ne oluyor?

Sınıf mücadelesi, kapitalist toplumda zorunlu olarak var olan uzlaşmaz çelişki ve bu uzlaşmaz çelişkinin gelişmesi hakkında hiç bir fikri olmayan kişileri; proletaryanın devrimci rolü hakkında hiç bir fikri olmayan kişileri; hatta, özellikle marksist sayılabilmeleri için, bir Bay Mihayilovski'nin bütün aydın derinliğini gerektiren «para ekonomisi», bunun «zorunluluğu» gibi sloganlar ve benzeri ifadeler içermesi koşuluyla, salt burjuva tasarılar ileri süren insanları marksist diye kabul etmek saçmalığının, ancak Rusya'da olanaklı olan saçmalığın gerçekte tek açıklaması budur.

Diğer yandan Marks, teorisinin bütün değerinin «özünde eleştirel (*) ve devrimci» ([105]) olması gereğinde yattığını kabul ediyordu. Gerçekten de, bu sonuncu nitelik tam ve kesin olarak *marksizmin* yapısında vardır. Çünkü bu teori, çağdaş toplumdaki bütün uzlaşmaz çelişki ve sömürü biçimlerini *ortaya koyma*, bunların evrimini izleme, geçici niteliklerini, farklı bir biçime dönüşmelerinin kaçınılmazlığını gösterme ve *böylece bütün sömürüyü elden geldiğince çabuk ve kolayca ortadan kaldırmada bir araç olarak proletaryaya hizmet etme* görevini doğrudan doğruya önüne koymuştur. Bütün ülkelerdeki sosyalistleri kendine çeken bu teorinin karşı konulmaz çekiciliği, tam olarak ve kesinlikle ve en üstün bir biçimde bilimsel olmak (toplumsal bilimlerin sonsözü olarak) niteliğiyle devrimci olmak niteliğini birleştirmiş olması olgusunda yatmaktadır; teori bunları rastgele ve yalnızca, öğretinin kurucusunun kendi kişiliğinde bir bilim adamının ve bir devrimcinin niteliklerini birleştirmesi yüzünden birleştirmiyor, tersine, bu işi kendi içinde ve ayrılmaz bir şekilde yapıyor. Burada teorinin gö-

(*) Marks'ın burada bilimsel diye kabul ettiği tek eleştiri olan materyalist eleştiri'den, —yani politik, hukuksal, toplumsal, geleneksel ve diğer gerçeklerle ekonomiyi, üretim ilişkileri sistemini tüm uzlaşmaz derecede karşıt toplumsal ilişkiler temelinde kaçınılmaz olarak biçimlenen sınıf çıkarlarıyla karşılaştıran eleştiriden sözettiğine dikkat edin. Rus toplumsal ilişkilerinin uzlaşmaz derecede karşıt nitelikte olduklarından kimse kuşku duyamaz. Fakat henüz hiç kimse bunları böyle bir eleştiriye temel olarak almaya çalışmamıştır.

revinin, bilimin hedefinin gerçek ekonomik mücadelesinde ezilen sınıfa destek olmak şeklinde tanımlandığı bir gerçek değil midir?

«Dünyaya: Mücadeleyi bırakın, mücadelenizin tümü anlamsızdır demiyoruz. Bütün yaptığımız, ona, doğru bir mücadele sloganı sağlamaktır.» (100).

Öyleyse, Marks'a göre, bilimin doğrudan doğruya görevi, doğru bir mücadele sloganı sağlamak, yani bu mücadeleyi belirli üretim ilişkilerinin bir sonucu olarak objektif bir biçimde ortaya koymak, bu mücadelenin gerekliliğini, içeriğini, gidişini ve gelişme koşullarını *kavrayabilmektir*. Mücadelenin her ayrı biçimini en ince ayrıntısına kadar incelemeden, mücadelenin genel niteliğini ve genel amacını yani, bütün sömürü ve baskının tam ve kesin olarak ortadan kaldırılmasını gözden kaçırmadan, herhangi bir anda durumu tanımlayabilmemiz için mücadelenin her aşamasını bir biçimden diğer bir biçime dönüşürken izlemeden, bir «mücadele sloganı» sağlamak olanaksızdır.

Marks'ın «eleştirel ve devrimci» teorisini, «bizim ünlü» N.K. Mihayilovski'nin «eleştiri»sinde açıkladığı ve sonra da mücadele ettiği renksiz süprüntüyle karşılaştırmaya çalışın, kendilerini «emekçi sınıfların ideologları» olarak gören ve yayıncılarımızın, içinde canlı olan ne varsa yok ederek, Marksist teoriyi dönüştürdükleri... o «geçmez akçe»yle yetinen insanların gerçekten varolabileceğini hayretle göreceksiniz.

Bu teorinin taleplerini, herşeye karşın, emekçilerin ideolojik sözcüsü olmak isteğiyle hareket eden popülist literatürümüzle, genelde ekonomik sistemimizin en özelde köylülüğün bugünkü durumunun tarihine ayrılmış olan literatürle karşılaştırmaya çalışın, sosyalistlerin çekilen acıları incelemek ve açıklamakla ve bu konuda ahlâk dersleri vermekle yetinen bir teoriyle tatmin olabildiklerine şaşırıp kalacaksınız. Serflik, şöyle ya da böyle bir sömürüye, şu ya da bu uzlaşmaz sınıflara, bazı siyasal, hukuksal ve öteki sistemlere yol açmış olan belirli bir ekonomik örgütlenme biçimi olarak v.b. değil, tersine yalnız toprak ağalarının köylülerin hakkını yemeleri ve adaletsizlikleri olarak gösterilmiştir. Köy-

lü Reformu, belirli ekonomik biçimlerin ve belirli ekonomik sınıfların bir çatışması olarak değil, tersine en iyi niyetlerine karşın, yanlışlıkla «yanlış bir yol» «seçmiş olan» yöneticilerin aldığı bir tedbir olarak gösterilmiştir. Reform sonrası Rusya'sı belirli bir gelişmeye sahip uzlaşmaz karşıtlıktaki üretim ilişkilerinin belirli bir sistemi olarak değil de, emekçilerin çektiği acıların eşlik ettiği doğru yoldan bir sapma olarak gösterilmiştir.

Ama, şimdi, hiç kuşku yok ki, bu teori geçerliliğini yitirmiştir. Rus sosyalistleri, bugünkü bilgiler düzeyinde, marksizmden başka devrimci teori olamayacağını ne kadar çabuk kavrarlarsa, bütün çabalarını bu teoriyi, teorik ve pratik olarak Rusya'ya uygulamaya ne kadar erkenden harcarlarsa devrimci çalışmanın başarısı o kadar güvenilir ve o kadar çabuk olacaktır.

Gerçek ve doğru dürüst bir sanayi v.b. «yaratmak» için, «halk»ın üzerinde kültürel bir etki yapmaları için aydınlara yaptıkları çağrıyla «halkın dostları»nın, bugünün «yetersiz Rus düşüncesinde» yol açtıkları çürümenin açık bir örneğini vermek için, bizimkilerden kesinlikle farklı görüşleri paylaşan kişilerin, yani «Narodoprastvsi»nin, Narodovoltsi'nin doğrudan ve yakın bu mirasçılarının düşüncesini aktaralım. «Narodnoye Pravo» («Halkın Hakkı») partisi tarafından 1894'te yayınlanmış olan *Acil Bir Görev* adlı broşüre bakınız.

«Hiçbir koşul altında, geniş özgürlük koşulunda bile, Rusya, emekçilere, üretimde bağımsız bir yer garanti eden (!) ekonomik örgütlenmesini bırakmamalı», ve «bizim ihtiyaç duyduğumuz şey, siyasal reformlar değil, sistemli ve plânlı ekonomik reformlardır» diyen türden popülistleri kusursuz bir biçimde çürüttükten sonra, Narodo Pravtsi şöyle devam ediyor :

«Biz, burjuvazinin savunucuları değiliz, hele hele onların ideallerinin hayranları hiç değiliz; fakat eğer kaderin kötü bir oyunu, halk, onları burjuvazinin saldırılarından büyük bir çabayla koruyan Zemstki Naçalnik'lerin himayesi altında 'plânlı ekonomik reformlar'la siyasal özgürlük temelinde, yani halka, çıkarlarının ör-

gütlü bir biçimde savunulmasını *garanti eden* koşullar altında burjuvazinin kendisi arasında bir seçim yapmakla karşı karşıya bırakılırsa, bizce halk ikincisini seçmekle hiç kuşkusuz kazançlı çıkacaktır. Şu sırada halkı sözde bağımsız-ekonomik örgütlenmesinden yoksun bırakmakla tehdit eden 'siyasal reformlar'a sahip değiliz; sahip olduğumuz şey, herkesin her yerde burjuva politikası olarak kabul etmeye alışmış olduğu, halkın emeğinin en kaba bir biçimde sömürülmesini açıklayan şeydir. Bugün ne geniş ne de dar bir özgürlüğe sahip değiliz, ama sahip olduğumuz bir şey varsa, o da bir anayasaya sahip olan ülkelerin tarımcılarının ve kapitalistlerinin artık hayâl etmekten vazgeçtikleri kast çıkarlarının korunmasıdır. Bugün burjuva parlamentarizmi'ne sahip değiliz; toplumun, yönetim makinasının menzili içine girmesine bile izin verilmemektedir; sahip olduğumuz şey, kendileri için desiyatin başına 100 rubleye varan bir miktarda açık kredi isteyecek kadar ileri giden, 'sadık soylularımızın' temsilcileriyle yanyana kendi çıkarlarını korumak için bir Çin Seddi'nin kurulmasını isteyen Bay Nayidenov'lar, Morozov'lar, Kazis'ler ve Delov'lardır (...). Bunlar komisyonlarda görev almaları için çağrılmakta, saygıyla dinlenmektedir ve ülkenin ekonomik hayatını etkileyen başlıca sorunlarda belirleyici bir söz hakkına sahiptirler. Bu arada halkın çıkarlarını kim, nerede savunmaktadır? Zemstki Naçalnikler mi? Tarımsal işçi ekipleri, halk için tasarlanmış değil midir? Vologda valisinin genelgelerinden birinde dediği gibi, halka toprak lutfedilmesinin tek nedeninin, onların vergi ödemesini ve hizmet etmesini mümkün kılmak olduğu, aşağılamaya kadar varan bir açıklıkla kısa bir süre önce ilân edilmemiş midir? Bu vali, yalnızca otokrasinin ya da daha doğrusu bürokratik mutlakiyetin öldürücü bir biçimde izlediği politikayı formüle ediyor ve yüksek sesle açıklıyordu.»

Naradopravdsi'lerin, çıkarlarını savunmayı amaçladıkları «halk»la ve emeğin çıkarlarının korunması için güvenilir bir organ olarak bakmaya devam ettikleri «toplum»la ilgili düşünceleri ne kadar belirsiz olursa olsun, Narodnoye Pravo partisinin oluşması-

nın ileri bir adım, «anavatan için farklı yollar»la ilgili aldatmacaların ve hayallerin bütünüyle terkedilmesine doğru, gerçek yolların korkusuzca tanınmasına doğru, ve bunların temelinde devrimci bir mücadele için unsurlar aranmasına doğru atılmış ileri bir adım olduğunu kabul etmek gerekir: Burada demokratik bir parti oluşturmak için bir çabayı açıkça görüyoruz. Yalnızca bir «çaba» dan söz ediyorum, çünkü, ne yazık ki, Narodopravdsi'ler temel tezlerini tutarlı bir biçimde uygulamamaktadırlar. İşçileri salt siyasal bir radikalizme çekmenin olsa olsa işçi aydınlarını işçi kitlelerinden koparmaya ve işçi sınıfı hareketini güçsüzlüğe mahkum etmeye yarayacağını kavramayı reddederek, halâ sosyalistlerle birlikten ve ittifak kurmaktan sözetmektedirler; çünkü işçi sınıfı hareketi, ancak işçi sınıfının çıkarlarını noksansız olarak ve her yoldan savunmakla, sermayeye karşı ekonomik mücadeleye, sermayenin uşaklarına karşı siyasal bir mücadeleye koparılmaz bağlarla bağlı olan bir mücadeleye girişmekle güçlü olabilir. Bütün devrimci unsurların «birleşmesi»nin farklı çıkarların temsilcilerinin ayrı ayrı örgütlenmesiyle(*) ve belli durumlarda her iki partinin ortak eylemiyle çok daha iyi elde edilebileceğini kavramayı reddetmektedirler. Partilerine «toplumsal devrimci» parti adını vermeye hâlâ devam ediyorlar (Bkz.: Narodnoye Pravo Partisi'nin 19 Şubat 1894 tarihli bildirisi), aynı zamanda da kendilerini yalnız siyasal reformlarla sınırlıyor ve «lânetlenmiş» sosyalist sorunlarımızı çok dikkatli bir biçimde sessizlikle geçiştiriyorlar. Hayâllere karşı bu kadar ateşli bir şekilde savaş çağrısında bulunan bir parti, «bildiri»sinin daha ilk kelimeleriyle, başkalarında hayâller uyandırmamalıdır; *anayasacılıktan* başka bir şey sözkonusu değilken,

---

(*) Aydınların mucize yaratan güçlerine inanmayı bizzat kendileri protesto ediyorlar, bizzat halkın mücadeleye çekilmesi gerektiğinden kendileri sözediyorlar. Ama bu mücadelenin belli günlük çıkarlara bağlı olmasını ve dolayısıyla farklı çıkarlar arasında bir ayrım yapılmasını ve bunların mücadeleye ayrıca çekilmesini gerektirir... Fakat bu ayrı ayrı çıkarların üstü yalnızca aydınların anladığı açık siyasal taleplerle örtülmüşse, bu, gene geri dönmek, gene her şeyi, yalnızca güçsüzlüğü daha emin olarak kabul edilmiş olan aydınların mücadelesiyle sınırlamak anlamına gelmez mi?

*sosyalizm*den sözetmemelidir. Ama tekrarlıyorum, Narodovoltsi'den kaynaklandıkları akılda tutulmadıkça, Narodo Pravtsi'nin doğru bir değerlendirmesi yapılamaz. Bu nedenle sosyalizmle ilgisi olmayan, bütünüyle siyasal bir mücadeleyi, bütünüyle siyasal bir programa dayandırmakla ileriye doğru bir adım attıkları kabul edilmelidir. Sosyal demokratlar, bütün içtenlikleriyle, Narodo Pravtsi'ye başarı dilemektedirler, partilerinin gelişmesini ve güçlenmesini, varolan ekonomik düzenin yanında (*) yerlerini alan ve *günlük* çıkarları gerçekten de *demokrasiye* en yakından bağlı olan toplumsal unsurlarla daha yakın bağlar kurabilmelerini dilemektedirler.

«Halkın Dostları»nın uzlaşmacı, korkak, duygusal ve düşsel popülizmi her iki yandan da saldırıya uğradığı zaman daha fazla dayanamıyacaktır: Yani bürokrasiye güven verebildikleri için ve siyasal mücadelenin kesin zorunluluğunu kavramadıkları için, siyasal radikallerin; ve sosyalizmle en küçük bir ilgileri olmadığı halde ve emekçilerin ezilmesinin nedenleriyle ya da şimdi ilerlemekte olan sınıf mücadelesinin niteliğiyle ilgili en ufak bir sezgileri olmadığı halde, kendilerini neredeyse sosyalistler olarak yutturmaya kalkıştıkları için, sosyal demokratların saldırılarına dayanamayacaklardır.

(*) (Yani kapitalist düzenin) —ve bu düzenin kesinlikle reddedilmesi ve ona karşı amansızca bir mücadele verilmesinin yanında değil.

POPÜLİZMİN EKONOMİK İÇERİĞİ VE BAY STRUVE'NİN KİTABINDA YAPTIĞI ELEŞTİRİ

(MARKSİZMİN BURJUVA LİTERATÜRÜNDE YANSIMASI)

P. Struve'nin kitabı üzerine:
Rusya'nın Ekonomik Gelişmesi Konusunda Eleştirel Yorumlar
St. Petersburg, 1894 [107]

1894 sonu - 1895 başında yazıldı. İlk kez, K. Tulin imzasıyla, **Ekonomimizdeki Gelişmenin Niteliği Üzerine Malzemeler** Derlemesi'nde yayınlanmıştır. St. Petersburg, 1894.

Ekonomimizdeki Gelişmenin Niteliği Üzerine Malzemeler Derlemesi'nin metnine uygundur.

МАТЕРІАЛЫ

КЪ ХАРАКТЕРИСТИКѢ

НАШЕГО ХОЗЯЙСТВЕННАГО РАЗВИТІЯ.

СБОРНИКЪ СТАТЕЙ.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ
Типографія П. П. Сойкина, Стремянная ул., № 12
1895

Lenin'in, Popülizmin Ekonomik İçeriği ve Bay Struve'nin Kitabında Yaptığı Eleştiri adlı eserinin yayınlandığı derlemenin ilk sayfası, 1895'te yayınlandı.

Bay Struve'nin ele aldığımız kitabı popülizmin sistemli bir eleştirisidir .Bu kavramın, en geniş anlamıyla —gerek en önemli sosyal ve ekonomik sorunlara, gerekse «ekonomi - politik dogmaları sistemine» (S: VII) belli bir çözüm getirecek biçimde— ele alındığını görüyoruz. Salt bu konunun ele alınmış olması bile kitabı son derece ilginçleştiriyor. Oysa bu açıdan daha da önemli olan eleştirinin hareket noktası olan görüştür. Çünkü tüm eleştiri bu görüş doğrultusunda geliştiriliyor. Bu konuda yazar kitabın önsözünde şöyle diyor:

«Bazı temel sorunlarda literatür alanında tümüyle açıklığa kavuşturulmuş olan görüşlere katılmakla birlikte, hiç bir öğretinin ilkeleri onu (yazarı) bağlamaz. Ortodoksluktan {doğmatiklikten, bağnazlıktan - Yay.} etkilenmemiştir.» (IX)

Kitabın içeriği bütün olarak alındığında, «bazı temel sorunlarda literatür alanında bütünüyle açıklığa kavuşturulmuş olan görüşler» sözüyle marksist görüşlerin kastedildiği anlaşılıyor.

Şimdi şu soru ortaya çıkıyor; Marksizmin hangi «belli temel» tezleri yazar tarafından kabul edilmekte ve hangileri reddedilmektedir, hangi nedenle ve hangi ölçüde? Yazar bu soruya kesin bir cevap vermemektedir. Bu nedenle, kitapta Marksizm adına neler yazılmış olabileceğini, yazarın öğretinin hangi tezlerini kabul ettiği ve bu tezlere ne derecede kadar tutarlı olarak bağlı kaldığı; hangilerini reddettiği ve bu durumun yol açtığı sonuçların neler olduğu sorularına açıklık getirebilmek için, bu kitabı ayrıntılı bir biçimde tahlil etmek gerekmektedir.

Kitabın içeriği son derece çeşitlidir. Yazar önce bizdeki popülistlerin kullandığı «toplum - bilimdeki» subjektif yöntemi açıklıyor, bu yöntemi eleştiriyor, ve bu yöntemin karşısına «tarihsel ekonomik materyalizm» yöntemini çıkarıyor. Daha sonra, bir yandan, «bütün insanlığın deneyleri ve (S. IX) öte yandan bugünkü Rusya gerçeğinden ve ekonomik tarihinden kaynaklanan olgular temeline dayanarak, popülizmin ekonomik açıdan bir eleştirisini veriyor. Buna paralel olarak popülist ekonomi - politiğin doğmalarını da eleştiriyor. Ele alınan konuların böylesine çeşitli

oluşu (toplumsal düşünce hayatımızın en önemli akımlarından biri eleştirilirken, bu, kesinlikle kaçınılmazdır) aynı zamanda tahlilimizin biçimini de belirliyor: Yazarın açıklamalarını adım adım izlememiz ve ileri sürdüğü görüşlerin üzerinde ayrı ayrı durarak incelememiz gerekiyor.

Oysa kitabın tahliline girişmeden önce, biraz daha ayrıntılı bir ön açıklamada bulunmayı zorunlu görüyorum. Bu yazının görevi, (yalnızca «belli» sorunlar üzerine değil) *bütün* «temel sorunlar» üzerine «literatürde bütünüyle açıklığa kavuşturulmuş olan görüşlere katılan» bir kimsenin bakış açısından Bay Struve' nin kitabını eleştirmektir.

Bu görüşler şimdiye kadar birçok kez liberal - popülist basında eleştiri amacıyla açıklanmış ve bu arada da tanınmayacak derecede bulandırılmışlardır —evet, bu da yetmezmiş gibi, bu konularla hiç bir biçimde ilişkisi olmayan Hegelci «her ülkenin mutlaka kapitalizm aşamasından geçmek zorunda olduğu inancı»yla, ve tümüyle «Novoye Vremya» (Yeni Zamanlar) dergisine yakışır tarzda bir çok başka saçmalıklarla karıştırılarak tahrif edilmişlerdir.

Öğretinin bilhassa tahrif edilen bölümü de, onun Rusya koşullarına uygulanan pratik yönüdür. Rus Marksist öğretisinin tümüyle farklı, Rusya gerçeğine göre biçimlendiğini anlamak istemeyen liberallerimiz ve popülistlerimiz, öğretiyi, bu gerçekliği kendi eski kavrayış biçimleriyle karşılaştırmışlar; böylelikle vardıkları sonuçlar, yalnızca bütünüyle anlamsız olmakla kalmamış, aynı zamanda Marksistleri de en alçakça suçlamalara hedef almalarına neden olmuştur. Bu nedenle, popülizme karşı tavrımı kesin olarak belirlemeden önce, Bay Struve'nin kitabını tahlile girişmek benim için olanaksız görünmektedir. Ayrıca, kendini öğretinin objektif yönüyle sınırlayan ve pratik sonuçları hemen hemen bütünüyle bir kenara bırakan bu incelenen kitaptaki bir çık kısımları anlaşılabilir kılmak için, popülist görüşle marksist görüşün bakış açılarını karşılaştırmak zorunludur. Bu karşılaştırma, bize, popülizmin ve marksizmin hangi ortak hareket

noktalarına sahip olduklarını ve hangi noktalarda temelden ayrıldıklarını gösterecektir. Eski Rus popülizmini almak daha uygun olacaktır, çünkü birincisi, bu popülizm (*Ruskoye Bogastvo - Rus Zenginliği* - türünde yayın organlarının temsil ettikleri gibi) günümüzdeki popülizmden kararlılık ve doğruluk bakımından ölçülemeyecek derecede daha üstündür; ikincisi de popülizmin en iyi yanlarını, —çünkü marksizm de bazı bakımlardan bunlara katılır— daha noksansız bir biçimde ortaya koymaktadır.

Eski Rus popülizminin profession de foi(*) larından birini ele alalım ve yazarı adım adım izleyelim.

BÖLÜM I

POPÜLİST BİR (PROFESSİON DE FOİ) İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜNÜN SATIR SATIR BİR YORUMU

Otoçestveniye Zapiski (Çağdaş Dergi)(**)nin CCXLII. cildinde, «Halk Tarlasında Yeni Filizler» adlı, Rus liberalizmine karşı çıkan popülizmin en ilerici yönlerini açıkça ortaya koyan imzasız bir yazı vardır.

Yazar, «günümüzde halk içinden çıkan ve toplumun daha üst bir düzeyine yükselen kişilere» karşı protestoda bulunmak «hemen hemen ihanet etmek demektir» diyerek başlıyor.

«Kısa bir süre önce edebiyat alanında eşeğin biri, Zlatovratski'nin kitabı hakkında kısa bir eleştiriye yer verdiği için Otoçestveniye Zapiski dergisine halk hakkında beslediği karamsarlıktan dolayı çifte attı, oysa dergide yer alan eleştiride paranın yıpratıcı ve bozucu etkisi üzerine söylenmiş bir kaç söz dışında karamsar hiç bir şey yoktu; daha sonra Gleb Uspenski son yazıları üzerine bir yorum yazdığında (Otoçestveniye Zapiski, 1878, No: 11) liberal bataklık, tıpkı masallarda olduğu gibi, fokurdamaya başladı... ve ansızın ortaya halkın o kadar

(*) Bu sözler Rusça metinde Fransızca'dır ve düşüncelerini, siyasi inançlarını açıkça bildirme ve duyurma anlamına gelir. — Yayıncı.

(**) 1879, Sayı : 2, Çağdaş Dergi, S : 125 - 52.

çok savunucusu çıktı ki, halkımızın bu kadar çok dostu olduğuna gerçekten biz de şaşırdık... Köyden; edebiyatta geçen delikanlılar, yahut daha iyi bir deyişle, delikanlılar değil de, soylu bayların dünyasına ait eski şövalyeler, uşaklar ve genç tacirlerin gözbebeği olan güzel kızdan söz eder gibi bahsettiğini duyunca, buna sempati duymamak elde mi... Köye övgüler düzmek ve 'göz süzmek' hiç te ona sevmek ve ona saygı duymak anlamına gelmez, aynı biçimde, köyün eksikliklerine işaret etmek te hiç bir şekilde ona düşman olmak demek değildir. Aynı Uspenski'ye... gönlünde neyin yattığı, gelecek için en büyük garantileri nerede gördüğü... köyde mi yoksa eski soylulukta ve yeni burjuva tabakasında mı?... diye sorulunca, bütün söyleyeceğinin: 'Köyde' olacağından hiç bir kuşku duyulabilir mi?»

Bu kısım özellikle tipiktir. Birincisi, popülizmin özünü açıkça göstermektedir: Yani, *köylünün, küçük üreticinin* bakış açısından hareketle, Rusya'da serfliğe (eski soylu tabakaya) ve burjuvalığa (yani burjuva tabakaya) karşı bir protestodur. İkincisi, aynı zamanda bu protestonun hayal üzerine kurulduğunu ve gerçeklere sırtını çevirdiğini göstermektedir.

«Köy»ün «eski soyluluk» ya da «yeni burjuva» düzeni *dışında* bir varlığı var mıdır? «Köy» her iki düzen temsilcilerinin kendilerine göre kurdukları ve kuracakları bir şey değil midir? Köy gerçekte kısmen «eski soylu» kısmen de «yeni burjuva» «tabaka» ya bağlıdır. Köyü ne kadar evirip çevirirseniz çevirin, eğer olanakları değerlendirmek yerine, kendinizi gerçeği tespit etmekle sınırlarsanız (ve mesele de budur), o zaman onda herhangi başka birşey, bir üçüncü «tabaka» bulmayı başaramazsınız. Ve eğer popülistler birşeyler *buluyorlarsa,* bu yalnızca ağaçlara bakmaktan ormanı görmemelerindendir, tek tek köy topluluklarındaki toprak *mülkiyeti* biçimi onların Rus toplumsal ekonomisinin ekonomik örgütlenmesini görmelerini engellemektedir. Köylüyü meta üreticisi durumuna getiren bu örgütlenme, onu bir küçük burjuvaya, pazar için üretim yapan tecrit edilmiş bir küçük üreticiye dönüştürmektedir; bundan sonra bu örgütlenme artık «geleceğin güvencesini» *geçmişte* aramak olanağını ortadan kaldırır; bu güvenceyi *gelecekte* aramaya zorlar; bunlar «köyde» aranmamalıdır, çünkü köyde «eski soylu» ve «yeni burjuva» sınıflarının

içiçe girmesi, emeğin durumunu korkunç derecede kötüleştirir ve onu «yeni burjuva» düzeninin kuvvetli kişilerine karşı mücadele etme olanağından yoksun kılar, çünkü burada bunların çıkarlarıyla emeğinkiler arasındaki bu karşıtlık yeterince gelişmemiştir. Oysa geleceğin güvenceleri, bütünüyle gelişmiş, iyice yerleşmiş «yeni burjuva» düzeninde aranır, çünkü bu düzen «eski soyluluk» koşullarının bütün çekiciliğinden arınmış, köyde halâ tohum halinde bulunan ve bastırılan çelişkileri olgunlaştırıp açığa çıkararak emeği toplumsallaştırmıştır.

Şimdi, popülizme ve marksizme *götüren* öğretiler arasında varolan, Rusya gerçeğ'nin ve tarihinin farklı *kavranışları* arasındaki teorik farklılıkları belirtmeliyiz.

Yazarı izlemeye devam edelim :

Yazar «asil ruhlu baylar»a güvenle söylüyor ki, Uspenski halkın yoksulluğu ve halkın ahlâkı arasındaki ilişkiyi :

«Bir çok köy hayranlarından daha iyi kavramıştır... bu hayranlar için köy günümüz gibi bir dönemde zekâ ve pratik anlayıştan yoksun olmayan bütün burjuvaların her zaman ellerinde bulundurdukları bir çeşit liberal pasaport gibi bir şeydir».

Neredesiniz Bay popülist, emeğin çıkarlarını temsil etmek isteyen bir kimsenin başına, «geleceğin güvencesi» olarak gördüğü şeyin «liberal pasaport»a dönüşmesi gibi üzücü ve öfkelendirici bir şey neden geliyor? Bu gerçeğin burjuvaziyi bir kenara atması gerekir, oysa sizin bu geleceğe ulaşmak için izlediğiniz yol, «pratik ve zeki burjuvalar» tarafından düşmanca karşılanmamıştır, tam tersine, seve seve, hem de «pasaport» olarak kabul edilmektedir.

«Geleceğin güvencesini» «pratik ve zeki burjuvaların» hakim oldukları düzendeki toplumsal çelişkilerin henüz az geliştikleri, çekirdek durumunda bulundukları yerde değil de, bu çelişkilerin, sonuna *Nec plus ultra*(*)ya kadar geliştikleri yerde

(*) Metinde Latince'dir. «İyi anlamda bir halin en son sınırı» anlamına gelir — Yayıncı.

ve dolayısıyla insanın geçici ve yarı - tedbirlerle yetinemiyeceği, insanın, emekçilerin *Desiderata*(*)sını kendi yararına kullanamayacağı ve sorunun bütün kesinliğiyle ortaya konduğu yerde arayacak olsaydınız, böyle skandal yaratacak bir şeyin olanaklı olduğuna inanır mıydınız?

Daha ilerde bizzat siz de şunu söylemiyor musunuz?

«Halkın pasif dostları, şu basit sorunu anlamak istemiyorlar; toplumdaki bütün aktif güçler aynı anda etkin olan, birbirine karşıt iki gücü oluştururlar, ve görüldüğü kadarıyla mücadelede hiç yer almayan pasif güçler, yalnızca o anda üstünlüğü elinde bulunduran güce hizmet etmiş olurlar» (S. 132).

Bu nitelik, köye uygulanamaz mı? Köy, bu «birbirine karşıt güçlerin» ve bu mücadelenin varolmadığı ayrı bir dünya mıdır? Köyü, hiç kuşkusuz «üstün gelen güç»ü destekliyor diye gözönüne alamaz mıyız? Mücadele sözkonusu olduğunda, bu karşıt güçleri birbirinden tam olarak ve açıkça ayırmaya, baş düşmanı kesinlikle belirlemeye engel olan ikinci derecedeki bir çok olayın bu mücadeleyi karmaşıklaştırdığı yerden işe başlamak doğru olur mu? Yazarın yazısının sonuna aldığı programın —eğitim, köylü toprak mülkiyetinin genişlemesi, giderlerin azaltılması— üstünlüğü elinde tutan gücü hiç etkilemediği, oysa programın son maddesinin —«halk sanayiinin örgütlenmesi»— yalnızca mücadelenin varolduğunu değil, aynı zamanda çoktan zafere ulaştığını kabul ettiği son derece açık değil midir? Programınız, varlığını kabul etmek zorunda kaldığınız uzlaşmaz çelişkiyi reddetmektedir. Bu nedenle, «yeni burjuva tabakası»(**)na mensup olan baylar da ondan korkmuyorlar. Programınız bir küçük-burjuva hayalidir. Onun yalnızca bir «liberal pasaport» hizmeti görmesinin nedeni de budur.

(*) «Eksikliği hissolunan şeyler, istenilen şeyler» — Yayıncı.

(**) Fransızca metinde «Nouvelle formation bourgeoise» — Yeni biçimlenen burjuvazi (S. 371), İngilizce metinde «New middle — class stratum» — Yeni orta - sınıf tabakası (S. 345), Almanca metinde «Neubürgerlichen Schicht» — Yeni burjuva tabakası (S. 349) — Yayıncı.

«Köyü soyut bir kavram ve muliği kendi güzelliğine hayran (Narsis) olarak tek başına yaşayan bir kimse olarak görenler, yalnızca köyü öven ve onun bütün yıkıcı etkilere karşı çok iyi direndiğini iddia edenler, yalnızca düşünme yeteneğinden yoksun olduklarını göstermektedirler. Köy kendini hergün ve kapik için mücadele etmek zorunda bırakan koşullarda bulunurken, tefeciler tarafından soyulurken, kulaklar tarafından aldatılırken, toprak ağaları tarafından ezilirken, arada sırada yerel yönetim binasında kırbaçlanırken, bütün bunlar onun üzerinde nasıl etkili olmaz?... Ruble adı verilen şu kapitalizm ay'ı ovalardaki manzarada ön plâna geçmişse, bütün bakışları, bütün düşünceleri ve bütün gönülleri kendi üzerine çekmişse, hayatın amacı ve kişisel yeteneklerin ölçüsü durumuna gelmişse; bu gerçek nasıl gizlenebilir ve köylünün mutluluk içinde yaşadığı ve hiç paraya ihtiyacı olmadığı nasıl söylenebilir? Köy farklılaşmaya doğru giderken zenginlik içinde yüzen kulak en zayıf köylüleri ücretli emeğin zincirleriyle bağlamaya, köy topluluğunu yıkmaya v.b. çalışırken, soruyorum, bu gerçekler nasıl gizlenebilir?! Biz yalnızca, bunların daha ayrıntılı ve çok yönlü incelenmesini dileyebiliriz, biz bunları, yoksulluğun ezici koşullarıyla açıklayabiliriz (açlık, insanı hırsızlık yapmaya, adam öldürmeye ve hatta insanları birbirini yemeye bile zorlayabilir) fakat bu gerçekleri gizlemek kesinlikle olanaksızdır. Bunları gizlemek, üzücü olguların korkunç boyutlara varacağı güne kadar şimdiki durumu savunmak, ünlü laissez faire laissez aller(*)yi savunmak anlamına gelir. Gerçeği allayıp-pullamak hiç bir şeye yaramaz.»

Gene tekrarlayalım: köyün bu niteliği ne kadar güzel ortaya konmaktadır, ama çıkarılan sonuçlar ne kadar da bayağı!.. Gerçekler ne kadar da doğru gözlemlenmiş, fakat bu gerçeklerin açıklanması ve anlaşılması ne kadar da zavallıca! İşte, emeğin tekrar savunulmasıyla ilişkili olan *isteklerle* {desiderata - istekler - Yayıncı.} bunları gerçekleştirme yöntemleri arasında tekrar derin bir uçurum açılmaktadır. Yazara göre, köydeki kapitalizm «üzücü bir olgu» dan başka bir şey değildir. Büyük çaptaki kapitalizmi kentte de görmüş olmasına karşın, kapitalizmin yalnızca halkın bütün çalışma alanlarını kendisine köle yapmakla

(*) Metinde Fransızca olan bu sözler, liberal - ekonominin temel ilkesidir. «Bırakın yapsın, bırakın gitsin» anlamına gelir — Yayıncı.

kalmayıp, aynı zamanda kendini halktan yanaymış gibi göstererek ve halk adına bir takım burjuva tedbirleri alınmasını öneren «ilerici» literatürü bile kendine köle yaptığını görmüş olmasına karşın, bunda, toplumsal ekonomimizin özel bir örgütlenmesinin söz konusu olduğunu kabul etmek istememekte; bunun «insanı ezen koşullar»dan kaynaklanmış üzücü bir olgudan başka bir şey olmadığı düşüyle avunmaktadır. Fakat eğer, devlet'in müdahele etmeme teorisine sıkı sıkıya sarılmamış olsa, bu koşullar belki de ortadan kaldırılabilir, demektedir. Fakat bu *eğer* ve *fakat* olmasaydı! Oysa Rusya'da şimdiye kadar hiç bir zaman müdahale etmeme politikası olmamıştır. Sürekli müdahale vardır... hem de burjuvazinin yararına vardır, Bay Struve'nin de ileri sürdüğü gibi, yalnızca «sessiz ve sakin bir sabah uykusu»nun verdiği tatlı rahatlık ve huzur, bu durumun «sınıflar arasındaki güçler ilişkisinde bir değişim» olmadan değiştiğini görmek umudunu yaratabilir.

«Toplulumuzun —siyasal, medeni, v.b.— ideallere ihtiyaç duyduğunu; öyle ki, bunlardan bir kaçını elde edince esas olarak birşey düşünmemeyi başarabileceğini; toplumun bunları bir gençlik sabırsızlığıyla değil, fakat bir akşam yemeği sonrasının rahatlığı içinde aradığını; toplumun bunlardan dolayı hayâl kırıklığına uğrayıp ruhsal fırtınalara kapılmadığını, tersine bir Arkadya prensinin vurdumduymazlığıyla etkilenmediğini unutuyoruz. En azından toplumumuzun büyük çoğunluğu işte bu durumdadır. Gerçekte hiçbir ideale gerek duymamaktadır, çünkü doygundur ve hazmetme süreçleri onu tatmin etmektedir.»

İşte liberal popülist toplumumuzun niteliklerinin isabetli bir sergilenişi.

Şimdi kimin daha tutarlı olduğu sorulabilir: Bu «toplum»la uğraşan ve ona «yaklaşan» kapitalizmi, bu makalenin yazarının ifade ettiği gibi «tehdit eden bu rahatsızlığı»(*) anlatan toplu-

(*) Neyi tehdit etmektedir? «Hazmetme süreçleri»ni mi? Tam tersine, kapitalizm bu süreçleri «tehdit etmek» yerine, onlara en eşsiz ve en nefis yemekler vadetmektedir.

mun temsilcilerini «bizim» saptığımız bu yanlış yolu terketmeye çağıran popülistler mi, yoksa toplumdan tecrit olacak kadar «dar görüşlü» olan, yalnız «hazmetme süreçleri»yle «yetinmeyenlere» ve *yetinmeyeceklere*, ideali bir ihtiyaç kabul ederek günlük hayatlarında idealsiz yapamayanlara baş vurmanın zorunlu olduğunu düşünen marksistler mi daha tutarlı?...

Yazar, bu kültürlü bir genç kızın zihniyetidir diyor ve şöyle devam ediyor :

«Bu, düşünce ve duygunun köklü olarak bozulması anlamına gelir... Böylesine iyi gizlenmiş, böylesine incelmiş, böylesine saf ve aynı zamanda böylesine köklü ahlâk bozukluğu hiç mi hiç görülmemiştir. Bu ahlâk bozukluğu, bütünüyle çağdaş tarihimizin burjuva kültürünün [yani, burjuva düzeninin ya da kapitalist düzenin K.T.(*)] derebeylik alanında, soylu duygululuğundan, cahillikten ve tembellikten doğmuş kültürün bıraktığı mirastır. Burjuvazi, hayata, kendi bilimini, kendi ahlâk görüşünü ve gene kendi safsatalarını getirmiştir.»

Yazar, tek çıkar yolun hangisi olduğunu kavrayacak kadar, gerçeği anlamış gibi görünebilir. Bütün kötülük burjuva kültüründen geliyorsa, bu, «geleceğin güvencesi» ancak ve ancak bu burjuvazinin «bütünüyle karşıtı olan şey»de olabilir, çünkü, yalnız bu şey, «burjuva kültür»den ayrılmıştır demektir. Çünkü yalnız bu şey bu kültürün acımasız düşmanıdır ve içerisinde «liberal pasaportlar»ın yer alabileceği bütün o uzlaşmalardan hiç birine yanaşacak durumda değildir.

Ama hayır. İnsan kendisini daha da düşlere kaptırabilir. «Kültür», gerçekten, «burjuva zihniyeti»nden, ahlâk bozukluğundan başka birşey değildir. Fakat, bu kültür yalnızca feodal düzenden doğmuş bir sonuç (bu kültürün çağdaş tarih, feodaliteyi ortadan kaldıran bir tarih tarafından yaratılmış olduğunu yazarın kendisi de biraz önce itiraf etmedi mi?), tembellikten doğmuş bir sonuçtur. Öyleyse, sözkonusu kültür pek de kökü derinlerde olmayan, rastlantısal birşeydir, v.b. v.b. Daha sonra yazarın olgulara sırt çevirdiğini ve «birbirlerine karşıt güçlerin» *varlığı* gerçeğini görmemezlikten gelerek, bir takım duygusal düşlere

(*) K.T. (K. Tulin): Lenin'in kullandığı takma adlardan biridir. — Yayıncı.

daldığını ortaya koymaktan başka hiçbir anlamı olmayan boş cümleler geliyor. En iyisi yazarın kendisini dinleyiniz :

«O (burjuvazi) bunları (bilim, ahlâk kurallarını) üniversite kürsülerine, edebiyata, mahkemelere ve hayatın bütün öteki alanlarına yerleştirmek zorundadır. [Burjuvazinin, bunları köy kadar derin bir 'hayat alanına' çoktan yerleştirmiş olduğunu yukarıda gördük, K.T.] İlk önce burjuvazi, bu iş için yeterli derecede yetkin insanlar bulamamakta, gelenekleri başka olan kimi kişilere baş vurmak zorunda kalmaktadır. [Rus burjuvazisi «insanlar bulamayacak» öyle mi?!... Bu iddia üzerinde durulup çürütülmeye bile değmez. Çünkü, yazar daha ilerde zaten kendi kendisini çürütecektir, K.T.] Bu kişilerin [Rus kapitalistleri mi?! K.T.] iş konusunda hiç bir yetenekleri yoktur, hep kuşkulu olarak adım atarlar, hareketleri beceriksizcedir, [bu kişilerin yüzde on ve yüzde yüz kâr etmesini bilecek, her yerde truck - system (108) ı uygulamasını bilecek derecede «kendilerine iş konusunda güvenleri» vardır, hak koparmasını bilecek derecede «beceri sahibi» dirler. Böyle fantaziler olsa olsa bu kişilerin yaptıkları baskıya doğrudan doğruya hedef olmamış bir insanın aklına, bir küçük-burjuvanın aklına gelebilir. K.T.]; Bunlar Batı Avrupa burjuvazisini taklid etmeye özenmekte, birtakım kitaplar getirtmekte, çalışmakta ve [Rusya'da, «burjuva kültürü»nün cahillikten doğmuş olduğu konusundaki bizzat kendi uydurduğu masalın fantaziden başka birşey olmadığını, yazarın kendisi de itiraf etmek zorunda kalmaktadır. Bu, doğru değildir. 1861 Reformundan sonra, Rusya'ya kendi kültürünü, «kendi eğitimini veren burjuva kültürünün bizzat kendisidir» 'gerçeği aldatıcı bir biçimde gizlemek', düşmanı güçsüz ve dayanmış olduğu temeli sallanıyormuş gibi göstermek, 'hiç bir zaman bir işe yaramamıştır', K.T.] kimi zaman geçmişten pişmanlık duymakta ve kimi zaman da geleceğe kuşkuyla bakmaktadırlar. Çünkü, burjuvazi sonradan görme küstahın biridir. Burjuvazinin bilimi eleştiri karşısında direnemez, ahlâk kurallarının hiç bir değeri yoktur, diyen birtakım seslerin yükseldiği duyulmaktadır.»

«Geçmişten pişmanlık duyan», «geleceğe kuşkuyla bakan» Rus burjuvazisi mi?! Hadi canım sende! Bir takım kişiler, «burjuvazinin işe yaramazlığı»yla ilgili yükselen seslerden burjuvazinin şaşıracağını iddia ederek zavallı Rus burjuvazisine böylesine yüklenmekten, karalamaktan zevk alıyorlar diyesi geliyor insanın! Oysa gerçek bunun tam tersi değil midir? Çok azarlayınca gerçekten «şaşıran» bu «sesler», değil midir, «gelecekten endişe duyanlar» bunlar değil midir?...

Bu tür kişiler, bu durumlarına bakmadan, bir de şaşkına dönmüş insan rolü yapmakta ve kendilerine neden romantik dendiğini anlamazlıktan gelmektedirler!

«Bununla birlikte, insanın kendini emniyete alması gerekir. Burjuvazi çalışmaya gitmeyi rica etmez, ölümle tehdit edercesine emreder(*). Çalışmaya gitmezsen aç kalırsın, sokak ortasına dikilip şöyle bağırmak zorunda kalırsın: Emekli yoksul bir yüzbaşıya acıyın!... ya da açlıktan geberip gidersin. İşte bak çalışma başlıyor; Bir çızırtı, bir gıcırtı duyulmaktadır. Karmakarışık bir demir şangırtısı kopmaktadır. Bir dakikacık gecikmeye bile dayanamayacak kadar sıkı bir çalışma. Sonunda makina işlemeye başlamaktadır. Gıcırtı, gürültü-patırtı *hafifler gibi* olmakta, makinanın bütün kısımları iyi işler gibi görünmekte, beceriksiz kütlelerin çatırtısından başka bir şey duyulmamaktadır. Gerçekte en korkunç olanı, taban tahtaları daha çok çökmekte, vidalar oynamaya başlamakta, insan ha, şimdi hepsinin parampara havaya uçuştuğunu *göreceğim* diye beklemektedir.»

Bu kısım özellikle tipiktir. Çünkü, Rus popülistlerinin bilimsel bir kılıf geçirmekten çok hoşlandıkları tartışma çizgisini, etkili, kısa, öz ve açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Popülistler kapitalist düzendeki çelişkilerin, zulmün, sefaletin ve işsizliğin v.b. varlığını gözler önüne seren, itiraz kabul etmeyen ve kuşkuya yer bırakmayan gerçeklerden hareketle, kapitalizmin son derece kötü ve «beceriksizce» bir şey [Bkz. V.V. *Kablukov. (Tarımdaki İşçiler)*, ve *kısmen* Bay Nikolay-on.] olduğunu ispatlamak için her çabayı göstermekte ve şöyle demektedirler: «Bakın, daha nerede olduğumuzu anlamadan parçalanabilir».

Bekliyoruz, yıllardır ve yıllardır bekliyoruz; ve sonuçta görüyoruz ki, Rus halkına çalışmaya *gitmesini* emreden bu güç güçlenmeye ve büyümeye devam etmekte, *kendi* yaratmakta olduğu Rusya'nın kudretinden dolayı bütün Avrupa'ya karşı böbürlenmekte ve yalnızca «vidaların gevşeyeceğine» inanmak gerektiğini

(*) Okur buna dikkat etmeli. Rusya'da bir popülist: «Burjuvazi çalışmaya gitmeyi emreder» diye ileri sürünce, bu söz gerçek olmaktadır. Fakat bir Marksist Rusya'da hakim olan üretim biçimi kapitalist üretim biçimidir diye ileri sürünce Bay V. V.: «Bunlar demokratik (tıpkı böyle !!) düzen yerine kapitalist düzeni koymak istiyorlar» diye yaygarayı basmaya başlıyor.

söyleyen «seslerin yükselmesi»nden elbetteki memnun olmaktadır.

«Zayıfların yüreği korkudan buz kesiliyor. Beyinsizler 'iyi ya' diyorlar. Burjuzavi de 'iyi ya' diye tekrarlıyor. 'Yabancı ülkelerden yeni makinaları daha çabuk getirtirsek tezgâhları, kalasları ve diğer kaba kısımları kendi malzememizden o kadar çabuk hazırlayabiliriz ve usta makinistleri, daha çabuk yetiştirebiliriz'. Bu arada toplum bütün bu zaman boyunca ahlâk açısından en kötü durumda bulunmaktadır. Kimileri, bu yeni çalışmadan zevk almakta, güçlerinin çok üstünde bir çabayla çalışmakta; kimileri ise, geride kalarak düş kırıklığına uğramaktadırlar.»

Zavallı Rus burjuvazisi! Hem, artık-değer elde edeceğim diye «gücünün çok üstünde» bir çabayla çalışmaktadır! Hem de, manevî açıdan kendisini huzursuzluk içerisinde bulmaktadır!.. (Bundan önceki sayfalarda yazarın, bütün ahlâkı hazım süreçlerine ve ahlâk bozukluğuna indirgediğini unutmayınız). Burada, artık burjuvaziye karşı mücadele vermeye —hangi sınıf mücadelesi olursa olsun— hiçbir ihtiyaç kalmayacağı son derece açıktır. Burjuvazinin kendi kendisini zorlamasına son vermesi için onu iyice azarlamak yeterlidir.

«Bu sırada hemen hemen hiç kimse halkı düşünmemektedir. Oysa burjuvazinin kurallarına göre, herşey halk için, her şey halkın iyiliği ve çıkarı için yapılmaktadır. Resmi makamları temsil etmekte olan her insan ve her yazar halkın iyiliği konusunda dil dökmeyi kendisine bir görev edinmektedir... Bu liberal gönül avcılığı öteki bütün eğilimleri bastırdı ve ön plâna çıktı. **Bu demokrasi devrinde,** halka karşı duyduğu sevgiyi bağıra bağıra ilân eden ve 'her zaman sevdiğim bir şey varsa o da halktır; ben bu sevgiyi ölünceye kadar yüreğimde taşıyacağım, ben de halk içinden çıktım' (bu kesinlikle hiç bir şeyi ispatlamaz) diye ileri süren yalnız Bay Suvorin değildir. Hatta **Moskovskiye Vedomosti** (109) dergisi de halkı daha başka bir açıdan ele almakta ve halkın iyiliğiyle -doğal olarak kendine göre- ilgileniyormuş gibi görünmektedir... Bugün rahmetli Vest gibi, yani açıkça halk düşmanı tek bir gazeto bile kalmamıştır. Fakat, açıkça düşmanlık hepsinden daha iyi bir şeydir. Çünkü düşmanın kim olduğunu avucunun içi gibi bilirsin; ne kadar budala ve ne kadar alçak olduğunu kestirebilirsin. Bugün, herkes birbiriyle hem dost, hem de birbirine düşmandır; herşey birbirine karışmıştır. Uspenski'ye göre halkın çevresini deneysiz, insanı doğru yoldan saptıran ve onun aklını şaşırtan bir sis kap-

lamıştır. Oysa, daha önceleri, halk, suistimal ve kötü davranıştan başka bir şey göremezdi. Bugünse, kendisine, toprak ağası kadar özgür olduğu, kendi işlerini kendi gördüğü, yokluktan - yoksulluktan kurtarıldığı, kendi kanatlarıyla uçmasına destek olunduğu ileri sürülmektedir. Gerçekte, halkın üstüne böylesine titreme ve halka gösterilen böylesine titiz ilgi bir yalan ve ikiyüzlülük dokusuyla sarmalanmıştır».

Doğru söze ne denir ki!

«O dönemler, herkes, kulakları teşvik eden ve gerçek yoksulları kredisiz bırakan borçlandırma sandıkları kurma işiyle uğraşmıyordu.»

Kredinin burjuva niteliğini kavrayan yazarın, ilk bakışta, bu burjuva tedbirleri kesinlikle reddedeceği zannedilebilir. Oysa küçük-burjuvanın gerçek ve ayırıcı niteliği, burjuva düşüncesine karşı, gene burjuva toplumundaki yöntemlerle mücadele etmesidir. Bunun içindir ki, genel olarak, bütün popülistler gibi yazar da daha geniş krediler, gerçek yoksullar için krediler isteme yolunu seçerek, burjuvazinin çalışmasını *güzelimek* için çaba harcamaktadır!

«... Yoğun bir hasata gidilmesinin zorunluluğundan hiç sözedilmiyordu. Çünkü tarlaların her yıl paylaşılması ve ortak toprak kullanımına dayanan tarım kesimi (?) buna engeldi. Nüfus başına alınan verginin son derece ağır olduğu konusunda direnilmemiş, dolaylı vergilerin hiç sözü edilmeden, gelire göre vergi almak önerilmemişti. Gelir vergisinin uygulamada yoksulların sırtına yüklenen bir vergiye dönüştüğünden de hiç sözedilmedi. Toprak ağalarından çok yüksek fiyatlarla toprak satın almak zorunda olan v.b. köylüler için bir toprak kredisinin gerekliliğinden sözedilmedi... Toplumda da bu durum böyledir: Halkın bu kadar çok dostu olması karşısında, insan şaşırıp kalmaktadır... Yakında, herhalde rehin karşılığında ödünç verenler ve meyhaneciler de halka duydukları sevgiden dem vurmaya başlayacaklar.»

Burjuva düşüncesine karşı yapılmış olan bu itiraz son derece güzel bir şeydir. Fakat çıkarılan sonuçlar çok zavallıcadır: Burjuvazi, hayatta üstün olduğu gibi toplumda da üstün durumdadır. Öyleyse, topluma sırt çevirerek, burjuvazinin tersi ve karşıtı olan şeye doğru gitmesi zorunluymuş gibi gelebilir insana.

Ama hayır, «gerçek yoksullara» kredi verilmesi lehinde propaganda yapmak gerekir!.

«Bu karışık durumdan, edebiyatın mı, yoksa toplumun mu daha çok sorumlu olduğunu tespit etmek zordur, ve böyle bir tespit yapmak bütünüyle yararsız olurdu. Balık baştan kokar derler, fakat ben bu mükemmel gözleme hiç değer vermiyorum.»

Böylece, yazarın düşüncesi burjuva toplumunun dağılmakta olduğu yönündedir. Marksistlerin asıl hareket noktasının da bu olduğunu vurgulayalım.

«Biz, köyle cilveleştiğimiz, ona baygın gözlerle baktığımız bir sırada, tarihin tekerleği dönmekte, doğadaki güçler yapacaklarını yapmakta, açıkçası, çeşit çeşit korsanlar ve çapulcular hayata birer asalak olarak sarılmakta ve onu kendi çıkarlarına uygun bir biçime dönüştürmektedirler. Edebiyat, köy ve ovalar, köylünün o sakin ruhu ve bilgisizliği üzerine tartışırken, ortak toprak kullanımına dayanan köy ve toprak mülkiyetini incelemek üzere kovalar dolusu mürekkep harcarlarken, vergi komisyonu, vergi reformunu tartışmayı sürdürürken, köylerle ovaların yıkıma uğramak için hayli zamanları olacaktır.»

Bakın hele! «Biz lâflarken, tarihin tekerleği dönmekte, doğadaki güçler yapacaklarını yapmakta»ymış!

Dostlarım, bunu ben söylemiş olsaydım kimbilir ne kadar da yaygara koparırdınız![110]

Marksistler «tarihin tekerleği»nden, «doğa güçleri»nden söz ettiklerinde, aynı zamanda, bu «doğa güçleri»nin gelişen burjuvazinin güçleri olduğunu ayrıntılı olarak ortaya koyduklarında popülist baylar, bu «doğa güçleri»nin büyümesi kesin midir ve ispatlanmış mıdır sorunundan hiç söz etmemeyi tercih etmekte ve «tarihin tekerleği», «doğa güçleri» sözlerini dillerinden düşürmeyen bir takım «mistikler» ve «metafizikçiler» konusunda bir sürü saçma sözler etmektedirler.

Bir popülistin, burada aktarılan itirafıyla marksistlerin tezleri arasındaki tek, ama son derece önemli fark şudur: Bu «doğa güçleri», popüliste göre, «hayata asalak olarak dört elle sarılan» bir takım «korsan ve çapulcular» olmasına karşın, marksiste göre, kapitalist bir toplumsal oluşumun ortaya çıkardığı toplumsal «hayat»ın ürünü ve onun yansıması olan burjuva *sınıfı* içerisinde

doğmuş, canlanmıştır. Ya rastlantısal olarak, ya da dışarıdan «hayata asalak olarak dört elle sarılmamış»tır. Kredileri, vergileri, toprak mülkiyeti biçimlerini, toprakların tekrar dağılımını iyileştirmeleri v.b. yüzeysel bir biçimde incelemiş olan popülist, burjuvazinin, Rus üretim ilişkileri içerisine salmış olduğu derin kökleri hiç kuşkusuz kavrayamaz. Bu nedenle de, bir takım «korsanlar ve çapulcularla» başı dertte olduğu çocukça hayaliyle avunur. Bu *açıdan* bakılınca, yani yalnızca «korsanlar ve çapulcuları» ortadan kaldırmak söz konusu olduğunda, sınıf mücadelesinin burada ne işe yaradığı, son derece haklı olarak kesinlikle anlaşılamaz. Marksistlerin, bu mücadele konusunda yapmış oldukları sayısız ve ısrarlı çağrılara popülist baylar doğal olarak, ortada sınıf değil, yalnızca bir takım «korsanlar ve çapulcular» gören kişilerin anlaşılmaz susuşuyla cevap veriyorlar..

Bir sınıfa karşı ancak ve ancak düşmanından kesinlikle ve bütünüyle farklılaşmış ve bu düşmana bütünüyle karşıt *başka bir sınıf* mücadele edebilir, oysa, «korsanlara ve çapulculara» karşı mücadele etmek için, polis, daha da olmazsa, «toplum» ve «devlet»in yeterli olduğunu hiç de söylemeye gerek yoktur.

Fakat, popülistin de ortaya koyduğu gibi, bu korsanların ve çapulcuların kim olduklarını biraz sonra göreceğiz. Ayrıca bunların nerelere kadar kök saldıklarını, toplumsal işlevlerinin ne kadar yaygın olduğunu da göreceğiz.

«Halkın pasif ve seyirci kalan dostları»na ayrılmış olan bu parçadan sonra, yazar doğrudan doğruya şöyle devam ediyor:

«Politikada son derece kötü olan şey varsa, o da silahlı tarafsızlıktır. Son derece kötüdür, çünkü, böylece, sürekli olarak en güçlü olana etkin bir yardımda bulunulmuş olmaktadır. Pasif ve seyirci kalan dostun beslediği duygular ne kadar içten olursa olsun, politik hayattaki mücadele alanında yer almaya çalıştığı durum ne kadar alçak gönüllü olursa olsun, ama gene de dostlarına zarar verecektir...»

«...Halkı içtenlikle seven, az çok namuslu ve dürüst kişiler (*) için bu durum kendilerini, sonunda bunları sevmemeye ve bunlardan iğrenmeye kadar götürecektir. Bu kişiler, çalışma odalarında, sosyete salonlarında, meyhanelerde bir içki şişesi başında hiç bir şey yapmadan hergün tekrarlanan o bitmek bilmez dalkavuklukları duymaktan artık iğrenir ve utanç duyacak bir duruma gelirler, işte bunun içindir ki, bu yavan ve boş şeylerin hepsini de sonunda fırlatıp atacaklardır.»

Eski Rus popülistlerinin, liberallere karşı aldıkları tavrın bu özelliği, hemen hemen bütünüyle marksistlerin bugünkü popülistlere karşı aldıkları tavra da uygulanabilir. Krediler, toprak satın almalar, tekniğin geliştirilmesi, arteller, ortak tarım v.b. (**) aracılığıyla «halka» yardımcı olmak lafazanlığını duymak zorunda ka'maktan marksistler de artık «iğrenmek»tedirler. Marksistlerde «halk»ın... yanında olanlardan değil ,hayır, fakat burjuvazinin çalışmaya gitmeyi emrettiği kişilerin yanında olmak isteyenlerden, bütün bu liberal-popülist boş ve yavan şeyleri «toptan reddetme»lerini istemektedirler. Halk sanayiinin bütün kollarında, sermaye kendi egemenliğini sürdürürken ve kıyasıya bir çıkar mücadelesi mevcutken, mücadeleyi gizlemek değil, mücadelenin üzerindeki perdeyi kaldırmak, «mücadele olmasaydı daha iyi olurdu»(***) diye düşlere dalmamak, tersine, mücadeleyi daha da şiddetli, daha da sürekli, daha da tutarlı, ve her şeyden önce ilkelere sıkı sıkıya bağlı bir biçimde *geliştirmek* gerekirken, marksistler Rusya için izlenecek yolları seçmekten, kapitalizmin

---

(*) Popülistleri «Pasif dostlar» dan ayıran özellikler burada ne kadar belirsiz kalmaktadır! Bu popülistler arasında da mutlaka «Namuslu ve dürüst» kişiler vardır, ve hiç kuşkusuz «Halkı içtenlikle sevebilirler.» Biraz önceki karşılaştırmadan, pasif dostun karşısına «Birbirine karşıt» **Toplumsal güçlerin** mücadelesinde yer alanı çıkarmamızın gerekli olduğu bütün açıklığıyla ortaya çıkıyor. Hier liegt der Hund begraben. (Bu son cümle Lenin'de Almancadır, «Sorunun can alıcı noktası burasıdır» anlamına gelir — Yayıncı)

(**) Bay Yujakov, Ruskoye Bagatstvo, 1894, Sayı : 7,

(***) Bay Struve'nin «şiddetli ve toplumsal sınıfların şiddetli mücadelesi» konusundaki sözlerine verdiği cevapta Bay Krivenko'nun kullandığı ifade (Bkz. **Ruskoye Bogatstvo** 1894, Sayı : 10).

getirmekle «tehdit ettiği» acılardan ve «halk sanayiinin ihtiyaçları»ndan sözetmeyi «iğrenç» bir ikiyüzlülük olarak kabul etmektedir.

«İşte bunun içindir ki, sonunda belli medeni emirler, namus konusunda belli sınıflandırılmış, hatta bazan sert ve kısıtlayıcı talepler ortaya çıkmıştır, bu yüzden bu talepler işlerini karanlıkta görmek istiyen ve kendilerinin nereden geldiğini unutan hafif meşrep liberallerimizin pek de hoşlarına gitmemektedir.»

Mükemmel bir dilek! Gerçekten mutlaka gerekli olan şey de «sert» ve «ciddi» haklı taleplerdir.

En kötüsü de, popülistlerin bütün iyi niyetlerinin birer «sofuca dilek» olmaktan öteye geçememesidir. Bu taleplerin gerekli olduğunun bilincinde olmalarına, bunları gerçekleştirmek için yeterli zamana sahip olmalarına karşın, bu talepleri bugüne kadar bir çözüme kavuşturmamışlardır. Bir çok biçim değiştirmelerle hep liberal Rus toplumuyla bütünleşmişlerdir ve bugün de bu bütünleşmeyi sürdürmektedirler(*).

Öyleyse, bugün, marksistler bunlara *karşı* gerçekten çok «sert» ve çok «kısıtlayıcı» bazı talepler öne sürüyorlarsa, *ancak ve ancak* bir sınıfa (ki farklı bir yol seçmiş olan sınıfa) hizmet etmelerini, bu sınıfın bağımsız gelişmesine ve bağımsız düşüncesine hizmet etmelerini, «namuslu» Rus burjuvalarının medeni namusluluğuyla bütünüyle ilişkilerini kesmelerini istiyorlarsa, suçu gene kendilerinde arasınlar.

«Gerçekten, bu emirler ayrıntılarda ne kadar ciddi ve ne kadar sıkı olursa olsun, bu genel talebe karşı söylenebilecek hiçbir söz bu-

---

(*) Bazı bön popülistler saflıklarından dolayı kendi kelimeleriyle bizzat kendilerine vurduklarını anlamıyorlar ve hatta bununla (Liberal Rus toplumuyla bütünleşmekle — Yayıncı) övünüyorlar :

Bay V. V. Struve'ye karşılık şunları yazmaktadır : «Genellikle aydınlarımızda ve özellikle edebiyatımızda en burjuva akımların temsilcilerinin bile, popülist bir nitelik taşıdıkları ileri sürülebilir.» (**Nedelya**, 1894, Sayı : 4, S. 1506).

Nasıl günlük hayatta küçük üretici gözle farkedilmeyecek bir dizi değişmeyle burjuvaziyle kaynaşırsa, aynı şekilde edebiyatta da, popülistlerin sofuca dilekleri vediklerini hazmetmekten başka birşey yapmayanlar, sütün kaymağını alanlar ([111]) v.b. için bir «Liberal pasaport» durumuna gelir.

lunamaz. 'İki şıktan biri: Ya gerçek dostlar olun, ya da açıkça düşman olun.'

Bugün çok önemli bir tarihsel süreç, yani üçüncü bir sınıfın (*) oluşma sürecini yaşamaktayız. Gözlerimizin önünde onun temsilcileri seçilmekte, yeni toplumsal güç örgütlenmekte ve hayatı yönlendirmeye hazırlanmaktadır.»

Bu güç yalnızca «hazırlanmak»la mı kalmaktadır? Peki bunu yönlendiren kimdir? Öteki «toplumsal güç» hangisidir?

Yoksa *Vest* türünden gazetelerde boy gösteren güç müdür? Olanaksız bu. Çünkü 1894 yılında değil, 1879 yılında, «yüreğin diktatörlük etmeye»([112]) henüz başladığı günlerin arifesindeyiz. Makalenin yazarının ifadesine göre, o günlerde, «aşırı tutucular caddede parmakla gösterilir», bunlara «kahkahalarla gülünür»dü.

Peki, bunlar «halk», emekçiler olmasın? Bütün yazı buna olumsuz cevap vermektedir.

Bundan sonra da, artık «bu gücü yönlendirmeye hazırlandığından» halâ söz edilebilir mi?! Hayır. Bu güç çoktan hazırlandı, uzun bir süreden beri de «yönetmektedir.» Ancak popülistler Rusya'ya göre en doğru yöntemleri seçmeye daha yeni yeni «hazırlanmaktadırlar» ve hiç kuşkusuz, sınıf çelişkilerinin tutarlı gelişmesinin, bu gelişmeden sapanları fırlatıp atacağı zamana kadar hazırlanmaya devam edeceklerdir.

«Bizden çok daha önce, Avrupa'da başlayan bu süreç birçok Devlette sona ermiştir (**); diğerlerinde ise, feodalizmin kalıntıları ve çalışan sınıfların muhalefeti nedeniyle bu süreç geciktirilmiştir.

(*) Üçüncü sınıf: (İngilizce metinde: third estate (S. 352); Alm. metinde: der dritte Stand (S. 360). Bir ülkedeki ekonomik ve siyasi sınıflardan üçüncüsü anlamına gelir. Genel olarak feodal Avrupa'da ve daha sonra özellikle Fransa'da kastedilen bu üç sınıf sırasıyla din adamları, asiller ve halktı. Metinde bu terim bugünkü anlamıyla burjuvazinin ve proletaryanın henüz ortaya çıkmaya başladıkları dönemde, halk kapsamına giren kişileri kastetmektedir. — Yayıncı.

(**) «Sona ermiştir» demenin anlamı nedir? Sonunun göründüğü, daha şimdiden «Yeni bir sınıf»ın oluşmaya başladığı anlamına mı gelmektedir? O halde bu süreç Rusya'da da sona ermektedir. Ya da, artık orada üçüncü bir sınıf oluşmuyor mu? Bu yanlıştır. Çünkü bir avuç burjuvayı ve bir proleter kitlesini yaratan küçük üreticiler orada da halâ vardır.

Fakat burada da, tarihin tekerleği, bu kalıntıları her geçen yıl daha da ezmekte ve parçalamakta ve yeni bir düzen için yolu açmaktadır.»

Popülistlerimizin, Batı Avrupa işçi hareketini ne kadar az kavradıkları, işte bu sözlerden de anlaşılmaktadır! Batı Avrupa işçi hareketi, kapitalizmi «geciktirmektedir» ve bu harekete de, tıpkı feodalizm gibi, bir «kalıntı», bir «döküntü» gözüyle bakılmaktadır!

Bu, popülistlerimizin yalnız Rusya'da değil, Batı'da da kapitalizme karşı, onun gelişmesini «geciktirerek» değil, tersine hızlandırarak, onu geri plana iterek değil, tersine ön plâna çıkararak, gerici değil, tersine ilerici bir şekilde nasıl mücadele edilmesi gerektiğini kavrayacak yetenekte olmadıklarının açık bir kanıtıdır.

«Genel çizgileriyle bu süreç şuradan kaynaklanır: Eğer böyle ifade edilebilirse, soylularla halk arasında, bir kısmı tepeden inme, bir kısmı da tabandan gelme, aynı ağırlığa sahiplermiş gibi görünen unsurlardan oluşan yeni bir toplumsal tabaka doğmaktadır. Bu unsurlar birbirleriyle sıkı sıkıya kaynaşmakta, bir bütün durumuna gelmekte, içten derin bir değişime uğramakta, alt ve üst tabakaları değişime uğratarak, bunları bizzat kendi ihtiyaçlarına uydurmaktadırlar. Bu süreç son derece ilgi çekicidir. Ama bunun, özellikle bizim açımızdan büyük bir önemi vardır. Bizim için burada bir dizi soru çıkmaktadır. Bir üçüncü gücün hakimiyeti, her halkın uygarlığında kaçınılmaz ve önüne geçilmesi olanaksız bir aşama mıdır?...»

Bu saçma sapan sözler de ne oluyor ki?! Bu «kaçınılmaz ve önüne geçilmesi olanaksız olması» da nereden çıkıyor acaba? Burada ne işi var? Yazar, üçüncü gücün *bizde*, kutsal Rusya'da, 1870 yıllarındaki hakimiyetini bizzat kendisi açıklamadı mı, bunu daha ileride de açıklamayacak mı?

Yazarın baş vurduğu teorik görüşlerin arkasında, bizim burjuvazimizin temsilcilerinin mevzilenmiş olduğu açıkça görülmektedir.

Görüyorsunuz, bu saçma sapan şeyleri doğru diye kabul eden, bu «teorik» iddiaların arkasında bir takım *çıkarların*, iyi bir biçimde değerlendirilmiş olan toplum çıkarlarının, yani burjuvazinin çıkarlarının bulunduğunu kavrayamayan bir zekâ, düş peşinde

koşan yüzeysel bir zekâ değil de nedir?

Çıkarlara karşı mantık oyunlarıyla mücadele edilebileceğine olsa olsa yalnız romantik bir kişi inanabilir.

«... Beklenmeyecek ölçüde geleceği sezen dar görüşlülerin her an düşlerinde gördükleri tehlikeli sıçramaları yapmadan da devlet, bir aşamadan bir başka aşamaya doğrudan doğruya geçemez mi? Genç devlet, tarihte üçüncü gücün egemenliğini devlet için - tıpkı insan için yaşlılığın ya da gençliğin önüne geçilememesi gibi - önüne geçilmesi olanaksız bir düzen olarak gören kadercileri dinlemeden bir aşamadan bir başka aşamaya geçemez mi?»

İşte görüyorsunuz, böylece, popülistlerimiz Rusya'nın gerçeklerini ne kadar derinlemesine kavramaktadırlar! Devletin, kapitalizmin gelişmesine destek olması, burjuvazinin halkı «çalışmaya gönderecek» ve politikayı kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirecek maddi bir güce sahip olmasından değilmiş. Kesinlikle değil, mesele yalnızca Vernadski, Çiçerin, Mendelyev v.s. gibi profesörlerin «kaçınılmaz» düzen konusundaki yanlış teorilere dayanmaları ve devletin de bunları, «önemsemesi»ymiş.

«Kısaca, kurulmakta olan düzenin olumsuz yanları, hafifletilemez mi, bu düzen herhangi bir biçimde değiştirilemez mi, ya da egemenlik süresi kısaltılamaz mı? Devlet gerçekten de kendi kaderini etkileyemeyecek ve değiştiremiyecek kadar iradesiz, insan iradesinden bağımsız ve güçsüz bir şey midir? Devlet gerçekten de kader tarafından döndürülen, yalnız belli bir doğrultuda ve yalnız belli bir zaman için hareket eden ve belli sayıda devir yapan bir topaç mıdır, ya da çok sınırlı iradeye sahip bir organizmaya mı benzer? Devlet gerçekten de insanların mutluluğuna giden en kısa yolları arayacak kadar cüretli her kişiyi ezen dev bir demir tekerleğe benzeyen bir şey tarafından mı yönetilmektedir?!»

Doğrudan üreticilerimizin çıkarlarının Rus popülistleri tarafından dün olduğu gibi, bugün de halâ temsil ediliş şeklinin *gerici, küçük-burjuva niteliğini* özellikle açık bir şekilde gösteren son derece tipik bir bölüm. Kapitalizme düşman olan küçük-üreticiler burjuvaziye sıkı sıkıya bağlı bir geçiş sınıfı oluştururlar ve bu nedenle, hoşlanmadıkları büyük-çaplı kapitalizmin rastlantısal bir şey olmadığını, fakat birbirine zıt toplumsal güçlerin mücadelesinden doğan çağdaş ekonomik(toplumsal, siyasal ve hu-

kuksal) düzenin tümünün doğrudan bir ürünü olduğunu kavrama yeteneğinden yoksundurlar. Yalnızca bunu kavramamak bile, sanki siyasal düzenin kökleri ekonomik düzende değilmiş, sanki siyasal düzen ekonomik düzenin bir ifadesi ve ona hizmet eden bir şey değilmiş gibi, böylesine kesin bir saçmalığa, yani «devlet»e başvurmaya yol açabilir.

Küçük - üreticinin çıkarları söz konusu olduğunda, devletin gerçekten de garip bir şekilde kayıtsız kaldığını gören küçük - üretici umutsuzluk içinde, «devlet gerçekten de vurdumduymaz bir şey midir?» diye sormaktadır.

Bu küçük - üreticiye şu cevabı verebiliriz: Hayır, devlet hiçbir şekilde vurdumduymaz bir şey değildir. Sürekli hareket halindedir, ve üstelik çok da enerjiktir, her zaman aktiftir, hiçbir zaman pasif değildir: Devletin bu yoğun çalışmasını, bu çalışmanın burjuva niteliğini ve doğal meyvalarını da yazarın bizzat kendisi daha önceki sayfalarda açıklamıştı. Kötü olan tek şey, yazarın Rus toplumsal ekonomisinin sahip olduğu nitelikle onun kapitalist örgütlenmesi arasındaki ilişkiyi görmeyi reddetmesi ve bu nedenle çok yüzeysel olmasıdır.

Kleinbürger(*), «tekerlek»in kendi istediğinden oldukça farklı bir yönde döndüğünü gördüğünde, devlet gerçekten bir topaç, gerçekten demir bir tekerlek midir? diye sormaktadır.

Bu küçük burjuvaya şu cevabı verebiliriz: Yo hayır, devlet, ne bir topaç, ne bir tekerlek, ne kaderin bir yasası, ne de Tanrının bir iradesi değildir: «Yaşayan bireyler» tarafından, üstünlüğü elinde tutan toplumsal güce dahil olan tam da bu «yaşayan bireyler» tarafından «bir engeller geçidinden»(**) (örneğin, dolay-

(*) Metinde Almanca'dır, «Küçük - burjuva» anlamına gelir. Yayıncı.

(**) Bay Struve'nin kitabının 8. sayfasında Bay N. Mihayilovski şöyle demektedir: «Yaşamakta olan bir kişi bütün düşünce ve duygularıyla, kendi hesabına bir tarih yaratıcısı durumuna gelir. Tarihte hedefler saptayan ve olayları doğanın ve tarihsel koşulların kendiliğinden - güçleri tarafından önüne çıkarılmış bir engeller geçidinden geçirerek bunlara doğru (Saptadığı hedeflere doğru. — Yayıncı) Süren bir mistik güç değil, tam da bu yaşayan kişidir.»

sız üreticilerin, ya da eski soylu tabakanın temsilcilerinin direnişi gibi) hareket ettirilmektedir. Ve böylece tarihin tekerleğini diğer yönde dönmeye zorlamak için insan, «yaşayan bireyler»e karşı başka «yaşayan bireyler»e, (yani, ideolojik kamplara dahil olmayan, tersine, acil ekonomik çıkarları doğrudan doğruya temsil eden toplumsal unsurlara karşı) bir sınıfa karşı diğer bir sınıfa başvurmak zorundadır. «En kısa yolları» bulmak için en iyi ve en sofuca dileklerle iş bitmez; bu, «toplumsal gücün sınıflar arasında yeni bir dağılımını» gerektirir; bu, insanın mücadeleden uzak duran dolaysız üreticinin değil, fakat en kızgın mücadelenin ortasında yer alan, zaten burjuva toplumun «hayatından tamamen farklı bir yol seçmiş olan» kişinin düşünce sözcüsü olmasını gerektirir. «İnsanlığı mutluluğa götürecek yol», *tek* yol, bu nedenle de, en kısa olan yol işte budur. Bu yol izlenince, yalnız bugünkü düzenin olumsuz yanları hafifletilmiş olmakla, onların varlığı gelişmelerinin hızlandırılmasıyla kısaltılmış olmakla kalmaz, tersine (artık devlet güçlerinin değil, toplumsal güçlerin) «tarihin tekerleğini» başka bir doğrultuda dönmeye zorlamakla, bu düzene de kesinlikle son verilmiş olur.

«... Bizim ilgi duyduğumuz şey yalnızca üçüncü gücün örgütlenme süreci ve hatta yalnızca halkın içinden gelen ve bu gücün saflarına katılan insanlardır. Bu insanlar son derece önemlidir: Bunlar çok önemli toplumsal hizmetler görmektedirler ve burjuva düzeninin gücünün derecesi de doğrudan doğruya bunlara bağlıdır. Bu düzenin yerleşmiş olduğu hiçbir ülke, bu insanlar olmadan işin içinden çıkamamıştır. Bir ülkede, bu insanlar yoksa, ya da sayıları son derece azsa, bunları halk içerisinden alıp yetiştirmek gerekir. Halkın hayatı içinde, bunların ortaya çıkmalarına, yetişmelerine yardımcı olacak koşulları yaratmak, güçlenincoye kadar bunları korumak, yetişmelerine daha da hız vermek gerekir. Burada koşulları ve zamanı kendi çıkarları yararına kullanan çok enerjik kişilerin tarihin kaderini doğrudan doğruya etkiledikleri gerçeği ile yüz yüze geliyoruz. Bu koşullar da esas olarak sanayiinin ilerlemesinin (el-zanaatı üretimi yerine manüfaktürü, manüfaktür yerine de fabrikayı koymak; tarlalara daha rasyonel olan başka bir tarım biçimi getirmek) gerekliliğine dayanmaktadır. Bu olmadıkça, nüfusu son derece yoğunlaşmış, uluslararası ilişkileri oldukça güçlü bir devlet ayakta kalamaz. Bu

koşullar, ekonomik etkenlerden kaynaklandığı gibi düşüncelerin gelişmesinden kaynaklanan siyasal ve manevi çatışmalarla da oluşur. Devletin hayatında acilen gerekli olan değişiklikler, genellikle becerikli kişiler tarafından kendi kişiliklerine ve belli bir düzene bağlanırlar, bu kişilerin yerini hiç kuşkusuz başka kişiler alabilir, ancak eğer başka kişiler şimdiye kadarkilerden daha zeki ve daha enerjiklerse, daima bunların yerini alabilirler».

Burjuvazinin, «önemli toplumsal görevleri» yerine getirdiğini, kısacası, hakın çalışmasını ve emeğini kendisine bağımlı kılmak, onu yönetmek ve yaptığı üretimi arttırmak biçiminde tanımlanabilen görevleri yerine getirdiğini artık yazar da itiraf etmek zorundadır. Ekonomik gelişmenin, gerçekten bu unsurlara «bağımlı» olduğunu, yani burjuvazimizin gerçekten ekonomik, daha doğrusu teknik gelişmeyi birlikte getirdiğini yazar artık görmemezlik edemez.

Küçük üreticinin ideologuyla marksist arasındaki temel ve başlıca farklılık işte buradan başlar. Popülist, bu *olguyu* (burjuvazinin teknikle birlikte yol aldığı olgusu), «becerikli kişiler», «koşulları her fırsatta kendi çıkarları için kullanırlar» diyerek açıklamaktadır. Başka bir deyişle, bunda, rastlantının etkisi bulunduğuna inanıp safça bir cesaretle, bundan şu sonucu çıkarır: «Hiç kuşkusuz bu kişilerin yerini, daima (!) başka kişiler alabilir», bu başka kişiler de bir ilerleme, fakat burjuva olmayan bir ilerleme getireceklerdir.

Marksist, bu olayı, maddi değerlerin üretiminde, insanlar arasındaki toplumsal ilişkilerle, meta ekonomisi şartlarında oluşan emeği bir meta durumuna getiren, bunu sermayenin kölesi yapan ve onun üretkenliğini arttıran ilişkilerle açıklar. O, burada rastlantısal bir şey değil, toplumsal ekonomimizdeki kapitalist örgütlenmenin zorunlu sonucunu görür. Bu nedenle marksist çıkar yolu, burjuvaların yerini alacak kişilerin «hiç kuşkusuz ne yapabilecekleri» (çünkü, önce, burjuvaların yerini almak sözkonusudur; bunun için de, sözle, ya topluma, ya da devlete çağrıda bulunmak yeterli değildir) konusunda gevezeliklerde değil, tersine bugünkü ekonomik düzenin sınıf çelişkilerinin gelişmesinde görür.

Bu iki yorumlamanın birbirine taban tabana zıt olduğunu; bundan birbirini reddeden iki eylem biçiminin ortaya çıktığını, herkes kolayca kavramaktadır. Burjuvaziyi rastlantısal bir olgu olarak gören popülist, burjuvaziyi devlet'e bağlayan bağları kavrayamaz, ve «temiz kalpli bir mujiğin» bütün saflığıyla tam da burjuvazinin çıkarlarını savunmakta olan bir kişiden yardım dilenir. Böylece popülistin çalışması, kendini insancıl gösteren o ölçülü ve dikkatli resmi liberal çalışmaya indirgenmiş olur. Çünkü bu çalışma, «çıkarları» ciddi olarak etkilemez ve onları hiçbir şekilde tehdit etmez. Bir marksist kendini bu karışıklıktan uzak tutar ve gelecek için «ekonomik sınıfların şiddetli mücadelesinden» baska hiçbir «güvence» olamıyacağını belirtir.

Eğer eylem biçimlerindeki bu farklılıklar, burjuvazimizin hakimiyeti elinde bulundurması gerçeğini *açıklamadaki* farklılıkları doğrudan ve kaçınılmaz olarak izliyorsa, —ki bu da anlaşılabilir bir şeydir— bir marksist bir *teorik tartışma* sürdürürken, kendini bu burjuvazinin (Bay Struve'nin kitabında mesele buydu) gerekliliğini ve kaçınılmazlığını (toplumsal ekonominin bugünkü örgütlenme koşullarında) ispatlamayla sınırlıyorsa, ve eğer bir popülist bu farklı açıklama yöntemlerinin getirdiği sorunlardan kaçınarak, Hegelcilik ve «bireye karşı zorbalık»(*) üzerine konuşmayı iş ediniyorsa, bu ancak onun güçsüzlüğünün açık bir belirtisidir.

«Üçüncü sınıfın Batı Avrupa'daki tarihi son derece uzundur... Kadercilerin öğretisi ne derse desin, biz hiç kuşkusuz, bütün bu tarihi tekrarlayacak değiliz; hiç kuşkusuz üçüncü sınıfımızın aydın temsilcileri de, amaçlarına ulaşmak için, bir zamanlar yapıldığı gibi, aynı araçlardan faydalanmak yolunu tutmayacaklardır ve bunlardan yalnızca yer ve zaman koşullarına en uygun olan ve denk düşenlerini seçeceklerdir. Köylülüğü topraktan yoksun bırakmak ve bir fabrika proletaryası yaratmak için bunlar, hiç kuşkusuz kaba askeri güce, ya da zorbalıkta bundan hiç de geri kalmayan sınıfların temizlenmesine başvurmayacaklardır.»

«Demek başvurmayacaklar...»?!! İnsan, ancak tatlı dilli bir

(*) «Ruskoye Bogatsvo» nun 10. sayısında Bay Mihayllovski, 1894.

iyimserliğin teorisyenleri arasında zaten «evet» demiş oldukları dünün ve bugünün *gerçeklerinin* öyle bile bile unutulmasına ve geleceğin hiç kuşkusuz bir «hayır» getireceğine dair tozpembe bir umut beslenmesine rastlayabilir. Hiç kuşkusuz bu, {yani kaba askeri güce başvurulmayacağı - Yay.} yalandır.

«... Fakat köy topluluğunu ortak toprak mülkiyetini ortadan kaldırmaya, sayıca az bir zengin köylü (*) sınıfı, yani kapitalist çiftçileri yaratmaya çalışacaklar, genel olarak ekonomik açıdan zayıf olanların kendiliğinden mahvolmasına yolaçacak araçlara başvuracaklardır. Şimdi artık zanaat loncaları kurmaya başlamayacaklar, fakat kredi birlikleri, hammadde birlikleri, tüketici ve üretici birlikler kuracaklardır, bu birlikler herkesi mutlu etme vaadlerine karşın, yalnızca güçlünün daha da güçlenmesine, zayıfın daha da zayıflamasına yarayacaklardır. Bir veraset mahkemesinin kurulması için çalışmayacaklar, ancak genç burjuvazinin işine yarayacak olan bir kanun, çalışmayı, uysallığı ve eğitimi teşvik eden bir kanun çıkması için çalışacaklardır. Çünkü kitleler şimdiye kadar olduğu gibi içip sarhoş olmaya, cahil kalmaya ve başkaları için çalışmaya devam edeceklerdir.»

Bütün bu kredi birlikleri, hammadde birlikleri, vb. birlikler ve çalışmayı teşvik etmeye yarayan bütün bu tedbirler, *Ruskoye Bogatstvo*'da dahil, bugünkü bütün liberal - popülist gazetelerin dokunaklı bir sevgi gösterdikleri bütün bu şeyler, burada ne kadar da güzel ortaya konulmuş. Marksiste de söylenenleri belirtmekten, gerçekte, *bütün bunların üçüncü sınıfı temsil etmekten başka bir şey olmadığını* kabul etmekten, bunun sonucu olarak da, bunlarla uğraşan kişilerin hepsinin de *birer küçük burjuva* olduklarını açıklamaktan başka bir şey kalmamaktadır.

Marksistlerin, bu türlü tedbirleri kınadıklarını ileri sürerek, bundan, bunların kollarını kavuşturarak «seyirci» kalmayı amaçladıkları sonucunu çıkarmakta olan günümüzdeki popülistlere, bu alıntı yeteri kadar cevap vermektedir. Gerçekten, marksistler

(*) Zemstvo istatistiklerinin de tespit ettiği gibi köylülüğün bölünmesini hiç bir şekilde ortadan kaldırmayan köy topluluğu yok edilmeden bile, bu çok da güzel yürürlüğe konmaktadır.

burjuva çalışmasına hiç bir zaman karışmayacaklar, bu çalışma karşısında sürekli seyirci kalacaklardır.

«Burjuva ordusunun gözetleme postalarını, ateş hattını ve öncüsünü oluşturan (halktan, küçük - burjuvaziden gelmiş olan bu insanların) bu sınıfın rolü, tarihçileri ve iktisatçıları, ne yazık ki, pek az ilgilendirmiştir. Oysa, bu rolün, son derece önemli olduğunu gene tekrarlayalım. Köy topluluğu yıkıldığında ve topraklar köylünün elinden alındığında bu işi yapanlar yalnız lordlar ve şövalyeler değildir. Aynı lordun adamları, yani halkın içinden çıkmış, bundan başka pratik bir sağ duğuya sahip, her şeye razı olan, efendisinden güleryüz gören, bulanık suda balık avlamakla ya da yağmacılık ve çapulculuk sayesinde bir miktar sermaye edinen, kısacası üst tabakaların ve yasa koyucuların el uzattıkları bütün bu unsurlar da, bu işin başarılmasına katılmışlardır. Bunlar halkın en çalışkan, en yetenekli ve en aklı başında unsurları olarak nitelendirilmiştir...»

Bu gözlem gerçekler açısından çok doğrudur. Gerçekte köylülerin topraklarından atılmaları «kendi aralarından çıkan kişiler», küçük - burjuvalar tarafından sağlanmıştır. Fakat popülistler bu olguyu yeterli derecede kavrayamamışlardır. Feodaler ve burjuvazi gibi birbiriyle uzlaşmaz iki sınıfı, yani daha önceki «soylularla» «yeni burjuva» temsilcilerini birbirinden ayıramıyorlar, ekonomik örgütlenmenin farklı sistemleri arasındaki farklılığı kavrayamıyorlar. Burjuvazinin feodallere oranla ilerici olduğunu görmüyorlar. Bu birinci nokta. İkinci nokta da şudur: Popülistler burjuvazinin gelişmesini, yağmacılığa, kurnazlığa, köleleştirmeye v.b. bağlamaktadırlar. Meta üretimi temeline dayanan küçük işletmenin en aklıbaşında, en çalışkan mülk sahibini küçük - burjuva durumuna getirdiğini göremiyorlar. Oysa o «para biriktirmekte», çevredeki ilişkiler nedeniyle biriktirilmiş olan bu parayı *sermaye* durumuna getirmektedir. Popülist edebiyatçılarımızın, el zanaatları ve köylü ekonomisi üzerine bu konuda ileri sürdüklerini okuyunuz.

«... Bu, bir ateş hattı ve bir ölçü değil, burjuva ordusunun ana gücüdür. Kurmay subaylardan ve generallerden, birlik komutanlarından, politika yazarlarından, konuşmacılardan ve bilim adamların-

dan (*) kurulu bir genel kurmay tarafından komuta edilen müfrezeler durumundaki düzenli askerleridir. Böyle bir ordu olmadıkça, burjuvazi hiçbir şey yapamayacaktır. Çiftçiler olmasaydı, sayıları 30.000'e yaklaşan İngiliz toprak sahipleri, sayıları milyonları bulan aç kitleleri yönetebilir miydi? Siyasal açıdan, çiftçi gerçek bir asker; ekonomik açıdan da, «köylünün elindeki toprağı alan» küçük bir hücredir... Çiftçinin rolünü burada, yalnız daha gecerikli iş gördükleri için değil, aynı zamanda işçileri göz altında bulundurdukları, tezgah başını en son terkettikleri ve patronlara onları göstererek: 'Bakın, biz iyi çalışan ve bize yararlı olanlara ne kadar iyi ücret ödüyoruz!' demek fırsatını verdikleri için de iyi ücret alırlar. Patronlar ve fabrika yönetimiyle en sıkı ilişkiler içinde bulunan esnaf da, büro personeli de, her çeşit denetçiler de, damarlarında hala birazcık işçi kanı bulunmakla birlikte, uzun bir süreden beri, sermayenin kafalarını artık tamamen kontrol altına aldığı bütün değersiz insanlar da aynı rolü oynamaktadırlar. (Çok doğru! K.T.) Hiç kuşkusuz İngiltere'de gördüğümüz şeyler Fransa, Almanya ve öteki ülkelerde de görülmektedir (bütünüyle doğru, hatta Rusya'da bile! K.T.) Bazı durumlarda tek fark ayrıntılardadır, fakat bu ayrıntılar bile çoğunlukla değişmeden kalır. Geçen yüzyılın sonunda soyluluğa karşı zafer kazanan, veya daha iyi bir deyişle, halkın zaferini kendi yararına kullanan Fransız burjuvazisi, halkın arasından bir küçük burjuvazi yarattı. Bu küçük burjuvazi, halkın soyulmasına yardımcı olduğu gibi, onu bizzat kendisi de soydu, maceracıların eline teslim etti... Edebiyatta Fransız halkına türküler yakıldığı, halkın büyüklüğü, yüceliği ve özgürlük aşkı üzerine övgülerin taa göklere yükseldiği, bütün bu yaltaklanmalar Fransa'yı bir bulut gibi kapladığı bir zamanda burjuva kedi pilici yiyor, onda et namına birşey bırakmıyor ve halka yalnızca kemikleri bırakıyordu. Halkın ünlü toprak mülkiyetinin mikroskopik bir şey olduğu ve metreyle ölçüldüğü ve çoğunlukla vergi giderlerini karşılamak için bile yetersiz olduğu görüldü...»

Bunun üzerinde biraz duralım.

Birincisi, biz popüliste şunu sormak isteriz: Ülkemizde kim «serfliğe ve eski soylu tabakaya karşı zaferi kendi çıkarına kullandı»? Hiç de burjuvazi değil, değil mi? Yazarın da biraz önce belirttiği gibi, «edebiyatta halka türküler yakılırken», halka, halk

(*) İdareciler ve bürokrasiyi de buna eklemek gerekir. Aksi halde «Genel Kurmay»ın bileşimine yapılan atıf, eksik ve olanaksız olacaktır— Rusya'ya özgü koşullarda olanaksız olacaktır.

sevgisi, halkın ruh yüceliği, ortaklığın erdemleri, köy topluluğu içerisindeki «karşılıklı toplumsal uyum ve ortak çalışma», bütün Rusya'nın tek bir artel olduğu ve «köy halkının her şeyi» köy topluluğu için «düşündüğü ve yaptığı» v.b., v.b., v.b. üzerine türküler yakılırken; —ki bu türküler halâ liberal - popülist basının sütunlarında (daha alçak sesle de olsa) halâ bugüne kadar söylenmektedir— o sırada ülkemizde «halk» arasında neler olup bitiyordu? Hiç kuşkusuz, köylülerin topraklarına el konulmamış, burjuva kedi pilici yalayıp yutmamış, «halkın ünlü toprak mülkiyeti»nin «mikroskopla görülecek kadar küçük olduğu» ortaya çıkmamış, ödenen paralar alınan şeylerin değerini pek aşmamıştı(*). Hayır, ancak «mistikler ve metafizikçiler» bunu iddia edecek, bunu bir gerçek olarak kabul edecek ve bu gerçeği bizim işlerimiz hakkındaki kanaatlerinin, «anavatan için başka yollar» aramak amacını taşımayan, tersine şu anda varolan ve artık tamamen yerleşmiş bulunan kapitalist yola uygun olarak yürüttükleri kendi faliyetlerinin hareket noktası yapacak yeteneğe sahiptirler.

İkincisi, yazarın yöntemiyle, marksistlerin *yöntemlerini* karşılaştırmak ilginçtir. İnsan, yazarla marksistlerin nerede ayrıldıklarını soyut düşünceler değil, somut değerlendirmeler temelinde çok daha iyi anlayabilir. Yazar neden Fransız burjuvazisinin geçen yüz yılın sonunda soyluları yendiğini söylemektedir? En başta ve hemen hemen bütünüyle aydınlara ait bir çalışmaya neden burjuva çalışması denilmektedir? Ve sonra köylülerin topraklarını ellerinden alan, ağır vergiler yükleyen, v.b. bunları yapan hükümet değil miydi? Nihayet bu kişiler tıpkı Rus liberallerinin ve popülistlerinin geçmişte ve şimdi yaptıkları gibi halka duydukları sevgiden, eşitlikten ve herkesin mutluluğundan sözetmediler mi? Öyleyse bütün bu işlerde yalnızca «burjuvazi»nin parmağını aramak doğru olur mu? Siyasal ve ideolojik hareket-

(*) Fransa'da olduğu gibi ve yalnızca sık sık değil, genel bir kural olarak fazlalığın yalnız %10'u bulmakla kalmadığını, %100'e kadar yükseldiğini ekleyelim.

leri Plusmacherei(*)a indirgeyen bu görüş «dar» bir görüş değil midir? Görüyor musunuz, bu sorular, köylü reformumuz (bunu ancak «ayrıntılarda» farklı görerek) ve genel alarak reform sonrası Rusyası için aynı anlama gelen şeyler söylediklerinde Rus marksistlerine yağmur gibi yağdırılan soruların aynısıdır. Tekrarlıyorum, burada ben, görüşümüzün olgusal doğruluğundan değil, bu belli durumda popülistin kullandığı *yöntemden* söz ediyorum. Bu popülist kendine *ölçüt* olarak sonuçları (halkın toprak mülkiyetinin mikroskopik olduğu, kedinin pilici yemekte olduğu ve «yiyip bitirdiği» «ortaya çıktı») ve üstelik tamamen ekonomik *sonuçları* almaktadır.

O zaman su soru sorulabilir: Popülist, bu yöntemi yalnız Fransa için kullanıyor da, neden Rusya için de kullanmayı reddediyor? Oysa, yöntem her yerde aynı olmalıdır. Fransa'da, *hükümetle aydınların* çalışmalarının arkasında bir takım *çıkarlar* arıyorsunuz da, kutsal Rusya sözkonusu olduğunda, bu *çıkarları* neden *aramıyorsunuz?* Eğer orada ölçütünüz size halkın toprak mülkiyetinin niteliğinin ne olduğunun «ortaya çıkması» sorusunu sorduruyorsa, neden burada ölçüt olarak aynı şeyin gelecekte ne «olabileceğini» almaktasınız? Orada «kendinin pilici yediği» bir sırada, halk ve halkın ruh yüceliği konusunda söylenen sözler, haklı olarak, sizi nefretle dolduruyorsa, neden *burada* «yeme» hiç kuşkusuz varken ve tarafınızdan da farkediliyorken, burjuva düşünürlere yapacağınız gibi, «karşılıklı toplumsal uyum», «halktaki topluluk ruhu», «halk sanayiinin ihtiyaçları» ve bu tür benzer şeylerden bahsedebilenlere sırt çevirmiyorsunuz?

Buna verilecek tek cevap şudur: Çünkü, siz küçük burjuvazinin bir ideoloğusunuz; çünkü sizin düşünceleriniz, yani genelde popülist düşünceler, Petro'nun, İvan'ın, Mihail'in(**) fikirleri ve hele hele «saf»(***) düşünce ürünleri hiç değildir, düşünceleriniz

(*) Metinde Almanca'dır. «Kâr sağlama hırsı» anlamına gelir. — Yayıncı.

(**) Sıradan Rus isimleri. — Yayıncı.

(***) Bay V. V.'nin kullanmış olduğu ifade için Bkz: **Eğilimlerimiz ve ayrıca Nedelya**, 1894, Sayfa: 47 - 49.

küçük üreticinin bakış açısını ve çıkarlarını yansıtmanın sonuçlarıdır.

«Bu açıdan, bizim için özellikle yararlı bir örnek, tıpkı bizim gibi burjuva reformuyla çok geç karşılaşan ve bu nedenle, öteki ulusların deneyinden - doğal olarak olumlu anlamda değil, tersine olumsuz anlamda - yararlanan Almanya'dır». Yazar Vasilçikov'un sözlerini yorumlayarak diyor ki: Almanya'da köylülüğün bileşimi heterojendir: Köylüler sahip oldukları haklara ve ellerindeki topraklara göre, yani verilmiş topraklarının büyüklüğüne göre bölünmüşlerdi. Bütün bu süreç, bir «köylü aristokrasisi»nin, «soylu bir kökenden gelmeyen bir küçük toprak sahipleri kastı»nın oluşmasına, kitlenin «mülk sahipliğinden yoksun işçilere» dönüşmesine yol açtı. Sonunda, yalnız soyluluğa ve varlıklı burjuvaziye seçim hakkı tanıyan, 1849'un yarı - aristokrat, yarı - burjuva anayasası en son yapılabilecek şeyi de yaptı ve işçilerin koşullarının düzeltilmesini sağlayacak bütün yasal yolları kesip attı.»

Tartışmak için ilginç bir yol, Anayasa, yasal yolları «*kesip atmış*» öyle mi? Bu da Rus popülistlerinin o yıllanmış teorileri nin bir yansımasıdır. Bu teoriye göre, «aydınlar», «özgürlüğe» kıymaya çağrılmışlardı. Çünkü bize anlatıldığına göre bu özgürlük, halk «varlıklı burjuvazi»ye teslim edilirken, ancak aydınların işine yarayacaktı. Bu saçma ve gerici teori üzerinde tartışacak değiliz. Çünkü genel olarak, günümüzdeki popülistler ve özellikle en yakın muhaliflerimiz olan *Ruskoye Bogatstvo*'nun politika yazarları bu teoriyi terketmişlerdir. Fakat şunu da belirtmeden geçemeyeceğiz: Bu düşünceleri terkederek, Rusyada *varolan* yolları açıkça kabul etmeye doğru adım atarken bu popülistler, başka yolların da olanaklı olduğu konusunda konuşacakları ve incelemeler yapacakları yerde, bunda da küçük-burjuva niteliklerini tekrar ve her zamanki gibi ortaya koymuşlardır. Çünkü sınıf mücadelesini kesinlikle kavrayamamalarından doğan değersiz burjuva reformları konusunda ısrar etmeleri, onları liberallerle deyim yerindeyse söz konusu edilen iyi şeylerin tek yaratıcısını «muhalefet»te gördükleri için onun yanında yer alanlara karşı aynı safa koyar.

«O dönemler, Almanya'da da on, yirmi, otuz yıl ve daha da uzun

süre kurtuluş umuduyla coşan bir çok kişi vardı. Bunlar reforma karşı duyulan her türlü şüphe ve hoşnutsuzluğu, gericiliğin ekmeğine yağ süren bir şey olarak gören ve bunlara küfreden kişilerdi. Bunlar arasındaki bazı kafasızlar, halkı başıboş bırakılmış ve tekrar ahıra tıkılabilecek ve bir defa daha posta arabasına koşulabilecek (ki bu hiç de her zaman olanaklı bir şey değildir) bir at olarak görüyorlardı. Ama aynı zamanda halkı pohpohlayan ve çaktırmadan başka bir amaç güttükleri halde, halka karşı samimi sevgiyle dolu ve aldatılıp sömürülebilen bu enayilere kendilerini yamayan düzenbazlar da vardı. Ah, şu iyiniyetli enayiler yok mu! Kardeş kavgası başladığında, herkes ona hazır olmadığı gibi, herkesin ona katılacak yeteneği de yoktur.»

Eski Rus popülizminin en iyi geleneklerini son derece güzel özetleyen mükemmel sözler. Biz bu sözleri, Rus marksistlerinin *günümüzdeki* Rus popülizmi karşısındaki tavrını nitelendirmekte kullanabiliriz. Bunu yapabilmek için, zaten fazla da bir değişiklik yapmaya gerek yoktur: Nasıl olsa her iki ülkede kapitalist gelişme süreci *aynıdır;* ve bu süreci yansıtan toplumsal ve siyasal fikirler de birbirinin *aynıdır.*

Ülkemizde de «ilerici» edebiyat, «bizim köylü reformumuzla Avrupa reformu arasındaki temel farklar» konusunda, «halk üretimini» (tıpkı böyle!) «kabul etme», yüce «toprak dağıtımı»ndan (toprağın rehinden kurtarılmasına bu ad veriliyor!) sözeden v.b. ve bu yüzden resmi makamlardan «emeğin toplumsallaştırılması» denilen bir mucize bekleyen, bunu «on, yirmi, otuz yıldır ve daha uzun bir süreden beri» bekleyen kişiler tarafından yönetilmekte ve yönlendirilmektedir. Bu arada, biraz önce sözünü ettiğimiz kedi, pilici yemekte ve vatan için başka bir yol seçmenin doğruluğundan, «tehdit edici» kapitalizmin yaptığı zarardan, krediler, arteller, ortak tarım ve benzeri masum yamalıklar gibi önlemlerle halka yardım etmekten dem vuran «iyi niyetli enayileri» karnı tok, sırtı pek bir hayvanın sakin ve tatlı bakışlarıyla süzmektedir. «Ah bu iyi niyetli enayiler yok mu!»

«Şimdi, başta köylülerimiz olmak üzere, biz de bu üçüncü sınıfın biçimlenmesi sürecinden geçmekteyiz. Bu konuda, Rusya bütün Avrupa'dan, hatta onun okul arkadaşı ve daha doğrusu 'akıl hocası'

Almanya'dan bile geri kalmaktadır. Avrupa'nın her tarafında şehirler üçüncü sınıfın en başta gelen beslenme yerleri ve filizlendikleri topraktı. Ülkemizde durum tam tersidir,» - bizde şehir nüfusu karşılaştırılamayacak kadar daha azdır... «Bu farkın başlıca nedeninin, nüfusu köyde ve ovada tutan halkımızın toprak mülkiyetinde aranması gerekir. Avrupa'da kent nüfusunun artması, halkın topraklarından koparılmasına ve kapitalist üretim koşullarında ucuz emeğe, ve gereğinden fazla emek arzına ihtiyaç duyan fabrika sanayiine sıkı sıkıya bağlıdır. Köylerden kovulan Avrupa köylülerinin ekmek parası kazanmak için kentlere akın etmelerine karşın, bizim köylüler güçleri yettuiği sürece toprağa dört elle sarılmaktadırlar. Halkın toprak mülkiyeti, köylülerin durumu için başlıca stratejik nokta, başlıca anahtardır. Bu anahtarın önemini çok iyi kavrayan burjuvazinin elebaşıları bütün ustalıklarını ve bütün güçlerini bu yönde yoğunlaştırmaktadırlar. Köy topluluğuna yapılan bütün bu saldırıların kaynağı budur; daha rasyonel bir işletme adına, endüstrinin serpilmesi adına, ulusal ilerleme ve şeref adına köylülüğün topraktan tecrit edilmesi için yapılan farklı türde sayısız tasarının kaynağı budur!»

«Başka yollar» düşleyerek, gerçek durumu bütünüyle yanlış değerlendiren popülist teorinin yüzeyselliği burada açıkça ortaya çıkmaktadır: Bu teori «esas noktayı» köylü toprak *mülkiyeti* (örneğin ortak ya da hane başına) biçimleri gibi hiçbir temel rol oynamayan böyle hukuksal kurumlarda görmektedir. Bu teori küçük köylü ekonomimizde özel birşey görmektedir: Sanki bu ekonomi Batı Avrupa el-zanaatçılarının ve köylülerinin ekonomisi gibi—siyasi ve ekonomik örgütlenme tipleri bakımından bunlar aynı türden değillermiş gibi— küçük üreticilerin alışılmış ekonomisi değilmiş de, «halkın»(?!) herhangi bir toprak mülkiyeti sistemiymiş gibi. Liberal popülist basınımızda yerleşmiş olan terminolojiye göre, «halkın» kelimesi, emekçinin sömürülmesini hatırlatmayan bir anlam taşır; öyle ki, yazar verdiği tanımla gerçekten şu kuşkuya yer vermeyen gerçeği gizlemektedir; yani yazar köylü ekonomimizde «köy topluluğu»nun dışında görüldüğü gibi artıkdeğere tam da aynı şekilde el konulması ve başkaları için aynı şekilde çalışılması gerçeğinin varolduğunu gizlemekte ve böylece duygusal ve yapmacık bir ikiyüzlülüğe kapıları ardına kadar açmaktadır.

«Toprak bakımından yoksul ve vergilerin altında ezilmekte olan bugünkü köy topluluğumuz pek de sağlam değildir. Köylülerin daha önce de o kadar çok toprakları yoktu, nüfus artışı ve üründe verimin düşmesi nedeniyle, toprakları daha da azalmıştır. Vergi yükü azalmamakta, tersine artmaktadır; sanayileşme zayıftır ve bölgesel iş-yerleri daha azdır; köylük bölgelerde yaşamak öyle zorlaşmaktadır ki, köylüler, yalnızca kadın ve çocukları evde bırakarak ve bütün bir köy halinde iş aramak için uzaklara gitmektedirler. Bu şekilde terkedilmiş pek çok kazalar vardır. Bu ağır hayat koşullarının etkisiyle, bir yandan köylülerin içinden özel bir sınıfın, genç burjuvazinin doğduğu görülmektedir. Bu kişiler her biri kendi hesabına olmak üzere çevredeki toprağı satın almaya, ticaret, tefecilik, kendilerinin başında bulunduğu işçi artellerini örgütlemek, her türlü ihale ve benzeri küçük işlere katılmak gibi başka kazanç yolları bulmaya çalışmaktadırlar.»

Bu bölümü ayrıntılarıyla ele almaya değer.

Burada belli bazı olguların tespit edildiğini görüyoruz. Bunlar birkaç kelimeyle ifade edilebilir: Birincisi, köylülerin göçüp gittiği; ikincisi bu olguların (olumsuz anlamda) bir değerlendirilmesi; ve üçüncüsü, bunların burada açıklanmamış olan, fakat yeterince iyi bilinen (köylüye daha fazla toprak verin, vergileri düşürün, köylü sanayilerini «canlandırın» ve «geliştirin») bütün bir programın doğrudan izleyeceği şekilde bir anlatımı.

Marksistlerin bakış açısından hem *birincinin*, hem de *ikincinin* tamamen ve hiç kuşkusuz (hemen göreceğimiz gibi, yalnızca son derece yetersiz bir şekilde ifade edilmiş olmaları dışında) doğru oldukları vurgulanmalıdır. Fakat *üçüncüsü*(*) kesinlikle gereksizdir.

Bunu açıklamam gerekir. Birinci nokta doğrudur. Köy topluluğumuzun bir güvence olmadığı, köylülerin toprağı bırakarak köyü terkettikleri olgusu doğrudur; yalnız yazar şunu: Köylülerin mülksüzleştirildiklerini, çünkü onların (bir özel mülkiyet temelinde) bazı üretim araçlarına sahip olduklarını ve onları kaybetmekte olduklarını (bu kaybettikleri arasında özel bir hakla

(*) İşte bunun içindir ki, Marksizmin teorisyenleri popülistlere karşı mücadele ederken, objektif açıdan (Olguları - Yayıncı.) açıklama ve kavramayı vurguluyor.

elde edilmiş toprak da vardı, fakat bu hak köy topluluğu tarafından *rehinden kurtarılan* toprağın da özel olarak işletilmesine olanak veriyordu) da söylemeliydi. El-zanaatları sanayilerinin «yıkıma uğradığı» doğrudur; yani, köylüler burada da mülksüzleştiriliyorlar, üretim araç ve aletlerini kaybediyorlar, evde yapılan dokumacılığı bırakıp demiryolları inşaatlarında çalışmaya ya da duvarcı, vasıfsız işçi v.b. olarak iş bulmaya gidiyorlar. Köylülerin elinden alınan bu üretim araçları küçücük bir azınlığın ellerine geçmekte ve iş gücünün sömürülmesinde bir kaynak olarak —*sermaye olarak*— hizmet etmektedirler. Bu nedenle yazar bu üretim araçları sahiplerinin «burjuvalaştıkları»nı, yani toplumsal ekonominin kapitalist örgütlenmesi altında «halkın» emeğini elinde tutan bir sınıf haline geldiklerini söylediğinde, haklıdır Bütün bu olgular sömürücü özellikleri bakımından yanlışsız belirtilmiş ve doğru değerlendirilmişlerdir.

Fakat verilen tasvirden, okur, hiç kuşkusuz, marksistlerin bu olguları tamamen farklı bir şekilde *açıkladıklarını* görmüştür. Popülist bu olguların nedenlerini «toprağın yetmemesin»de, vergilerin ağırlığında, ve «kazançlar»ın düşmesinde, yani toprak, vergi ve sanayi *siyasetinin* özelliklerinde görmektedir; *bu* siyasetin kaçınılmaz olarak izlediği bir örgütlenme olan, *üretimin toplumsal örgütlenmesinin* özelliklerinde görmemektedir.

Popülist toprağın az olduğunu ve giderek azaldığını ileri sürmektedir. (Makalenin yazarının açıklamasını almama gerek bile yoktur, bunun yerine popülist öğretinin genel tezini alıyorum.) Tamamen doğru, fakat neden yalnızca *az* toprak olduğunu söylüyorsunuz; ve ardından *satılan toprağın az olduğunu* eklemiyorsunuz? Hiç kuşkusuz köylülerimizin verilmiş topraklarını toprak ağalarına ücretini ödeyerek *rehinden kurtardıklarının* farkındasınız. O halde neden dikkatinizi toprağın *az satıldığı* üzerinde değil de, esas olarak toprağın *az* olduğu üzerinde yoğunlaştırıyorsunuz?

Tek başına bu satış olgusu, ücretini ödeyerek rehinden kurtarma olgusu ister az, ister çok satılsın, durum ne olursa olsun

köylüleri üretim araçlarından yoksun bırakan ilkelerin (parayla üretim araçları edinilmesi) egemen olduğunu gösterir. Bu olguyu gözardı etmekle, kapitalist üretim tarzını da gözardı etmektesiniz. Bu satış ancak bu kapitalist üretim tarzı temelinde olanaklıdır. Bunu gözardı etmekle o burjuva toplumun safında yeralmakta ve az mı yoksa çok mu toprak satmalı konusunda laf eden bir politika simsarı durumuna gelmektesiniz. Kimin çıkarları için o «yüce» reform gerçekleştirilmişse, kimler onu bizzat gerçekleştirmişse, işte onların «kafasında» «sermayenin zaten tam kontrolü ele aldığını», tam da bu ücretini ödeyerek rehinden kurtarma olgusunun ispatladığını görmemektesiniz. Reformun yarattığı koşullara dayanan ve bu düzende bir takım düzeltmelerin nasıl yapılacağı konusunda nutuk paralayan bütün bu liberal-popülist «toplum» için varolan tek ışığı serpenin «kapitalist aydede» olduğunu görmemektesiniz. İşte bu nedenle popülist, prensip olarak farklı bir temele tutarlı bir şekilde sarılanlara azgınca saldırmaktadır. «Halkla hiç ilgilenmiyorlar, toprağı köylünün elinden almak istiyorlar!!» diye çığlığı basmaktadır.

Kendisi, yani popülist, halkla ilgilenmektedir, köylünün toprağını kaybetmesini istememekte, köylüye daha fazla toprak verilmesini (*satılmasını*) istemektedir. O namuslu bir esnaftır. Gerçi o, toprağın satıldığı ve bağışlanmadığı olgusu karşısında sessiz kalmaktadır. Ama herhangi bir dükkanda malların karşılığını ödemek gerektiğini hatırlatmaya gerek var mı? Apaçık ortada, bunu herkes bilir.

Elbette ki o, Bay Mihayilovski'lerin ve Bay Yujakov'ların çok tipik küçük-burjuva terimleri (*) kullanılabilirse, zaten bu esnaf topluluğundan «ayrılmış», oradan «çıkarılmış» olanlarla özellikle ilgilenmemiz gerektiğini söyleyen marksistlerden nefret eder.

(*) Popülist baylar toprağı rehinden kurtarmanın kapitalist niteliğini görmezlikten gelmekten ve kavrayamamaktan başka, köylüler'in «topraksızlığı»nın yanında «eski soylu» tabakanın temsilcilerinin mülkiyetinde hatırı sayılır toprak parçaları bulunduğu gerçeğinden de gösterişsizce kaçınmaktadırlar.

Devam edelim. Popülistin görüşü şudur: «Az sayıda sanayi vardır». Ve gene bu sanayinin nasıl örgütlendiği konusunda susar. O, hem «gerilemekte olan», hem de «gelişmekte olan» sanayilerin aynı ölçüde emeğin alıcı, tüccar v.b. sermayesi tarafından köleleştirilmesiyle kapitalist çizgide örgütlenmesi olgusuna gönül rahatlığı içinde gözlerini yummakta; ve kendini ilerici önlemler, düzeltmeler, ərteller v.b. gibi küçük-burjuva taleplerle —sanki bu tür önlemler sermayenin egemenliği *gerçeğini* herhangi bir şekilde etkiliyebilirmiş gibi— sınırlamaktadır. Hem tarım, hem de manüfaktür sanayii alanında bunların varolan örgütlenmelerini kabul etmekte ve bizzat bu örgütlenmenin kendisine değil, fakat çeşitli kusurlarına karşı mücadele etmektedir. Vergilere gelince, burada popülist, popülizmin temel ayırıcı niteliğini, yani uzlaşmaya yatkınlığını açıkça gözler önüne sererek kendi kendini çürütmektedir. Biraz önce kendisi de, artık-değere el konulan bir düzenin varolduğu yerde, her verginin (gelir vergisinin bile) işçinin sırtına bineceğini iddia etmekteydi, ama böyleyken bile, vergilerin çok mu, ya da az mı olduğu konusunda liberallerle tartışmaya girmeye ve «medeni bir dürüstlükle» vergiler ve giderler dairesine uygun düşen öğütleri vermeye hiç de karşı çıkmamaktadır.

Kısaca, marksistin görüşüne göre sebep ne siyasette, ne devlette, ne de «toplum»da yatmaktadır, tersine sebep Rusya'nın ekonomik örgütlenmesinin bugünkü durumundadır; sorun «açıkgöz kişilerin» veya «düzenbazların» bulanık suda balık avlamaları değil, fakat «halk»ın iki karşıt ve birbirini reddeden sınıfı oluşturmasıdır: «Toplumdaki bütün aktif güçler eşit derecede faaliyette bulunan birbirine karşıt iki gücü oluştururlar.»

«Burjuva düzenini kurmakta çıkarı olan kimseler tasarılarının(*)

(*) O halde, köy topluluğunu ortadan kaldırma tasarısının yıkılması, «Burjuva düzeni kurmak» isteyenlere karşı bir zafer anlamına gelir demekti!

Popülist öylesine düşlere kapılmaktadır ki, gerçeği göz ardı etmekte ve köy topluluğuna karşı yöneltilen tasarıda, burjuva düzeninin kuruluşundan başka bir şey göre-

yıkıldığını görünce, orada durmazlar: Herşey için suçlanması gerekenin köy topluluğu, kollektif sorumluluk, tarlaların yeniden dağıtımı, serserilere ve sarhoşlara elini uzatan köyün topluluk düzeninin tümü olduğunu saat başı tekrar edip dururlar. Zengin köylülere yarayan kredi ve tasarruf birlikleri örgütlerler ve işletme sahipleri için küçük toprak kredileri almaya çabalarlar; kasabalarda bunlar çeşitli teknik okullar, sanat okulları ve bazı diğer okullar açarlar, bu okullar da gene durumu iyi olanların çocuklarına açıktır, halk çocuklarının çoğunluğuysa okulsuzdur; sergiler, başarı armağanları, haralardan kiralık safkan atlar temini v.b. ile zengin köylülerin hayvanlarını ıslah etmelerine yardımcı olurlar. Bütün bu küçük çabalar kırsal alanda bozucu bir etkisi olan ve artan bir hızla köylülüğü ikiye bölen hatırı sayılır bir gücün oluşmasını sağlarlar.»

«Küçük çabalar» iyi tasvir edilmiş. Bütün bu küçük çabaların (bunları *Ruskoye Bogatstvo* ve bütün liberal ve popülist basınımız şimdi hararetle savunmaktadır) «yeni burjuva» tabakayı kapitalist düzeni belirlediği, açıkladığı ve ilerlettiği konusunda yazarın düşüncesi tamamen doğrudur.

Marksistlerin bu tür çabalara karşı olumsuz tavrının nedeni tam da budur. Ve bu «çabaların» hiç kuşkusuz küçük üreticilerin acil desideratası {arzu ettikleri birşey-Yay.} olması gerçeği, marksistlerin emeğin fikrinin temsilcisinin köylüde görülemeyeceği konusundaki temel tezinin doğruluğunu kendi görüşlerine göre ispatlamaktadır, çünkü köylü, ekonominin kapitalist örgütlenmesi altındaki bir küçük burjuva olduğundan dolayı bu düze-

---

nlemektedir. Halbuki tasarı, zaten bütünüyle «kurulmuş» burjuva düzeni temeline dayanan siyasi simsarlıktan başka bir şey değildir.

Popülist için Marksiste karşı en etkili iddia, kesin bir zafer tavrıyla yöneltilen şu sorudur : Haydi bakalım, söyleyin bana, köy topluluğunu yıkmak istiyor musunuz, istemiyor musunuz, evet mi, hayır mı? Ona göre bütün sorun «kurmak» tan ibarettir. O, Marksistin görüşüne göre «Kurma»nın çoktan kazanılmış ve geri alınamaz bir olgu olduğunu ve bunun köy topluluğunun yıkılmasından da sağlamlaştırılmasından da etkilenmiyeceğini —sermayenin egemenliğinin (Ortaklaşa çalışma yapan — Yayıncı) topluluk köylerinde tek tek köylü hanelerinden oluşan köylerdekiyle eşit olması gibi— anlamayı kesinlikle reddetmektedir.

Popülist «Kurma»ya karşı daha köklü bir protestoyu, kurmanın bir savunması olarak kullanmaya çalışmaktadır. Denize düşen yılana sarılır.

nin yanında yeralmakta ve hayatının (ve fikirlerinin) çeşitli yönleriyle burjuvaziye bağlanmaktadır.

Bu bölümden aşağıda anlatılanları vurgulamak için faydalanmak yerinde olur. Marksistlerin «küçük çabalara» kaşı olumsuz tavrı popülist bayların özellikle itiraz etmelerine neden olmaktadır. Popülistlere atalarını hatırlatarak, bir zamanlar kendilerinin bu konuda farklı bir görüşü olduğunu göstermekteyiz: o zamanlar uzlaşmak için o kadar hevesli ve gayretli olmadıklarını [fakat aynı makalenin ispatladığı gibi, daha o zamanlar bile uzlaşıyorlardı]; o zamanlar bütün bu tür çabaların burjuva niteliğinin —kavranmıştı demiyeceğim— fakat en azından hissedildiğini; ve o zamanlar bunların reddedilmesinin ancak en saf liberaller tarafından «halka karşı kötümser olmak» diye damgalandığını göstermekteyiz.

Popülist bayların bu ikincilerle {liberallerle-Yay.}, toplumun temsilcileri olarak bu tatlı birleşmeleri görüldüğü kadarıyla iyi meyva vermiştir.

İnsanın burjuva ilerlemesinin «küçük çabalarıyla» yetinememesi hiçbir şekilde kısmi reformların bütünüyle reddedilmesi anlamına gelmez. Marksistler bu önlemlerin (ne kadar az olursa olsun) bir dereceye kadar yararlı olduğunu hiçbir şekilde inkar etmezler; bunlar (ne kadar az olursa olsun) bir dereceye kadar emekçilerin durumlarını düzeltebilir; sermayenin, tefeciliğin, köleliğin, özellikle geri biçimlerinin ortadan kaldırılması sürecini hızlandırırlar, bunların Avrupa kapitalizminin daha modern ve daha insani biçimlerine dönüşmesini hızlandırırlar. Bu nedenle marksistler, eğer onlara bu tür önlemlerin benimsenmesi mi yoksa benimsenmemesi mi gerektiği sorulsaydı, hiç kuşkusuz şu cevabı vereceklerdi: Benimsenmelidir diyeceklerdi —Ama hemen ardından bu önlemlerle iyileştirilen kapitalist düzene karşı genel tavırlarını ortaya koyacaklar ve bu önlemleri kabul etmelerinin bu düzenin gelişmesini hızlandırmak ve dola-

yısıyla çöküşünü(*) hızlandırmak isteğinden ileri geldiğini söyleyeceklerdir.

«Almanya'da olduğu gibi, ülkemizde de köylülüğün haklarına ve mülkiyetlerine göre çeşitli kategorilere bölünmüş olduğunu (devlet köylüleri, toprakla beraber devredilmiş eski toprak ağalarının köylüleri, ki bunlar arasında tam, yarım ve çeyrek verilmiş-toprak payları almış olanlar olduğu gibi malikane serfleri olan köylüler de vardır); bizde köy topluluklarının biçiminde yaşamanın genel bir yaşama biçimi olmadığını, güney-batıdaki kişisel olarak toprağa sahip köylüler arasında da koşum hayvanlarına sahip köylülerle, yayalarla (**) {hiç koşum hayvanı olmayan köylüler-Yay}, sebze yetiştiren köylülerle, çiftlik işçileriyle ve çinçevik köylülerle [113] - ki bunlardan bazılarının yüz veya daha fazla desiyatin toprağı olmasına karşın diğerlerinin bir avuç toprağı yoktur - karşılaştığımızı; Baltık eyaletlerindeki tarım sisteminin Alman tarım sisteminin tam bir kopyası olduğunu v.b. hatırımızda tutarsak, o zaman, bizde de burjuvazi için bir temel olduğunu göreceğiz.»

İnsan burada köy topluluğunun öneminin hayalperest bir şekilde abartıldığını belirtmeden edemez; ki popülistler her zaman bu hastalığa kapılmışlardır. Yazar sanki «topluluk hayatı» burjuvaziyi safdışı ediyor, sanki köylülerin bölünmesini safdışı ediyor gibi konuşmaktadır! Oysa gerçek bunun tam tersidir!

Topluluk köylülerinin de haklarına ve verilmiş-topraklarına göre bölündüklerini; ve topluluğun güçlü olduğu her köyde köylülerin tekrar hem «haklarına göre» (topraksız köylüler, verilmiş-toprağı olan köylüler, eski malikâne serfleri, özel ödemelerle verilmiş-toprak paylarını tekrar satın alan köylüler, kütüğe kaydedilmiş olan köylüler, v.b., v.b.) hem de «mülkiyetlerine göre» bölündüklerini —verilmiş-topraklarını kiraya vermiş olan köylüler, vergilerini ödeyemediklerinden, veya işlemedikleri ve ihmal ettiklerinden verilmiş-toprakları ellerinden alınan köylüler, başkalarının verilmiş-topraklarını kiralayan köylüler;

(*) Bu, yalnız «Teknik ve öteki okullar» ile, köylülerin ve el-zanaatçılarının teknik ilerlemesi ile değil, aynı zamanda «Köylü toprak mülkiyetinin genişlemesi» ve «Kredi» v.b. ile de ilgilidir.

(**) Bu cildin 35—36. sayfalarına bakınız. — Yayıncı

«öteden beri» toprak sahibi olan, ya da «yıldan yıla birkaç desiyatin toprak satın alan» köylüler; son olarak, evsiz barksız köylüler, hiç sığırı olmayan köylüler, hiç atı olmayan köylüler ve çok atı olanlar— herkes bilmektedir. Herkes bilir ki, topluluğun kuvvetli olduğu her köyde bu ekonomik bölünme ve meta ekonomisi, tefeci sermayesinin alabildiğine çiçek açması ve bütün biçimleriyle esaret için bir temel oluşturmaktadırlar. Ve popülistler «topluluk hayatı» adını verdikleri bir şey hakkında tatlı masallar anlatmaya devam etmektedirler!

«Gerçekten de genç burjuvazimiz büyük bir hızla büyümektedir ve yalnızca yahudilerin bulunduğu sınır bölgelerinde değil, Rusya içlerinde de büyümektedir. Şu anda onlar hakkında kesin rakamlar vermek zordur, fakat toprak sahiplerinin artan sayısına, ticari patentlerin artan sayısına, kulaklar ve kan emiciler hakkında köylerden yükselen şikayetlerin artan sayısına ve diğer kanıtlara (*) baktığımızda, daha şimdiden bunların sayısının hatırı sayılacak kadar fazla olduğunu kabul edebiliriz.»

Çok doğru! Bu gerçek 1789'da doğruydu ve 1895'te daha da doğrudur; ve Rus gerçekliğinin marksist kavranışının temel direklerinden biri olarak hizmet etmektedir.

Bu gerçeğe karşı tavrımız aynı derecede olumsuzdur; her ikimiz de {marksistler ve popülistler-Yay.} bunun dolaysız üreticilerin çıkarına olmayan olguları ifade ettiği konusunda anlaşıyoruz —fakat bu gerçekleri tamamen farklı şekillerde *anlıyoruz*. Yukardaki farklılığın teorik yönünü zaten açıkladığımdan, şimdi pratik yönü üzerinde duracağım.

Popülist şöyle diyor: Bu ülkede burjuvazi, özellikle de kırdaki burjuvazi *halâ* zayıftır; daha henüz ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla onlara karşı *halâ* bir mücadele verilebilir. Burjuva e-

(*) Buna şunlar da eklenmelidir : Köylü Bankası'nın yardımıyla gerçekleştirilen alımlar, tekniğin ve fenni ziraatin ilerletilmesi, geliştirilmiş araçların kullanılması, yemlik ot yetiştirilmesi v.b. g.bi «Köylü ekonomisinde ilerici eğilimler», küçük-çaplı kredilerin gelişmesi ve el-zanaatçıları için bir pazarın örgütlenmesi v.b.

ğilim halâ çok zayıftır —bu yüzden *halâ* geri dönebiliriz. Daha henüz çok geç değil.

Ancak metafizikçi bir toplumbilimci (ki bu pratikte ödlek gerici bir romantik haline gelir) böyle fikir yürütebilir. Kırdaki burjuvazinin «zayıflığı»nın, güçlü unsurlarının, en önde gelenlerinin şehirlere gittiği— «genel kurmay»ın şehire yerleştiği ve köyde ancak «sıradan askerler»in kaldığı— ile açıklanacağını söylemeyi bir yana bırakıyorum. Popülistlerin gerçeği böyle tamamen apaçık bir şekilde çarpıtmalarından sözetmeyi bir yana bırakıyorum. Bu tezde onu metafizik yapan bir diğer hata daha vardır.

Köy küçük-burjuvası (zengin köylü, dükkâncı, kulak, köyün kan emicisi, v.b.) ve hiç kuşkusuz «başkaları hesabına» çalışan «emekçi» köylü arasında bir ilişki, belli bir toplumsal ilişkiyle karşı karşıyayız.

Bu ilişki sürmektedir —popülist bunun genel olarak yaygın niteliğini inkâr edemiyecektir. Fakat popüliste göre bu ilişki zayıftır ve bu nedenle halâ düzeltilebilir.

Bu popüliste onun kendi sözlerini sunarak, tarihin «yaşayan bireyler» tarafından yaratıldığını söyleyeceğiz. Hiç kuşkusuz toplumsal ilişkileri düzeltmek ve değiştirmek olanaklıdır, ama bu, ancak böyle bir eylem *toplumsal ilişkileri düzeltilen veya değiştirilen halkın bizzat kendisinden kaynaklığında* olanaklıdır. Bu gün gibi açıktır. Şimdi şu soru ortaya çıkmaktadır: «Emekçi» köylü bu ilişkiyi değiştirebilir mi? Bu ilişki nelerden oluşmaktadır? İki küçük üreticinin meta ekonomisi düzeninde çalışması gerçeğinden, bu meta ekonomisinin onları «ikiye» bölmesinden, birine *sermaye* vermesinden ve diğerini de «başkaları için çalışmaya» zorlamasından.

Bizim emekçi köylümüz, değiştirilecek olan şeye bizzat kendisi de yarı yarıya bağlıyken, bu ilişkiyi nasıl değiştirebilir? Eğer bizzat kendisi tecrit edilmişse ve kârı da zararı da kendine olmak üzere pazar için çalışmaktaysa; eğer hayat koşulları onda pazar için tek başına çalışan bir kişiye özgü «düşünceleri ve duyguları»

uyandırmaktaysa; eğer başkalarından o maddi koşullar ve işletmesinin büyüklüğü ve niteliği yüzünden tecrit edilmekteyse; ve eğer bunun sayesinde sermayeyle olan çelişkisi onun yalnızca «düzenbazlar» ve açıkgöz kişilerle değil de, *sermayeyle* karşı karşıya bulunduğunu kavrayamayacağı kadar az gelişmişse, bu köylü tecrit edilmenin ve meta ekonomisinin kendisi için yararsızlığını nasıl anlayabilir?

İnsanın *bu aynı* (nota bene) toplumsal ilişkinin *tamamen* gelişmiş olduğu, bu toplumsal ilişki içinde olanların, yani dolaysız üreticilerin, kendilerinin burjuva düzeninden tamamen «kopmuş» ve «atılmış» oldukları yere, çelişkinin zaten kendi kendine belli olacak kadar çok geliştiği yere, ve sorunu, düş gören bir kişi gibi yarı yarıya inanır bir biçimde ortaya koymanın olanaksız olduğu yere başvurması gerektiği açık değil midir? Ve ne zaman bu gelişmiş koşullarda çalışan dolaysız üreticiler burjuva düzeninin «hayatından» yalnız *gerçekten* değil, fakat *bilinçli olarak* da «koparlarsa», işte o zaman, geri ve daha kötü koşullardaki emekçi köylülük de, «onun nasıl yapılacağını» (*) görecek ve «başkaları hesabına» çalışan işçi arkadaşlarına katılacaktır.

«Bizde köylülerin toprak satın aldıkları durumlardan sözedildiği ve köylülüğün toprağı ya kişisel olarak, ya da bütün bir köy topluluğu olarak satın aldığı açıklandığı zaman köy topluluğu tarafından gerçekleştirilen alımların, kişisel satın almaların genel kuralının yalnızca ender ve önemsiz istisnaları olduğu hemen hemen hiç belirtilmemektedir.»

Daha ilerde yazar, 1861'de kişisel olarak toprağa sahip olanların sayısının 103 158 olduğunu ve 1860'ların verilerine göre bu sayının 313 529 luk bir toplama eriştiğini göstermek için rakamlar aktarmaktadır; yazar bunun, köylü kökenli küçük toprak sahiplerinin serflik koşullarında hesaba katılmamaları, fakat bu ikinci istatistiğe dahil edilmeleriyle açıklanabileceğini söyledikten sonra şöyle devam etmektedir :

(*) Burada Lenin köylülerin söz konusu edilen toplumsal ilişkilerin nasıl değiştirileceğini göreceklerini kastedmektedir. (Biz ekledik — Yayıncı.)

«İşte bunlar, toprakları az olan soylularla yakından komşu olan ve onlarla birleşen bizim genç kır burjuvazimizdir.»

Buna doğru, özellikle de bunların «yakından komşu olmalarına» ve «birleşmelerine» tamamen doğru diye cevap vereceğiz. İşte bu nedenle «köylü toprak mülkiyetinin genişlemesine», S.152'de tam da bunu söyleyen yazar da dahil olmak üzere, ciddi olarak önem veren (dolaysız üreticilerin çıkarları bakımından) herkesi küçük-burjuva ideologları olarak sınıflandırmaktayız.

Kişisel ve köy topluluğu tarafından gerçekleştirilen satınalmalar sorununu, sanki burjuva düzenini «kurmak» buna zerre kadar bağlıymış gibi ele alan kişileri siyasi temsarlardan öte bir şey olarak görmeyişimizin nedeni budur. Bizce her iki durumda da burjuva nitelikte ilişkiler sözkonusudur, çünkü her iki durumda da, yani, ister «karşılıklı toplumsal uyum ve ortak çalışma» için köy topluluğu aracılığıyla başkalarıyla birleşmiş olsun, ya da ister kendi hesabına toprak sahibi olduğu için tecrit edilmiş olsun, küçük burjuvanın eline geçen şey (*) bir metadır, satın almadır ve para paradır.

«Zaten burada bunlar (genç kır burjuvazisi) tamamen tasvir edilmemiştir. 'Kan emici' (miroyed) kelimesi Rusya için yeni değildir, fakat hiç bir zaman şimdiki anlamına sahip olmamıştı, hiçbir zaman şimdi yaptığı gibi hemşeri köylüler üzerinde böylesine baskı kurmamıştı. Bugünün kan-emicisiyle karşılaştırıldığında eski kan-emici bir tür ataerkil kişiydi, her zaman köy topluluğuna bağlıydı ve bazen de mutlaka kâr peşinde koşmayan aylağın tekiydi. Bugün miroyed kelimesi farklı bir anlam kazanmıştır; çoğu eyalette yalnızca nisbeten az kullanılan bir cins terimi durumundadır ve kulak, aracı, tüccar, meyhaneci, toptancı, müteahhit, rehinci v.b. gibi kelimelere yerini bırakmıştır.

Bir terimin böyle birkaç parçaya bölünmesi, bazıları yeni bile olmayan ve bazıları tamamen yeni olan, yani şimdiye kadar köylüler arasında yaygın olmayan kelimelere bölünmesi önce ve en başta halkın sömürülmesinde bir işbölümü meydana geldiğini ve halkı yağmalamada ihtisaslaşmaya yol açacak kadar yaygın bir gelişmenin mey-

(*) Burada kastedilen, hiç kuşkusuz ancak zorunlu tüketim maddelerini almaya yarayan para değil, fakat üretim araçları satın almak için ayrılabilecek serbest paradır.

dana geldiğini göstermektedir. Hemen hemen her köyde ve her kasabada bu tür bir kaç sömürücü bulunmaktadır».

Hiç kuşkuya yer yok, yağmanın yaygınlaşması gerçeği doğru olarak ortaya konmuştur. Yalnız, üzücü olan şey, bütün popülistler gibi yazarın, bütün bu gerçeklere karşın, bu sistemli, genel, düzenli (hatta iş bölümü bile yapılmış olan) kulak faaliyetinin {yağmalamanın: Ausplünderung, Alm. metin S: 385-Yayıncı} tarımda kapitalizmin bir belirtisi olduğunu, ilkel biçimleriyle sermayenin egemenliği demek olduğunu, —ki bu sermaye bir yandan şehir, banka {banka sermayesi: Bankkapital, Alm. metin S. 385-Yayıncı} ve genel olarak, popülistlerin yararlı bir şey olarak gördükleri Avrupa kapitalizmini doğurmaktadır ve diğer yandan aynı sermaye bu kapitalizm tarafından desteklenmekte ve beslenmektedir— tek kelimeyle bunun Rus ulusal ekonomisinin kapitalist örgütlenmesinin görünüşlerinden biri olduğunu kavramak istememesidir.

Ayrıca, kan-emicinin «evriminin» tasviri bize popülisti bir kere daha yakalama olanağı vermektedir.

Popülist 1861 Reformunda halk üretiminin güvencesini görmekte ve onda Batı reformunda bulunanlardan temelde farklı özellikler bulmaktadır.

Şimdi özlemini çektiği önlemler de aynı şekilde benzeri «güvence»ler —köy topluluğuna ait v.b.— ve benzeri «verilmiş-toprak alma şartları» ve genel olarak üretim araçları alma şartlarından başka birşey değildir.

O halde, Bay Popülist, «halk üretimini» (kapitalist üretimi değil) «güvence altına alan» Reform neden yalnızca «ataerkil aylağın» nisbeten daha hareketli, canlı ve uygarlık süsü takınmış bir soyluya dönüşmesiyle sonuçlandı? Neden Batıda aynı zamanlarda yapılan büyük reformlarda olduğu gibi yalnızca yağmanın *biçiminin* değişmesiyle sonuçlandı?

Neden «güvence verme»nin bundan sonraki adımlarının (bunların köylü toprak mülkiyetinin bir genişlemesi, başka yerlere göçler, toprakları kiraya vermenin düzenlenmesi ve diğer —bur-

juva nitelikte olmalarına karşın— ilerici önlemler şekline bürünmesi tümüyle olanaklıdır) neden bunların *biçimde* yeni bir değişmeden, sermayenin daha da avrupalılaşmasından —tüccar sermayesinden üretici sermayeye, ortaçağ sermayesinden modern sermayeye dönüşmesinden— başka bir şey olabileceğini düşünüyorsunuz?

Başka türlü *olamaz* —şu basit nedenden dolayı: Çünkü bu tür önlemler sermayeyi hiç de etkilemez, yani meta ekonomisinin örgütlediği *toplumsal* emeğin ürünü olan para bazı kişilerin elinde birikirken, diğerlerinin özgür «eller»inden (*) başka bir şeye sahip olmadıkları —bunların ellerinde tam da birincilerin elinde birikmiş olan ürün yoktur— koşullarda sürdürülen kişilerarası ilişkiyi etkilemez.

... «Bunlar arasındaki (bu kulaklar v.b. arasındaki) hiç sermayesi olmayan ufak tefek adamlar genellikle, onlara kredi sağlıyan ve onları kendi hesaplarına toprak almakla görevlendiren büyük tüccarlara bağlanırlar; daha zengin olanlar işlerini bunlardan bağımsız yürütürler, onlar kendileri büyük ticari merkezler ve limanlarla ilişki içindedirler, oralara kendi hesaplarına vagonlar gönderirler ve bölgede tüketilen malları kendileri gidip oralardan alırlar. Herhangi bir trende yolculuk ederseniz, üçüncü mevkide (ender olarak ikinci mevkide) iş için herhangi bir yere giden düzinelerle bu tür insana rastlarsınız. Bunları kendilerine özgü elbiselerinden, son derece kaba tavırlarından, sigara içmemelerini rica eden bir bayan veya «iş bulmak için» her hangi bir yere gitmekte olan ve ticaretten hiçbir şey anlamadığı için 'cahil', ayağı çarıklı bir mujikçik (**) (söylenen tam da budur: «Mujikçik». K.T.l görünce koyverdikleri gürültülü kahkahalarından tanırsınız. Bu insanları konuşmalarından da tanırsınız. Bunlar genellikle koyun postlarından, yağlardan, derilerden, balıklardan, darıdan v.b. sözederler. Bu arada onların yaptıkları dolandırıcılıkları ve mallarını nasıl yutturduklarını, hikâye gibi nasıl utanmazca anlattıklarını işiteceksiniz: Örneğin, fabrikanın birine 'iyice

(*) «Kitleler şimdiye kadar olduğu gibi ... yine başkalarının hesabına çalışacaklardır» (Ele almış olduğumuz makaleye bakınız, S. 135): Eğer kitleler «Özgür» olmasalardı (De facto özgür, yasal olaraksa «verilmiş _ toprağa bile sahip olabilirler») hiç kuşkusuz bu olmazdı.

(**) Muzhichok — mujiğin küçültme ismi, bir köylü. — Yaymcı.

kokmuş' tuzlu sığır etini nasıl 'yutturduklarını' 'bir kere gösterdikten sonra, herkesin çaya nasıl boya katabileceğini' 'müşterinin hiçbir şeyin farkına varmayacağı şekilde birbuçuk kilo su ekleyerek kesme şekerin nasıl ağırlaştırılabileceğini' v.b. anlatırlar. Bütün bunlar öyle bir açık sözlülükle ve yüzsüzlükle anlatılmaktadır ki, bu insanların lokantalardan kaşık çalmamalarının ve istasyonlardaki gaz lâmbalarını boşaltmamalarının tek nedeninin kendilerini hapishanede bulmaktan korkmaları olduğunu kolaylıkla görebilirsiniz. Bu insanların ahlâkı ilkel standartlarla bile ölçülemiyecek derecede düşüktür, bunların ahlâkı tamamen rubleye dayanır ve şu vecizelerle özetlenebilir: Ticaret yapmak avlanmak demektir; gözünü dört aç - uyanık ol; fırsattan yararlanmasını bil; kolaylıkla elde edebileceğin şeyi ara; kimsenin sana bakmayışından yararlanmaya bak; güçsüzlere acıma; gerektiğinde yerlere kadar eğil.» Bunun ardından gazetenin birinden, Volkov adındaki bir meyhaneci ve tefecinin çok pahalıya sigorta ettiği evini nasıl yaktığı hakkında bir olay aktarılır. Bu kişiyi «...öğretmen ve papaz en saygı duydukları arkadaş olarak sayarlar» «öğretmenin biri bir kadeh şarap karşılığında onun resmi mektuplarını yazar». «Kaza kâtibi onun hesabına Mordovianları kafese koyacağına söz verir...» «Aynı zamanda Zemstvo meclisi üyesi olan bir sigorta temsilcisi onun eski evini 1000 rubleye sigortalar» ve böyle devam eder. «Volkov özel bir örnek değildir, fakat sık rastlanan biridir. Hiçbir bölge yoktur ki, orada Volkov'lar olmasın, köylülerin benzer şekilde soyulduğu ve köleleştirildiği görülmesin, ve sigortadan para koparmak için yangınların çıkarıldığı durumlar olmasın...»

«... Peki, köylülerin bu tür kişilere karşı tavrı nedir? Eğer bunlar aptal, kaba, kalpsiz ve Volkov gibi küçük insanlarsa, köylüler onları hiç sevmez ve onlardan korkar, çünkü bu kişiler köylülere her tür kötü oyunlar oynayabilirler, bunlara karşılık vermekse köylülerin elinden gelmez. Bu kişilerin evleri sigortalıdır, hızlı atları, sağlam kilitleri, yırtıcı köpekleri vardır ve yerel yöneticilerle araları iyidir. Fakat bu kişiler Volkov'dan daha zeki ve daha kurnazlarsa, eğer köylülüğü soymalarına ve köleleştirmelerine göze batmayan bir biçim verirlerse, eğer onlardan bir ruble çalarken, görünürde bir kopek indirim yaparlarsa, eğer yanıp yıkılmış bir köy için bir şişe votka ya da bir kaç ölçek darı ayırmayı ihmal etmezlerse, bunlar, köylüler arasında itibar görürler; velinimet, fakir köylülerin babası, onsuz yaşanmıyacak adam sayılırlar. Köylüler bunları akıllı kişiler olarak kabul eder ve hatta yetiştirilsinler diye çocuklarını bunların yanına verirler, oğullarının dükkânda işe girmesi bir şeref sayılır ve çocuğun böylece adam olacağından emin olunur.»

Rusya'nın toplumsal ekonomisinin örgütlenmesinin burjuva olduğu önerisine *karşı* olan birinin bizim genç burjuvazimizi nasıl tasvir ettiğini göstermek için yazarın ortaya koyduklarını bilerek ayrıntılarıyla aktardım. Bu tasvirin incelenmesi, Rus marksizminin teorisindeki ve *bugünkü* popülizmin ona karşı sürdürdüğü saldırıların niteliğindeki bir çok noktayı açıklığa kavuşturabilir.

Daha bu tasvirin başlangıcında, yazarın bu burjuvazinin ne kadar köklü olduğunu anladığı, küçük-burjuvazinin «kendini bağladığı» büyük burjuvaziyle arasındaki bağları, ve «çocuklarını onlar tarafından yetiştirilmek üzere» veren köylülerle bağlarını kavradığı sanılabilir. Oysa yazarın verdiği örnekler, onun, bu olguların gücünü ve dayanıklılığını gerektiği şekilde değerlendirmekten çok uzak olduğunu göstermektedir.

Verdiği örnekler suçla, dolandırıcılıkla, kundakçılıkla v.b. ilgilidir. İnsan köylülüğün «soyulmasının ve köleleştirilmesinin» rastlantısal bir şey olduğu, (yazarın kendinin yukarda açıkladığı gibi) ağır hayat koşullarının, «ahlâki fikirlerin kabalığının», «edebiyatı halka götürme yolundaki» engellerin (S: 152) v.b., sonucu olduğu, tek kelimeyle, bütün bunların toplumsal ekonomimizin bugünkü örgütlenmesinden kaçınılmaz olarak kaynaklanmadığı yolunda bir izlenim edinmektedir.

Marksist ise şu görüşü savunur: Marksiste göre bütün bunlarda hiç bir rastlantı yoktur, tersine bir zorunluluk, Rusya'da hüküm süren kapitalist üretim tarzı tarafından koşullandırılan bir zorunluluk vardır. Köylü birkez bir meta üreticisi olunca (ve bütün köylüler zaten böyle olmuşlardır), onun «ahlâkı» kaçınılmaz olarak «ruble'ye dayanacaktır» ve bundan dolayı onu suçlamamız için hiçbir neden yoktur, çünkü hayat koşulları onu her türden ticari oyunlarla ruble elde etmeye zorlamaktadır.(*) Bu koşullar altında herhangi bir suça, uşaklığa ya da sahteciliğe başvurmadan «köylülük» zengin ve yoksul diye ikiye ayrılır. Eski eşit-

(*) Karşılaştır Uspenski (114)

lik, pazarın dalgalanmalarına karşı ayakta duramaz. Bu lâf değil bir gerçektir. Ve bu koşullar altında kitlelerin «yoksulluğu» onları emeklerini satmaya ve başkaları hesabına çalışmaya zorlarken, azınlığın «zenginliği»nin *sermaye* durumuna geldiği bir gerçektir. Böylece marksistin bakış açısına göre, kapitalizm artık sağlam kökler salmış ve yalnızca fabrika sanayiinde değil, fakat kırda ve genel olarak Rusya'nın her tarafında da oluşmuş ve kesin biçim almıştır.

Şimdi, marksistlerin köylerdeki bütün bu «üzücü şeylerin» nedeninin politika, toprak azlığı, vergiler, ya da kötü «şahsiyetler» değil, fakat kapitalizm olduğu, kapitalist üretim tarzının varolduğu heryerde, burjuva sınıfın hüküm sürdüğü her yerde bütün bunların *zorunlu* ve kaçınılmaz olduğu konusundaki tezine cevap verirken popülistlerin ne kadar keskin zekâlı olduklarını düşünebilirsiniz. Buna cevap verirken popülist, marksistler köylüleri topraktan yoksun bırakmak istiyorlar, «bağımsız» köylü yerine proleteri «tercih ediyorlar», —taşralı bayanların dediği ve Bay Mihayilovski'nin Bay Struve'ye cevap verirken yaptığı gibi— «bireye» karşı «nefret ve gaddarlık» gösteriyorlar diye bas bas bağırır.

Bir muhalif tarafından çizildiğinden dolayı ilginç olan bu köy tablosundan, hepsi de, şimdi hiçbir gücün çok şükür kurtaramayacağı, düşlerden ve uzlaşmalardan kurulu teorileri coûte que coûte(*) kurtarmak için Marksistlere karşı ileri sürülmüş olan bugünkü itirazların ne kadar saçma ve —gerçekten çekindikleri ve önceki ifadelerini unuttukları için— ne kadar yapay olduklarını açıkça görüyoruz.

Marksistler Rusya'da kapitalizmden bahsettiklerinde, hazır yapılmış şemaları kabulleniyorlar, tamamen farklı koşullardan kopye edilmiş kalıpları doğmatik bir şekilde tekrarlıyorlar. Gelişmesi ve önemi bakımından son derece küçük olan Rusya'daki kapitalist üretimi (fabrika ve atölyelerimizde topu topu 1 400 000 kişi çalışır) halâ toprağı olan köylü kitlelerini de kapsayacak şekilde

(*) Metinde Fransızca'dır. «Ne pahasına olursa olsun» anlamına gelir — Yayıncı.

genişletiyorlar. Liberal ve popülist cephede ileri sürülen en gözde itirazlardan biri işte böyledir.

Şimdi bu aynı köy tablosundan görüyoruz ki, popülist «köy topluluğunun» ve «bağımsız» köylülerin nasıl yaşadıklarını tasvir ederken, soyut şemalardan ve yabancı dogmalardan türetilmiş bu burjuva kategorisi olmadan yapamamaktadır, onun özel bir durum değil, köye özgü bir tip olduğunu, onun şehir büyük burjuvazisine en güçlü bağlarla bağlı olduğunu, onun aynı zamanda «çocuklarını onlar tarafından yetiştirilsin diye veren», başka bir deyişle, içinde bu genç burjuvazinin doğduğu köylülüğe bağlı olduğunu belirtmekten kaçınamamaktadırlar. Bunun ardından, genç burjuvazinin «köy topluluğu»muzun içinden, —onun dışında bir yerden değil—, yetiştiğini, şimdi meta üreten köylülük arasında varolan toplumsal ilişkiler tarafından ortaya çıkarılmış olduğunu görürüz; yalnızca «1.400.000 kişi»nin değil, fakat Rusya'daki köy halkının tüm kitlesinin *sermaye* hesabına çalıştığını, ve onun «kontrolü» altında olduğunu görürüz. Peki, bir «mistik ve metafizikçi» tarafından tespit edilmemiş, «üçlülere» inanan bir marksist tarafından tespit edilmemiş, fakat Rus hayatının özelliklerini çok iyi takdir edebilen kendine özgü bir popülist tarafından tespit edilmiş bu gerçekten daha doğru sonuçlar çıkaran kimdir? Sanki sermaye zaten seçimini yapmamış gibi daha iyi bir yol seçmekten sözederken, «toplumdan» ve «devletten», —yani yalnızca bu seçimin temelinde ortaya çıkmış olan ve onu *destekleyen* türdeki unsurlardan— beklenen başka bir düzene dönüşten söz ederken, popülist mi bu daha doğru sonuçları çıkarmaktadır, yoksa bu işi, farklı yolları düşlemenin saf bir romantik olma anlamına geldiğini, çünkü gerçeğin en büyük açıklıkla «yolun» zaten seçilmiş olduğunu gösterdiğini, sermayenin egemenliğinin suçlamalar ve eleştirilerle kaçınılamayacak bir gerçek olduğunu, yalnızca dolaysız üreticilerin hesaba katabilecekleri bir gerçek olduğunu söyleyen marksist mi yapmaktadır?

Alışılmış bir diğer suçlama da şudur: Marksistler büyük-çaplı Rus kapitalizmini ilerici bir olgu olarak kabul etmektedir. Böylece

«bağımsız» köylü yerine proleteri tercih etmekte, halkın topraktan koparılmasına taraftar olmakta ve işçilerin üretim araçlarına sahip olmasını kendine ideal edinen bir teorinin bakış açısından hareketle, işçinin üretim araçlarından ayrılmasına taraftar olmakta, yani çözümlenmesi olanaksız bir çelişkiye düşmektedir.

Evet, marksistler büyük-çaplı kapitalizmi gerçekten de ilerici bir olgu olarak kabul etmektedirler — hiç kuşkusuz «bağımsızlık» yerine bağımlılığı koyduğu için değil, tersine bağımlılığı ortadan kaldırmanın koşullarını yarattığı için. Rus köylüsünün «bağımsızlığına» gelince, bu allı pullu bir popülist masalından başka birşey değildir; gerçekte böyle bir şey yoktur. Ve sözü edilen tabloda (aynı zamanda köylülüğün ekonomik durumu üzerine yazılmış bütün eserler ve araştırmalar) bu gerçeğin (gerçekte bu bağımsızlığın olmadığı) kabul edildiğini görmekteyiz: İşçiler gibi köylüler de «başkaları hesabına» çalışmaktadır. Bu eski Rus popülistleri tarafından kabul edilmekteydi. Fakat onlar bu bağımsızlık *eksikliğinin* nedenlerini ve niteliğini kavrayamadılar; bunun aynı zamanda, şehirlerdekinden, —daha az gelişmiş olması ve sermayenin orta çağdan kalma, yarı-feodal biçimlerinin daha büyük kalıntılarını, bundan öte birşey değil, içermesi yüzünden— farklı olan bir *kapitalist* bağımsızlık eksikliği olduğunu kavrıyamadılar. Örneğin, popülistin tasvir ettiği köyle fabrikayı karşılaştıralım. Aradaki tek fark (bağımsızlık bakımından) şudur: Birincisinde «ufak tefek işadamlarını», ikincisinde büyüklerini, birincisinde yarı-feodal yöntemlerle tek tek sömürüyü, ikincisinde kitlelerin sömürülmesini ve üstelik saf kapitalist sömürüyü görürüz. Hiç kuşkusuz ikincisi ilericidir: Köyde gelişmemiş olan ve bu yüzden tefecilikle karışmış olan kapitalizm, fabrikada gelişmiş haldedir; köyde varolan uzlaşmaz çelişki fabrikada açıkça kendini gösterir; burada bölünme tamamlanmıştır ve sorun, kapitalizmi zorlayabilen ona atıp tutabilen ve onu lânetliyebilen, fakat bu kapitalizmin gerçek temelini(*) terketme, onun hizmetinde olanlara duyulan inancı

(*) Yanlış anlamayı önlemek için, kapitalizmin «Temeli» ile kapitalist toplumda

terketme, debdebeli Bay Krivenko'nun dediği gibi «mücadelesiz daha iyi» olduğu hakkındaki tozpembe düşlerini terketme yeteneğine sahip olmayan küçük-üreticiyi (ve onun ideologunu) tatmin edecek bulanık bir şekilde ortaya konulamaz. *Burada* düşlere yer yoktur, ve tek başına bu bile ileriye atılmış dev bir adımdır; burada gücün hangi tarafta olduğu apaçık bellidir ve yolu seçmekten hiç de söz edilemez, çünkü ilk başta bu gücün «yeniden dağıtılması»nın gerektiği açıktır.

«Aldatıcı iyimserlik» — işte bay Struve popülizmi böyle nitelendiriyordu, ve bu son derece doğrudur. Eğer köyde kapitalizmin tam hakimiyeti göz ardı edilirse, sessizce geçiştirilirse, rastlantısal birşeymiş gibi tasvir edilirse, eğer her türden krediler, arteller ve ortak toprak kullanımı —sanki bütün bu kulak'lar, vampirler, tüccarlar, meyhaneciler, müteahitler, rehinciler vb., sanki bütün bu «genç burjuvazi» zaten artık «her köyü» «avuçlarının içinde» tutmuyorlarmış gibi— önerilirse, buna iyimserlik denmez de ne denir? İçten içe yanan, bilinçsiz ve bir fikir tarafından aydınlatılmamış bir mücadele olmakla beraber, tam da mücadelenin zaten başlamış olduğu bir zamanda, «mücadelesiz daha iyi» olacağından, «on, yirmi, otuz ve daha fazla yıldan» sözetmeye devam ediliyorsa, bu aldatıcı bir konuşma değil de nedir?

«Okurlar, şimdi de şehirlere geçelim. Orada daha kalabalık ve daha çok çeşitli bir genç burjuvaziyle karşılaşacaksınız. Hepsi de okur yazardır ve kendilerini daha şerefli işlere lâyık görürler. Hepsi de kendilerini sıradan köylülerin acınacak kaderinden daha iyi bir kadere lâyık görürler ve sonunda bu koşullar altında köyde kendileri için bir yer bulamayan bu kişiler şimdi şehirlerin yolunu tutarlar...»

çeşitli biçimlerde egemen olan, Marks'ın : Para — meta — daha fazla para formülüyle ifade ettiği, toplumsal ilişkiyi kastettiğimi açıklamalıyım.

Popülistler tarafından önerilen önlemler bu ilişkiye **dokunmaz**; ve —toplumsal emeğin ürünü olan— parayı özel kişilerin ellerine veren meta üretimini etkilemediği gibi, «halkın» yoksullar ve bu paranın sahipleri diye bölünmesini de etkilemez.

Marksist bu ilişkinin en gelişmiş biçimine, bütün diğer biçimlerin tam bir örneği olan biçime döner ve üreticiye izlenecek görev ve hedefin, *bu ilişkinin* ortadan kaldırılması ve bunun bir diğeriyle değiştirilmesi olduğunu gösterir.

Bununla beraber popülist baylar şehirdeki kapitalizmin «yapay niteliği» hakkında, onun eğer dikkat edilmezse kendi kendine ölecek bir «sera bitkisi» olduğu hakkında v.b. aldatıcı bir konuşmaya dalarlar. Bu «yapay» burjuvazinin, şehre yerleşmiş ve her sıradan köylüyü daha ucuz almaya ve daha pahalı satmaya zorlayan «kapitalist aydedenin» aydınlattığı topraklardan bütünüyle kendiliğinden fışkıran köydeki o kan-emiciler olduğunu açıkça görmek için, insanın gerçeklere yalnızca bakması yeterlidir.

... «Burada satıcılar, kâtipler, küçük tüccarlar, seyyar satıcılar, her türden müteahhitler (sıvacılar, marangozlar, duvarcılar v.b.) kondüktörler, odabaşıları, polisler, hizmetkârlar, kayıkçılar, lokantacılar, pansiyon sahipleri, çeşitli atölyelerin sahipleri, fabrika ustabaşıları v.b. v.b. ile karşılaşırsınız. Gerçek genç burjuvaziyi kendilerine ait bütün karakter özellikleriyle bunlar oluştururlar. Bunların ahlâk kuralları da pek kapsamlı değildir: Bütün çalışmaları emeğin (*) sömürülmesine dayanır ve hayattaki amaçları az olsun çok olsun sermaye elde etmek ve onunla zamanlarını aptalca harcamaktır...» «Onlara baktıklarında sevinen, onlarda zekâ, enerji ve girişimcilik gören, onları halk içindeki en ilerici unsurlar olarak kabul eden, ülkelerinin, pürüzleri zamanla törpülenecek olan uygarlaşması yolunda onlarda ileri atılmış gerçek ve doğal bir adım gören bir çok kişinin varolduğunu biliyorum. Zaten, bu ülkede, öğrenim görmüş kişiler, tüccarlar ve soylular - ki bunlar ya 1861 krizine dayanamayıp batmışlar, ya da o dönemin ruhundan etkilenmişlerdir - arasından yüksek bir burjuvazinin oluştuğunu; bu burjuvazinin bir üçüncü sınıfın kadrolarını zaten oluşturduğunu ve gerek duyduğu tek şeyin tam da,

---

(*) Tam değil. Küçük - burjuvayı büyük - burjuvadan ayıran şey, yazarın sıraladığı kategorilerin yaptığı gibi, onun bizzat kendisinin çalışmasıdır. Hiç kuşkusuz «emeğin sömürüsü» vardır, fakat burada söz konusu olan şey (Yani küçük-burjuvanın kazancı — Yayıncı) yalnızca sömürüden ibaret değildir.

Bir sözümüz daha var: Sıradan bir köylünün payına düşen hisseyle tatmin olmayanların hayattaki amaçları sermaye elde etmektir. Popülistin (ayık olduğu zamanlar) söylediği budur. Rus köylülüğünün köy topluluğuna değil, fakat küçük-burjuva düzenine yönelik bir eğilimi vardır. Marksistin söylediği budur.

Bu iki tez arasındaki fark nedir? Bu fark yalnızca birincisinin hayatın deneysel bir gözleminden ibaret olması, ikincisininse gözlenen (Ve gerçek «Yaşayan bireylerin» gerçek «Düşünce ve duygularını» ifade eden) gerçekleri genelleştirmesi ve bunlardan bir ekonomi-politik yasası çıkarması değil midir?

onlar olmadan birşey yapamayacağı için hoşlandığı, halktan gelme unsurlar olduğunu çoktan beri biliyorum...»

Burada da «aldatıcı bir iyimserlik» için bir açık kapı bırakılmıştır: Büyük burjuvazinin «tek eksiği» halktan gelme burjuva unsurların bulunmayışıdır!! Peki ama bu büyük burjuvazi halktan gelmediyse, nereden geldi? Yoksa yazar «tüccarlarla» köylülük arasındaki bağları inkâr mı etmek istiyor?

Burada genç burjuvazinin bu büyümesini rastlantısal bir şeymiş, siyasetin sonucuymuş v.b. gibi gösterme eğilimini görüyoruz. Olguların köklerini toplumun ekonomik yapısında göremeyen bu kavrayış yüzeyselliği, küçük - burjuvazinin farklı temsilcilerinin en ayrıntılı bir dökümünü verebilmektedir, fakat köylünün ve el - zanaatçısının küçük, bağımsız girişiminin ta kendisinin, bugünkü ekonomik düzen içinde hiç de bir «halk» girişimi olmayıp, tersine bir *küçük - burjuva* girişimi olduğunu anlayacak güçte değildir — bu {kavrayış yüzeyselliği - Yayıncı.}popülistin son derece tipik bir özelliğidir.

... «Eski ailelerden gelen birçok kimsenin şimdi içki yapımcılığı, meyhanecilik, demiryolu yapımı ruhsatları ve maden aramayla uğraştığını biliyorum. Bunlar anonim bankaların idare meclislerine yerleşmişler, ve hatta edebiyat alanına bile atılmışlardır ve şimdi başka şarkılar söylemektedirler. Bu edebi şarkıların çoğunun son derece hassas ve duygusal olduklarını, halkın ihtiyaçlarını ve arzularını dile getirdiklerini biliyorum; fakat halka ekmek yerine taş sunma niyetini bütün çıplaklığıyla gözönüne sermenin dürüst edebiyatın görevi olduğunu da biliyorum.»

Ne kadar da güzel bir Arkadya {Eski Yunan Mitolojisinde güzelliğiyle ünlü bir ülke - Yayıncı} manzarası! Halâ sunmak «*niyetinden*» başka bir şeyin sözü edilmiyor!

Ne kadar da uyumlu sözler: Yazar, bu burjuvazinin «çoktan beri» oluştuğunu «biliyor», fakat gene de kendi görevinin bir burjuvazi yaratmak konusundaki «niyetleri açığa çıkarmak» olduğunu düşünüyor!

Eğer, zaten seferber olmuş bir ordu gözler önündeyken, «çoktan beri» oluşmuş bir «genel kurmay» tarafından birleştirilmiş,

sıra sıra «askerler» gözler önündeyken, insanlar halâ artık tamamen açığa çıkmış bir çıkar savaşından değil de, «niyetleri açığa çıkarmaktan» bahsediyorlarsa, işte «vurdum-duymazlık» diye buna denir.

«Fransız burjuvazisi de aynı şekilde kendini halkla özdeşleştirerek taleplerini her zaman halk adına ileri sürüyor, fakat her zaman halkı aldatıyordu. Toplumumuzun son yıllarda izlediği burjuva yönü halkın ahlâkı ve refahı için zararlı ve tehlikeli buluyoruz.»

Yazarın küçük - burjuva niteliği, sanırım, en açık bir şekilde bu cümlelerde ortaya çıkmaktadır. Yazar, burjuva yönün halkın ahlâkı ve refahı için «zararlı ve tehlikeli» olduğunu söylemektedir! Fakat saygıdeğer Bay Ahlâkçı, hangi «halk»tan söz ediyorsunuz? Toprak ağalarının hesabına, «aile ocağı»nı, «yerleşik yaşama»yı ve «emeğin kutsal görevi»ni(*) teşvik eden serflik koşullarında çalışmış olanları mı, yoksa hemen ardından toprağı rehinden kurtarmak için para kazanmak amacıyla uzaklara gidenleri mi kastediyorsunuz? Siz de çok iyi bilirsiniz ki, bu paranın ödenmesi «kurtuluşun» ana ve başta gelen koşuluydu ve köylü bu parayı yalnızca Bay Coupon'dan ([115]) alabilirdi. Bu beyefendinin işini nasıl sürdürdüğünü, «burjuvazinin kendi bilimini, kendi ahlâk koşullarını ve kendi safsatalarını nasıl hayata geçirdiklerini», burjuvazinin «zekiliğini, girişimciliğini ve enerjisini» öven bir edebiyatın nasıl daha şimdiden oluştuğunu siz kendiniz açıkladınız. Açıkça bütün bunlar bir toplumsal örgütlenme biçiminin yerini bir diğerine bırakmasından başka bir şey değildir: Toprağa bağlı olan serf köylünün artık - emeğine el koyma sistemi feodal ahlâkı yaratmıştır; «başkalarının hesabına», para sahiplerinin hesabına «özgür emek» sistemi ise bu ahlâkın yerini alan burjuva ahlâkı yaratmıştır.

Fakat küçük - burjuva, şeylerin yüzüne bakmaktan ve onlara gerçek adlarını vermekten korkar: O, bu kuşkuya yer bırakmayan gerçeklere sırtını döner ve hayâl kurmaya başlar. O, yalnızca küçük bağımsız işletmeleri (bunların *pazar hesabına* çalıştıkları ko-

(*) Bay Yujakof'un sözleri.

nusunda alçak gönüllü bir suskunluk gösterir) «ahlâka uygun» olarak, ücretli emeğiyse «ahlâka aykırı» olarak kabul eder. O, bu her ikisi arasındaki bağı —bu çözülmeyecek bağı— anlayamaz ve burjuva ahlâkını, meta ekonomisinden (ki küçük - burjuvanın gerçekte bu ekonomiye karşı söyleyecek hiçbir şeyi yoktur) doğan burjuva düzeninin doğrudan doğruya bir ürünü olarak değil de, rastlantısal bir hastalık olarak kabul eder.

Böylece, küçük - burjuva, onun «zararlı ve tehlikeli» olduğu hakkındaki kendi kocakarı vaızını vermeye başlar.

Modern sömürü biçimini öncekiyle, yani feodal sömürüyle karşılaştırmaz; onun üretici ve üretim araçları sahibi arasındaki ilişkilere getirdiği değişiklikleri görmez — onu {yani modern sömürü biçimini - Yayıncı} anlamsız, darkafalı bir ütopyayla «küçük bağımsız işletmeler»le karşılaştırır; ki bunların meta ekonomisini oluşturdukları halde gerçekte onun sevkettiği yönde ilerlemeleri gerekmez. (Yukarıya bakınız: «Kulak'lık tam anlamıyla gelişmiştir, en güçsüz olanları köleleştirmeye ve onları tarım işçilerine dönüştürmeye uğraşmaktadır» v.b.). İşte bu yüzden kapitalizme karşı protestocu (olduğu şekilde, bir protestocu olarak, tamamen uygun ve haklıdır) gerici bir şikâyete dönüşür.

Emekçiyi oturduğu bölgeye bağlayan sömürü biçimini, onu ülkenin her tarafında bir yerden bir yere fırlatan bir sömürü biçimiyle değiştirmekle, «burjuva yönün» iyi bir iş yaptığını, küçükburjuva kavrayamaz; artık - ürüne el konulmasının sömürücü ve üretici arasındaki kişisel ilişkiler içinde, karşılıklı siyasi yurttaşlık sorumlulukları, «verilmiş-toprak sağlamak» v.b. içinde arapsaçına benzediği sömürü biçimini bir diğer sömürü biçimiyle — bunların hepsinin yerine, «duygusuz nakdi ödemeyi» koyan ve emek gücünü herhangi bir diğer meta veya şeyle eşitleyen bir sömürü biçimiyle değiştirmekle, «burjuva akım»ın sömürüyü bütün bilinmeyen taraflarından ve hayallerden sıyırıp çıkardığını ve böyle yapmakla büyük bir hizmet gerçekleştirdiğini küçük - burjuvalar kavrayamaz.

Hem sonra şu sözlere bakın: Burjuva akım toplumumuza «şu

son yıllarda» girmiştir. Yalnız «şu son yıllarda» mı? 1860'larda da tamamen açıkça ifade edilmemiş miydi? 1870'ler boyunca tamamen egemen olmamış mıydı?

Küçük - burjuva, burada da meseleyi yumuşatmaya, ve bütün Reform sonrası dönemde «toplumumuzu» nitelemiş olan burjuva özellikleri bir tür geçici heves, bir tür moda olarak sunmaya çalışmaktadır. Ağaçlara bakmaktan ormanı görememek burjuva öğretisinin ana özelliğidir. Serfliğe karşı yoğun protesto ve yönelttiği öfkeli hücumların gerisinde, o, (yani küçük - burjuvazinin ideologu) burjuva niteliği {burjuva gerçekliği - Ing. metin, S: 385 - Yayıncı} görmez, çünkü kendisi vargücüyle bağırmaktayken, kurulmuş olan düzenin ekonomik temeline doğrudan doğruya bakmaktan korkar. Bütün ileri («liberal - kendini beğendirmeye çalışan», S: 129) literatürde, krediler, tasarruf ve yardım sandıkları, vergi yükü, toprak mülkiyetinin genişlemesi ve «halka» yardım etmenin diğer benzeri önlemleri konusundaki konuşmaların gerisinde, küçük - burjuva ancak «şu son yıllardaki» burçuva özellikleri görür. Son olarak, «gericilik» hakkındaki şikâyetlerin gerisinde, «1860 yılları» üzerine sızlanmanın gerisinde, bütün bunların altında yatan burjuva özellikleri hiç mi hiç görmez ve işte bu yüzden bu «toplumla» giderek daha çok kaynaşır.

Gerçekte, reform sonrası tarihin bu her üç dönemi süresince bizim köylü ideologumuz, bu «toplumun» burjuva özelliklerinin onun kendilerine karşı yönelttiği protestonun bütün gücünü yokettiklerini ve kaçınılmaz olarak onu ya kendini düşlere kaptırmaya, ya da acınacak küçük - burjuva uzlaşmalarına katılmaya mahkûm ettiklerini anlamadığı halde daima toplumun yanında durmuş ve onunla beraber yürümüştür.

Birçok kişi popülistlerimizin (ki bunlar «ilkede» liberalizme düşmandırlar) liberal toplumla aralarındaki bu yakınlığı çok dokunaklı bulmakta ve Bay V.V. (karşılaştır: *Nedelya*'daki makalesi, yıl 1894, Sayı 47 - 49) bugüne kadar halâ bunu böyle dokunaklı bulmaya devam etmektedir. Bundan şu sonuç çıkarılmalıdır: Rusya'da burjuva aydınlar tabakası zayıftır, hatta belki yoktur bile. Bu

kişiler bu noktayı Rusya'da kapitalizm için bir temelin yokluğuyla birleştirmektedirler. Gerçekte ise durum bunun tam tersidir. Sözü edilen yakınlık {popülistlerin liberal toplumla aralarındaki yakınlık - Yayıncı} popülizme karşı güçlü bir tezdir ve onun küçükburjuva niteliğinin apaçık bir kanıtıdır. Küçük üretici günlük hayatta, kendi başına pazar için meta üretmesi gerçeğinden dolayı, yükselmek için çalışma şansına sahip olduğundan dolayı, büyük patronluğa yükselebilme şansından dolayı, nasıl ki burjuvaziyle kaynaşırsa ,aynı bu şekilde, küçük-üreticinin ideologu da krediler, arteller v.b. gibi sorunları tartıştığında bir liberal durumuna gelir. Nasıl küçük - üretici burjuvaziye karşı savaşacak güçten yoksunsa ve vergi indirimi, toprakların genişletilmesi v.b. türünden destekleme önlemleri umut ederse, aynı şekilde popülist de, «halk» hakkında «sonsuz hilekârlık ve ikiyüzlülük»le donanmış liberal «topluma» ve onun gevezeliklerine güvenir. Arasıra «toplum»dan şikâyet etse de, hemen ardından toplumun ancak «şu son yıllarda» bozulduğunu, ama genel olarak konuşulursa, özünde kötü olmadığını eklemektedir.

«Sovremenniye Izvestia {Günün Haberleri} gazetesi yakın zamanda, bizde reformdan bu yana oluşmuş olan yeni ekonomik sınıfı inceledi ve onun aşağıdaki güzel tasvirini görüşümüze sundu: 'Alçakgönüllü ve sakallı, pırıl pırıl yağlanmış çizmeler giyen, sıradan görevlilerin önünde eğilen eski-zaman milyoneri, birden şık ve hatta pervasız ve kibirli, arasıra çok göze batan elbise giyen ve yüksek bir mevkii olan bir Avrupalı girişimci tipi haline gelmiştir. Umulmadık bir şekilde zenginleşen bu kişilere iyice bakarsanız, hayretle görürsünüz ki, bu göz kamaştıran kişilerin çoğu dünkü meyhaneciler, taşaronlar, kâhyalar v.b. dir. Bu yeni unsurlar şehir hayatını canlandırmışlardır, fakat daha iyi bir duruma getirmemişlerdir. Şehir hayatına bir kaynaşma ve büyük bir kavram karışıklığı getirmişlerdir. Artan altüst oluşlar ve sermaye talepleri, işletmelerin bir kumar heyecanına dönüşen hararetli faaliyetini daha da arttırmıştır. Bir gecede yapılan servetlerin sayısının fazlalığı kazanç hırsını alabildiğine arttırmıştır' v.b. ...

«Hiç kuşkusuz bu tür kişiler halkın ahlâkı üzerinde en yıkıcı etkiyi yaparlar» (işte köylülük burada - yani ahlâkın bozulmasında, hiç de kapitalist üretim ilişkilerinde değil! K.T.), «ve şehirdeki işçilerin köydeki işçilerden daha çok bozulmuş oldukları gerçeğinden kuşku

duymuyorsak, doğal olarak bunun nedeninin onların çevresinde aynı havayı soluyan ve onların yarattıkları hayatı yaşayan bu tür kişilerin daha kalabalık olmasından hiç kuşku duymamalıyız.»

İşte Bay Struve'nin popülizmin gerici niteliği hakkındaki görüşünü açıkça doğrulayan sözler. Şehir işçilerinin «bozulması», küçük-burjuvayı korkutuyor, ki bu küçük-burjuva, «aile ocağını» (ahlâksızlığı ve sopanın egemenliğiyle birlikte), «yerleşik hayatı» (ezen baskı ve vahşetle birlikte), tercih eder ve «yük hayvanı»([116]) masalındaki adamın uyanışını anlamaz. Bu, öyle büyük ve çığır açan önemde bir uyanıştır ki, gerektirdiği bütün fedakârlıklar yerindedir. Bu fedakârlıklar, genel olarak kapitalizm koşullarında ve özel olarak Rusya'da ancak ve ancak fırtınalı biçimlere bürünebilir.

«Eski Rus toprak ağasını belirleyen şey barbarlığıydı ve onun içindeki Tatarı açığa çıkarmak için biraz üzerini kazmak yeterliydi, oysa Rus burjuvasının üzerini kazımaya bile gerek yoktur. Eski Rus tüccar sınıfı bir karanlıklar alemi yarattı, halbuki şimdi, yeni burjuvazinin de yardımıyla öyle bir karanlık yaratacaktır ki, bütün düşünce, bütün insanca duygular can verecektir.»

Yazar burada çok büyük bir yanlışlığa düşmektedir. Burada geçmiş zaman kullanılmalıydı, şimdiki zaman değil, ve de bu, bu kelimelerin yazıldığı zaman, yani 1870'lerde kullanılmalıydı.

«Yeni fatih sürüleri her yöne dağılırlar ve hiçbir yerde veya hiçbir kimseden bir direniş görmezler. Toprakağaları onları himaye ederler ve hoşgeldin ziyafetleri verirler; Zemstvo görevlileri onlara büyük sigorta primleri verirler, öğretmenler resmi evraklarını yazar, papazlar ziyaretlerine gelir ve bu arada nahiye katipleri bunların Mordoviyanları kafeslemelerine yardım ederler.»

Tümüyle doğru bir tasvir! — «Kimsenin direnişiyle karşılaşmak şöyle dursun», bunlar, «toplumun» ve adaletin temsilcilerinden —ki yazar bunların kaba bir listesini veriyor— destek görürler. Dolayısıyla —eşi görülmemiş bir mantık!— durumu değiştirmek için başka bir yol seçmeyi tavsiye etmeliyiz ve bunu yapmayı «topluma» ve «devlete» tavsiye etmeliyiz.

«Öyleyse bu tür kişilere karşı ne yapılmalı?»

...«Hem adalet açısından, hem de devletin benimsemesi gereken

ahlâk ve siyasetler açısından sömürücülerin zihinsel gelişmesini ve kamuoyunun düzelmesini beklemek olanaksızdır.»

Bakın hele: Devlet bir «ahlâki ve siyasi bakış açısı» benimsemeliymiş! Bu lâf gevelemekten başka bir şey değildir. «Devletin» daha şimdi tasvir edilen temsilcileri ve ajanları (nahiye kâtiplerinden başlayarak yukarıya doğru) «siyasi» bir bakış açısına [yukarıyla karşılaştırınız... «onlara baktıklarında sevinen... onları halk içindeki en ilerici unsurlar olarak kabul eden ülkelerinin uygarlaşması yolunda onlarda ileri atılmış gerçek ve doğal bir adım gören birçok kişinin varolduğu»] ve «ahlâki» bir bakış açısına [karşılaştırınız, aynı yerde: «Zekâ, enerji ve girişimcilik»] sahip değiller mi? Hayatta «yeni filizler» «burjuvazinin çalışmaya gitme emrini verdiği kişilere» mutlaka ne kadar düşmansa, bunlara aynı derecede düşman olan ahlâki ve siyasi fikirler içinde bölünme olduğu gerçeğini neden gizliyorsunuz? Toplumsal sınıfların savaşına bir üst yapıdan başka birşey olmayan bu fikirler arasındaki mücadeleyi neden gizliyorsunuz?

Bütün bu {gizlemeler} küçük - burjuva bakış açısının doğal ve kaçınılmaz sonucudur. Küçük - üretici bugünkü düzende çok acı çeker, fakat gözönündeki tamamen açığa çıkmış çelişkilerden uzak durur, onlardan korkar ve kendini «devlet ahlâki bir bakış açısı benimsemelidir», yani küçük - üreticinin sevdiği ve sadık olduğu ahlâkın bakış açısını benimsemelidir gibi aptalcasına gerici düşlerle avutur.

Hayır, yanılıyorsunuz. Başvurduğunuz devlet, çağdaş, bugünkü devlet, burjuvazinin en üst kesiminin sevdiği ve sadık olduğu ahlâkın bakış açısını benimsemek *zorundadır; zorundadır*, çünkü toplumda bugün varolan sınıflar arasındaki kuvvet dağılımı böyledir.

Öfkelisiniz. Bu «zorunluluğu», bu gerekliliği kabul ettiğinde, hemen, marksist burjuvaziyi savunuyor diye yaygaraya başlıyorsunuz.

Yanılıyorsunuz. Gerçeklerin size karşı olduğunu sanıyorsunuz ve hileye başvuruyorsunuz: Sizin burjuvazi olmadan bir yol seç-

me hakkındaki küçük - burjuva düşlerinizi burjuvazinin egemenliğinin bir *gerçek* olduğunu hatırlatarak reddedenlere; burjuvazinin toplumun ekonomik yapısındaki derin köklerini hatırlatarak, «toplumun» ve «devletin» temeli olan sınıfların ekonomik mücadelesini hatırlatarak, sizin burjuvaziye karşı ileri sürdüğünüz küçük, acınacak önlemlerinizin uygunluğunu reddedenlere; emekçi sınıfların ideologlarından bu unsurlardan tamamen kopmalarını talebeden ve yalnız ve yalnız burjuva toplumunun «hayatından çıkarılmış» olanlara hizmet etmelerini isteyenlere — bütün bunlara siz burjuvaziyi savunmak istediklerini yakıştırıyorsunuz.

«Elbette ki biz edebiyatın etkisinin bütünüyle önemsiz olduğuna inanmış değiliz, eğer bir önemi olacaksa, ilk önce tarihi görevini kavramalı ve kendini yalnızca (tıpkı böyle!!) kulakları eğitmekle sınırlamamalıdır, tersine kamuoyunu canlandırmalıdır.»

İşte karşınızda katışıksız bir petit bourgeois(*)! Eğer edebiyat kulakları eğitiyorsa, bu tarihi görevini iyi kavramadığındanmış!! Bir de bu baylar kendilerine saf dendiğinde ve romantik oldukları söylendiğinde şaşıp kalıyorlar!

Durum tam tersidir, saygıdeğer Bay Popülist: Edebiyatı eğitenler «kulaklardır»(**), edebiyata (zekâ, enerji, girişimcilik hakkında, ülkelerinin uygarca gelişmesi yolunda ileriye doğru atılmış doğal bir adım hakkında) fikir verenler ve ona hammadde sağlayanlar kulaklardır. Birbiriyle karşılaşmış iki düşman orduyu bütünüyle gören birinin çıkıp da düşman ordusu mareşalinin emir subayından alçakgönüllü bir tavırla «daha uyumlu hareket etmelerini» rica etmesi ne kadar gülünçse, sizin edebiyata karşı tutumunuz da o kadar gülünçtür.

Aynı şey «kamuoyunu canlandırmak» arzunuz hakkında da söylenebilir. «Akşam yemeğinden sonraki gevşeklik içinde idealler arayan» bir toplumun kamuoyunu canlandırmak ha? Doğru ya, popülist bayların öteden beri alıştıkları, «on, yirmi, otuz ve daha

(*) Metinde Fransızca olan bu terim «Küçük - burjuva» anlamına gelir — Yayıncı.

(**) Bu çok dar bir terimdir. Daha kesin ve belirli olan «burjuvazi» terimi kullanılmalıydı.

fazla yıldan beri» büyük bir başarıyla sürdürdükleri bir uğraştır bu.

Biraz daha uğraşın baylar! Daldığı öğle uykusundan çok hoşlanan o toplum bazen böğürür — büyük bir olasılıkla bu, kulaklara karşı uyum içinde mücadeleye hazır olduğu anlamına gelir. Haydi o toplumla biraz daha konuşun. Allez toujors!(*)

«... ve ikinci olarak, edebiyat daha geniş bir konuşma özgürlüğünden ve halkla daha fazla ilişki kurma özgürlüğünden faydalanmalıdır.»

İyi bir dilek. «Toplum» bu «idealden» hoşlanıyor. Fakat aynı zamanda bu ideali yemek sonrası gevşekliğiyle «aradığı» için ve dünyada en çok korktuğu şey bu rahatının bozulması olduğu için, «toplum» öyle ağır davranır ve öyle bilgelikle ilerler ki, her geçen yıl kendini daha da geride bulur. Popülist baylar bunun bir rastlantı olduğunu, öğle uykularının pek yakında sona ereceğini ve gerçek ilerlemenin başlayacağını sanırlar. Beklesinler bakalım!

«Eğitimin ve öğretimin etkisinin de tamamen güçsüz olduğunu sanmıyoruz. Fakat her şeyden önce şunları düşünüyoruz: 1) Eğitim yalnızca çevrelerinden koparılan ve birer kulak'a dönüştürülen kimselere değil, herkesin faydalanmasına sunulmalıdır...»

«Herkes faydalanmalı»... — marksistlerin istediği de budur. Fakat onlar bugünkü toplumsal ve ekonomik ilişkiler içinde bunun olanaksız olduğunu biliyorlar, çünkü «öğretim» parasız ve zorunlu olsa bile «eğitim» için para gerekecektir ve bu da ancak «halk içinde yükselmiş olanlarda» vardır. Marksistler burada da «toplumsal sınıfların şiddetli mücadelesi» dışında bir çıkış yolu olmadığını biliyorlar.

«... 2) Halk okulları yalnız emekli papazlar, memurlar ve her türden işe yaramaz kimseler için değil, fakat aynı zamanda gerçekten namuslu olan ve halkı seven kişiler için de erişilebilir olmalıdır.»

Pek dokunaklı! Fakat hiç kuşkusuz «halkın içinden yükselmiş olanlarda» «zekâ, girişimcilik ve enerji» görenler de (bunda her zaman samimiyetsiz de değillerdir) «halkı sevdiklerini» ileri sü-

(*) Metinde Fransızca olan bu sözler «Haydi ileri! ilerlemeye devam edin, veya, daima ileriye gidin» şeklinde tercüme edilebilir — Yayıncı.

renler, ve bunların çoğu hiç kuşkusuz «gerçekten namuslu» kişi lerdir. Peki, kim karar verecek? Eleştirel olarak düşünen ve ahlâk bakımından gelişmiş kişiler mi? Fakat bizzat yazarın kendisi bu yükselmiş kişilerin küçümsenmekten (*) etkilenmeyeceklerini anlatmadı mı?

Sonuç olarak tekrar karşılaştığımız şey popülizmin daha başlangıçta tespit ettiğimiz aynı temel özelliğidir, yani gerçeklere sırtını dönmesidir.

Popülist bize gerçekleri tasvir ettiğinde, gerçeğin sermayeye ait olduğunu, gerçek gelişmemizin kapitalist bir gelişme olduğunu, kuvvetin burjuvazinin elinde bulunduğunu her zaman kabul etmek zorunda kalmaktadır. Örneğin bu, şimdi incelediğimiz makalenin yazarı tarafından kabul edilmiştir; aynı yazar, bizde «burjuva kültürünün» yerleştiğini, burjuvazinin halka işe gitmeyi emrettiğini, burjuvazinin tek uğraşısının hazım işlemleri ve yemekten sonra uyumak olduğunu «burjuvazinin» hatta bir burjuva bilimi, bir burjuva ahlâkı siyasi burjuva safsataları ve burjuva edebiyatı yarattığını açıklamıştır.

Bununla birlikte,*bütün* popülist tezler *her zaman* bunun tersi olan bir varsayım temeline, yani kuvvet burjuvazinin değil, «halkın» tarafındadır varsayımı temeline dayanır. Popülist, (aynı zamanda bugünkü yolun kapitalist niteliğini kabul etmesine karşın) yolun seçimi konusunda, (burjuvazinin «yönetimi» altında olan) emeğin toplumsallaştırılması konusunda, devletin ahlâki ve siyasi bir bakış açısı benimsemesi gerektiği konusunda ve halkı eğitmesi gerekenlerin popülistler olduğu konusunda v.b. konuşur. Sanki kuvvet daha şimdiden emekçilerin ve ideologlarının tarafındaymış da, iş bu kuvveti kullanmanın «kestirme» «uygun» v.b. yöntemlerini belirtmeye kalmış.

Bu baştan sona iğrenç bir yalandır. Yarım yüzyıl önce Prusya Regierungsrat'ının[117] Rusya'da «köy topluluğunu» keşfetmek-

(*) S: 151 «... Bunlar kendilerini küçümseyebilecek olanları önceden» (Bu «Önceden» sözüne iyi dikkat edin) «Küçümsemezler mi?»

te olduğu günlerde, insan bu tür hayallerin bir raison d'être(*)ye sahip olduğunu rahatlıkla düşünebilir. Fakat otuz yıllık bir «özgür» emek geçmişinden sonra bugün, aynı şey, ya bir maskaralık, ya yalancılık, ya da aldatıcı bir ikiyüzlülüktür.

Yazarı ne kadar iyiniyetli olursa olsun ve vicdanı ne kadar temiz olursa olsun, bu yalanı yıkmak marksizmin temel teorik görevidir. «İnsanoğlunun mutluluğuna giden yolları» aramak isteyenlerin ilk görevi kendi kendilerini aldatmak değil, tersine gerçeği açıkça kabul edecek cesarete sahip olmaktır.

Ve emekçi sınıfın ideologları bunu kavrayıp kendilerine malettikleri zaman, işte o zaman, bu «ideallerin» daha iyi ve kestirme yollar kurmak değil, tersine kapitalist toplumumuzda gözlerimizin önünde devam etmekte olan «toplumsal sınıfların şiddetli mücadelesinin» görev ve hedeflerini formüle etmek anlamına geldiğini, kişinin emellerinin başarısının «topluma» ve «devlete» öğüt vermeye özenmekle değil, tersine bu ideallerin toplumun belli bir sınıfındaki yayılma derecesiyle ölçülebileceğini; en yüksek ideallerin bile eğer bu idealler ekonomik mücadelede yeralanların çıkarlarıyla kopmaz şekilde kaynaştırılmazsa, bu belirli sınıfın —lâfebesi popülistlerin büyük bir saygısızlıkla horgördüğü «emeğe hakkı olan ücretin ödenmesi» gibi— «sınırlı» ve küçük günlük sorunlarıyla kaynaştırılmazsa, beş para etmeyeceğini kabul edeceklerdir.

«...Fakat bu kadarı yetmez; zihinsel gelişme, adım başı gördüğümüz gibi, ne yazık ki, yırtıcı istek ve içgüdülere karşı insanı korumamaktadır. Bu nedenle köyleri yağmacılığa karşı korumak için acil önlemler alınmalıdır, herşeyden önce köy topluluğumuzu insanın yaratılışındaki ahlâki eksikliği düzeltmeye yardım eden bir kamu yaşantısı biçimi olarak güvence altına almak için önlemler alınmalıdır. Köy topluluğu ilk ve son olarak korunmalıdır. Fakat bu da yeterli değildir: Bugün içinde bulunduğu ekonomik koşullar ve vergi yükleri altında köy topluluğu varlığını sürdüremez, bu yüzden köylü toprak mülki-

(*) Metinde Fransızca olan bu sözler «Varoluş nedeni, hak» anlamına gelir — Yayıncı.

yetini genişletmek, vergileri azaltmak ve halk sanayiini örgütlemek için önlemler alınmalıdır.

Kulaklara karşı, bütün namuslu edebiyatın üzerinde birleşmesi ve koruması gereken önlemler işte bunlardır. Bu önlemler hiç kuşkusuz yeni değildir; fakat yine de bu işi görebilecek tedbirler ancak bunlardır, ama henüz herkes bundan emin değildir». (Son).

İşte karşınızda lâfebesi popülistin programı! Gerçeklerin tasviri bize gösterdi ki, her yerde tam bir ekonomik çıkarlar çelişkisi karşımıza çıkmaktadır —«heryerde» sözcüğü yalnızca şehiri ve köyü, köy topluluğunun hem içini hem dışını, hem fabrikayı ve atölyeyi, hem «halk» sanayiini kapsamakla kalmıyor, bunun yanında ekonomik olguların sınırlarının dışını da kapsıyor— bu çelişki, hem edebiyatta hem de «topumda», ahlâksal, siyasal, hukuksal ve diğer fikir alanlarında görülmektedir. Gene de bizim Kleinbürger(*) şövalyemiz acı gözyaşları dökmekte ve «köyleri güvence altına alacak acil önlemlerin alınması için» yalvarmaktadır. Küçük-burjuva kavrayış yüzeyselliği ve uzlaşmaya yatkınlığı burada bütün çıplaklığıyla kendini göstermektedir. Gördüğümüz gibi, köyün kendisi bir bölünme ve bir mücadeleden oluşur, bir karşıt çıkarlar sistemi oluşturur —ama popülist, kötülüğün kaynağını sistemin kendisinde değil, fakat onun bir takım eksikliklerinde görür ve prorgamını şu anda sürmekte olan mücadeleye bir ideolojik temel sağlamak için inşa etmez; tersine, köyü gayrı-meşru, dışarıdan gelen «yağmacılara» karşı «korumayı» kendine temel edinir! Peki, saygıdeğer Bay Romantik, bu koruma önlemlerini kim almalı? Acaba, tam da bu korunması gerekenlerin zararına hazım işlemleriyle yetinen «toplum»mu? Yoksa, Zemsto ajanları, Volost ajanları, ve artık-değer kırıntılarıyla geçinen ve bu yüzden az önce gördüğümüz gibi direnmek şöyle dursun destek sağlayan bütün diğer türlerden ajanlar mı?

Popülist bunu acınacak bir rastlantıdan öte birşey olarak görmez —bunu «tarihi görevi anlamaktaki» yetersizliğin bir sonucu olarak görür; «yanlış yoldan vazgeçecek» bütün bu tür un-

(*) Metinde Almanca olan bu söz «Küçük - burjuva» anlamına gelir. — Yayıncı.

surlara «bir olun ve beraber çalışın» çağrısında bulunmanın yeterli olacağını sanır. Ekonomik ilişkiler içinde Plusmacherei(*) sisteminin oluştuğunu, bu sistem altında, ancak «halk içinden yükselenlerin» eğitim için olanak ve boş zaman bulabildiğini, bu arada «kitlelerin» «cahil kalmak ve başkaları hesabına çalışmak» zorunda olduklarını; bunun doğrudan ve kestirme sonucunun ancak birincilerin {halk arasından yükselenlerin-Yay.} temsilcilerinin «topluma» girmeleri olduğunu ve popülistlerin onları *dahil oldukları* ekonomik ilişkilerin ve sınıfların *üstünde* görecek kadar saflık gösterdiği Nahiye Kâtipleri, Zemstvo ajanları ve benzerlerinin ancak bu aynı toplum ve halk içinden «yükselenler» arasından seçilebileceğini görmeyi reddeder.

İşte bu yüzden onun «korumaya» çağrı davetiyesi tümüyle yanlış bir adrese gönderilmiştir.

Popülist, ya önemsiz küçük-burjuva önlemleriyle (kulaklığa karşı mücadele— yukardaki tasarruf ve yardım sandıkları, krediler, içki içmemeyi, sanayii ve eğitimi teşvik eden kanunlar için yukarıya bakınız; köylü toprak mülkiyetin'n genişletilmesi toprak kredileri ve toprak alımı için yukarıya bakınız; vergilerin azaltılması —gelir vergisi için yukarıya bakınız) ya da «halk sanayiini örgütlemek» hakkındaki tozpembe öğrenci düşleriyle kendini avutur.

Peki ama {bu sanayii} zaten örgütlenmiş değil midir? Yukarda anlatılan genç burjuvazinin tümü bu «halk sanayiini» kendi burjuva tarzlarında zaten örgütlememiş midir? Bu böyle olmasaydı nasıl «her köyü avuçlarının içinde» tutabilirlerdi? «Halka çalışmaya gitmeyi» nasıl «emredebilirler» ve artık-değere nasıl el koyabilirlerdi?

Popülist burada dürüst görünen öfkenin doruğuna varır. Kapitalizm, üretim anarşisi, krizler, kalıcı, düzenli ve her zaman artan kitle işsizliği, emekçilerin durumunun son haddine kadar kö-

(*) Sözcük metinde Almanca'dır «kâr sağlama hırsı» anlamına gelir. — Yayıncı.

tüleştirilmesi üzerine temellenmişken, onu {kapitalizmi} bir «örgüt» olarak kabul etmek ahlâka aykırıdır diye haykırır.

Durum tam tersidir. Aslında ahlâka aykırı olan, gerçeği gizlemek, Rusya'nın tüm Reform sonrasını niteleyen düzeni rastlantısal ve geçici bir şey olarak göstermektir. Her kapitalist ulusun teknik ilerlemenin ve emeğin toplumsallaştırılmasının —ama üreticiyi sakat bırakma pahasına— bir aracı olduğu çok önceleri kanıtlanmış birşeydir. Fakat bu *gerçeği* «toplumla» ahlâkı tartışmak için bir malzemeye dönüştürmek ve yemek sonrası gevşekliğiyle «koruyun», «güvence altına alın», «örgütleyin» diye mırıldanmak, devam eden mücadeleye gözlerini kapamak— bir romantik olmak ve üstelik saf ve gerici bir romantik olmak anlamına gelir.

Okur büyük olasılıkla bu yorumun bay Struve'nin kitabının tahliliyle hiçbir ilişkisi olmadığını düşünecektir. Kanımca eksik olan yanlızca bir dış bağdır .

Bay Struve'nin kitabı Rus marksizmini hiç te bulamamaktadır. Yalnızca daha önceden(*) biçimlenmiş ve ortaya konmuş teorileri basınımıza ilk defa olarak getirmektedir. Bunları getirdikten hemen sonra, zaten belirtildiği gibi, liberal-popülist basın marksizme karşı öfkeli bir eleştiri, sorunları birbirine karıştıran ve çarpıtan bir eleştiri yöneltti.

Bu eleştiri cevaplandırılmadan, birinci olarak sorunun bugünkü konumuna yaklaşmak olanaksızdır; ikinci olarak da, Bay Struve'nin kitabını, kitabının niteliğini ve amacını kavramak olanaksız olacaktır.

Cevaba konu olarak o eski popülist makale alınmıştı, çünkü ilkeli bir makale gerekliydi ve üstelik eski Rus popülizminin marksizm için değerli olan hiç olmazsa birkaç kuralını kapsayan bir makale gerekliydi.

Bu yorumun aracılığıyla biz, liberal-popülist tartışmaların bugünkü yöntemlerinin yapaylığını ve saçmalığını göstermeye çalıştık. Marksizmin Hegelcilikle(**) bağı olduğunu, üçlülerle gerçeklerle ispatlanması gerekmeyen soyut dogma ve şemalarla, her ülkenin kapitalist aşamadan geçmesinin kaçınılmazlığına v.b. inanmayla bir bağı olduğunu ileri süren tartışmaların boş gevezelikten başka birşey olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Marksizm kendi ölçütünü gözlerimizin önünde sürüp giden toplumsal sınıflar ve ekonomik çıkarlar arasındaki mücadelenin *formüle edilmesinde* ve teorik olarak *açıklanmasında* görür.

Marksizm Rus tarihinin ve gerçekliğinin olgularından başka bir şeye dayanmaz; marksizm aynı zamanda emekçi sınıfın ideolojisidir, ama o, Rus kapitalizminin büyümesinin ve başarılarının

---

(*) Bkz. V. V. «Teorik Ekonomi Üzerine Denemeler», St. Petersburg, 1895, S. 257/258. (1 1 8)

(**) Hiç kuşkusuz Marksizmin tarihsel kaynağından değil, fakat onun bugünkü içeriğinden sözediyorum.

herkesçe bilinen olguların tümüyle farklı bir şekilde açıklar, Rusya'nın gerçeklerinin dolaysız üreticilerin ideologlarının önüne çıkardığı görevleri konusunda tümüyle farklı bir anlayışa sahiptir. İşte bu yüzden, marksist, Rus kapitalizminin zorunluluğundan, kaçınılmazlığından ve ilericiliğinden söz ederken, genel olarak tespit edilmiş oldukları için, kesinlikle bunun için ve yeni olmadıkları için her zaman değinilmeyen, genel olarak tespit edilmiş gerçeklerden hareket eder; onun açıklaması popülist edebiyatta tekrar tekrar anlatılmış olandan farkıdır —ve eğer popülist marksistin gerçeklerle yüzyüze gelmeyi reddettiğini ileri sürerek bağırmaya başlarsa, onun gerçek yüzü sadece 1870'lerin ilkeli bir popülist makalesine değinmekle bile açığa çıkarılabilir.

Şimdi Bay Struve'nin kitabının tahliline geçelim.

BÖLÜM II

POPÜLİST TOPLUMBİLİMİN ELEŞTİRİSİ

Yazara göre popülizmin «özü», «ana fikri», «Rusya'nın kendine özgü ekonomik gelişme teorisinde» yatmaktadır. Yazarın ifadesine göre bu teorinin «iki ana kaynağı vardır: 1. Tarihi süreç içerisinde bireyin rolü üzerine belirli bir öğreti ve 2. Rus halkının kendine özgü ulusal bir nitelik, bir ruh ve kendine özgü bir tarihsel kadere sahip olduğu konusunda sağlam bir bilinç.»(S:2) Bu bölümdeki bir dipnotta yazar «popülizmin tamamen belirli toplumsal ideallerle(*) nitelendiğini» açıklamakta ve kitabının ilerki sayfalarında popülizmin ekonomik dünya görüşünü anlattığını eklemektedir.

Popülizmin özünün bu tasviri, bana öyle geliyor ki, biraz düzeltilmeye muhtaçtır. Çok soyut ve idealisttir; popülizmin bugünkü teorik fikirlerini belirtmekte, fakat «özünü» ve «kaynağını» belirtmemektedir. Bu belirtilen ideallerin, neden kendine özgü bir Rus gelişmesine duyulan inançla ve bireyin rolü hakkındaki belirli bir öğretiyle birleştirildiği ve bu teorilerin neden toplumsal düşüncemizdeki «en etkili» akım olduğu tamamen karanlıkta kal maktadır. Eğer yazar, «Popülizmin toplumbilimsel fikirleri»nden (ilk bölümünün başlığıdır) hareketle her ne kadar salt toplumbilim sorunlarını (toplumbilimde yöntem sorununu) ele almakla yetinmiyor, popülistlerin, Rus ekonomik gerçekliği konusundaki görüşlerine de değiniyorsa, o halde bu görüşlerin özünü bize açıklamış olmalıydı. Oysa, söz konusu dipnotta, bu yalnızca yarım yamalak

---

(*) Hiç kuşkusuz bu «tamamen belli idealler» ifadesi kelime anlamıyla anlaşılmamalıdır, yani popülistlerin «tamamen belli olarak» ne istediklerini bildikleri anlamında anlaşılmamalıdır. Bu tümüyle yanlış olurdu. «Tamamen belli idealler» çok belirsiz bir ideoloji olduğu halde, dolaysız üreticilerin ideolojisinden öte bir anlamı olmayan bir şey olarak anlaşılmalıdır.

yapılmıştır. Popülizmin özü, onun küçük üreticinin, küçük-burjuvanın bakış açısından üreticilerin çıkarlarını temsil etmesidir. Bay Struve, Bay Nikolay-on'un kitabı konusunda yazdığı Almanca makalede *(Sozialpolitisches centralblatt, 1893* Sayı : 1) (*) popülizmi, «ulusal sosyalizm» olarak nitelendirmiştir *(Ruskoye Bogatstvo,* 1893, Sayı : 12, S. 185). Oysa eski Rus popülizmi göz önünde tutulsaydı bu sosyalizme «ulusal» değil, «köylü» sosyalizmi demesi; bugünkü popülizm göz önünde tutulsaydı buna «Kleinbürger»(**) sosyalizmi adını vermesi gerekirdi. Popülizmin «kaynağı» reformdan sonraki kapitalist Rusya'da küçük üreticiler sınıfının hakim duruma gelmesinde yatar.

Bu tanımlamanın açıklanmaya ihtiyacı vardır. Ben «küçük-burjuva», (meçşanski) terimini güncel anlamında değil tersine siyasal-ekonomik anlamında kullanıyorum. Meta üretimi sisteminde çalışan bir küçük üretici —bunlar {yani 1. bir küçük-üretici olması, 2. meta üretimi sistemi altında çalışması - Yay.} «küçük-burjuva» Kleinbürger(**), ya da Rusça'da aynı şey demek olan *meçşanin* kavramını oluşturan iki özelliktir. Öyleyse, bu tanımlama, popülistlerin son derece haklı olarak her zaman eşit tuttukları köylüyü de el-zanaatçısını da içermektedir. Çünkü her ikisi de üreticidirler, her ikisi de pazar için çalışırlar ve yalnızca meta ekonomisinin gelişme derecesinde farklılık gösterirler. Sonra, ben eski(***) ve bugünkü popülizm arasında bir ayrım yapmaktayım, çünkü eski popülizm, Rusya'da kapitalizmin halâ çok az geliştiği bir dönemde, köylü ekonomisinin küçük-burjuva niteliği hakkında, henüz hiç bir şeyin ortaya çıkmadığı, öğretinin pratik tarafının tamamen ütopik olduğu, ve popülistlerin liberal «toplumdan» kesinlikle ayrılarak «halkın arasına gittikleri» bir zamanda ortaya çıkmış, bir dereceye kadar kendi içinde tutarlı bir

(*) Metinde Almanca'dır. «Toplumsal — siyasal merkez yayın organı» anlamına gelir. — Yayıncı.

(**) Metinde Almanca, «Küçük-burjuva» anlamında. — Yayıncı.

(***) Eski popülistler sözüyle, örneğin Otoçestveniye Zapiski'yi destekleyenleri değil, fakat «Halk arasına gidenleri kastediyorum.

öğretiydi. Şimdi durum farklıdır: Rusya'daki kapitalist gelişme yolu artık hiç kimse tarafından inkâr edilmemektedir. Köydeki farklılaşma kuşku götürmez bir gerçektir. Popülistlerin «köy topluluğuna» çocukça bir inanç duyan, kendi içinde tutarlı öğretilerinden geriye yıkıntılardan başka bir şey kalmamıştır. Pratik açıdan ütopyanın yerini hiç de ütopik olmayan bir küçük-burjuva «ilerici önlemler» programı almıştır, ve bu acınacak uzlaşmalarla, anavatan için daha iyi ve kendine özgü yollar üzerine görülen düşler arasındaki tarihi bağı, bize yalnızca bazı süslü cümleler hatırlatmaktadır. Liberal toplumdan ayrılacak yerde, buna daha dokunaklı bir biçimde yaklaşıldığını görüyoruz. Bizi köylülüğün ideolojisiyle küçük-burjuvazinin ideolojisi arasında bir ayrım yapmaya zorlayan işte bu değişikliktir.

Popülizmin gerçek içeriği konusundaki bu düzeltmeyi yapmak daha da gerekli duruma gelmiştir, çünkü Bay Struve'nin daha önce belirtilen açıklamasındaki soyutluk onun başlıca eksikliğidir. Birinci nokta budur. İkincisiyse, Bay Struve'nin bağlı olmadığı öğretinin «bazı temel tezleri» toplumsal fikirlerin sosyo-ekonomik ilişkilere indirgenmesini istemektedir.

Şimdi de, bu yapılmadan, örneğin toplumbilimdeki yöntem sorunu gibi, popülizmin sırf teorik fikirlerini bile kavramanın olanaksız olduğunu göstermeye çalışacağız.

Bay Struve, toplumbilimdeki özel bir yöntem konusundaki popülist öğretiyi en iyi Bay Mirtov ([119]) ve Bay Mihayilovski'nin ortaya koyduğunu açıkladıktan sonra, bu öğretiyi «sübjektif idealizm» olarak tanımlamakta ve bunu doğrulamak için sözü edilen yazarların eserlerinden üzerinde durmaya değer bir takım bölümler aktarmaktadır.

Her iki yazar da, tarihin «tek tek savaşan kişilerin» eseri olduğu tezinden hareket etmektedirler. «Tarihi bireyler yaratır» (Mirtov). Bay Mihayilovski {bu konuda} daha da açıktır: «Yaşayan kişi bütün düşünce ve duygularıyla, kendi hesabına bir tarih yaratıcısı durumuna gelir. Tarihte hedefler belirleyen ve olayları —doğanın ilkel güçleri ve tarihsel koşullar tarafından,

karşısına çıkarılan bir engeller geçidinden geçirerek— bu hedeflere doğru iten şey her hangi bir esrarengiz güç değil, yaşayan bireyin kendisidir.» (S. 8) Tarihi kişilerin yarattığı konusundaki bu tez, teorik açıdan bütünüyle anlamsızdır. Bütün tarih bireylerin eylemlerinden oluşur. Ve bu eylemleri açıklamak da, toplumsal bilimin görevidir, öyle ki, «olayların gidişine müdahale hakkı»na değinmek (sözler Bay Mihayilovski'nindir ve Bay Struve tarafından aktarılmıştır. S. 8) içi boş bir laf tekrarından başka bir şey değildir. Bay Mihayilovski'nin son nutkunda bu özellikle açık olarak görülmektedir. Bu yazara göre, yaşayan birey olayları tarihsel koşulların ilkel güçleri tarafından çıkarılan bir engeller geçidi arasından ileriye itmektedir. Peki, bu «tarihsel koşullar» neyin nesidir? Yazarın mantığına göre, bu koşullar gene diğer «yaşayan bireyler»in eylemlerinden oluşmaktadır. Ne kadar da derin bir tarih felsefesi, değil mi? Yaşayan birey, olayları, diğer yaşayan bireylerin çıkardıkları engeller arasından iter! Peki, neden bazı yaşayan bireylerin eylemlerine ilkel deniyor da, bu arada diğerlerinin eylemleri için onların önceden belirlenmiş hedeflere doğru «olayları» ittiği söyleniyor? Görülüyor ki, burada en küçük teorik bir içerik aramaya çalışmak, boş yere kafa yormaktan başka birşey değildir. İşin gerçeği şudur: Sübjektivistlerimize «teorileri» için malzeme sağlamış olan tarihsel koşullar uzlaşmaz karşıtlıkta ilişkilerden oluşmaktaydı (hala da onlardan oluşmaktadır) ve üreticinin mülk süzleştirilmesine neden olmuşlardır. Bu uzlaşmaz karşıtlıktaki ilişkileri kavrayamayan, *bunların içinde* «tek tek bireylerin» katılıp birleşebileceği toplumsal unsurları bulamayan sübjektivistler kendilerini, «tek tek» bireyleri tarihin «yaşayan bireyler» tarafından yaratıldığını söylemekle avutan uydurma teorilerle sınırladılar. O ünlü «sübjektif toplumbilim yöntemi» iyiniyet ve kötü kavrayıştan başka hiç bir şey, kesinlikle hiç bir şey ifade etmez. Bay Mihayilovski'nin daha ilerde yürüttüğü mantık, yazar tarafından aktarıldığı gibi, bunu çarpıcı bir biçimde doğrulamaktadır.

Bay Mihayilovski şöyle diyor : «Avrupa hayatı doğada akıp

giden bir nehir ve büyüyen bir ağaç gibi düşünceden ve ahlâktan bağımsız olarak kurulmuştur. Nehir en az engelle karşılaştığı yönde akar, bir elmas yatağı bile olsa, sürükleyebileceği şeyleri alıp götürür, bir çöp yığını bile olsa sürükleyemeyeceği şeylerin etrafından dolaşır. Su bentleri, barajlar, sulama kanalları, insan aklının ve duygusunun eseridir. Avrupa'da bugünkü ekonomik düzen oluştuğu sırada, bu tür akıl ve duygunun ortada bulunmadığı (? P. Struve) söylenebilir. Bunlar {bu akıl ve duygular} henüz tohum durumundaydı ve bunların olayların doğal, ilkel akışı üzerindeki etkisi çok önemsizdi.» (S. 9.)

Bay Struve bir soru işareti koyuyor, fakat bizi şaşırtan şey bunu neden cümlenin sonuna değil de, tek bir kelimenin arkasına koymasıdır, çünkü bütün bunlar o kadar anlamsız ki! Kapitalizm oluştuğu sırada akıl ve duygunun olmadığını söylemek de ne demek oluyor? Kapitalizm, insanlar arasındaki belirli ilişkilerden oluşmuyorsa, neden oluşuyor; ve bugüne kadar akılsız ve duygusuz insana da rastlanmamıştır. O dönemde «yaşayan bireylerin» akıl ve duygularının «olayların akışı» üzerindeki etkilerinin «çok önemsiz» olduğunu iddia etmek ne kadar da yanlıştır. Tam tersine, o zamanlar sağlam bir akla ve mantığa sahip olan insanlar, direnen köylüyü kapitalist sömürü akıntısına sokmaya zorlayan son derece iyi yapılmış kanallar ve barajlar inşa etmişlerdir. Yalnızca ekonomik yasaların işlemesiyle yetinmemişler ve siyasi ve mali önlemler biçiminde son derece akıllıca yerleştirilmiş, kapitalist birikimin ve kapitalist mülksüzleştirmenin akmasını sağlayan kanallar yaratmışlardır. Kısacası, Bay Mihayilovski'nin bütün bu sözleri o kadar mantıksızca yanlıştır ki, bunlar yalnızca bir takım teorik hatalar diye açıklanamaz. Bunlar bütünüyle ve kesinlikle yazarın küçük-bujuva bakış açısıyla açıklanabilir. Kapitalizm artık zaten eğilimlerini tamamen açıkça ortaya koymuştur; kendi içinde taşıdığı uzlaşmaz karşıtlığı sonuna kadar geliştirmiştir. Çıkar çelişkileri kesin biçimlere bürünmeye zaten başlamışlardır ve bu Rus yazarlarında bile yansımaktadır. Oysa küçük-üretici halâ kendi küçük işletmesiyle eski burjuva topluma bağlıdır; ve bu

nedenle kapitalist düzen tarafından ezilmesine karşın, bu ezilişin gerçek nedenlerini anlayamamakta ve bütün kötülüğün insanlardaki akıl ve duygunun henüz «tohum durumunda» oluşundan ileri geldiğine inanmak gibi bir takım hayâllerle kendini avutmaktadır.

Bu küçük - burjuva ideologu şöyle devam etmektedir: «Doğal olarak insanlar her zaman olayların akışını şu ya da bu yönde etkilemeye çalışmışlardır.»

Oysa «olayların akışı» insanların eylemlerinden ve «etkilerinden» başka birşeyden oluşmaz, o halde bu da boş bir cümledir.

«Fakat bunu yaptıkları sırada, insanlar en cılız deneyi ve en kaba çıkarları kendilerine rehber edinmişlerdi; ve şu çok açıktır ki, bu rehberler modern bilimin ve modern ahlâki fikirlerin gösterdiği yolu çok ender durumlarda ve ancak bir rastlandı eseri olarak belirtebilirlerdi.» (S. 9).

Bu, «çıkarların kabalığını» mahkum eden bir küçük - burjuva ahlâkıdır, çünkü «ideallerini» güncel çıkarlarla birleştirmek yeteneğine sahip olmayan; modern bilimde olduğu kadar, modern ahlâki fikirlerde de açıkça yansıyan ve zaten tamamlanmış olan bölünmeye gözlerini kapatmak biçimindeki bir küçük - burjuva devekuşu politikasıdır.

Söylemeye gerek yok, Rusya'dan sözetmeye başladığı zamanda bile Bay Mihayilovski'nin düşünce tarzı değişmeden kalmaktadır. O (Bay Mihayilovski) Bay Yakovlev diye birinin Rusya'nın bir *Tabula rasa* (*) olduğu her şeye baştan başlayabileceği ve başka ülkelerin hatalarını yapmaktan kaçınabileceği v.b., v.b. konusundaki aynı kendininkiler kadar garip masallarını «bütün kalbiyle selâmlamaktadır». Üstelik bütün bunlar bu tabula rasa'nın, büyük - çaplı toprak mülkiyeti ve muazzam siyasi ayrıcalıklarıyla «eski soyluluk» düzeninin temsilcileri için halâ çok sağlam bir dayanak sağladığı ve bütün çok yönlü «ilerlemesiyle» kapitalizmin hızlı gelişmesi için gerekli temeli sağladığı tam ola-

(*) Metinde Lâtince olan bu sözler, «Boş bir sayfa» anlamına gelir. — Yayıncı.

rak bilindiği halde söylenmektedir. Küçük - burjuva korkarak bu *gerçeklere* gözlerini kapatır ve «bilimin zaten bazı doğruları kavradığı ve az çok prestij kazandığı günümüzde yaşamaya başlamış bulunuyoruz» türünden düşlerin görüldüğü bir masum hayaller alemine dalar.

Böylece, Bay Mihayilovski'nin, Bay Struve tarafından aktarılan düşüncelerinden, popülizmin toplumbilimsel fikirlerinin sınıfsal kökeni zaten açığa çıkmıştır.

Bay Struve'nin Bay Mihayilovski'ye karşı yönelttiği bir yoruma itiraz etmeden geçemeyeceğiz. Yazar şöyle diyor: «Bay Mihayilovski'nin görüşüne göre başa çıkılması olanaksız hiçbir tarihsel eğilim yoktur ki, bir yandan bir hareket noktası olarak, diğer yandan bir eylemin ve sosyal grupların pratik eylemleri için kaçınılmaz bir sınır olarak hizmet etmesin.» (S. 11)

Burada kullanılan dil bir objektivistin dilidir, bir marksistin (materyalistin dili değildir. Bu kavramlar (bu görüş sistemleri) arasında üzerinde durulması gereken bir fark vardır; çünkü bu farklılığın tam olarak kavranmayışı Bay Struve'nin kitabının en temel kusurlarından biridir ve bu kusur Bay Struve'nin tezlerinin çoğunda kendini göstermektedir.

Objektivist, verilmiş bir tarihsel sürecin zorunluluğundan sözeder: materyalistse, o verilmiş sosya - ekonomik biçimlenmenin ve onun yarattığı uzlaşmaz karşıtlıktaki ilişkilerin kesin bir tablosunu verir. Eğer objektivist gerçeklerin var olan sıralanmasının zorunlu olduğunu ispat ederse, sürekli bu zorunluluğu savunan bir kişi durumuna düşmek tehlikesiyle karşılaşır; materyalist, sınıf çelişkilerini ortaya çıkarır ve böylelikle de kendi bakış açısını belirler. Objektivist «başa çıkılamayacak tarihsel eğilimlerden» sözeder; materyalist verilen ekonomik sistemi «yöneten», ve bu arada diğer sınıfların şu ya da bu biçimdeki karşı - eylemine yol açan sınıftan sözeder. Böylece bir yandan materyalist objektivisttten daha tutarlıdır ve kendi objektivizminin etkisi daha derin ve daha tamdır. O, {marksist} kendini sürecin zorunluluğundan sözetmekle sınırlamaz, fakat kesin olarak hangi sosyo - ekonomik biçimin

sürece bu içeriği verdiğini, *kesin olarak hangi sınıfın* bu zorunluluğu belirlediğini ortaya koyar. Örneğin bu durumda, materyalist, «başa çıkılamayacak tarihsel eğilimlerden» sözetmekle yetinmeyecek, fakat verilen düzenin içeriğini belirleyen ve üreticilerin kendi eylemleri olmadan her hangi bir çözümün olanaksızlığı sonucunu çıkaran belli sınıfların varlığına işaret edecektir. Diğer yandan, materyalizm deyim yerindeyse, taraf tutmayı da içerir, ve olayların herhangi bir değerlendirilmesinde belli bir toplumsal gurubun bakış açısını doğrudan ve açıkça benimsemekle görevlidir(*).

Yazar, Bay Mihayilovski'den sonra, bağımsız ya da ilginç hiçbir şey ortaya koymamış olan Bay Yujakof'a geçer. Bay Struve Bay Yujakof'un toplumbilimsel tezlerini çok haklı olarak «her türlü anlamdan yoksun» «süslü lâfazanlıklar» olarak değerlendirmektedir. Bay Yujakof'la Bay Mihayilovski arasındaki son derece karakteristik (genel olarak popülizme özgü) bir farklılığın üzerinde durmaya değer. Bay Struve, bu farklılığı, Bay Yujakof'a bir «milliyetçi» demekle belirtmektedir, oysa Bay Struve «her türlü milliyetçiliğin her zaman kesinlikle» Bay Mihayilovski'ye «yabancı olduğunu» söylemekte ve onun «halkın hakları sorunu yalnızca Rus halkıyla ilgili değil, aynı zamanda bütün uygar dünyadaki emekçi halkların tümüyle de ilgilidir» dediğine işaret etmektedir. Bana öyle geliyor ki, aynı zamanda bu fark küçük - üreticinin ikili durumunu da yansıtmaktadır. Çünkü bu küçük - üretici, Yujakof'un bilinçsizce kullandığı yerinde ifadesiyle, hem «toplumdan farklılaşmaya» başladığı ölçüde ilerici bir unsur, hem de bir küçük mülk sahibi olarak durumunu korumak için mücadele ettiği ve ekonomik gelişmeyi geciktirmeye çalıştığı ölçüde gerici bir unsurdur. İşte bunun içindir ki, Rus popülizmi kendi öğretisinde ilerici ve demokrat özelliklerle gerici özellikleri birleştirmesini bilmektedir. *Moskovskiye Vedomosti* dergisinin popülizme yakınlık duyması da,

(*) Bay Struve'nin materyalizmi eksik uygulamasının somut örnekleri ve onun sınıf mücadelesi teorisinin tutarsızlığı ilerde yeri geldikçe verilecektir.

bu gerici niteliklerinden dolayıdır. Bu gerici özelliklere gelince, bence onları Bay Yujakof'un aşağıdaki bölümde anlattığından daha açık bir biçimde ifade etmek zor olacaktır. Bölümü aktaran Bay Struve'dir:

«Her zaman ve her yerde katışıksız çalışma fikrinin taşıyıcıları yalnızca köylüler olmuşlardır. Görüldüğü kadarıyla bu aynı fikir modern tarih sahnesine dördüncü sınıf denilen şehir proletaryası tarafından getirilmiştir. Fakat bu arada bu fikrin özü o kadar çok değişikliğe uğramıştır ki, köylü onda yaşam biçiminin alışılagelmiş temelini hemen hemen hiç tanıyamamaktadır. Kutsal çalışma *görevi* yerine çalışma *hakkı*, ekmeğini alın teriyle kazanma görevi» [demek «katışıksız emek» fikrinin arkasında saklanan buymuş! Gördüğü hizmetleri aksatmamak için... köylünün ekmeğini kazanmasının onun 'görevi' olduğu konusundaki katışıksız feodal fikir değil mi bu? Görevin ezdiği ve aşağıladığı yük hayvanına bu «kutsal» görevden sözedilmektedir!!(*)]; «emeğin ve emek ücretinin öneminin vurgulanması, {İng. Metinde, «emeğin ayrılması ve ödüllendirilmesi» olarak geçmektedir S. 402 - Yay} bütün bu ajitasyon, emeğe hakettiği ücretin ödenmesi içindir, sanki emek kendi verdiği meyvalarla kendi ücretini kendisi yaratmıyormuş gibi»; [«Bu nedir?» diye soruyor Bay Struve, «sancta simplicitas(**) mı, yoksa başka bir şey mi? «Daha da kötü. Bu toprağa bağlı ve başkaları hesabına hemen hemen bedavadan çalışmaya alışkın olan tarım işçisinin yumuşak başlılığını son haddine vardırmaktır]; emeğin hayattan ayrılması ve fabrikada geçirilen saatlerin sayısıyla ölçülen, ve emekçinin günsel çıkarlarıyla başka hiçbir (?! P. Struve) ilişkisi, hiçbir bağı olmayan soyut (?! P. Struve) bir kategoriye dönüştürülmesi.» [bu, bugünkü kapitalist

(*) Anlaşıldığı kadarıyla yazar —Bir küçük-burjuvaya yakışacağı gibi— Batı Avrupa emekçi halkının «Çalışma hakkı» talep ettikleri gelişme aşamasını çoktan aştıklarından, ve şimdi «Tembellik hakkı»nı, onları sakatlayan ve ezen aşırı çalışmadan sonra dinlenme hakkını talep ettiklerinden habersizdir.

(**) Metinde Lâtince olan bu sözler «Kutsal saflık» anlamına gelmektedir. — Yayıncı.

örgütlenmeden kimi zaman çok ciddi biçimde acı çeken, ama bu örgütlenmeyle olan bütün bağlarını tamamen koparmış olan unsurların bu örgütlenmeye karşı ciddi bir hareketinden korktuğu kadar dünyada hiçbir şeyden korkmayan küçük - üreticinin katışıksız küçük - burjuva korkaklığıdır]; «son olarak, yerleşik hayatın, çalışmayla kurulmuş bir aile ocağının bulunmaması, çalışma alanının değişmesi gibi; bütün bunlar köylünün çalışması düşüncesine bütünüyle yabancı olan şeylerdir. Çalışma tarafından yaratılan, babadan oğula kalan aile ocağı çıkarlarıyla bütün hayatın içine giren ve kendi ahlâkını şekillendiren çalışma, —birçok kuşağın alınteriyle sulanmış olan toprağa duyulan sevgi— köylü hayatının yokluğu düşünülemiyecek ve belirleyici özelliklerini oluşturan bütün bunlar, proleter emekçi sınıflara tümüyle yabancıdır, ve bu yüzden proletaryanın hayatı, bir emekçi hayatı olmasına karşın, burjuva ahlâkı (kazanılan hak ilkesine dayanan bireyci bir ahlâk) ya da olsa olsa soyut felsefi bir ahlâk temeline dayanır, oysa köylü ahlâkının temeli çalışmada — çalışmanın mantığı ve onun taleplerindedir.» (s. 18). Burada küçük - üreticinin gerici nitelikleri, yani sonsuza dek bir yük hayvanı olmak anlamına gelen «kutsal görevinin» alnının yazısı olduğuna onun inandıran pısırıklığı; «atalarından ona miras kalan» uşaklık zihniyeti; ve küçük bireysel işletmesine bağlılığı en açık biçimiyle ortaya çıkmaktadır. Küçük - üreticinin küçük bireysel işletmesine bağlılığı, onu kaybetmek korkusu yüzünden küçük - üreticiyi «hakettiği ücret» düşüncesini bile kafasından uzaklaştırmaya ve her türlü «ajitasyona» düşman olmaya zorlar ve ayrıca emeğin düşük üretkenliği ve bu emekçi köylünün belli bir yere bağlı olması gerçeği, onu ilkellik aşamasında bırakır ve sırf ekonomik koşullar yüzünden zorunlu olarak onun pısırıklığının ve uşaklık ruhunun doğmasına neden olur. Bu gerici niteliklerin yıkılması hiç kuşkusuz burjuvazimizin başarısı olarak sayılmalıdır; onun {burjuvazinin} ilerici eylemi, tam da emekçileri feodal düzene ve feodal geleneklere bağımlı kılan bütün bağları koparmasıdır. Burjuvazi, efendiyle uşak, yerel kulak ve alıcıyla yerel köylüler ve el - zanaatçıları,

ataerkil «alçak gönüllü ve sakallı milyonerle» «benim adamlarım» dedikleri kişiler arasındaki *kişisel* ilişkiler altında gizlenmiş ve bunun bir sonucu olarak son derece gerici düşünceler yaratan Ortaçağa özgü sömürü biçimleri yerine. «Avrupa tipi becerikli girişimci» tarafından sömürüyü, kişisel olmayan, çıplak ve gizlenmemiş sömürüyü ve böylece bütün saçma hayâlleri ve düşleri yıkan sömürüyü getirmiştir ve halâ da getirmektedir. Burjuvazi, kendi küçük toprak parçasından başka bir şeyi tanımak istemeyen, *zaten istese de elinden gelmeyen* köylünün daha önceki tecrit edilmiş durumunu («yerleşik hayatını») yıkmış ve —emeği toplumsallaştırmak ve üretkenliğini büyük ölçüde artırmakla— üreticiyi toplumsal hayat sahnesine girmesi için zorlamaya başlamıştır.

Bay Yujakof'un yukarda verilen düşünceleri konusunda Bay Struve şöyle demektedir: «Böylece Bay Yujakof popülizmin Slavofil {Slav uygarlığı taraftarı, yani Batı uygarlığına taraftar olmayan - Yay} köklerini bütün açıklığıyla belgelemektedir» (s. 18). Daha ileride popülizmin toplumbilimsel fikirleri konusunda kendi görüşlerini özetlerken, şunları da eklemektedir: «Rusya'nın kendine özgü gelişmesine duyulan inanç», «Slavofilizm ve popülizm arasında tarihsel bir bağ» oluşturur ve bu yüzden marksistlerle popülistler arasındaki çatışma «Slavofilizm ve Batı uygarlığı taraftarlığı arasındaki görüş ayrılıklarının doğal bir uzantısıdır.» (S. 29). Bence bu ikinci tezin sınırlandırılması gerekir. Popülistlerin (örneğin Bay Yujakof'un) en düşük türden bir şövenizm gösterdikleri için suçlanmayı hakettikleri kuşku götürmez, ki dolaysız üreticilerin çıkarlarını temsil etmek isteyen Ruslar için, Marks'ın toplumbilim yöntemini ve onun dolaysız üreticileri ilgilendiren sorunları nasıl ortaya koyduğunu gözardı etmek de Batı «uygarlığından» bütünüyle ayrılmakla aynı anlama gelir. Oysa popülizmin özü çok daha derinlere dayanır: Bu öz, Rusya'nın ne kendine özgü gelişme öğretisinde, ne de Slavofilizmde, tersine Rus küçük - üreticisinin çıkarlarının ve fikirlerinin temsil edilmesinde yatar. İşte bu nedenle popülistler arasında, Bay Struve'nin bizzat kabul ettiği gibi, Slavofilizmle hiçbir ortak yanları olmayan ve

hatta Rusya'nın Batı Avrupa tarafından izlenen yola girdiğini kabul eden yazarlar da vardır (ve bunlar popülistlerin en iyileriydi). Slavofilizm ve Batı hayranlığı türünden kavramların oluşturduğu bir ortamda hiçbir zaman Rus popülizminin sorunlarının içinden çıkamazsınız. Popülizm, Rus hayatının, Slavofilizm ve Batı hayranlığının gelişme döneminde hemen hemen hiç görülmeyen bir gerçeğini, yani emeğin ve *sermayenin* çıkarları arasındaki çelişkiyi yansıtmıştır. Popülizm bu *gerçeği* küçük - üreticinin hayat koşulları ve çıkarlarının süzgecinden geçirmiş ve bu yüzden onu çarpıtarak ve korkakça yansıtmış, toplumsal çıkarların uzlaşmaz karşıtlığına değil de, farklı bir gelişme yolu konusundaki boş umutlara öncelik veren bir teori oluşturmuştur. Bizim görevimiz, popülizmin bu hatasını düzeltmek, ve hangi toplumsal gurubun dolaysız üreticilerin çıkarlarının gerçek temsilcisi olduğunu göstermektir.

Şimdi. Bay Struve'nin kitabının ikinci bölümüne geçelim:

Yazarın açıklama planı şöyledir: Önce, materyalizmi toplumbilimin biricik doğru yöntemi olarak kabul etmeye yönelten genel düşünceleri ana hatlarıyla belirtmekte; sonra Marks ve Engels'in görüşlerini açıklamakta; ve son olarak varılan sonuçları Rus hayatının bazı olgularına uygulamaktadır. Bu bölümün konusunun özel bir önemi olduğu için, onun içeriğini daha ayrıntılı olarak tahlil etmeye ve anlaşmazlık çıkaran noktaları belirtmeye gayret edeceğiz.

Yazar bütünüyle doğru olan şu görüşten, yani toplumsal süreci «kendilerine amaçlar belirleyen» ve «olayları ileriye iten» «yaşayan bireylerin» eylemlerine indirgeyen bir teorinin, bir yanlış anlamanın sonucu olduğu görüşünden yola çıkmaktadır. Doğal olarak hiç kimse, «bir toplumsal guruba», «onu oluşturan bireylerden bağımsız bir varlık» (S. 31) yakıştırmayı hiçbir zaman aklından geçirmemiştir. Fakat sorun şudur: «Somut olarak her birey gelmiş - geçmiş ve bugün yaşayan bütün bireylerin, yani bir sos-

yal gurubun ürünüdür» (S. 31). Şimdi yazarın fikrini açıklayalım. Bay Mihayilovski'ye göre tarih «bütün düşünce ve duygularıyla yaşayan bireyin eseridir». Tamamen doğru. Fakat bu «düşünceleri ve duyguları» belirleyen şey nedir? İnsan bu düşünce ve duyguların, bir rastlantı eseri olarak ortaya çıktıkları ve bireyin manevi hayatının amacı ve malzemesi olarak hizmet gören ve olumlu ya da olumsuz olarak bireyin «düşünce ve duygularında», bir toplumsal sınıfın veya diğerinin çıkarlarının temsil edilmesinde yansıyan belirli toplumsal çevreden zorunlu olarak doğmadıkları görüşünü ciddi olarak savunulabilir mi? Ve bunun da ötesinde *gerçek* bireylerin gerçek «düşünce ve duygularını» hangi ölçüte göre değerlendirmemiz gerekir? Hiç kuşkusuz bu tür tek bir ölçüt olabilir: Bu bireylerin *eylemleri*. Ve sözkonusu olan yalnızca toplumsal «düşünce ve duygular» olduğundan, buna şu da eklenmelidir: Bireylerin *toplumsal eylemleri*, yani *toplumsal gerçekler*. Bay Struve şöyle diyor: «Toplumsal gurubu bireyden ayırdığımızda, ondan bireyler arasındaki —toplumsal hayattan doğan ve objektif biçimini gelenekte, hukukta, ahlâkta ve maneviyatta, dini fikirlerde bulan— çok yönlü ilişkilerin bütününü anlıyoruz». (S. 32). Başka bir deyişle: Araştırmasına konu olarak insanlar arasındaki belirli toplumsal ilişkileri alan materyalist toplumbilimci, böylece bu ilişkileri eylemleriyle oluşturan gerçek *bireyleri* de inceler. Sübjektif toplumbilimci incelemesine, diyelim, «yaşayan bireylerle» başladığında, gerçekte bu bireylere bizzat kendisine mantıklı görünen türden «düşünce ve duyguları» yakıştırmaya başlar, (çünkü «bireylerini» somut toplumsal çevreden ayrı olarak ele almakla, onların gerçek düşünce ve duygularını incelemek olanağından kendini yoksun kılar) yani Bay Milayilovski'nin de kabul etmek zorunda kaldığı gibi, işe «bir ütopyayla başlar»(*). Ve üstelik bu toplumbilimcinin neyin mantıklı olduğu konusundaki bizzat kendi fikirleri (o bunu farketmediği halde) verilen toplumsal çevreyi yansıttığından, incelemesinden çıkardığı ve ona «modern bilimin

(*) Eserler, Cilt III, S. 155: «Toplum bilim bir ütopyayla başlamalıdır.»

ve modern ahlâksal fikirlerin» «katışıksız» ürünü olarak görünen nihai sonuçlar gerçekte ancak... küçük - burjuvazinin bakış açısını ve çıkarlarını yansıtır.

Bu son nokta —yani bireyin rolü konusundaki, ya da sübpektif yöntem konusundaki bir özel toplumbilimsel teorinin, eleştirel materyalist bir incelemenin yerine bir ütopya koyduğu noktası— özellikle önemlidir ve bu nokta Bay Struve tarafından atlandığına göre, üzerinde biraz durmaya değer.

Bir örnek olarak, el - zanaatçısı hakkındaki alışılmış popülist tezi ele alalım. Popülist bu el - zanaatçısının acınacak durumunu, üretiminin ne kadar düşük düzeyde olduğunu, üretimin aslan payını cebine indiren ve üreticiye 16 - 18 saatlik bir iş günü için ancak bir kaç kuruş bırakan alıcı {toptan alıp, perakendeciye satan- Yay} tarafından nasıl utanmazca sömürüldüğünü anlatır ve el-zanaatçısının yaptığı üretimin sefil bir düzeyde olmasının ve emeğinin sömürülmesinin bugünkü düzenin kötü tarafı olduğu sonucunu çıkarır. Ama el - zanaatçısı bir ücretli işçi değildir; bu da işin iyi tarafıdır. İyi taraf korunmalı ve kötü taraf yokedilmelidir, ve bu amaçla el - zanaatı artelleri örgütlenmelidir. İşte popülist tezin tümü budur.

Marksistin değerlendirişi farklıdır. Bir sanayi uğraşısının durumunu ele aldığında, marksist kendi kendine, onun iyi mi yoksa kötü mü olduğu sorusundan başka, bu sanayinin nasıl örgütlenmiş olduğu sorusunu, yani verilen ürünü üretmekte olan el - zanaatçıları arasındaki ilişkilerin neler olduğunu ve *neden başka türlü değil de böyle olduğunu* sorar. Ve görür ki, bu örgütlenme meta üretimidir, yani *pazar* tarafından birbirine bağlanmış tek *tek* üreticiler tarafından yapılan üretim. Tek tek üreticilerin, başkalarının tüketimi için üretilmiş olan ürünü ancak *para* biçimine büründükten sonra, yani, hem nitelik, hem de nicelik bakımından ön bir toplumsal değerlendirmeye uğratıldıktan sonra, tüketiciye ulaşabilir ve üreticiye bir diğer toplumsal ürünü alabilme hakkını verebilir. Üstelik bu değerlendirme üreticinin haberi olmadan, pazar dalgalanmaları arasında olup biter. Üreticinin tanımadığı ve

ondan bağımsız olan bu pazar dalgalanmaları, üreticiler arasında eşitsizlik yaratmaya, bu eşitsizliği, bazılarını yıkıma uğratırken diğerlerinin eline para, yani toplumsal emeğin ürününü vermekle, daha da artırmaya zorunludurlar. Böylece, para sahibinin, yani alıcının gücünün nedeni açığa çıkmaktadır: Günü gününe, en çok haftadan haftaya yaşayan el - zanaatçıları arasında paraya, yani bundan önceki *toplumsal* emeğin ürününe sahip olan yalnız odur; para onun elinde *sermaye*, yani diğer el - zanaatçılarının fazla ürününü kendine maletmeye yarayan bir araç durumuna gelir. Dolayısıyla, marksist şu sonuca varır: Bu tür bir toplumsal - ekonomik düzende üreticinin mülksüzleştirilmesi ve sömürülmesi kesinlikle kaçınılmaz olduğu kadar, mülksüzlerin mülkü olanlara tabi olması ve bunların çıkarları arasındaki, *bilimsel sınıf mücadelesi kavramının* içeriğini oluşturan çelişki de kaçınılmazdır. Bunun sonucu olarak üreticinin çıkarları hiçbir şekilde, bir birine karşıt unsurları uzlaştırmakta değil, tersine çelişkiyi ve bu çelişkinin bilincini geliştirmekte yatar. Görüyoruz ki, meta üretiminin büyümesi, bizde, Rusya'da da çelişkinin böyle bir gelişmesine yolaçmaktadır: Pazar genişledikçe ve üretim arttıkça, ticari sermaye, sanayi sermayesine dönüşür. Makinalı sanayi nihayet dağınık küçük - üretimi (ki bunun zaten alıcılar tarafından kökleri kemirilmiştir) yıkarak emeği toplumsallaştırır. El - zanaatları üretiminde, el - zanaatçısının görünürdeki bağımsızlığı ve alıcının gücünün görünürdeki rastlantısallığı arkasında gizlenen Plusmacherei(*) sistemi artık berraklaşır ve tamamen ortaya çıkar. El - zanaatı sanayiinde bile, «hayata» yalnızca fazla ürünü alıcılara sunarak katılan «emek» nihayet şimdi burjuva toplumunun «hayatından ayrılmıştır». Bu toplum onu {yani emeği} çok açık bir biçimde safdışı eder; burjuva toplumunun şu temel ilkesini, yani, üreticinin geçinme olanağına ancak onun emeğinin fazla ürününü maledinmeye tenezzül edecek bir para sahibi bulduğunda kavuşabileceği ilkesini tam olarak uygular. Ve el - zanaatçısının [aynı zamanda onun

(*) Metince Almanca'dır, «Kâr sağlama hırsı» anlamına gelir — Yayıncı.

ideologunun, yani popülistin] anlayamadığı şey —sözü edilen çelişkinin derinde yatan sınıfsal niteliği— üretici için apaçık olur. İşte bu nedenle el - zanaatçısının çıkarları ancak bu ilerlemiş üretici tarafından temsil edilebilir.

Şimdi de bu tezleri kullandıkları toplumbilimsel yöntem açısından karşılaştıralım.

Popülist bize bir gerçekçi olduğu konusunda teminat verir. «Tarih yaşayan bireylerin eseridir» .ve ben, tavrıyla bugünkü düzene düşman olan el - zanaatçısının «duygularıyla» ve daha iyi bir düzenin kurulması konusundaki düşünceleriyle işe başlıyorum, oysa bir tür zorunluluktan ve kaçınılmazlıktan sözeden marksist, mistiğin, metafizikçinin biridir diye konuşur.

Gerçi bu mistiğin, tarihin «yaşayan bireylerin» eseri olduğu karşılığını verdiği doğrudur —ve ben el - zanaatları sanayiindeki toplumsal ilişkilerin neden başka değil de böyle bir biçim (siz bu soruyu sormadınız bile!) aldığını incelerken, gerçekte, «yaşayan bireylerin» *kendi tarihlerini nasıl yarattıklarını* ve halâ nasıl yaratmakta olduklarını inceledim. Üstelik benim, gerçek düşünceleri ve duyguları olan «yaşayan» bireylerle uğraştığımı gösterecek güvenilir bir ölçütüm vardı: Bu ölçüt onların «düşünce ve duygularının» zaten eylemlerinde ifade edildiği ve belirli toplumsal ilişkiler yarattığıydı. Gerçi ben hiçbir zaman «tarih yaşayan bireylerin eseridir» demiyorum (çünkü bu bana boş bir lâf olarak görünüyor) ama *gerçekte* varolan toplumsal ilişkileri ve onların *gerçek* gelişmesini tahlil ettiğimde, gerçekte yaşayan bireylerin eylemlerinin ürününü incelemiş oluyorum. Ama siz «yaşayan bireylerden» çok sözettiğiniz halde, kendinize hareket noktası olarak gerçekte hayat koşulları tarafından içinde bulunduğu üretim ilişkileri sistemi tarafından yaratılan «düşünce ve duygularıyla» «yaşayan bireyi» değil, tersine bir kuklayı almakta ve kafasını kendi «düşünce ve duygularınızla» doldurmaktasınız. Hiç kuşkusuz bu tür bir uğraş ancak çocukca düşlere götürür; hayat sizin yanınızdan

geçip gidiyor ve siz de hayatın dışında kalıyorsunuz(*). Dahası da var: Bu kuklanın kafasını *neyle* doldurduğunuza ve hangi önlemleri ileri sürdüğünüze bir bakın! Arteli, «modern bilimin ve modern ahlâki fikirlerin gösterdiği yol» olarak emekçilere tavsiye ederken, bir küçük noktaya, yani toplumsal ekonomimizin örgütlenmesinin bütününe dikkat etmediniz. Bunun kapitalist bir ekonomi olduğunu anlamadığınız için, *bu temele dayanan* olanaklı her türden artelin ne üretim araçlarının —para da dahil olmak üzere— bir azınlığın elinde yoğunlaşmasını, (bu yoğunlaşma tartışma götürmez bir gerçektir) ne de nüfusun büyük kitlesinin tamamen yoksullaştırılmasını zerre kadar ortadan kaldırmayan küçük, geçici önlemlerden başka birşey olmadığını; bu geçici önlemlerin en iyi olasılıkla ancak bir avuç tek tek el - zanaatçısını küçük - burjuvazinin saflarına yükselteceğini farketmediniz. Siz emekçi halkın bir ideologundan bir küçük - burjuva ideologuna dönüşüyorsunuz.

Fakat, biz gene tekrar Bay Struve'ye dönelim, Popülistlerin «birey» konusunda yaptıkları değerlendirmenin içerikten yoksunluğunu ortaya koyduktan sonra, yazar şöyle devam etmektedir. «Gerçekte toplumbilimin her zaman bireyselliğin unsurlarını toplumsal kaynaklara indirgemek için çaba göstermesi, tarihsel evrimdeki her hangi bir büyük aşamayı açıklamak için yapılan her girişimle kuvvetlendirilir. 'Tarihsel bireylere', ya da 'büyük adamlara' değinildiğinde, onu her zaman belli bir dönemin ruhunun 'taşıyıcısı' olarak, kendi dönemini temsil eden bir örnek olarak göstermek —ve onun eylemlerini, başarılarını ve başarısızlıklarını olayların bundan önceki bütün akışının zorunlu bir sonucu olarak göstermek eğilimi vardır» (S. 32). Toplumsal olguları *açıklamak*, yani bir toplumsal bilim yaratmak için yapılan her girişimin bu genel eğilimi, «toplumsal evrimde sınıf mücadelesinin temel sü-

(*) «Pratik onu insafsızca kısar» («Yeni bir tarihsel yol olanağını»); «Denebilirki, günden güne azalır» (S. 16'da Bay Struve'nin aktardığı şekliyle bunları söyleyen Bay Mihayilovski'dir.) Hiç kuşkusuz azalan hiç bir zaman var olmamış olan «Olanak» değildir, tersine kaybolan hayallerdir. Ve bu da iyi birşeydir.

rec olduğu öğretide açıkça ifade edilmiştir. Birey dikkate alınmadığına göre, başka bir unsurun bulunması gerekiyordu. Bu unsurun toplumsal gurup olduğu anlaşıldı.» (s. 33). Bay Struve, sınıf mücadelesi teorisinin, toplumbilimin «bireyselliğin unsurlarını toplumsal kaynaklara» indirgemek yolundaki genel çabasını sözgelimi tamamladığını söylediğinde, kesinlikle haklıdır. Bundan da öte: Sınıf mücadelesi teorisi ilk kez olarak bu çabayı, toplumbilimi bir bilim düzeyine yükseltecek kadar tam ve tutarlı olarak sürdürmektedir. Bu «gurup» kavramının materyalist tanımlanmasıyla elde edildi. Bu kavram kendi içinde halâ çok belirsiz ve gelişi güzeldir: Dini, etrografik, siyasi, hukukî ve diğer olgular da «grupları» ayırdeden ölçütler olarak kabul edilebilirler. Her birindeki belirli «grupları» birbirinden ayırdedebilme olanağını sağlayan hiçbir ölçüt yoktur. Oysa sınıf mücadelesi teorisi toplumsal bilim için muazzam bir ilerlemeyi temsil eder; çünkü bu teori bireyselin toplumsala indirgenmesi olanağını veren yöntemi tam bir kesinlik ve açıklıkla belirler. Birinci olarak bu teori *sosyo - ekonomik biçimlenme* kavramını hazırladı. Bu teori, kendine hareket noktası olarak bütün insan toplumları için temel olan bir gerçeği, yani geçimini sağlama biçimini alarak, bunu varolan geçimini sağlama yöntemlerinin etkisi altında insanlar arasında kurulmuş bulunan ilişkilerle birleştirdi ve bu ilişkiler sisteminin, (Marks'ın terminolojisiyle «üretim ilişkilerinin») siyasal ve hukuksal biçimlere ve belirli toplumsal düşünce akımlarına bürünen toplumun *temeli* olduğunu gösterdi. Marks'in teorisine göre, bütün bu tür üretim ilişkileri sistemleri, oluşmaları, işlevleri ve daha üst bir biçime geçişleri, diğer bir toplumsal organizmaya dönüşmeleri özel yasalarla yönetilmekte olan özel toplumsal organizmalardır. Bu teori, sübjektivistlerin toplumbilime uygulanamaz diye ilân ettikleri, o objektif, genel bilimsel tekrarlama ölçütünü topluma uygulamıştır. Gerçekte onlar, (sübjektivistler) muazzam derecede karışık ve çeşitli olmaları nedeniyle toplumsal olguların önemsizi önemliden ayırmadan incelenemiyeceğini ve böyle bir ayırımın ancak «eleştirel biçimde düşünen» ve «ahlâksal açıdan

gelişmiş» bireylerin bakış açısından yapılabileceğini ileri sürmüşlerdir. Ve böylece onlar, toplumsal bilimi —örneklerini tarihin ve «bilimin ışığı» tarafından aydınlatılan bir yolun yararsızlığı konusunda felsefe yapan Bay Mihayilovski'de gördüğümüz— küçükburjuva ahlâkı üzerine bir dizi öğüt durumuna dönüştürmeyi mutlu bir şekilde başarmışlardır. Marks'ın terorisi işte bu tür tezlerin temellerini ortadan kaldırmıştır. Önemliyle önemsiz arasındaki ayırım yerine başka bir ayırım konmuştur: *İçerik* ve *biçim* arasındaki ayırım, yani toplumun ekonomik yapısıyla siyasal ve ideolojik biçim arasındaki ayırım, konmuştur. Bu anlamdaki ekonomik yapı kavramı tam olarak açıklanmış ve aynı zamanda, nerede yalnızca özel, tarihsel olarak belirli bir üretim ilişkileri sisteminin kanunları geçerliyse, orada doğa kanunlarının egemen olduğunu sanan eski ekonomistlerin görüşleri de çürütülmüştür. Sübjektivistlerin genel olarak «toplum» hakkındaki görüşleri, küçükburjuva hayâlleri olmaktan öteye geçmeyen, içerikten yoksun bu görüşler (çünkü çok çeşitli toplumsal sistemleri özel türde toplumsal organizmalar olarak genelleştirmenin olanaklı olup olmadığı bile açıklığa kavuşturulmamıştı) yerine, toplumun yapısının belli biçimlerinin *incelenmesi* geçirilmiştir. İkinci olarak, her sosyo-ekonomik biçimlenme çerçevesinde «yaşayan bireylerin» eylemleri, sonsuz derecede çeşitli ve sistemleştirilemezmiş gibi görünen bu eylemler genelleştirilmiş ve üretim ilişkileri sisteminde oynadıkları rol, üretim koşulları ve bunun sonucu olarak kendi yaşam koşulları, ve bu koşulların belirlediği çıkarlar bakımından birbirlerinden ayrılan insan guruplarının eylemlerine, —tek kelimeyle, aralarındaki mücadeleyle toplumun gelişmesini belirleyen *sınıfların* eylemlerine indirgenmişlerdir. Böylece tarihin yaşayan bireylerin eseri olduğu konusundaki anlamsız tezle yetinen ve ne gibi toplumsal koşulların bu yaşayan bireylerin eylemlerini tam olarak hangi yolla belirlediğini incelemeyi reddeden sübjektivistler tarafından savunulan çocukcasına saf ve katıksız mekanik tarih görüşü de çürütülmüştür. Sübjektivizmin yerini, toplumsal sürecin bir doğal - tarihsel süreç olduğunu iddia eden —o olmadan kuş-

kusuz hiçbir toplumsal bilimin olamayacağı— bir görüş almıştır. Bay Struve çok haklı olarak, toplumbilimde bireyi görmezlikten gelmenin, ya da, daha doğrusu, onu toplumbilimden çıkarmanın, esas olarak bilimsel bilgi elde etmek için gösterilen çabanın özel bir durumu olduğuna (S. 33) ve «bireyselliklerin» yalnız mânevi değil, maddî dünyada da var olduğuna işaret etmektedir. Mesele şudur, maddî alanda «bireyselliklerin» bazı genel yasalara indirgenmesi uzun zaman önce tamamlanmıştır, oysa toplumsal alanda bu iş, ilk olarak yalnızca Marks'ın teorisi tarafından sağlamca yerli yerine oturtulmuştur.

Bay Struve'nin Rus sübpektivistlerinin toplumbilimsel teorilerine karşı yönelttiği bir diğer itiraz da şudur —yukarda aktarılan bütün tezler dışında— «*toplumbilim hiçbir durumda* bizim bireysellik olarak adlandırdığımız şeyi ilk gerçek olarak kabul edemez, çünkü bireysellik kavramı (ki bu kavram daha ayrıntılı bir açıklamaya konu edilmemiştir) ve ona uygun düşen gerçek, uzun süreli bir toplumsal sürecin ürünleridirler» (S. 36). Bu çok doğru bir düşüncedir ve yazarın tezleri belli bazı yanlışlıklar içerdiği için, üzerinde daha da durmayı gerektirecek değerdedir. Yazar, *Simmel*'in görüşlerini aktarmaktadır; ki yazarın açıklamasına göre *Simmel, Toplumsal Farklılaşma* adlı eserinde bireyin gelişmesi ve bu bireyin mensup olduğu gurubun farklılaşması arasında doğrudan bir bağımlılık ispatlamıştır. Bay Struve, Bay Mihayilovski'nin bireyin gelişmesi ve toplumun farklılaşması («heterojenliği») arasındaki ters ilişki teorisinin karşısına bu tezi çıkarmaktadır. «Farklılaşmamış bir çevrede», diye Bay Struve itiraz ediyor, «birey 'homojenliği ve şahsi olmayışıyla'... 'uyumlu bir bütün' olacaktır. Gerçek bir birey, şu basit nedenden dolayı, 'genel olarak insan organizmasına özgü olan bütün nitelikleri kendinde toplayamaz' çünkü bu kadar yüklü bir içerik gerçek bireyin gücünü aşar». (S. 33 - 39). «Bireyin farklılaşabilmesi için, farklılaşmış bir çevrede yaşaması gerekir.» (S. 39).

Bu ifadede Simmel'in gerçekte sorunu nasıl ortaya koyduğu ve tezini nasıl savunduğu açık değildir. Bay Struve tarafından ak-

tarıldığı şekliyle, sorunun formülasyonunda, Bay Mihayilovski'de de gördüğümüz aynı eksiklik vardır. Bireyin gelişmesinin (ve refahının) toplumun farklılaşmasına ne dereceye kadar bağımlı olduğu konusunda soyut olarak fikir yürütmek tamamen bilimsellikten uzaktır. Çünkü bu konuda toplumsal yapının her biçimi için geçerli olabilecek bir ilişki belirlenemez. «Farklılaşma», «heterojenlik» ve benzeri kavramlar, uygulandıkları toplumsal çevreye {ilişkilere - Alm. metin S. 427} göre bütünüyle farklı anlamlar kazanırlar. Bay Mihayilovski'nin esas hatası tam da —somut bir toplumsal biçimlenmenin somut «ilerlemesini» inceleyeceği yerde, yalnızca genel olarak «ilerlemeyi» incelemeye çalıştığı— fikir yürütüşündeki soyut dogmatizmde yatmaktadır. Bay Struve, Bay Mihayilovski'ye karşı (yukarda aktarılan) kendi genel tezlerini ortaya koyduğunda, o da aynı hatayı tekrarlamaktadır; çünkü o da somut ilerlemeyi ortaya koyup açıklamayı bir kenara bırakarak, belirsiz ve boş doğmalar aleminde dolanıp durmaktadır. Bir örnek alalım: Bay Struve, «bireyin uyumlu bütünlüğü, içeriği bakımından gelişme derecesiyle, yani gurubun farklılaşmasıyla belirlenir» demekte ve bu cümleyi italiklerle belirtmektedir. Fakat burada gurubun «farklılaşmasından» ne anlamamız gerekir? Serfliğin ortadan kaldırılması bu «farklılaşmayı» kuvvetlendirmiş midir, yoksa zayıflatmış mıdır? Bay Mihayilovski soruya «zayıflatmıştır» diye cevap veriyor («ilerleme nedir?»); Bay Struve büyük bir olasılıkla bu soruya, artan toplumsal iş bölümüne dayanarak, «kuvvetlendirmiştir» diye cevap verecektir. Bunlardan ilki {Bay Mihayilovski} toplumsal - sınıf ayırımlarını ortadan kaldırmayı, diğeri {Bay Struve} ekonomik ayırımlar yaratmayı düşünmektedir. Görüldüğü gibi, terim o kadar belirsizdir ki, birbirine zıt şeyleri kapsamına alacak kadar genişletilip daraltılabilir. Bir örnek daha. Kapitalist manüfaktürden büyük - çaplı makinalı sanayie geçiş sırasında «farklılaşmada» bir azalma görülebilir {.. geçiş «farklılaşmanın» azalması olarak kabul edilebilir - İng. metin, S. 413 - Yayıncı.}; çünkü uzmanlaşmış işçiler arasındaki ayrıntılı iş bölümü sona erer. Oysa bireyselliğin gelişme koşullarının tam da bu

sonuncu durumda (işçi için) çok daha uygun olduğundan kuşku duyulamaz. Buradan çıkan sonuç, bizzat sorunun ortaya konuş biçiminin yanlış olduğudur. Bizzat yazar, bireyle gurup arasında bir uzlaşmaz karşıtlığın da olduğunu kabul etmektedir (Bay Mihayilovski de bundan sözetmektedir). «Fakat hayat hiç bir zaman *mutlak* çelişkilerden oluşmaz: Hayatta her şey *hareketli* ve *görecelidir* ve aynı zamanda hayatın birbirinden ayrı yönlerinin hepsi sürekli olarak birbirini etkileme durumundadır» diye eklemektedir (S. 39). Eğer öyleyse, gurup ve birey arasındaki mutlak karşılıklı ilişkilerden, belirli bir toplumsal biçimlenmenin gelişmesinin kesinlikle belirlenmiş aşamasıyla hiçbir bağı olmayan karşılıklı ilişkilerden sözetmeye ne gerek vardır? Neden bu tezin tümü Rusya'nın somut gelişme sürecini ele alamıyordu? Yazar soruyu bu şekilde formüle etmek için bir girişimde bulunmamıştır ve eğer bu çabasını tutarlı bir şekilde sürdürseydi, tezi çok şey kazanmış olacaktı. «Bireyin gelişmesi için gerekli koşulları yaratan şey yalnızca iş bölümü —Bay Mihayilovski'nin öğretisine göre insanlığın bu günahı— idi. Bay Mihayilovski birey adına haklı olarak, iş bölümünün modern biçimlerine karşı çıkmaktadır» (S. 38). Çok güzel söylenmiş; ama «iş bölümü» yerine «kapitalizm» demeliydi ve hatta daha da sınırlayarak *Rus kapitalizmi* demeliydi. Kapitalizmin ilerici anlamı, tam da insan hayatının aptallık yaratan ve üreticilerin kendi kaderlerini kendi elleriyle çizmelerini engelleyen eski sıkıcı koşullarını yıkmasından kaynaklanmaktadır. Ticari ilişkilerin ve dünya çapında değişimin muazzam ölçüde gelişmesi ve çok büyük halk kitlelerinin sürekli yer değiştirmeleri, eskiden beri süregelen kabile, aile, toprağa bağlı topluluk bağlarını yerle bir etmiş ve Batı'nın yakın tarihinde bu kadar büyük bir rol oynayan gelişmelerin çeşitliliğini, «yeteneklerin çeşitliliğini ve toplumsal ilişkilerin zenginliğini»(*) yaratmıştır. Rusya'da bu süreç, Reform - sonrası dönemde, eski emek biçimleri çok büyük bir hızla yıkıldığında ve köylüyü ataerkil, yarı - feodal aile-

(*) K. Marks, «18. Brumeaire,» S. 98 v. d. ([120])

den olduğu kadar köyün aptallaştırıcı koşullarından da koparan ve artık - değere elkoymanın henüz yarı - feodal olan biçimlerinin yerine saf kapitalist biçimleri geçiren iş gücünün alımı ve satımı ön plâna geçtiğinde, bütün gücüyle meydana çıkmıştır. Bu ekonomik süreç toplumsal alanda «bireysellik duygusunun genel olarak yücelti.mesinde», toprak ağası sınıfın, orta sınıf aydınları {Alm. metin S. 429'da «ayrıcalığı olmayan sınıflar» denmektedir, kastedilen burjuva aydınlarıdır - Yayıncı} tarafından «toplumdan» atılmasında, birey üzerindeki anlamsız Ortaçağ kısıtlamalarına karşı edebiyat alanında açılan hararetli bir savaşta v.b. yansımıştır. Popülistler belki de bu yüceltilmiş bireysellik ve kişisel haysiyet duygusunu doğuran şeyin Reform sonrası Rusya'sı olduğuna karşı çıkmayacaklardır. Fakat hangi maddi koşulların buna yolaçtığını kendi kendilerine sormuyorlar. Doğal olarak serflik koşullarında bu tür şeyler olamazdı. Ve böylece popülist, Marks'ın haklarında, bu «kurtuluşun» yalnızca bir biçimin diğerinin yerini almasından, feodal artık - ürünün yerini kapitalist {burjuva - ing. metin, S. 415 - Yayıncı} artık - değerin almasından oluştuğunu farketmeksizin, köylü reformuna «kurtuluşun» clair obscure'ü(*) arasından baktıklarını söylediği burjuva tarihçileriyle aynı dar görüşlü iyimserliğe düştüğünün hiç de farkına varmadan, «kurtarıcı» Reformu selâmlamaktadır. Ülkemizde de tıpatıp aynı şey oldu. «Eski - soyluluk» ekonomisi, insanları bulundukları bölgelere bağlıyarak ve nüfusu tek tek toprak ağalarının uyrukları olan birer avuçluk bölümlere ayırarak, bireyin ezilmesini beraberinde getirmiştir. Ve sonra: Kapitalizm bireyi bütün bağlardan kurtardı, pazarla bağımsız olarak ilişkiye geçmesini sağladı, onu meta sahibi haline getirdi (ve bu anlamda bütün diğer meta sahipleriyle eşit duruma getirdi) ve böylece onun bireysellik duygusunu güçlendirdi. Eğer popülist baylar Rus kapitalizminin ilericiliğinden sözedildiğini duyduklarında ikiyüzlü bir şekilde hayrete düşüyorlar-

(*) Metinde Fransızca'dır, «Alacakaranlık, yarıaydınlık, belirsizlik» anlamına gelir. — Yayıncı.

sa, bu yalnızca Reform sonrası Rusya'sını niteleyen «ilerlemenin nimetlerini» yaratan maddi koşullar sorusu üzerinde hiç kafa yormamalarındandır. Bay Mihayilovski kendi «toplumbilimine», Rus kapitalizmine, Rusya'nın doğru yoldan rastlantısal ve geçici bir sapması olarak gördüğü için karşı çıkan «bireyle» başlarsa, kendi kendini çürütmüş olur, çünkü bireyin bu karşı çıkışını olanaklı kılan koşulları yaratan şeyin yalnızca kapitalizm olduğunu kavramamaktadır. Bu örnekle, Bay Struve'nin tezlerinde ne gibi değişiklikler gerektiğini bir kez daha görüyoruz. Soru bütünüyle Rusya gerçekliği temeline, bunun ne olduğunun, neden başka türlü değil de böyle olduğunun açıkça ortaya konduğu bir temele indirgenmeliydi: Popülistlerin toplumbilimleri tümüyle gerçeğin bir tahlili'ne değil de «ne olabileceği» konusundaki tezler üzerine temellendirmeleri boşuna değildi; çünkü gerçeğin popülist hayalleri acımasızca yok ettiğini kendi gözleriyle görüyorlardı.

Yazar, «bireyler» teorisini inceleyişini aşağıdaki formülasyonla sonuçlandırıyor: «Toplumbilim için birey çevrenin bir fonksiyonudur», «birey burada, toplumsal gurubun incelenmesiyle bir içerik kazandırılacak olan biçimsel bir kavramdır» (S. 40). Bu son karşılaştırma, sübjektivizm ve materyalizm arasındaki karşıtlığı çok iyi ortaya koymaktadır: Sübjektivistler «birey» üzerinde durduklarında bu kavramın *içeriğini* (yani bu bireyin «düşünce ve duygularını», onun toplumsal eylemlerini) *peşin olarak* belirliyorlardı, yani «toplumsal gurubu incelemek» yerine kendi ütopyalarını koyuyorlardı.

Bay Struve, materyalizmin bir diğer «önemli yönü» diye devam ediyor, «ekonomik materyalizmin düşünceyi gerçeğe, bilinci ve olması gerekeni varlığa tâbi kılmasıdır» (S. 40). Burada «tabi kılmak» sözünün, toplumsal olguların açıklanmasında {başkasına} tâbi bir konum vermek anlamına geldiği meydandadır. Oysa, popülist subjektivistler bunun tam tersini yaparlar: Bu ideallerinin gerçeğin yalnızca belli bir yansıması olabileceğini ve dolayısıyle gerçeklerle ispatlanması gerektiğini, gerçekler üzerine temellendirilmesi gerektiğini hiç umursamadan, değerlendirmelerinde «ide-

allerden» yola çıkıyorlar. Ayrıca, açıklama yapılmadığı takdirde popülist için bu son cümle anlaşılmaz olacaktır. «Bu nasıl oluyor» diye popülist kendi kendine soracaktır; «idealler gerçekleri yargılamalıymış, gerçeklerin nasıl değiştirileceğini göstermeliymiş, gerçekleri doğrulamalıymış da, gerçekler tarafından doğrulanmamalıymış». Bulutlar arasında uçmaya alışmış olan popüliste, bu, gerçeklerle bir uzlaşma olarak görünür. Bunu açıklayalım.

«Başkaları hesabına çalışmanın» varolması, sömürünün var olması, her zaman hem bizzat sömürülenler arasında, hem de «aydınların» bazı temsilcileri arasında bu sisteme karşı olan idealler yaratacaktır.

Bu idealler marksistler için son derece değerlidir; O, yalnızca bu idealler temelinde popülistlerle tartışmalara girmekte, özellikle bu ideallerin biçimlendirilmesi ve gerçekleştirilmesi konusunda tartışmaktadır.

Popülist bu tür ideallere yol açan gerçeği belirtmenin, sonra «modern bilim ve modern ahlâksal fikirler» açısından bu idealin haklılığına değinmenin [bu arada popülist «bu modern fikirlerin» Batı Avrupa «kamuoyunun» yeni oluşan güce vermiş olduğu tavizlerden başka bir şey olmadığını kavramamaktadır], daha sonra «toplumdan» ve «devletten» bu ideali güvence altına almasını, korumasını ve örgütlemesini istemesinin yeterli olduğunu düşünmektedir!

Marksist de aynı idealden yola çıkar; yalnız o bunu «modern bilim ve modern ahlâksal fikirlerle»(*) değil, fakat *varolan sınıf çelişkileriyle* karşılaştırır ve bu yüzden bu ideali «bilim» tarafından ileri sürülmüş bir talep olarak formüle etmez; tersine belirli (objektif olarak incelenmesi gereken) toplumsal ilişkilerin doğurduğu ve bu ilişkilerin belirli niteliklerinden dolayı yalnızca belirli bir biçimde gerçekleştirilebilecek olan tümüyle belirli bir sınıfın

(*) Engels, «Bay Eugen Dühring'in Bilimi Altüst edişi (Anti — Dühring)» adlı kitabında çok haklı olarak, bunun birinin kendi kavramını yanlıttığı gerçekle değil de bir diğer kavramla, bir diğer gerçeğin kopyasıyla karşılaştırmak biçimindeki eski psikolojik yöntem olduğunu belirtmektedir. ([11])

talebi olarak formüle eder. Eğer idealler *bu şekilde* gerçeklere dayanmazlarsa, ancak, kitleler tarafından kabul edilme ve dolayısıyla gerçekleştirilme şansı olmayan masum dilekler olarak kalırlar.

Böylece materyalizmi toplumsal bilimin tek doğru yöntemi olarak kabul etmeyi gerektiren genel teorik ilkelere değindikten sonra, Bay Struve Marks'ın ve Engels'in görüşlerini ortaya koymaya girişiyor ve bu arada öncelikle Engels'in eserlerinden aktarma yapıyor. Bu, kitabın son derece ilginç ve öğretici bir bölümüdür.

Yazarın, «Marks'ın Rus yazarları arasında olduğu kadar anlayışsızlıkla karşılandığına başka hiç bir yerde rastlanamaz» (S. 44) sözleri son derecede haklıdır. Buna örnek olarak, her şeyden önce, Marks'ın «tarihsel - felsefi teorisini» «kapitalist sistemin doğuşunun» bir açıklanmasından öte bir şey olarak kabul etmeyen Bay Mihayilovski'yi göstermektedir. Bay Struve çok haklı olarak buna karşı çıkıyor. Gerçekten de bu çok karakteristik bir gerçektir. Bay Mihayilovski sık sık Marks hakkında yazı yazmış, fakat *Marks'ın yönteminin* «toplumbilimdeki sübjektif yöntemle» ne gibi bir ilişkisi olduğu konusunda tek söz bile etmemiştir. Bay Mihayilovski *Kapital* hakkında yazı yazmış ve Marks'ın ekonomik öğretisiyle «dayanışma»(?) içinde olduğunu açıklamıştır, fakat örneğin, Rus sübjektivistlerinin, meta ekonomisini kendi adalet idealine uygun olarak yeniden biçimlendirmek isteyen Proudhon'un yöntemini izleyip izlemedikleri sorusu konusunda hiç ağzını açmamıştır(*). Bu (adalet hakkındaki justice éternelle)(**) ölçüt Bay Mihayilovski'nin «modern bilim ve modern ahlâksal fikirler» konusundaki ölçütünden hangi noktada ayrılmaktadır? Bay Mihayilovski, toplumsal bilimlerin yöntemini doğa bilimlerinin yöntemiyle özdeşleştirmeye her zaman şiddetle karşı çıkmıştır, peki öyleyse, Proudhon'un yönteminin «metabolizmanın gerçek yasalarını» incelemek yerine, metabolizmayı «uygunluk» yasalarına uygun

(*) «Das Kapital», Cilt, 1. 2. Baskı, S. 62, Açıklama notu 38. ([122])

(**) Metinde Fransızca'dır. «Ölümsüz adalet» anlamına gelir. — Yayıncı.

olarak değiştirmek isteyen bir kimyacının yöntemi ne kadar saçma olacaksa o kadar saçma olduğunu söyleyen Marks'ın açıklamasına neden itiraz etmemiştir? Marks'ın, toplumsal sürecin bir «doğal tarih süreci» olduğu görüşüne neden itiraz etmemiştir? Bu, literatürden habersiz olmakla açıklanamaz; görüldüğü gibi bunun açıklaması son derece büyük bir kavrayışsızlıkta, ya da anlamak istememekte yatar, Bence Bay Struve literatürümüzde buna işaret eden ilk kişidir - bu onun hesabına büyük bir başarıdır.

Şimdi de, yazarın, marksizm üzerine söylediği şu eleştiri gerektiren sözlerine geçelim. Bay Struve şöyle demektedir: «Kabul etmeliyiz ki, bu öğretinin *saf felsefik bir ispatı* henüz ortaya konulmamış ve dünya tarihi tarafından sunulan muazzam ölçüdeki somut materyalin henüz üstesinden gelmemiştir. Görüldüğü gibi gerekli olan şey gerçekleri yeni teorinin bakış açısıyla yeniden ele almaktır; gerek duyulan şey, bu teorinin gerçekler açısından eleştirilmesidir. Belki o zaman tek yanlılıkların ve pek acele yapılmış genellemelerin çoğu terk edilmiş olacaktır». (S. 46). Yazarın «saf felsefik bir ispat» ile ne kastettiği pek açık değildir. Marks'ın ve Engels'in bakış açısına göre felsefenin ayrı ve bağımsız olarak varolmaya hiç hakkı yoktur ve konusu pozitif bilimin çeşitli dalları arasında dağılmış durumdadır. Böylece insan felsefik ispattan *ya* onun varsayımlarının diğer bilimlerin sağlamca tesbit edilmiş yasalarıyla karşılaştırılmasını [ve bizzat Bay Struve psikolojinin bile sübjektivizmi terketmeye ve materyalizmi benimsemeye zorlayan öneriler sağladığını {sonuçlara yolaçtığını - Alm. metin s. 433 - Yayıncı} kabul etmiştir] *ya da* bu teorinin uygulanmasında kazanılmış tecrübeyi anlayabilir. Bununla ilgili olarak elimizde bizzat Bay Struve'nin şu ifadesi var: «Çok büyük öneme sahip belli sayıda» (buna dikkat edin) «tarihsel gerçeğin son derece bilimsel ve gerçekten *felsefik*» (altını yazar çizmiş) «bir yorumunu sağladığından dolayı, materyalizme her zaman değer verilecektir» (S. 50). Bu sözlerle yazar, materyalizmin toplumbilimdeki tek bilimsel yöntem olduğunu ve dolayısıyla, doğal olarak bu bakış açısından hareketle «gerçeklerin yeniden ele alınması»nın ve özel-

likle de Rus sübjektivistlerinin çarpıtmak için büyük çaba harcadıkları Rusya tarihinin ve bugünkü gerçekliğin olgularını yeniden ele almanın gerektiğini kabul etmektedir. «Tek yanlılığın» ve «çok acele yapılmış genellemelerin» olanaklılığı üzerine söylenmiş son sözlere gelince, biz bu genel ve bu nedenle bulanık ifade üzerinde durmayacağız, fakat doğrudan doğruya «taassuptan etkilenmemiş olan» yazarın yaptığı düzeltmelerden birine, Marks'ın «çok acele yapılmış genellemelerine» döneceğiz.

Söz konusu olan şey devlet'tir. Devleti inkâr ederek «Marks ve taraftarları» «*modern devleti* eleştirmelerinde» «çok ileri gitmiş» ve «tek yanlılığa» düşmüşler. Bay Struve bu {gereğinden fazla} ileri gitmeyi düzelterek şöyle demektedir: «Devlet her şeyden önce *düzenin örgütlenmesidir;* ancak, bu, bazı grupların diğerlerine tabi olmasını ekonomik yapısının belirlediği bir toplumda hakimiyetin» (sınıf hakimiyetinin) «örgütlenmesidir» (S. 53). Yazarın fikrine göre kabile hayatında devlet vardı; ve devlet sınıflar ortadan kaldırıldıktan sonra bile varolacaktır, çünkü devletin belirleyici özelliği zorlayıcı güçtür.

Eğer yazar kendi profesörce bakış açısından Marks'ı eleştirirken bu işi, hem de şaşılacak bir kanıt eksikliğiyle yapıyorsa, buna ancak hayret edilebilir. Her şeyden önce, zorlayıcı gücü devletin ayırdedici özelliği olarak görmesi tamamen yanlıştır: Her insan topluluğunda zorlayıcı bir güç vardır; ve bu zorlayıcı güç kabile sisteminde ve ailede de bulunduğu halde, orada devlet yoktu. Bay Struve'nin, devlet hakkındaki alıntıyı yaptığı eserinde Engels şöyle diyor: «Devletin esas ayırdedici bir özelliği, halk kitlesinden kopuk bir kamu ikdidarıdır» [*Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni,* 2. Baskı, S. 84; Rusça çeviri, s. 109][123] ve bundan hemen önce Naukraria[124] kurumundan sözetmekte ve şöyle demektedir: «Bu {Naukraria kurumu - Yayıncı} kabile sistemini iki yolla zayıflatmıştır: Birincisi, artık silahlı halkın tümüyle hiç de uyum içinde olmayan bir kamu iktidarı» (Rusça'ya yanlış çevrilerek «*gesellschaftliche Kraft* - toplumsal güç» denmiştir, doğrusu «*öffentliche Gewalt* - kamu iktidarıdır») «yaratarak» (Aynı

eser, S. 79; Rusça Çeviri, s. 105).([125]). Demek ki, devletin ayırdedici özelliği, *iktidarı* ellerinde tutan kişilerden oluşan özel bir sınıfın varlığıdır. Açıktır ki, «düzenin örgütlenmesinin» sırayla *bütün* üyeleri tarafından yönetildiği bir topluluk hakkında kimse «devlet» terimini kullanamazdı. Kaldı ki, Bay Struvenin tezleri modern devlet konusunda daha da zayıf kalmaktadır. Onun, «her şeyden önce» (tıpkı böyle!?!) «düzenin bir örgütü» olduğunu söylemek, Marks'ın teorisinin en önemli noktalarından birini anlayamamak demektir. Modern toplumda, iktidarı elinde tutan özel tabaka bürokrasidir. Bu organla, modern toplumda hakim olan burjuva sınıfı arasındaki doğrudan ve yakın bağ hem tarihten (Bürokrasi, feodallere karşı ve genel olarak «eski soyluluk» sisteminin temsilcilerine karşı burjuvazinin ilk politik silahıydı ve bu, soyluluktan gelme toprak sahipleri değil de ayrıcalıkları olmayan tabakaların, «küçük - burjuvazinin» üyeleri olan kişilerin, politik egemenlik arenasına ilk çıkışlarıydı) hem de yalnızca «halkın arasından yükselmiş» burjuvalara açık olan ve bu burjuvaziye binlerce güçlü bağ ile bağlanmış olan bu sınıfın biçimlenme ve oluşma koşullarından görülmektedir(*). Yazarın hatası daha da üzücüdür, çünkü her bürokrasinin tarihi kökeni, çağdaş kaynağı ve amacı bakımından {tanımı bakımından - Alm. Metin, s. 435 - Yayıncı} katıksız ve tamı tamına bir burjuva kurumu olduğunu, ancak küçük - burjuvazinin ideologlarının üreticinin çıkarları açısından başvurabilecekleri bir kurum olduğunu hiç anlamayanlar, tam da yazarın iyi bir düşünceyle savaş ilan ettiği Rus popülistleridir.

Marksizmin ahlâkla olan ilişkisi üzerinde de biraz durmaya

(*) Karşılaştır, Karl Marks. «Fransa'da iç Savaş» S. 23 (Leipzig, 1876) ve «18. Brumaire», S. 45/46 (Hamburg, 1885) ([126]) : Fakat Fransız burjuvazisinin maddi çıkarları tam da o yaygın devlet makinasının sayısız dalları budaklarının (Bürokrasi kastediliyor) korunmasına sıkı sıkıya bağlıdır. C (Fransız burjuvazisi — Yayıncı) burada (Bürokrasi ve devlet aygıtı içinde — Yayıncı) fazla nüfus («surplus population» — İng. Metin, S. 420 — Yayıncı) için görevler bulur ve kâr, faiz, kira ve meslek ademına hizmeti karşılığında ödenenücret (honorarium — İng. Metin, S. 420 — Yayıncı) şeklinde ceplerine koyamadığı şeyleri karşılar.»

değer. Yazar S. 64/65'te Engels'in özgürlükle gerekliliğin ilişkisi konusundaki mükemmel açıklamasını aktarıyor: «Özgürlük zorunluluğun farkına varmaktır».([127]) Kaderciliği benimsemek şöyle dursun, determinizm gerçekte akla uygun eylem için bir temel sağlar. Rus sübjektivistlerinin irade özgürlüğü gibi en basit bir sorunun bile içinden çıkamadıklarını da eklemek gerekir. Bay Mihayilovski çaresizlik içinde determinizmi kaderciliklе karıştırmış ve bir çözüm bulmuştur..., iki sandalye arasında oturmaya çalışırken; yasaların işlerliğini inkâr etmeyi istemeden, irade özgürlüğünün bilinçliliğimizin bir gerçeği olduğunu (aslında Bay Mihayilovski bu fikri Mirtov'dan almıştır) ve bu nedenle bir ahlâk temeli olarak hizmet edebileceğini ileri sürmüştür. Açıktır ki, toplumbilime uygulandıklarında bu fikirler bir ütopyadan, ya da toplumda sürüp gitmekte olan sınıf mücadelesini görmezlikten gelen yavan bir ahlâktan başka bir şey sağlayamazlar. Bu nedenle insan Sombart'ın «bütün marksizmde baştan sona, ahlâkçılığın {Alm. Ethik, İng. ethics, Frn. éhologie} zerresi yoktur» şeklindeki sözünün haklılığını inkar edemez: teorik olarak, marksizm «ahlâksal bakış açısını» «nedensellik ilkesine» bağımlı kılar; pratikte onu sınıf mücadelesine indirger.

Bay Struve materyalizm konusundaki açıklamasını, «bütün popülist tezlerde çok önemli bir rol oynayan iki unsuru» —«aydınları» ve «devleti» (S. 70)— materyalist bakış açısından değerlendirerek tamamlamaktadır. Bu değerlendirme yazarın yukarıda objektivizmi bakımından işaret edilen «tutuculuktan etkilenmemiş oluşunu» bir kez daha yansıtmaktadır. «Eğer... bütün toplumsal guruplar genellikle ancak toplumsal sınıflar oluşturdukları, ya da bu toplumsal sınıflara dayandıkları ölçüde... gerçek bir güç olarak ortaya çıkıyorsa; o zaman, 'sınıfsız aydınların' gerçek bir toplumsal güç olmadıkları açıktır». (S. 70). Hiç kuşkusuz, soyut ve teorik anlamda yazar haklıdır. Denilebilir ki, yazar, popülistlerin ağzından konuşmaktadır. Rusya'yı «farklı yollara» götürmesi gerekenlerin aydınlar olduğunu söylerler, ama herhangi bir sınıf içinde yer almadıkça, aydınların hiç bir şey olmadığını anla-

mazlar. Rusya'nın sınıfsız aydınlarının her zaman için fikirlerinin «ayrılığıyla» göze çarpmalarıyla övünürler —fakat aydınlarının her zaman güçsüz oluşunun nedeni tam da budur. Yazarın eleştirisi, aydınların her şeyi yapabilecek güçte oldukları konusundaki popülist— *fikirle*, «ekonomik süreç içinde aydınların güçsüzlüğü» konusundaki tamamen doğru olan kendi *fikrini* karşılaştırmakla sınırlıdır. Fakat bu karşılaştırmayı yapmak yetmez. Rus toplumunda özel bir gurup olarak Rus «sınıfsız aydınları» hakkında bir karar vermek için —ki bu özel gurup, soylunun nihayet ayrıcalığı olmayan sınıflar tarafından safdışı edildiği bir dönem olan bütün Reform - sonrası dönem için son derece tipiktir ve hiç kuşkusuz, belli bir tarihsel rol oynamıştır ve halâ oynamaktadır— bu «sınıfsız aydınlarımızın» fikirlerini ve bunun da ötesinde programlarını, *Rus toplumunun varolan sınıflarının durumu ve çıkarlarıyla* karşılaştırmamız gerekir. Taraf tuttuğumuzdan kuşku duyması olanağını ortadan kaldırmak için, bu karşılaştırmayı kendimiz yapmayacağız, tersine, yazdığı makale I. Bölümde yorumlanmış olan popüliste değinmekle kendimizi sınırlayacağız. Bu popülistin bütün açıklamalarından Rusya'nın ileri, liberal, «demokrat» aydınlarının burjuva aydınları olduğu yolunda kesin bir sonuç çıkmaktadır. Aydınların «sınıfsız olmaları» fikirlerinin sınıfsal bir kökeni olmasını hiç bir şekilde engellemez. Burjuvazi her zaman ve her yerde toplumsal sınıfları ortadan kaldırmak adına feodalizme karşı çıkmıştır, ve ülkemizde de eski soyluluğa, kast sistemine karşı çıkanlar sınıfsız aydınlardı. Burjuvazi her zaman ve her yerde köhne sınıfsal kısıtlamalara ve diğer Ortaçağ kurumlarına «halkın» tümü adına, içinde sınıf çelişkilerinin henüz gelişmemiş olduğu bir halk adına, karşı çıkmıştı. Ve burjuvazi hem Batı'da hem de Rusya'da haklıydı, çünkü eleştirilen kurumlar gerçekten *herkesi* kısıtlıyordu. Rusya'daki toplumsal kast sistemine tayin edici bir darbe (1861) indirilir indirilmez, «halk» içindeki uzlaşmaz karşıtlık derhal su yüzüne çıktı, ve aynı zamanda bunun sayesinde sınıfsız aydınlar arasında - liberaller ve köylülüğün ideologları olan popülistler (dolaysız üreticilerin ilk Rus ideologları, köylülük arasında

birbirine karşıt sınıfların biçimlendiğini göremediler ve zaten isteselerdi de henüz göremezlerdi) arasındaki uzlaşmaz karşıtlık da ortaya çıktı. Sonraki ekonomik gelişme, Rus toplumu içindeki toplumsal çelişkileri daha açık bir şekilde gün ışığına çıkardı ve köylülüğün köy burjuvazisi ve proletarya olarak bölünmekte olduğu gerçeğini kabul etmeye zorladı. Popülizm marksizmi reddetmiş ve hemen hemen tümüyle küçük - burjuvazinin ideolojisi olmuştur. Bu nedenle, Rus «sınıfsız aydınları» *genel burjuva çıkarları savunduğu ölçüde* «gerçek bir toplumsal güç» oluştururlar(*). Eğer herşeye karşın bu güç savunduğu çıkarlara uygun kurumlar *yaratamamışsa*, eğer «çağdaş Rus kültürünün atmosferini» (Bay V.V.) değiştirememişse, eğer «siyasi mücadele çağında aktif demokratizm» «toplumsal kayıtsızlığa» (Bay V.V., *Nedelya*, 1894, sayı: 47) yolaçmışsa, bunun sebebi yalnızca bizim yerli «sınıfsız aydınlarımızın» hayal aleminde dolaşmalarında yatmaz, fakat ve esas olarak bu aydınların içinden çıktıkları ve güç aldıkları sınıfların konumlarında, ve onların ikili karakterlerinde yatar. Rus «atmosferinin» bu sınıflara bir çok zararlar verdiği, fakat aynı zamanda belli kazançlar da sağladığı inkâr edilemez.

Rusya'da popülistlerin kanısına göre «saf emek düşüncesinin» temsilcisi olmayan sınıfın özellikle büyük bir tarihsel rolü vardır; bu sınıfın «faaliyeti» imrendirici vaatlerle uyutulamaz. Bu yüzden marksistler bu sınıfı kastettiklerinde —marksistler hakkında en akla gelmedik saçmalıkları uydurmakta uzmanlaşmış olan Bay V. V.'nin iddia ettiği gibi— aradaki «demokratik bağı koparmak» şöyle dursun, tersine, kayıtsız bir «toplumun» elinden kaçmasına izin

(*) Popülistlerin isteklerinin büyük çoğunluğunun küçük - burjuva niteliği I. bölümünde belirtilmiştir. Bu niteliğe uymayan istekler («Emeğin toplumsallaştırılması» gibi) bugünkü popülizmde pek önemsiz bir yer tutarlar. Hem **Ruskoye Boğatstvo** (1893, Sayı 11 — 12, Yujakov'un **«Rusya'nın Ekonomik Gelişmesinin Sorunları»** üzerine makalesi), hem de Bay V. V. (**Teorik Ekonomi Üzerine Denemeler**, St. Petersburg, 1895) krediler, toprak mülkiyetinin yaygınlaşması, göçler v.b. gibi köhnemiş ilâçları şiddetle (Bay Yujakof'un sözü) yeren Bay N. —on'u protesto etmektedirler.

verdiği bu «bağa» sarılırlar ve bunun geliştirilmesini, güçlendirilmesini ve hayata daha da yaklaştırılmasını talep ederler.

Bay Struve'nin aydınlar hakkındaki eksik değerlendirmesi, gene kendisinin şu aşağıdaki tezinin pek de başarılı olmayan formülasyonuna bağlıdır. Yazar şöyle diyor: «Eski ekonomik sistemin çözülmesinin kaçınılmaz olduğu ispatlanmalıdır» (S. 71). Birincisi, yazar «eski ekonomik sistemle» neyi kastediyor? Serfliği mi? Fakat bunun çözülmesini ispatlamaya gerek yok. «Halk üretimini mi kastediyor? Fakat bizzat kendisi daha ilerde ve tamamen haklı olarak bu birleştirilmiş kelimelerin «herhangi bir gerçek tarihsel düzenin karşılığı olmadığını» (S. 177) söylemektedir, başka bir ifadeyle, bunun bir efsane olduğunu, çünkü Rusya'da «serfliğin» ortadan kaldırılmasından sonra meta ekonomisinin çok hızlı gelişmeye başladığını söylemektedir. Yazar muhtemelen, kapitalizmin kendini Ortaçağ kurumlarından henüz tamamıyla sıyırmadığı, ticari sermayenin henüz güçlü olduğu ve üreticilerin çoğunluğunun henüz küçük - çaplı üretimle uğraştığı kapitalist gelişme aşamasını kastediyordu. İkincisi, yazarın bu kaçınılmazlığın ölçütü olarak kabul ettiği şey nedir? Belirli sınıfların egemenliği mi? Varolan üretim ilişkileri sisteminin özellikleri mi? Her iki durum da da bu, bu ya da şu (kapitalist) sistemin *varlığını ispat etmeye* indirgenir; *bir gerçeği tespite* indirgenir ve hiçbir durumda bu geleceğe ilişkin gözlemler alemine aktarılmamalıydı. Bu tür gözlemler «anavatan için farklı yollar» arayan popülist bayların tekeline bırakılmamalıydı. Bundan hemen sonraki sayfada bizzat yazar her devletin «belirli toplumsal sınıfların egemenliğinin bir ifadesi» olduğunu ve «devletin yolunu temelden değiştirmesi için çeşitli sınıflar arasında toplumsal gücün yeniden dağıtılmasının zorunlu olduğunu» (S. 72) söylüyor. Bütün bunlar tamamen doğrudur ve büyük bir isabetle popülistleri hedef almaktadır. Demek ki soru farklı bir şekilde ortaya konmalıydı: Rusya'da kapitalist üretim ilişkilerinin («çözülmesinin kaçınılmazlığı» v.b. değil de) *varlığı* ispatlanmalıdır; Rusya'nın verilerinin «meta ekonomisinin kapitalist ekonomi olduğu» yasasını da haklı çıkardığı, yani bizde

de meta ekonomisinin her yerde kapitalist ekonomiye doğru büyüdüğü ispatlanmalıdır; her yerde özünde burjuva olan ilişkilerin hüküm sürdüğü ve üreticinin üretim araçlarından ayrılmasına ve her yerde başkaları hesabına çalışmasına yolaçan şeyin o ünlü popülist «rastlantılar», ya da «siyaset» v.b. değil de, bu sınıfın {burjuvazinin} egemenliği olduğu ispatlanmalıdır.

Böylece Bay Struve'nin kitabının genel nitelikteki birinci kısmının incelenmesini sonuçlandırıyoruz.

EKONOMİK SORUNLARIN POPÜLİSTLER TARAFINDAN VE BAY STRUVE TARAFINDAN ORTAYA KONUŞU

Yazar, toplumbilimle işini bitirdikten sonra, daha «somut ekonomik sorunlara» yönelmektedir (S. 73). Önsözde belirttiği gibi, «genel tezlerden ve tarihin öğrettiklerinden», «insanlığın tecrübesiyle kabul ettirilmiş tartışılmaz öngörülerden» işe başlamanın «doğal ve haklı» olduğunu kabul etmektedir.

Şuna işaret edilmelidir ki, bu yöntem, incelenen kitabın esas eksikliği olarak daha başlangıçta belirtilen aynı soyutluğu taşımaktadır. Şimdi ele alacağımız bölümlerde (üçüncü, dördüncü ve beşinci), bu eksiklik, iki tür arzu edilmeyen sonuca yol açmıştır. Bir yandan yazarın popülistlere karşı öne sürdüğü belli teorik tezleri zayıflatmıştır. Bay Struve *genel olarak* fikir yürütmekte, doğal ekonomiden meta ekonomisine geçişi tasvir etmekte, dünyada çoğunlukla şunların bunların olduğuna işaret etmekte ve birkaç yüzeysel sözle Rusya'yı ele almaya ve ona da «ekonomik hayatın tarihsel gelişmesinin» genel sürecini uygulamaya başlamaktadır. Hiç kuşkusuz, süreci bu şekilde uygulamakta tamamen haklıdır ve yalnızca Rus tarihini değil, bütün tarihi yanlış açıklayan popülizmi eleştirmek için yazarın «tarihsel araştırmaları» kesinlikle gereklidir. Oysa bu tezler daha somut olarak ifade edilmeli ve genel süreci Rusya'ya uygulamanın yanlış olduğunu söyleyen popülistlerin iddialarının karşısına daha kesin bir şekilde çıkarılmalıydı; aynı zamanda popülistlerin Rus gerçekliğini anlayış biçimleri, marksistlerin anlayışıyla, yani marksistlerin *aynı* gerçekliği *farklı* biçimde anlayışlarıyla karşılaştırılmalıydı. Öte yandan, yazarın iddialarının soyut niteliği, kendi tezlerinin eksik kalmasına yolaçmakta ve bu tezlerini öyle bir duruma getirmektedir ki, kendisi sözü edilen sürecin varlığını doğru olarak belirttiği halde, bu süreç devam ederken hangi sınıfların ortaya çıktığını, hangi sınıfların kendilerine tabi olan diğer halk tabakalarını arka plâna iterek bu sürecin etkeni olduklarını incelememektedir; tek kelimeyle,

yazarın objektivizmi, materyalizm düzeyine —bu terimlerin(*) yukarıda değinilen anlamında— varmamaktadır.

Bay Struve'nin eserinin yukarda değinilen bölümlerinin bu değerlendirmesiyle ilgili kanıtları, eserin en önemli tezlerinden bazılarını incelerken ortaya koyacağız.

Yazarın, «Rus tarihinin hemen hemen ta başından beri, dolaysız üreticilerin efendilerine olan (hukukî ve ekonomik) bağımlılıklarının 'halk üretimi' şarkısıyla beraber, çalınan tarihsel müzik olduğu karşımıza çıkmaktacır» (S. 181) yolundaki ifadesi çok doğrudur. Doğal ekonomi döneminde, köylü toprak sahibinin kölesi durumundaydı, kendisi *için değil* de boyar, kilise ya da toprak ağası için çalışıyordu ve Bay Struve, kendine özgü toplumbilimcilerimizin «üretim araçlarının» nasıl «üreticilere ait olduğu» (S. 81) konusundaki masallarının karşısına bu *tarihsel gerçeği* çıkarmakta tamamen haklıdır. Bu masallar, Rus tarihinin, popülistlerin her zaman bol bol kullandıkları küçük - burjuva ütopyasının çıkarları yönünde çarpıtmalarından birini oluştururlar. Gerçekle göz göze gelmekten ve bu baskının gerçek adını belirtmekten korktukları için, tarihe yönelmişlerdir; fakat meseleleri, sanki üreticinin üretim araçlarına sahip olması «geleneksel» bir ilkeymiş, köylü emeğinin «yüzyıllardır var olan temel direği»imiş gibi, bu yüzden köylülüğün bugünkü mülksüzleştirilmesi feodal artık - ürünün yerine burjuva artık - değerin geçirilmesiyle değil ve toplum

---

(*) Objektivizm ve materyalizm arasındaki bu ilişki, ayrıca Marks tarafından **Louis Bonapart'ın 18. Brumaire**'nin önsözünde belirtilmişti. Marks, Proudhon'un da aynı tarihsel olayı Coup detat'ında (Hükümet darbesi adlı eserinde — Yayıncı) yazdığını belirttikten sonra, bu yazarın bakış açısının kendisininkinin nasıl karşıtı olduğu hakkında aşağıdakileri söyler :

«Proudhon, kendi hesabına, [2 Aralık 1851 — Yayıncı] coup d' etet'yı daha önceki bir tarihsel gelişmenin sonucu olarak göstermeye çalışır. Ama, farkına varmadan, onun (Proudhon'un — Yayıncı) hükümet darbesini tarihsel olarak kuruş şekli, kahramanı için bir tarihsel **apologia** (övgü — Yayıncı) durumuna gelir. Böylece, o bizim sözde **objektif** tarihçilerimizin düştüğü hataya düşer. Bunun tam tersine, ben, *Fransa'daki* **sınıf mücadelesinin** gülünç ve vasat bir insanın bir kahraman rolünü oynayacağı koşulları ve ilişkileri nasıl yarattığını gösteriyorum.» (Önsöz) ([125])

sal ekonomimizin kapitalist örgütlenmesiyle değil de, tersine, başarısız siyasetin bir rastlantısıyla ve «ulusun bütün tarihsel hayatının öngördüğü yoldan» geçici bir «sapmayla» açıklanmalıymış gibi tasvir etmişlerdir (Bay Yujakov'tan aktaran P. Struve, S. 15). Ve bunlar köylülüğün feodal tarzdaki sömürülmesinin üretim araçlarının üreticiye ait olmaması bir yana, bizzat üreticilerin «üretim araçlarından» çok az farklı oldukları en vahşi, Asya tipi biçimlerinin son bulduğunu(*) daha henüz çok kısa süre önce görmüş olan bir ülke hakkında bu tür saçma masallar anlatmaktan utanmıyorlardı. Bay Struve, çok iğneleyici bir şekilde, bu «aldatıcı iyimserliğe» karşı, Saltikof'un «halk üretimi» ve serflik arasındaki bağlantı hakkındaki ve «yüzyıllardır süren temel direk» döneminin «aslan payı»nın nasıl yalnızca «laibkomnantsilerin[129]) mirasçılarının ve diğer usaklarının payına» «düştüğü» (S. 83) [buna dikkat edin!] hakkındaki keskin ve sert cevabını çıkarmaktadır.

Ayrıca Bay Struve'nin, Rus gerçekliğinin belirli olgularını kesinlikle ilgilendiren ve özellikle doğru bir düşünce içeren şu sözlerini belirtelim, «Üreticiler yerel, sınırları tam olarak belirlenmiş bir pazar için çalışmaya başladıklarında ve rekâbet, yani pazar için mücadele gelistiğinde, bu koşullar teknik ilerlemeye yol açar... İş bölümü bir kez olanaklı duruma gelirse, mümkün olduğu kadar geniş bir şekilde yürütülmelidir; fakat üretim teknik bakımdan yeniden örgütlenmeden önce, değişimin (pazarlamanın) yeni koşullarının etkisi üreticinin ekonomik bakımdan tüccara(toptan satın alıcıya) bağımlı duruma gelmesi gerçeğinde kendini gösterecektir. Ve toplumsal bakımdan bu nokta tayin edici bir önem taşır. Bu nokta Bay V. V. gibi saf teknik ilerlemenin önemiyle gözleri kamaşmış olan 'gerçek marksistlerimizin' «gözünden kaçmıştır» (S. 98). Toptan satınalıcının ortaya çıkmasının tayin

(*) Bugün bile bunun tümüyle sona erdiği söylenemez. Bir yandan toprakları rehinden kurtarmak için yapılan ödemeler (Ve iyi bilinmelidir ki, bunlar yalnızca toprağın *fiyatını* içermez, fakat aynı zamanda şerflikten kurtulmanın da ücret'dir) vardır; diğer yandan örneğin «toprak dilimlerinin» kullanımı karşılığında köylülerin yaptıkları çalışma vardır. — Ve bunlar doğrudan doğruya feodal üretim biçiminin kalıntılarıdır.

edici önemi konusundaki bu değinme tamamen isabetlidir. Tayin edicidir, çünkü kuşkuya yer vermeden Rusya'da üretimin kapitalist örgütlenmesine sahip olduğumuzu ispatlamaktadır, «meta ekonomisi para ekonomisidir, kapitalist ekonomidir» tezinin Rusya'ya da uygulanabileceğini ispatlamaktadır ve üreticinin sermayeye bağımlılığını yaratmaktadır, ki bu bağımlılıktan tek bir çıkış yolu olabilir, o da üreticinin bağımsız eylemidir. «Kapitalist girişimci tüketiciyle üretici arasına girer girmez —ve bu, üretim geniş kapsamlı ve belirsiz bir pazar için sürdürüldüğünde kaçınılmazdır— kapitalist üretim biçimlerinden biri karşımıza çıkmaktadır» Yazar haklı olarak şunu da eklemektedir: «Eğer *el - zanaatı* üretimi, belirsiz ve uzak bir pazar için çalışan üreticinin *tam ekonomik bağımsızlığı* tattığı bir üretim türü olarak anlaşılıyorsa, bence Rus *gerçekliğinde*, bu gerçek el - zanaatı üretiminin hiç olmadığı görülecektir.» Burada yersiz olan şey yalnızca gelecek zamanlı ifadeyle birlikte «bence» kelimesinin kullanılmasıdır: Büyük çaplı üretimin ev sisteminin ve el - zanaatçılarının toptan - satınalıcılar tarafından tamamen köleleştirilmesinin ağırlıkta oluşu, bizim el - zanaatı sanayilerimiz'in var olan örgütlenmesinin genel olarak yaygın ve egemen *gerçeğidir*. Bu örgütlenme yalnızca kapitalist olmakla kalmayıp, aynı zamanda yazarın isabetle işaret ettiği gibi «kapitalistler için son derece kârlıdır» da, çünkü onlara muazzam kârlar garanti eder, işçi ücretlerini duyulmamış derecede düşük bir düzeye indirir ve işçilerin örgütlenmelerini ve gelişmelerini son derece zorlaştırır (S. 99 - 101). Hiç kuşkusuz, el - zanaatı sanayilerimizde kapitalist sömürünün ağır basmasının uzun süredir bilinen bir gerçek olduğu ortadadır, fakat popülistler bunu hiç utanmadan görmezlikten gelmektedirler. Bundan sözeden dergilerinin ve gazetelerinin hemen hemen her sayısında, hükümetin büyük - çaplı kapitalizmi «yapay» olarak desteklediği [onun bütün «yapaylığı», küçük - çaplı değil, büyük - çaplı, el - zanaatı sanayii düzeyinde değil, fabrika düzeyinde, el - emeğine dayalı değil, makina kullanımına dayalı bir kapitalizm olmasında yatar], fakat «*halk* sanayiinin ihtiyaçları» için hiçbir şey yapmadığı konusunda

yakınmalarla karşılaşırsınız. Burada, küçük *sermaye* için büyük *sermayeye* karşı mücadele eden ve bu «halk» sanayiinde de aynı çıkar çatışmasının hüküm sürdüğü ve bu nedenle çıkar yolun zavallı krediler v.b. olmadığı tartışılmaz gerçeğine inatla gözlerini yuman küçük - burjuvanın dar kafalılığı bütün açıklığıyla kendini göstermektedir. İşletmesine sıkıca bağlanmış olan ve sürekli olarak onu kaybetmekten korkan küçük girişimci, bütün bunları, kor kulacak şeyler olarak, «sanki emek kendi meyvalarıyla bu ücreti yaratmıyormuş gibi, emeğe adil bir ücreti yaratmıyormuş gibi, emeğe adil bir ücret verilmesi için yürütülen bir tür ajitasyon» olarak gördüğüne göre, açıktır ki, emekçi el - zanaatçılarının tek temsilcisi yalnızca, fabrika sanayinin «yapay» ve « seradaymış gibi hissettiren» koşullarında yaşayan üretici olabilir(*).

Bay Struve'nin tarım konusundaki tezi üzerinde de duralım. Demiryolu ulaşımı, bir değişim ekonomisine geçişi zorunlu kılar ve tarımsal üretimi meta üretimi durumuna getirir. Böylece üretimin meta üretimi oluşu, «üretimin ekonomik ve teknik rasyonelliğini» mutlaka gerektirir (S. 110). Yazar, bu tezi, tarımda büyük - çaplı üretimin yararlarının ispatlanmamış olduğunu muzafferce iddia eden popülistlere karşı önemli bir kanıt olarak kullanmakta ve cevabında şöyle demektedir: «Marks'ın öğretisini kendilerine dayanak olarak alanlar, küçük işletmelerin bazı durumlarda büyüklerinden daha fazla ekonomik yarar sağladıkları tarımsal üretimin ekonomik ve teknik özelliklerinin önemini inkâr etmekten kaçınmalıdırlar; halbuki bizzat Marks bu özelliklerin önemini inkâr etmiştir» (S. 111). Çok kapalı bir ifade, yazar hangi özelliklerden sözetmektedir? Neden bunları kesinlikle belirtmiyor? Neden Marks'ın bu konudaki görüşlerini nerede ve nasıl ifade ettiğini ve hangi nedenlerle bu görüşleri düzeltmek gerektiğini belirtmiyor?

Yazar şöyle devam etmektedir: «Küçük - çaplı tarımsal üre-

(*) «Bütün süreç, küçük üretimin (El-zanaatları) bazı bakımlardan «Kapitalizme» yaklaşması ve diğer bakımdan üretim araçlarından ayrılmış ücretli emeğe yaklaşması olgusuyla ifade edilmiştir.» (S. 104)

tim giderek artan şekilde bir meta (üretimi) niteliği kazanmalıdır ve küçük tarımsal işletmeler, eğer bunlar yaşayabilecek *girişimler* olacaksa, ekonomik ve teknik rasyonelliğin genel gereksinmelerini yerine getirmelidirler». (S. 111). «Bu hiç de küçük tarımsal işletmelerin büyükleri tarafından yutulup yutulmamaları sorunu değildir —ekonomik evrimin bu yola dökülecegi pek umulamaz— tersine, sözkonusu olan şey, değişimin etkisiyle ulusal ekonominin {Almanca metinde, «halk ekonomisi» olarak geçmektedir, Cilt I, S. 445 - Yay.} bütününün geçirdiği değişikliktir. Değişim ekonomisinin yukarda belirtilen 'sanayinin yayılması'yla birlikte doğal ekonominin yerine geçmesinin toplumun tüm yapısını tamamıyla değiştirdiği gerçeğini popülistler görmezlikten gelmektedirler. Tarımsal (kırsal) nüfusla tarımsal olmayan (kentsel) nüfus arasındaki eski oran ikincisinin lehine değişmektedir. Ekonomik hayatın yeni koşullarının etkisiyle tarımsal üreticilere ait ekonomi tipi ve düşünce yapısı temelden değişmektedir» (S. 114).

Aktarılan kısım, yazarın Marks hakkında yazdıklarıyla ne anlatmak istediğini göstermekte ve aynı zamanda yukarda, somut sürecin bir tasvirine dayanmayan doğmatik ifade yönteminin yazarın düşüncelerini karanlıkta bıraktığı ve onları tam olarak ifade etmeyi engellediği yolundaki sözlere açıklık kazandırmaktadır. Yazarın, popülistlerin görüşlerinin yanlış olduğu konusundaki tezi tamamen doğru fakat eksiktir, çünkü bu tez, rasyonel olmayan üretim rasyonel olanla yer değiştirdiğinde gelişen uzlaşmaz sınıf çelişkisinin yeni biçimleriyle ilgili açıklamalarla birlikte ortaya konmamıştır. Örneğin yazar, «ekonomik açıdan rasyonel üretimi yapmanın» «olanaklı olan en yüksek kirayı» elde etmek (S. 110) anlamına geldiğine şöyle bir değinmekte, fakat *kiranın tarımsal ekonominin burjuva örgütlenmesini* öngördüğünü, yani birinci olarak tarımsal ekonominin pazara tam olarak bağımlılığını ve ikinci olarak tarımsal ekonomide de kapitalist sanayie özgü olan sınıfların —burjuvazi ve proletaryanın— oluşmasını öngördüğünü eklemeyi unutmaktadır.

Popülistler tarımsal ekonomimizin, kendi iddialarına göre ka-

pitalist olmayan örgütlenmesinden sözettiklerinde, her şeyi yalnızca büyük işletmelerin küçük işletmelerin yerine geçmesine indirgemekte ve böylece sorunu korkunç derecede dar ve yanlış bir biçimde ortaya koymaktadırlar. Bay Struve popülistlere, böyle düşünürseniz, nasıl Batı Avrupa köylü ekonomisi burjuva nitelikteyse, üretimin küçük - çaplı olduğu yerlerde bile burjuva nitelik taşıyabilecek olan (ve bizde gerçekten de böyledir) tarımsal üretimin genel niteliğini görmemiş olursunuz, dediğinde tamamen haklıdır. Küçük - çaplı bağımsız işletmelerin (Rus aydınlarının ifadesi kullanılırsa «halk» işletmelerinin) hangi koşullarda burjuva nitelik kazandıkları iyi bilinmektedir. Bu koşullar, birinci olarak üreticilerin birbirlerinden tecrit edilmiş(*) olmaları nedeniyle bunlar arasında rekabete yolaçan ve kitleleri yıkıma uğratırken bir azınlığı zenginleştiren meta ekonomisinin egemenliğidir; ikinci olarak emek gücünün bir meta durumuna ve üretim araçlarının da sermaye durumuna gelmesi, yani üreticinin üretim araçlarından ayrılması ve sanayinin en önemli dallarının kapitalist örgütlenmesidir. Bu koşullar altında, bağımsız küçük üretici üreticiler kitlesine oranla istisnai biri konum kazanmaktadır —aynı şekilde bizde de *gerçekten bağımsız* çiftçiler, başkaları hesabına çalışan ve «bağımsız» işletme sahibi olmak şöyle dursun, bir hafta yetecek kadar geçinme araçlarına bile sahip olmayan kitleler içinde bir istisna oluşturmaktadırlar. Bağımsız çiftçinin konumu ve çıkarları onu *esas olarak* ücretle geçinen üreticiler kitlesinden ayırmaktadır. Ücretleriyle geçinenler «adil bir ücret» sorununu ortaya sürdükleri halde, —ki bu zorunlu olarak toplumsal ekonominin değiştirilmesi temel sorununu ortaya atmaya yolaçar— üreticiler kitlesi krediler, geliştirilmiş ve daha ucuz araçlar, «pazarlamanın

(*) Bu hiç kuşkusuz bunların **ekonomik bakımdan** tecrit olmalarıyla ilgilidir. Köy topluluğunun **toprak mülkiyeti** bunu hiç de ortadan kaldırmaz. Yeniden verilmiş — toprak edinmelerinin en yüksek derecede «Eşitlikçi» olduğu yerlerde bile köylü kendi toprak parçasında tek başına çalışır; dolayısıyla köylü kendi hesabına çalışan tecrit edilmiş bir üreticidir.

örgütlendirilmesi», «toprak mülkiyetinin genişletilmesi» v.b. gibi tamamen farklı şeylere ilgi duyar.

Büyük işletmelerin küçük işletmeler üzerindeki üstünlüğü yasası yalnızca meta üretimine ait bir yasadır ve dolayısıyla, henüz tam olarak meta üretimi alanına çekilmemiş, pazara bağımlı duruma gelmemiş işletmelere uygulanamaz. İşte bu nedenle, Reform' dan sonra soylulara ait çiftliklerin çökmesi ve özel mülkiyet durumundaki toprakların köylüler tarafından kiralanması, tarımımızın kapitalist evrimi görüşünü inkâr etmektedir şeklindeki düşünce (yeri gelmişken bizzat Bay V. V.'nin de böyle düşündüğünü söyleyelim) yalnızca, buna başvuranların sorunu kesinlikle hiç anlamadıklarını ispatlamaktadır. *Ekip-biçmenin* köylülerin kontrolunda olduğu feodal ilişkilerin yıkımı, doğal olarak toprak - ağaları arasında bir bunalım yaratmıştır. Fakat bu buhranın yalnızca, yarı - feodal emeğin (angarya) köhne biçimlerinin yerini almış olan tarım emekçilerine ve gündelikçilere artan şekilde iş verilmesine yolaçması gerçeğinin dışında, bunun dışında, bizzat köylü işletmesi nitelik bakımından temelden değişmeye başlamıştır: Köylü işletmesi pazar için çalışmaya zorlanmıştır; bu da köylülüğü bir köylü küçük - burjuvazisi ve tarım - proletaryası olarak bölmekte gecikmemiştir. Bu bölünme Rusya'daki kapitalizm sorununu kesin olarak karara bağlamaktadır. Bay Struve bu süreci V. bölüm'de şöyle açıklamaktadır: «Küçük çiftçiler arasında farklılaşma vardır: Bunlar arasında, bir yandan 'ekonomik açıdan güçlü' köylülük» [burjuva - köylülük demeliydi] gelişmekte ve diğer yanda proleter tipte bir köylülük gelişmektedir. Halk üretiminin özellikleri kapitalist özelliklerle tek bir tablo meydana getirmek üzere birleşmektedirler. Bu tablonun üzerinde açıkça okunan şu yazı vardır: İşte kirli köylü(*) geliyor» (s. 117).

Şimdi dikkatler bu yönüne, yani «rasyonel» tarımın burjuva örgütlenmesine yöneltilmeliydi. Belirtilen süreci görmezlikten gel-

(*) Rusya'da köleliğin ortadan kaldırılmasından sonra, yıkıma uğrayan toprak ağalarının sattıkları toprakları alarak zengin olan köylülere soylu toprak ağaları bu adı veriyorlardı — Almanca Yayıncının notu.

mekle köylülüğün ideologları olmaktan çıkıp, küçük - burjuvazinin ideologları durumuna geldikleri popülistlere gösterilmeliydi. Popülistlerin özledikleri «halk üretiminin kalkındırılması» böyle bir köylü ekonomisi örgütlenmesinde ancak küçük - burjuvazinin «kalkınması»» anlamına gelebilir. Buna karşılık, en gelişmiş kapitalist ilişkiler altında yaşayan üreticiye işaret edenler, yalnızca bu üreticinin çıkarlarını değil, aynı zamanda, geniş «proleter» köylü kitlesinin de çıkarlarını doğru bir şekilde ifade etmiş olurlar.

Bay Struve'nin açıklaması tatmin edici değildir, eksiktir ve birçok şeyi dile getirmemektedir; bu yüzden rasyonel tarımı ele aldığında, onun toplumsal ve ekonomik örgütlenmesini tasvir etmemekte ve demiryolu ulaşımının rasyonel olmayan üretim yerine rasyonel üretimi, doğal ekonomi yerine meta üretimini geçirdiğini gösterdiğinde, oluşan yeni uzlaşmaz sınıf karşıtlığının yeni biçimini tasvir etmemektedir.

Sorunları ortaya koymadaki bu aynı eksiklik, incelenen bölümlerdeki tezlerin çoğunda göze çarpmaktadır. Bu konuda birkaç örnek daha verelim: Yazar, meta ekonomisinin ve geniş toplumsal işbölümünün, «özel mülkiyet kurumu, ekonomik özgürlük ilkeleri ve bireysellik duygusu temelinde geliştiğini» söylemektedir (S. 91). Ulusal üretimin ilerlemesini «özel mülkiyet kurumunun toplumdaki egemenlik derecesine» bağlamaktadır. «Belki utanılacak birşeydir, fakat gerçek hayatta cereyan eden şey budur; bunların birarada varolmaları, deneysel olarak, tarihsel olarak tespit edilmiş bir şeydir.» 18. Yüzyılın fikirlerinin ve ilkelerinin böyle hafiflikle ele alındığı günümüzde, —gerçekte o zamanın hatası tekrarlanmaktadır— ekonomik ilerleme ve özel mülkiyet kurumu arasındaki kültürel - tarihsel bağ, ekonomik özgürlüğün ilkeleri ve bireysellik duygusu çok sık unutulmaktadır. Ekonomik ve kültürel bakımdan gelişmemiş bir toplumda söz konusu edilen ilkeler uygulamaya konulmadan, ekonomik ilerlemenin olanaklılığı ancak bu bağ gözardı edildiğinde umulabilir. Biz bu ilkeler için hiç bir özel yakınlık duymuyoruz ve bunların tarihsel bakımdan *geçici* niteliğini çok iyi anlıyoruz, fakat aynı zamanda bunlarda yalnız olumsuz değil, tersine

olumlu da olan muazzam bir kültürel kuvvet de görmemezlik edemiyoruz. Bu unsuru (bu muazzam kültürel kuvveti) ancak kendi varsayımları içinde herhangi bir tarihsel devamlılıkla hiçbir bağı olmadığını sanan idealizm görmeyebilir (S. 91).

Yazar, «tarihsel olarak bir arada var olmalarla» ilgili «objektif» tesbitinde tamamen haklıdır, ne yazık ki tezini eksik ifade etmiştir .İnsanın yazara şöyle diyeceği geliyor: Söyleyeceklerinizin hepsini söyleyin! Bütün bu genel önerileri ve tarihsel değerlendirmeleri Rus tarihimizin belli bir dönemine indirgeyin, bunları öyle bir şekilde formüle edin ki, kavrayışınızın popülistlerin kavrayışından neden ve gerçekte hangi noktada ayrıldığı belli olsun, bunları Rus marksistlerine ölçüt olarak hizmet etmesi gereken gerçeklikle karşılaştırın, bütün bu ilerleme ve kültür örnekleri tarafından gizlenen sınıf çelişkilerini açığa çıkarın (*).

Reform sonrası Rusya'sında kaydedilen «ilerleme» ve «kültür» hiç kuşkusuz «özel mülkiyet kurumu» ile bağlantılıdır. Bu, yalnızca, günlük hayatta «özgür emeğin» ve onun sermayeye satılışının temsil ettiği gibi mahkemelerdeki «eşitlik» türünden bir eşitliği garantileyen yeni bir «çelişkili» uygarlık sürecinin yaratılması sayesinde ilk olarak bütün ayrıntılarıyla ortaya konmakla kalmamış; aynı zamanda hem devlete karşı bütün yükümlülük ve görevlerinden arınmış olan toprak ağalarının, hem de *mülk sahibi* köylüler durumuna gelmiş olan köylülerin mülklerini kapsamıştır; ve hatta «vatandaşların» yerel yönetime (seçme - seçilme) v.b. katılmak biçimindeki politik haklarının temeli durumuna getirilmiştir. «İlerlememiz»le «ekonomik özgürlüğün ilkeleri» arasındaki «bağ» daha da açıktır: II. Bölüm'de popülistimizden işittik ki, bu «özgürlük», Rus toprağının «alçakgönüllü ve sakallı» toplayıcılarını «her küçük polis memuru karşısında saygıyla bo-

---

(*) Contra principia negantem disputari non potest (İlkeleri inkâr eden biriyle tartışılmaz — Yayıncı), yazar popülistlerle olan tartışması konusunda bunları söylemektedir. Bu, sözkonusu olan ilkelerin nasıl formüle edildiğine bağlıdır.— Bu ilkelerin genel tezler ve araştırmalar olarak mı, yoksa Rus tarihinin ve bugünkü Rus gerçeğinin olgularının farklı bir kavranışımı olarak formüle edildiklerine bağlıdır.

yun eğmek» zorunluluğundan kurtarmak demektir. «Bireycelik duygusunun» meta ekonomisinin gelişmesiyle nasıl ortaya çıktığını zaten söylemiş bulunuyoruz. Rusya'daki ilerlemenin bu özelliklerini bir araya toplamakla insan, bundan, ilerleme ve kültürün tepeden tırnağa kadar burjuva olduğundan başka (1870'lerin popülistlerinin de tespit ettiği gibi) bir sonuç çıkaramaz. Bugünkü Rusya Reform'dan önceki Rusya'dan çok daha iyi durumdadır, fakat bütün bu iyileştirme tamamen ve kesinlikle burjuvaziye, onun ajanlarına ve ideologlarına borçlu olunduğu için, üreticiler bundan hiçbir yarar sağlayamamışlardır. Üreticiler açısından bu iyileştirmeler yalnızca artık - ürünün biçiminde bir değişiklik, yalnızca üreticiyi üretim araçlarından ayırmanın daha iyi ve daha eksiksiz yöntemleri anlamına gelmiştir. İşte bu nedenle, popülist baylar Rus kapitalizmine ve burjuvalığına karşı çıkarken, özellikle bunların temsilcileri ve öncüleri olan kimselere başvuruyorlarsa, inanılmaz bir «hafiflik» ve «düşüncesizlik» göstermiş olmaktadırlar. Onlar hakkında yalnızca şu söylenebilir: «Bunlar kimlerin kendilerinden olduğunu anlamamaktadırlar.»

Reform sonrası Rusya'sının ve «toplumunun» bu tasvirini kabul etmek, bugünkü popülistin yapabileceği bir şey olmaktan çıkmıştır. Bu tasriye karşı çıkmak için, popülistin, Reform - sonrası Rusya'sının burjuva niteliğini inkâr etmesi, atası olan 1870'lerin popülistinin doğrulmasına ve «geleceğin güvencelerini» bizzat dolaysız üreticiler arasında aramak için «halk arasına gitmesine» neden olan şeyi inkâr etmesi gerekecektir. Doğal olarak *günümüzün* popülisti belki de yalnızca bunu inkâr etmekle kalmayacak, büyük bir olasılıkla incelenen ilişkide iyiye doğru bir değişikliğin olduğunu ispatlamayı deneyecektir; böyle yapmakla da, bunu henüz farketmemiş olanların tümüne, kesinlikle en sıradan bir *küçük - burjuvadan* başka bir şey olmadığını göstermiş olacaktır.

Okuyucunun da gördüğü gibi, yalnızca Bay Struve'nin tezlerini sonuna kadar ifade etmem ve onları başka bir biçimde formüle etmem gerekmektedir, böylece «onun söylediklerinin başka bir

anlam taşıdığı» ortaya çıkacaktır. Bunun gerekli olup olmadığı sorulabilir. Bu eklemeler ve sonuçlarla bu kadar ayrıntılı olarak uğraşmaya değer mi? Bunlar kendiliklerinden anlaşılmıyorlar mı?

Bence iki nedenden dolayı bunun üzerinde durmaya değer. Birinci olarak, yazarın dar objektivizmi son derece tehlikelidir, çünkü anavatanın izleyeceği yollar ve kaderi konusunda literatürümüzde öylesine kökleşmiş olan profesörce gözlemlerle belli sınıflar tarafından zorlanan gerçek sürecin kesin bir nitelendirilmesi arasındaki ayırım çizgisini unutma noktasına kadar varmaktadır. Bu dar objektivizm, marksizm açısından bu tutarsızlık, Bay Struve'nin kitabının ana kusurudur; ve bunun marksizmden değil de, marksizmin yetersiz bir uygulanmasından kaynaklandığını, yazarın teorisinin ölçütünü gerçeklikten farklı birşey olarak görmesinden ve öğretiden farklı pratik sonuçlar çıkarmasından (bunlar olanaksızdır, tekrar ediyorum, yazarın bütün ana tezlerini sakatlamadıkça, böyle farklı sonuçlar çıkarmak düşünülemez) değil de, tersine, yazarın kendini yalnızca teorinin bir yönüyle, en genel yönüyle sınırlamasından ve onu tam tutarlı olarak uygulamamasından kaynaklandığını göstermek için üzerinde özellikle en ince ayrıntısına kadar durmak zorunlu olacaktır. İkinci olarak, yazarın kendi önsözünde öne sürdüğü şu düşünceyi, popülizmi tek tek sorunlarda eleştirmeden önce «ilkeli bir tartışma» yoluyla «aradaki görüş ayrılığının temellerini ortaya çıkarmanın» (S. VII) zorunlu olduğu konusundaki düşünceyi kabul etmemek elden gelmez. Fakat, yazarın hedefine varamaması gibi bir durumu engellemek için, yazarın tezlerinin hemen hemen tümüne daha somut bir anlam verilmeli ve daha çok genel nitelikteki yorumlarının tümü Rus tarihinin ve bugünkü Rus gerçekliğinin somut sorunlarına uygulanmalıdır. Materyalist bakış açısından «olguları tekrar gözden geçirmek» için, «toplumun» ve «devletin» eylemlerinde varolan ve «aydınların» teorilerinin gerisinde gizlenen sınıf çelişkilerini ortaya çıkarmak için ve son olarak Rusya'daki «halk» üretiminin ayrı ayrı dallarındaki artık-ürüne el koymanın bütün ayrı, sonsuz derecedeki çeşitli biçimleri arasındaki bağı bu

el koymanın «geleceğin güvencelerini» bağrında taşıyan ve «üreticinin» düşüncesini ve tarihsel görevini şimdi ön plâna çıkaran ileri ve en gelişmiş kapitalist biçimlerini tespit etmek için, bütün bu sorunları çözmek için Rus marksistlerinin daha yapacakları çok şey vardır. Dolayısıyla bu sorunları bir çözüme bağlama çabası ne kadar cüretkâr görünürse görünsün, ilerde ayrıntılara inerek yapılan inceleme ne kadar değişiklik ve düzeltme gerektirirse gerektirsin, bütün bunlara karşın, mümkün olduğu kadar genel ve geniş kapsamlı bir tartışma açılması için somut sorunları ortaya çıkarmak her türlü zahmete değer.

Bay Struve'nin sorunları yanlış ortaya koymasına yolaçan dar objektivizmi, List ve onun bir «ulusal üretici güçler konfederasyonu», fabrika sanayiinin gelişmesinin tarım sanayi için önemi, manüfaktör ve tarım devletinin yalnızca tarım devletine karşı üstünlüğü v.b. konusundaki «dikkate değer öğretisi» üzerine fikirlerini aktardığında, doruk noktasına varmaktadır. Yazar, bu «öğretinin» çok «inandırıcı bir şekilde, terimin geniş anlamıyla kapitalizmin tarihsel bakımdan kaçınılmazlığını ve meşruluğunu» (S. 123) ve «zafer kazanan meta üretiminin klütürel - tarihsel gücünü» (S. 124)ifade etiği kanısındadır.

Yazarın bütün belirli ülkelerin, belirli tarihsel dönemlerin ve belirli sınıfların üstündeymiş gibi ileri sürdüğü gözlemlerinin profesörce niteliği, burada özellikle açık olarak kendini göstermektedir. Bu gözlemler, ister salt teorik, isterse salt pratik yönden ele alınırsa alınsın, her iki durumda da, böyle bir değerlendirme aynı derecede doğru olacaktır. Birincisinden {yani teorik yönden - Yay.} başlayalım. Fabrika sanayiinin önemi konusunda soyut, dogmatik tezler ileri sürerek, belli bir ülkede «kapitalizmin tarihsel bakımdan kaçınılmaz ve meşru olduğuna» kim olursa olsun herhangi bir kimseyi «ikna edebileceğine» inanmak tuhaf değil midir? Sorunu, *Ruskoye Bogatstvo*'nun liberal profesörlerinin böylesine sevdikleri bir şekilde ortaya koymak bir hata değil midir? Marksistin görevi her şeyi bunun ne olduğuna, neden böyle olduğuna ve başka türlü olmadığına indirgemek değil midir?

Popülistler bizdeki kapitalizmi yapay bir sera bitkisi olarak kabul ediyorlar, çünkü onunla toplumsal ekonomimizin tüm meta ekonomisi örgütlenmesi arasındaki bağı kavrayamıyorlar ve onun «halk üretimimiz» içindeki köklerini göremiyorlar. Onlara bu bağları ve kökleri gösterin, onlara kapitalizmin en az gelişmiş ve bu yüzden de en kötü biçimiyle «halk üretiminde »egemen olduğunu gösterin, o zaman Rus kapitalizminin «kaçınılmazlığını» ispatlamış olursunuz. Onlara, bu kapitalizmin emek üretkinliğini arttırmak ve emeği toplumsallaştırmak yoluyla her yerde «halk» üretimi içinde ortaya çıkmış olan sınıfsal, toplumsal çelişkiyi geliştirdiğini ve gün ışığına çıkardığını gösterin, o zaman büyük - çaplı Rus kapitalizminin «meşruluğunu» ispatlamış olursunuz. Bu gözlemin ticari politika sorununa sıkı sıkıya bağlı olan pratik yönüne gelince, şu aşağıdakiler belirtilebilir. Serbest ticaret ve proteksiyonizm {yüksek gümrük resimleri koyarak ulusal sanayi koruma sistemi - Yayıncı} sorununun kapitalist bir sorun, burjuva politikasının bir sorunu olduğunu öncelikle ve en kuvvetli biçimde vurguladıkları halde Rus marksistleri, serbest ticaretten yana olmalıdırlar, çünkü proteksiyonizmin, ülkenin ekonomik gelişmesini yavaşlatan ve tüm burjuva sınıfın değil de, yalnızca herşeye gücü yeten bir avuç nüfuzlu kişinin çıkarlarına hizmet eden gerici niteliği Rusya'da çok güçlü bir şekilde görülmektedir, ve çünkü serbest ticaret kapitalizmden kurtuluşun araçlarını yaratan süreci hızlandırmak anlamına gelir.

III. Bölüm'ün son paragrafı (XI.) «kapitalizm» kavramının tahliline ayrılmıştır. Yazar tamamen haklı olarak bu kelimenin «çok keyfi» kullanıldığına işaret etmekte ve bu terimin «çok dar» ve «çok geniş» bir kavranışına ilişkin örnekler getirmekte, fakat bunu tam olarak bütün hatlarıyla açıklayan herhangi bir nitelik belirtmemektedir; yazarın yaptığı tahlile rağmen, «kapitalizm» kavramı tahlil edilmiştir denemez. Oysa bu kavram onu olgulara dayandıran Marks tarafından bilime dahil edildiğinden, böyle bir tahlilin hiç bir özel güçlük çıkarmaması gerektiği düşünülebilir. Fakat Bay Struve burada da kendisine «ortodoksluk» bulaştırmak istemeyecektir. «Bizzat Marks» diyor yazar, «*meta* üretiminin *kapitalist meta* üretimine dönüşmesi sürecini belki de gerçekte olduğundan daha sert ve daha doğrudan ve açık bir şey olarak düşünmüştü.» (S. 127, Dipnot). Belki de. Ama, bu, sermayenin tarihi tarafından desteklenen ve bilime dayandırılan biricik görüş olduğundan ve «belki de» daha az «sert» ve daha az «doğrudan ve açık» başka görüşler tanımadığımızdan, Marks'a başvurmaktayız. Onun öğretisine göre, kapitalizmin en önemli özelliği (1) *genel* üretim biçimi olarak meta üretimidir. Ürün, en çeşitli toplumsal üretim organizmalarında bir meta biçimine bürünür, fakat emek ürününün bu biçimi yalnızca kapitalist üretimde istisnai, tek başına, ya da rastlantısal bir olgu değil de, *genel* bir biçimdir. Kapitalizmin ikinci özelliği (2), yalnızca emek ürününün değil, fakat emeğin kendisinin de, yani insanın emek gücünün de, bir meta biçimine bürünmesidir. Emek gücünün meta biçiminin gelişme derecesi, kapitalizmin gelişme derecesinin bir belirtisidir (*). Bu tanımın yardımıyla, Bay Struve tarafından sunulan ve bu terimin yanlış kavranışları olan örnekler arasından yolumuzu kolaylıkla göreceğiz. Hiç kuşkusuz, Rus sistemini kapitalizmle karşılaştır-

(*) Das Kapital, Cilt II (1885), S. 93. Şu nokta belirtilmelidir ki, kastedilen kısımda Marks kapitalizmin hiç bir tanımını vermemektedir. O, genel olarak tanım'ar vermezdi. O, (Yani Marks — Yayıncı) burada yalnızca metinde söz konusu edilen nokt.aya, yani meta üretimi ve kapitalist üretim arasındaki ilişkiye işaret etmektedir.

mak, ulusal ekonomimizin teknik geriliğine, el - üretiminin egemenliğine v.b. dayanan ve popülistlerin sık sık başvurdukları bir karşılaştırma yapmak, tamamen saçmadır, çünkü kapitalizm teknik gelişmenin düşük olduğu yerde de, yüksek olduğu yerde de vardır; Marks *Kapital*'de sermayenin ilk önce üretimi bulduğu şekliyle egemenliği altına aldığı ve ancak ondan sonra onu teknik bakımdan değiştirdiği noktasını tekrar tekrar vurgulamaktadır. Hiç kuşkusuz, Alman Hausindustrie (*) ve Rusya'daki «büyük - çaplı üretimin ev sistemi» kapitalist tarzda örgütlenmiş sanayilerdir, çünkü bunlarda yalnızca meta üretimi hüküm sürmekle kalmamakta, fakat para sahibi de üreticiler üzerinde egemenlik kurmakta ve artık - değere el koymaktadır. Hiç kuşkusuz Rusya'daki «toprak sahibi» köylülük Batı - Avrupa kapitalizmiyle karşılaştırıldığında. —ki bu popülistlerin çok hoşlandıkları bir şeydir— bu da .yalnızca kapitalizmin ne olduğunun kavranmadığını gösterir. Yazarın tamamen haklı olarak işaret ettiği gibi, «yarı - doğal köylü ekonomisi» (S. 124) Batı'da da bazı yerlerde mevcuttur; fakat bunun böyle olması Batı'da olduğu gibi Rusya'da da ne meta üretiminin egemenliğini, ne de üreticilerin ezici çoğunluğunun sermayeye bağımlı oluşunu ortadan kaldırır: Bu bağımlılık en yüksek noktaya, gelişmesinin doruk noktasına ulaşmadan önce, —Marks'ın yaptığı kesin açıklamaya karşın, popülistler tarafından genellikle gözardı edilen— bir çok aşamalardan geçer. Bu bağımlılık *tüccar* ve *tefeci sermayesiyle* başlar; sonra, önceleri teknik bakımdan tamamen ilkel olan ve eski üretim sistemlerinden hiçbir şekilde farklı olmayan, daha sonra manüfaktürü örgütleyen —ki bu manüfaktür ücretli işçiyle toprak arasındaki bağa dokunmaksızın, henüz halâ el - emeğine ve hakim olan el - zanaatı sanayilerine dayanır— ve gelişmesini büyük - çaplı makinalı sanayiiyle tamamlayan sanayi kapitalizmi durumuna gelir. İşte bu son, en yüksek aşama, kapitalizmin gelişmesinin doruk nok-

(*) Metin Almanca'dır — Ev sanayii, evde yapılan üretim anlamına gelir — Yayıncı.

tasını oluşturur; *yalnızca bu aşama* tamamen mülksüzleştirilmiş, bir kuş kadar özgür olan işçiyi (*) yaratır; *yalnızca bu aşama* (hem maddi hem toplumsal bakımdan) kapitalizmin «birleştirici anlamına» yolaçar, ki popülistler bunu genel olarak kapitalizme bağlamaya alışıktırlar; *yalnızca bu aşama*, kapitalizmi «kendi öz çocuğunun» karşısına çıkarır.

Kitabın dördüncü bölümü olan «Ekonomik İlerleme ve Toplumsal İlerleme» üçüncü bölümün doğrudan bir devamıdır ve kitabın «genel insanlık tecrübesinin» verilerini popülistlerin karşısına çıkaran kısmını kapsamaktadır. Burada, ayrıntılı olarak, ilkin yazarın Marks'ın izleyicileriyle ilgili yanlış görüşü [ya da beceriksizce ifadesi?] üzerinde ve ikinci olarak, popülizmin ekonomik eleştirisinin görevlerini nasıl formüle ettiği üzerinde durmamız gerekmektedir.

Bay Struve, Marks'ın kapitalizmden yeni toplumsal düzene geçişi kapitalizmin ani düşüşü, yıkılışı olarak düşündüğünü söylemektedir. (Yazar, bu görüşün dayanaklarının Marks'ın eserinin «belli bölümlerinde» bulunduğu düşüncesindedir; gerçekteyse bu görüş, Marks'ın *bütün eserlerinde* yer almaktadır.) Marks'ın izleyicileri *reformlar için* savaşmaktadırlar. Marks'ın 1840'larda savunduğu görüşlerde «önemli bir düzetme yapılmıştır»: Kapitalizmi yeni toplumsal düzenden ayıran «uçurumun» yerine «bir dizi geçiş aşamaları» kabul edilmiştir.

Biz hiçbir durumda bunu doğru diye kabul edemeyiz. «Marks'ın izleyicileri» tarafından Marks'ın görüşlerinde, önemli ya da önemsiz hiçbir «düzeltme» (yani: *Richtigstellung* - tashih) yapılmamıştır. Reformlar için yürütülen mücadele hiç de bir düzeltme gerektirmez; uçurum ve ani düşüş öğretisini zerre kadar düzeltmez; çünkü bu mücadele, açık ve kesinlikle kabul edilmiş bir amaçla yürütülmektedir, bu amaç da «düşüşe» ulaşmaktır; ve bunun «bir dizi geçiş aşamaları» —mücadelenin bir döneminden

(*) Popülistler sürekli olarak sorunu, sanki topraktan koparılmış işçi yalnızca makineli sanayiin değil, kapitalizmin gerekli bir koşuluymuş gibi ortaya koymaktadırlar.

diğerine, bir aşamadan bir sonrakine— gerektirdiğini, bizzat Marks, 1840'larda, *Manifesto*'da yeni düzen doğrultusundaki {yeni toplum doğrultusundaki, Alm. metin, S: 456 - Yayıncı} hareketin işçi sınıfı hareketinden (ve dolayısıyla reformlar için mücadeleden) *ayrılamayacağını* söylediğinde, ve gene bizzat Marks, sonuç olarak bir dizi pratik önlem ([1-1]) önerdiğinde, kabul etmişti.

Eğer Bay Struve Marks'ın görüşünün *gelişmesini* belirtmek istemişse, elbette ki haklıdır. Fakat o zaman bu, onun görüşlerinin bir «düzeltmesi» değil, bunun tam tersidir — bu görüşlerin *uygulanması, gerçekleştirilmesidir.*

Yazarın popülizme karşı tavrını da kabul edemeyiz.

Yazar şöyle diyor : «Popülist edebiyatımız ulusal zenginlik ve halkın refahı arasındaki, toplumsal ilerleme ve dağıtımdaki ilerleme arasındaki karşıtlığı kavramıştır.» (S. 131).

Popülizm bu karşıtlığı «kavramış» değildir, fakat Reform-sonrası Rusya'sında, aynı çelişkinin ilerleme, kültür, zenginlik —üreticinin üretim araçlarından koparılması, halkın emeğinin ürününde üreticinin payının azalması, yoksulluğun ve işsizliğin artması— gibi bu karşıtlığın Batı'da da oluşmasına yolaçan şeyler arasında görülmüş olduğunu *tespit etmiştir*, o kadar.

«... İnsancıl niteliği ve halka karşı beslediği sevgi gereği, bu edebiyat, sorunu derhal halkın refahı yararına çözüme kavuşturmuştur; ve halk ekonomisinin bazı biçimleri (köy topluluğu, artel) görünürde ekonomik eşitlik idealini temsil etiği ve böylece halkın refahını garantilediğinden ve artan değişimin etkisiyle üretimdeki ilerleme, bu biçimler için hiçbir şey vaadetmeyip, bunların ekonomik ve psikolojik temellerini ortadan kaldırdığından, popülistler, Batı'nın özel mülkiyet ve ekonomik özgürlük temeline dayanan sınai ilerlemeyle {üretimindeki ilerlemeyle - Alm. metin, S. 457 - Yayıncı} ilgili üzücü deneylerini hatırlatarak, meta üretiminin, yani kapitalizmin karşısına, korunması ve daha da geliştirilmesi için Rus aydınlarının ve Rus halkının mücadele etmesi gereken bir toplumsal ve ekonomik ideal olarak halkın refahını

garantileyen sözde bir 'halk sanayisi' {'halk üretimi' - Alm. metin, S. 457 - Yay.} çıkarmışlardır.»

Bu gözlem, Bay Struve'nin tezindeki noksanlıkları bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır. Popülizm, ulusal zenginlik ve halkın yoksulluğu arasındaki karşıtlığı «kavrayan» ve «Batı'nın deneyi» halkın refahı için «hiçbir şey vaadetmediğinden», «insancıl» bir teori olarak gösterilmektedir. Ve yazar, popülizmin içeriğine karşı değil de, yalnızca popülizmin örtüsü durumunda olan idealist ve üstelik saf hayallere karşı mücadele ettiğini unutarak, sorunu genel olarak popülistlerin benimsediği profesörce tarzda sunmakla, ciddi bir hata işlediğini unutarak, sorunun bu «çözüme kavuşturuluşuna» karşı mücadele etmeye başlamaktadır. Zaten ifade etmiş olduğumuz gibi, popülizmin *içeriği* Rus küçük - üreticisinin bakış açısını ve çıkarlarını yansıtır. Bu teoride ifade edilen «insancıllık ve halk sevgisi», hem «eski soyluluk» sisteminden ve geleneklerinden, hem de büyük sermayenin baskısından dolayı çok acı çekmiş olan küçük - üreticinin zor durumda olmasından kaynaklanmaktadır. Popülizmin, «Batı» ve Batı'nın Rusya'ya olan etkisi karşısındaki tavrı, hiç kuşkusuz, Batı'dan gelen şu ya da bu fikri «kavraması» tarafından değil, tersine, küçük - üreticinin hayat koşulları tarafından belirlenmiştir: O {yani küçük - üretici}, Batı Avrupa tekniğini alan (*) büyük - çaplı kapitalizmin kendisine karşı olduğunu görmüş ve onun tarafından ezildiğinden dolayı, kapitalist politikayı kapitalist ekonomiyle açıklayacağına, kapitalizmi politikayla açıklayan ve büyük - çaplı kapitalizmin Rusya'ya yabancı, dışardan getirtilmiş bir şey olduğunu ileri süren safça teoriler kurmuştur. Tecrit edilmiş, küçük işletmesine bağlı oluşu, küçük - üreticinin, devletin gerçek niteliğini kavramasını engellemiştir; ve bu küçük - üretici, küçük üretimi («halk» üretimini) geliştirmeye yardımcı olsun diye devlete başvurmuştur. Kapitalist Rus toplumuna özgü uzlaşmaz sınıf çelişkilerinin henüz gelişmemiş durumda oluşu, bu küçük - burjuva ideologlarına ait

(*) Karşılaştır, **Otoçestveniye Zapiski**'deki yukarda sözü edilen makale.

teorinin, genel olarak emeğin çıkarlarını temsil ediyormuş gibi ileri sürülmesi sonucunu doğurmuştur.

Popülistlerin sorunu ortaya koyuşlarındaki saçmalığı göstereceğine ve onların sorunu küçük - üreticinin yaşantısının maddi koşullarıyla «çözüme kavuşturmalarını» açıklayacağına, bizzat yazar, sorunu kendisi ortaya koyarken, popülistlerin ekonomik ve toplumsal ilerleme arasında yaptıkları «*seçimi*» hatırlatan bir dogmatizmi açığa vurmaktadır.

«Popülizmin ekonomik ilkelerini eleştirmenin görevi... şu aşağıdakileri... ispat etmektir :

«1. Ekonomik ilerleme, toplumsal ilerleme için zorunlu bir koşuldur: Toplumsal ilerleme, tarihsel olarak ekonomik ilerlemeden doğar ve gelişmenin belirli bir aşamasında bu iki süreç arasında organik bir etkileşme, karşılıklı bir bağımlılık ortaya çıkmalıdır ve gerçekten de çıkar.» (S. 133).

Genel olarak konuşulursa, bu, elbette tam olarak doğru bir ifadedir. Fakat popülizmin ekonomik ilkelerinden çok toplumbilimsel ilkelerini geliştirmenin görevlerine işaret etmektedir: Özünde bu I ve II. bölümlerde ele alınmış olan, toplumun gelişmesinin üretici güçlerin gelişmesi tarafından belirlendiği yolundaki öğretinin farklı bir formülasyonudur. Fakat gene de bu, «popülizmin *ekonomik ilkelerinin*» eleştirisi için yetersizdir. Sorun daha somut olarak formüle edilmeli, genel olarak ilerlemeden, esas olarak kapitalist Rus toplumunun «ilerlemesine» indirgenmeli, popülistlerin tabula rasa, «halk üretimi», Rus kapitalizminin hiçbir temeli olmaması v.b. gibi gülünç masallar anlatmalarına yolaçan *bu* ilerlemenin kavranışındaki yanlışlıklara indirgenmelidir. Ekonomik ve toplumsal ilerleme arasında karşılıklı bir etki ortaya çıkmalıdır, demek yerine, popülistlerin *şu şu* ekonomik köklerini görmedikleri Rusya'daki toplumsal ilerlemenin kesin belirtilerini göstermek (ya da en azından onlara işaret etmek) gerekirdi (*).

(*) Çok ileriye gittiğim iddia edilebilir : Yazar IV. bölümde incelediği genel sorunlardan yavaş yavaş somut sorunlara geçmeyi amaçladığını söylememiş midir? Fakat

«2. Bu nedenle, üretimin örgütlenmesi ve emek üretkenliğinin derecesi sorunu dağıtım sorunundan önce gelir; belirli tarihsel koşullar altında, halkın emeğinin üretkenliği gerek mutlak olarak, gerekse nisbi olarak çok düşükse, üretim etkeninin önde gelen önemi kendini çok keskin olarak hissettirir.»

Yazar burada, Marks'ın dağıtımın ikinci dereceden önemi konusundaki öğretisine dayanmaktadır. IV. Bölümün başına alıntı olarak Marks'ın Gotha Programını ([132]) eleştirisinden bir parça almıştır; Marks burada, ilkel sosyalizmi, dağıtıma dikkate değer bir önem vermeyen, toplumsal düzeni *üretim ilişkilerinin* örgütlenmesi yoluyla açıklayan ve böyle bir örgütlenmenin zaten belli bir dağıtım sistemi içerdiğini kabul eden bilimsel sosyalizmle karşılaştırmaktadır. Yazarın da çok haklı olarak belirttiği gibi, bu fikir, Marks'ın teorisinin başından sonuna kadar vardır ve popülizmin küçük - burjuva içeriğini anlamak için son derece önemlidir. Fakat Bay Struve'nin cümlesinin ikinci kısmı, bu fikre —özellikle «üretim etkeni» gibi belirsiz bir terim kullanması yüzünden— büyük ölçüde gölge düşürmektedir. Bu terimin hangi anlamda anlaşılması gerektiği konusunda biraz karışıklık ortaya çıkabilir. Popülist, küçük - üreticinin bakış açısını benimser; bu küçük - üreticiyse acı çekmesine neden olan dertleri çok yüzeysel olarak açıklamaktadır; örneğin, komşusu olan toptan satın - alıcı «zenginken», kendisi «yoksuldur», «yetkililer» yalnızca büyük sermayeye yardım etmektedirler, v.b.; tek kelimeyle, {küçük - üreticinin} dertleri, dağıtımın belli özellikleri, politikada bazı yanlışlıklar v.b. yüzündendir. Yazar popülistin bakış açısının karşısına hangi bakış açısını çıkarmaktadır? Köylü el - zanaatçısının sefil küçük - işletmesine küçümseyerek tepeden bakan ve kendi sanayisinin yüksek gelişme derecesiyle övünen, halkın emeğinin mutlak ve nisbi olarak düşük üretkenliğini yükseltmekle yerine getir-

---

sorun şudur : Bay Struve'nin eleştirisinin değindiğim bu soyutluğu onun kitabının **tümünün**, IV. bölümün ayırdedici bir özelliğidir. Her şeyden çok düzeltilmesi gereken onun (Bay Struve'nin — Yayıncı) **sorunları ortaya koyuş** biçimidir.

diği «hizmetten» dolayı övünen büyük sermayenin bakış açısını mı? Yoksa, şimdi artık politikaya ve dağıtıma değinmekle yetinmeyecek derecede gelişmiş ilişkiler içinde yaşamını sürdüren ve nedenlerin çok daha derinlerde, (toplumsal) üretimin örgütlenmesinin bütününde, özel mülkiyet temeline dayanan ve pazar tarafından kontrol edilen ve yönlendirilen toplumsal ekonominin sisteminin bütünü içinde yattığını anlamaya başlamakta olan diğer zıt kutuptakinin bakış açısını mı? Pek doğal olarak, özellikle yazarın bazen «üretim etkeni» terimini «ekonomi» terimiyle yanyana kullanması yüzünden (Bkz. S. 171: Popülistler «üretim etkenini, herhangi bir ekonomi sisteminin varlığını inkar edecek derecede görmezlikten gelmektedirler»), ve özellikle «rasyonel olmayan» üretimi «rasyonel» olanla karşılaştırmakla, yazarın bazen küçük - üreticiyle üretim araçlarını tamamen kaybetmiş olan üretici asasındaki ilişkiyi belirsizleştirmesi yüzünden, bu tür bir soru, okuyucunun zihninde de belirebilir. Hiç kuşkusuz, bu, *objektif bakış açısından,* yazarın açıklamasının doğruluğunu hiçbir şekilde azaltmaz ve kapitalist sistemin içinde bulunan uzlaşmaz karşıtlığı kavramış olan herhangi bir kimse için, durumu bu ikinci ilişki açısından göz önüne getirmek kolaydır. Fakat Rusya'nın popülist baylarının bunu kavramadıkları genel olarak bilindiğinden, onlarla olan tartışmalarda daha kesin ve daha tutarlı olmak ve olanaklı olduğu kadar az sayıda genel ve soyut tezler kullanmak tercih edilen birşeydir.

Birinci bölümde somut bir örnekle göstermeye çalıştığımız gibi, popülizm ve marksizm arasındaki fark bütünüyle *Rus kapitalizmini eleştirmelerinin niteliğinde* yatar. Kapitalizmi eleştirmek için, popülist, sömürünün varlığını, sömürüyle politika arasındaki karşılıklı etkileşmeyi v.b. belirtmenin yeterli olduğunu düşünür. Maksist ise, bu sömürü olgularını, üretimdeki belli ilişkilerin bir sistemi olarak, işleyiş ve gelişme yasalarının objektif olarak incelenmesi gereken özel bir sosyo - ekonomik biçimlenme olarak, açıklamanın ve birbirine bağlamanın zorunlu olduğu görüşündedir.

Popülist kapitalizmi eleştirirken, onu kendi idealleri açısından, «modern bilim ve modern ahlâksal fikirler» açısından mahkum etmenin yeterli olduğu düşüncesindedir. Marksist ise, kapitalist toplumda oluşan sınıfları ayrıntılı olarak izlemenin zorunlu olduğunu düşünür; ve ancak belli bir sınıfın bakış açısından yapılan eleştiriyi, «bireyin» ahlâksal açıdan yargılanmasına değil de, gerçek toplumsal sürecin kesin bir formülâsyonuna dayanan eleştiriyi doğru diye kabul eder.

Eğer bunu hareket noktamız olarak alıp popülizmin ekonomik ilkelerini eleştirmenin görevlerini formüle etmeye çalışacak olsaydık, bu görevler aşağı yukarı şu aşağıdaki şekilde ifade edilebilirdi :

Rusya'daki büyük - çaplı kapitalizmle «halk üretimi» arasındaki ilişkinin tamamen gelişmiş ve gelişmemiş bir olgu arasındaki, kapitalist toplumsal biçimlenmenin yüksek bir aşamasıyla düşük bir aşaması (*) arasındaki ilişki olduğu; üreticinin üretim araçlarından ayrılmasının ve üreticinin emeğinin ürününün para sahibi tarafından maledinilmesinin hem fabrikada ve hem de köy topluluğunda politikayla değil, fakat zorunlu olarak meta ekonomisi koşullarında biçimlenen üretim ilişkileriyle, kapitalist toplumа özgü uzlaşmaz karşıtlıkta çıkarlara sahip sınıfların biçimlenmesiyle (**) açıklanması gerektiği; popülistlerin kapitalizme hiç

(*) Ekonomik yönün bir tahlili, doğal olarak, toplumsal, hukuksal, siyasal ve ideolojik üst yapıların bir tahliliyle tamamlanmalıdır. Kapitalizmle «halk üretimi» arasındaki bağlantının kavranamayışı, popülistler arasında şu fikre, yani köylü reformunun, devlet iktidarının, aydınların v.b. nitelik olarak **sınıfsal olmadığı** fikrinin doğmasına yol açtı. Bütün bu olguları sınıf mücadelesine indirgeyen materyalist bir tahlil, bizim reform sonrası Rusya'daki «Toplumsal ilerleme»mizin yalnızca kapitalist «Ekonomik ilerleme» nin bir sonucu olduğunu somut olarak göstermelidir.

(**) Rusya'nın ekonomik gerçeklerinin ve özellikle de popülistlerin çocuksu düşleri için materyal sağladıkları gerçeklerin, yani köylü ve el-zanaatları ekonomisinin «Olgular» tekrar gözden geçirmek», üreticinin ezilmesinin nedeninin dağılımda değil («Mujik yoksuldur, satın - alıcı zengindir») tersine bu üretim ilişkilerinde, bu bugünkü

değinmeden daha yüksek bir düzeye yükseltmek istedikleri gerçeğin (küçük üretimin) kapitalizme özgü olan uzlaşmaz sınıf karşıtlığıyla ve bunlar arasındaki çatışmalarla birlikte zaten kapitalizmi içerdiği —yalnız, bu uzlaşmaz karşıtlık en kötü biçime, üreticinin bağımsız faaliyetini engelleyen bir biçime bürünmüştür—; ve zaten ortaya çıkmış olan toplumsal uzlaşmaz karşıtlıkları görmezlikten gelmek ve «anavatan için farklı yollar» hakkında düşler görmekle, popülistlerin ütopik gericiler durumuna geldikleri, çünkü büyük - çaplı kapitalizmin, Rusya'nın her yerinde var olan bu uzlaşmaz karşıtlıkların içeriğini yalnızca geliştirdiği, temizlediği ve gün ışığına çıkardığı ispatlanmalıdır.

Yazarın Rus kapitalizminin değil de, Batı Avrupa kapitalizminin «kaçınılmazlığını» ve «ilerici niteliğini» ispatlamaya çalıştığı daha ilerdeki açıklaması, popülizmin ekonomik eleştirisinin görevlerinin gereğinden fazla soyut formülasyonuna doğrudan doğruya bağlıdır. Popülist öğretinin ekonomik içeriğine doğrudan doğruya dokunmamasına karşın, bu açıklamanın içinde bir çok ilginç ve öğretici şey vardır. Ara sıra popülist edebiyatta Batı Avrupa'daki işçi hareketine karşı güvensizlik ifade eden sesler duyulmaktadır. Bu, en çarpıcı bir şekilde Bay Mihayilovski ve takımının *(Ruskoye Bogatstvo,* 1893 - 1894) marksistlere karşı yürüttükleri son tartışmalarda ifade edilmişti. Bay Mihayilovski o zaman kapitalizmden henüz hiçbir iyilik görmüş değiliz diye yazıyordu (*). Bu küçük - burjuva görüşlerin saçmalığı, özellikle, en

---

köylü ve el-zanaatları ekonomisinin toplumsal örgütlenmesinde yattığını göstermelidir. Bu, «Halk» üretiminde de, «Üretimin örgütlenmesi sorunun, dağıtım sorununa kıyasla öncelik taşıdığı»nı gösterecektir.

(*) Şunu belirtmeliyiz ki, Bay Mihayilovski Bay Struve'ye cevabında Engels'i modern çağın, bu çağı herhangi bir dönemden daha iyi yapan ve onun oluşum tarihini doğrulayan, egemen olan muazzam gerçeğinin Batı'daki işçi sınıfı hareketi olduğunu söylerken, «Kendini beğenmiş» olmakla suçlamaktadır.

Engels'e yöneltilen bu çirkin suçlama, bugünkü Rus popülizminin değerlendirilmesinde (Gözönüne alınması gereken — Yayıncı) en tipik bir özelliğidir.

Bu baylar «Halkın hakları» üzerine nutuk çekebilirler, «Toplum»umuzla nasıl konuşulacağını ve anavatana yanlış bir yol seçtiği için ona (Topluma — Yayıncı) sitem et-

yeni burjuva edebiyatından alınmış oldukları için, hiçbir durumda, abartılmış olduklarından dolayı suçlanamayacak olan Bay Struve'nin verileriyle son derece güzel bir şekilde ispatlanmaktadır. Yazar tarafından aktarılan alıntılar, Batı'da herkesin, burjuvaların bile kapitalizmin yeni bir sosyo - ekonomik biçimlenmeye dönüşmesinin kaçınılmazlığını kabul ettiğini ortaya koymaktadır.

Emeğin sermaye tarafından {kapitalizm tarafından - Almanca Metin, S. 463 - Yay.} toplumsallaştırılması o kadar ileri gitmiştir ki, burjuva edebiyatı bile, «ulusal ekonominin planlı örgütlenmesinin» zorunluluğunu yüksek sesle ilan etmektedir. Yazar, bunun «zamanın bir belirtisi» olduğunu, kapitalist sistemin tamamen dağılmasının bir belirtisi olduğunu söylerken tamamen haklıdır. Yazar, Rus radikallerinin ta bugüne kadar inkar etmeyi sevdikleri şeyi —yani, işçi sınıfı hareketinin «yalnızca» kültür, ya da diğer siyasi koşullar tarafından değil de kapitalizm tarafından ortaya çıkarılan maddi koşullar tarafından yaratıldığı gerçeğini— kabul etmek zorunda kalan burjuva profesörlerinden ve hatta tutuculardan alınmış son derece ilginç alıntılar aktarmaktadır.

Bütün bu söylenenlerden sonra, yazarın, dağıtımın ancak eğer rasyonel üretim temeline dayanıyorsa ilerleme kaydedebileceği konusundaki tezi üzerinde durmamız pek gerekli değildir. Açıkça, bu tezin anlamı, ancak rasyonel üretim temeline dayanan büyükçaplı kapitalizmin, üreticinin başını kaldırmasına, düşünmesine ve hem kendisi, hem de üretimin geri durumda olması yüzünden aynı türden koşullarda yaşamayanlar hakkında ilgi duymasına olanak sağlayan koşulları yarattığıdır.

Bay Struve'nin kitabında bulunan şu aşağıdaki cümle üzerinde kısaca duralım: «Dağıtımın, ekonomik ilerlemeyi geciktiren son derecede büyük eşitsizliği kapitalizm tarafından yaratılmamıştır: Bu eşitsizlik,» romantiklerin süt ve bal akan zamanlar diye tas-

---

meyi bilirler, «Ya şimdi, ya hiçbir zaman» diye duygulu şarkılar söyleyebilirler ve bu şarkıları «On, yirmi, otuz yıl ve daha fazla» sürdürebilirler, Fakat bunlar, adlarına bu duygulu şarkılar söylenen kişilerin bağımsız eyleminin evrensel önemini kavrama yeteneğinden kesinlikle yoksundurlar.

vir ettikleri devirden «kapitalizme miras kalmıştır» (S. 159). Eğer yazarın bütün söylemek istediği, eşit olmayan dağıtımın kapitalizmden önce bile varolduğuysa, —ki, popülist baylar bunu unutmak eğilimindedirler— bu {söyledikleri} doğrudur. Fakat eğer kapitalizmin bu eşitsizliği artırdığının bir inkarını içeriyorsa, {söyledikleri} doğru değildir.

Serflik koşullarında, mutlak olarak yoksullaştırılmış köylü, ya da evsiz barksız kişiyle banka, demiryolları veya nüfuzlu sanayici arasındaki, Reform - sonrasının kapitalist Rusya'sı tarafından yaratılan o keskin eşitsizlik yoktu, olamazdı da.

Beşinci Bölüm'e geçelim. Yazar burada, «bir ekonomi felsefesi olarak popülizm»in genel bir tanımını vermektedir. Bay Struve'ye göre «popülistler, doğal ekonominin ve ilkel eşitliğin ideologlarıdır»([167]).

Biz bu tanımı kabul edemeyiz. Burada, I. Bölümde ileri sürülen ve popülistlerin küçük - üreticinin ideologları olduklarını ispatlayan görüşleri tekrarlamayacağız. Biz o bölümde, küçük - üreticinin maddi yaşam koşullarının, «patronlar»la «işçiler» arasındaki geçici ve aracı durumunun, tam da nasıl popülistlerin uzlaşmaz sınıf karşıtlıklarını anlamamalarına ve programlarındaki ilerici ve gerici noktaların saçma karışımına yol açtığını göstermiştik.

Burada yalnızca, küçük - üreticinin birinci, yani ilerici yanının, popülizmi Batı Avrupa demokrasisine yaklaştırdığını ve bu nedenle kırk yılı aşkın bir süre önce Fransız tarihindeki olaylarla ilgili olarak verilmiş o parlak demokrasi tanımının ona tam olarak uygulanabileceğini ekleyelim :

«Demokrat, küçük - burjuvaziyi, yani bağrında iki sınıfın çıkarlarının aynı zamanda karşılıklı olarak birbirlerini körelttiği bir *ara sınıfı* temsil ettiği için, kendini genel olarak uzlaşmaz sınıf karşıtlığının üstünde sanır. Demokratlar, karşılarında ayrıcalıklı bir sınıfın bulunduğunu teslim ediyorlar, ama onlar kendileri, ulusun bütün geri kalanlarıyla birlikte, *halkı* oluşturuyorlar. Onların temsil ettikleri şey *halkın haklarıdır;* onları ilgilendiren şey *halkın çıkarlarıdır*. Buna bağlı olarak... farklı sınıfların çıkarlarını ve konumlarını incelemek ihtiyacı duymazlar. Kendi öz olanaklarını da eleştirel bir gözle tartmak ihtiyacını duymazlar...(*).

(*) Rus popülistleri de tıpkı böyledir. Bunlar, Rusya'da üreticiyle aralarında uzlaşmaz karşıtlık bulunan sınıfların varlığını inkâr etmezler; fakat bunlar «Halk»a kıyasla bu «Soyguncuların» önemsiz oldukları iddiasıyla kendilerini avuturlar ve belli bir üreticiler kategorisinin çıkarlarının «Soyguncuların» çıkarlarıyla içiçe girip girmediğini ve böylece üreticilerin bu soyguncular a karşı direnme gücünü zayıflatıp zayıflatmadığını incelemek için bu ayrı ayrı sınıfların konumlarının ve çıkarlarının dikkatli bir araştırmasını yapmayı reddederler.

Eğer uygulamada kendi çıkarlarının ilgi çekici olmadığı ve güçlerinin *güçsüzlük* olduğu ortaya çıkarsa, o zaman kabahat ya *bölünmez halkı* farklı düşman kamplara bölen zararlı safsatacılardadır (*)... ya herşey uygulamadaki bir ayrıntı yüzünden mahvolmuştur, ya da beklenmedik bir rastlantı, bu sefer işi bozmuştur. Hangi durumda olursa olsun, demokrat, en yüz kızartıcı bir yenilgiden, o savaşa girdiği zaman ne kadar masumduysa o kadar lekesiz olarak, kendisi ve partisinin eski görüş açısını bırakması gerektiğinden değil de, tersine, koşulların ona uyacak kadar olgunlaşması gerektiği için, mutlaka kazanacağına duyduğu yeni kazanılmış bir inançla çıkar.» (ihm entgegenzureifen haben. *18. Brumaire*, S. 39).

Yazarın kendisinin aktardığı örnekler, popülistleri doğal ekonominin ve ilkel eşitliğin ideologları olarak göstermenin yanlışlığını ispatlamaktadırlar. Bay Struve, «Bay N.—on'un bugüne kadar Vasilçikof'u liberal bir ekonomist olarak adlandırması, bir *gariplik* olarak belirtilmelidir» (S. 169) demektedir. Eğer bu adlandırmanın *gerçek özünü* incelersek, hiç de garip olmadığını göreceğiz. Vasilçikof'un programında ucuz ve geniş çaplı kredi talebi vardır. Rusya'daki gibi kapitalist bir toplumda, kredinin yalnızca burjuvaziyi güçlendireceğini, yalnızca «kapitalist ilişkilerin gelişmesine ve pekişmesine» (*Taslaklar*, S. 77) yolaçacağını Bay N.—on görmemezlik edemez. Teklif ettiği pratik önlemlerle, Vasilçikof, bütün popülistler gibi, yalnızca küçük - burjuvazinin çıkarlarını temsil etmektedir. Bunun hakkında garip olan tek şey, Bay N.—on'un, *Ruskoye Bogatstvo* yazarlarıyla yanyana otururken, bunların tam da Prens Vasilçikof türünden küçük «liberal ekonomistler» olduklarını «bugüne kadar» farketmemiş oluşudur. Ütopik teoriler, pratikte kendilerini küçük - burjuva ilerlemesiyle

(*) Rus popülistlerine göre, «Karşılıklı toplumsal uyum» ve «Uyumlu çalışma» çiçeklerinin öylesine güzel açtığı topraklarda kapitalizmi ve onun uzlaşmaz sınıf karşıtlıklarını yapay olarak ektikleri için kızılması gereken, o kötü marksistler· (Bay V.V., aktaran Struve, S. 161)

kolayca bağdaştırırlar. Popülizmin bu tasviri, verilmiş - toprakların herkese dağıtımının saçma olduğunu kabul eden ve «çalışan halka ucuz krediler sağlanmasını» tavsiye eden Golovaçov tarafından daha da doğrulanmaktadır. Bu «hayret verici» teoriyi eleştirirken, Bay Struve, teorinin saçmalığına dikkati çekmekte, fakat onun küçük - burjuva içeriğini farketmemiş görünmektedir.

Beşinci bölümden sözederken, biz de Bay Şçerbina'nın «ortalama ihtiyaçlar yasası» üzerinde durmadan edemeyiz. Bu, Bay Struve'nin, VI. Bölüm'de apaçık ortada duran Malthus taraftarlığını değerlendirme bakımından önemlidir. {Sözkonusu} «yasa» şöyledir : Köylüleri, *verilmiş - toprağa göre* sınıflandırdığınızda, köylü ailesi ihtiyaçlarının ortalama büyüklüğünde (yani, çeşitli ihtiyaçlar dolayısıyla yapılan harcamaların ortalama büyüklüğünde) çok küçük bir dalgalanma (guruptan guruba) elde edersiniz; Bay Şçerbina bu harcamayı nüfus başına hesaplamaktadır.

Bay Struve, bu «yasanın», «muazzam derecede önemli» olduğunu memnunlukla vurgulamakta ve çünkü, bu yasa Malthus'un «herkesçe bilinen», «nüfusun yaşama standardı ve çoğalması, ellerinde bulunan geçinme araçları tarafından belirlenir» yolundaki yasasını doğrulamaktadır demektedir.

Bay Struve'nin bu yasadan neden bu kadar memnun olduğunu anlayamıyoruz. İnsanın, Bay Şşerbina'nın hesaplamalarında nasıl olup da bir «yasa» ve üstelik «muazzam derecede önemli» bir yasa görebildiğini anlayamıyoruz. Farklı köylü ailelerinin yaşama tarzlarının çok önemli derecede farklılaşmadığı yerlerde, eğer köylüleri guruplara göre sınıflandırırsak; özellikle eğer, guruplara göre bölmeyi yaparken, buna temel olarak, ailenin yaşama standardının hiç de doğrudan bir göstergesi olmayan (çünkü verilmiş - toprak kiraya verilebilir veya ayrıca ek toprak kiralanabilir) ve ailede eşit sayıda vergilendirilebilen üyesi bulunan hem zengin hem de yoksul köylünün eşit derecede elde edebileceği, verilmiş - toprağın büyüklüğünü alırsak, çok az farklılık gösteren ortalamalar elde edeceğimiz tamamen doğaldır. Bay Şçerbina'nın hesaplamaları onun yalnızca yanlış bir sınıflandırma yön.

temi seçtiğini ispatlamaktadır. Eğer Bay Şçerbina burada bir yasa keşfettiğini düşünüyorsa, bu çok tuhaftır. Burada, sanki insan, toprağın başkasına kiraya verilmesine, «dışarda yapılan işlere», köylünün toprak ağasına ve toptan satın alıcıya olan bağımlılığına hiç aldırmadan «köylünün elindeki geçim araçları» hakkında hüküm verebilirmiş gibi, Malthus yasasının doğrulanmasını bulmak da aynı derecede tuhaftır. Bay Şçerbina'nın bu «yasası» hakkında (Bay Şçerbina'nın bu «yasayı» yorumlama biçimi, yazarın kesinlikle hiçbir şeyi ispat etmeyen kendi ortalama rakamlarına inanılmayacak kadar büyük önem verdiğini göstermektedir) Bay Struve şunları söylemektedir. «Bu durumda 'halk üretimi' yalnızca ücretli emek kullanmadan yapılan üretim anlamına gelir. Üretimin bu şekilde örgütlendiği yerde 'artık - değerin' üreticinin elinde kalacağı kuşku götürmez» (S. 176). Ve yazar bunun, emek üretkenliğinin düşük olduğu yerde, bu tür «halk üretimi» temsilcisinin işçiden daha kötü yaşamasını önlemediğine işaret etmektedir. Yazar Malthus teorisine kapılmış ve bu onu belirtilen tezi yanlış formüle etmeye götürmüştür. Tüccar ve tefeci *sermayesi* her Rus köyünde emeği kendisine bağımlı kılmakta ve —üreticiyi bir ücretli işçiye dönüştürmeden— onu, sanayi sermayesi emekçiden ne kadar koparıp alıyorsa, o kadar çok artık - değerden yoksun bırakmaktadır. Bay Struve, daha yukarıda haklı olarak, üreticiyle tüketicinin arasına *kapitalistin* adım attığı andan itibaren —tamamlanmış malı bağımsız (görünürde bağımsız) üreticiden satın alsa bile, (S. 99 ve dipnot)— kapitalist üretimin ortaya çıktığını ve Rusya'nın «bağımsız» üreticileri arasında bir kapitalist (tüccar, toptan alıcı, kulak v.b.) için çalışmayanları bulmanın hiç de kolay bir iş olmayacağını belirtmişti. Popülistlerin en büyük hatalarından biri, Rus toplumsal ekonomisinin kapitalist örgütlenmesiyle tüccar sermayesinin kırdaki mutlak egemenliği arasındaki çok yakın ve çözülmez bağı görmemeleridir. Bu nedenle yazar, «popülist baylar tarafından kullanıldığı anlamda, 'halk üretimi' kelimelerinin bileşimi herhangi bir gerçek tarihsel düzene uygun düşmemektedir. Bizde Rusya'da 1861'den önce 'halk üre-

timi' feodal düzene sıkı sıkıya bağlıydı ve 1861'den sonra meta ekonomisinde halk üretiminin saflığını bozmaktan başka çaresi olmayan, hızlı bir gelişme olmuştur.» (S. 177) dediğinde tamamen haklıdır. Popülist, üreticinin üretim araçlarına sahip olmasının Rus hayatının yıllardır süregelen temeli olduğunu söylediğinde, yalnızca kendi ütopyasına uydurmak için tarihi çarpıtmaktadır ve bunu da kelime oyunlarıyla yapmaktadır. Serflik koşullarında, toprak ağası, angarya hizmetinde bulunabilmesi *için,* üreticiye üretim araçları sağlardı; verilmiş - toprak bir tür mal cinsinden ücretti, artık - ürüne el koymanın «yıllardır süregelen» aracıydı. Serfliğin ortadan kaldırılması hiç de üreticinin «*kurtulması*» anlamına gelmemiştir; ancak artık - ürünün *biçiminde bir değişme* demektir. Diyelim, İngiltere'de serfliğin yıkılması gerçekten bağımsız ve özgür köylülerin ortaya çıkmalarına yol açarken, bizdeki Reform o «utanç verici» feodal artık - üründen «özgür» burjuva artık - değerine geçişi derhal etkilemiştir.

BÖLÜM IV

BAY STRUVE RUSYA'NIN REFORM - SONRASI EKONOMİSİNİN BAZI ÖZELLİKLERİNİ NASIL AÇIKLIYOR?

Bay Struve'nin kitabının son (altıncı) bölümü en önemli soruna, Rusya'nın ekonomik gelişmesi sorununa ayrılmıştır. Bu bölümün teorik içeriği şu aşağıdaki kısımlara bölünmüştür: 1. Tarımsal Rusya'da nüfus fazlalığı, bunun niteliği ve nedenleri; 2. Köylülüğün farklılaşması, bunun önemi ve nedenleri; 3. Köylülüğü yıkıma uğratmada sanayi kapitalizminin oynadığı rol; 4. Özel tarımsal işletme; bunun gelişmesinin niteliği; ve 5. Rus kapitalizmi için pazarlar sorunu. Bay Struve'nin bu sorunların herbirine yaklaşım çizgisini incelemeye geçmeden önce, Köylü Reformu hakkında ne söylediğini inceleyelim.

Yazar, Reformun «idealist» kavranışına karşı çıkmakta ve daha büyük emek üretkenliğine gerek duyan devlet ihtiyaçlarına, *toprağı rehinden kurtarmaya* ve «aşağıdan gelen» baskıya işaret etmektedir. Ne yazık ki, yazar bu meşru karşı çıkışını sonuna kadar götürmemiştir. Popülistler Reformu «toplum»da «insancıl» ve «kurtarıcı» fikirlerin gelişmesiyle açıklamaktadırlar. Bu, kuşku götürmez bir gerçektir; ama böylece Reformu *açıklamak,* anlamsız tekrarlamalar yapmak ve «kurtuluşu» «kurtarıcı» fikirlere indirgemek anlamına gelir. Materyalist, bu fikirleri uygulamaya koymak için alınan önlemlerin *içeriğinin* özel bir incelenmesini gerekli görür. Tarih hiçbir zaman, sınıfsal bir niteliği olmuş olsa bile, onu desteklemek için ileri sürülmüş büyük kelimeleri ve büyük fikirleri olmayan tek bir önemli «reforma» şahit olmamıştır. Bu köylü Reformu için de aynı derecede doğrudur. Yolaçmış olduğu değişikliklerin gerçek içeriğine dikkat edecek olursak, bunların niteliğinin şöyle olduğunu göreceğiz: Köylülerin bir kısmı topraktan yoksun bırakılmıştır ve —başta gelen şey budur— topraklarının bir kısmını elinde tutan geri kalan köylüler, sanki top-

rak köylülerin üzerinde kesinlikle hiçbir hakları olmayan bir şey miş gibi, toprağı toprak ağalarının *rehininden kurtarmak*, üstelik de yapay olarak yaratılan yüksek bir ücret ödeyerek rehinden kurtarmak zorunda kalmışlardır. Yalnız burada, Rusya'da değil, Batı'da da bu tür Reformlar, «özgürlük» ve «eşitlik» teorileriyle süslenmişlerdir ve Kapital'de özgürlük ve eşitlik fikirlerine temel teşkil eden şeyin meta üretimi olduğu zaten gösterilmiştir. Her neyse, Rusya'da Reformu uygulamaya sokan bürokratik mekanizma ne kadar karmaşık olursa olsun, *görünürde* (*) bizzat burjuvaziden ne kadar uzak olursa olsun, *bu tür* bir reform temelinde yalnızca *burjuva düzeninin* gelişebileceği, kuşku götürmez bir gerçek olarak kalmaktadır. Bay Struve, Rus Köylü Reformuyla Batı Avrupa Reformlarını alışılagelmiş biçimde karşılaştırmanın yanlış olduğunu söylerken, bütünüyle haklıdır: «*(Böylesine genel bir biçimde)* Batı Avrupa'da köylülerin toprak olmadan özgürlüğe kavuşturulduklarını, ya da başka bir deyimle, yasa çıkarma yoluyla topraklarının ellerinden alındığını öne sürmek bütünüyle yanlıştır» (S. 196). «Böylesine genel bir biçimde» kelimelerinin altını çiziyorum, çünkü her nerede bir köylü reformu sonuna kadar götürüldüyse, köylülerin yasa yoluyla topraktan koparılmaları kuşku götürmez bir tarihsel gerçekti; fakat bu genel bir gerçek değildir, çünkü, Batı'da köylülerin bir kısmı feodal bağımlılıktan özgürlüğe kavuşturulunca, toprağı toprak ağalarından *satın alarak rehinden kurtarmışlardır* ve Rusya'da böyle yapmaktadırlar. Ancak burjuvalar *satın alarak rehinden kurtarma* gerçeğini saklamak ve «köylülerin toprak dağıtımıyla birlikte özgürlüğe kavuşturulmalarının(**) Rusya'yı bir tabula rasa {oş bir sayfa - Yay.}

(*) Gerçekte, zaten yukarda belirtildiği gibi, bu mekanizma —hem yapısı, hem de tarihsel kaynağı yüzünden— ancak burjuvaziye hizmet edebilirdi.

(*) Gerçeği konuşmak için biri şunu demeli : Köylülerin bir kısmının, kendi verilmiş topraklarının **bir kısmını normal fiyatının iki katını** ödeyerek, toprak ağalarının rehininden kurtarmalarına izin verin. Hatta bu «izin verin» sözleri bile yararsızdır, çünkü bu tür bir «Toprak edinme»yi reddeden köylü, nahiyedeki idare bürolarında kırbaçlanma tehdidiyle yüzyüze kalmaktadır.

haline getirdiğini» (sözcükler Bay Yakovlev diye birine aittir. Bay Mihayilovski bunları «yürekten kabul etmiştir» — Bkz. Bay Struve'nin eserinin 10. sayfası) ileri sürmek yeteneğine sahiptirler.

I

Bay Struve'nin «tarımsal Rusya'da nüfus fazlalığının niteliği» hakkındaki teorisine geçelim. Bu, Bay Struve'nin Malthusianizm için Marksizm «öğretisinden» ayrıldığı en önemli noktalardan biridir. Bay N.—on ile tartışmada geliştirmiş olduğu görüşlerinin özü, tarımsal Rusya'daki nüfus fazlalığının «kapitalist değil de, güya, doğal ekonomiye uygun düşen basit bir nüfus fazlalığı»(*) olduğudur.

Bay Struve, Bay N.—on'a itirazının «F.A. Lange'ın Marks'ın nüfus fazlalığı teorisine karşı genel itirazına tamamen uyduğunu» söylediğine göre (S. 183, dipnot), önce Lange'ın bu «genel itirazını» ele alıp inceleyeceğiz.

Lange, Marks'ın nüfus yasasını «İşçi Sorunu» adlı eserinin V. Bölümünde ele almaktadır (Rusça çeviri, S. 142 - 178). Marks'ın, «gerçekte, her özel tarihsel üretim tarzının yalnızca kendi sınırları içerisinde tarihsel olarak geçerli olan kendi özel nüfus yasaları vardır. Soyut bir nüfus yasası, ancak bitkiler ve hayvanlar için mevcuttur»[134] yolundaki ana teziyle işe başlamaktadır. Lange'ın yaptığı yorum şöyledir :

«İlk olarak, kesin konuşmak gerekirse, ne bitkiler, ne de hayvanlar için hiçbir soyut nüfus yasasının olmadığını belirtmemize izin verilmesini rica ederiz; çünkü soyutlama, bütününde, yalnızca, genelin birbirine benzer bir dizi olgu arasından kavranmasıdır.» (S. 143), ve Lange, Marks'a soyutlamanın ne olduğunu ayrıntılarıyla açıklamaktadır. Görüldüğü gibi Lange, Marks'ın açık-

(*) Bu formülasyon Bay Struve'nin **Sozialpolitisches Centralblatt** (2 Ekim 1893, Sayı : 1)'deki makalesinde bulunmaktadır. Bu görüşü «Malthus'çu» olarak görmediğini de eklemektedir.

lamasının anlamını hiç anlamamıştır. Bu açıdan Marks, insanı, toplumsal üretim sistemi ve bundan dolayı da dağıtım sistemi tarafından belirlenen, tarihsel olarak birbirini izleyen *çeşitli türde toplumsal organizmalarda* yaşadığı için, bitkiler ve hayvanlarla karşılaştırmaktadır. İnsanın üreme koşulları doğrudan doğruya farklı toplumsal organizmaların yapısına bağlıdır; işte bu yüzden nüfus yasası bu türden her organizma için «soyut olarak» değil de, ayrı olarak ve toplumsal yapının tarihsel olarak farklı biçimlerini gözönüne almadan incelenmelidir. Lange'ın, soyutlama, genelin *birbirine benzer* bir dizi olgu arasından kavranmasıdır yolundaki açıklaması doğrudan doğruya yazarın karşısına çıkmaktadır: Yalnızca hayvanların ve bitkilerin varlık koşulları benzer kabul edilebilir, fakat bu insan için böyle değildir, çünkü bildiğimiz gibi insan, örgütsel bakımdan farklı tipte toplumsal birliklerde yaşamıştır.

Marks'ın kapitalist bir ülkedeki nisbi nüfus fazlalığı teorisini açıkladıktan sonra, Lange şöyle devam eder : «Elbetteki ilk bakışta bu teori, organik doğayı ta başından sonuna kadar katedip insana kadar uzanan bağı koparan ve emek sorununun temellerini —sanki insan ırkının varlığı, üremesi ve mükemmelleşmesi konusundaki genel araştırmalar amacımız bakımından, yani emek sorununun kavranışı bakımından tamamen yüzeyselmiş gibi— açıklayan bir teori gibi görünebilir» (S. 154) (*).

Organik doğayı ta başından sonuna kadar katedip insana kadar uzanan bağ, Marks'ın teorisi tarafından hiç de koparılmamakta; bu teori yalnızca «emek sorununun» —bu şekliyle yalnızca kapitalist toplumda varolduğu için— insan üremesi konusundaki «genel araştırmalar» temelinde değil, tersine kapitalist ilişkilerin yasaları konusundaki özel araştırmalar temelinde çözüm-

(*) Öyleyse bu «Genel araştırmalar» neyi kapsayabilir? Eğer bunlar insan toplumunun özel ekonomik biçimlerini görmezlikten gelirlerse dar görüşlülüklerden başka bir şey olmayacaklardır. Ve eğer bunlar birkaç biçimi kapsayacaklarsa, açıktır ki, bunlardan önce, her ayrı biçimin özel araştırmaları yapılmalıdır.

lenmesini istemektedir. Oysa Lange başka türlü düşünmektedir: «Gerçekte böyle değildir» diyor. «Her şeyden önce şu açıktır ki, fabrika çalışması daha başından itibaren *sefalet* getirir» (S. 154) Ve Lange zaten apaçık olan ve bizi bir milim bile ileriye götürmeyen bu tezi ispatlamak için birbuçuk sayfa ayırmaktadır. İlk olarak, biliyoruz ki, yoksulluk, bizzat kapitalizm tarafından yaratılmıştır, kapitalizmin gelişmesindeki üretimin fabrika üretimi biçimine bürünmesinden önce gelen bir aşamasında, makinaların nüfus fazlası yarattığı dönemden önce yaratılmıştır; ikinci olarak, kapitalizmden önce gelen toplumsal yapı biçimi —feodal düzen, serflik düzeni— kapitalizme miras olarak aktardığı, kendine özgü bir sefalet yaratmıştır.

«Fakat ilk patron, böylesine güçlü bir yardımcıyla [yani sefaletle bile] çok sayıda işçiyi yeni çalışma türüne çekmeyi ancak ender durumlarda başarmıştır. Genellikle olupbitenler şunlardır: Patron, fabrika sanayiinin çoktan yerleşmiş olduğu bir bölgeden beraberinde bir gurup işçi getirir, bunlara bu sırada işsiz olan az sayıda topraksız köylüyü(*) ekler, ve fabrikanın varolan işçi kadrosunun daha da artırılması *yeni yetişen gençlerle* sağlanır» (S. 156). Bu üç kelimeyi italik yazan Lange'dir. Görüldüğü kadarıyla, «varlık, üreme ve insan ırkının mükemmeleşmesi... konusundaki genel araştırmalar, tam da fabrikatörün yeni işçileri eli-ayağı tutmayan ihtiyarlar arasından değil de, yeni yetişen gençler arasından topladığı varsayımında ifadelerini bulmuşlardır. Bu iyi Lange bu «genel araştırmalar» üzerine tam bir sayfa (S. 157) daha yer ayırmakta ve okuyucuya, ana - babaların çocuklarının geçimini güvence altına almaya çalıştıklarını, işsiz güçsüz ahlâkçıların, içinde doğdukları koşullardan kurtulmaya çalışanları yermekte haksız olduklarını ve çocuklara kendi geçim-

(*) Peki ama bu «Topraksız köylüler» nereden gelmişlerdir? Lange bunların feodal düzenin kalıntıları değil, yada sermayenin egemenliğinin ürünü değil, fakat «Çocuk sayısını gönüllü olarak sınırlama eğilimi halkın gelenekleri arasına yerleşmemiştir» (S 157) diye ifade ettiği gerçeğin sonuçları olduğunu düşünmektedir.

lerini sağlama olanağı vermek için çahşmanın tamamen doğal olduğunu anlatmaktadır. Ancak alfabede işe yarayabilecek olan bütün bu gözlemler üzerinde durduktan sonra, sorunun özüne geliyoruz:

«Bütün toprağın küçük ve büyük mülk sahiplerine ait olduğu bir tarım ülkesinde, eğer gönüllü doğum kontrolü eğilimi gelenek haline gelmemişse, eldeki toprağın ürünleriyle yaşamak isteyen işçi ve tüketicilerin sayısında zorunlu olarak sürekli bir artış meydana gelir» (S. 157 - 158). Tamamen Malthus'çu olan bu tez Lange tarafından hiçbir kanıt verilmeden ileri sürülmektedir. O bunu sürekli tekrarlamakta ve şöyle demektedir: «Durum ne olursa olsun, böyle bir ülkede nüfus mutlak olarak alındığında çok az bile olsa, genellikle nisbi bir nüfus fazlalığının belirtileri vardır» ve daha ilerde: «Pazarda emek arzı sürekli olarak fazladır, oysa emeğe olan talep önemsizdir.» (S. 158), fakat bütün bu iddiaları için hiçbir kanıt getirmemektedir. «İşçi sayısında bir fazlalığın» gerçekten «zorunlu» olduğu da nereden çıkmaktadır? Bu fazlalıkla, gönüllü doğum kontrolünün gelenek haline gelme eğilimi olmadığı gerçeği arasındaki ilişki de nereden çıkmaktadır? «Halkın gelenekleri» konusunda fikir yürütmeden önce, bu halkın içinde yaşadığı üretim ilişkilerine bir göz atmak gerekmez miydi? Örneğin, Lange'ın sözünü ettiği küçük ve büyük mülk sahiplerinin maddi servetlerin üretiminde birbirlerine nasıl bağlı olduklarını gözümüzün önüne getirelim: Küçük mülk sahipleri, geçimlerini sağlayabilmek için, büyük toprak sahiplerinden toprak payları alırlar ve buna karşılık, büyük toprak sahipleri hesabına angarya çalışarak, onların tarlalarını ekip - biçerler. Sonra da, bu ilişkilerin yıkıldığını, insancıl fikirlerin büyük mülk sahiplerinin kafasını «köylülerini toprakla birlikte serbest bırakacak» kadar döndürdüğünü, yani, köylülere ait verilmiş - toprakların yaklaşık % 20'sini onlardan kestiklerini ve geri kalan % 80 için iki kat daha yüksek bir fiyat ödemeye mecbur bıraktıklarını düşünelim. Hiç kuşkusuz, «proleterya ülserine» karşı bu tür bir güvenceye sahip olan köylüler, halâ büyük mülk sahibi hesabına çalışmak zorundadırlar;

oysa artık eskiden olduğu gibi feodal kâhyanın emriyle değil, özgür sözleşme temelinde çalıştıkları, artık birbirlerine bağlı olarak değil, her biri daha çok kendi hesabına çalıştığı için, iş konusunda birbirleriyle kavga edeceklerdir. İş konusunda birbirleriyle kavga ettikleri bu koşullarda, bazı köylüler kaçınılmaz olarak safdışı edileceklerdir: Toprak payları küçüldüğü ve ödemeleri arttığı için köylüler, toprak ağası karşısında daha zayıf duruma düştüğü için köylüler, toprak ağası karşısında daha zayıf duruma düşmüşlerdir, böylece köylüler arasındaki rekabet artık - ürün oranını artırmakta ve, toprak ağası ise daha az sayıda köylüyle işlerini yürütebilmektedir. Gönüllü doğum kontrolü eğiliminin, gelenek haline gelmesi ne kadar artarsa artsın, bir «nüfus fazlalığı» oluşması gene de kaçınılmazdır. Lange'ın sosyo - ekonomik ilişkileri görmezlikten gelen akıl yürütme çizgisi, yalnızca kullandığı yöntemlerin faydasızlığını açıkça ispatlamaya yaramaktadır. Bu tür akıl yürütmelerin dışında Lange'ın bize verdiği yeni bir şey yoktur. Hangi tarihin, hangi toplumsal üretim biçiminin ana-babalarda çocuklarını köleleştirici işe koymadaki bu «yatkınlığı» yarattığını incelemeden, Lange, fabrikatörlerin sanayii {Alm. metin. S. 474'de -üretimi- denmektedir - Yay.} seve seve kırın derinliklerine aktardıklarını, çünkü orada «*her iş için gerekli miktarda çocuk emeğinin her zaman el altında hazır bulunduğunu*» (S. 161) söylemektedir. Kullandığı yöntemler aşağıdaki düşüncelerinde en açık biçimde görülmektedir: Makinalı sanayiinin, sermayenin kadın ve çocuk emeğini satın almasına olanak sağlamakla, işçiyi bir «köle tüccarı» yaptığını söyleyen Marks'tan alıntı yapmaktadır.

Lange zafer kazanmış bir tavırla; «işte onun varmak istediği şey budur!» diye haykırmaktadır. «Fakat, sefalet yüzünden işgücünü satmaya mecbur kalan işçinin, —bir yandan sefalet, diğer yandan kötü yola teşvik {*temptation* - baştan çıkarma, cazibe v.b. anlamına gelir - Yay.} tarafından bu adımı atmaya zorlanmamış olsa,— kendi karısını ve çocuklarını böylesine kolayca satacağı beklenebilir mi?» (S. 163). {Bakınız: s. 485 teki dipnot} (*)

Bu iyi Lange, gayretini, Marks'a karşı işçiyi koruma nokta-

sına kadar vardırmakla; işçinin «sefalet yüzünden itildiğini» Marks'a ispat etmeye çalışmaktadır.

«Hem sonra hiç durmadan artan bu sefalet, aslında hayatta kalmak için yürütülen mücadelenin değişime uğraması değil de nedir?» (S. 163).

«İnsan soyunun varlığı, üremesi ve mükemmelleşmesi konusunda yapılan genel araştırmalar»m hangi yeni buluşlara yol açtığı burada görülüyor! Bize sefaletin, hayatta kalmak için girişilen mücadelenin değişmiş bir şekli olduğu söylendiğinde, «sefaletin» nedenleri, siyasi - ekonomik içeriği ve gelişme süreci hakkında hiçbir şey öğreniyor muyuz? Böyle birşey, işçiyle kapitalist arasındaki ilişki, toprak sahibiyle fabrikatör ve toprak kölesi köylü arasındaki ilişki vb. vb. konusunda da söylenebilir. Lange'ın Marks'ı düzeltme denemesi, bize böyle anlamsız bayağılıklardan ya da saflıklardan başka birşey vermemektedir. Şimdi Lange'ın izleyicisi olan Bay Struve'nin, tarımsal Rusya'da nüfus fazlalığı sorunu gibi böylè somut bir sorunu tartışırken, {Lange'a ait} bu düzeltmeyi desteklemek için neler getirdiğini görelim.

Bay Struve, meta üretimi iç pazarın kapasitesini artırır diye başlamaktadır. «Değişim, yalnızca üretimin teknik ve ekonomik bakımdan tamamen yeniden örgütlenmesiyle böyle bir etkide bulunmakla kalmaz, fakat aynı zamanda üretim tekniğinin eski düzeyde kaldığı ve doğal ekonominin, nüfusun genel ekonomisindeki eğemen rolünü koruduğu durumlarda da böyle bulunur. Ancak

---

{Okurun dikkatine : Önsözde de işaret ettiğimiz gibi, İngilizce, Almanca ve Fransızca metinler arasında var olan farklılıklara bir örnek olması bakımından, yukarda İngilizce metinden yapılan çevirinin Almanca metinden yapılan çevirisini de aşağıya aktarıyoruz. - Yayıncı.}

«Fakat, sefalet yüzünden kendi iş gücünü kapitalizme satan işçinin, eğer bu adımı atmaya bir yandan sefalet ve öte yandan işin cazibesi tarafından itilmemiş olsa, karısı ve çocuğu için dahi bu kadar kolaylıkla köle tüccarı durumuna geleceği düşünülebilir mi?» (S. 163).

bu durumda, kısa bir canlanmadan sonra, kaçınılmaz olarak bir 'nüfus fazlalığı' ortaya çıkar; burada suçlanacak olan meta ekonomisiyse, bu yalnızca: 1. *uyarıcı* olması, ve 2. karıştırıcı etken olması nedeniyledir» (S. 182). Meta ekonomisi olmadan da nüfus fazlalığı ortaya çıkardı, çünkü o kapitalist olmayan bir niteliğe sahiptir.

Yazarın ileriye sürdüğü tezler işte bunlardır. İnsan daha ilk başlangıçta, bu tezlerin aynen Lange'ın tezleri gibi bir nedene dayandırılmamalarından dolayı şaşırmaktadır: Doğal ekonomi koşullarında nüfus fazlalığının kaçınılmaz olduğu iddia edilmekte, fakat tam olarak hangi sürecin buna yol açtığı hakkında hiçbir açıklamada bulunulmamaktadır. Şimdi, yazarın görüşlerini doğruladığını kabul ettiği gerçeklere bakalım.

1762 - 1846 yıllarına ait veriler nüfusun genel olarak böyle hızlı artmadığını, yıllık artışın % 1,07 ile % 1,5 arasında olduğunu göstermektedir. Üstelik, Arsenyev'e göre «tahıl üreten» eyaletlerde artış daha hızlı olmuştur. Bay Struve bundan şu sonucu çıkarmaktadır: «Bu gerçek, nüfus artışının doğal verimliliğe doğrudan doğruya bağımlı olduğu halk ekonomisinin ilkel biçimleri için son derece karakteristiktir; denilebilir ki, bu bağımlılık elle tutulabilir bir bağımlılıktır». «Nüfusun artışıyla geçinme araçları arasındaki uygunluk yasası»nın (S. 185) etkisi buymuş. «Toprak ne kadar büyük ve toprağın doğal verimliliği ne kadar fazla olursa, doğal nüfus artışı da o kadar fazla olur» (S. 186). {Bundan} şu aşağıdaki, doğruluğu kesinlikle ispatlanmamış sonuç çıkarılmaktadır: 1790 ve 1846 yılları arasında Avrupa Rusya'sının merkezi eyaletlerinde nüfus artışının en az Vladimir ve Kaluga eyaletlerinde olması gibi tek bir gerçek, nüfus artışının geçinme araçlarıyla uygunluğunu gösteren bütün bir yasaya temel olarak alınmıştır. Acaba «toprakların genişliğine» bakılarak, nüfusun geçinme araçlarıyla uygunluğu hakkında hüküm verilebilir mi? (Bu kadar az veriden genel sonuçlar çıkartılabileceği bir kez kabul edilmiş olsa bile). Ne de olsa, «nüfus», «doğal verimliliğin» ürünlerinden elde etmiş olduğunu kendi kullanımı için ayırmamış, bunları

toprak ağalarıyla, devletle paylaşmıştır. Bugünkü feodal ekonomi sisteminin —kira verme yükümlülüğü ya da angarya, vergi miktarı ve bunların toplama şekli, vb.— değişik tiplerinin, halkın eline geçen «geçinme araçlarının» miktarını, üreticilerin kendi başlarına ve serbestçe kullanamadıkları toprağın genişliğinin etkilediğinden çok daha fazla etkilediği açık değil midir? Fakat yalnız bu da değil. Serflik sisteminde ifadesini bulan toplumsal ilişkilerden bağımsız olarak, halk o zaman da değişme yoluyla birbirine bağlanmıştı. Yazar haklı olarak, «manüfaktür sanayiinin tarımsal ekonomiden ayrılması, yani toplumsal, ulusal iş bölümü Reform öncesi dönemde de vardı» (S. 189) demektedir. Peki, biz bu durumda, neden bataklık üzerinde yaşayan Vladimir'li el - zanaatçısının veya sığır tüccarının, «toprağının bütün doğal verimliliğine» karşın, Tombov'daki basit çiftçiden daha az «geçinme araçlarına» sahip olduğuna inanmak zorunda olalım?

Daha sonra Bay Struve, esaretten kurtulmadan önce, serflik koşullarındaki nüfusun azalması hakkında veriler aktarmaktadır. Onun, görüşlerinden alıntı yaptığı iktisatçılar bunu «refah düzeyinin gerilemesine» (S. 189) bağlamaktadırlar. Yazar bundan şu sonuçları çıkarmaktadır :

«Biz, esaretten kurtulmadan önce {1861 Reformundan önce} serflik koşullarındaki nüfusun sayıca azalması gerçeği üzerinde durduk, çünkü görüşümüze göre bu, Rusya'nın o dönemdeki ekonomik durumuna ışık tutmaktadır. Ülkenin önemli bir kısmına... o zaman varolan teknik - ekonomik ve toplumsal - hukuksal koşullar bakımından en yüksek {maksimum} nüfus yerleşmişti: Koşullar, toplam nüfusun hemen hemen % 40'ı açısından herhangi bir hızlı artış için çok elverişsizdi.» (S. 189). Feodal toplumsal düzen bu geçinme araçlarını bir avuç büyük toprak ağasının elinde topluyor ve çoğalmaları araştırılmakta olan nüfus kitlesinin ellerini boş bırakıyorken, Malthus'un nüfus artışıyla geçinme araçlarının uygunluğu hakkındaki «yasa»sının konuyla ne ilgisi var? Örneğin, yazarın, nüfus artışının ister sanayiinin az gelişmiş olduğu pek verimli olmayan eyaletlerde, ister salt tarımla uğraşan kalabalık

nüfuslu eyaletlerde en az olduğu yolundaki iddiasına herhangi bir değer verilebilir mi? Bay Struve, bunda meta ekonomisi olmadan bile ortaya çıkması gereken ve «doğal ekonomiye uygun düşen», «kapitalist olmayan nüfus fazlalığının» bir belirtisini görmek istemektedir. Fakat, daha fazla olmasa bile aynı haklılıkla bu nüfus fazlalığının feodal ekonomi biçimine uygun düştüğü, nüfusun yavaş artmasının nedeninin herşeyden önce toprak ağalarının işletmelerinde meta üretiminin artmasının yolaçtığı köylü emeğinin artan sömürülmesi olduğu söylenebilir, çünkü bu sırada {toprak ağaları} angaryayı yalnızca kendi ihtiyaçlarını karşılamak için değil, *satış için* tahıl üretmede kullanmaya başlamışlardır. Yazarın verdiği örnekler bizzat yazarı çürütmektedir: Bu örnekler, toplumsal ilişkilerin belli tarihsel sistemleri ve bunların gelişme aşamaları görmezlikten gelindiğinde, nüfus artışı ve geçinme araçlarının uygunluğu hakındaki formüle göre soyut bir nüfus yasası kurmanın olanaksızlığını anlatmaktadırlar.

Reform sonrası döneme geçerek Bay Struve şöyle demektedir : «Nüfusun, serfliğin yıkılışını izleyen tarihinde, kölelikten kurtulmadan önce olduğu gibi aynı temel özelliği görüyoruz. Nüfusun dinamikleri toprak genişliğine ve toprak payına doğrudan bağımlı olarak artar» (S. 198). Bu, köylüleri verilmiş - toprak büyüklüğüne göre guruplayan ve verilmiş - toprağın büyüklüğü ne kadar fazlaysa, nüfustaki artışın da o kadar fazla olacağını gösteren küçük bir tabloyla kanıtlanmaktadır. «*Ve bu* öncelikle bizzat ürtecinin kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yarayan... *doğal* 'kendi ihtiyacını kendi karşılayan' ekonomi *koşullarında başka türlü olamaz*» (S. 199).

Gerçekten de, *eğer bu böyle olsaydı*, eğer toprak payları herşeyden önce üreticinin ihtiyaçlarının doğrudan doğruya giderilmesine hizmet etselerdi, eğer bunlar {toprak payları} bu ihtiyaçları gidermenin biricik kaynağı olsalardı, o zaman, ancak o zaman bu verilerden genel bir nüfus artışı yasası çıkarılabilirdi. Oysa biz, bunun böyle olmadığını biliyoruz. Toprak payları «herşeyden önce» toprak ağalarının ve devletin ihtiyaçlarını karşılamaya yarar:

Eğer bu «ihtiyaçlar» zamanında karşılanmazsa, topraklar sahibinin elinden alınır; köylüler gelirlerini çok aşan ödemeler yapmak zorunda bırakılırlar. Ayrıca bunlar köylülerin tek gelir kaynağı değildir. Yazar, işletmenin verdiği bir açığın, nüfus üzerinde önleyici ve bastırıcı bir şekilde mutlaka yansıyacağını söylemektedir. Bunun da ötesinde, yetişmiş erkek nüfusu uzaklaştırdıkları için dışarda görülen işler, nüfus artışını daha da azaltmaktadır (S. 199). Fakat eğer verilmiş - topraklardaki işletmenin açığı, toprağı kiraya vermek ya da ek bir kazançla kapatılırsa, o zaman köylünün geçinme araçları «enerjik bir çoğalma» için bütünüyle yeterli olabilir. Hiç kuşkusuz, bu koşullar ancak köylülüğün bir azınlığı için bu kadar elverişli olabilir, fakat, köylülük içinde varolan üretim ilişkilerinin hiçbir özel incelemesinin yapılmadığı yerde, bu artışın düzenli olduğunu, ve esas olarak azınlığın refahına bağlı olmadığını gösterecek hiçbir şey yoktur. Son olarak, bizzat yazar doğal ekonomiyi, kendi tezinin denenmesi için bir koşul olarak ileri sürmektedir; oysa, Reform'dan sonra, kendisinin de kabul ettiği gibi, meta ekonomisi şimdiye kadar süregelen hayatın içine geniş ölçüde girmiştir. Yazarın ortaya sürdüğü veriler, *genel bir nüfus artışı yasası oluşturmak* için kesinlikle yetersizdir. Üstelik, bu yasanın, incelenmekte olan toplumdaki üretim araçlarının «öncelikle bizzat üreticinin doğrudan ihtiyaçlarını karşılamaya hizmet ettiğini» varsayan soyut «basitliği», son derecede karmaşık gerçeklerin kesinlikle yanlış ve bütünüyle dayanaksız bir incelemesini vermektedir. Örneğin, kölelikten kurtuluştan sonra —diyor Bay Struve— topraklarını köylülere kiraya vermek toprakağalarının çıkarınaydı. «Böylece, köylülüğün eline geçebilen gıda alanı, yani köylülerin geçinme araçları artmıştı» (S. 200). Kiralanan toprağın bütününü böyle düpedüz «gıda alanı» kategorisine dahil etmek tamamen temelsiz ve yanlıştı. Yazarın kendisi, toprak ağalarının topraklarından elde edilen ürünün aslan payını kendilerine ayırdıklarına işaret etmektedir (S. 200); öyle ki, toprağı böyle kiraya vermenin (örneğin, bir emek - hizmeti karşılığında) kiracıların içinde yaşadıkları koşulları kötüleştirip kötü-

leştirmediği, bunun onlar üzerinde son tahlilde gıda alanının azalmasına yolaçan zorunluluklar yükleyip yüklemediği halâ bir sorudur. Daha ilerde bizzat yazar yalnızca zengin (S. 216) köylülerin toprak kiralayacak durumda olduklarını, çünkü onların elinde kiralamanın, «kendi ihtiyacını kendisi karşılayan» işletmenin güçlenmesinden çok, meta ekonomisinin genişlemesi için bir araç olarak hizmet ettiğini belirtmektedir. Eğer toprak kiralamanın genel olarak «köylülüğün» durumunu iyileştirdiği ispatlanmış olsaydı bile, kendi kelimelerini kullanırsak, toprağın kiralanması yoksul köylüleri yıkıma uğratmışsa, (S. 216), yani bazıları için iyileştirme başkaları için kötüleştirme anlamına gelmişse, bu ispatın ne önemi olabilir? Görüldüğü gibi, toprağın köylülerce kiralanması koşullarında, eski, feodal ve yeni, kapitalist ilişkiler birbiriyle iç içe geçmektedir; yazarın ne birini ne de ötekini hesaba katan soyut akıl yürütmesi bu ilişkilere açıklık kazandırmakta faydalı olacağına, tersine, yalnızca kafa karıştırmaya yaramaktadır.

Yazar, kendi görüşlerini doğruluyor diye kabul ettiği verilere bir yerde daha değinmektedir; yani «*eski toprak kıtlığı* kelimesi, bilimin nüfus fazlalığı diye adlandırdığı şeyi ifade etmek için yalnızca pratik hayatta kullanılan bir terimdir» (S. 186) demesini kastediyorum. Böylece yazar önceden olduğu gibi kendine dayanak olarak bütün popülist literatürümüzü almaktadır; bu popülist literatür köylü toprak paylarının «yetersiz» olduğu gerçeğini kuşku götürmez bir şekilde tespit eden ve şu «basit» tezi —yani nüfusun arttığını, toprak paylarmın bölündüğünü ve doğal olarak köylülerin yıkıma uğramakta olduklarını— ileri sürerek «köylü toprak mülkiyetinin genişletilmesi» yolundaki arzularını binlerce kez «kuvvetlendirmiş» olan bir literatürdür. Oysa, «toprak kıtlığı» konusundaki, bu çok kullanılıp bayağılaşmış popülist tezin hemen hemen hiç bir bilimsel (*) değeri olamaz; olsa olsa ancak anava-

(*) Bu şu anlama gelir : Başlıbaşına «yetersizlik» olgusunu nüfusun artması sonucu bu aynı yetersizliğin daha da vurgulanışı gibi tartışmaya gerek yokken, bu tez, köy-

tanın doğru yol üzerinde acısız bir şekilde ilerlemesini iş edinmiş bir komisyondaki «iyiniyetli konuşmalar»da işe yarayabilir. Bu tezin içinde, ağaçlardan orman görülememekte, görüntünün dış çizgileri yüzünden tablonun temel sosyo - ekonomik geri planı görülememektedir. Bir yanda muazzam bir toprak kitlesinin «eski soyluluk» sisteminin üyelerine ait olması gerçeği, diğer yanda da satın alma yoluyla toprağın elde edilmesi — işte temel geri plan böyledir; bu koşullarda her «toprak mülkiyetinin genişletilmesi» acınacak bir geçici önlem olarak kalacaktır. Gerek popülistlerin toprak kıtlığı konusundaki tezleri, gerekse Malthus «yasaları», varolan somut sosyo - ekonomik ilişkileri görmezlikten gelen soyut «basitlikleri» yüzünden sakattırlar.

Bay Struve'nin iddialarının bu gözden geçirilmesi bizi şu sonuca götürmektedir: Onun, tarımsal Rusya'daki nüfus fazlalığının, çoğalmanın geçinme araçlarıyla bir uyum içinde olmadığıyla açıklanması gerektiği yolundaki tezi, kesinlikle ispatlanmamış bir şeydir. Bay Struve iddialarını şöyle sonuçlandırmaktadır: «Ve böylece, meta - ekonomik {meta ekonomisine özgü - Yay.} etkenlerle ve feodal dönemin toplumsal yapısından miras kalan diğer önemli özelliklerle karmaşıklaşmış olan doğal - ekonomik {doğal ekonomiye özgü - Yay.} nüfus fazlalığının bir tablosuyla karşı karşıya kalmaktayız.» (S. 200). Doğal olarak «doğal» ekonomiden «meta» ekonomisine geçiş aşamasında bulunan bir ülkede her ekonomik olgunun «meta - ekonomik etkenler tarafından karmaşıklaştırılmış doğal - ekonomik bir olgu» olduğu söylenebilir. Bunun tersi de söylenebilir : «Doğal - ekonomik etkenler tarafından karmaşıklaştırılmış meta - ekonomik bir olgu», — oysa bütün bunlar, *varolan sosyo - ekonomik ilişkiler* temelinde *tam olarak nasıl* bir nüfus fazlalığı oluştuğu konusunda bir «tablo» vermek şöyle dursun, en ufak bir fikir bile veremezler. Yazarın Bay Nik-on'a ve onun Rusya'daki kapitalist nüfus fazlalığı teorisine karşı ileri sür-

lülüğün yıkıma uğramasının ve nüfus fazlalığının bir **açıklaması** olarak tamamen gereksizdir. Gerekli olan şey bu olgunun belirtilmesi değil, fakat kaynağının açıklanmasıdır.

düğü nihai sonuç şöyledir: «Köylülerimiz yeterince gıda maddesi üretmiyorlar» (S. 237).

Köylülerin tarımsal üretimi, bugüne kadar, devlet aracılığıyla toprağı rehinden kurtarma ödemeleri alan toprak ağalarının ellerine geçmekte olan ürünler vermeye devam etmektedir; köylü üretimi, sürekli olarak, tüccar {Almanca metinde «ticaret» olarak geçmektedir, S. 481 - Yayıncı.} ve tefeci *sermayesinin*, büyük köylü kitlelerini ürünlerinin önemli bir kısmından yoksun bırakan işlemlerine konu olmaktadır; ve son olarak, bu üretim bizzat «köylülük» içinde öylesine karmaşık bir şekilde dağılmıştır ki, genel ve ortalama kazanç (kiralama) kitle için bir kayıp haline gelmekte ve Bay Struve bütün bu toplumsal ilişkiler ağını, Gordiyom'un düğümü gibi soyut ve tümüyle tepeden inme çözümle bıçakla keser gibi kesmektedir: «Üretim yetersizdir». Fakat hayır, bu teori hiçbir eleştiriye dayanamaz: Bu teorinin yaptığı şey, yalnızca, tam da incelenmesi gereken şeyi, yani tarımsal köylü ekonomisindeki üretim ilişkilerini arap saçına çevirmektir. Malthus teorisi, meseleleri sanki karşımızda Rus köylü ekonomisinin bugünkü örgütlenmesi içinde içiçe geçmiş olan feodal ve burjuva ilişkiler değil de, bir tabula rasa {boş bir sayfa - Yayıncı} varmış gibi ortaya koymaktadır.

Söylemeye gerek yok, Bay Struve'nin görüşlerini yalnızca eleştirmekle yetinemeyiz. Bunun yanında, kendi kendimize şu soruları sormalıyız: Onun hatalarının temeli nedir? Ve birbirleriyle çekişen hasımlardan (Bay Nik-on ve Bay Struve'den) hangisi nüfus fazlalığı konusundaki açıklamasında haklıdır?

Bay Nik-on nüfus fazlalığı konusundaki açıklamasını, işçi kitlelerinin, köylü sanayilerinin kapitalistleşmesi yüzünden «özgürleştirilmiş» olması gerçeğine dayandırmaktadır. Buna bağlı olarak, yalnızca büyük - çaplı fabrika sanayinin büyümesiyle ilgili verileri aktarmakta ve bu arada, toplumsal iş bölümünün güçlendiğini belirten el - zanaatçıları sanayilerindeki büyüme gerçeğini

dikkate almamaktadır(*). Bay Nik-on, tarımsal ekonominin sosyo-ekonomik örgütlenmesinin ve *gelişme derecesinin* tam bir tasvirini vermek için girişimde bile bulunmadan, aynı açıklamayı tarımsal ekonomiye de aktarmaktadır.

Buna cevap olarak Bay Struve, «Marks'ın kastettiği anlamda» kapitalist nüfus fazlalığının, teknik ilerlemeye sıkı sıkıya bağlı olduğunu» (S. 183) belirtmekte, ve Bay Nik-on'la birlikte köylü «ekonomisinin» «tekniğinin» «hemen hemen hiç bir ilerleme kaydetmediğini» (S. 200) kabul ettiği için, tarımsal Rusya'daki nüfus fazlalığının kapitalist nitelikte olduğunu reddetmekte, ve başka açıklamalar aramaktadır.

Bay Struve'nin Bay Nik-on'a verdiği cevapta yaptığı tespit doğrudur. Kapitalist nüfus fazlalığı *sermayenin* üretime egemen olması yüzündendir; sermaye, gerekli (belli miktarda ürünün üretilmesi için gerekli) işçi sayısını azaltarak, bir nüfus fazlası yaratmaktadır. Marks, tarımsal ekonomideki kapitalist nüfus fazlalığından sözederken şunları söylemektedir :

«Kapitalist üretim tarımı eline geçirir geçirmez, ve bunu yaptığı ölçüyle orantılı olarak tarımda kullanılan sermayenin birikimi artarken, tarımda emekçi nüfusa duyulan talep mutlak olarak azalır ve bu geri itme {olayı} tarım dışı sanayilerde olduğu gibi daha büyük bir çekme {olayı} ile telâfi edilemez. Tarımsal nüfusun bir kısmı işte bu yüzden sürekli olarak şehir proleteryasının ya da manüfaktürle uğraşan proleteryanın saflarına geç-

(*) El-zanaatları sanayilerimizin büyüdükleri ve Reformdan bu yana daha birçok yenilerinin de ortaya çıktığı bilinen bir gerçektir. Bu gerçeğin ve diğer köylü sanayilerinin kapitalistleşmesinin teorik açıklaması da bilinmektedir; Marks bunu «Sanayi sermayesi için iç pazarın yaratılması»nı açıklarken vermiştir. [**Das Kapital**, 2. Baskı S. 776] ([135]) (Alm. metin, S. 482, aynı dipnotta : ... diğer sanayilerin kapitalistleşmesinin yanı sıra ortaya çıkan bu gerçeğin teorik açıklaması... diye geçmektedir — Yayıncı.)

me noktasındadır...(*) (Burada manüfaktür her türlü tarım-dışı sanayiler anlamında kullanılmaktadır.)(**)

Bu nisbi fazla - nüfus kaynağı böylece sürekli akmaktadır. Fakat, şehirlere doğru bu sürekli akış kırsal bölgenin kendisinde sürekli bir saklı fazla - nüfus bulunmasını gerekli kılar ve bu fazla - nüfusun büyüklüğü ancak akış kanalları olağanüstü bir genişliğe ulaştığı zaman belli olur. Tarım emekçisinin ücreti bu nedenle en düşük düzeye indirilmiş durumdadır ve daima bir ayağı zaten sefalet batağına saplanmış bir durumda bulunur.» (*Das Kapital*, 2. Baskı, S. 668)([136]).

Bay Nik-on tarımsal Rusya'daki nüfus fazlalığının kapitalist niteliğini *ispatlamamıştır;* çünkü onu tarımdaki kapitalizmle birleştirmemiştir: Kendini özel tarımsal işletmenin kapitalist evrimine yüzeysel ve eksik bir değinmeyle sınırlayarak, köylü işletmesinin örgütlenmesinin burjuva özelliklerini tamamen görmezlikten gelmiştir. Bay Struve Bay Nik-on'un açıklamasının bu yetersizliğini düzeltmeliydi; bu çok büyük önem taşımaktadır, çünkü tarımda kapitalizmi, kapitalizmin egemenliğini ve aynı zamanda onun halâ zayıf olan gelişmesini görmezlikten gelmek, doğal olarak, iç pazarın yokluğu ya da *daralması teorisine* yolaçmıştır. Bay Nik-on'un teorisini kapitalizmimizin somut verilerine indirgeyeceği

---

(*) Bu arada şunu belirtelim : Bu gerçeğin gözlemi, Lange'a Marks'ın teorisine — ki Lange bu teoriyi yeterince kavramamıştır— kendine göre bir düzeltme uydurması izlenimi vermişe benziyor. Bu gerçeği tahlil ederken o hareket noktası olarak verilen (Kapitalist) toplumsal üretim biçimini almalı ve onun tarımda kendini nasıl gösterdiğini izlemeliydi; yazarsa bunun yerine «Halkın gelenekleri» üzerine her türden garip şeyler icad etmeyi kafasına koymuştur.

(**) {Kapital, Türkçe baskı, Sol yayınları, Cilt I, S: 676'da, Lenin'ın Bütün Eserler'inin Birinci cildinde bulunmayan şu dipnot yeralmaktadır: İngiltere ve Gal'e ait 1861 sayımında verilen 781 kentte «10.960.998 kişi oturduğu halde, köylerle kırsal bölgelerde 9.105.226 kişi yaşıyordu. 1851 yılında kent sayısı 580 idi ve bunlar ile çevrelerindeki nüfus hemen hemen eşitti. Ama, bunu izleyen on yılda köylerle kırlardaki nüfus yarım milyona yükseldiği halde, 580 kentteki nüfus, birbuçuk milyona ulaştı (1.554.067). Kırsal bölgelerdeki nüfus artışı %6,5, kentlerde 17,3'tür. Artış oranındaki farkın nedeni, kırlardan kentlere olan göçtür. Toplam nüfustaki artışın dörtte üçü kentlerde olmuştur.» (Census, S. 11 ve 12.) - Yayıncı}.

yerde, Bay Struve bir diğer hataya düşmüştür: Nüfus fazlalığının kapitalist niteliğini tamamen inkar etmiştir.

Tarımın *sermaye* tarafından istila edilmesi, Reform - sonrası döneminin tüm tarihi için karakteristiktir. Toprak ağaları çok yaygınlaşan ve hatta köylülerin ek - kazançlarının büyük kısmının niteliğini belirleyen kiralanmış emeğe (yavaş ya da hızlı olarak, bu ayrı bir sorundur) başvurmuşlar, teknik yenilikler getirmişler ve makina kullanmaya başlamışlardır. Ölmekte olan feodal ekonomi sistemi bile —angarya karşılığında köylülere toprak verilmesi— köylüler arasındaki rekabet yüzünden, burjuva yönde bir değişikliğe uğramıştır; bu, kiracıların durumunun kötüleşmesine, kiralama koşullarının daha da ağırlaşmasına (*) ve dolayısıyla işçi sayısında bir azalmaya yol açmıştır. Köylü ekonomisinde köylülüğün bir köy burjuvazisi ve proletarya olarak bölünmesi tamamen açıkça ortaya çıkmıştır. «Zenginler» kiraladıkları toprakları genişletmişler, işletmelerini daha iyi bir duruma getirmişler [Karş. V. V. *Köylü Ekonomisinde İlerici Eğilimler*] ve ücretli emeğe başvurmak zorunda kalmışlardır. Bütün bunlar (biraz sonra göreceğimiz gibi) Bay Struve tarafından da değinilen, çoktan oluşmuş ve herkesin kabul ettiği gerçeklerdir. Bir diğer örnek olarak, Rus köyü için çok tipik olan şu durumu alalım: «Kulak»ın biri «köy topluluğundan», ya da daha doğrusu proleter tipteki köylü hemşehrilerinden verilmiş - toprağın en iyi parçasını kapmıştır; ve onu gırtlağına kadar borç ve yükümlülükler altında boğulacak durumda olan ve popülistlerin çok sevdiği topluluk ilkelerinin gücüyle —karşılıklı toplumsal uyum ve ortak dayanışma için— velinimetlerine bağlı olan aynı «verilmiş - toprağa sahip» köylülerin emeği ve aletleriyle işletmektedir. Hiç kuşkusuz {bu kulağın} işletmesi, yıkıma uğramış köylülerinkinden çok daha iyi işletilmek-

(*) Bakınız, örneğin, Kariçef (**Zemstvo İstatiksel Araştırmalarının Bilânçoları** Cilt II S. 266) — Don kıyısındaki Rostov kazası için *Derleme*'de, **Skopşçina** (137) daki köylü paylarının giderek azaldığına işaret etmektedir. Aynı eser, Bölüm V, Paragraf 9, köylülerin ürünü yarı yarıya paylaşmasına dayanan kiralama biçiminde köylüler tarafından çalışılarak yapılan ek ödemeler hakkında.

tedir ve gerekli olan işçi sayısı, bu toprak parçası birkaç küçük çiftçinin elindeyken gerekli olan sayıdan çok daha azdır. Hiçbir popülist bunların kural dışı değil, olağan gerçekler olduğunu inkar edemez. Popülistlerin teorilerinin kendine özgülüğü yalnızca bu gerçeklere onların gerçek adlarını vermemelerinden ve bu gerçeklerin *tarımda sermayenin egemenliği* anlamına geldiğini görmek istememelerinden kaynaklanmaktadır. *Sermayenin* ilk başlangıç biçiminin her zaman ve her yerde tüccar sermayesi, para sermaye olduğunu, sermayenin her zaman teknik üretim sürecini bulduğu şekliyle aldığını ve ancak ondan sonra onu teknik değişime tabi tuttuğunu unutmaktadırlar. Onlar bu yüzden bugünkü tarımsal düzeni, «yaklaşmakta olan»(?!) kapitalizme karşı «savunduklarında» (elbette ki kelimelerle - başka bir şeyle değil), yalnızca sermayenin *Ortaçağa özgü* biçimlerini, sermayenin en son, tam anlamıyla burjuva biçimlerinin hücumuna karşı savunduklarını görmemektedirler.

Böylece, tarımda sermayenin egemenliği nasıl inkâr edilemezse, Rusya'daki [illegible]azlığının kapitalist niteliği de inkâr edilemez. Fakat Bay Nik-on'un yaptığı gibi, *sermayenin gelişme derecesini* görmezlikten gelmek, elbette ki tamamen gülünçtür. Bay Nik-on heyecana kapılarak bu gelişmeyi hemen hemen tamamlanmış diye göstermekte ve bu nedenle iç pazarın daralması, ya da yokluğu hakkında bir teori uydurmaktadır. Oysa gerçekte, sermaye egemen olduğu halde, nisbeten çok az gelişmiş bir biçimdedir; tam gelişmeye ulaşmadan önce, üretici üretim araçlarından tamamen koparılmadan önce, hala aşması gereken bir çok ara aşamalar vardır; ve tarımsal kapitalizm tarafından ileriye doğru atılan her adım, iç pazarın bir *büyümesi* anlamına gelir. Marks'ın teorisine göre bu büyüme, tam da tarımsal kapitalizm tarafından yaratılmaktadır ve Rusya'da daralan değil, fakat tam tersine oluşmakta ve gelişmekte olan bir şeydir.

Tarımsal kapitalizmimizin (*) çok genel bir niteliği olmasına

(*) Bunun üzerine daha ilerde köylüler ve toprak ağaları tek tek ele alınarak, daha ayrıntılı olarak durulacaktır.

karşın, daha ilerde, bunun kırdaki sosyo - ekonomik ilişkilerin *bütününü* kapsamadığını görüyoruz. Tarımsal kapitalizmimizin yanında halâ feodal ilişkilere de rastlamaktayız —bu ilişkilere hem ekonomik alanda (örneğin, köylülerin elinden alınmış toprakların angarya hizmeti karşılığında kiraya verilmesi ve ödemelerin ürün cinsinden yapılması— burada feodal ekonominin bütün özellikleri yeralmaktadır: Üreticiyle üretim araçları sahibi arasındaki doğal «hizmet değişimi», ve üreticinin üretim araçlarından koparılarak değil de, toprağa *bağlanarak* sömürülmesi), hem de daha fazlasıyla toplumsal ve hukuksal - siyasal alanda («verilmiş - toprak sağlanması» zorunluluğu, toprağa bağlanma, yani bir yerden bir yere gitme özgürlüğünün olmaması, toprağı rehinden kurtarma parası ödenmesi, yani toprak ağasına eskiden olduğu gibi aynı feodal faizin ödenmesi, mahkemelerde ve yönetimde vb. ayrıcalıklara sahip olan toprak sahiplerine tabi olmak) rastlanmaktadır; bu ilişkiler, hiç kuşkusuz aynı şekilde köylülüğün yıkıma uğramasına, işsizliğe ve toprağa bağlı tarım emekçilerinde bir «nüfus fazlalığına» yolaçmaktadırlar. Bugünkü ilişkilerin kapitalist temeli, «eski soyluluk» tabakasının, kapitalizm tarafından tam da kapitalizmin gelişmemiş oluşu nedeniyle *henüz yokedilmemiş olan*, bu halâ güçlü kalıntılarını saklamamalıdır. Kapitalizmin gelişmemiş durumu, popülist tarafından bir «şans»(*) olarak kabul edilen «Rusya'nın geriliği» ancak şanslı doğmuş olan sömürücüler için bir şanstır. Dolayısıyla, bugünkü «nüfus fazlalığı», temel kapitalist özelliklerinin yanında feodal özellikler de içermektedir.

Eğer bu sonraki tezi, Bay Struve'nin «nüfus fazlalığının» doğal - ekonomik ve meta - ekonomik özellikler içerdiği yolundaki teziyle karşılaştırırsak, göreceğiz ki, doğal - ekonomik özellikler meta- ekonomik özellikleri saf dışı bırakmamakta, fakat tam tersine, onların içinde yeralmaktadırlar: Serflik «doğal - ekonomik» olgulara, kapitalizm de «meta - ekonomik» olgulara bağlıdır. Bay

(*) **Ruskoye Bogatstvo** dergisinde yazan Bay Yujakof.

Struve'nin tezi, bir yandan kesinlikle hangi *ilişkilerin* doğal - ekonomik ve hangilerinin meta - ekonomik olduklarını tam olarak belirtmemekte ve diğer yandan bizi gerisin geriye Malthus'un temelsiz ve anlamsız «yasalarına» götürmektedir.

Bu kusurlar, doğal olarak şu aşağıdaki bölümün yetersiz niteliğine yol açmışlardır. Yazar şöyle sormaktadır: «Hangi yolla, hangi temelde, ulusal ekonomimiz yeniden *örgütlenebilir?*» (S. 202). Tuhaf bir soru, gene çok profesörce bir tarzda formüle edilmiş, tam da popülist bayların durumun yetersiz niteliğini ilân et tiklerinde ve anavatan için en iyi yolları seçtiklerinde ortaya koymaya alışkın oldukları sorular gibi sorulmuş. «Ulusal ekonomimiz», örgütlenmesi ve «yeniden örgütlenmesi» bu ekonomiyi «yöneten» burjuvazi tarafından belirlenen, kapitalist bir ekonomidir. Yeniden örgütlenmenin nasıl olanaklı olacağı sorusu yerine, ortaya atılması gereken, bu burjuva ekonomisinin gelişmesinin birbirini izleyen aşamalarının neler olduğu sorusu olmalıydı; ve bu, yazar —Bay Nik-on'u «kuşku duyulmayan bir marksist» olarak tanıtan— Bay V. V. 'ye karşı, hangi teori adına, bu «kuşku duyulmayan marksistin» hem sınıf mücadelesi, hem de devletin sınıfsal kökeni konusunda hiçbir fikri olmadığı yolunda böylesine güzel cevap vermişse, işte o teorinin bakış açısından ortaya konulmalıydı. Eğer yazar soruyu ortaya koyma biçimini belirtilen anlamda değiştirmiş olsaydı, bu onu 202 - 204. sayfalarda okuduğumuz, «köylülük» hakkındaki karışık tartışmalardan kurtarmış olacaktı.

Yazar, köylülüğün yetersiz verilmiş - toprağa sahip olduğu, bu yetersizliği toprak kiralayarak telafi etseler bile, «köylülüğün önemli bir bölümünün» *sürekli* açık vereceği; köylülükten bir bütün olarak söz edilemeyeceği, çünkü böyle bir şeyin bir hayalden(*) sözetmek anlamına geldiği (S. 203) iddiasıyla işe başlamaktadır. Ve doğrudan doğruya bundan çıkarılan sonuç şudur:

(*) «Bay Golubjov'un güzel makalelerinde ortaya koyduğu tezlerin başlıca eksikliği, onun bu hayalden kendini bir türlü kurtaramamasıdır.» (S. 203)

«Durum ne olursa olsun, yetersiz üretim ulusal ekonomimizin *temel* ve *egemen* gerçeğidir» (S. 204). Bu tamamen temelsizdir ve önceden söylenenlerle tümüyle bağlantısızdır: İçinde uzlaşmaz karşıtlıkta sınıflar oluşmakta olduğu için köylülüğün tek bir bütün olarak ele alınmasının hayal olduğu gerçeği neden «temel ve egemen gerçek» olarak kabul edilmemektedir? Yazar kendi sonucunu, —salt Malthusianizm çıkarına bir ön yargı yüzünden— hiçbir veriye dayanmadan, «yetersiz üretimle» [ki bu da azınlığın, çoğunluğun zararına refaha ulaşmasına engel değildir] ya da köylülüğün bölünmesiyle ilgili gerçekleri hiç de tahlil etmeden çıkarmaktadır. «Bu nedenle», diye yazar devam etmektedir, «tarımsal emeğin üretkenliğindeki bu artış, Rus köylülüğü için doğrudan doğruya yararlı ve çok iyi bir şeydir» (S. 204). Bu sözlerden de hiçbir şey anlamıyoruz: Yazar daha yeni, popülistlere karşı, onların bir hayalden —genel olarak «köylülükten»— sözettiklerinden dolayı ciddi (ve son derece haklı) bir suçlamada bulundu, ve şimdi de bizzat kendisi, tahlilinde bu hayale yer vermektedir! Eğer bu «köylülük» safları içindeki ilişkiler, çoğunluk proleterleşirken, bir azınlığın «ekonomik bakımdan güçlü» duruma gelmesi şeklindeyse, çoğunluk sürekli olarak açık verip yıkıma uğruyorken, eğer bir azınlık topraklarını genişletiyor ve zenginleşiyorsa, nasıl olur da bu süreçten genel olarak «yararlı ve çok iyi bir şey» diye sözedilebilir? Belki de yazar, sürecin köylülüğün bir bölümü için olduğu kadar diğer bölümü için de yararlı olduğunu söylemek istiyordu. Fakat o zaman yazar, ilk olarak, her gurubun durumunu incelemeli ve ayrı ayrı araştırmalıydı, ve ikinci olarak bu guruplar arasındaki uzlaşmaz karşıtlık nedeniyle, yazar, *hangi* gurubun bakış açısından bunun «yararlı» ve «çok iyi bir şey» olduğunu kesinlikle tespit etmeliydi. Bay Struve'nin yetersiz, tutarsız objektivizmi bu örnekte kendini bir kez daha göstermektedir.

Bay Nik-on bu konuda karşıt bir görüşe sahip olduğu için ve

«eğer ürünler meta biçiminde üretilirlerse, tarımsal emeğin (*) üretkenliğindeki bir artış, ulusal refahın {Almanca metinde «halkın refahı» olarak geçmektedir, S. 488 - Yay.} artmasına hizmet edemez» diye iddia ettiği için (*Denemeler*, S. 266), Bay Struve şimdi de bu görüşü çürütmeye koyulmaktadır.

Bay Struve, ilk olarak, bugünkü buhranın tüm ağırlığını hisseden köylünün kendi tüketimi için tahıl ürettiğini; tahılı satmadığını, fakat üstelik satın da aldığını söylemektedir. Yazara göre bu tür köylüler için, — bunlar köylülerin % 50'sidir (1 atı olan veya hiç atı olmayan köylüler) ve hiçbir durumda % 25'inden daha az değildir (atı olmayan köylüler) emek üretkenliğinin artması, tahıl fiyatlarının düşmesine karşın her durumda yararlıymış.

Evet, hiç kuşkusuz, eğer köylü, işletmesinin varolan durumunu koruyabiliyor ve daha da geliştire biliyorsa, üretkenlikteki bir artış böyle bir köylü için yararlıdır. Fakat bu koşullar, tek atı olan, ya da hiç atı olmayan köylüler için zaten yoktur. İşletme tekniklerini iyileştirmek şöyle dursun, bu köylüler ilkel aletleri, toprağı düzensiz ekip - biçmeleri vb. ile, varolan işletmelerini bile koruyamamaktadırlar. Teknik bakımdan iyileştirme meta ekonomisinin büyümesinin bir sonucudur. Ve eğer meta ekonomisinin gelişmesinin bugünkü aşamasında bizzat kendileri için ek tahıl satın almak zorunda olan köylüler bile, tahıl satmaya zorlanıyorsalar, o zaman bir sonraki aşamada bu satışlar çok daha gerekli olacak (yazarın kendisi de doğal ekonomiden meta ekonomisine geçişin zorunluluğunu kabul etmektedir), ve işletme yöntemlerini iyileştirmiş olan köylülerin rekabeti, toprağa bağlı proleterleri kaçınılmaz olarak ve derhal mülksüzleştirecek ve onları kuşlar kadar özgür olan proleterlere dönüştürecektir. Böyle bir değişikliğin *onlar için* yararsız olduğunu söylemek istemiyorum. Tam tersine, eğer üretici bir kez kapitalizmin pençesine düşmüşse, —ve bu, incelenmekte olan köylü gurubu için, hiç kuşkusuz tamamlanmış

(*) Bay Nik. —on, «Ne kadar istenirse istensin ve ne kadar gerekli olursa olsun» diye ekliyor.

bir gerçektir— ona efendilerini değiştirme olanağı veren ve özgür bir el kazandıran tam - özgürlük, onun için, çok «yararlı ve iyi bir şeydir». Fakat Bay Struve ve Bay Nik-on'un arasındaki tartışma, hiç de *bu tür* düşünceler çerçevesinde hareket etmemektedir.

İkinci olarak, diye devam ediyor Bay Struve, «Bay Nik-on, tarımsal emeğin üretkenliğinde bir artışın, yalnızca *teknikte* ve çiftçilik ya da mahsul yetiştirme *sisteminde* değişiklikler yapmakla olanaklı olduğunu unutmaktadır.» (S. 206). Gerçekten de Bay Nik-on bunu unutmaktadır, fakat bu düşünce, yalnızca, ekonomik bakımdan zayıf köylülerin, yani «proleter tipteki» köylülerin tümüyle mülksüzleştirilmelerinin kaçınılmazlığı yolundaki tezi güçlendirmektedir. Teknikte iyiye doğru bir değişiklik yapmak için paraya gerek vardır, oysa bu köylülerin yeterli yiyecekleri bile yoktur.

Sonuç olarak, üçüncüsü, diyor yazar, Bay Ni.-on tarımsal emeğin üretkenliğinde bir artış rekabetçileri fiyatları düşürmeye zorlayacaktır diye iddia etmekte haksızdır. Bay Struve haklı olarak şöyle demektedir: Bu tür bir fiyat indirimi için, tarımsal emeğimizin üretkenliğinin yalnızca Batı Avrupa'dakine yetişmekle kalmayıp [bu durumda ürünü toplumsal olarak gerekli emek düzeyinde satmış oluruz] hatta onu geçmesi bile zorunludur. Bu itiraz tümüyle yerindedir, fakat bize, bu teknik - iyileştirmeden, «köylülüğün» hangi belli kesiminin ve niçin yararlanacağı konusunda hiçbir şey anlatmamaktadır.

«Genel olarak, Bay Nik.-on tamamen haksız yere, tarımsal emeğin üretkenliğinin artmasından korkmaktadır» (S. 207). Bay Struve'nin görüşüne göre, Bay Nik.-on, tarımsal ilerlemeyi, beraberinde giderek artan bir şekilde makinaların işçilerin yerini almasını da getiren, ekstansif tarımın ilerlemesinden başka bir şey olarak düşünemediği için böyle yapmaktadır.

Yazar çok yerinde olarak, Bay Nik.-on'un tarımsal tekniğin gelişmesi karşısındaki tutumunu «korku» kelimesiyle nitelemektedir; yazar bu korkunun saçma olduğunu söylerken çok haklıdır.

Fakat bizce, yazarın tartışma çizgisi Bay Nik.-on'un temel hatasına hiç dokunmamaktadır.

Görünürde sıkı sıkıya marksist öğretiye sarılan Bay Nik.-on, kapitalist toplumda tarımın kapitalist gelişmesiyle manüfaktür sanayiinin gelişmesi arasına kesin bir ayrım çizgisi çekmekten de geri kalmamaktadır; ve bu ayrımı, ikincisi için kapitalizmin ilerici etkisini, yani emeğin toplumsallaştırılmasını kabul etmesi, birincisi içinse kabul etmemesi açısından yapmaktadır. Bu nedenle o, manüfaktür sanayiinde emek üretkenliğinin artmasından «korkmamakta», oysa tarımsal ekonomide bundan «korkmaktadır», *oysa sorunun sosyo-ekonomik yönü ve bu sürecin toplumdaki farklı sınıflar üzerindeki etkisi her iki durumda da tamamiyle aynıdır*... Marks bu tezi şu aşağıdaki açıklamada çok çarpıcı bir şekilde ifade etmiştir: «Mill, Rogers, Goldwin Smith, Fawcett vb. gibi insansever İngiliz iktisatçıları ve John Bright ve yandaşları gibi liberal fabrikatörler, Tanrının Kabil'e kardeşi Babil'i sorduğu gibi, İngiliz toprak soylularına, binlerce özgür çiftçimiz nereye gittiler diye sormaktadırlar. Peki, o zaman *siz* nereden geliyorsunuz? Bu özgür çiftçilerin mahvolup gitmesinden. Neden bağımsız dokumacılar, iplikçiler, el-zanaatçılarının da nerede olduğunu sormuyorsunuz?» (*Das Kapital* I, S. 780, Dipnot 237)([138]). Bu son cümle, açıkça, tarımdaki küçük-üreticinin kaderini manüfaktür sanayiindeki küçük-üreticinin kaderiyle özdeşleştirmekte ve her iki durumda da burjuva toplumundaki sınıfların oluşumunu vurgulamaktadır(*). Bay Nik.-on'un asıl hatası, tam da, bu sınıfların köylülüğümüzde ortaya çıkışlarını görmezlikten gelmesi ve bu sınıflar arasındaki karşıtlığın gelişmesinin birbirini izleyen her aşamasını inceden inceye izlemeyi kendine hedef edinmemesi gerçeğinde yatmaktadır.

Fakat Bay Struve sorunu bu tarzda ortaya koymamaktadır. Bay Nik.-on'un, belirtmiş olduğumuz hatasını düzeltmek şöyle dur-

(*) Bakınız özellikle XXIV. Bölüm'ün 4. Paragrafı : «Kapitalist kiralayıcının doğuşu», S. 773 — 776 ([138]).

sun, tersine, Bay Struve, ilerlemenin «köylülük» için ne kadar «yararlı» olduğunu söyleyerek, kendine sınıflar *üstü* bir yer veren bir profesörün bakış açısından sorunu ele almakla, *bizzat kendisi de aynı yanlışlığı tekrarlamaktadır*. Sınıflar üzerine çıkması için yapılan bu cüretkâr deneme, yazarın tezlerini son derece bulanıklaştırmaktadır, öyle ki, bu tezlerden şu aşağıdaki burjuva sonuçlar çıkarılabilir: Kapitalizmin tarımsal ekonomide (aynen kapitalizmin sanayide yaptığı gibi) üreticinin durumunu kötüleştirdiği konusundaki hiç kuşkusuz doğru olan tezin karşısına, *genel olarak* bu değişiklerin «yararlı» olduğu tezini çıkarmaktadır. Bu, herhangi bir kimsenin, burjuva toplumunda makinalar konusunda fikir yürüterek, romantik ekonomistlerin makinaların emekçilerin durumunu kötüleştirdiği konusundaki teorilerini, genel olarak ilerlemenin «yararlı ve iyi bir şey» olduğunu ispatlamaya çalışarak çürütmek istemesiyle aynı şeydir.

Bay Struve'nin bu düşüncesine popülist belki de şöyle cevap verecektir: Bay Nik.-on'un korktuğu şey emek üretkenliğinin artışı değil, onun burjuva niteliğidir.

Tarımdaki teknik ilerlemenin kapitalist düzenimizdeki burjuva nitelikten ileri geldiği kuşku götürmezken, popülistlerin «korkusu» hiç kuşkusuz bütünüyle saçmadır. Burjuva nitelik, gerçek hayatın bir olgusudur; tarımda da emek zaten sermayeye tabidir, ve «korkulması» gereken şey, bu burjuva nitelik değil, tersine üreticinin bu burjuva niteliğin bilincinde olmaması, onun kendi çıkarlarını bu burjuva niteliğe karşı savunmaktan yoksun oluşudur. Bu yüzden, arzu edilen şey, kapitalizmin gelişmesinin yavaşlatılması değil, tersine onun tamamen gelişmesi, gelişmesini tamamlamasıdır.

Bay Struve'nin kapitalist toplumdaki tarımı incelerken işlediği hatanın temelini daha ayrıntılı ve daha kesin bir biçimde göstermek için, bu incelemelere olanak veren teknik değişiklikle beraber, sınıfların oluşması sürecini de (en genel hatlarıyla) göstermeye çalışalım. Burada Bay Struve ekstansif ve intansif tarımı kesin olarak birbirinden ayırmakta ve Bay Nik.-on'un yanılgıları-

nın kökünün onun yalnızca ekstansif tarımı kabul etmek istemesinde yattığını söylemektedir. Biz Bay Nik.-on'un *asıl* hatasının burada olmadığını ve intansif tarıma geçişte burjuva toplumunda sınıfların oluşmasının esas olarak aynı ekstansif tarımın gelişmesindeki gibi olduğunu ispatlamaya çalışacağız.

Ekstansif tarım konusunda fazla bir şey söylemeye gerek yok, çünkü burada «köylülüğün» burjuvazi tarafından saf dışı edildiğini Bay Struve de kabul etmektedir. Biz yalnızca iki noktayı vurgulamak istiyoruz. Birincisi şudur: Teknik ilerlemeyi doğuran şey meta ekonomisidir; bu ilerlemeyi gerçekleştirmek için çiftçinin özgür ve kendi üretim araçlarının tüketimi ve yeniden üretimi bakımından fazla *parasal* imkânlara sahip olması gerekir. Bu imkânlar nereden sağlanabilir? Açıktır ki, yalnızca meta - para - meta dolaşımının para - meta - daha fazla para dolaşımına dönüşmesinden. Başka bir deyişle, bu imkânlar ancak ve ancak sermayeden, *tüccar* ve *tefeci* sermayesinden, saf Rus popülistlerinin kapitalizm *değil de, tersine* «yağmacılığa» dahil ettikleri «aracılardan, kulaklardan, tüccarlardan» vb. sağlanabilir (sanki kapitalizm yağmacılık değilmiş gibi! Sanki Rusya gerçeği bize bu «yağmanın» düşünülebilecek tüm biçimleri arasındaki çok yönlü ilişkiyi göstermiyormuş gibi — hem de en ilkel ve en eski kulak yöntemlerinden patronların en modern, rasyonel işletme yöntemlerine kadar!)(*). İkinci olarak, Bay Ni.-on'un bu sorunda ortaya koyduğu tuhaf tutumuna işaret etmek istiyoruz. S. 233'teki 2. dipnotta Bay Nik.-on, makinaların köylü işletmesindeki çalışma alanını iki ka-

(*) Bizim sanayi kapitalizmimizin köklerinin «Halk üretimi»nde yani «Halk» tefeciliği ve kulaklıkta bulunduğunu gizlemek için popülist bayların bir diğer pek derin yöntemleri vardır. Kulak «tasarruflarını» Devlet Bankasına yatırır; bu tasarruflar bankaya, halk refahının, halkın girişimlerinin, halkın ödeme gücünün büyümesine dayanarak, İngilizden borç para alma olanağını sağlar. Devlet bu borç alınan paraları kapitalistleri... —ne kadar dar görüşlü bir siyaset! «Modern bilim» ve «Modern ahlâkî fikirler» nasıl da zavallıca gözardı ediliyor! —... desteklemek için kullanır. Şimdi açıkça anlıyorsunuz ya, eğer devlet (kapitalistlerin) bu parasını kapitalizmin yararına değil, «Halk üretimi»nin yararına kullansaymış, Rusya'da kapitalizm olmayacakmış da «Halk üretimi» olacakmış!

tına, işçi başına 10 desiyatinden 20 desiyatine çıkardığını ve işte bu yüzden «Rusya'nın sefaletinin» nedeninin «köylü işletmesinin küçüklüğünde» aranması gerektiğini anlatan ve «Güney Rusya' nın Köylü Ekonomisi» kitabının yazarı olan Bay V. Y. Postnikof'u çürütmektedir. Başka bir deyişle: Burjuva toplumunda teknik ilerleme küçük ve geri işletmelerin mülksüzleştirilmelerine yol açmaktadır. Bay Nik.-on, buna, yarın teknik, çalışma alanını üç katına bile çıkarabilir diye itiraz etmektedir; o zaman 60 desiyatinlik işletmeleri 200 ya da 300 desiyatinlik işletmelere dönüştürmek gerekecektir. Tarımımızın burjuva nitelikte olduğu tezine karşı öne sürülen böyle bir iddia, bugünün buhar makinasının yerini «yarın» bir elektrik motorunun alması gerektiğini söyleyerek, fabrika kapitalizminin zayıflığını ve güçsüzlüğünü ispatlamaya girişmek kadar gülünçtür. Bay Nik.-on, «aynı şekilde özgürleştirilmiş milyonlarca emekçinin ne olacağı da bilinmemektedir» diye eklemekte ve burjuvaziyi kendi yargıç koltuğunun önüne davet etmektedir, fakat bu arada onlar hakkında hüküm verebilecek olan yargıcın bizzat üretici olduğunu unutmaktadır. Yedekte bir işsizler ordusunun oluşması, burjuva tarımında makina kullanımının olduğu kadar burjuva sanayiinin de zorunlu bir sonucudur.

Ve böylece, ekstansif tarımın gelişmesiyle ilgili olarak, hiç kuşku yok ki, meta ekonomisi koşullarında teknik ilerleme, «köylünün» bir yandan kapitalist bir çiftçiye (çiftçi sözünden tarımdaki girişimciyi, kapitalisti anlıyoruz), diğer yandan bir tarım emekçisine ya da gündelikçiye dönüşmesine yolaçmaktadır. Şimdi de, ekstansif tarımın intansif tarım haline geldiği durumu inceleyelim. İşte Bay Struve'nin «köylü» için «yarar» umduğu süreç budur. Kullandığımız malzemenin güvenilir olup olmadığı konusunda herhangi bir tartışmayı önlemek için Bay Struve'nin öylesine sınırsız övgüsünü kazanmış olan Bay. A. I. Skvortsof'un(*)

(*) Onu Marksistlerden saymak literatürümüzde âdet haline gelmiştir. Bay Nik. —on'a nasıl Marksistler arasında yer verilemezse, onun da Marksist sayılması için hiç bir neden yoktur Bay Skvortsov'un sınıf mücadelesi öğretisinden ve devletin sınıfsal ni-

Demiryolu Taşımacılığının Tarım Üzerindeki Etkisi adlı eserinden faydalanalım.

Kitabının dördüncü kısmının 3. bölümünde Bay Skvortsof, ekstansif ve intansif işletmesi olan ülkelerde «demiryolu taşımacılığının etkisiyle tarım tekniğinde meydana gelen değişmeler»i incelemektedir. Onun, *yoğun - nüfuslu, ekstansif işletmeleri olan ülkelerde* bu değişikliği nasıl tasvir ettiğini ele alalım. Merkezî Avrupa Rusya'sının bu kategoriye gireceği sanılabilir. Bay Skvortsof böyle bir ülkenin, Bay Struve'nin görüşüne göre, eninde sonunda Rusya'da da meydana gelecek olan değişikliklere sahne olacağını, yani, gelişmiş bir fabrika üretimi olan intansif tarımlı bir ülkeye dönüşeceğini önceden bildirmektedir.

Bay A. Skvortsof'u izleyelim (§§ 4 - 7, S. 440 - 451).

Sözkonusu olan ekstansif tarımlı bir ülkedir(*). Nüfusun çok önemli bir bölümü tarımla uğraşmaktadır. Aynı türden işlerle uğraşmak pazar yokluğunun nedenidir. Nüfus yoksuldur, çünkü birincisi işletmeler küçüktür, ve çünkü ikincisi, değişim yoktur : «Bizzat çiftçi tarafından üretilen gıda maddeleri dışındaki ihtiyaçlar, denilebilir ki, yalnızca Rusya'da el - zanaatı sanayi diye bilinen ilkel el - zanaatçısı kuruluşlarının ürünleriyle sağlanmaktadır.»

Bir demir yolunun yapımı tarımsal ürünlerin fiyatlarını arttırmakta ve dolayısıyla nüfusun satın alma gücünü arttırmaktadır. «Demiryoluyla birlikte, ülkede» yerel el - zanaatçılarını yıkıma uğratan «manüfaktür ve fabrikaların ucuz ürünleri bir sel gibi

---

tıklığından aynı şekilde haberi bile yoktur. **Ekonomik İncelemeler**'indeki pratik önerileri sırasıdan burjuva önerilerinden hiç de farklı değildir. Rus gerçekliğini popülist baylardan çok daha ayık bir biçimde görmektedir. Fakat **tek başına** bu ölçüt olarak alınsaydı, Bay Çiçerin ve daha birçoklarını da Marksist kabul etmek gerekirdi.

(*) Bay Skvortsov yaygın tarım ülkesi sözünden, genellikle, az nüfuslu bir ülkenin anlaşıldığını ileri sürmektedir. (S. 439, dipnot) O bunu yanlış bir tanım saymakta ve aşağıdakileri yaygın tarımın özellikleri olarak vermektedir : 1. Önemli hasat dalgalanmaları; 2. Ürünlerin homojenliği; 3. İç pazarın olmayışı, yani manüfaktür sanayiinin yoğunlaştığı büyük kentlerin olmayışı.

ortalığı kaplamaktadır». «Birçok işletmenin yıkıma uğraması»nın ilk nedeni budur.

Yıkımın ikinci nedeni hasadın kötü gitmesidir. «Aynı zamanda bu güne kadar tarım ilkel bir biçimde, yani sürekli olarak rasyonel olmayan bir biçimde yapılmıştı ve dolayısıyla hasadların kötü gitmesi ender rastlanan bir durum değildi. Fakat demiryolunun yapımından sonra önceleri hasadın kötü gitmesinin sonucu olan ürün fiyatındaki yükseliş, ya hiç olmamakta, ya da olsa bile eskisine oranla önemli ölçüde düşük olmaktadır. Bu nedenle kötü giden ilk hasadın doğal sonucu, genellikle bir çok işletmenin yıkımıdır. Normal hasadlardan ayrılan ürün fazlalığı ne kadar azsa, ve nüfus el - zanaatı sanayiilerinden sağladığı kazançlara ne kadar çok bel bağlamışsa, çöküş de o kadar hızlı olur.»

El - zanaatları olmadan da geçinebilmek ve intansif (rasyonel) tarıma geçmek yoluyla kendini hasadın kötü gitmesine karşı güvence altına almak için şunlar gereklidir: Birincisi, (tarımsal ürünlerin daha yüksek fiyatlarla satılmasından elde edilen) büyük parasal farklılıklar ve ikincisi, nüfusun belli bir kültürel düzeyde olması, ki bu olmadan hiçbir rasyonelleştirme ve yoğunlaştırma {tarımı intansif duruma getirme - Yayıncı} olanaklı olamaz. Doğal olarak, nüfusun çoğunluğu bu koşullara sahip değildir; bunlar ancak bir azınlık (*) için geçerlidir.

«Böylece oluşan nüfus fazlalığı» [yani el - zanaatları sanayilerinin gerilemesi ve tarımın daha da büyüyen gerekleriyle yıkıma uğrayan bir çok işletmenin «tasfiye olması»nın bir sonucu olarak oluşan] «kısmen, bu durumdan daha iyi bir şekilde sıyrılan ve üretimin yoğunlaşmasını arttırabilen işletmeler tarafından yutulacaktır» (yani, bunlar doğal olarak, ücretli işçiler, tarım emekçileri ve gündelikçiler şeklinde «yutulacaklardır». Bay A. Skvort-

(*) «(O günkü ekonomik verimlilik düzeyi için yoğun bir nüfusu olan) böyle bir ülke için bir yandan fazlalıkların azlığı, diğer yandan nüfusun düşük eğitim düzeyinin değişen koşullar altında bir çok işletmeyi tasfiyeye zorlayacağını kabul etmeliyiz.» (S. 442)

sov belki de, çok açık bir şey olarak kabul ettiği için, bunu söylemektedir). Büyük ölçüde insan enerjisi harcamak gerekecektir, çünkü ulaşımın iyileştirilmesi nedeniyle pazarın yakınlaşması, çabuk bozulduğu için nakledilmesi zor olan ürünlerin yetiştirilmesini olanaklı kılar ve «bu ikincisi, genellikle, önemli ölçüde insan gücü harcanmasını beraberinde getirir». «Oysa, genellikle» diye devam etmektedir Bay Skvortsof, «yıkım süreci, ayakta duran işletmeleri iyileştirme sürecinden çok daha hızlı ilerler, ve yıkıma uğrayan köylülerin bir kısmı doğrudan doğruya ülke dışına olmasa bile, en azından şehirlere göçetmek zorundadırlar. Demiryolları yapıldıktan bu yana, Avrupa şehirlerindeki nüfus artışının ana gövdesini oluşturan işte bu kısımdır.»

Devam edelim. «Nüfus fazlalığı, ucuz işgücü demektir.» «Toprak verimli (iklim de uygun...) olunca, bitkilerin ve genel olarak birim toprak başına» — özellikle, işletmelerin küçük boyutlu oluşlarının («önceki boyutlarına oranla büyümelerinin olanaklı olmasına karşın») makina kullanımını zorlaştırması yüzünden— «büyük bir emek gücü harcanmasını gerektiren tarımsal ürünlerin yetiştirilmesi için bütün koşullar bir araya gelmiş demektir» (S. 443). «Bunun yanında, sabit sermayede de değişiklikler olacaktır ve her şeyden önce onun niteliğini değiştirecek olan şey cansız tarım araçlarıdır». Ve makina kullanımından başka, «toprağı daha iyi bir şekilde ekip - biçmek için duyulan ihtiyaç, daha önceleri kullanılmış olan ilkel aletlerin yerini, daha geliştirilmiş aletlerin almasına, tahtanın yerini demirin ve çeliğin almasına yol açacaktır. Bu değişiklik zorunlu olarak, burada bu tür aletler üreten fabrikaların kurulmasına yol açacaktır, çünkü el - zanaatçıları sanayiiyle bu tür aletlerin benzerlerini bile üretemez.» Bu sanayi dalının gelişmesi için elverişli olan koşullar şunlardır: 1. Makinayı veya makina parçasını çabucak temin etme zorunluluğu; 2. «İşgücü bol ve ucuzdur», 3. Yakıt, binalar ve toprak ucuzdur; 4. «İşletmelerin küçüklüğü, daha fazla araç kullanılmasına yol açar, çünkü bilindiği gibi küçük işletmeler nisbi olarak daha fazla araç gerektirir. «Diğer sanayi dallarında gelişmektedir.» Zorunlu-

luktan dolayı *madencilik sanayiinde* bir gelişme vardır, «çünkü bir yandan el altında bol miktarda özgür el - emeği vardır ve öte yandan demir yolları, makinalı manüfaktürün ve diğer sanayilerin gelişmesi sayesinde, madencilik sanayinin ürünlerine duyulan talep artmaktadır.

«Böylece, demiryolu yapılmadan önce yoğun bir nüfusu olan ve ekstansif tarıma sahip bir bölge, az çok hızlı bir şekilde, az çok gelişmiş bir fabrika üretimi olan çok intansif bir tarıma sahip bir bölgeye dönüşür.» Yoğunluğun artması, ürün yetiştirme sistemindeki değişiklikte kendini göstermektedir. Hasat dalgalanmaları nedeniyle üç - tarla - sistemi olanaksızdır. Hasat dalgalanmalarını önleyen bir «ürün değiştirme sistemi»ne geçiş zorunludur. Doğal olarak, çok yüksek bir yoğunluk düzeyi {intansiflik} gerektiren *tam bir ürün değiştirme sistemi* (*) bir anda gerçekleştirilemez. Bu nedenle, ilk olarak *tahıl ürünlerini değiştirme* [ürünlerin düzenli olarak birbirini izlemesi] uygulanır; sığırcılık ve *hayvan yemi yetiştiriciliği* geliştirilir.

«Son olarak, bu nedenle, yoğun nüfuslu ekstansif tarım bölgemiz, demiryolları geliştikçe, az çok hızlı bir şekilde son derecede intansif bir tarımın yapıldığı bir bölgeye dönüşmekte ve intansifliği {tarımın yoğunluğu}, söylenmiş olduğu gibi, her şeyden önce değişken sermaye büyüdükçe artmaktadır.»

İntansif tarımın gelişme sürecinin bu ayrıntılı tasviri açıkça göstermektedir ki, bu durumda da meta ekonomisi koşullarındaki teknik ilerleme burjuva ekonomisine yolaçmakta, ve dolaysız üreticileri, intansif tarımın yararlarından, aletlerin geliştirilmesinden vb. faydalanan *çiftçilere* ve «özgürlüğü» ve «ucuzluğu» ile «ulusal ekonominin bütününün ilerici gelişmesi» için en «uygun koşulları» sağlayan *işçilere* bölmektedir.

(*) Bunun belirli özellikleri şunlardır :

1. Bütün toprak sürülür, 2. Nadas olanaklar ölçüsünde ortadan kaldırılır, 3 Değişimdeki ürünler birbirlerini düzenli olarak izlerler, 4. Ekip - biçme olanaklar ölçüsünde özenle yapılır, 5. Sığırlar ahırda beslenir.

Bay Nik.-on'un esas hatası kendini ekstansif tarımla sınırlayıp, intansif tarımı görmezlikten gelmesinde değil, tersine, Rusya'da tarımsal üretim alanındaki sınıf çelişkilerini tahlil etmek yerine, okuyucunun karşısına «bizim» yanlış yolda gittiğimiz konusunda saçma sapan yakınmalarla çıkmasında yatmaktadır. Bay Struve, «objektif» gözlemlerle sınıf çelişkilerinin üstünü örtmekle bu hatayı tekrarlamakta ve yalnızca Bay Nik.-on'un ikinci dereceden hatalarını düzeltmektedir. Bizzat kendisi, bu «kuşku duyulamayacak marksist»i sınıf mücadelesi teorisini anlamadığından dolayı tamamen haklı olarak azarladığında, bu yaptığı daha da tuhaftır. Üstelik bu çok acınacak bir hatadır, çünkü Bay Struve bu hatasıyla, tarımdaki teknik ilerlemeden «korkmanın» saçma olduğu konusundaki tamamen doğru olan düşüncesinin gücünü zayıflatmaktadır.

Bu tarımdaki kapitalizm sorununu sonuçlandırmak için, şimdiye kadar söylenenleri toparlayalım. Bay Struve sorunu nasıl ortaya koyuyor? Nüfus fazlalığının geçinme araçlarıyla uyum içinde olmayan nüfus artışının bir sonucu olduğu konusundaki öncel {a priori}, temelsiz açıklamayla işe başlamakta, daha sonra köylülerimizin gıda maddesi üretiminin «yetersiz» olduğuna işaret etmekte ve sorunun çözümünü, teknik ilerlemenin «köylülük» için yararlı olmasında ve «tarımsal verimliliğin arttırılması gerektiği»nde (S. 211) görmektedir. Eğer marksizmin «öğretisine bağlı» olsaydı, {Bay Struve'nin} sorunu nasıl ortaya koyması gerekirdi? Rus tarımındaki varolan üretim ilişkilerinin tahliliyle işe *başlaması* ve üreticinin ezilmesinin şans ya da siyasetle değil de, tersine, *sermayenin* egemenliğiyle —ki bu da zorunlu olarak meta ekonomisi temelinde ortaya çıkar— açıklanması gerektiğini gösterdikten sonra, bundan sonra, bu sermayenin, küçük üretimi nasıl yıktığını ve süreç içinde sınıf çelişkilerinin hangi biçimlere büründüklerini göstermeliydi. Bundan sonra, ileriki gelişmenin nasıl sermayenin tüccar sermayesinden, (ekstansif tarımda şu ve bu, intansif tarım koşullarında şu ve bu biçimlere bürünen) sanayi sermayesine dönüşmesine yolaçtığını ve bu arada, sermaye

henüz eski biçimindeyken temelleri sağlamca atılmış olan sınıf çelişkisini geliştirdiğini ve keskinleştirdiğini, bunu «özgür» emeği ve «rasyonel» üretimi kesin olarak karşı karşıya çıkararak yaptığını göstermeliydi. Bu değişikliğin «ilerici» niteliği, üretici için «yararı» tamamen açıkça ortaya çıksın diye, burjuva üretiminin ve burjuva sömürüsünün bu birbirini izleyen iki biçimini yalnızca karşılaştırmak işte o zaman yeterli olacaktı: Birinci durumda, emeğin sermayeye tâbî oluşu, üreticinin sorunun özünü görmesini engelleyen ve {üreticinin} ideologunun kafasında «toplumdan» *vb.* yardım beklemenin olanaklı olduğu konusunda saçma ve gerici fikirler uyandıran binlerce Ortaçağ ilişkileri kalıntılarıyla örtülüdür; ikinci durumda, bu tabî oluş, Ortaçağ zincirlerinden tamamen kurtulmuştur ve üretici, kendi «zıddı» olan şeye karşı bağımsız ve bilinçli eyleme başvurma olanağını kazanmış ve bunun gerekliliğini kavramıştır. Kapitalizme «zor ve acıh bir geçiş» konusunda tartışmak yerine, yalnızca sınıf çelişkilerinden sözetmekle kalmayan, fakat aynı zamanda bu sınıf çelişkilerini, üretimin ve «ekstansif» ve «intansif» tarımın her «rasyonel olmayan» ve «rasyonel» biçiminde, gerçekten açığa çıkaran bir teoriye sahip olmuş olacaktık.

Bay Struve'nin «tarımsal Rusya'daki nüfus fazlalığının niteliği» konusuna ayrılmış olan kitabının dördüncü bölümünün ilk kısmını incelememizden çıkardığımız sonuçlar şöyle formüle edilebilir : 1. Bay Struve'nin Malthusçuluğu hiçbir şekilde gerçeklere dayanmamaktadır ve metodolojik olarak yanlış ve dogmatik postulatlar üzerine temellenmiştir. 2. Tarımsal Rusya'daki nüfus fazlalığı, nüfustaki artışla geçinme araçları arasındaki bir uyumsuzlukla değil de, sermayenin egemenliğiyle açıklanmaktadır. 3. Bay Struve'nin, nüfus fazlalığının doğal - ekonomik niteliği konusundaki tezi, ancak feodal ilişkilerin kalıntılarının tarımsal sermayeyi gelişmemiş ve bu nedenle, üretici için özellikle ağır biçimler içinde dondurduğu anlamında doğrudur. 4. Bay Nik.-on, Rusya' daki nüfus fazlalığının kapitalist niteliğini ispatlayamamıştır, çünkü sermayenin tarımdaki egemenliğini incelememiştir. 5. Bay Nik.-

on'un Bay Struve tarafından da tekrarlanan ana hatası, burjuva tarımının geliştiği yerde oluşan sınıfları tahlil etmemesidir. 6. Sınıf çelişkilerinin, Bay Struve tarafından böyle görmezlikten gelinmesi, doğal olarak, teknik geliştirmelerin ilericiliği ve istenilirliği konusundaki tamamen doğru tezinin son derece bulanık ve yetersiz bir biçimde formüle edilmesi sonucuna yolaçmıştır.

II

Şimdi de dördüncü bölümün köylülüğün parçalanması sorununa ayrılmış olan ikinci kısmına geçelim. Bu kısım doğrudan doğruya önceki kısma bağlıdır ve tarımdaki kapitalizm sorunu konusunda bir tamamlayıcı materyal olarak hizmet etmektedir.

Bay Struve Reform'u izleyen ilk 20 yıl içinde tarımsal ürünlerin fiyatlarındaki artışı belirterek, tamamen haklı olarak, bundan «kârlı çıkanlar esas olarak toprak sahipleri ve zengin köylülerdi» demektedir (S. 214). «Köylü nüfus arasındaki farklılaşma artmalıydı ve bu konudaki ilk başarılar bu döneme aittir.» Yazar, yerel araştırmacıların yorumlarını, demiryolu yapımının yalnızca köylülüğün zengin bölümünün refahını arttırdığı, toprak kiralamanın köylüler arasında, her zaman ekonomik bakımdan güçlü unsurların zaferine yolaçan «düzenli bir savaşa» neden olduğu anlamına gelecek şekilde aktarmaktadır (S. 216 - 217). Yazar, Postnikof'un araştırmasından aktarma yapmaktadır; bu yazar {Postnikof}, zengin köylülerin işletmeleri pazara zaten o kadar bağımlıdırlar ki, ekilip - biçilen alanın % 40'ı satış için ürün vermekte ve diğer zıt kutupta bulunan köylüler «emek güçlerini satmakla, ekonomik bağımsızlıklarını kaybetmekte ve tarım işçisi olmanın eşiğinde bulunmaktadırlar» diye eklemekte ve haklı olarak şu sonucu çıkarmaktadır: «Zayıf işletmelerin yıkıma uğramasından, ekonomik bakımdan güçlü köylü işletmelerinin yarar sağlayabileceği gerçeğini, ancak değişim ekonomisinin {tarıma} girmesi açıklar» (S. 223). «Para ekonomisinin gelişmesi ve nüfusun

artması», diyor yazar, «köylülüğün iki kısma bölünmesine yol açar: Birisi, ekonomik bakımdan güçlüdür ve yeni bir gücün temsilcilerinden, bütün biçimleri ve aşamaları içinde sermayenin temsilcilerinden oluşmaktadır, ve diğeri, yarı bağımsız köylülerden ve gerçek tarım emekçilerinden oluşmaktadır» (S. 239).

Yazarın bu «farklılaşma» konusundaki sözleri kısa olmasına karşın, gene de bize, incelenmekte olan sürecin aşağıdaki önemli özelliklerini tespit etme olanağı sağlamaktadır: 1. Burada yalnızca mülkiyet eşitsizliğinin yaratılması söz konusu değildir: «Yeni bir güç», yani *sermaye* oluşmaktadır. 2. Bu yeni gücün oluşmasına, yeni tipte köylü işletmelerinin ortaya çıkması eşlik etmektedir: Birincisi, zengin, ekonomik bakımdan güçlü ve gelişmiş bir meta ekonomisi sürdüren, yoksul köylülerin ellerindeki toprakları kiralayan ve başkalarının emeğini (*) sömürmeye yönelen tipte işletmeler; ikincisi, emek gücünü sermayeye satan, «proleter» tipte köylülüğe ait işletmeler. 3. Bütün bu olgular doğrudan doğruya meta - ekonomisi temelinde oluşmuşlardır. Bizzat Bay Struve, meta ekonomisi olmadan bunların olanaksız olduklarını, ama meta ekonomisinin kırsal alana girişiyle, kaçınılmaz olduklarını göstermiştir. 4. Bu olgular («yeni güç», köylülüğün yeni tipleri) *üretim* alanına dahildirler, değişim alanıyla, meta dolaşımı alanıyla kendilerini sınırlamış değillerdir: Sermaye tarımsal *üretimde* kendini göstermektedir; aynı şey iş - gücünün satışı için de doğrudur.

Sürecin bu özelliklerinin, salt kapitalist bir olguyla uğraştığımızın, kapitalist topluma özgü olan *sınıfların*, yani burjuvazi ve proletaryanın köylülük içinde oluşmakta olduklarının doğrudan bir belirtisi olduğu sanılabilir. Bundan da öte: Bu gerçekler, yalnızca tarımda kapitalizmin egemenliğini değil, fakat aynı zamanda, eğer

(*) Bay Struve bu özelliğin hiç sözünü etmemektedir. Bu, zengin köylülerin işletmelerinde ve tefecinin ve tüccarın ellerindeki sermayelerin işlemlerinde —ki bunlar üreticiyi artık— değerden aynı şekilde yoksun bırakırlar — önemli bir yer tutmayan ücretli emeğin kullanımıyla ifade edilir. Bu özelliğin yokluğunda «Sermaye»den söz edemeyiz.

böyle ifade edilmek istenirse, sermayenin zaten ikinci bir adım atmış olduğunu da doğrulamaktadırlar. Sermaye, tüccar sermayesinden sanayi sermayesine, pazara egemen olan sermayeye dönüşmektedir; zengin toptan satın - alıcıyla fakir köylü arasındaki sınıf çelişkisi, rasyonel bir işletme yürüten burjuva patronla özgür iş - gücünün özgür satıcısı arasındaki çelişkiye dönüşmektedir.

Burada bile Bay Struve Malthusçuluğundan vazgeçememektedir; onun görüşüne göre ele alınan süreçte sorunun yalnızca *bir yanı* («yalnızca ilerici yanı») ifade edilmektedir, fakat buna ek olarak kendisi bir diğer yan daha görmektedir, «tüm köylü ekonomisinin teknik bakımdan rasyonel olmayışı»nı görmektedir: «Bunda denilebilir ki, tüm sürecin geriletici yanı ortaya çıkmaktadır» rasyonel olmayan teknik, köylülüğü «aynı düzeye getirmekte» ve «nüfus artışına bağlı olarak» eşitsizliği silmektedir. (S. 223 - 224).

Bu oldukça bulanık muhakemedeki tek açık şey, yazarın somut ifadeler yerine son derecede soyut önerileri tercih etmesi, ve nüfustaki artışın geçinme araçlarıyla uyum içinde olduğu konusundaki «yasa»yı herşeye bulaştırdığıdır. «Bulaştırmaktadır» diyorum, çünkü kendimizi kesinlikle bizzat yazarın aktarmış olduğu olgularla sınırlamış olsak bile, sürecin marksist «öğretiyle» uyum içinde olmayan ve Malthusianizmi kabul etmeyi gerektiren herhangi bir somut özelliğinin hiçbir belirtisini bulamayız. Bu süreci bir defa daha gözden geçirelim: Aşağı yukarı aynı tipte köylüler olan doğal üreticilerle işe başlıyoruz (*). Meta üretiminin kırsal alana girmesi, tek tek köylü hanelerinin refahını pazara bağımlı kılmakta, böylelikle pazar dalgalanmaları nedeniyle eşitsizlik yaratmakta ve bazılarının elinde özgür para birikmesine ve diğerlerininse yıkıma uğramasına neden olarak, bu eşitsizliği keskinleştirmektedir. Doğal olarak, mülksüzlerin sömürülmesine hizmet eden bu para, sermayeye dönüşmektedir. Yıkımın pençesinde

(*) **Toprak ağası için çalışan köylüler.** Doğal ekonomiden meta ekonomisine geçiş, daha büyük bir açıklıkla ortaya çıksın diye, sorunun bu yönü bir kenara bırakılmıştır. «Eski soyluluk» ilişkilerinin kalıntılarının üreticinin durumunu kötüleştirdiği ve yıkımlarını özellikle acılaştırdığı önceden belirtilmiştir.

olan köylüler işletmelerini korumaya ve teknik bakımdan rasyonel olmayan bir temelde sürdürmeye devam ettikleri sürece, kapitalizm köylüleri sömürebilir; emeklerinin ürününü satın alarak köylüleri sömürebilir. Fakat köylünün yıkımı nihayet öyle bir dereceye kadar gelişir ki, köylü, işletmesini bütünüyle terketmek zorunda kalır: Artık, emeğinin ürününü satamaz; bütün yapabileceği, kendi emeğini satmaktır. O zaman sermaye, işletmeyi ele almakta ve rekabet sayesinde, onu rasyonel bir biçimde örgütlemek zorunda kalmaktadır; bunu olanaklı kılan şey, önceden «biriktirilmiş» olan özgür parasal kaynaklardır; artık sermaye bağımsız bir çiftçiyi değil, fakat bir tarım işçisini, ya da gündelikçiyi sömürmektedir. Yazarın bu süreçte birbirinden ayırdığı iki yüz hangileridir diye sorulabilir. Yazar, «köylülüğümüzü günlük ekmeğinden yoksun bırakan düşman, kapitalizm değil de» [bu «değil de» sözüne dikkat edin] «köylü işletmesinin teknik bakımdan rasyonel olmayışıdır» (S. 224) şeklinde ifade edilen bu korkunç Malthusçu sonuca nasıl varabilmektedir? Sanki bu günlük ekmek hiç üreticinin eline tam olarak geçmiş de, zorunlu ürün ve artık-ürün olarak bölünmemiş, artık-ürüne toprak ağası, kulak, «güçlü» köylü, kapitalist tarafından el konulmamış gibi!

Bununla beraber, şunu da eklememiz gerekir ki, «aynı düzeye getirme» sorunu konusunda, yazar biraz daha açıklamada bulunmaktadır. Yazar, «yukarda değinilen aynı düzeye getirmenin sonucunun», «birçok yerde işaret edilen, *köylü nüfusun orta tabakasının azalması* veya *hatta ortadan kaybolması*» (S. 225) olduğunu söylemektedir. Bir Zemstvo yayınından, «köy zenginlerini toprağı ve atı olmayan proleteryadan ayıran mesafenin daha da büyümesi»ne işaret eden bir bölüm aktararak, şu sonuca varmaktadır: «Bu durumda *aynı düzeye getirme*, elbette ki aynı zamanda *farklılaşma* demektir, fakat *bu tür* bir farklılaşma temelinde ancak *borç köleliği* gelişir, ki bu da ekonomik ilerlemede bir yavaşlamadan başka bir şey olamaz.» (S. 226). Ve böylece, şimdi de, meta ekonomisi tarafından yaratılan farklılaşmanın, «aynı düzeye getirme» ile değil de, tersine gene bir farklılaşmayla, ancak

başka türde bir farklılaşmayla, yani borç köleliğiyle karşılaştırılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Fakat borç köleliği «ekonomik ilerlemede» bir «engel» olduğu için, yazar bu «yüz»ü «geriletici» diye adlandırmaktadır.

Bu akıl yürütme, hiç de marksist olmayan, son derecede tuhaf yöntemler üzerine temellendirilmiştir. «Borç köleliği» ve «farklılaşma» arasında, sanki iki bağımsız, özel «sistem» arasında yapılıyormuş gibi bir karşılaştırma yapılmaktadır; biri «ilerlemeye» yardımcı olduğundan dolayı övülmekte, diğeri ise ilerlemeye köstek olduğu için yerilmektedir. Bay Struve'nin sınıf çelişkilerinin tahlil edilmesi yolundaki talebi —ki Bay Nik.-on'a bunu yapmamış olduğu için haklı olarak saldırmıştır—, ve öylesine güzelce sözünü ettiği «kendiliğinden oluşum» teorisi nerede? Şimdi geriletici diye yerdiği bu kölelik, tarımda kapitalizmin ilk ortaya çıkışından başka br şey değildir; bu aynı kapitalizm daha sonra teknik ilerlemenin hızlanmasına yol açacaktır. Peki, gerçekte borç köleliği nedir? Bu {borç köleliği}, kendi üretim araçlarına sahip olan ve pazar için çalışmaya zorlanan köylünün para sahibine olan bağımlılığıdır; bu öyle bir bağımlılıktır ki, ne kadar farklı biçimlere bürünürse bürünsün (ister tefeci sermayesi biçiminde, ister pazarlamayı tekeli altına olan toptan satın - alıcının sermayesi biçiminde), daima emek ürününün muazzam bir bölümünün üreticinin değil de, para sahibinin eline geçmesine yol açmaktadır. Demek ki, onun özü katışıksız olarak kapitalisttir (*), ve bütün özellik, kapitalist ilişkilerin bu ilk ve tohum halindeki biçiminin, eski

(*) Bütün özellikler burada vardır: Temel olarak meta üretimi — sonuç olarak toplumsal emek ürününün para biçiminde tekelleştirilmesi — ve bu paranın sermaye haline gelmesi. Bazı durumlarda bu ilkel **sermaye** biçimleriyle daha kapitalist sistem ortaya çıkmadan karşılaşıldığını hiç de unutmuş değilim. Fakat önemli olan bugünkü Rus köylü ekonomisinde bunların (Yani ilkel sermaye biçimlerinin — Yayıncı) özel birer durum olmayıp kural oldukları, egemen ilişkiler sistemi olduklarıdır. Şimdi bunlar (Ticaret ve bankalar aracılığıyla) büyük_çaplı makinalı fabrika kapitalizmiyle birbirine bağlanmış ve böylece eğilimlerini belli etmişlerdir; Bunlar, bu »Boyunduruğun» temsilcilerinin burjuvazinin bölünmez bir bütün olan ordusunun yalnızca mücadele deneyine sahip askerleri olduğunu belli etmişlerdir.

zamanın feodal ilişkileri tarafından sarılmış olmasıdır: Burada hiçbir özgür sözleşme yoktur, fakat varolan (bazen «tepedekilerin» emriyle, bazan kendi işletmelerini sürdürmek arzusuyla, bazen eski borçlar vb. yüzünden) zorlanmış bir alış - veriştir; burada üretici, belli bir yere ve belli bir sömürücüye bağlanmıştır: Katışıksız kapitalist ilişkilere özgü olan meta alış - verişinin kişisel olmayan niteliğine karşı olarak, burada alış - verişin her zaman kişisel «yardım», kişisel «hayırseverlik» niteliği vardır, ve alış - verişin bu niteliği, üreticiyi kaçınılmaz olarak bir kişisel, yarı-feodal bağımlılık durumuna sokmaktadır. Yazarın «aynı düzeye getirme», «ilerlemeye engel olma», «geriletme» gibi ifadeleri, sermayenin üretimi önce eski temelinde kavradığı ve teknik bakımdan geri olan üreticiyi kendine tâbi kıldığından başka bir anlama gelmez. Yazarın, kapitalizmin varlığının bize «bütün şanssızlıkları için onu suçlamak» hakkını vermediği yolundaki sözleri, şu anlamda, yani başkası hesabına çalışan köylümüzün yalnızca kapitalizmden değil, fakat aynı zamanda kapitalizmin yetersiz gelişmesinden dolayı acı çektiği anlamında doğrudur. Başka bir deyişle, köylülüğün asıl büyük kitlesinin içinde, şimdi bağımsız olarak kendisi için üretim yapan hemen hemen hiç kimse yoktur; «rasyonel» işletme yürüten burjuva patronlar hesabına çalışmanın yanında, yalnızca para - sermaye sahipleri hesabına çalışmayı, yani kapitalist sömürüyü de, fakat gelişmemiş ve ilkel durumda olan ve bu nedenle, birinci olarak, emekçi köylünün durumunu on kat kötüleştiren, onu özel ve ek ilmekleri olan bir ağla saran ve ikinci olarak, onu (ve onun ideologu olan popülisti) ona yüklenen «sıkıntıların» sınıf niteliğini kavramaktan ve kendi eylemlerini sıkıntıların bu niteliğine uygun olarak ayarlamaktan alakoyan sömürüyü görmekteyiz. Demek ki, «farklılaşmanın ilerici yanı» (Bay Struve'nin dilini kullanmak gerekirse) onun, {farklılaşmanın} borç köleliğinin gerisine gizlenmiş olan çelişkiyi gün ışığına çıkarması ve köleliği «eski soyluluk» özelliklerinden yoksun bırakmasıdır. Köylüleri (kulak... karşısında) aynı düzeye getirmeyi savunan popülizm «gerileticidir», çünkü sermayeyi, sömürüyü dağı-

nık, teknik bakımdan geri bir üretim ve üretici üzerindeki kişisel baskıyla birleştiren o Ortaçağ biçimleri içinde tutmak istemektedir. Her iki durumda da, («kölelik» ve «farklılaşma» durumlarında) baskının nedeni *kapitalizmdir*, ve yazarın bunun «kapitalizm olmadığı», fakat «teknik bakımdan rasyonel olmayış» olduğu, «köylülüğün yoksulluğu için suçlanacak olanın kapitalizm olmadığı» vb. yolundaki ters yöndeki iddiaları, yalnızca Bay Struve' nin gelişmiş kapitalizmin gelişmemiş olanına tercih edilmesi gerektiği konusundaki doğru düşüncesini desteklerken, coşup ileri gittiğini ve tezlerindeki soyutluğun bir sonucu olarak, köleliği farklılaşmayla karşılaştırırken, bunları, var olan olgunun gelişmesinin birbirini izleyen iki aşaması olarak değil de, iki ayrı durum olarak ele aldığını göstermektedir (*).

III

Yazarın, köylülüğün yıkıma uğramasının nedeninin büyük - çaplı kapitalizm olmadığını söylediğinde, ne kadar coşup kendini kaybettiği de şu aşağıdaki akıl yürütmesinden görülmektedir. Yazar burada Bay Nik.-on'la bir tartışmaya girmektedir.

Fabrika yapımı elbiselerden sözederken, Bay Nik.-on, konfeksiyon elbiselerin ucuz üretimi bunların ev - içi üretimlerinde bir azalmaya neden olmuştur demektedir. (Bay Struve'nin kitabında, s. 227).

«Burada atın arabayı çekmesi değil de, arabanın atı çekmesi

(*) Belki de okuyucu, bunun hangi nedenlerden dolayı yalnızca Bay Struve'nin kendini kaptırıp çok ileri gitmesine bağlı olduğunu soracaktır. Nedeni şudur : Yazar, tasvir edilen bütün bu olguların karşısında meydana geldiği ana geri plânın (Bu olguların önünde cereyan ettiği perdenin — Yayıncı) kapitalizm olduğunu kesinlikle kabul etmektedir. O bir yandan meta ekonomisinin hızlı büyümesine, köylülüğün çözülmesine, ve «Geliştirilmiş aletlerin yaygınlaşmasına» (S. 245), v.b. ne, diğer yandan «Köylülerin topraktan koparılmasına, bir kır proleteryasının yaratılmasına» (S. 238) tamamen açık bir biçimde işaret etmiştir. Sonunda bizzat yazar onu, yeni bir gücün, sermayenin oluşması olarak nitelemiş ve üretici ve tüketici arasında kapitalistin boy göstermesinin tayin edici önemini belirtmiştir.

istenmektedir» diye bağırmaktadır Bay Struve, «ki bunun böyle olduğunu ispatlamak hiç de güç değildir. İplikten yapılan malların köylülerce üretimindeki azalma, kapitalist dokuma sanayiinin ürünlerinin üretiminde ve tüketiminde bir artışa yol açmıştır, bunun tersi doğru değildir» (S. 227).

Yazar, sorunun özünü ikinci dereceden ayrıntıların gerisinde gizlediğinden, sorunu pek de başarılı bir biçimde ortaya koyamamaktadır. Eğer fabrika sanayiinin gelişmesi gerçeğinden başlarsak, (Bay Nik.-on da tam bu gerçeğin gözlenmesinden yola çıkmaktadır) fabrika ürünlerinin ucuzluğunun, meta ekonomisinin büyümesini hızlandırdığını ve evde üretilen malların bir kenara itilmesini hızlandırdığını inkâr edemeyiz. Bay Nik.-on'un bu iddiasına itiraz etmekle, Bay Struve yalnızca bu yazara karşı ileri sürdüğü görüşleri zayıflatmaktadır; ki bu yazarın ana hatası, «fabrikayı» «köylülükten» tecrit edilmiş bir şeymiş gibi, bunların üzerine dışardan tesadüfen düşmüş bir şeymiş gibi göstermeye çalışmasıdır. Oysa gerçekte, (hem Bay Nik.-on'un sadakatle bağlı kalmak istediği teoriye göre, hem de Rus tarihinin verilerine göre) «fabrika», tüm toplumsal ekonominin ve dolayısıyla köylü ekonomisinin meta örgütlenmesinin gelişmesinin yalnızca son aşamasıdır. «Fabrika»daki büyük - çaplı burjuva üretimi, köydeki, ünlü «köy topluluğundaki» veya el - zanaatları sanayiindeki küçük - burjuva üretimin doğrudan ve dolaysız bir devamıdır. «'Fabrika ürünlerinin' 'daha ucuz' olması için», Bay Struve çok haklı olarak, şöyle demektedir, «para ekonomisi koşullarında, köylünün ekonomik bakımdan daha rasyonel bir işletme biçimi benimsemesi zorunludur». «Eğer köylüler doğal ekonomiye... bağlı kalmış olsalardı... hiç bir tekstil fabrikası... onları imrendirmiş olmayacaktı.»

Başka bir deyişle, «fabrika üretimi» *gelişmiş* meta üretiminden başka bir şey değildir, ve köylü ve el - zanaatları ekonomisinin içinde bulunan *gelişmemiş* meta üretiminden gelişmiştir. Yazar, «fabrikanın» ve «köylülüğün» birbirlerine bağlı olduklarını ve

bunların örgütlenmesindeki ekonomik «ilkelerin» çelişik (*) değil, özdeş olduklarını, Bay Nik.-on'a ispatlamak istemektedir. Bunu yapmak için, yazarın, sorunu köylü ekonomisinin örgütlenmesi sorununa indirgemesi ve küçük - üreticimizin (köylü tarımcı ve el - zanaatçısının) bir küçük - burjuva olduğu teziyle Bay Nik.-on'a karşı çıkması gerekirdi. Sorunu bu şekilde ortaya koysaydı, onu ne «olmalıydı», ne «olabilirdi» v.b. üzerine tartışmalar alanından kurtarıp, onun *ne olduğu, neden böyle olduğu da başka şekilde olmadığı* üzerine açıklamalar alanına çekmiş olacaktı. Bu tezi çürütmek için popülistlerin, ya meta ekonomisinin büyümesi ve köylülüğün bölünmesi konusundaki herkesçe bilinen ve kuşku duyulmayan gerçekleri *[ve bu gerçekler* köylülüğün küçük - burjuva niteliğini *ispatlamaktadır]* inkâr etmeleri, ya da ekonomi - politiğin en basit doğrularını inkâr etmeleri gerekirdi. Bu tezi kabul etmek, «kapitalizmi» «halk düzeninin» karşısına çıkarmanın saçmalığını kabul etmek, «anavatan için farklı yollar aramak» konusundaki projelerin ve «toplumsallaşmak» içi nburjuva «toplumuna», ya da henüz yarı yarıya «eski soylu» nitelikte olan bir «devlet»e başvurmanın gerici niteliğini kabul etmek anlamına gelecekti.

Oysa Bay Struve baştan başlayacağı yerde (**) sondan başlamaktadır: «Rusya'nın ekonomi kgelişmesi konusundaki popülist teorinin en temel tezlerinden birini reddediyoruz» demektedir, «bu tez, büyük - çaplı manüfaktür sanayinin gelişmesinin köylü tarımcıyı yıkıma uğrattığı tezidir» (S. 246). Almanların dediği gibi, çocuğu pis sularla birlikte atarak banyo teknesini boşaltmak gibi bir şey bu! «Büyük - çaplı manüfaktür sanayiinin gelişmesi» kapitalizmin gelişmesi anlamına gelir ve onu ifade eder. Köylüyü yıkıma uğratanın kapitalizm olduğu tezi, hiç bir şekilde popüliz-

(*) Popülistler bunu açıkça ve dobra dobra söylemişlerdir, fakat «Marksist olduğundan kuşkuduyulamıyacak olan!» Bay Nik. —on, bu aynı saçmalığı Marks'tan aktardığı alıntılarla süslediği, «Halk düzeni», «Halk üretimi» hakkındaki bulanık cümlelerle sunmaktadır.

(**) Yani, büyük-çaplı kapitalizmin «kaçınılmazlığı ve yasaya uygunluğu»nu ispatlamak için, «Köylü tarımcının» küçük - burjuva niteliğiyle başlamak.

min değil, tersine *marksizmin* temel tezlerinden biridir. Popülistler üreticinin üretim araçlarından ayrılmasının nedenlerini, Rusya'nın toplumsal ekonomisinin, kapitalizm adını taşıyan o kendine özgü örgütlenmesinde değil de, hükümetin popülistlerce başarısız sayılan politikasında («biz» yanlış yol tutmuşuz v.b.), sömürücülere ve dolandırıcılara v.b. karşı yeterince birleşmemiş olan toplumun durgunluğunda görmüşlerdir ve görmeye devam etmektedirler. İşte bu nedenle popülistlerin «önlemleri», «toplum» ve «devlet» tarafından bir şeyler yapılmasını beklemekten öteye varmamıştır. Buna karşılık, mülksüzleştirmenin nedenlerinin toplumsal ekonominin kapitalist örgütlenmesinde yattığını göstermek, insanı kaçınılmaz olarak *sınıf mücadelesi* teorisine götürür (Karş. Bay Struve'nin kitabı, S. 101, 288 ve daha birçok sayfa). Yazar burjuva tarımındaki karşıt sınıflardan değil de, genel olarak «*tarımcı köylü*»den söz ettiğinde, amacını tam olarak ifade etmemektedir. Popülistler, kapitalizmin *tarımı* yıkıma uğrattığını, bu nedenle de, ülkenin bütün üretimini kucaklama yeteneğinden yoksun olduğunu ve üretimi yanlış yola sürüklediğini söylemektedir; marksistlerse kapitalizmin, hem manüfaktür sanayiinde hem de tarımda *üreticiyi* ezdiğini, fakat üretimi daha üst bir düzeye yükselttiğinden dolayı «toplumsallaşmak» için gerekli koşulları yarattığını ve buna zorladığını söylemektedirler (*).

Bay Struve'nin bu noktada vardığı sonuç şudur: «Bay Nik.-on'un en büyük hatalarından biri, *gelişmiş* kapitalist düzenin kavramlarını ve kategorilerini bugüne kadar para ekonomisinden çok, doğal ekonomi özellikleri taşıyan bugünkü köylü ekonomisine tamamen aktarmasıdır.» (S. 237).

Yukarda gördük ki, yalnızca Bay Ni.-on'un Rus tarımsal ka-

(*) «Bir yandan tarımın ona toplumsal bir düzeyde iş görme yeteneğini ilk olarak kazandıran rasyonalleştirilmesi, diğer yandan topraktaki mülkiyetin **ad absurdum**'unun anlamsızlığının — Yayıncı) azaltılması, kapitalist üretim tarzının büyük başarılardır. Bütün diğer tarihsel ilerlemeleri gibi, bunları da önce dolaysız üreticileri tamamen yoksullaştırarak elde etmiştir.»

(**Das Kapital**, Cilt III, Kısım 2, S. 157) ([140])

pitalizminin somut verilerini tamamen görmezlikten gelmesi, iç pazarın «daralmasından» sözetmek gibi gülünç bir hataya yolaçmıştır. Oysa Bay Nik.-on bu hatayı, kapitalizmin bütün kategorilerini köylülüğe uyguladığı için değil, *kapitalizmin* hiçbir *kategorisini* tarım konusundaki verilere uygulamadığı için yapmıştır. Elbette ki burjuvazi ve proletarya, kapitalizmin en önemli «kategorisidir». Bay Nik.-on yalnızca bunları «köylülüğe» «aktarmakla» kalmamış (yani, bu kategorilerin, köylülüğün tam olarak hangi gurup ya da tabakalarına uygulanabilir ve ne ölçüde gelişmiş oldukları konusunda bir tahlil yapmamıştır), fakat birde üstelik katıksız bir popülist gibi, «köy topluluğu» içindeki zıt unsurları görmezlikten gelerek ve genel olarak «köylülükten» sözederek fikir yürütmüştür. İşte Bay Nik.-on'un nüfus fazlalığının kapitalist niteliği ve kapitalizmin, tarımcı köylünün mülksüzleştirilmesinin nedeni olduğu konusundaki tezinin ispatlanmadan kalmasına ve yalnızca gerici bir ütopya inşa etmeye hizmet etmesine yolaçan şey budur.

IV

Altıncı bölümün sekizinci paragrafında, Bay Struve özel tarımsal işletmecilik konusundaki düşüncelerini ortaya koymaktadır. Yazar çok haklı olarak, bu işletme biçimlerinin, köylülüğün yıkıma uğramasına sıkı sıkıya ve doğrudan doğruya bağlı olduklarını göstermektedir. Yıkıma uğramış olan köylü, artık toprak ağasını «efsanevi kira bedelleri» ile «kendine çekememekte», ve toprak ağası tarım emekçileri çalıştırmaya başvurmaktadır. Bunun kanıtı olarak, toprak ağalarının işletmeleri hakkındaki Zemstvo istatistiksel verilerini tahlil etmiş olan Raspopin'in yazmış olduğu bir makaleden ve toprak ağalarının işletmelerinde toprağın kapitalist çizgide işlenmesindeki artışın «zorlama» niteliğine işaret eden, en yeni istatistikleri içeren bir Zemstvo yayınından alıntılar aktarılmaktadır. Tarımda kapitalizmin «geleceği» ve «olanaklılığı» konusundaki sözlerinin altında bugün tarımda kapitalizmin

egemen olduğu gerçeğini gizlemeyi pek seven popülist baylara verdiği cevapta, yazar, *gerçek durum* hakkında kesin bilgiler vermektedir.

Biz burada yalnızca, bunların «özel tarımsal işletmecilikteki ilerici akımlar» (S. 244) olduğunu ve bu akımların «ekonomik evrimin amansız mantığı» tarafından (S. 240) yaratıldıklarını anlatan yazarın bu olgular hakkındaki değerlendirmesi üzerinde duracağız. Korkarız ki, marksizmi bilmeyen bir okur bu tümüyle doğru olan tezleri, soyutlukları yüzünden anlayamayacaktır; korkarız ki okur, —şu ve bu ekonomi sistemlerinin ve şu ve bu sınıf karşıtlığı biçimlerinin birbirini izlemesi konusunda belli bir bilgi verilmedikçe— bu akımın neden «ilerici» olduğunu (hiç kuşkusuz, yalnızca bir marksistin, ondan hareketle sorunu ortaya koyabileceği bakış açısından, belli bir sınıfın bakış açısından), bu sürmekte olan evrimin tam olarak neden «amansız» olduğunu kavramayacaktır. Bu nedenle {ekonomi sistemlerine ve sınıf çelişkilerinin büründüğü biçimlere ait} bu birbirini izlemeyi (hiç olmazsa en genel hatlarıyla) popülistlerin bu sorunu ortaya koyuş tarzlarıyla karşılaştırarak tasvir etmeye çalışalım.

Popülist, tarımda ücretli emeğe dayanan ekonominin gelişme sürecini «bağımsız» köylü işletmesinden bağımlı işletmeye bir geçiş olarak ortaya koymakta ve doğal olarak, bunu, geri bir adım olarak, çöküş vb. olarak nitelemektedir. Sürecin bu tür bir tasviri *gerçekleri bütünüyle* çarpıtmaktadır, hiçbir şekilde gerçeğe uygun değildir, işte bu nedenle bundan çıkarılan sonuçlar da saçmadır. Sorunları böylesine bir iyimserlikle (geçmiş ve gelecekle ilgili bir iyimserlikle) ortaya koymakla, popülist, bizzat popülist literatür tarafından ortaya konmuş olan *gerçeklere* bile *sırtını dönmekte,* yüzünü ise ütopyalara ve olasılıklara çevirmektedir.

Reform - öncesi feodal ekonomiden başlayalım.

O zamanki üretim ilişkilerinin ana içeriği şöyleydi : Toprakağası köylüye toprak, yapı kerestesi, genellikle her hane için üretim araçları (kimi zaman doğrudan doğruya gıda maddeleri bile) vermekteydi ve bu arada köylünün kendi geçimini sağlamak işini

köylüye bırakırken, onu *bütün artık - zamanlarında* kendisinin, yani toprak ağasının hesabına, angarya hizmeti görerek çalışmaya zorlamaktaydı. «Bütün artık - zamanlarında» diye vurguluyorum, çünkü bu sistem altında köylünün «bağımsızlığından» hiç sözedilemeyeceğini belirtmek istiyorum (*). Toprak ağasının köylüye «sağlamış olduğu» «toprak payı», *doğal biçimde bir emek ücretinden* başka birşey değildi, tamamiyle ve kesin olarak toprak ağasının köylüyü sömürmesine, toprak ağasının işçilerle «donatılmasına» hizmet ediyor, ve gerçekte, hiçbir zaman köylünün ihtiyaçlarının karşılanmasına hizmet etmiyordu.(**).

Fakat sonra meta ekonomisinin istilâsı geldi. Toprak ağası tahılı kendi ihtiyacı için değil, satış için üretmeye başladı. Bu, köylü emeğinin daha yoğun bir şekilde sömürülmesine ve daha sonra da toprak payları dağıtımında zorluklara yolaçtı, çünkü yeni yetişen köylü nesillerine toprak payı sağlamak, toprak ağası için kârlı olmaktan çıkmıştı ve parayla ödeme yapmak olanaklı duruma gelmişti. Köylülerin toprağını toprak ağasınınkinden (özellikle de süreç içinde toprak paylarının bir kısmı işe yaramaz duruma gelmiş ve «adil» bir fiyatla rehinden kurtarılmışlarsa) kesinlikle ayırmak ve maddi bakımdan daha kötü koşullara itilmiş olan, ve eski malikâne köylüleriyle, «toprak bağışlanmış» köylülerle([141]), daha zengin durumdaki eski devlet köylüleriyle, tımar köylüleriyle vb. rekabet etmeye zorlanan, *bu aynı* köylülerin emeğini kullanmak daha avantajlı duruma gelmişti.

Serflik çökmektedir.

Şimdi pazara hizmet etmekte olan (ve bu çok önemlidir) ekonomi sistemi değişmiştir, fakat bu değişiklik birdenbire olmamıştır. Eski özelliklere ve «ilkelere» yenileri eklenmiştir. Bu yeni özellikler şunlardır: Plusmacherei'in(***) temeli, artık köylünün üre-

---

(*) Kendimi **özellikle ve yalnızca** sorunun ekonomik yönüyle sınırlıyorum.

(**) Bu yüzden, üretim araçlarının «eskiden beri» üreticiye ait olduğunu ispat etmek için, feodalizmde «toprak parçaları verildiğini» hatırlatmak istemek bütünüyle iki yüzlülüktür.

(***) Metinde Almanca'dır, «Kâr sağlama hırsı» anlamına gelir. — Yayıncı.

tim araçlarıyla donatılması değil, fakat tersine, köylüyü üretim araçlarından «ayırmak», ve köylünün paraya duyduğu ihtiyaçtı; artık, doğal ekonomi, «hizmetlerin» doğal değişimi (toprakağası köylüye toprak verir ve köylü de ona kendi artık - emeğinin tahıl, keten vb. gibi ürünlerini verir), temeli oluşturmamaktadır; fakat artık temeli oluşturan şey, meta, para temeline dayanan «özgür» sözleşmedir. İşte Reform'dan sonra, Rusya'da yerleşmiş olan ekonomi biçimi, eski ve yeni özellikleri birleştiren bu ekonomi biçimiydi. Eski zamanların yöntemlerinden olan, çalışma karşılığında toprağın ödünç verilmesi yöntemlerine, (örneğin, işe yaramaz duruma gelmiş topraklar karşılığında çiftçilik yapmak) «kışın tutma» eklenmişti — köylünün özellikle, acilen paraya ihtiyaç duyduğu ve emeğini hemen hemen bedavaya sattığı bir zamanda, yapacağı iş karşılığında avans para verilmesi, yapacağı emek hizmetine karşılık avans tahıl verilmesi vb. gibi. Eski «ataerkil malikane»deki sosyo - ekonomik ilişkiler, gördüğünüz gibi, en sıradan *tefecinin* alış - verişine indirgenmişti : Bunlar, toptan satın alıcının el - zanaatçılarıyla yaptığı işlemlere tamamen benzeyen işlemlerden oluşuyorlardı.

Reform'dan bu yana tipik duruma gelen ekonomi biçiminin bu olduğundan hiç kuşku duyulamaz, ve popülist literatürümüz, Plusmacherei'ın bu — feodal gelenek ve ilişkilerle ve «toprak payı»na bağlanmış köylünün çaresizlik içindeki durumuyla içiçe girmiş olan— cazip olmayan biçimini *göklere çıkarmıştır.*

Fakat popülistler bu ilişkilerin ekonomik temelinin ne olduğunu görmek istemediler ve halâ da istemiyorlar.

Şimdi egemenliğin temeli, artık eskiden olduğu gibi yalnızca toprak mülkiyeti değil, fakat aynı zamanda köylünün ihtiyaç duyduğu para (ve para, meta ekonomisine göre örgütlenmiş toplumsal emeğin bir ürünüdür) ve köylünün geçinme araçlarından «ayrılması»dır. Açıktır ki bu, kapitalist, burjuva bir ilişkidir. Bu «yeni» özellikler, tarımda *sermayenin* egemenliğinin ilk biçiminden, henüz kendini «eski soyluluk» zincirlerinden kurtarmamış bir biçimden, kapitalist topluma özgü sınıf çelişkisini yaratmış, fakat

bunu henüz nihai olarak ortaya koymamış olan bir biçimden başka bir şey değildirler.

Fakat meta ekonomisinin gelişmesiyle, sermayenin egemenliğinin bu ilk biçiminin ayağının altındaki toprak kayar: Köylülüğün yoksullaşması, şimdi tam bir yıkıma uğrama noktasına, köylülerin tarım aletlerini kaybetmeleri noktasına —ki, emeğin feodal ve borç köleliğine dayanan biçimleri, bu tarım aletleriyle sürdürülmekteydi— kadar varmıştır. Ve böylece toprakağası, kendi aletlerini kullanmak ve köylü de, bir tarım işçisi olmak zorunda kalmıştır.

Reform - sonrası Rusya'sında bu geçişin tamamlanmaya başladığı da, kuşkuya yer vermeyen bir gerçektir. Bu gerçek, popülistlerin —geçmişle olan bağlarını gözönüne almaksızın, gelişme isteğini gözönüne almaksızın —saf metafizik bir şekilde baktıkları, toprak köleliğine dayalı biçimin gelişme çizgisini göstermektedir; bu aynı gerçek, kapitalizmin *daha ileriki* gelişmesini göstermektedir, ve kapitalist toplumumuza özgü olup da, geçmiş dönemde «kulak»la köylü arasındaki ilişkide ortaya çıkmış olan ve şimdi rasyonel tarımcıyla tarım emekçisi ve gündelikçi arasındaki ilişkide belirmeye başlamış olan sınıf çelişkisinin daha ileri gelişmesini göstermektedir.

İşte bu son değişiklik şimdi, popülistin «toprak elden çıkıyor», «bağımsızlık kayboluyor», «kapitalizm kuruluyor» ve bunun sonucu olarak «tehdit edici» rahatsızlıklar vb. vb. ortaya çıkıyor diye bağırıp çağırmaya başlamasına, umutsuzluğa düşmesine ve dehşete kapılmasına neden olmaktadır.

Bu iddialara tarafsız olarak bakınız, göreceksiniz ki, birinci olarak, iyi niyetli bile olsa, bir *yalan* içermektedirler, çünkü tarım emekçilerine dayanan bu ekonomiden önce gelen şey, köylünün «bağımsızlığı» değil, tersine, artık - ürünün, onun üretiminde hiç de yeralmayan birinę aktarılmasının diğer biçimleridir. İkinci olarak, bu popülist protestonun, Bay Struve'nin çok isabetli olarak ifade ettiği gibi, onu kaba sosyalizm haline getiren yüzeyselliğini ve küçüklüğünü göreceksiniz. Neden bu «kuruluş» her iki bi-

çimde değil de, yalnızca ikinci biçiminde görülmektedir? Bu protesto, neden üretim araçlarını «özel toprak sahipleri»nin elinde toplamış olan temel tarihsel gerçeğe karşı yöneltilmiyor da, bunun yerine, yalnızca bu tekelden faydalanmanın yöntemlerinden birine karşı yöneltiliyor? Neden kötülüğün kaynağı, her yerde emeği para sahibine tabi kılan üretim ilişkilerinde görülmüyor da, bunun yerine yalnızca bu ilişkilerin *en son* biçiminde böylesine açıkça ortaya çıkan dağıtım eşitsizliğinde görülüyor? Popülistleri, burjuva gerçeğinden değil de, yalnızca tek başına temel bir değişikliğe yolaçan {bu gerçeğin} güçlenmesinden korkan küçük burjuvazinin ideologları yapan şey, işte bu temel olaydır —aynı kapitalist ilişkiler üzerine temellenmiş, kapitalizme karşı bir protesto.

V

Bay Struve'nin teorik tezlerindeki son noktaya, yani «Rus kapitalizmi için pazarlar sorununa» (S. 245) geçelim.

Popülistlerin, Rusya'da pazar bulunmadığı konusunda icat ettikleri teoriyi incelemesine, Bay Struve, şu soruyla başlamaktadır: «Bay V.V. kapitalizmden ne anlıyor?» Tam da yerinde bir sorudur bu; çünkü Bay V.V. (ve genel olarak bütün popülistler) her zaman Rusya koşullarını, kapitalizmin her ülkede farklı bir görünümü olan temel özellikleriyle değil de, bir tür «İngiliz kapitalizmi biçimi» ile (S. 247) karşılaştırmışlardır. Ne yazık ki, Bay Struve kapitalizmin tam bir tanımını vermemekte, fakat genel olarak «değişim ekonomisinin egemenliği»ne [bu özelliklerden biri budur; ikincisi, artık - değere para sahibi tarafından el konulması, para sahibinin emek üzerindeki egemenliğidir]«bütün sonuçlarıyla birlikte», «sanayi üretiminin yoğunlaşması, kelimenin dar anlamında kapitalizm» (S. 247) ile birlikte «Batı Avrupa'da gördüğümüz sistem»e (S. 247) işaret etmektedir.

«Bay V.V.» diyor yazar, «'kapitalizm' kavramının bir tahliline girişmemiş, fakat bu kavramı Marks'tan, esas olarak kapi-

talizmi dar anlamda, üretimin değişime tabi oluşu temelinde gelişmekte olan ilişkilerin zaten tamamen oluşmuş olan ürünü olarak gözönünde tutan Marks'tan almıştır.» (S. 247). Bu kabul edilemez. Birincisi, eğer Bay V.V. kendi kapitalizm anlayışını gerçekten Marks'tan almış olsaydı, bu konuda doğru bir fikre sahip olurdu ve «İngiliz biçimi» kapitalizmle karıştırmış olamazdı. İkincisi, Marks'ın esas olarak «sanayi üretiminin merkezileşmesi ve yoğunlaşmasını» [işte Bay Struve'nin dar anlamda kapitalizmden anladığı şey budur] gözönünde tuttuğunu iddia etmek tamamen haksızdır. Tam tersine, Marks, meta ekonomisinin gelişmesini ilk adımlarından başlayarak izlemiş, kapitalizmi, basit işbirliği ve manüfaktür şeklindeki ilkel biçimleri —üretimin makinalar vasıtasıyla yoğunlaştırılmasıyla aralarında yüzyıllar bulunan biçimleri— içinde tahlil etmiş ve sanayideki ve tarımdaki kapitalizm arasındaki bağı göstermiştir. Buna karşılık Bay Struve, «... Bay V.V.' nin incelemesinin konusu, ulusal ekonominin, doğal - ekonomik örgütlenmesinden meta - ekonomik örgütlenmesine giden yolda attığı *ilk* adımlardı» dediğinde, kapitalizm kavramını kendisi daraltmaktadır. *Son* adımlardı, demeliydi. Bildiğimiz kadarıyla, Bay V. V. yalnızca Rusya'nın Reform - sonrası ekonomisini incelemiştir. *Meta üretiminin başlangıcı*, bizzat Bay Struve'nin de belirttiği gibi, (S. 189 - 190) Reform - öncesi döneme aittir, ve hatta pamuklu dokuma sanayiinin *kapitalist* örgütlenmesi bile, köylülerin kölelikten kurtuluşundan önce biçimlenmiştir. 1861 Reformu bu anlamdaki *nihai* gelişmeye bir hız kazandırmış; emek ürününün meta biçimini değil de, iş - gücünün meta biçimini ön plana çıkarmıştır; meta üretiminin değil de, kapitalist üretimin egemenliğini tastik etmiştir. Geniş ve dar anlamdaki (*) kapitalizm arasındaki belirsiz ayırım, görüldüğü kadarıyla, Bay Struve'nin Rus kapitalizmini, bugüne ait bir şey olarak değil, zaten kesinlikle oluşmuş bir

(*) Bu kavramlar ayırdetmek için yazarın hangi ölçütleri kullandığı belirsizdir. Eğer dar anlamıyla, kapitalizmle yalnız makina sanayi kastediliyorsa, o zaman manüfaktürün de neden ayrılmaması gerektiği açık değil midir? Eğer kapitalizmle geniş anlamda yalnız meta ekonomisi kastediliyorsa, o zaman o kapitalizm değildir.

şey olarak değil de, geleceğe ait birşey olarak kabul etmesine yol-açmaktadır. Örneğin şöyle demektedir :

«Rusya'da İngiliz biçiminde bir kapitalizmin olması kaçınılmaz mıdır sorusunu ortaya atmadan önce, Bay V.V. farklı bir soruyu, daha genel ve dolayısıyla daha önemli bir soruyu ortaya atmalı ve çözüme kavuşturmalıydı: Doğal ekonomiden para ekonomisine geçiş Rusya için kaçınılmaz mıdır ve sensu stricto (*) kapitalist üretimle genel olarak meta üretimi arasındaki ilişki nedir?» (S. 247). Sorunu bu şekilde ortaya koymak hiç de uygun değildir. Eğer Rusya'daki üretim ilişkilerinin bugünkü, varolan sistemi açıkça açıklanırsa, o zaman bu ya da şu gelişme çizgisinin «kaçınılmaz» olup olmadığı sorunu oe ipso (**) çözümü kavuşturulmuş olacaktır. Fakat eğer bu açıklanmazsa, sorun çözülmez. Geleceğe değin (popülist bayların çok sevdiği) akıl yürütmelerin yerine, bugünün bir *açıklaması* yapılmalıdır. Reform - sonrası Rusya'sının en önemli gerçeği, kapitalizmin, eğer böyle denilebilirse, dış görünüş biçiminin, yani kapitalizmin «yüksek noktalarının» (fabrika üretimi, demiryolları, bankalar v.b.) belirmesi olmuştur; ve hemen ardından teorik düşüncenin karşısına Rusya'da kapitalizm sorunu çıkmıştır. Popülistler, bu yüksek noktaların rastlantısal, ekonomik sistemin tümüyle bağlantısı olmayan, temelsiz ve bu yüzden güçsüz şeyler olduklarını ispatlamaya çalışmışlar ve emeğin sermayeye köle edilişinin, tüccar sermayesinden «İngiliz biçimi»ne kadar çok uzun ve değişik aşamaları kapsadığını unutarak, «kapitalizm» terimini çok dar bir anlamda kullanmışlardır. Bu yüksek noktaların, Rusya'da biçimlenmiş olan ve *her yerde*, bütün üretim dallarında, emeğin sermayeye tabi oluşna yolaçan meta ekonomisinin gelişmesindeki son adımdan başka bir şey olmadıklarını ispatlamak, marksistlerin görevidir.

Bay Struve'nin, Rus kapitalizminin bugüne değil de, geleceğe

(*) Metinde Lâtince'dir, «Dar anlamda» anlamına gelir — Yayıncı.
(**) Metinde Lâtince'dir, «Kendiliğinden» anlamına gelir. — Yayıncı

değin bir şey olduğu konusundaki görüşü, şu aşağıdaki muhakemede bütün çıplaklığıyla ifade edilmiştir: «Yasayla onaylanmış ve güçlendirilmiş olan bugünkü köy topluluğu varlığını koruduğu sürece, bu temel üzerinde, 'halkın refahı'yla hiç bir ortak yanı olmayan ilişkiler gelişecektir.» [Gerçekten de yeni mi «gelişecekler»; bu olgular çok önce gelişmediler mi? Popülist literatürün tümü, çeyrek yüzyıldan fazla bir süre önce, daha ilk ortaya çıkışından başlayarak, bu olguları tasvir etmeye ve bunlara karşı çıkmaya başlamadı mı?] «Batı'da büyük - çaplı kapitalist işletmelerin yanında kişisel küçük tarımsal işletmelerin varlığıyla ilgili birçok örnek görüyoruz. Bizim Polonya'da ve güney - batı bölgelerimizde aynı türden olguları görmekteyiz. Denilebilir ki, Rusya'da hem topluluk köyleri, hem de kişisel tarımsal işletmelerden oluşan köyler, yoksullaştırılmış köylülük toprağa bağlı kaldığı ve aralarındaki eşitleştirici etkiler yine aralarındaki farklılaştırıcı etkilerden güçlü kaldığı sürece, bu tipe yaklaşmaktadırlar.» (S. 280). Söz konusu olan yalnızca yaklaşmak mıdır, yoksa zaten daha şimdiden bu tipte değil midirler? «Tipi» belirlemek için, doğal olarak, yasal biçimleri değil de, sistemin temel ekonomik özelliklerini almak gerekir. Rusya'daki kırsal bölgenin ekonomisinin bu temel özelliklerine baktığımızda, küçük toprak parçaları üzerindeki köylü hanelerinin tecrit edilmiş ekonomisini, daha şimdiden egemen bir rol oynayan bir meta ekonomisinin büyüdüğünü göreceğiz. İşte «küçük bireysel tarımsal işletme» kavramına içeriğini veren özellikler bunlardır. Daha sonra, köylülerin tefecilere aynı borçlanmasını, Batı'nın verilerinin doğruladığı aynı mülksüzleştirmeyi göreceğiz. Bütün fark kapitalizmimizin gelişmesinin zayıf oluşunun bir sonucu olarak, «eski düzene»e ait daha güçlü izler taşıyan hukuk sistemimizin özel niteliğinde (köylünün hukuki eşitsizliği; toprak mülkiyeti biçimleri) yatmaktadır. Fakat bu özel nitelikler bizdeki ve Batıdaki köyü sisteminin *tip* bakımından birliğini zerre kadar değiştirmemektedirler.

Gerçek pazarlar teorisini ele alırken, Bay Struve, Bay V.V. ve Bay Nik.-on'un bir fasit daire içinde döndüklerini söylemek-

tedir: Kapitalizmin gelişmesi için pazarın büyümesi gerekirken, kapitalizm nüfusu yıkıma uğratmaktadır. Yazar, köylülüğün yıkıma uğramasının suçunu kapitalizme değil de, «nüfus artışına»(!!) yükleyerek kendi Malthusçu anlayışı yüzünden, bu fasit daireyi çok başarısız bir şekilde düzeltmektedir. Söz konusu edilen yazarların hatasıysa tamamen farklıdır: Kapitalizm sadece yıkıma uğratmakla kalmamakta, fakat aynı zamanda köylülüğü burjuvazi ve proletarya olarak *bölmektedir*. Bu süreç iç pazarı daraltmaz, tersine onu yaratır: Meta ekonomisi farklılaşmakta olan köylülüğün her iki kutbunda, hem «özgür emek» satmak zorunda kalan proleter köylülük içinde, ve hem de işletmelerinin teknik düzeylerini (makinalar, araçlar, gübreler vb. Karş. Bay V.V.'ye ait *Köylü Ekonomisinde İlerici Eğilimler)* yükselten burjuva köylülük içinde büyümekte ve ihtiyaçlarını geliştirmektedir. Sürecin bu şekilde kavranışı, doğrudan doğruya Marks'ın sanayideki ve tarımdaki kapitalizm arasındaki ilişki teorisine dayanmasına karşın, Bay Struve bunu —belki de Bay V.V.'nin «pazarlar teorisi» onu yanılgıya sürüklediğinden— görmezlikten gelmektedir. Bu ikincisi {Bay V.V.} sözümona Marks'a dayanarak, Rus kamuoyuna, gelişmiş kapitalist toplumda bir «meta fazlalığı»nın kaçınılmaz olduğunu iddia eden bir «teori» sunmuştur; iç pazar yeterli olamaz, bir dış pazar gereklidir. «Bu teori» diyor Bay Struve, «artık - değerin ne kapitalistin, ne de işçinin yaptığı tüketimle gerçekleşemeyeceği, tersine üçüncü şahıslar tarafından yapılan tüketimi gerektirdiği gerçeğini ifade ettiği ölçüde doğrudur»(?!) (S. 251). Bu iddiayı kabul etmek olanaksızdır. Bay V.V.'nin «teorisi» (eğer buna bir teori denebilirse), bireysel ve üretici tüketim arasındaki farkı, üretim araçlarıyla tüketim maddeleri arasındaki farkı düpedüz görmezlikten gelen bir teoridir; ki bu fark olmadan kapitalist toplumdaki toplam toplumsal sermayenin yeniden üretimini kavramak olanaksızdır. Marks bunu *Kapital*'in II. cildinde (Kısım III. «Toplam Toplumsal Sermayenin Yeniden Üretimi ve Dolaşımı») en ince ayrıntılarıyla göstermektedir; sermaye birikiminin, artık - değerin sabit sermaye (üretim araçları) artı - ücretlerine değil de,

yalnızca ücretlere dönüşmesinden oluştuğu yolundaki klasik ekonomi - politik tezini eleştirirken, I. ciltte de iyice belirterek açıklamıştır. Bay V.V.'nin teorisinin bu niteliğini doğrulamak için, Bay Struve'nin sözünü ettiği makalelerinden iki alıntıyla yetineceğiz.

Bay V.V. «Pazardaki Mal Arzında Fazlalık» adlı makalesinde, «her işçi bizzat kendi tükettiğinden daha fazla üretir ve bütün bu fazlalıklar az sayıda insanın elinde toplanır; bu fazlalıkların sahipleri bunları kendileri tüketirler, bu amaçla, bunları ülke içinde ve ülke dışında en çeşitli ihtiyaç maddeleri ve lüks maddelerle değiştirirler; fakat ne kadar çok yiyip, içip, dansederlerse etsinler(tıpkı böyle!!) bütün artık - değeri tüketemezler» *(Otoçestvenniye Zapiski,* 1883, Sayı : 5, S. 14) demekte ve «daha inandırıcı olmak için» yazar kapitalistlerin ziyafetler, sehayatler vb. gibi «başta gelen harcamalarını incelemektedir». «Militarizm ve Kapitalizm» adlı makalesinde bu daha canlı bir şekilde belirtilmektedir: «Sanayinin kapitalist örgütlenmesindeki Aşil topuğu {en zayıf nokta . Yay.} patronların gelirlerinin tümünü tüketmelerinin imkânsızlığıdır.» *(Ruskoye Mysl,* 1889, Sayı : 9, S. 80). «Rothschild gelirlerindeki bütün fazlalığı tüketemez... şu basit nedenden dolayı... bu fazlalık öylesine muazzam bir tüketim maddeleri kitlesi oluşturur ki, bütün hevesleri zaten tatmin edilmiş olan Rothschild, gerçekten ne yapacağını şaşırır» v.b.

Gördüğünüz gibi, bütün bu iddialar, kapitalistin amacının artık - değer birikimi değil de, yalnızca kişisel tüketim olduğu yolundaki safça bir görüşe, ve toplumsal ürünün Marks tarafından gösterildiği gibi ss + ds + ad (sabit sermaye, üretim araçları, ve ondan sonra ücretler ve artık - değer) olarak değil de, Adam Smith ve Marks'tan önceki bütün ekonomi - politikçilerin düşündükleri gibi, ds + ad (değişken sermaye + artık - değer) olarak bölündüğü yolundaki yanlış bir fikir temeline dayanmaktadırlar. Bir kez bu hatalar düzeltilip, kapitalist toplumda üretim araçlarının (toplumsal ürünlerin kişisel tüketim için değil de, üretici tüke-

tim için, insanlar tarafından değil de, sermaye tarafından kullanılan kısmı) muazzam ve giderek artan bir rol oynadıklarına dikkat edilince, bu ünlü «teorinin» tümü tamamen çöker. Marks, *Kapital*'ın II. cildinde, kapitalist üretimin, dış pazarlar olmadan da, zenginliğin giderek artan birikimiyle ve Bay Struve'nin son derecede başarısızca araya soktuğu hiçbir «üçüncü şahıs» olmadan da pekâlâ düşünülebileceğini ispatlamıştır.. Bay Struve'nin bu konudaki muhakemesi, özellikle de bizzat kendisi, Rusya için iç pazarın muazzam önemine işaret etmiş olduğu ve Bay V.V.'nin «güçlü bir köylülük» temeline dayanmış olan «Rus kapitalizminin gelişme programı» konusundaki hatalarını yakaladığı için, hayret uyandırmaktadır. Şu anda köylerimizde sürmekte olan bu «güçlü» (yani burjuva köylülüğün oluşma süreci, bize açıkça sermayenin doğuşunu, üreticinin proleterleşmesini, ve *iç pazarın büyümesini* göstermektedir: Örneğin, «geliştirilmiş araçların yaygınlaştırılması» tam da sermayenin üretim araçları biçiminde birikimi anlamına gelmektedir. Bu sorun konusunda, «olasılıkları» ele almak yerine, Rus kapitalizmi için bir iç pazarın yaratılmasında ifadesini bulan gerçek süreci genel hatlarıyla ortaya koymak ve açıklamak özellikle zorunluydu (*).

Bay Struve'nin kitabının teorik kısmını incelememize burada son veriyoruz; şimdi artık yazarın iddialarında kullandığı ana yöntemlerin genel ve deyim yerindeyse kapsamlı bir değerlendirmesini vermeye çalışabilir ve böylece, ta başta ortaya atılan sorunların çözümüne yaklaşabiliriz: «Bu kitapta marksizm adına yeralan şey nedir?» «Yazar, öğretinin (marksizmin) hangi tezlerini reddetmekte, tamamlamakta ya da düzeltmektedir ve bundan hangi sonuçları çıkarmaktadır?».

Yazarın tezlerinin ana özelliği, daha baştan işaret ettiğimiz gibi, onun dar objektivizmidir; bu dar objektivizm, sürecin kaçınılmazlığını ve zorunluluğunu ispatlamakla yetinmektedir ve bu

(*) Bu çok önemli ve karmaşık bir sorun olduğu için, ona özel bir makale ayırmak amacındayız. ([142])

sürecin her somut aşamasında, onun içinde varolan sınıf çelişkisi biçimini açığa çıkarmak için hiçbir çaba göstermemektedir, bu objektivizm, aralarındaki mücadelenin süreci oluşturduğu uzlaşmaz karşıtlıktaki sınıfların her birini değil de, genel olarak süreci tasvir etmektedir.

Yazarın, kendi «notları»nı yalnızca «objektif» ve üstelik en genel tarafla sınırlandırmakta, kendine göre nedenleri olduğunu gayet iyi anlıyoruz; bu nedenler şunlardı: Birincisi, popülistleri, onlara karşıt görüşlerin ilkeleriyle yüz yüze getirmek istediği için, ilkeler ileri sürmekten öte birşey yapmamış, ve bunların geliştirilmesini ve daha somut olarak incelenmesini tartışmanın ileriki gelişmesine bırakmıştır. Ve ikinci olarak, I. bölümde göstermeye çalıştık ki, popülizmle marksizm arasındaki *bütün* fark, Rus kapitalizmini *eleştirmenin niteliği,* ve onun farklı *açıklanmasıdır.* Bundan, doğal olarak şu sonuç çıkmaktadır: Marksistler, bazen kendilerini yalnızca genel «objektif» tezlerle sınırlamakta ve özellikle bizim anlayışımızı *(genel olarak bilinen gerçekler konusunda)* popülistlerinkinden ayıran şeyi vurgulamaktadırlar.

Oysa bize öyle görünüyor ki, Bay Struve bu açıdan çok ileri gitmiştir. İfadesinin soyutluğu, sık sık yanlış anlamaya yolaçmaktan başka bir şey yapmayan tezler doğurmuştur; sorunun ortaya konuş biçimi, ilteratürümüzdeki alışılagelmiş ve egemen yöntemlerden olan o profesörce tarzdaki, tepeden bakan ve şu ya da bu yolu tutmuş olan belirli sınıflar konusunda değil de, anavatanın izleyeceği yollar ve kaderi konusundaki yöntemden farklı olmamıştır. Yazarın tezleri ne kadar çok somutlaşırsa, genel soyut tezlerin yüksekliklerinden aşağı inmeksizin, marksizmin ilkelerini açıklamak da, o kadar çok olanaksızlaşıyordu; Rus toplumunun şu ya da bu sınıflarının herhangi bir durumu hakkında, Plusmacherei'in çeşitli biçimleriyle, üreticilerin çıkarları arasındaki değişen ilişki hakkında kesin açıklamalarda bulunmak da, o kadar zorunlu duruma geliyordu.

İşte bu nedenle, yazarın tezlerini tamamlamaya ve açıklamaya çalışmak, sorunları *farklı* bir biçimde ortaya koymanın gerek-

liliğini ve sınıf çelişkileri teorisinin *daha tutarlı* bir uygulanışının zorunluluğunu göstermek için, açıklamalarını adım adım izlemek bize hiç de yararsız görünmedi.

Bay Struve'nin —devlet, nüfus fazlalığı ve iç pazar gibi sorunlarda— marksizmden doğrudan doğruya sapmalarına gelince, bunlar hakkında zaten yeteri kadar şey söylenmiştir.

VI

Popülizmin teorik içeriğinin bir eleştirisine ek olarak, Bay Struve'nin kitabı, diğer şeylerin yanında, popülist ekonomi politikasına değin bazı yorumları da içermektedir. Gelişigüzel verilmiş ve yazar tarafından geliştirilmemiş olmalarına karşın, bu yorumlara, gene de hiç bir yanlış anlamaya yer bırakmamak için, değinmek zorundayız.

Bu yorumlar, popülistlerin politikasına kıyasla, liberal, yani burjuva politikanın «rasyonelliğine», ilericiliğine, «akıllığına» vb. değinen sözler içermektedir (*).

Görüldüğü kadarıyla yazar, varolan ilişkilere uygun düşen iki politikayı karşılaştırmak istemiştir - ve *bu anlamda* tamamen haklı olarak, bir politikanın, ancak eğer kapitalizmi engellemiyor ve geliştiriyorsa, «akıllıca» olduğuna, ve bu politikanın, üreticiyi giderek artan şekilde burjuvaziye tabi kılmakla burjuvaziye hizmet ettiği için [çeşitli «dar kafalıların» ve «kavram cambazlarının» açıklamaya çalıştıkları gibi] değil, tersine kapitalist ilişkileri kes-

(*) Bu yorumlardan bazı örnekler verelim : «Eğer devlet... büyük toprak mülkiyetini değil de, küçüğünü güçlendirmek istiyorsa, o zaman bu amacı bugünkü ekonomik koşullarda köylülük arasında gerçekleştirilemeyecek *ekonomik eşitliğin* peşinden koşmakla değil de, tersine ancak onun yaşama yeteneğine sahip unsurlarını desteklemekle, bunlar arasında ekonomik bakımdan güçlü bir köylülük yaratmakla gerçekleştirebilir» (S. 240) «Bu tür bir köylülüğü» (Yani, «Ekonomik bakımdan güçlü, meta üretimine ayak uydurmuş») «Yaratmayı amaçlıyan bir siyasetin tek akıllı ve ilerici siyaset olacağını çok iyi görüyorum» (S. 281). «Rusya fakir bir kapitalist ülkeden zengin bir kapitalist ülkeye dönüştürülmelidir» (S. 250) v.s. şu son söze kadar : «Gidip kapitalizmden ders alalım.»

kinleştirmek ve arındırmakla, değişiklik yalnızca kime bağlıysa, onun *kafasına* açıklık kazandırdığı ve ona özgür bir el verdiği için «akıllıca» olduğuna işaret etmiştir.

Bununla beraber, Bay Struve'nin, bu tamamen doğru tezi kötü bir biçimde ifade ettiği de söylenmelidir; kendine özgü soyutluk sayesinde bu tezi öyle bir şekilde dile getirmektedir ki, insanın bazen ona şöyle diyeceği geliyor : Bırakın ölüler ölüleri gömsünler. Rusya'da, bütün kalpleriyle burjuvazinin çıkarlarını ifade eden, güçlü ve büyük sermayenin küçük sermayeyi ezmek ve onun ilkel ve ataerkil sömürü yöntemlerini ortadan kaldırmak için bütün bu «önemli talepleri» ifade eden teoriler ve programlar yaratmaya kendilerini adamış olan insanların sayısı, hiçbir zaman eksilmemiştir.

Açıklamanın gerçek sürecin formülasyonuna indirgenmesini talep eden, ve her «akıllı», «rasyonel» ve ilerici politikanın ardındaki sınıf çelişkilerinin ortaya çıkarılmasını talep eden marksist «öğreti»nin gereklerine, yazar burada da sıkı sıkıya bağlı kalmış olsaydı, aynı düşünceyi farklı olarak ifade etmiş ve sorunu bir diğer şekilde ortaya koymuş olacaktı. Liberalizmin, yani burjuvazinin, büyük Reform'dan bu yana mantar gibi biten teori ve programlarıyla, Rusya'da kapitalizmin gelişmesi konusundaki olgusal verileri karşılaştırmış olacaktı. Bu yolla, Rus örneğine dayanarak, toplumsal fikirlerle ekonomik gelişme arasındaki bağı göstermiş olacaktı; ikinci olarak bu yolla yazar, popülistlerin kendi yayınlarında burjuva teorilerine karşı —sanki bu teoriler yalnızca hatalı bazı gözlemlermiş gibi— mücadele ederken, ne kadar saf olduklarını, çünkü bu teorilerin güçlü bir sınıfın çıkarlarını temsil ettiklerini, bu sınıfa ihtarda bulunmanın aptalca bir şey olduğunu ve gene bu sınıfın ancak başka bir sınıfın zorlayıcı gücüyle «ikna» edilebileceğini göstermiş olacaktı. Yazar üçüncü olarak, bu yolla, bizde «önemli talepleri» ve «ilerlemeyi» gerçekten hangi sınıfın belirlediğini, ve popülistlerin hangi «yolu» «seçmek» gerektiği konusunda tartıştıklarında ne kadar gülünç olduklarını göstermiş olacaktı.

Popülist baylar, Bay Struve'nin bu ifadelerine özel bir zevk duyarak dört elle sarılmışlar ve bu ifadelerin yanlış bir şekilde formüle edilmiş olmalarından dolayı, (Bay Yanzul gibi) çeşitli burjuva ekonomistlerine ve (Bay Golovin gibi) serflik şampiyonlarına, genel bütünden koparılmış bazı cümlelere sarılmak olanağı vermiş olmalarından dolayı, alaycı büyük bir sevinç duymuşlardır. Bay Struve'nin açıklamalarında, rakiplerinin eline böylesi bir silâh vermiş olan yetersizliklerin neler olduğunu gördük.

Yazarın, popülizmi yalnızca anavatan için izlenecek yolu yanlış belirten (*) bir teori olarak eleştirme girişimleri, popülizmin «ekonomi politikasına» karşı tavrını, bulanık bir şekilde formüle etmesine yolaçmıştır. Bu, {popülist} politikanın yalnızca yarısının değil, tümden hepsinin inkârı olarak kabul edilebilir. Onun için bu nokta üzerinde durmak zorunludur.

«Anavatan için farklı yollar»ın olanaklılığı konusundaki felsefi düşünceler popülizmin yalnızca dış kabuğudur. Oysa popülizmin içeriğini oluşturan şey, Rus küçük - üreticisinin, küçük - burjuvanın çıkarlarının ve bakış açısının temsil edilişidir. İşte bu nedenle popülist, teoriyle ilgili sorunlar konusunda aynen bir Yanus'a (**) benzer; gerçek hayatta küçük - üretici bir yüzüyle geçmişe bakıp, genel ekonomik sistem konusunda ve onu kontrol eden sınıfı hesaba katmanın zorunluluğu konusunda hiç bir şey bilmeden veya bilmek istemeden, nasıl küçük - işletmesini güçlendirmek istiyorsa, —ve diğer yüzüyle geleceğe bakıp, kendini yıkıma uğratmakta olan kapitalizme karşı düşmanca bir tavır benimsiyorsa— işte popülist te, aynen böyle, bir yüzüyle geçmişe, diğeriyle geleceğe bakmaktadır.

(*) **Eleştirel Yorumlar**'ın yazarı popülizmin ekonomik temellerini belirtiyor (S. 166 — 167), fakat görüşümüze göre yaptıkları yetersizdir.

(**) Yanus — Roma mitolojisine göre Yanus (Janus) en eski tanrılardan olup, iki yüzü vardır. Bunlardan biri öne, biri arkaya bakar. Bu tanrının hakimiyet devri Roma'nın Altın çağına rastlar. İnsanlara gemi yapmasını, para basmasını, toprağı işletmesini o öğretmiştir. Yanus'un iki yüzü bir ev kapısının iki kanadını hatırlatmaktadır. — Yayıncı.

Buradan da görülüyor ki, popülist programın tümünü hiçbir ayrım yapmadan ve olduğu gibi reddetmek kesinlikle yanlıştır. Popülizmin gerici ve ilerici yönleri arasında açıkça bir ayırım yapmak zorunludur. Popülizm, toprak paylarının devredilmezliği vb. (*) gibi, köylüyü toprağa ve eski üretim biçimlerine bağlayan önlemler önerdiği sürece, para ekonomisinin gelişmesini geciktirmek istediği sürece, «toplum» ve bürokrasinin temsilcilerinin etkisiyle kısmi iyileştirmeler değil, bir yol değiştirmenin gerçekleştirilmesini umduğu sürece (örnek: Bay Yujakof, *Ruskoye Bogatstvo,* 1894, Sayı: 7'de, bir Zemstki Naçalnik tarafından tasarlandığı biçimdeki ortak toprak sürülmesi konusunda bir tartışma yürütmüş ve bu projelerin düzeltilmesiyle uğraşmıştır) gericidir. Popülist programdaki bu noktalara karşı, elbette ki, kesinlikle mücadele edilmelidir. Fakat bu programın özerk yönetim, «halkın» özgür ve geniş kapsamlı eğitimi, «halk» ekonomisinin (yani, küçük - çaplı ekonominin) daha ucuz krediler, teknik iyileştirmeler, pazarlamanın daha iyi düzenlenmesi vb. vb. vb. yoluyla «canlandırılmasına» ilişkin başka maddeleri de vardır. Böyle genel demokratik önlemlerin ilerici oldukları, elbette ki Bay Struve tarafından da tamamen kabul edilmektedir. Bunlar, Rusya'nın kapitalist yoldaki ekonomik gelişmesini geciktirmeyecek, fakat hızlandıracaklardır; bir iç pazarın oluşmasını hızlandıracaklardır, emekçilerin durumunu iyileştirerek ve ihtiyaçlarının düzeyini yükselterek tekniğin ve makinalı sanayiinin gelişmesini hızlandıracaklardır, emekçinin bağımsız düşüncesini ve eylemini de hızlandıracak ve kolaylaştıracaklardır.

Burada akla gelebilecek tek soru şudur: Bu tür, hiç kuşkusuz istenilebilir önlemleri kimler daha doğru ve daha iyi belirtmektedirler? Popülistler mi, yoksa Bay A. Skvortsof gibi, teknik ilerleme lehine söyleyecek çok şeyleri olan ve Bay Struve'nin muazzam ölçüde kendilerine katıldığı yayıncılar mı? Bana öyle görü-

(*) Bay Struve çok haklı olarak bu önemlerin ancak «belli bazı Batı Avrupa'lı ve Rus toprak sahiplerinin toprağa sıkı sıkıya bağlanmış tarım işçileri hakkındaki ateşli rüyalarını gerçekleştirebileceğini» söylemektedir. (S. 279).

nüyor ki, *bu bakımdan* popülizmin kesinlikle tercih edilmesi gerektiği konusunda, marksist bakış açısından, hiçbir kuşkuya yer yoktur. *Moskovskiye Vedomosti*'nin programı büyük burjuvazinin çıkarlarıyla ne ölçüde ilgiliyse, Bay Skvortsof gibilerinin önerdiği önlemler de, tüm küçük - üreticiler sınıfının, küçük - burjuvazinin çıkarlarıyla aynı ölçüde ilgilidir. Bu önlemler herkes (*) için değil, yalnızca resmi makamların dikkatini çekmek şerefine erişmiş, az sayıda seçkinler için düşünülmüştür. Son olarak, bu önlemler iğrenç derecede kabadırlar, çünkü köylü ekonomisine polisin karışmasını öngörmektedirler. Tümüyle ele alındıklarında, bu önlemler «köylü ekonomisinde üretimin daha ilerlemesine» hiçbir ciddi güvence ve şans vermemektedirler.

Bu bakımdan popülistler, küçük - üreticilerin çıkarlarını çok daha doğru olarak kavramakta ve temsil etmektedirler, ve marksistler, popülist programdaki bütün gerici özellikleri reddederken, genel demokratik noktaları yalnızca kabul etmekle kalmamalı, fakat bunları daha doğru, daha kapsamlı ve daha ileri bir şekilde sonuna kadar götürmelidirler. Bu tür reformlar Rusya'da ne kadar daha cesurca olursa, bunlar emekçi kitlelerin yaşama standardını o kadar yükselteceklerdir, ve Rus hayatındaki en önemli ve (daha şimdiden) temel toplumsal uzlaşmaz karşıtlık, o kadar keskin ve açık olarak ortaya çıkacaktır. Marksistler, Bay V.V.'nin iftira ederek kopardıklarını iddia ettiği gibi, «demokratik ipliği» veya eğilimi koparmak şöyle dursun, bu eğilimi geliştirmek ve güçlendirmek istemekte, onu hayata yaklaştırmak istemekte, ve «toplumun» ve «aydınların» ellerinden kayıp gitmesine izin verdiği bu «ipliği» yerden kaldırmak istemektedirler (**).

(*) Yani bu elbette, teknik ilerlemeden **yararlanabilecek olanların** hepsi için anlamına gelir.

(**) **Nedelya**, Sayı : 47, 1894'te Bay V. V. şunları yazıyor : «Tarihimizin reform sonrası döneminde toplumsal ilişkilerimiz, siyasî mücadele devresinde aktif demokrasi ve onu izleyen dönemde toplumsal kayıtsızlık gibi bazı niteliklerle Batı Avrupa'nın ilişkilerine yaklaşmışlardır.» Birinci bölümde bu «kayıtsızlığın» hiç de bir rastantı olmadığını, fakat içinden «Toplumun» temsilcilerinin çıktığı ve modern ilişkilerden olum-

Bu talep —«ipliği» bir kenara atmak değil, fakat tam tersine onu güçlendirmek— bazı «marksistlerin», ya da diğerlerinin ruhsal durumlarının rastlantısal bir sonucu değildir, tersine, hizmet etmek istedikleri sınıfın durumu ve çıkarları tarafından zorunlu olarak belirlenmiştir, «öğretilerinin» temel gerekleri tarafından zorunlu olarak ve kesinlikle emredilmiştir. Kolaylıkla anlaşılabilecek nedenlerden dolayı, burada bu tezin ilk kısmını incelemek, «durumu» ve «çıkarları» nitelemek için duraklayamıyorum; burada bence sorunlar kendiliğinden anlaşılmaktadır. Ben yalnızca ikinci kısma, yani marksist öğretinin, «kopmakta olan ipliği» ifade eden sorunlarla olan ilişkisine değineceğim.

Marksistler bu sorunları popülist bayların yaptıklarından ve yapmakta olduklarından *farklı olarak ortaya koymalıdırlar*. Popülistler sorunu, «modern bilimin ve modern ahlâksal fikirlerin» bakış açısından ortaya koymaktadırlar; sorun öyle bir şekilde sunulmaktadır ki, sanki bu tür reformları gerçekleştirmedeki başarısızlığın, bizzat *üretim ilişkilerinde* yatan hiçbir derin nedeni yokmuş; sanki engeller yalnızca duyguların kabalığından, zayıf «akıl ışığı»ndan vb. oluşuyormuş; sanki Rusya, üzerinde doğru yolları uygun bir şekilde, kaba hatlarıyla belirlemekten başka bir şey yapılması gerekmeyen bir *tabula rasa* imiş gibi. *Sorunu bu şekilde ortaya koymak, elbette* ki ona Bay V.V.'nin övündüğü «arılığı» {temizliği, saflığı - Yay.} sağlamıştır, ve bu «arılık», gerçekte, yalnızca kolejli kız rüyalarının «arılığından» başka bir şey değildir, popülist tarzdaki akil yürütmeyi, çalışma odası sohbetlerine öylesine uygun düşüren türde bir arılıktır.

Bu aynı sorunların marksistler tarafından ortaya konuluşu, zorunlu olarak tamamen farklı olmalıdır(*). Toplumsal olguların köklerini üretim ilişkilerinde aramak zorunda olan, bunları belli

---

suzluklar yanında, hiç de önemsiz sayılmayacak avantajlar kapan sınıfın durumunun ve çıkarlarının kaçınılmaz bir sonucu olduğunu göstermeye çalıştık.

(*) Teorilerini tutarlı olarak izledikleri takdirde Bay Struve'nin açıklamasının kesinlikle, bu teoriye sıkı sıkıya yapışmamasından dolayı başarısız olduğu hakkında zaten bir çok şey söyledik.

sınıfların *çıkarlarına* indirgemek zorunda olan marksistler, bu *desiderata*ları {istekleri - Yay.}, şu ya da bu toplumsal unsurların «istekleri» olarak, şu ya da bu unsurların ve sınıfların muhalefetiyle karşılaşan şeyler olarak formüle etmelidirler. Sorunu bu şekilde ortaya koymak, marksistlerin «teorileri»ni, sınıflar *üstüne* çıkan, profesörce tartışmalar ve «parlak bir başarı»(*) vaadeden tasarılar ve raporlar uğrunda kullanmak olasılığını kesinlikle ortadan kaldıracaktır. Bu, elbette ki değinilen bakış açısı değişikliğinin yalnızca dolaylı bir üstünlüğüdür, fakat eğer *bugünkü* popülizmin oportünizmin batağına doğru ne kadar dik bir yokuştan aşağı kaymakta olduğu hatırda tutulursa, bu, aynı zamanda çok büyük bir üstünlüktür de. Fakat sorun yalnızca dolaysız üstünlükle sınırlı değildir. Eğer aynı sorunlar, uzlaşmaz sınıf karşıtlığı teorisine uygulanışları içinde ortaya konurlarsa [ve bu, elbette ki, Rus tarihininin ve bugününün «gerçeklerinin yeniden gözden geçirilişi»ni gerektirir], o zaman bunlara verilen cevaplar, belli sınıfların hayati çıkarlarının bir formülasyonunu sağlayacaklardır; bu cevaplar, bu ilgili sınıflarca ve ancak bu sınıflarca pratik bakımdan kullanılma(**) amacı taşıyacaklar; bu cevaplar, bir marksistin çok güzel söylediği gibi, «aydının dar çalışma odasından» kurtulup, en yüksek derecede gelişmiş ve saf biçimlerindeki üretim ilişkilerinde bizzat yer alanlara doğru, «ipliğin kopmasından» en güçlü şekilde etkilenenlere ve onlar olmadan yapamayacakları için «ideallere» ihtiyaç duyanlara doğru gideceklerdir. Sorunların bu türde ortaya konuluşu, bütün bu eski sorunlara —vergiler, pasaportlar, göçler, bölge idare meclisleri vb.— «toplum»umuzun tartıştığı ve yorumladığı, sakız gibi tekrar tekrar çiğnediği, çöz-

(*) Bay Yujakof'un bir ifadesi.

(**) Hiç kuşkusuz, bu «kullanışlı hale getirme»nin gerçekleşmesi için muazzam bir hazırlık çalışması yapmak gerekir. Ve üstelik bu çalışma niteliği gereği kendini belli etmez. Bu *kullanışlı hale getirme* gerçekleşmeden önce, az ya da çok uzun bir zaman geçebilir. Bu süre içinde biz gayet açık olarak, ana vatan için daha iyi yollar sağlayabilecek hiç bir gücün olmadığını söyleyeceğiz. Bunu, bu tür güçlerin varolduğunu ve yapılacak tek şeyin onlara «Yanlış yolu bırakmayı» tavsiye etmek olduğunu iddia eden popülist bayların «Tatlı dilli iyimserlik»lerine karşı yapacağız.

düğü ve tekrar çözdüğü ve şimdi artık onun için bütün tadını kaybetmeye başlayan bütün bu sorunlara yeni bir hayat verecektir.

Demek oluyor ki, soruna nasıl yaklaşırsak, yaklaşalım, ister Rusya'da hüküm süren ekonomik ilişkiler sisteminin içeriğini, ve bu sistemin tarihsel bağları ve emekçilerin çıkarlarıyla olan ilişkileri içindeki çeşitli biçimlerini inceleyelim, isterse «ipliğin kopması» sorununu ve bu «kopmanın» nedenlerini inceleyelim, her iki durumda da tek bir sonuca, «hayattan farklılaşmış emeğin» içinde yaşadığımız çağın önümüze çıkardığı tarihsel görevinin büyük önemi sonucuna, bu sınıfın düşüncesinin evrensel önemi sonucuna varıyoruz.

AÇIKLAMA NOTLARI

AÇIKLAMA NOTLARI

1. **Köylü Hayatında Yeni Ekonomik Gelişmeler** (V.Y. Postnikof'un **Güney Rusya'da Köylü Ekonomisi Üzerine** makalesi, V.İ. Lenin'in eserlerinden korunabilmiş olan en ilkidir. Makale, 1893 baharında Samara'da yazılmış ve el yazması bu kasabanın genç Marksistlerinin katıldığı çevrelerde okunmuştu. Lenin, bunu, Moskova'da yayınlanan Liberal **Russkaya Mysl (Rus Düşüncesi)** dergisinde yayınlatmak istedi, fakat makale yazı kurulu tarafından «derginin siyasetine uygun olmadığı» gerekçesiyle reddedildi. 30 Mayıs 1894 tarihli bir mektupta Lenin şunları söyler: «Onu **Russkaya Mysl**'a gönderecek kadar da saftım, fakat onlar tabii ki geri çevirdiler. Bu derginin 2. sayısında Postnikof hakkında «bizim iyi tanınan» liberal, bayağı Bay V.V. miz tarafından yazılan, bir yazı okuyunca durumu açıkça anladım. İnsan, harika materyali çarpıtabilmek ve bütün gerçekleri demagoji yaparak gizleyebilmek için mutlaka bir artist olmalı!»

   S.B.K.P M.K. nin Marksizm-Leninizm Enstitüsü'nün elinde **Köylü Hayatında Yeni Ekonomik Gelişmeler** makalesinin iki el yazması nüshası vardır. İlk (kaba) kopyası Lenin'in şahsi evrakları arasında bulunmuştu; son olarak yazıldığında Lenin'in yaptığı bazı eklemeleri de içeren ikinci Kopyasını Lenin S.İ. Mickiewicz'e vermişti, 3 aralık 1893 teki bir aramada da metne elkonulmuştu. El-yazması metin 1923'te Moskova Hukuk Mahkemesi kayıtlarında bulundu, ve ondan sonra ilk defa **Birinci Parti Kongresinin Yirmibeşinci Yıldönümü** (1898-1923) sırasında yayınlandı. Elinizdeki baskıda **Köylü Hayatında Yeni Ekonomik Gelişmeler** makalesi, V.İ. Lenin tarafmdan düzeltildiği gibi, ikinci el-yazması nüshaya uygun olarak yayınlanmıştır.

   Marksizm-Leninizm Enstitüsünün elinde ayrıca V.Y. Postnikov'un **Güney Rusya'da Köylü Ekonomisi** kitabının, üzerinde Lenin'in yorumlarını taşıyan bir nüshası da vardır.

   Lenin bu makalenin en önemli materyalini, 1896-1899 da yazdığı ve 1899 Martında yayınlanan **Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi** kitabının ikinci bölümünde kullanmıştır.

Sayfa : XXVII

2. **Zemstvolar** Soyluluğun hakim olduğu, yerel kendi-kendine hükümet eden birimler. Zemstvolar 1864'te çarlık Rusya'sının merkezi eyaletlerinde **(gubernia)** kurulmuşlardı, faaliyetleri bütü-

nüyle bölgesel ekonomik sorunlarla (hastane ve yol yapımı, istatistikler, sigortalar vb.) sınırlanmıştı. Bunlar, Eyalet Valilerinin ve hükümetçe istenmeyen kararları geçersiz kılabilen iç işleri bakanının kontrolünde çalışırlardı.

İstatistik bölümleri, büroiar ve Eyalet ve Kaza Zemstvo Meclis Komisyonları istatistiksel çalışmalarda (köylü işletmelerinin ve el-zanaatları kuruluşlarının hane-başına sayımları, toprakların kârlılıklarının tayini, toprağın ve Zemstvo vergilendirmesi kapsamına giren mülkiyetin yeniden değerlendirilmesi, köylü bütçelerinin incelenmesi, vb.) bulunurlardı ve kazaları veya eyaletlerikapsayan, çok miktarda belgesel materyali içeren birçok dergi ve istatistiksel derlemeler yayınlamışlardır.

Lenin, Zemstvo istatistiksel verilerine önem vermiş ve «Avrupalıların Rus Zemstvo istatistiklerini yakından incelemeleri genel olarak toplumsal istatistiklerin ilerlemesine hiç kuşkusuz güçlü bir hız kazandıracaktır» diye belirtmiştir. (**Tarım Sorunu ve «Marks Eleştirmenleri»** şimdiki baskıya bakınız, Cilt 5.) Aynı zamanda Lenin Zemstvo istatistikçilerinin kullandıkları istatistiksel verileri tahlil etme ve gruplandırma yöntemlerini de eleştirmistir. Lenin, «Derlenişlerindeki kapsam genişliği ve ayrıntılı oluşları bakımından harika olan Zemstvo istatistiklerimizin en büyük zayıflığı budur.» diye yazmıştır. (**Zemstvo istatistikçilerinin Görevleri.** Şimdiki baskıya bakınız, Cilt 20.) Bakış açısından çoğunluğu popülist olan Zemstvo istatistikçileri, istatistiksel verileri sık sık onların yaklaşımıyla ele almayı tercih ediyorlardı. Bu verileri ele alışlarında, kapitalist gelişme sürecinde biçimlenen çeşitli köylü gruplarının esas farklılıkları ve özellikleri sayı sütunlarının gerisinde gizlenmişti.

Lenin Zemstvo istatistiksel verileri üzerinde çalışmış, onları kontrol ve tahlil etmiş, bizzat kendi hesaplamalarını yapmış, tablolar ve özetler çıkarmış ve köylü işletmeleri ve el-zanaatları kuruluşları hakkındaki verilerin Marksist bir tahlilini ve bilimsel sınıflandırmasını vermiştir. Lenin Zemstvo istatistiklerinde bulunan materyal bolluğunu popülistlerin zorlama entrikalarını açığa çıkarmak için kullanmış ve Rusya'nın ekonomik gelişmesinin gerçek bir tablosunu çizmiştir. Bu verileri yazılarında ve özellikle **Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi** adlı eserinde uzun uzadıya kullanmıştır. (Zemstvo istatistikleri üzerine, Lenin'in 1914' te yazılan **Zemstvo İstatistiklerinin Görevleri** adlı yazısına bakınız.)

3. **Zemstvo İstatistiksel Verileri'ne Göre Rusya'nın Ekonomik Yönden İncelenmesinin Sonuçları** adlı ciltlere atıfta bulunuluyor, Bunlardan 1. Cilt: V.V. -Köylü **Topluluğu'dur**; 2. cilt; N. Karişev- **Verilmemiş Toprakların Köylülerce Kiralanması**, adını taşır,Dorpat, 1892. Her iki kitap da liberal-popülist görüşleri açıklamaktadır. V.V., 1880 ve 90'ların liberal-popülizminin bir ideologu olan V.P. Vorontsof'un kullandığı takma addır.

Sayfa: 2

4. **Köy topluluğu (Obsçina veya mir)** - Rusya'da köylülerin toprak tan ortaklaşa yararlanmalaına verilen ad. Zorunlu olarak sıray la farklı ekinler ekilmesi ve ormanların ve otlakların bölünmemesiyle nitelenirdi. Başta gelen özellikleri, ortaklaşa sorumluluk (köylülerin ödemelerini eksiksiz ve zamanında yapmaları ve devlete ve toprak ağalarına yapılacak çeşitli hizmetleri gerçekleştir meleri konusundaki zorunlu ortaklaşa sorumluluk), verilen toprağı hiç bir itiraz hakkı olmadan toprakların düzenli olarak yeniden dağılımı ve toprağın satın alınmasının yasaklanmasıydı. Rus köy topluluğu çok eski zamanlardan beri bilinirdi, tarihi gelişme sürecinde giderek Rusya'da feodalizmin temel direklerinden biri oldu. Toprak ağaları ve çarlık hükümeti, köy topluluğunu feodal baskıyı yoğunlaştırmak ve halktan toprağı rehinden kurtarma paraları ve vergiler sızdırmak için kullandılar. Lenin köy topluluğu hakkında şunu belirtmiştir: «Köy topluluğu köylüyü bir proletere dönüşmekten kurtarmaz; gerçekte bu, 'varoluş nedenini' bütünüyle kaybetmiş olan küçük birliklere ve 'katagorilere' sanki zincirle bağlıymışlar gibi köylüleri bölen bir ortaçağ engeli olarak görür.» (**19. Yüzyılın Sonuna Doğru Rusya'da Tarım Sorunu**, şimdiki baskıya bakınız. Cilt 15.)

Köy topluluğu sorunu, hararetli tartışmalar uyandırdı ve kapsamlı bir ekonomik literatürün konusu oldu. Popülistler köy topluluğuna, onda Rusya'nın özel bir yolla sosyalizme doğru gelişmesinin güvencesini gördüklerinden, büyük ilgi gösterdiler. Olguları kasıtlı olarak toplayıp çarpıtarak ve sözde «ortalama rakamlar» vererek; popülistler Rusya'daki topluluk köylülerinin özel bir tür «değişmezliğe» sahip olduğunu, ve köy topluluğunun köylüleri kapitalist ilişkilerin köye girmesinden koruduğunu ve köylüleri yıkımdan ve sınıf farklılaşmasından «kurtardığını» ispat etmeye çalıştılar. Daha 1880'lerde, G.V. Plehanov popülistlerin «topluluk sosyalizmi» hakkındaki hayallerinin ne kadar temelsiz

olduğunu gösterdi; 1890'lardaysa V.İ. Lenin Rus köyünde kapitalist ilişkilerin nasıl geliştiğini göstermek ve sermayenin ataerkil köy topluluğuna girerek nasıl köylüleri kulaklar ve fakir köylüler olarak uzlaşmaz karşıtlıkta sınıflara bölmekte olduğunu göstermek için muazzam miktarda belgesel ve istatistiksel malzemeyi ortaya serdi.

1906'da çarın bakanlarından Stolipin kulaklara yarayan bir yasa çıkardı. Bu yasa, köylülerin köy topluluğundan çıkmalarına ve verilmiş-topraklarını satmalarına izin veriyordu. Bu yasa, kırsal topluluk sisteminin yasal olarak ortadan kalkmasını hazırladı ve köylülük arasındaki farklılaşmayı yoğunlaştırdı. Kanunun yürürlüğe girmesinden sonraki dokuz yıl içinde iki milyondan fazla köylü hanesi köy topluluklarından çekildi.

Sayfa: 7

5. Bu, feodal Rusya'da nüfus başına alınan vergiye (bundan en başta köylülük ve şehir nüfusunun alt tabakaları etkileniyordu) tabi olan **kütüğe kayıtlı** ve bu bakımdan özel sayımlarda (sözde «kayıtlar»da) belirlenmiş erkeklerle ilgilidir. Bu tür «kayıtlar» 1718'de başladı, onuncusu ve sonuncusu 1857-1859'da yapıldı. Bazı bölgelerde köy toplulukları içinde toprağın yeniden dağıtımı ailedeki kütüğe kayıtlı erkeklerin sayısına göre yapıldı.

Sayfa: 8

6. **Desiyatiniski** adı verilen köylüler - Güney Rusya'da toprağı hasadın bir parçası karşılığında kiralayan, kirayı parayla ödeyen köylüler.

Sayfa: 17

7. **Mennonitler** - 18. yüzyılın sonunda Batı Avrupa'dan Rusya'ya gelen, adını kurucusu olan Hollandalı Menno Simons'tan alan ve esas olarak Yekaterinoslav ve Torid eyaletlerine yerleşen bir dini tarikatın mensupları. Mennonit göçmenlerin işletmeleri çoğunlukla zengin kulak işletmeleriydi.

Sayfa: 23

8. **1861 Köylü Reformu** - Rusya'da serfliği ortadan kaldıran bu reform, serfleri olan toprak ağalarının çıkarlarına uygun olarak çarlık hükümeti tarafından yapıldı. Rusya'nın ekonomik gelişmesinin tüm süreci ve köylülüğün feodal sömürüye karşı büyüyen kitle hareketi, reformu gerekli kılmıştı. «Köylü Reformu» feodal nitelikteydi, fakat Rusya'yı kapitalist yola çekmiş olan eko-

nomik gelişmenin gücü tarafından feodal biçime kapitalist bir içerik verilmişti. Ve «toprak köylülerden **ne kadar az** çalınırsa, köylülerin toprakları toprak ağalarının topraklarından **ne kadar tam** ayrılırsa, serf sahiplerine haraç (yani «toprağı rehinden kurtarma ücreti») **ne kadar az** ödenirse, bu o kadar belirgin duruma geliyordu.» (Bkz. «**Köylü Reformu**» ve **İşçi-Köylü Devrimi**, şimdiki baskı, Cilt 17.) «Köylü Reformu» Rusya'nın bir burjuva monarşisine dönüşmesi yolunda atılmış bir adımdı. 19 Şubat 1861 de II. Aleksander, serfliğe bağımlılıktan çıkarılan köylüler için bir bildiri ve «Kurallar» imzaladı. Önceden toprak ağalarına ait olan, hepsi 22.500.000 serf, «kurtarıldı». Toprak mülkiyetineyse dokunulmadı, köylülerin toprakları toprak ağalarının mülkiyeti olarak ilan edildi ve köylüler ancak yasada belirtilen büyüklükte bir toprak parçası (bunun için bile, toprak ağası ile anlaşmak zorundaydılar) alabildiler; bu toprak için de (fidye) ödemek zorundaydılar. Köylüler, toprağı rehinden kurtarma ücretlerini, belirtilmiş olan miktarı toprak ağalarına ödemiş olan çarlık hükümetine ödediler. Yaklaşık tahminler, Reform'dan sonra soyluluğun 71.500.000 desiyatinlik, ve köylülerin 33.700.000 desiyatinlik toprağı olduğunu göstermektedir. {1 desiyatin = 4 dönüm-Yayıncı}. Reform sayesinde toprak ağaları, daha önce köylülerin ekip biçtikleri toprakların beşte birinden beşte ikisine kadar toprağı ele geçirip maledindiler. Reform eski angarya sistemini ortadan kaldırmadı, fakat sadece gizledi. Toprak ağaları, köylülerin sahip olmadıkları takdirde bağımsız çiftçilik yapamayacakları verilmiş-toprakların en iyi bölümlerini («ele geçirilmiş toprakları», ormanları, çayırları, sulama yerlerini, otlakları, v.b.) mülkiyetlerine geçirdiler. Toprağı rehinden kurtarma ödemeleri için yapılan ayarlamalar tamamlanana kadar köylüler «geçici olarak bağımlı» kabul ediliyorlardı ve toprak ağalarına kiracılık ve angarya biçiminde hizmet ettiler. Köylüleri kendi verilmiş-toprakları için rehinden kurtarma ücreti ödemeye zorlamak, toprak ağaları ve çarlık hükümeti tarafından yapılan soygunculuktan başka birşey değildi. %6'lık bir faizle borçlarını ödemeleri için 49 yıllık bir süre tanınmıştı. Ödenmemiş borçlar yıldan yıla artıyordu. Sadece eski toprak ağalarının köylüleri topraklarını rehinden kurtarma parası olarak Çarlık hükümetine 1.900 milyon ruble ödediler; halbuki ellerine geçen toprakların piyasa fiyatı 544 milyon rubleyi geçmiyordu. Köylüler gerçekte kendi malları olan topraklar için yüz milyonlarca ruble ödemek zorunda kaldılar; bu köylülerin işletmelerini yıktı ve köylü kitlelerinin yoksullaşmasıyla sonuçlandı.

N.G. Çernişevski'nin önderliğindeki devrimci Rus demokratları «Köylü Reformu»nu feodal niteliğinden dolayı eleştirdiler. V.İ. Lenin 1861 «Köylü Reformü»nu tarımda doğmakta olan kapitalizmin çıkarına köylülere karşı ilk kitle şiddet hareketi olarak adlandırdı. — Toprak ağaları kapitalizm için «sınıfları belirginleştiriyordu».

Sayfa : 24

9. El-yazması metin Lenin'in tezini açıklamak için kullanılan rakamlarda bazı önemsiz yanlışlıklar içeriyordu: Ekilip-biçilen toplam alan 1651 desiyatin olmalıdır; yalnızca hane-başına 5 desiyatinden fazla ekilip-biçilen alanı olan işletmeler gözönüne alınırsa, pazardaki para talebinin hacmi 22 498 ruble olmalıdır. Hane-başına 5 desiyatinden fazla ekilip -biçilen alanı olan işletmeler gözönüne alınırsa, toplam ekilip-biçilen alan 1605 desiyatin olmalıdır. Fakat gene de genel sonuçlar bu yanlışlıklardan etkilenmemişlerdir.

Sayfa : 31

10. **Ortaklaşa koşum yapmak** (İngilizcesi - **Yoking**) -Fakir köylüler arasında eski ve ilkel bir ortaklaşa çalışma biçimi. Birkaç köylü hanesi, çiftlik işleri için koşum hayvanlarını ve diğer üretim araçlarını birleştirirlerdi. **Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi** adlı eserinin ikinci bölümünde, V.İ. Lenin, «ortaklaşa koşum yapma»yı şöyle adlandırır: «Köylü burjuvazi tarafından yerlerinden edilmekte olan, sarsılan işletmelerin işbirliği» (Bkz. şimdiki baskı, Cilt 3). Sayfa : 35

11. **Köy Mahkemesi** (Rusça'da **raspava**) -Özel olarak devlet köylüleri için yetkili, Çarlık Rusya'sında 1838 Kararnamesi temelinde kuruldu; mahkemenin başında köyün en yaşlısı bulunuyordu. Köy- ve Bölge mahkemeleri yurttaşlar arasındaki değişik anlaşmazlıklar ve suçlarla ilgilenmektelerdi ve para, angarya iş, dayak cezaları verebiliyorlardı. Sayfa : 39

12. **Ruskaya Mysl (Rus Düşüncesi)** — Liberal-popülist görüşün aylık yaym organı; 1880'den 1918'e kadar Moskova'da yayınlandı. 1905 Devriminden sonra bu yaym organı, yazı kurulundaki P.B. Struve'nin önderliğinde Kadet Partisinin sağ kanadının organı oldu.

Sayfa : 45

13. **Uzun - şerit halinde tarlalar - Sistemi** — Köyün her iki yanında da dar bir şerit halinde miller boyunca uzayan, köylülere kirayla verilmiş topraklar. Bazıları bir yönden diğerine 15-20 mil uzardı. **Uzun-şerit halinde tarlalar-sistemi**, Rusya'da her biri birkaç yüz hanelik büyük köylerin bulunduğu güneyde ve ayrıca doğudaki step bölgelerinde yaygındı. Sayfa : 49

14. **Vestnik Yevropy (Avrupa Habercisi)** — 1866'dan 1918'e kadar Petersburg'da yayınlanan, liberal-burjuva eğilimli, aylık bir siyaset, tarih ve edebiyat dergisi. Devrimci marksistlere karşı yöneltilmiş makaleler yayınlanmıştır. Sayfa : 52

15. **Köylü Sorunları Konusunda Yetkili Kaza Meclisleri** — 1874 de çarlık Rusya'sında köylerde ve kazalarda «köylü halk yönetim» organlarını denetlemek için kurulmuşlardı. Meclisler kazadaki soylu yetkililer tarafından yönetiliyor ve polis müdürlerinden, sulh hakimlerinden ve Kaza Zemstvo meclisleri başkanlarından oluşuyordu. Köylü sorunları için yetkili kaza meclisleri, Valinin başkanlığındaki eyalet meclislerine bağlıydı.

Sayfa : 58

16. 1891'de Rusya'nın doğu ve güney-doğu eyaletlerini ciddi olarak etkileyen kıtlığa atıfta bulunuyor. Bu kıtlık şimdiye kadar ülkenin başına gelmiş geçmiş benzeri doğal afetlerden çok daha etkiliydi. Kıtlıktan dolayı emekçiler dayanılmaz zorluklarla karşılaştılar; köylü kitleleri yıkıma uğradı ve aynı zamanda Rusya'da kapitalizmin gelişmesi için bir iç pazarın yaratılması hızlandı.

Sayfa : 61

17. Lenin'in **Şu Pazarlar Sorunu Üzerine** adlı eseri 1893 sonbaharında Petersburg'da yazılmıştır. Eserin içerdiği ana noktalar Lenin tarafından ilk kez Petersburg marksistlerinin bir toplantısında (bu toplantı «eskilerin» toplantısı olarak bilinir) G.B. Krasin'in «Pazar Sorunu» adlı makalesi üzerine bir tartışma sırasında ortaya kondu.

Toplantıda hazır bulunanlarm anlattıklarına göre Lenin'in yazısı toplantıya katılanların tümü üzerinde muazzam bir etki yarattı. N.K. Krupskaya «Lenin'den Anılar»ında şunları yazdı:

«Pazar Sorunu yeni marksist arkadaşımız tarafından son derece somut olarak ele alınmıştı. Konuyu kitlelerin çıkarlarıyla birleştiriyordu ve yaklaşımının tümünde insan olguları somut çevre-

lerinde ve kendi gelişmeleri içinde ele alan o canlı marksizmi seziyordu.» (N.K. Krupskaya, **Lenin'den Anılar**, Moskova 1959, S. 12).

Toplantıdaki konuşmasında ve **Şu Pazarlar Sorunu Üzerine** adlı eserinde Lenin, yabancı pazarların varlığını, kapitalist üretimin zorunlu bir koşulu olarak gören ve toplumsal üretimin iki alt bölümü arasında hiçbir bağlantı görmeyen Krasin'in hatalarına işaret etmiştir. Aynı zamanda Lenin liberal-popülistlerin Rusya'da kapitalizmin kaderi üzerine görüşlerini ve oluşmakta olan «legal marksizmin» temsilcilerinin bakış açısını şiddetle eleştirmiştir.

Lenin'in Şu Pazarlar Sorunu Üzerine adlı eseri, Petersburg'daki ve diğer şehirlerdeki sosyal-demokrat çevrelerde elden ele dolaştı ve popülizme ve «legal marksizme» karşı mücadelede güçlü bir silah oldu. Lenin bu eserde belirtmiş olduğu başlıca sonuçları daha sonra **Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi** adlı kitabında geliştirdi.

Şu Pazarlar Sorunu Üzerine'nin bir ara kaybolduğu kabul edilen orijinal metni ancak 1937'de **Bolşevik** Gazetesi'nin 21. sayısında yayınlandı ve 1938'de Enstitü tarafından bir kitap olarak basıldı. Sayfa : 67

18. Teknik ilerlemeyi de hesaba katan genişletilmiş yeniden üretim şeması, aynen V.I. Lenin'in asıl metninde olduğu gibi verilmiştir; ara sıra rakamlarda görülen yanlışlıklar, tezin genel çizgisini ve genel sonuçları etkilememektedir. Sayfa : 77

19. «Tüketim araçları olarak üretim araçları» sütunu birikim için amaçlanan genel toplamı I (ds+ad) içerir. Şurası hatırda tutulmalıdır ki, Bölüm I'de yeni yaratılan değerin bir kısmı, Bölüm II için ek üretim araçları (değiştirmek için gerekenden fazla) olan araçlarda ve malzemede yatar. Üretilen üretim araçlarının Bölüm II için amaçlanan kısmı ve Bölüm I'de kalan kısmı gelecek yıl içinde her iki bölümde gerçekten iş gören sabit sermayenin hacminden görülebilir.

V.I. Lenin'in orijinal metninde gözden kaçan yanlışlıklar, metinde verilen şemadan da görülebileceği gibi şunlardır: 3,172 yerine 3,172 1/2 ve 10,828 1/2 yerine 10,830 yazılmalıydı.

Sayfa : 77

20. Bkz. K. Marks, **Kapital**, Cilt II, Moskova, 1957, S. 438.
Sayfa : 79

21. Bkz. K. Marks, **Kapital**, Cilt I, Moskova, 1959, S. 106.
Sayfa : 91

22. **Nik.-on** veya **N.-on-N.F.** Danielson'un takma adlı; liberal -popülistlerin 1880-1890 yılları arasındaki ideologlarından biri. Burada alıntı yapılan Nik.-on'un eserinin adı **Reform'dan Sonra Halk Ekonomimiz Üzerine Pazarlıklar**'dır, Petersburg, 1893.
Sayfa : 92

23. **Pluşkin**-N.V. Gogol'un **Ölü Canlar**'ındaki bir karakter. Eli sıkı bir toprak ağası olan Pluşkin'in adı aşırı derecede para hırsını sembolize eder. Sayfa : 96

24. Bkz. K. Marks, **Kapital**, Cilt II, Moskova, 1957, S. 310-316 (Dipnot 32) Sayfa : 97

25. Lenin'in kitabı «**Halkın Dostları**» **Kimlerdir ve Sosyal-Demokratlara Karşı Nasıl Mücadele Ederler?** (**Ruskoye Bogatstvo**'da Yayınlanmış Marksistlere Karşı Makalelere Cevap), 1894'te (I. Kısım Nisan'da bitirilmişti, II. ve III. Kısımlar yazın) yazıldı. Lenin 1892-1893'te, Samara'da, bu kitap üzerinde çalışmaya başlamıştı. Samara marksist çevresinde, anti-marksist liberal-popülistler olan V.V. (Vorontsov), Mihayilovski, Yujakov ve Krivenko'yu şiddetle eleştirdiği konferanslar vermişti. Bu konferanslar, kitap için hazırlık çalışması görevini yaptı.

1894 Sonbaharında, Lenin, «**Halkın Dostları**» **Kimlerdir ve Sosyal-Demokratlara Karşı Nasıl Mücadele Ederler?** başlıklı yapıtını Petersburg marksist çevresinin üyelerine okudu.

N.K. Krupskaya «hatırlıyorum», diye yazıyordu anılarında, «hepimizi ne kadar da heyecanlandırdı. Yazıda mücadelenin hedefleri hayran olunacak bir açıklıkla ortaya konmuştu. Sonradan yazmın teksir edilmiş kopyaları 'Sarı Defterler' adı altında elden ele dolaştı. İmzalanmamışlardı. Oldukça geniş çapta okundu ve hiç kuşkusuz o zamanki marksist gençlik üzerinde güçlü bir etki bıraktı.» (N.K. Krupskaya, **Lenin'den Anılar**, Moskova, 1950, S. 15).

Lenin'in kitabı ayrı kısımlar halinde basıldı. Birinci kısım. Haziran 1894'te Petersburg'da teksir edilerek çoğaltıldı, orada ve diğer kentlerde gizli olarak dağıtıldı. Bu ilk kısmın bir ikinci

baskısı aynı şekilde basılarak Temmuz 1894'te ortaya çıktı. Birinci ve ikinci kısımlardan 100 kadar nüsha, A.A. Ganşin tarafından, Ağustos'ta, Gorki'de (Vladimir Eyaleti) ve Eylül'de Moskova'da basıldı. Aynı yılın eylülünde, A.A. Vaneyev, Petersburg'da, birinci bölümden 50 kopya daha (bu dördüncü baskıydı) üçüncü bölümden de yaklaşık olarak aynı sayıda teksir etti. Kitabın bu baskısının kapağında şu not bulunuyordu: «Taşradaki bir gurup sosyal-demokrat tarafından basılmıştır.» Kitabın illegal koşullar altında çıkarılması, böyle bir notu gerekli kılıyordu. Yerel örgütler, bazı kısımları el yazısıyla, bazılarını daktilo v.b. yazarak Lenin'in eserini çeşitli yollardan çoğalttılar. Çernigov Eyaleti'nin Borzna kazasında bir gurup sosyal-demakrat, 1894'te, kitabı teksir ederek çoğalttı, bu baskının nüshaları Çernigov, Kiev ve Petersburg'da elden ele dolaştı. Kitap, 1894 sonunda, Vilno'da, 1895'te Penza'da ve hemen hemen aynı dönemde Vladimir'de okunuyordu. 1895-96'da Tomsk'daki marksist öğrenciler arasında dolaşıyordu. Aynı zamanda Don üzerindeki Rostov'da, 1896'da Poltava'da ve diğer kasabalarda okunuyordu.

Lenin'in kitabı, Emeğin Kurtuluşu Gurubu ve yurtdışındaki öteki Rus sosyal-demokrat örgütler tarafından da çok iyi biliniyordu.

Kitabın birinci ve üçüncü kısımlarının teksir edilmiş nüshaları 1923 başlarında, Berlin sosyal-demokrat örgütünün arşivlerinde ve hemen hemen aynı zamanda Leningrad'daki devlet Saltikov-Şçedrin Halk Kütüphanesinde bulundu.

V.I. Lenin'in **Bütün Eserleri'nin** I., II., ve III. baskılarında kitap, 1894'te teksir edilip 1923'te bulunmuş olan nüshalara uygun olarak basıldı.

1936'da Marksizm-Leninizm Enstitüsü, teksir edilmiş 1894 baskısının bir kopyasını daha elde etti. Bu kopya, anlaşıldığı kadarıyla kitabı yurtdışında yayınlamaya hazırladığı sırada Lenin tarafından yapılan birçok düzeltmeyi içermektedir.

Elimizdeki baskıda «Halkın Dostları» Kimlerdir? metni, Enstitü'nün 1936'da elde ettiği teksir edilmiş kopyanın metnine uygundur, yapılan düzeltmeler de gözönüne alınmıştır. Resmî kopyaya göre, bazı pasajlarda tırnak yerine italik konurken, metinde köşeli parantez içinde olan birkaç yorum dipnot olarak verilmiştir. Daha önceki baskılarda çıkartılmış olan Lenin'in tablo açıklaması (Ek I) de verilmiştir.

Kitabın ikinci kısmı halâ bulunamamıştır.

26. **Ruskoye Bogatstvo (Rus Zenginliği)** 1876'dan 1918 ortalarına kadar Petersburg'da yayınlanan aylık bir dergi. 1890'ların başında, liberal-popülistlerin organı haline geldi ve S.N. Krivenko ve N.K. Mihayilovski tarafından yönetildi. Dergi Çarlık Hükümetiyle uzlaşmayı savunmuş ve marksizme ve Rus marksistlerine karşı sert bir mücadele vermiştir. Sayfa : 121

27. Değinilen makale, N.K. Mihayilovski'nin **Ruskoye Bogatstvo** Sayı: 10,1893'te yayınlanmış olan «Edebiyat ve Hayat» başlıklı makalesidir. Marksistler, Mihayilovski'ye yazdıkları mektuplarda makale üzerine görüşlerini bildirdiler. Mektuplardan bazıları **Byloye (Geçmiş)** dergisi, Sayı: 23, 1924'te yayınlandı.
Sayfa : 121

28. Değinilen makale, N.K. Mihayilovski'nin **Otoçestveniye Zapiski (Anavatan Notları)**, Sayı: 10, Ekim 1877'de yayınlanmış olan «Y. Yukovski Karl Marks'ı Yargılıyor» başlıklı makalesidir.
Sayfa : 123

29. Bkz. Kral Marks, **Kapital**, Cilt I, Moskova, 1959, «Birinci Almanca Baskıya Önsöz», S. 10.
Sayfa : 124

30. Değinilen makale K. Marks'ın 1843 yazında Kreuznach'da yazılmış olan Hegel'in **Hukuk Felsefesinin Bir Eleştirisi**'dir. SBKP MK'nin Marksizm-Leninizm Enstitüsü bu makalenin bitirilmemiş, Hegel'in **Hukuk Felsefesi'nin İlkeleri**'nin 261-313. sayfaya kadar olan bölümünün ayrıntılı eleştirel bir tahlilini içeren el-yazması metnine sahiptir.

Marks, Hegel'in **Hukuk Felsefesi'nin Bir Eleştirisi** adlı kapsamlı bir makaleyi, bu esere giriş kısmı 1844'te Deutsch-Französische Jahrbücher (Alman-Fransız Yıllıkları)nda yayınlandıktan sonra, yayınlamaya hazırlamak istiyordu. Fakat Marks bu isteği yerine getiremedi. Marks'ın el-yazması menti 1927'de ilk kez orijinalinin diliyle Marksizm-Leninizm Enstitüsü tarafından yayınlandı. Sayfa : 126

31. Lenin'in yaptığı aktarma, Marks'ın **Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı**'ya «Önsöz» ündedir. Bkz: K. Marks ve F. Engels, **Seçme Eserler**, Moskova, 1958, S: 362-363.
Sayfa : 127

32. **Contrat Social** — Jean-Jacques Rousseau'nun başlıca yapıtlarından biri. Tam başlığı, **Du Contrat Social ou Principes du droit politique (Toplumsal Sözleşme ya da Siyasal Hukukun İlkeleri)** dir. 1762 de Amsterdam'da basılmıştır ve 1906 da Rusça'ya çevrilmiştir. Kitabın temel fikri, her toplumsal sistemin, özgürce bir anlaşmasının, insanlar arasında bir sözleşmenin sonucu olması gerektiğiydi. Temelde idealist olmasına karşın, 18. yüzyılda Fransız burjuva devriminin arifesinde öne sürülmüş olan «Toplumsal Sözleşme» teorisi devrimci bir rol oynadı. Burjuva eşitliği, feodal tabakaların ayrıcalıklarının kaldırılması ve bir burjuva cumhuriyeti kurulması talebini dile getiriyordu.

Sayfa : 127

33. Bkz. Karl Marks, **Kapital, Cilt** I, Moskova, 1959, S: 373.

Sayfa : 135

34. **Karl Marks'tan «Otoçestveniye Zapiski» Yazı kuruluna Mektup.** 1877'nin sonunda, N. K. Mihayilovski'nin «Y. Yukovski Karl Marks'ı Yargılıyor» başlıklı makalesiyle ilgili olarak yazılmıştı. Mektup, Marks'ın ölümünden sonra Engels tarafından kopya edilmiş ve Rusya'ya gönderilmişti. Engels, bu mektubun, «uzun bir süre Rusya'da Fransızca orijinalinden elyazısıyla kopya edilmiş nüshalar halinde dolaştığını ve sonra, mektubun Rusça bir çevirisinin 1886'da Cenevre'de, **Vestnik Narodnoy Voli**'de **(Halkın İradesinin Habercisi)** (Sayı: 5 — Yayıncı), sonra da Rusya'da yayınlandığını» söyler. «Bu mektup, Marks'ın kaleminden çıkan herşey gibi, Rus çevrelerinde büyük bir dikkat uyandırmıştır.» **(Internationales aus dem Volkstaat** 1871-1875, Berlin 1894, S: 68). Mektup, Rusya'da ilk kez, **Yuridiçeski Vestnik (Yasal Haberci)**, S. 10, 1888'de yayınlandı. (Bkz: Marks ve Engles, **Selected Correspondence**, Moskova S. 376-379).

Sayfa : 135

35. Bkz: Engels, **Anti Dühring, Bay Eugen Dühring Bilimi Altüst Ediyor** (İkinci Kısım — Ekonomi Politik, Birinci Bölüm — Konu ve Yöntem), Moskova, 1954, S. 207-208.

Sayfa : 135

36. Burada, 1845-1846 yıllarında Marks ve Engels tarafından ortaklaşa yazılan **Alman İdeolojisi** adlı esere değiniliyor.

Hemen hemen 800 sayfaya varan elyazması iki cilt halindeydi. Birinci cilt esas olarak tarihsel materyalizmin temel tezlerinin ayrıntılarıyla açıklanmasına, ve Ludwig Feuerbach, B. Bauer ve

M. Stimer'in felsefi görüşlerinin eleştirisine ayrılmıştı. Ve ikinci cilt «gerçek sosyalizmin» çeşitli temsilcilerinin görüşlerinin eleştirisine ayrılmıştı.

1846-1847'de Marks ve Engels, Almanya'da eserlerini yayınlayacak bir yayıncı bulmak için üstüste girişimlerde bulundular. Fakat polisin engeller çıkarması ve yayıncıların kendilerinin de Marks ve Engels'in mücadele ettikleri eğilimlerin şampiyonluğunu yapan partilerle ilgili olmaları ve işi almayı reddetmeleri yüzünden başarısızlığa uğradılar. Marks ve Engels hayatta iken yalnızca bir bölüm yayınlandı. Bu bölüm, **Alman İdeolojisi** cilt II'nin **Das Westtphaelische Dampfboot** {Vestfalya Vapuru-yayıncı} dergisinde, Ağustos ve Eylül 1847'de yayınlanmış olan 4. bölümüydü. Elyazması yıllarca Alman Sosyal-Demokrat Partisinin arşivlerinde kaldı. Almanca metin, ilk kez, 1932'de, SBKP MK'nin Marksizm-Leninizm Enstitüsü tarafından tam olarak yayınlandı. Bunun Rusça bir çevirisi 1933'te çıktı.

Alman İdeolojisi'nin Engels tarafından verilen tanımı yine Engels'in **Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu**'na Önsöz'ünden alınmıştır. (Bkz: K. Marks ve F. Engels, **Seçme Eserler**, Cilt II, Moskova 1958, S: 359).

Sayfa : 136

37. Bkz: F. Engels, «Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni»nin Almanca birinci baskısına Önsöz. (K. Marks ve F. Engels, **Seçme Eserler**, Cilt II, Moskova, 1958, S. 171).

Sayfa : 137

38. **Toplumun gentilice, Klan Örgütlenmesi.** — Bu, ilkel komünizm sistemi, ya da insanlık tarihindeki ilk toplumsal ekonomik biçimlenme idi. Klan sistemi, modern insan tipi tam olarak oluştuğu zaman, biçimlenmeye başladı. Klan topluluğu, ekonomik ve toplumsal bağlarla birleşmiş bir kollektif kan bağları birimiydi. Gelişimi içinde klan sistemi, anaerkil ve ataerki olmak üzere iki aşamadan geçti. Ataerkillik, ilkel topluluk, sınıf toplumu haline gelince sona erdi ve devlet ortaya çıktı. İlkel komünal sistemde üretim ilişkilerinin temeli, üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti ve ürünlerin eşit dağılımı idi. Esas olarak bu, üretici güçlerin düşük gelişme düzeyine ve o dönemdeki niteliğine uygun düşüyordu. Taş aletler ve daha sonra da ok ve yay insanların doğal güçlere ve vahşi hayvanlara karşı bireysel olarak mücadele etmeleri olasılığını ortadan kaldırdı.

İlkel komünizm sistemi üzerine bkz: Marks'in, **L.H. Morgan'ın «Eski Toplum»unun Özeti** ve Engels'in **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni.** Sayfa : 140

39. **Tımar (fief, pomestye)** sistemi — Rusya'da ortaya çıkan ve 15. ve özellikle 16. yüzyılda sağlamca yerleşen kendine özgü bir feodal toprak sahipliği sistemi. **Fief** sistemi merkezi bir devletin oluşmasına ve merkezi bir ordunun kurulmasına sıkı sıkıya bağlıydı. Feodal hükümdarın malı sayılan fief toprakları hükümet tarafından silahlı kuvvetler ve sarayda hizmet edenlere dağıtılırdı. Elde ettiği toprak miktarı, toprağı alanın görevlerine göre belirlenirdi. Boyarin mutlak ve mirasla geçebilen toprak mülkiyet biçim olan «votchina»dan farklı olarak, fief, bu hizmetleri sunan bir soylunun koşullu ve geçici mülkü idi.

Fief, 16. yüzyılın ortalarından başlayarak giderek mirasla geçen bir mülk haline dönüştü ve gittikçe artan bir şekilde «votchina»ya benzedi. 17. yüzyılda bu iki feodal toprak sahipliği biçimi arasındaki fark kayboldu ve votchina ve fief sahiplerinin feodal hakları özdeşleşti. I. Peter'in 1714'te yayınlanan miras fermanından sonra, tımar, toprak sahibi soyululuğun kesin ve sürekli özel mülkiyeti haline geldi. Fief (pomestye) teriminin kullanılması Rusya'da, tüm feodal dönem boyunca sürdü.
Sayfa : 142

40. **Birinci Enternasyonal — Uluslararası İşçi Birliği** — proleteryanın ilk uluslararası örgütü, İngiliz ve Fransız İşçilerinin Londra'da topladığı bir uluslararası işçi konferansında Karl Marks tarafından 1864'te kuruldu. Birinci Enternasyonal, Marks ve Engels'in devrimci bir işçi sınıfı partisi kurmak için yaptıkları yıllar süren sıkı çalışmaların sonucuydu. Lenin'in belirttiği gibi, Birinci Enternasyonal «Sermayeye karşı işçilerin devrimci hamlesine hazırlık için işçilerin uluslararası örgütlenmesinin temellerini attı», «sosyalizm için proleter, enternasyonal mücadelenin temellerini attı.» (**3. Enternasyonal ve Tarihteki Yeri.** Bkz. şimdiki baskı, Cilt 29).

Birinci Enternasyonal'in merkezi yönetim organı, Marks'ın hayat boyu üyesi olduğu, Uluslararası İşçi Birliği Genel Konseyi idi. Marks, Genel Konseyin en sınıf bilinçli üyelerini (F. Lessner, E. Dupont ve H. Jung dahil) çevresine toplayarak, o zamanlar işçi sınıfı hareketinde hüküm süren küçük-burjuva etkileri ve sekter eğilimleri (İngiltere'de meslek sendikacılığı ve Latin ülke-

lerinde Prudoculuk ve anarşizm) yenmeye çalıştı. Birinci Enternasyonal, değişik ülkelerin işçilerinin ekonomik ve politik mücadelelerini yönetti ve aralarındaki dayanışma bağlarını güçlendirdi. Marksizmin yayılmasında, işçi sınıfı hareketine sosyalizmin tanıtılmasında çok büyük bir rol oynadı.

Paris Komünü'nün yenilgisinden sonra, işçi sınıfı, Birinci Enternasyonalin öne sürdüğü ilkelere dayanan ulusal kitle partilerini örgütleme göreviyle karşı karşıya kaldı «... Avrupa koşullarına bakınca, Enternasyonalin resmi örgütünün şimdilik arka plana geçmesine izin vermek oldukça yararlı olacak.» (K. Marks ve F. Engels, **Selected Correspondence (Seçme Yazışmalar)**, Moskova, S. 348). 1876'da Philedelphia'da toplanan bir konferansta Birinci Enternasyonal resmen feshedildi. Sayfa : 145

41. Lenin, gerici **Novoye Vremya (Yeni Zamanlar)** yazarlarından **V. Burenin**'in ismini dürüst olmayan tartışma yöntemleriyle eş anlamlı olarak kullanmıştır. Sayfa : 145

42. **Novoye Vremya (Yeni Zamanlar)** — 1868'den 1917'e kadar St. Petersburg'da çıkan bir günlük gazete, değişik zamanlarda değişik yayıncılara ait olmuş ve siyasi çizgisini tekrar tekrar değiştirmiştir. Önceleri ılımlı liberal çizgideydi, ama 1876'dan sonra aristokrasi ve bürokrasinin içindeki gerici çevrelerin organı haline geldi. 1905'ten itibaren Kara-Yüzlerin organı oldu. Şubat 1917 Burjuva Demokratik Devrim'inden sonra burjuva geçici Hükümetinin karşı-devrimci politikasını bütünüyle destekledi ve Bolşeviklere karşı çok öfkeli bir kampanya yürüttü. 8 Kasım (Eski takvimde 26 Ekim) 1917'de Petrograd Sovyeti Devrimci Askeri Komitesi tarafından kapatıldı. Lenin Novoye Vremya'yı para için herşeyi yapan basının tipik bir örneği olarak isimlendirir.

4 Şubat 1894 tarihli **Novoye Vremya**'da yayınlanan Eleştirel Notlar» adlı bir parçada V. Burenin, Marksistler'e karşı mücadele ettiğinden dolayı Mihayilovski'yi övmüştü.

Sayfa : 148

43. Bu sözler I.A. Krilov'un «Fil ve Küçük Köpek» adlı masalından alınmıştır. Sayfa : 149

44. Bkz. F. Engels: «Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni» Birinci Baskıya önsöz (Marks ve Engels, **Seçme Eserler**, Cilt II, Moskova 1958, S. 170). Sayfa : 151

45. Bkz. Karl Marks, **Kapital** (Cilt I, Moskova 1959, S. 13). Sayfa : 151

46. Paris'te K. Marks ve A. Ruge'nin yayıncılığı altında Almanca yayınlanan «Deutsch-Fransözsische Jahrbücher» (Almanca-Fransızca Yıllıkları) dergisine değiniliyor. Şubat 1844'te iki sayı bir arada olmak üzere, yalnızca bir sayı çıktı. Yayının kesilmesinin ana nedeni, Marks'ın burjuva-radikal Ruge'la ilkelerde ayrılmasıydı. Sayfa : 152

47. Lenin, K. Marks'ın Ruge'ye (Eylül 1843 tarihli) bir mektubundan - bunun «Emeğin Kurtuluşu» gurubunun edebi-siyasi dergisi «Sosyal-Demokrat»ın 4. sayısında, 1892 de Cenevre'de ilk kez yayınlanmasından sonra aktarıyor. (Bkz. K. Marks-F. Engels, Eserler, Cilt I, S: 344, 354). Sayfa : 152

48. Üçlü (Yunanca tries) — Bu, felsefede üç aşamalı gelişmenin formülüdür. Üç aşamalı gelişme fikri ilk olarak neo-platonik Yunan filozoflarınca, özellikle Proclus tarafından formüle edilmiş ve Alman idealist filozofları Fichte ve Schelling in eserlerinde ifade edilmiştir. Ancak üçlü, her gelişme sürecinin üç aşamadan —tez, antitez-sentez'den— geçtiğini iddia eden Hegel'in idealist felsefesinde en tam biçimde gelişmiştir. İkinci aşama, ikinci aşamaya geçmekle kendi karşıtına dönüşen birinci aşamanın inkârıdır, üçüncü aşama, ikinci aşamanın inkârıdır, yani inkârın inkârıdır; ki bu, şimdi yeni bir içerikle zenginleşmiş olan ve daha üst bir düzeyde bulunan başlangıçtaki biçime dönüş anlamına gelir. Hegel'in üçlüsü, içine gerçekçiliğin yapay olarak uydurulduğu bir şemaydı; üçlü şemanın rostoele inşaası, doğanın ve toplumun gerçek gelişmesini çarpıtıyordu. K. Marks, F. Engels ve V.I. Lenin Hegel'in diyalektiğindeki rasyonel öğelere çok değer vermişler, ama onun diyalektik yöntemini eleştirerek yeniden biçimlendirmişler ve objektif dünyanın ve insan düşüncesinin gelişmesinin en genel yasalarını yansıtan materyalist diyalektiği yaratmışlardır. Sayfa : 154

49. Bkz. F. Engels, «Anti-Dübring» (Birinci Kısım. Felsefe. Onüşüncü Bölüm. Diyalektik. İnkarın inkarı). Sayfa : 154

50. Marksist diyalektik yöntemin sistemli bir yorumu ve daha da geliştirilmesi V. I. Lenin'in **Materyalizm ve Ampriokritisizm,**

Felsefe Defterleri, K. Marks, v.b. gibi eserlerinde verilmiştir.
Sayfa : 156

51. Makalenin yazarı (İ.K-n) St. Petersburg Üniversite'sinden profesör J.I. **Kaufmann'dı.** Marks'ın görüşüne göre makale, diyalektik yöntemin en iyi yorumlarından biriydi (Bkz. K. Marks, **Kapital,** Cilt I, Moskova, 1959. İkinci Baskıya Sonsöz, S. 17-19).
Sayfa : 156

52. Metinde daha ilerde, Lenin, Engels'in **Anti-Dühring**'inden bir alıntı yapmaktadır. (Birinci kısım. Felsefe. Onüçüncü bölüm. Diyalektik. İnkârın İnkârı).
Sayfa : 160

53. Bkz. K. Marks, **Kapital,** Cilt I, Moskova 1959, S. 78.
Sayfa : 162

54. Bkz. K. Marks, **Kapital,** Cilt I. Moskova 1959, S. 761-63.
Sayfa : 163

55. K. Marks'ın **Kapatil**'inin I. Cildinin ikinci baskısının Sonsöz'üne değinilmektedir.
Sayfa : 166

56. **Oteçestveniye Zapiski (Anavatan Notları)** — 1820'de St. Petersburg'da yayına başlayan edebi-siyasî bir dergi. 1839'dan itibaren zamanının en ilerici yayını haline geldi. Yazarları arasında V.G. Belinski, A.I. Herzen, T.N. Granovski ve N.P. Ogaryof vardı. Belinski'nin 1846'da yazı kurulundan ayrılmasından sonra **Otoçestveniye Zapiski** önemini yitirmeye başladı. Dergi, 1868'de N.A. Nekrasof ve M.Y. Saltikof-Sçedrin'in yönetimine girdi. Bu, derginin Rusya'daki devrimci demokrat aydınları çevresinde toplayarak yeniden geliştiği bir döneme başlangıç oldu. Nekrasof ölünce (1877) popülistler dergiye egemen oldular. **Otoçestveniye Zapiski** sürekli olarak sansürün hücumlarına uğramış ve 1884 Nisan'ında Çar Hükümeti tarafından kapatılmıştır.
Sayfa : 167

57. **Postoronni (Yabancı)** — N.K. Mihayilovski'nin takma adı.
Sayfa : 167

58. Marks ve Engels tarafından **Komünist Parti Manifestosu**'nda formüle edilen aşağıdaki tezlere değinilmektedir:

«Komünistlerin teorik sonuçları hiçbir şekilde şu veya bu sözde evrensel reformcunun icat ettiği ya da keşfettiği fikirlere ya da ilkelere dayanamaz».

«Bunlar yalnızca, genel anlamda, varolan bir sınıf mücadelesinden, gözlerimizin önünde cereyan eden tarihsel bir hareketten kaynaklanan gerçek ilişkileri ifade ederler.» (Bkz. K. Marks ve F. Engles, «Komünist Parti Manifestosu», **Seçme Eserler**, Cilt I, Moskova, 1958, S. 46). Sayfa : 170

59. Bkz. F. Engels, **Anti-Dühring** (Birinci Kısım. Felsefe. Dokuzuncu, Bölüm. Ahlak ve Hukuk. Ölümsüz Gerçekler) Moskova, 1959, S. 130. Sayfa : 172

60. N. K. Mihayilovski'nin, «Karl Marks'ın Kitabının Rusça Baskısı Hakkında» (**Otoçestveniye Zapiski**, Sayı 4, Nisan 1872) ve «Y. Yukovski Karl Marks'ı Yargılıyor» (**Otoçestveniye Zapiski**, Sayı 10, Ekim 1877) adlı makalesine değiniyor.

Sayfa : 174

61. Lenin, Marks'ın Ruge'a yazdığı (Eylül 1843 tarihli) mektubundan aktarma yapıyor.

Sayfa : 178

62. Lenin «**Halkın Dostları**» **Kimlerdir?**'in ikinci kısmında siyasal ve iktisadi görüşlerini daha özel bir biçimde eleştirdiği S. N. Yujakof'u kastediyor. Bu kitabın ikinci kısmının ne elyazması ne tek sir edilmiş bir kopyası bulunabilmiştir.

Sayfa : 178

63. 1883'te Cenevre'de G. V. Plehanov tarafından kurulan ve ilk Rus Marksist grubu olan Emegin Kurtuluşu Gurubu kastediliyor. Plehanov'dan başka, P. B. Akselrod, L. G. Deutsch, V. İ. Zasuliç ve V. N. İgnatov da bu gruba dahildi.

Emeğin Kurtuluşu Gurubu, Rusya'da marksizmin yayılmasında büyük bir rol oynadı. Gurup, marksizmin kurucularının eserlerini Rusçaya çevirdi, yurt-dışında bastırdı ve Rusya'da dağıttı: Marks ve Engels'in, **Komünist Parti Manifestosu**; Marks'ın **Ücretli Emek ve Sermaye**; Engels'in **Ütopyatik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm** vb.. Plehanov ve grubu, popülizme ağır bir darbe indirdi. 1883 ve 1885'te Plehanov, Rus sosyaldemokratları için iki program taslağı yazdı, bunlar Emeğin Kurtuluşu Grubu ta-

rafından yayınlandı. Bu Rusya'da sosyal-demokrat bir partiye zemin hazırlamak için ve böyle bir partiyi kurmak için ileri doğru atılmış önemli bir adımdı. Marksist görüşlerin Rusya'da yayılmasında Plehanov'un şu yazıları da önemli bir rol oynadı: **Sosyalizm ve Siyasal Mücadele** (1883), **Farklılıklarımız** (1885) ve **Bireyci Tarih Görüşünün Gelişmesi** (1895). Ama Emeğin Kurtuluşu Grubu ciddi hatalar işledi; popülist görüşlerin kalıntılarına sarıldı, köylülüğün devrimci potansiyelini azımsadı, ve liberal burjuvazi'nin rolünü abarttı. Bu hatalar, Plehanov ve grubun öteki üyelerinin ilerde savunacakları menşevik görüşlerin tohumlarıydı. Emeğin Kurtuluşu Grubunun işçi sınıfı hareketiyle hiçbir pratik bağı yoktu. Lenin, Emeğin Kurtuluşu Grubunun, «yalnızca sosyal-demokrat hareketin teorik temellerini hazırladığını ve işçi sınıfı hareketine doğru ilk adımı attığını» belirtmiştir. (**İşçi Sınıfı Hareketindeki İdeolojik Mücadele**. Bkz: Şimdiki baskı, Cilt 20).

RSDİP'nin Ağustos 1903'te toplanan ikinci kongresinde Emeğin Kurtuluşu Gurubu, bir gurup olarak faaliyetini durdurduğunu açıkladı.

Sayfa: 187

64. **Narodovolizm.** — Gizli Zemlya i Volya (Toprak ve Özgürlük) derneğindeki bölünmenin ardından Ağustos 1879'da ortaya çıkan gizli popülist terörist siyasi örgüt Narodnaya Volya'nın (Halkın İradesi) üyeleri olan Narodovoltsi'lerin katı fikirlerine verilen ad. Narodnaya Volya'nın başında, A. I. Jelyabov, A. D. Mihayilov, M. F. Frolenko, N. A. Morozov, V. N. Figner, S. L. Porovskaya, A. A. Kvyatkovski'nin dahil olduğu bir yürütme komitesi bulunuyordu. Narodnaya Volya'nın ilk amacı çarlık otokrasisinin devrilmesiydi; programları genel seçim hakkı temeli üzerinde seçilmiş «sürekli bir temsili halk organı»nın örgütlenmesini; demokratik özgürlüklerin ilânını; toprağın halka verilmesini ve fabrikaların işçilerin eline geçmesi için önlemler alınmasını öneriyordu. Ama Narodovoltsi halk yığınlarına giden yolu bulamadı ve siyasal komplolara ve bireysel teröre saptı. Narodovoltsi'nin terörist mücadelesi bir devrimci kitle hareketi tarafından desteklenmiyordu, böylece hükümet şiddetli bir baskı, ölüm cezaları ve provokasyonla örgütü ezmek olanağını buldu.

1881'den sonra Narodnaya Volya darmadağın oldu. 1880'lerde örgütü canlandırmak için yapılan üst üste girişimler başarısızlığa uğradı. Örneğin, 1886'da örgütlenmiş olan A. İ. Ulyanov (V. İ. Lenin'in kardeşi) ve P. Y. Şeriyov başkanlığındaki, bu gelenek-

leri paylaşan terörist örgüt, Aleksandr III'e yapılan başarısız bir suikast girişiminden sonra açığa çıkarıldı ve aktif üyeleri idam edildi.

Lenin, Narodovoltsi'nin yanlış, ütopik programını eleştirirken üyeleri tarafından çarlığa karşı yürütülen fedakârca mücadeleye büyük saygı duyduğunu da ifade etmiştir. 1899'da «Rus Sosyal-Demokratlarının Protestosu»nda, «eski Narodnaya Volya temsilcilerinin bu birkaç kahramanı yalnızca dar bir toplumsal tabakanın desteklemesine karşın ve hareketin bayrağının hiç de devrimci bir teori olmamasına karşın, Rusya tarihinde büyük bir rol oynamayı başardıklarını» belirtmiştir. («Rus Sosyal-Demokratlarmın Protestosu», Bkz. Şimdiki baskı, Cilt 4).

Sayfa: 193

65. **Yayıncının Notu.** — Lenin'in **«Halkın Dostları» Kimlerdir ve Sosyal-Demokratlara Karşı Nasıl Mücadele Ederler?** kitabının birinci kısmının birinci baskısına Sonsöz.

Sayfa: 195

66. **Şimdiki Baskıya Not — «Halkın Dostları» Kimlerdir?**'in birinci kısmının ikinci baskısına Temmuz 1894'te yazılan Sonsöz.

Sayfa: 196

67. **Yuridiçeski Vestnik (Yasal Haberci)** — 1867'den 1892'ye kadar Moskova'da yayınlanmış olan burjuva - liberal eğilimde aylık bir dergi.

Sayfa: 200

68. 19 Şubat 1861'de Çar II. Aleksandr tarafından imzalanmış olan, Rusya'da serfliği kaldıran Bildiri.

Sayfa: 214

69. Lenin'in değindiği, köylülüğün farklılaşmasıyla ilgili **Birkaç Kazaya Ait Veriler «Halkın Dostları» Kimlerdir?**in (henüz bulunamamış olan) ikinci kısmındadır.

Lenin, **Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi**'nde özellikle «Köylülüğün Farklılaşması» başlıklı ikinci bölümde bu sorun üzerinde ayrıntılı olarak duruyor.

Sayfa: 219

70. **Çetnerniye krestnaye (Çeyrek topraklara sahip devlet köylüle-**

ri) — 16. ve 17. yüzyıllarda Moskova devletinin sınır topraklarında yerleşmiş alt-kademeden hizmetkârların torunları olan eski devlet köylüleri kategorisine çarlık Rusya'sında verilen ad. Devletin sınırlarını korumak hizmeti karşılığında, buralara yerleşenlere (Kazaklar, silahşörler ve askerler), küçük toprak parçalarından soydan soya ya da geçici olarak yararlanma hakkı verildi. Böyle bir toprak parçasının alanı, çeyrek (1,35 Akra {1 Akra —0,4 hektar— Yayıncıl}) denen bir büyüklüğe ulaşır. 1719'dan sonra, bu kişilere **odnotvortsi** (yani yalnızca kendi çiftliklerine sahip olanlar) adı verildi. Önceleri bunların çeşitli ayrıcalıkları ve köylü sahibi olmak hakları vardı, ama 19 yüzyıl boyunca adım adım bu haklardan yoksun bırakıldılar ve sıradan köylüler durumuna düşürüldüler. 1876 yılında çıkarılan bir yasayla, çeyrek toprak parçaları eski **odnodvortsi**'nin ve torunlarının özel mülkü sayıldı. Sayfa : 221

71. Burada ve bu baskının diğer yerlerinde, Lenin İ. A. Hurviç'in 1822'de New-York'ta yayınlanan **Rus Köyünün Ekonomisi** adlı kitabından aktarma yapmaktadır. Bu kitabın Rusça bir çevirisi 1896'da çıktı. Hurçiv'in değerli olgusal malzemeler içeren bu kitabına, Lenin değer verdi. Sayfa : 222

72. **Kolupayef** ve **Derunof.** — Rus hicivcisi M. Y. Saltikov - Şıçedrin'in eserlerindeki dolandırıcı kapitalist tipleri. Sayfa : 225

73. **Lenin**, Karl Marks'ın **Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi** başlıklı yapıtından aktarma yapıyor. (Bkz. Marks - Engels, Toplu Eserler, Cilt I, Bölüm I, Birinci cildin yarısı S. 608. 2. Baskı) Sayfa : 233

74. Rus ozanı N. A. Nekrasov'un «Ekincilere» başlıklı şiirinden. Sayfa : 253

75. **Gladstone'un Toprak Yasaları.** — 1870'lerde ve 1880'lerde İngiltere'de Gladstone'un liberal kabinesince kabul edilen toprak yasaları. Gladstone hükümeti, kiracı çiftçilerle toprak ağaları arasındaki mücadeleyi yatıştırmak ve birincilerinin oylarını almak amacıyla, kiracı yığınlarını topraktan sürüp atmış olan toprak ağalarının zulmünü sınırlayan önemsiz önlemler getirdi. Hükümet ayrıca kiracıların ödenmemiş borçlar sorununu düzenlemeyi, adil kiralar saptayacak özel toprak mahkemeleri kurmayı vb.

vaadetti. Gladstone'un Toprak Yasaları liberal burjuvazinin toplumsal demogojisinin tipik bir örneğiydi. Sayfa: 257

76. **Bismarck'ın İşçi Sigortası.** — 1880'lerde Bismarck yönetimi tarafından kurulan işçilerin sosyal sigortası (kaza-, hastalık-, maluliyet-, ve yaşlılık sigortası). Bismarck'ın sigortası işçilerin yalnızca bir kısmını kapsıyordu, hasta yardım sandıklarının gelirlerinin üçte ikisi işçiler tarafından ve yalnız üçte biri patronlar tarafından sağlanıyordu. Bismarck işçi hareketini sosyalist yasayla boğmayı başaramadığı için, onun yerine işçilere acımacak sadakalar vererek onları yıkmaya çalıştı. Bilindiği gibi bu siyaset de başarıya ulaşamadı. Sayfa: 257

77. Toprak ağalarının köylüler üzerindeki egemenliğini güçlendirmek isteyen çarlık hükümeti, 1889'da idari bir makam olan **Zemski Naçalnik**'i getirdi. Toprak ağası olan yerel soylular arasından atanan **Zemski Naçalnik**'lere, köylülerle ilgili gerek idari gerek hukuki çok büyük yetkiler verilmişti. Bu yetkilerin içine köylüleri tutuklamak ve bedeni ceza vermek de dahildi. Sayfa: 262

78. **Nedelya (Hafta).** — Siyasal ve Edebî, liberal - popülist bir gazete. 1866'dan 1901'e kadar Petersburg'da yayınlandı. Otokrasiyle savaşmaya karşıydı; «önemsiz işler» teorisi denen şeyi savunuyor, yani aydınlara devrimci mücadeleden kaçınmaları ve «kültürel faaliyetlerle» uğraşmaları için çağrıda bulunuyordu. Sayfa: 263

79. Burada 19. yüzyılın başında çok yaygın olan ve zamanın ana ideolojik akımlarından biri olan Fransız ütopik sosyalizmi kastedilmektedir.

Fransız ütopik sosyalizminin kaynaklandığı sosyo-ekonomik temel, çalışan yığınların artan bir biçimde sömürülmesi, proletarya ve burjuvazi arasında uzlaşmaz çelişkilerin ortaya çıkmasıydı. Fransız ütopik sosyalizminin en önde gelen temsilcileri, görüşleri, yalnızca Fransa'da değil, öteki ülkelerde de yaygın bir biçimde savunulan Saint Simon ve Charles Fourier'di. Ama, Fransız ütopik sosyalistleri kapitalist ilişkilerin özünü ve kapitalist sömürüyü tutarlı bir biçimde açıklayamadılar; kapitalist üretim biçiminin temel çelişkisini keşfedemediler. Toplumsal ve politik ideallerinin ütopik niteliğine uygun olarak, toplumun sosyalist yeniden örgütlenmesi için duyulan gereksinmeyi, ceha-

leti yenmek için akla, yalanı yenmek için gerçeğe olan gereksinmeye dayandırdılar. Görüşlerinin ilkelliği dönemlerinin toplumsal koşullarıyla, büyük-çaph kapitalist sanayiinin ve sanayi proletaryasının gelişmesinin yetersizliğiyle açıklanabilir. Fransız sosyalizminin daha ayrıntılı bir anlatımı için, Engels'in **Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm** ve **Anti-Dühring** adlı eserlerine bakınız. Lenin genel olarak, devrimci Fransız öğretilerinden sözederken, Fransız ütopik sosyalistlerinin öğretilerini, marksizmin kaynaklarından biri olarak tanımlamıştır.

Rus devrimci demokratları A. I. Herzen, V. G. Belinski, N. G. Çernişevski ve N. A. Dobrolyubov, Fransız Aydınlatıcılarının fikirlerini kabul etmişler, ama otokrasiyi devirmek için bir kitle mücadelesi fikrini, bir köylü devrimi fikrini savunmakla, ütopik sosyalizmin birçok Batı Avrupa akımlarının temsilcilerinden ayrılmışlardır. Ama onlar da yanılgıya düşerek sosyalizme giden yolun yarı-feodal köylü topluluğundan geçtiğini sanmışlardır. Rusya'nın ekonomik gelişmesi halâ zayıf olduğundan, Çernişevski'nin başını çektiği Rus Devrimci demokratları, sosyalist toplumun inşasında işçi sınıfının belirleyici rolünü görememişlerdir.

Sayfa: 263

80. Burada V. V.'nin (V. P. Vorontsov'un) 1893'te yayınlanmış olan **Eğilimlerimiz** adlı eserine değiniliyor. Sayfa : 263

81. N. K. Mihayilovski, **Ruskoye Bogatstvo** Sayı: 10, 1893'te yayınlanan «Edebiyat ve Hayat» başlıklı makalesinde V. V.'ye cevap vermiştir. Sayfa: 263

82. **Bakuninciler ve isyancılar** — Anarşizmin ideoloğu ve marksizmin ve bilimsel sosyalizmin kesin düşmanı M. A. Bakunin'in (1814 - 1876) destekleyicileri ve izleyicileri. Bakuninciler marksist teoriye ve işçi-sınıfı hareketinin taktiklerine karşı inatçı bir mücadele yürüttüler. Bakuninci platformun ana maddesi, proletarya diktatörlüğü de dahil olmak üzere, her tür devlet biçiminin tam reddiydi. Bakuninciler, proletaryanın çığır açan rolünü anlamıyorlardı. Bakunin sınıfların «bir düzeye getirilmesi», tabandan «özgür birlikler» örgütlenmesi fikrini ileri sürdü. Bakunincilerin görüşüne göre, «önde gelen» bireylerden oluşmuş gizli bir devrimci dernek, hemen gerçekleşecek olan halk isyanlarını yönetecekti. Böylece, Bakuninciler, Rusya'da köylülüğün hiç gecikmeden ayaklanmaya hazır olduğuna inanıyorlardı. Komplolar, acele

isyanlar ve terörizm biçimindeki taktikleri, maceracr niteliktey-di ve ayaklanmaya ilişkin marksist öğretilere karşıydı.

Bakuninizm, yıkıma uğramış küçük mülk sahiplerinin ideolojisini yansıtan bir küçük-burjuva akımı olan Proudhonizme yakındı. Rusya'daki bakuninistlerden biri olan S. G. Neçayef yurtdışında yaşayan Bakunin'le sıkı ilişki içindeydi. Bakuninistler «Devrimci Katekhizm» {soru ve cevapla öğretme - Yaymcı} içinde gizli derneğin programını yorumladılar. 1869'da Neçayef Rusya'da «Halkın Tepkisi» adlı dar bir gizli örgüt kurmaya çalıştı. «Halkın Tepkisi» kısa zamanda ortaya çıktı ve Aralık 1869'da çarlık hükümeti tarafından yıkıldı. Bakuninistlerin teorileri ve taktikleri Marks ve Engels tarafından şiddetle yerildi. Lenin Bakuninizmi «kurtuluşundan umudunu kesmiş bir küçük-burjuvanm» dünya görüşü olarak tanımlamıştır. (**Herzen'in Anısına**, Bkz. şimdiki baskı, Cilt 18), Bakuninizm popülizmin ideolojik kaynaklarından biriydi. Sayfa : 264

83. Merkezi temsilci bir meclis kastediliyor. 1873'te Marks ve Engels bu konuda şunları yazdılar: «O zamanlar bir Zemski Sobor'un toplanması yolunda bir talep ileri sürüldü. Bazıları bunu mali zorlukları halledebileceği görüşüyle, diğerleri de monarşiye son vermek için istediler. Bakunin, onun Rusya'nın birliğini gözler önüne sermesini ve çarın iktidarını ve gücünü güçlendirmesini istiyordu.» (L'alliance de la Démocratie Socialiste et l'assocation Internationale des travailleurs. Rapport et documents publiés par ordre du congrès international de la Haye. 1873. p. 113).

Birçok Rus devrimcisi bir Zemski Sobor'un toplanmasını, çar hanedanının düşürülmesiyle özdeşleştiriyordu.

Bir anayasa yapmak üzere bütün vatandaşları temsil eden bir Zemski Sobor'un toplanması Rus Sosyal-Demokrat Partisi'nin programında bulunan taleplerden biriydi. Sayfa : 264

84. N. G. Çernişevski ve A. İ. Herzen kastediliyor. K. Marks'ın **Otoçestveniye Zapiski** yazı kuruluna yazdığı mektuba bakınız (Marks ve Engels, **Seçme Yazışmalar**, Moskova, s. 377). Sayfa : 265

85. Bkz: K. Marks ve F. Engels, **Seçme Yazışmalar**, Moskova, s. 378 - 79. Sayfa : 266

86. **Sozialpolitisches Centralblatt** (Toplumsal Siyasal Merkez Gaze-

tesi) — Alman Sosyal-demokrasisinin sağ kanadının organı. İlk kez 1892'de çıkmıştır. Sayfa: 272

87. **Pobedonostsev**, K. P. — Kilise Meclisi Genel Memuru, Aleksandr III'ün feodal siyasetine ilham veren aşırı bir gerici. Sayfa: 273

88. Lenin, para için herşeyi yapan basını, çarlık hükümeti tarafından beslenen ve ona yaltaklanan gazete ve dergileri kastediyor. Sayfa: 275

89. **Yermolov**, A. S. — 1893-1905'te Tarım ve Devlet Malları Bakanı; feodal toprak ağalarının çıkarlarını dile getiriyordu. Ve siyaseti serfliğin kalıntılarını korumak yolundaydı.

Witte, S. Y. — Çarlık Rusya'sının etkili bir bakanı, uzun yıllar (1892-1903) maliye bakanlığı yaptı, mali alanda, gümrük siyasetinde, demiryolu yapımında, vb., aldığı önlemler büyük burjuvazinin çıkarlarına uygundu ve Rusya'da kapitalizmin gelişmesini hızlandırmıştı. Sayfa: 276

90. Lenin, Popülist Sosyalistler Grubunu, N. I. Ütin, A. D. Trusov ve V. I. Bartenev'in başını çektiği devrimci Rus göçmenlerini kastediyor. Bu grup, Cenevre'de **Narodnoye Dyelo (Halkın Davası)** dergisini çıkardı. 1870 başlarında Uluslararası İşçi Birliğinin (Birinci Enternasyonal) Rus şubesini kurdu, 22 Mart 1870'te, Enternasyonalin Genel Konseyi, Rus şubesinin örgüte kabulünü onayladı. Şubenin isteği üzerine, Marks, Genel Konseyde onun temsilcisi olarak görev yapmayı üstlendi. Marks, 24 Mart 1870'te Rus şubesi komitesinin üyelerine şunları yazıyordu: «Bana önerdiğiniz Genel Konseyde temsilciniz olma onurlu görevini memnuniyetle kabul ediyorum» (Marks-Engels, **Seçme Yazışmalar**, M. L., 1934, s. 234). Birinci Enternasyonaldeki Rus şubesinin üyeleri, Marks'ı bakuninci anarşistlere karşı mücadelesinde desteklediler, Enternasyonalin devrimci fikirlerini yaydılar, Rus ve Batı Avrupa devrimci hareketleri arasındaki bağları güçlendirmek için ellerinden geleni yaptılar, ve İsviçre ve Fransa'daki işçi sınıfı hareketlerine katıldılar. Ancak, Rus şubesinin üyeleri tutarlı marksistler değildi, görüşleri halâ popülist ütopyacılığın pek çoğunu kapsıyordu, özel olarak belirtirsek, köy topluluğunu idealize ediyor ve ona «Rus halkının büyük bir başarısı» diyorlardı. Şube, Rusya'daki devrimci hareketle yakın bağlar kurmayı başaramadı, bu da son tahlilde, 1872'de çöküşünün ana nedeniydi. Sayfa: 280

91. **Engelhardt, A. N.** — Toplumsal ve tarımsal faaliyetleriyle ve Smolensk Eyaleti, Batişçero'daki kendi malikanesinde yaptığı, rasyonel çiftlik deneyiyle geniş çapta tanınan popülist bir yayıncı. **Lenin, Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi'nde Engelhardt'm tarım** yöntemlerinin bir tanımını vermiştir. (Bkz. şimdiki baskı, Cilt: 3, Bölüm: 3) Sayfa: 281

92. Sotsial - Demokrat (Sosyal - Demokrat) — Emeğin Kurtuluşu Gurubu tarafından 1890-1892'de yurtdışında (Londra ve Cenevre'de) yayınlanan edebi, siyasal bir dergi. Rusya'da marksist fikirlerin yayılmasında büyük bir rol oynadı. Toplam dört sayısı çıktı. Derginin önde gelen yazarları G. V. Plehanov, P. B. Akselrod ve V. I. Zasuliç'di.

Lenin, burada, Plehanov'un «N. G. Çernişevski» başlıklı makalesinden aktarma yapıyor. (Bkz. Sotsial - Demokrat, s. 1, Sayfa: 138 - 139) Sayfa: 283

93. N. G. Çernişevski'nin Önsöz adlı romanından. Sayfa: 284

94. 8. No'lu açıklama notuna bakınız. Sayfa: 292

95. **Lenin** M. Saltikov - Şiçedrin'in **Golovlyov Ailesi** adlı eserinde tanımladığı serf-sahibi, sahte ve sofu ve ikiyüzlü bir toprak ağası olan **Judas Golovlyov'u** kastediyor. Sayfa: 294

96. **Lenin** Çar Pol I ve Çar Aleksandr I'in zalim gözdesi Arakçeyev'in adını bir sıfat olarak kullanıyor; Arakçayev faaliyetlerini, gerici bir polis despotizmi ve tam bir askeri egemenlik döneminde yürütmüştür. Arakçeyev rejiminin tipik bir özelliği, ezilen yığınların devrimci hareketine ve bütün özgürlük belirtilerine karşı alınan zalimce önlemlerdi. Sayfa: 294

97. Lenin, Narodnoye Pravo (Halkın Hakkı) Partisini kastediyor. Bu, Rus demokrat aydınlarının 1893 yazında kurdukları gizli bir örgüttü. Kurucuları arasında eski Narodovoltsiler. O. V. Aptekman, A. İ. Bogdonoviç, A. V. Gedenovski, M. A. Natanson ve N. S. Tyutçev bulunuyordu Narodnoye Pravo'nun üyeleri siyasi reformlar için bir mücadele yürütmek görüşüyle tüm muhalefet güçlerini birleştirmeyi amaç edindiler. Narodnoye Pravo Partisi, biri «Manifesto», öteki «Acil Bir Sorun» olmak üzere iki program belgesi yayınladı. 1894 baharında parti çarlık hükümeti tarafın-

dan dağıtıldı. Lenin'in bir siyasal parti olarak Narodnoye Pravo'yu değerlendirişi için, elinizdeki ciltte, «**Halkın Dostları**» Ek III'e ve ayrıca **Rus Sosyal-Demokratlarının Görevleri** başlıklı broşüre bakınız (cilt 2). Narodnoye Pravo'nun üyelerinin çoğu, daha sonra Sosyalist-Devrimci Partiye katıldılar. Sayfa: 295

98. Bkz: K. Marks, **Kapital**, Cilt I, (Moskova, 1959, s. 763) Sayfa: 316

99. Lenin, İ. A. Krilov'un «Kedi ve Aşçı» adlı masalından aktarma yapıyor. Sayfa: 317

100. Burada ve daha ilerde, Lenin, Engels'in **Konut Sorunu'nun** «İkinci Baskısına Önsöz»den aktarma yapmaktadır. (Bkz. K. Marks ve F. Engels, **Seçme Eserler**, Cilt I. Moskova 1958, s. 550, 554-55). Sayfa: 324

101. Bkz: Karl Marks, **Kapital** Cilt I, Moskova 1959, s. 466. Sayfa: 325

102. Lenin, Marks'ın Proudhon'a karşı yazdığı **Felsefenin Sefaleti**'nin ikinci bölümünde anlattığı ilkelere değiniyor. Sayfa: 326

103. Lenin, Marks'ın **Gotha Programının Eleştirisi**'nden aktarma yapıyor (Bkz: K. Marks, F. Engels, **Seçme Eserler**, Cilt II, Moskova 1958, s. 31). Sayfa: 329

104. **Manilovizm**, N. V. Gogol'un **Ölü Canlar**'ındaki karakterlerden biri olan Manilov'un adından gelen bir terim. Manilov, Gogol'un zayıf-iradeli bir hayalperestin, boş bir hülyacının ve tembel bir gevezenin tipik özelliklerini topladığı, duygulu, «yüksek-ruhlu» bir toprak ağasıdır. Lenin, Manilov adını liberal-popülistleri tanımlayacak bir sıfat olarak kullanıyor. Sayfa: 329

105. Bkz: K. Marks, **Kapital**, Birinci cilt. İkinci Almanca Baskıya Sonsöz. (Moskova 1959, s. 20). Sayfa: 334

106. Lenin, Marks'ın Ruge'a yazdığı (Eylül 1843 tarihli) mektuptan aktarma yapıyor. Bu mektuptan yapılan daha ayrıntılı aktarmaları, bu cildin 177-178. sayfasında bulacaksınız. Sayfa: 335

107. **Popülizmin Ekonomik İçeriği ve Onun Bay Struve'nin Kitabındaki Eleştirisi (Marksizmin Burjuva Literatüründe Yansıması) P. Struve: Rusya'nın Ekonomik Gelişmesi Konusunda Eleştirel Yorumlar, St. Petersburg, 1894.** Bu eser V. İ. Lenin tarafından 1894 sonu ve 1895 başında St. Petersburg'da yazılmıştır. Lenin'in legal olarak basılan ilk eseridir. Bu eserde Lenin, önceki yazılarında başlamış olduğu popülist görüşlerin eleştirisine devam etti ve legal marksitlerin yanlış görüşlerinin geniş kapsamlı bir eleştirisini sundu. Legal marksizmin liberal burjuva niteliğini ilk olarak farkeden Lenin'di. Daha 1893'te **Şu Pazarlar Sorunu Üzerine** adlı eserinde Lenin, liberal popülistlerin görüşlerini yalnız gözler önüne sermekle kalmadı, ayrıca o zamanlar ortaya çıkmakta olan legal marksist görüşü de eleştirdi.

Lenin 1894 sonbaharında St. Petersburg'un marksist çevrelerinde Struve'ye ve diğer legal marksistlere karşı yöneltilmiş bir yazıyı okudu. Bu yazı **Popülizmin Ekonomik İçeriği ve Onun Bay Struve'nin Kitabındaki Eleştirisi** adlı esere temel teşkil etti. Lenin 1907'de sözü edilen yazıyı St. Petersburg marksist çevrelerinde okuması hakkında şunları yazdı: «Bu çevrede ben, **Marksizmin Burjuva Literatüründe Yansıması** başlıklı yazıyı okudum.» Başlığın da gösterdiği gibi Struve'yle olan anlaşmazlık burada, 1895 baharında basılan makaledekinden (Sosyal-demokrat sonuçlar bakımından) daha keskin ve daha belirliydi. Söz konusu yazının tonu kısmen sansür yüzünden ve kısmen de legal marksistlerle popülizme karşı birleşik bir mücadele için «ittifak» nedeniyle yumuşatılmıştı: O zamanlar St. Petersburg sosyal-demokratları tarafından Bay Struve'nin «sola itilmesi»nin tamamen sonuçsuz kalmadığı Bay Struve'nin 1895'te yakılan Derlemedeki makalesi ve **Novoye Slove**'daki (Yeni Dünya) (1897) makaleleri tarafmdan açıkça gösterilmiştir. «12 Yıl» Derlemesi'nin Önsözü (şimdiki baskıya bakınız, cilt IX). **Popülizmin Ekonomik İçeriği ve Onun Bay Struve'nin Kitabındaki Eleştirisi, K. Tulin** takma adıyla **Ekonomik Gelişmemizin Bir Nitelendirilmesi İçin Malzeme** başlıklı Derlemede basılmıştı.

1895 Nisanında Derleme'nin 2000 adetlik bir baskısı yapılmıştı. Fakat dağıtımı çarlık hükümeti tarafından yasaklanmıştı. Hükümet yasağı bütün bir yıl uyguladı, kitaplara el koydu ve yaktırdı. Ancak 100 kitap kurtarılabildi ve bunlar da St. Petersburg'da ve diğer şehirlerdeki sosyal-demokratlar arasında gizlice elden ele dolaştı.

Lenin'in makalesi Derleme'deki en militan ve siyasi bakım-

dan en keskin makaleydi. **Ekonomik Gelişmemizin Bir Nitelendirilmesi İçin Malzeme** üzerine yazdığı raporda, sansürcü, Lenin'in eseri üzerinde özellikle ayrıntılı olarak durmaktadır. Sansürcü, Derleme'ye katkıda bulunanların, Marks'ın kapitalist sürecin amansız ilerlemesi hakkındaki teorisini ortaya koyduklarına işaret ettikten sonra, K. Tulin'in makalesinin Marksistlerin en açık ve en tam programını içerdiğini belirtmiştir.

1907'nin sonunda Lenin **Popülizmin Ekonomik İçeriği ve Onun Bay Struve'nin Kitabındaki Eleştirisi'ni Marksizmin Burjuva Literatüründe Yansıması** altbaşlığı altında 12 Yıl Derlemesi'nin 1. cildine aldı. Bu Derleme'nin ilk cildi Zerno kitap yayıncıları tarafından 1907 Eylülü ortalarında basıldı. (Kapakta 1908 tarihi vardır) Sözü edilen yazıdan başka Derleme'nin 1. cildi Lenin'in şu eserlerini de içeriyordu: **Rus Sosyal-demokratlarının Görevleri, Zemstvonun Zalimleri ve Liberalizmin Aniballeri, Ne Yapılmalı?, Bir Adım İleri İki Adım Geri, Zemstvo Kampanyası ve «İskra'nın» Planı,** ve **Demokratik Devrimde Sosyal-demokrasinin İki Taktiği.** 1. Cilt, ortaya çıktıktan hemen sonra toplatıldı, fakat kitapların büyük bir bölümü kurtarıldı, ve kitap gizli olarak elden ele dolaşmaya devam etti. Sayfa: 341

108. **Trucksystem** : {Trompa sistemi - Yayıncı} - İşçilere ücretlerini işverenin dükkanından metalar ve yiyecek maddeleri vererek ödeme sistemi. Bu sistem işçileri sömürmekte ek bir araçtı ve özellikle Rusya'da, el-zanaatları sanayiinin bulunduğu yerde yaygındı. Sayfa : 354

109 **Moskovskiye Vedomosti** (Moskova Haberleri) — En eski Rus gazetelerinden biridir, ilk olarak 1756'da Moskova Üniversitesi tarafından küçük bir sayfa halinde yayınlandı; 1860'lardan itibaren monarşist - milliyetçi bir çizgi izledi, görüşleri en gerici toprak ağalarının ve din adamlarının görüşleriydi; 1905'ten itibaren Karayüzler'in başlıca yaym organlarından biriydi. 1917 Ekim Devrimi'ne kadar yayınlandı.

Vest (Haberler) — Gerici-feodal bir gazete, 1863'ten 1870'e kadar Petersburg'da yayınlandı.

Lenin, I. A. Krilof'un «Kurt ve Çobanlar» adlı masalından aktarıyor. Sayfa: 356

110. Lenin, I. A. Krilof'un »Kurt ve Çobanlar» adlı masalından aktarma yapıyor. Sayfa: 358

111. *(Sütün kaymağını alanlar)* — M. Y. Saltikof - Şeçedrin'in eserlerinde liberal burjuva basınını ve onun temsilcilerini tasvir etmek için sık sık kullandığı alaycı ifade, St. Petersburg'da Bir Taşralının Günlüğü'nün 5. bölümünde Saltikof - Şçedrin liberalleri acımasızca alaya almakta ve şöyle yazmaktadır: «Gerçekten bir iş yapmak istediklerinden, zamanlarını masumane harcamak için bir edebi aydınlar kulübü kurmuşlardır; «Sütün Kaymağını Alanların Özgür Birliği». Saltikof - Şçedrin bu «birliğin görevleri»ni şöyle açıklıyor: «Tek bir modern sorunu bile kaçırmamak, fakat herşeyi hiç bir sonucun elde edilemiyeceğini garantileyecek şekilde tartışmak.» Sayfa: 361

112. **Kalbin Diktatörlüğü** — Çarın yüksek memurlarından Zoris - Melikov'un izlediği, kısa ömürlü, liberallerle iyi geçinme siyasetini belirtmek için kullanılan alaycı terim. Melikov 1880'den önce «ayaklanma»yla mücadele etmek için «Yüksek Kontrol Komisyonu» başkanlığına atanmıştı, daha sonra İçişleri Bakanı oldu, Loris - Melikov siyasetini liberallere «ayrıcalıklar» vaatlerinde bulunmak ve devrimcileri acımasızca katletmek temeline dayandırmaya çalıştı. 1879 - 1880'deki devrimci durum, amacı devrimci hareketi zayıflatmak ve çara karşı olan liberal burjuvaziyi çarlık tarafına kazanmak olan bu dengeleme siyasetine yol açtı. 1879 - 1880'in devrimci dalgasını bastırdıktan sonra çarın hükümeti «kalbin diktatörlüğü» siyasetini terketti ve otokrasinin «dokunulmazlığı» üzerine bir bildiri yayınlamaya verdi. Nisan 1881'de Loris - Melikof istifa etmek zorunda kaldı.
Sayfa: 362

113. Çinş köylüleri — Çok önceden beri toprağı babadan oğula elde tutma hakkı verilmiş olan ve çok seyrek değişen, çinş adlı bir kirayı ödemek zorunda kalan köylüler. Çarlık Rusya'sında çinş sistemi esas olarak Polonya, Litvanya, Byelorussia ve Ukranya'nın Karadeniz kıyılarında görülürdü. Sayfa: 383

114. Bakınız, örneğin Gleb Uspenski'nin hikaye ve denemeleri — **Bir Köy Günlüğünden, Çek Defteri, Seyahat Mektupları, Çözülmemiş İlişkiler, Yaşayan Sayılar.** Sayfa: 391

115. **Bay Coupon** — 1880'lerin ve 1890'ların Rus edebiyatında **sermayeyi** ve **kapitalistleri** belirtmek için benimsenmiş bir terim. «Bay Coupon» deyimini yazar Gleb Uspenski **Ağır Günahlar** adlı de-

nemelerinde ilk kez kullandı (ilk kez 1888'de, Ruskoya Mysl'da yayımlanmıştır). Sayfa: 398

116. «Yük hayvanı» — M. Y. Saltikof - Şçedrin'in Konyaga (aşırı çalıştırılmış beygir anlamına gelir) adlı hiciv masalında karakterize ettiği, fazla işten canı çıkmış, ayaklar altında çiğnenen zavallı köylü. Bu masalda yazar kinaye yoluyla «tarlaların değişmeyen büyüklüğünden» ve bunun, sihirli-gücü esaretten kurtarana kadar insanı boyunduruk altında tutacağından sözeder. Aynı zamanda Saltikof - Şçedrin popülistlerin, «konyaga»nın bulduğu «gerçek emeğin» köylülerin dayanıklılığı, ruhi dengeleri, saflıkları ve doğruluklarının garantisi olduğu konusundaki kaba tezleriyle alay eder. Sayfa: 402

117. Preussischer Regierungsrat (Prusya Elçisi) — Rusya'yı 1840'larda ziyaret eden Alman ekonomisti, Baron A. von Haxthausen kastediliyor. Haxthausen, Rusya'da Günlük Hayattaki İç İlişkiler ve Özellikle Kırsal Kurumlar üzerine incelemeler adlı kitabında Rus köy topluluğunun ayrıntılı bir tasvirini vermiştir. Yazar köy topluluğunda feodalizmi güçlendirecek bir araç bulunduğuna inanıyordu. Çar I. Nikola'nın hakimiyetindeki Rusya'ya övgüler düzmüş, onu «proleterleşme çıbanından» çekmediği için Batı Avrupa'dan daha üstün kabul etmiştir. Marks ve Engels Haxthausen'in vardığı sonuçların gerici niteliğini gösterdiler. Baron'un görüşlerini A. I. Herzen ve N. G. Çernişevski de ağır şekilde eleştirmişlerdir. Sayfa: 406.

118. Sansür nedeniyle Lenin «emeğin kurtuluşu» gurubu tarafından yayınlanan marksist eserlere doğrudan değinemiyordu. O, Vorontsov'un Teorik Ekonomi Üzerine Denemeler (Petersburg, 1895) adlı - 257 've 258. sayfalarında Pleganov'un İç Politika Üzerine Görüşler adlı ve Sosyal-demokrat, II. Kitap, Ağustos 1890'da yayınlanmış olan makalesinden uzun bir bölümü içeren kitabını kastediyor. Sayfa: 411

119. Mirtov — 1870'lerde popülizmin ideologlarından biri olan P. L. Lavrou'nun (1823 - 1900) takma adıdır. Gizli bir popülist derneği olan Zemlya i Volya'nın (Toprak ve Özgürlük) üyesiydi, daha sonra Narodnaya Volya (Halkın İradesi) Partisi'nin üyesi oldu. 1870'lerde «halk arasına gitmek» gerektiğini yaymıştır. Toplumbilimde idealist «sübjektif okul»un kurucusuydu. Sayfa: 415.

120. Bkz. K. Marks ve F. Engels. «**Louis Bonaparte'in 18. Brumaire'i**» **Seçme Eserler**, cilt I, Moskova 1958, S: 334. Sayfa: 434

121. Bkz. F. Engels, **Anti-Dühring**, Moskova 1959, S: 133. Sayfa: 437

122. Bkz. K. Marks, **Kapital**, Cilt I, Moskova 1959, S: 84 - 85, Dipnot 2. Sayfa: 438

123. Bkz. K. Marks ve F. Engels, «Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni», **Seçme Eserler**, Cilt II, Moskova 1958, S: 272. Sayfa: 440

124. **Naukraria** — Eski Atina Cumhuriyetindeki küçük yerleşme merkezleri. {Eski Attika kıtası kabileleri M.Ö. 8. yüzyılda 12 naukraria'ya ayrılmıştı - Yayıncı} Naukraria'lar «file»lerde birleştirilmişti. Naukraria'lar (Naukraria'ların başkanları) Meclisi Atina Devleti'nin mali işlerini görürdü. Devletin askeri ihtiyaçlarını karşılamak için her Nokrar bir savaş gemisi inşa etmek, techiz etmek ve mürettebatını sağlamak ve ayrıca iki süvari sağlamak zorundaydı. Sayfa: 440

125. Bkz. K. Marks ve F. Engels, **Seçme Eserler**, Cilt II., Moskova 1958, S. 269. Sayfa: 441

126. Bkz. K. Marks, F. Engels, «Fransa'da İç Savaş» ve «Louis Bonaparte'ın 18. Brumaire'i», **Seçme Eserler**, Cilt I, Moskova 1958, S: 284, 516 - 17. Sayfa: 441

127. Bkz. F. Engels, **Anti-Dühring**, Moskova 1959, S: 157. Sayfa: 442

128. Bkz. K. Marks ve F. Engels, «Louis Bonaparte'ın 18. Brumaire'i», **Seçme Eserler**, Cilt I, Moskova 1958, S: 244, Proudhon'un metinde belirtilen kitap **Coup d'Etat'nın Sergilediği Toplumsal Devrim** adını taşır. Sayfa: 448

129. **Leibkampantsi** — Leib kompanie'den (Özel muhafız) gelir. Bu, 1741'de çariçe Y. Petrovna tarafından onu tahta çıkardıklarından dolayı Priyobrajinski Alayı Bombacılar Bölüğü'ne verilen ünvandır. Bu askerlere her tür özel ayrıcalıklar ve mal-mülk verilmiş, sülaleden gelme soylu ilân edilmişti. «Leibkampantsi» takma adı M. Y. Saltikof Şçedrin tarafından ilk defa **Poşekon Masalları** adlı kitabında ortaya atılmıştır. Sayfa: 449

130. Bkz. Marks, **Kapital**, Cilt II, Moskova 1957, S: 116 - 17. Sayfa : 461

131. Bkz. K. Marks ve F. Engels, «Komünist Parti Manifestosu», **Seçme Eserler**, Cilt I, Moskova 1958, S: 53 - 54. Sayfa : 464

132. **Gotha Programı** — 1875'te Alman Sosyal-demokrat Partisi'nin Gotha'da yapılan kongrede kabul ettiği program. Bu kongrede daha önceden birbirlerinden ayrı olarak varlıklarını sürdüren iki Alman sosyalist partisi arasında birlik kuruldu. Bu partiler; Eisenacher'ler (bunlar A. Bebel ve K. Liebknecht tarafından yönetiliyordu ve Marks ve Engels'in ideolojik etkisi altındaydılar) ve «lassallean»lardı. Program eklektik {seçmeci - Yay.} ve oportünistti, çünkü Eisenacher'ler Lassallean'lara ayrıcalıklar tanıdı ve canalıcı önemi bulunan noktalarda Lassallean'ların formülasyonlarını kabul etti. Marks ve Engels Gotha Program Tasarısı'nı 1869 Eisenach programına oranla bile geriye atılmış oldukça büyük bir adım olarak kabul ettikleri için, çürütecek şekilde eleştirdiler. (Bkz. K. Marks ve Engels, «Gotha Programının Eleştirisi», **Seçme Eserler**, Cilt II, Moskova 1958, S. 13 - 48).
Sayfa : 467

133. Bkz. K. Marks, F. Engels, «Louis Bonaparte'ın 18. Brumaire'i», **Seçme Eserler**, Cilt I, Moskova 1958, S. 278 - 79. Sayfa : 474

134. Bkz. K. Marks, **Kapital**, Cilt I, Moskova 1959, S. 632.
Sayfa : 480

135. Lenin **Kapital**'in I. Cildinin 30. Bölümüne değiniyor. (Tarımsal Devrimin Sanayiye Tepkisi. Sanayi Sermayesi İçin İç Pazarın Kurulması) Bkz. K. Marks, **Kapital**, Cilt I, Moskova 1959, S. 745.
Sayfa : 493

136. K. Marks, **Kapital**, Cilt I, Moskova 1959, S. 642. Sayfa : 494

137. **Skopçısina:** Çarlık Rusya'smın güney bölgelerinde ürün olarak, ödenen bir kira türüne verilen ad. Bunda kiracılar toprak sahibine ürünün demet başına (s kopny) denen yarısını ve daha fazlasını vermek ve üstüne bir de genellikle «angarya» işler yapmak zorundaydılar. Sayfa : 495

138. Bkz. K. Marks, **Kapital**, Cilt I, Moskova 1959, S. 749, Dipnot 2.
Sayfa : 502

139. Bkz. K. Marks, **Kapital**, Cilt I, Moskova, 1959, S. 742 - 44.
Sayfa : 502

140. Bkz. K. Marks, **Kapital**, Cilt III, Moskova 1959, S. 604.
Sayfa : 521

141. **Toprak «bağışlanmış» köylüler:** Bunlar önceleri toprak ağalarının serfleriydi. 1861 Reformu sırasında toprak ağalarıyla yapılan bir «anlaşma»yla bunlara toprak bağışlandı (bu toprakları rehinden kurtarmak için gereken ücreti ödemeden almış oldular.) «Toprak bağışlanmış köylü»ye o bölgedeki köylülere verileceği olarak belirtilen «en fazla»ya da «yasaya uygun» sözde verilmiş toprağın dörtte biri kadar bile tutmayan gülünç büyüklükte toprak parçaları verilmişti. Reformdan önce köylülerin verilmiş - topraklarını oluşturan topraklardan geriye ne kalmışsa, onu da, kuvvet zoruyla topraklarından edilen «toprak bağışlanmış köylü»lerini serfliğin ortadan kaldırılmasından sonra bile bir ekonomik kölelik durumunda tutan toprak ağası gaspetti. Bağışlanmış toprak köylüler arasında «çeyrek», «yetim payı», «kedi payı» veya «gagarin» diye anılmaya başladı. (Bu son sıfat, yani «gagarin» adını bağışlanmış topraklar kanunu'nun çıkarılmasına önayak olan Prens P. P. Gagarin'in adından alıyordu)
Sayfa : 524

142. Lenin bu sorunu **Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi** 1899 adlı eserinde ayrıntılı olarak incelemektedir. Şimdiki baskıya bakınız, Cilt III. Sayfa : 533

V. I. LENİNİN HAYATI VE ÇALIŞMASINDAKİ ÖNEMLİ TARİHLER
(1870 - 1894)

	1870
10 (22) Nisan	Bolşevizmin kurucusu V. I. Ulyanov (Lenin), Simbirsk'de (bugünkü Ulyanovsk) dünyaya geldi.
	1879
Ağustos	Lenin Simbirsk Latin - Yunan Dilleri Lisesi'ne başlıyor.
	1886
12 (24) Ocak	Lenin'in babası I. N. Ulyanov'un ölümü.
	1887
1 (13) Mart	Lenin'in ağabeyi A. I. Ulyanov, III. Aleksander'e karşı yapılan bir suikast girişimine katılması nedeniyle tutuklandı.
8 (20) Mayıs	A. I. Ulyanov ve diğerleri III. Aleksander'e yapılan suikast girişimi nedeniyle idam edildiler.
10 (22) Haziran	Lenin, Altın Madalya alarak Simbirsk Lisesi'ni bitiriyor.
Haziran Sonu	Ulyanov ailesi Kazan'a taşınıyor.
13 (25) Ağustos	Lenin Kazan Üniversitesi'ne giriyor.
Eylül'den Kasım'a kadar	Lenin Kazan'da bir devrimci öğrenci grubuna katılıyor.
4 (16) Aralık	Lenin Kazan Üniversitesi'nde bir öğrenci gösterisine katılıyor.
5 (17) Aralık	Lenin devrimci öğrenci hareketine katıldığı için tutuklanıyor ve üniversiteden uzaklaştırılıyor.
7 (19) Aralık	Lenin Kazan'dan gizli polisin gözetimi altında tutulduğu Kokuşkino köyüne sürülüyor.
	1888
23 Eylül (5 Ekim)	Lenin'in «öğrenimine devam etmek üzere» yurtdışına gitmek için yaptığı müracaat, Polis Şubesi tarafından reddediliyor.

Ekim Başı	Lenin, Kokuşkino köyünden, tüm Ulyanov ailesinin taşındığı Kazan'a geri dönmek için izin alıyor.
Sonbahar	Lenin, Karl Marks'ın «**Kapital**»ini inceliyor ve N. Y. Fedosseyef'in örgütlediği bir marksist gruba katılıyor.
	1889
3 - 4 (15 - 16) Mayıs	Lenin Kazan'dan ayrılıyor ve Samara Eyaleti yakınlarındaki Alakajevka Köyü'ne taşınıyor.
14 (26) Haziran	Lenin, «tedavi için» yurtdışına gitme başvurusunun reddedildiğini öğreniyor.
13 (25) Temmuz	N. Y. Fedosseyef ve onun Kazan'da örgütlediği marksist grubun üyeleri tutuklanıyor, bunların arasında Lenin'in katıldığı grubun üyeleri de tutuklanıyorlar.
11 (23) Ekim	Lenin Alakayevka köyü yakınlarındaki mezrayı terkediyor ve Samara'ya taşınıyor.
	1890
1889 Sonu - 1890	Lenin Samara'da Marks ve Engels'in eserlerini incelemeye devam ediyor ve «Komünist Parti Manifestosu»nu tercüme ediyor, daha sonra bu Samara'daki gizli gruplarda okunuyor. (Tercüme bugün elde değildir). Lenin A. P. Sklyarenko'yla tanışıyor ve Samara'daki gençler arasında Marksizmin propagandasını yapıyor.
17 (29) Mayıs	Lenin, Petersburg Üniversitesi Hukuk Fakültesi sınavlarına gündüzlü öğrenci olarak girme iznini alıyor.
Ağustos Sonu (Eylül Başı)	Lenin, Petersburg Üniversitesinde sınavlara girmek için ilk kez Petersburg'a gidiyor.
26 Ağustos'tan 1 Eylül'e kadar	Lenin Petersburg yolculuğuna Kazan'da ara veriyor.
(7 - 13 Eylül) 24 Ekim (5 Kasım)	Lenin Petersburg'dan Samara'ya geri dönüyor.
	1891
4 - 24 Nisan (16 Nisan'dan 6 Mayıs'a kadar)	Lenin Petersburg Üniversitesi Hukuk Fakültesinde ilk sınavlarını veriyor (İlkbahar Sömestri)

17 (29) Mayıs	Lenin Petersburg'dan Samara'ya geri gidiyor.
Yaz - Eylül Başı	Lenin Samara'da, Alakajevka yakınlarındaki küçük bir köyde yaşıyor.
16 (28) Eylül'den 9 (21) Kasım'a kadar	Lenin Petersburg Üniversitesi'ndeki son sınavlarını veriyor (Sonbahar Sömestri).
12 (24) Kasım	Lenin Petersburg'dan Samara'ya geri dönüyor.
	1892
14 (26) Ocak	Lenin, Petersburg Eğitim İşleri Dairesi'nden Pekiyi dereceyle Üniversite diploması alıyor.
30 Ocak (11 Şubat)	Lenin Samara Eyalet Mahkemesi kararıyla avukat yardımcıları listesine alınıyor.
23 Temmuz (4 Ağustos)	Lenin, savunma avukatı olarak mahkemeye çıkma hakkını alıyor.
1892 Yazından Kışa kadar 1892/1893	Lenin, popülistlerin görüşlerini eleştiren bir rapor hazırlıyor ve bunu gizli gruplara okuyor. Bu raporlar «**Halkın Dostları» Kimlerdir ve Sosyal-Demokratlara Karşı Nasıl Mücadele Ederler?** adlı yazı için ön hazırlık oluşturuyor.
	1893
İlkbahar	Lenin'in etrafında Samara'daki ilk marksist grup oluşuyor (A. P. Sklyarenko, I. Ch. Lalayanz). Lenin makaleler şeklinde hazırladığı **Köylü Hayatında Yeni Ekonomik Gelişmeler (V. J. Postnikof'un Kitabı Üzerine)** adlı raporunu tamamlıyor ve onu bulunduğu gruba aktarıyor.
17 (29) Ağustos'tan sonra	Samara'dan Petersburg'a yaptığı yolculuk sırasında Nişni - Novgorod'da mola veriyor ve oradaki marksistlerle tanışıyor.
31 Ağustos (12 Eylül)	Lenin Petersburg'a varıyor.
3 (15) Eylül	Lenin yeminli avukat M. F. wolkenstein'ın asistanı olarak görevlendiriliyor.
21 - 25 Eylül (3 - 7 Ekim) arası	Lenin N. Y. Fedosseyef'le buluşmak için Vladimir'e gidiyor. Fedosseyef o zaman tutuklu olduğundan, buluşma gerçekleşmiyor.
Sonbahar	Lenin Petersburg'da teknik okul öğrencilerinden oluşan bir marksist gruba katılıyor (Bunlar arasında S. I. Radşenko, V. V. Starkov, P.

K. Saporohez, G. M. Krishisanovski ve diğerleri vardı). Lenin bir grup toplantısında G. B. Krassin'in «Pazarlar Sorunu» tezini eleştiriyor. Lenin, marksist çevrelerde okuduğu «Şu Pazarlar Sorunu» adlı yazısını yazıyor.

1893 Sonbaharı ve 1893/1894 Kışı — Lenin, Petersburg fabrika ve işletmelerindeki ilerici işçilerle (V. A. Şelgunof, I. V. Babuşkin ve diğerleri) bağ kuruyor. Lenin'in konuşmaları, Petersburg'daki marksist grubun üyeleri arasında güçlü bir etki yapıyor. Lenin'in Marks'ın öğretisi üzerine alışılmamış derecede derin bilgisi, marksizmi yaratıcı bir biçimde Rusya'nın ekonomik ve politik durumuna uygulama yeteneği, işçilerin zaferine olan sarsılmaz, ateşli inancı, mükemmel örgütleme yeteneği, bütün bunlar onu Petersburg'lu marksistlerin takdir edilen önderi durumuna getiriyor.

1894

Ocak Başı — Lenin Moskova'ya geliyor.

9 (21) Ocak — Lenin Moskova'da popülist V. V. (V. P. Voronzof)'a karşı yapılan bir gizli toplantıya katılıyor ve onun görüşlerini yere seren bir eleştiri yapıyor.

Ocak — Lenin Nişni - Novgorod'u ziyaret ediyor ve oradaki marksist grupta V. V.'nin «Rusya'da Kapitalizmin Kaderi» adlı kitabı üzerine bir konuşma yapıyor.
Lenin Petersburg'a geri dönüyor, orada Petersburg'daki Sosyal-demokrat Grubu ve Merkez İşçi Grubu'nu yönetiyor. Nevskaya Sastava kö yündeki ve diğer bölgelerdeki işçi gruplarını eğitiyor.

İlkbahar - Yaz — Lenin, birinci bölümü Petersburg'da haziran ayında yayınlanan «Halkın Dostları Kimlerdir ve Sosyal-demokratlara Karşı Nasıl Mücadele Ederler?» adlı eserini kaleme alıyor.

Birinci Yarı-yıl — Lenin Petersburg'da marksist bir grupta yaptığı bir konuşmada popülist N. Karişef'in «Ve-

rilmemiş-toprakların Köylüler Tarafından Kiralanması» adlı kitabının eleştirel bir tahlilini yapıyor.

14 (26) Haziran — Lenin Moskova'ya gidiyor. Yazı Moskova yakınlarındaki Kusminski'de, bir köy evinde kalan yakınlarının yanında geçiriyor.

Temmuz — Petersburg'da Lenin'in «Halkın Dostları Kimlerdir ve Sosyal-demokratlara Karşı Nasıl Mücadele Ederler?» adlı kitabının birinci bölümünün ikinci baskısı yayınlanıyor.

27 Ağustos (8 Eylül) — Lenin Moskova'dan Petersburg'a geri dönüyor.

Ağustos sonu — Lenin'in «Halkın Dostları Kimlerdir ve Sosyal-demokratlara Karşı Nasıl Mücadele Ederler?» adlı kitabının birinci bölümünün üçüncü baskısı (Vladimir Eyaletindeki Gorki'de) ve ikinci bölümünün ilk baskısı Moskova'da yayınlanıyor.

Eylül — Petersburg'da Lenin'in «Halkın Dostları Kimlerdir ve Sosyal-demokratlara Karşı Nasıl Mücadele Ederler?» adlı kitabının üçüncü bölümünün ilk baskısı ve ilk bölümünün dördüncü baskısı illegal olarak yayınlanıyor.

Sonbahar — Lenin «Halkın Dostları Kimlerdir ve Sosyal-demokratlara Karşı Nasıl Mücadele Ederler?» adlı çalışmasını Petersburg'daki marksist gruba sunuyor.

Lenin Petersburg'daki marksist gruba yaptığı konuşmada Struve'nin «Rusya'nın Ekonomik Gelişmesi Konusunda Eleştirel Yorumlar» adlı kitabında yer alan marksizmin burjuvaca çarpıtılmasını «Marksizmin Burjuva Literatüründe Yansıması» adlı yazısında sert bir şekilde eleştiriyor.

24 Aralıktan sonra (5 Ocak) — Lenin, Semyannikof fabrikasındaki huzursuzluklar nedeniyle işçi I. V. Babuşkin'in aktif katkısıyla fabrikadaki işçilere yöneltilen bildiriyi —Rus marksistlerinin ilk ajitasyon bildirisini— hazırlıyor.

1894 sonundan 1895 başına kadar — Lenin «Popülizmin Ekonomik İçeriği ve Onun Bay Struve'nin Kitabındaki Eleştirisi» adlı ki-

LENİN'İN DAHA ÖNCE BAŞKA YAYINEVLERİ TARAFINDAN TÜRKÇE'YE ÇEVRİLMİŞ İKİ KİTABINDAKİ ÇEVİRİ HATALARINDAN ÖRNEKLER

Lenin'in **Bütün Eserleri**'nin birinci cildinin kapsamına giren dört kitaptan son iki tanesi daha önce başka yaymevleri tarafından Türkçe olarak yaymlanmıştır: **«Halkın Dostları» Kimlerdir ve Sosyal-Demokratlara Karşı Nasıl Savaşırlar?** adlı kitap **Sol Yayınları** tarafından yayınlanmıştır. Bu cildin kapsamına giren dördüncü kitap ise **Halkçı İktisat** adıyla **Birlik Yayınları** tarafından yayınlanmıştır. Sözkonusu kitaplardaki çeviri hatalarından bazılarını belirtmeyi uygun gördük.

Sol Yayınları tarafmdan yayınlanmış olan «Halkın Dostları» Kimlerdir ve Sosyal-Demokratlara Karşı Nasıl Savaşırlar? adlı kitaptaki yanlışlardan örnekler:

1. S. 27, Dipnot.

Yanlış çeviri: [... Bay Mihayilovski'nin herhangi bir ders kitabını ele alın göreceksiniz ki kabile örgütlenmesi sorunu...]

Oysa burada okuyucuya değil, Bay Mihayilovski'ye hitab edilmektedir. Doğrusu şöyledir: [... Bay Mihayilovski; herhangi bir ders kitabını ele alın, göreceksiniz ki...] Elinizdeki kitap, s. 140.

2. S. 40, Dipnot, Satır 14 - 15.

Yanlış çeviri: [... Çünkü bu sorun siyasal dilde, insanın egemenliği arasındaki farkı ifade eder.]

Doğrusu şöyledir: [... Çünkü bu sorun siyasal dilde, insanın hakimiyetiyle, özel mülkiyetin hakimiyeti arasındaki farkı ortaya koyar.] Elinizdeki kitap, s. 152.

3. S. 47, Satır 11.

Yanlış çeviri: [O halde, bilimsel sosyalizmin «temellerinden» birini, yani materyalizmi eleştirmeye girişen ve...]

Doğrusu şöyledir: [Öyleyse, bilimsel materyalizmin «temel direklerinden» birini, yani diyalektiği eleştirmek isteyen ve...] Elinizdeki kitap, s. 159.

4. S. 70, Dipnot.

Yanlış çeviri: [Emeğin Ortaçağa ait biçimleri ile —yazar bir başka yerde böyle açıklıyor— yalnızca ortaklaşa toprak mülkiyeti, elsanatı sanayii ve artel örgütlenmesi **kastediliyor**...]

Doğrusu şöyledir: [«Emeğin Ortaçağla ilgili biçimleriyle», —yazar bir başka yerde böyle açıklamaktadır— «yalnızca ortak toprak

mülkiyeti, el-zanaatı sanayii ve artel örgütlenmesi **anlatılmak istenmektedir...**»] Elinizdeki kitap, s. 181.

5. S. 139, Satır 3.

Yanlış çeviri: [... bu kültürün temeli...]

Doğrusu şöyledir: [... bu kültürün **maddi** temeli...] Elinizdeki kitap, s. 247, satır 13.

6. S. 148, satır alttan 4.

Yanlış çeviri: [... politik kuruluşların materyalist eleştirisi yapılmadığı zaman ve modern **toplumun** sınıf niteliği anlaşılmadığı zaman...]

Doğrusu şöyledir: [... siyasal kuruluşların materyalist eleştirisi yapılmadığı, modern **devletin** sınıfsal niteliği kavranmadığı takdirde...] Elinizdeki kitap, s. 256-257, satır alttan 1.

BİRLİK YAYINLARI TARAFINDAN YAYINLANMIŞ OLAN HALKÇI İKTİSAT ADLI KİTAPTAKİ YANLIŞLARDAN ÖRNEKLER:

1. Kitabın adı «Halkçı İktisat» değildir, elinizdeki kitapta da belirttiğimiz gibi, kitabın doğru adı şudur: Popülizmin Ekonomik İçeriği ve Bay Struve'nin Kitabında Yaptığı Eleştiri (Marksizmin Burjuva Literatüründe Yansıması).

2. S. 17, satır alttan 5.

Şu cümle atlanmış: [İşte liberal-popülist toplumumuzun nitelikle rinin isabetli bir sergilenişi.] Elinizdeki kitap, s. 352.

3. S. 28, paragraf 2.

Yanış çeviri: [«İşte bunun içindir ki, sonunda, bazı medeni emirlerin, bazı kesin ve namuslu ısrarlı isteklerin, sert ve hatta bazan çok ciddi haklı isteklerin ortaya çıktığı görülüyor. Hele isteklerini değerli kılan şey de, büyük çaptaki liberallerimizin fikirlerine çok yakın oluşudur.»]

Doğrusu şöyledir: [«İşte bunun içindir ki, sonunda belli medeni emirler, namus konusunda belli, sınıflandırılmış, hatta bazan sert ve kısıtlayıcı talepler ortaya çıkmıştır, bu yüzden bu talepler işlerini karanlıkta görmek isteyen ve bu taleplerin mantıksal bir kökeni olduğunu unutan hafifmeşrep liberallerimizin pek de hoşlarına gitmemektedir.»] Elinizdeki kitap, s. 361.

4. S. 30, en alt paragraf.

Yanlış çeviri: [«Bizden çok daha önce, Avrupa'da başlayan bu olu-

şum, birçok devletlerde son haddine varmıştır; **başka bir deyişle**, derebeyliği kalıntıları ve işçi sınıflarının muhalefeti yüzünden, bu oluşum geri kalmıştır;...»]

Doğrusu şöyledir: [«Bizden çok daha önce, Avrupa'da başlayan bu süreç,, birçok devlette sona ermiştir; **diğerlerinde ise**, feodalizmin kalıntıları ve çalışan sınıfların muhalefeti nedeniyle, bu süreç geciktirilmiştir...»] Elinizdeki kitap, s. 362.

5. S. 49'da, satır 14 - 15 arasında şu aşağıdaki cümle atlanmıştır:

[Vergi yükü azalmamakta, tersine artmaktadır; sanayileşme zayıftır ve bölgesel iş-yerleri daha azdır;] Elinizdeki kitap, s. 377.

6. S. 61 - 62, alttan üç satır, vd.

Yanlış çeviri: [Onun için, «köylü toprak mülkiyetinin genişletilmesi»ne (**küçük** üreticilerin çıkarı ile ilgili olarak) büyük bir önem veren küçük burjuva ideologları safında, yani S. 152'de bunun sözünü eden yazarın **safında yer alıyoruz.**]

Doğrusu şöyledir: [İşte bu nedenle, «köylü toprak mülkiyetinin genişlemesine», S. 152'de tam da bunu söyleyen yazar da dahil olmak üzere, ciddi olarak önem veren (**dolaysız** üreticilerin çıkarları bakımından) **herkesi küçük-burjuva ideologları olarak sınıflandırmaktayız.**] Elinizdeki kitap, s. 387.

7. S. 79, paragraf 3.

Yanlış çeviri: [(«Prensip olarak» liberalizme düşman olan) halkçılığımızın liberal toplumla olan bu yakınlığı birçok kimseleri yumuşatmış, hatta bugüne kadar da yumuşatmaya devam etmektedir. Bundan burjuva aydınlarımızdan zayıf oldukları ya da varolmadıkları sonucu çıkarılabilir. Kapitalizmin Rusya'da kendine elverişli bir alan bulmadığını göstermek için sarfedilen gayret bunun delilidir. Oysa bunun aksi doğrudur, yani kapitalizm Rusya'da kendine elverişli bir alan bulmuştur.]

Doğrusu şöyledir: [Birçok kişi, popülistlerimizin (ki bunlar «ilkede» liberalizme düşmandırlar) liberal toplumla aralarındaki bu yakınlığı çok dokunaklı bulmakta ve Bay V. V. (Karşılaştır: **Nedelya**'daki makalesi, Yıl 1894, S. 47 - 49) bugüne kadar halâ bunu böyle dokunaklı bulmaya devam etmektedirler. Bundan şu sonuç çıkarılmalıdır: Rusya'da burjuva aydınlar tabakası zayıftır, hatta belki yoktur bile. Bu kişiler bu noktayı Rusya'da kapitalizm için bir temelin yokluğuyla birleştirmektedirler. Gerçekteyse durum bunun tam tersidir...] Elinizdeki kitap, s. 400 - 401.

8. S. 116, alttan 13. satır.

Yanlış çeviri: [Sübjektifçilerin genellikle «toplum» hakkındaki görüşleri anlamı olmayan ve bir takım küçük burjuva hülyaları olmaktan öteye geçmeyen bu görüşler yerine, bu nazariye belli sosyal teşekkül şekillerini incelemeyi koymuştur.]

Doğrusu şöyledir: [Sübjektivistlerin genel olarak «toplum» hakkındaki görüşleri, küçük-burjuva hayalleri olmaktan öteye geçmeyen, içerikten yoksun bu görüşler (çünkü çok çeşitli toplumsal sistemleri özel türde toplumsal organizmalar olarak genelleştirmenin olanaklı olup olmadığı bile açıklığa kavuşturulmamıştı) yerine, toplumun yapısının belli biçimlerinin incelenmesi geçirilmiştir.] Elinizdeki kitap, s. 431.

9. S. 143, satır 8 - 16.

Yanlış çeviri: [Bağımsız üreticinin durumu ve çıkarları kendisini «en başta ücretleriyle geçinen» üreticiler kitlesinden tecrit etmektedir. Ücretleriyle geçinenler «adil bir ücret verme ya da alma» meselesini ortaya attıkları halde, bağımsız üretici büsbütün başka bir şeyle, kredi ile ve en çok küçük «halk» kredisiyle, ucuz mükemmel aletlerle, «satış teşkilatiyle», «toprak mülkiyetini geliştirmekle», vb. ilgilenir.]

Doğrusu şöyledir: [Bağımsız çiftçinin konumu ve çıkarları onu esas olarak ücretle geçinen üreticiler kitlesinden ayırmaktadır. Ücretleriyle geçinenler «adil bir ücret» sorununu ortaya sürdükleri halde, —ki bu zorunlu olarak toplumsal ekonominin değiştirilmesi temel sorununu ortaya atmaya yolaçar— üreticiler kitlesi krediler, geliştirilmiş ve daha ucuz araçlar, «pazarlamanın örgütlendirilmesi», «toprak mülkiyetinin genişletilmesi» vb. gibi tamamen farklı şeylere ilgi duyar.] Elinizdeki kitap, s. 453 - 54.

10. S. 157 Satır alttan 7

Yanlış çeviri: [İktisadi ilerleme ile sosyal ilerleme arasında mutlaka karşılıklı etki olacaktır, diyecek yerde, Rusya'daki sosyal ilerlemenin neden ibaret olduğunu göstermek (ya da hiç olmazsa, buna işaret etmek) ister; halkçılar sosyal ilerlemenin iktisadi köklerini görmektedirler.]

Doğrusu şöyledir: [Ekonomik ve toplumsal ilerleme arasında karşılıklı bir etki ortaya çıkmalıdır, demek yerine, popülisterin şu şu ekonomik köklerini görmedikleri Rusya'daki toplumsal ilerlemenin kesin belirtilerini göstermek (ya da en azından onlara işaret etmek) gerekirdi.] Elinizdeki Elinizdeki kitap, S. 466, Satır alttan 5.

11. S. 167 Satır 11

Yanlış çeviri: [Bay Şçerbina'nın, böylelikle, bir kanun keşfettiğini sanmasında şaşılacak bir taraf yoktur. İcarla toprak tutmayı ya da toprağı icara vermeyi, ek «ekmek parası kazanmayı», köylünün sahibine ve perakende satıcıya iktisadi bağımlılığını dikkate almadan, toprak parçasının genişliğine dayanarak, sanki «köylünün elindeki geçinme imkân ve araçları» hakkında hüküm verilebilirmiş gibi, bu kanunda Malthus kanununun bir doğrulamasını bulmakta da şaşılacak bir taraf yoktur. Bay Şçerbina'nın bu «kanunu» münasebetiyle (yapılan izah gösteriyor ki, «kanunu» keşfeden yazar katiyen hiçbir şeyi açıklamayan rakamlarına son derece önem vermektedir). Bay Struve diyor ki: «Halk üretimi» burada sadece ücretsiz el emeği anlamına gelir. İktisadin bu tür bir teşkilatıyla «artık-değerin» üreticinin elinde kalması tartışılmağa değer»]

Doğrusu şöyledir: [Eğer Bay Şçerbina burada bir yasa keşfettiğini düşünüyorsa, bu çok tuhaftır. Burada, sanki insan, toprağın başkasına kiraya verilmesine, «dışarda yapılan işlere», köylünün toprak ağasına ve toptan satın alıcıya olan bağımlılığına hiç aldırmadan «köylünün elindeki geçim araçları» hakkında hüküm verebilirmiş gibi, Malthus yasasının doğrulanmasını bulmak da aynı derecede tuhaftır. Bay Şçerbina'nın bu «yasa»sı hakkında (Bay Şçerbina'nın bu «yasayı» yorumlama biçimi, yazarın kesinlikle hiçbir şeyi ispat etmeyen kendi ortalama rakamlarına inanılmayacak kadar büyük önem verdiğini göstermektedir) Bay Struve şunları söylemektedir: «Bu durumda 'halk üretimi' yalnızca ücretli emek kullanmadan yapılan üretim anlamına gelir. Üretimin bu şekilde örgütlendiği yerde 'artık-değerin' üreticinin elinde kalacağı kuşku götürmez»] Elinizdeki kitap, S. 476.

12. S. 170 Satır 6

Yanhş çeviri: [Maddeci, en çok, filan ya da falan fikirler adına gerçekleştirilen tedbirlerin muhtevasına bağlanmalıdır.]

Doğrusu şöyledir: [Materyalist, bu fikirleri uygulamaya koymak için alınan önlemlerin içeriğinin özel bir incelenmesini gerekli görür.] Elinizdeki kitap, S. 478 Satır alttan 10.

13. S. 175 Paragraf 2

Yanlış çeviri: [«Toprağın küçük ve büyük toprak sahiplerine ait olduğu bir tarım ülkesinde —eğer doğumları kendi isteğiyle sınırlama eğilimi henüz halk örf ve adetlerinde yerleşmemişse— mutlaka devamlı bir el-emeği ve belli bir arazinin ürünleriyle yaşamak arzusunda olan üreticiler vücuda gelir».]

Doğrusu şöyledir: [«Bütün toprağın küçük ve büyük mülk sahiplerine ait olduğu bir tarım ülkesinde, eğer gönülllü doğum kontrolü eğilimi gelenek haline gelmemişse, eldeki toprağın ürünleriyle yaşamak isteyen işçi ve tüketicilerin sayısında zorunlu olarak sürekli bir artış meydana gelir.»] Elinizdeki kitap, S. 483. Paragraf 2.

14. S. 186 Paragraf 1

Yanlış çeviri: [Tarımdaki iktisadi ve sosyal teşkilatı ve bu **teşkilatın gelişme derecesini** doğru olarak göstermeyi hiç denemeden, açıklamalarını tarım üstüne dayandırmaktadır.]

Doğrusu şöyledir: [Bay Nik-on, tarımsal ekonominin sosyo-ekonomik örgütlenmesinin ve **gelişme derecesinin** tam bir tasvirini vermek için girişimde bile bulunmadan, aynı açıklamayı tarımsal ekonomiye de aktarmaktadır.] Elinizdeki kitap, S. 493 1. Paragraf.

15. S. 186 Son Paragraf

Yanlış çeviri: [«Kapıtalist rejim, tarımı ele geçirir geçirmez, sermaye biriktikçe, tarımdaki çalışma talebi mutlak surette azalır. İşçi gücünün itilmesi, tarımda, başka sanayide olduğu gibi, üstün bir kendine çekme (cezb) ile telafi edilmemiştir...]

Doğrusu şöyledir: [«Kapitalist üretim tarımı eline geçirir geçirmez, ve bunu yaptığı ölçüyle orantılı olarak tarımda kullanılan sermayenin birikimi artarken, tarımda emekçi nüfusa duyulan talep mutlak olarak azalır ve bu geri itme {olayı} tarım dışı sanayilerde olduğu gibi daha büyük bir çekme {olayı} ile telafi edilemez.] Elinizdeki kitap, S. 493, 4. Paragraf.

S. 191. Paragraf 2.

Yanlış çeviri: [Bu sonuncu tezi, Bay Struve'nin «nüfus fazlalığı hem tabii iktisadın, hem de ticari iktisadın damgasını taşımaktadır» şeklinde ifade edilen teziyle karşılaştırıyordu, birinci tezin ikinci tezi dışta bırakmadığını, aksine buna eklendiğini görürüz:...]

Doğrusu şöyledir: [Eğer bu sonraki tezi, Bay Struve'nin «nüfus fazlalığının» doğal-ekonomik ve meta-ekonomik özellikler içerdiği yolundaki teziyle karşılaştırırsak, göreceğiz ki, doğal-ekonomik özellikler meta-ekonomik özellikleri saf dışı bırakmamakta, fakat tam tersine, onların içinde yeralmaktadırlar:...]

Elinizdeki kitap, S. 497, Paragraf 2.

17. S. 211, Paragaf 3.

Yanlış çeviri: [«Köleleştirme» ile «farklılaşma» özel, bağımsız iki «sistem» miş gibi esir hale getirilmektedir.]

Doğrusu şöyledir: [«Borç köleliği» ve «farklılaşma» arasında, sanki iki bağımsız, özel «sistem» arasında yapılıyormuş gibi bir karşılaştırma yapılmaktadır:...] Elinizdeki kitap S. 516.

18. S. 213, Satır 4

Yanlış çeviri: [Yazarın «bir seviyede kılma», «ilerlemeye köstek», «gerileme» gibi terimlerinin bir tek anlamı vardır ki, o da şudur: Sermaye ilkönce üretimi, eski temelleri üstünde ele geçirir ve gerikalmış tekniğe sahip olan üreticiye tabi olur.]

Doğrusu söyledir: [Yazarın «aynı düzeye getirme», «ilerlemeye engel olma», «geriletme» gibi ifadeleri, sermayenin üretimi önce eski temelinde kavradığı ve teknik bakımdan geri olan üreticiyi kendine tabi kıldığından başka bir anlama gelmez.] Elinizdeki kitap S. 517, satır 10.

19. S. 214,

Bu sayfada bulunması gereken bir dipnot konulmamıştır: Elinizdeki kitap S. 518'de bu konulmamış olan dipnotu okuyabilirsiniz.

20. S. 217, Satır 16

Bir cümle atlanmıştır. Atlanmış cümleden sonra da yanlış çevrilmiş bir cümle vardır.

Yanlış çeviri: [Buna karşılık, sosyal iktisadın kapitalist iktisadın teşkilâtı tarafından soyulması izah edilirken, çaresiz sınıf mücadelesine varılır.]

Atlanmış cümle ve doğru çeviri şöyledir:

[İşte bu nedenle popülistlerin «önlemleri», «toplum» ve «devlet» tarafından birşeyler yapılmasını beklemekten öteye varmamıştır. Buna karşılık, mülksüzleştirmenin nedenlerinin toplumsal ekonominin kapitalist örgütlenmesinde yattığını göstermek, insanı kaçınılmaz olarak sınıf mücalesi teorisine götürür.] Elinizdeki kitap S. 521, Satır 8.

21. S. 223, Paragraf 2

Yanlış çeviri: [Ama, ticarî iktisadın gelişmesiyle, toprak, sermayenin bu ilk egemen şekli altında gizlenmektedir.]

Doğrusu şöyledir: [Fakat meta ekonomisinin gelişmesiyle, sermayenin egemenliğinin bu ilk biçiminin ayağmn altındaki toprak kayar.] Elinizdeki kitap S. 526 Satır 3.

Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
545	34	Sayfa numarası yanlış verilmiş	XXI
28	Dipnot	en alt satır atlanmış	Dipnotun tamamı şöyledir: [Parasal geliri belirtmek için Postnikof şöyle yaptı: Bütün ticari alana en pahalı tahıl türünün —buğday— ekildiğini, ortalama ürünü ve fiyatları gözönünde tutarak kabul etti ve bu alandan sağlanabilir ürünün değerini hesapladı.]
72	5	1 (ds=ad)=11 ss	1 (ds+ad)=11 ss
147	4	düşünecek	düşünmeyecek
158	Alttan 4	Bir cümle atlanmış, önceki ve sonraki cümleyle beraber tekrar yazıyoruz.	Bu tasvirden sonra, Marks, açık açık kendi yönteminin Hegel'in yönteminin «tam karşıtı» olduğunu ileri sürmektedir. Hegel'e göre, düşüncenin gelişmesi, üçlünün diyalektik yasalarına uygun olarak, gerçek dünyanın gelişmesini belirlemektedir.(**)Hiç kuşkusuz insan, üçlülerin öneminden, diyalektik sürecin itiraz kabul etmezliğinden ancak böyle bir durumda sözedebilir.
159	7	«temellerinden»	«temel direklerinden»
206	Dipnot	Dipnot konulmamış	İşareti tablonun sondan üçüncü kolonunda bulunan dipnot şöyledir: [(*) Paydalar, ücretli işçi çalıştıran kuruluşların sayısını ve ücretli işçilerin sayısını göstermektedir — Bir sonraki tabloda da aynı şekildedir.]
229	Dipnot	Sayfa numarası yazılmamış	S. 185'e bakmız - Yay.
240	Alttan 4	(61) nolu açıklama notu işareti fazlalıktır.	

Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
303	Alttan 7	baskı ve ezen	baskı **yapan** ve ezen
361	7	... ve kendilerinin nereden geldiğini unutan...	... ve bu taleplerin mantıksal bir kökeni olduğunu unutan...
479	Altan 1	oş bir sayfa	**boş** bir sayfa
496	Satır 2	«nüfus» kelimesi baskıda çıkmamış	Rusya'daki **nüfus** fazlalığının
561	Açıklama notu 55	**Kapatil**	**Kapital**
565	8	Yayınçıl	**Yay**ıncı
573	—Açıklama notu 108	Trompa sistemi	Trampa sistemi

75 TL